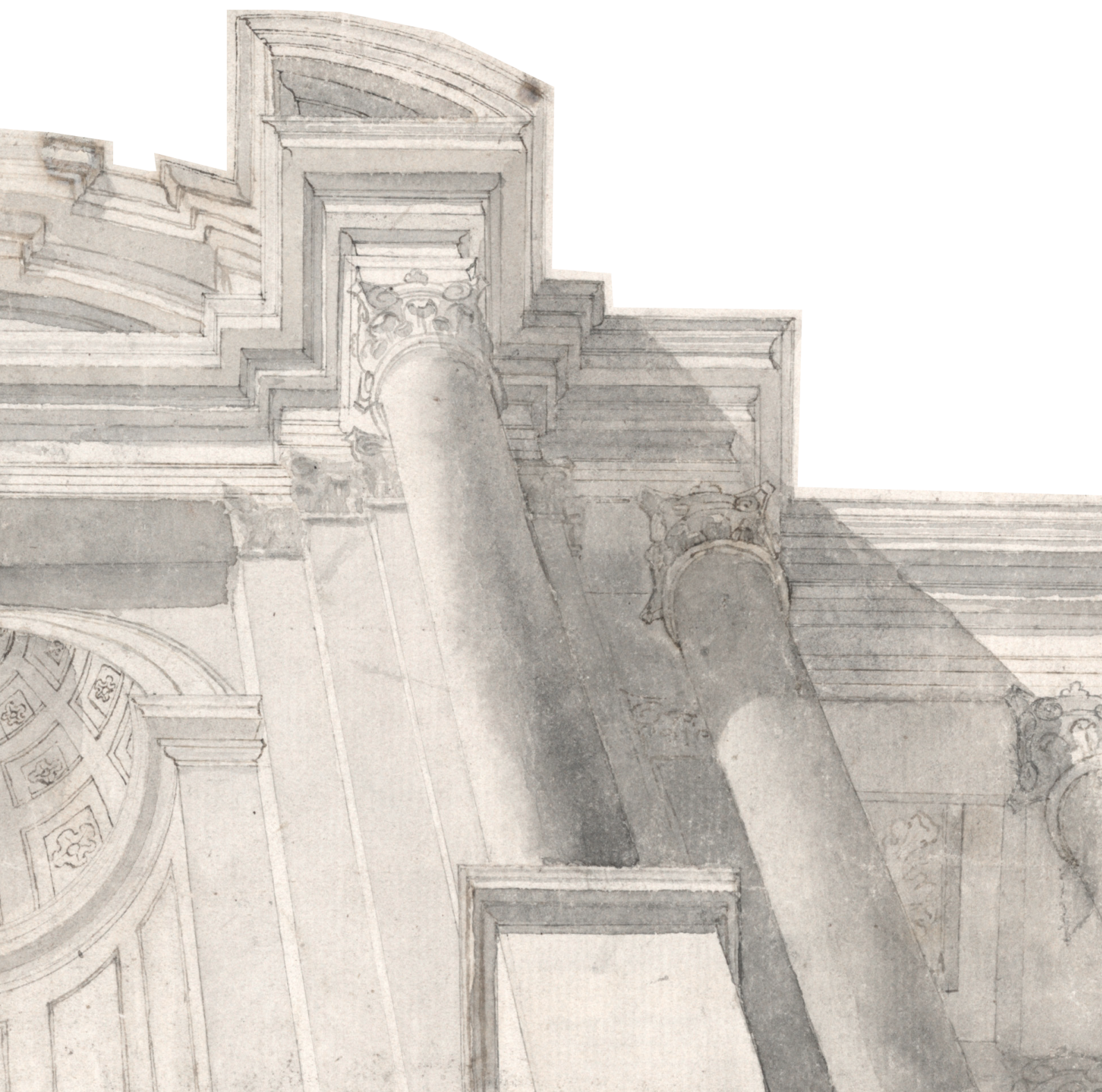

Międzynarodowe teksty doktrynalne ochrony i konserwacji zabytków

wprowadzenie i wybór Bogusław Szmygin

**Międzynarodowe teksty doktrynalne
ochrony i konserwacji zabytków**

Międzynarodowe teksty doktrynalne ochrony i konserwacji zabytków

Wprowadzenie i wybór Bogusław Szmygin

Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej

Polski Komitet Narodowy Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków ICOMOS POLSKA

Lublin-Warszawa 2023

Recenzenci:

dr hab. inż. arch. Piotr Molski, profesor uczelni, Politechnika Warszawska

dr hab. inż. arch. Robert Hirsch, profesor uczelni, Politechnika Gdańska

Publikacja wydana za zgodą Rektora Politechniki Lubelskiej

POLITECHNIKA
LUBELSKA

Wprowadzenie i wybór:

prof. dr hab. inż. arch. Bogusław Szmygin,

<https://orcid.org/0000-0003-0629-4495>

Opracowanie graficzne, wybór ilustracji i skład:

Marta Zbańska

Grafika wykorzystana na okładce:

Andrea Pozzo, *Perspectiva pictorum et architectorum*, koniec XVII w.

Źródło wszystkich ilustracji wykorzystanych w książce:

www.si.edu/openaccess

Korekta techniczna:

Łukasz Maj

Wydawcy:

Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej

www.wpl.pollub.pl

ul. Nadbystrzycka 36C, 20-618 Lublin

tel. (81) 538-46-59

ISBN: 978-83-7947-569-8

Polski Komitet Narodowy Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków

ICOMOS POLSKA

Łazienki Królewskie w Warszawie, Oberża

ul. Agrykola 1

00-460 Warszawa

tel. +48 731 689 615

Elektroniczna wersja książki dostępna w Bibliotece Cyfrowej PL www.bc.pollub.pl

Książka udostępniona jest na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa –

na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)

Nakład: 50 egz.

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	9
CZĘŚĆ I	13
ROLA, TYPOLOGIA, PROCEDURY	
I PERSPEKTYWY TEKSTÓW DOKTRYNALNYCH	
1. Teksty doktrynalne w ochronie zabytków	14
2. Typologia tekstów doktrynalnych	16
3. Procedury tworzenia tekstów doktrynalnych (ICOMOS)	22
4. Perspektywa działań dotyczących tekstów doktrynalnych	28
CZĘŚĆ II	31
WSPÓŁCZESNA TEORIA KONSERWATORSKA	
W ŚWIETLE TEKSTÓW DOKTRYNALNYCH – ZMIANA PARADYGMATU	
1. Poszerzenie przedmiotu ochrony	32
2. Poszerzenie zadań ochrony dziedzictwa	34
3. Uwzględnienie poglądów i potrzeb interesariuszy	37
4. Poszerzenie zakresu działań konserwatorskich	39
5. Podsumowanie i wnioski	41
CZĘŚĆ III	45
TEKSTY DOKTRYNALNE OCHRONY I KONSERWACJI ZABYTKÓW – WYBÓR	
1. MANIFEST (The Society for the Protection of Ancient Buildings), Londyn, 1877 r.	48
2. KARTA ATEŃSKA, Konferencja Ateny 1931 r.	52
3. KONWENCJA O OCHRONIE DÓBR KULTURALNYCH W RAZIE KONFLIKTU ZBROJNEGO, Konferencja Międzyrządowa, Haga 1954	56
4. KARTA WENECKA, II Międzynarodowy Kongres Architektów i Techników Zabytków, Wenecja, 1964 r.	68
5. KONWENCJA W SPRAWIE OCHRONY ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA KULTURALNEGO I NATURALNEGO Konferencja Generalna UNESCO, Paryż 1972 r.	74
6. DEKLARACJA AMSTERDAMSKA, Amsterdam, 21–25 października 1975 r.	86
7. ZALECENIA DOTYCZĄCE OCHRONY ZESPOŁÓW ZABYTKOWYCH I TRADYCYJNYCH I ICH ROLI W ŻYCIU WSPÓŁCZESNYM (REKOMENDACJA WARSZAWSKA), Konferencja Generalna UNESCO, Warszawa–Nairobi 1976, 26 października – 30 listopada 1976 r.	94
8. KARTA Z BURRY – KARTA ICOMOS AUSTRALIA W SPRAWIE MIEJSC O ZNACZENIU KULTUROWYM, Australijski Komitet Narodowy ICOMOS, Burra, 19 sierpnia 1979 r.	104
9. KARTA FLORENCKA – MIĘDZYNARODOWA KARTA OGRODÓW ICOMOS-IFLA, Międzynarodowy Komitet ICOMOS-IFLA ds. Ogrodów Historycznych Florencja, 21 maja 1981 r.	118

10. KONWENCJA O OCHRONIE DZIEDZICTWA ARCHITEKTONICZNEGO EUROPY, Rada Europy, Granada, 3 października 1985 r.	124
11. KARTA WASZYNGTOŃSKA MIĘDZYNARODOWA KARTA OCHRONY MIAST HISTORYCZNYCH ICOMOS, VIII Zgromadzenie Generalne ICOMOS, Waszyngton, październik 1987 r.	132
12. KARTA LOZAŃSKA – KARTA OCHRONY I ZARZĄDZANIA DZIEDZICTWEM ARCHEOLOGICZNYM ICAHM – ICOMOS, ICAHM, Sztokholm 1989 / ICOMOS, Lozanna 1990 r.	136
13. EUROPEJSKA KONWENCJA O OCHRONIE DZIEDZICTWA ARCHEOLOGICZNEGO Rada Europy, La Valetta, 16 stycznia 1992 r.	142
14. DOKUMENT Z NARA O AUTENTYZMIE, Konferencja na temat autentyzmu, Nara, 1–6 listopada 1994 r.	150
15. KARTA OCHRONY DZIEDZICTWA ARCHITEKTURY WERNAKULARNEJ, XII Zgromadzenie Generalne ICOMOS, Meksyk, październik 1999 r.	154
16. MIĘDZYNARODOWA KARTA TURYSTYKI KULTUROWEJ, ZARZĄDZANIE TURYSTYKĄ W MIEJSCACH O ZNACZENIU DLA DZIEDZICTWA, XII Zgromadzenie Generalne ICOMOS, Meksyk, październik 1999 r.	157
17. ZASADY OCHRONY HISTORYCZNYCH BUDYNKÓW DREWNIANYCH, XII Zgromadzenie Generalne ICOMOS, Meksyk, październik 1999 r.	162
18. EUROPEJSKA KONWENCJA KRAJOBRAZOWA, Rada Europy, Florencja, 20 października 2000 r.	166
19. KARTA KRAKOWSKA – PRZYNCYPIA KONSERWACJI I RESTAURACJI DZIEDZICTWA ARCHITEKTONICZNO-URBANISTYCZNEGO, Międzynarodowa Konferencja Konserwatorska „Kraków 2000” 1997–2000, Kraków, 26 października 2000 r.	174
20. POWSZECHNA DEKLARACJA UNESCO O RÓŻNORODNOŚCI KULTUROWEJ, Konferencja Generalna UNESCO, Paryż, 2 listopada 2001 r.	180
21. KONWENCJA O OCHRONIE NIEMATERIALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO, Konferencja Generalna UNESCO, Paryż, 17 października 2003 r.	186
22. KARTA ICOMOS, ZASADY ANALIZY, KONSERWACJI I STRUKTURALNEJ RESTAURACJI DZIEDZICTWA ARCHITEKTONICZNEGO, XIV Zgromadzenie Generalne ICOMOS, Victoria Falls / Zimbabwe, 2003 r.	198
23. DEKLARACJA Z XI’AN W SPRAWIE KONSERWACJI OTOCZENIA BUDOWLI, MIEJSC I OBSZARÓW STANOWIĄCYCH DZIEDZICTWO, XV Zgromadzenie Generalne ICOMOS, Xi’an/Chiny, 21 października 2005 r.	202
24. KONWENCJA RAMOWA RADY EUROPY, O WARTOŚCI DZIEDZICTWA KULTUROWEGO DLA SPOŁECZEŃSTWA, Rada Europy, Faro, 27 października 2005 r.	208
25. DEKLARACJA W SPRAWIE ZACHOWANIA GENIUS LOCI (DUCHA MIEJSCA), XVI Zgromadzenie Generalne ICOMOS, Quebec, 4 października 2008 r.	216
26. ZALECENIA UNESCO W SPRAWIE HISTORYCZNEGO KRAJOBRAZU MIEJSKIEGO, Konferencja Generalna UNESCO, Paryż, 10 listopada 2011 r.	220
27. WSPÓLNE WYTYCZNE ICOMOS-TICCIH W ZAKRESIE KONSERWACJI OBIEKTÓW, KONSTRUKCJI, OBSZARÓW I KRAJOBRAZÓW DZIEDZICTWA PRZEMYSŁOWEGO (ZASADY DUBLIŃSKIE), XVII Zgromadzenie Generalne ICOMOS, Paryż, 28 listopada 2011 r.	229

28. DOKUMENT Z LA VALETTY W SPRAWIE OCHRONY I ZAGOSPODAROWANIA MIAST HISTORYCZNYCH I DZIELNIC ZABYTKOWYCH, Komitet Naukowy Miast Historycznych i Wsi CIVVIH-ICOMOS / XVII Zgromadzenie Generalne ICOMOS, Paryż, 28 listopada 2011 r. 233
29. DEKLARACJA Z NAMUR, Ministrowie państw będących stronami Europejskiej Konwencji Kulturalnej spotkali się w Namurze w dniach 23-24 kwietnia 2015 r. 244
30. ZALECENIE DOTYCZĄCE ZACHOWANIA I DOSTĘPU DO DZIEDZICTWA DOKUMENTALNEGO, W TYM W FORMIE CYFROWEJ, Konferencja Generalna Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Edukacji, Nauki i Kultury, Paryż 2015 250
31. WYTYCZNE Z SALALAH DOTYCZĄCE ZARZĄDZANIA PUBLICZNYMI STANOWISKAMI ARCHEOLOGICZNYMI, Przyjęte przez 19. Zgromadzenie Ogólne ICOMOS, New Delhi, Indie, 15 grudnia 2017 r. 258
32. ZASADY ICOMOS-IFLA DOTYCZĄCE TERENÓW WIEJSKICH JAKO DZIEDZICTWA, | Przyjęte przez 19. Zgromadzenie Ogólne ICOMOS, New Delhi, Indie, 15 grudnia 2017 r. 266
33. DOKUMENT ICOMOS-IFLA O ZABYTKOWYCH MIEJSKICH PARKACH PUBLICZNYCH, Przyjęty przez 19. Zgromadzenie Ogólne ICOMOS, New Delhi, Indie, 15 grudnia 2017 r. 273
34. ZASADY UTRZYMYWANIA DZIEDZICTWA BUDOWNICTWA DREWNIANEGO, Przyjęte przez 19. Zgromadzenie Ogólne ICOMOS, New Delhi, Indie, 15 grudnia 2017 r. 277
35. REKOMENDACJA WARSZAWSKA W SPRAWIE ODBUDOWY I REKONSTRUKCJI DZIEDZICTWA KULTUROWEGO, Konferencja „Odbudowa światowego dziedzictwa – wyzwania”, United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organisation, World Heritage Centre, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 284
36. NAJLEPSZE PRAKTYKI DOTYCZĄCE ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA: DZIAŁANIA ZINTEGROWANE (WERSJA ROBOCZA) III Międzynarodowa Konferencja na temat Najlepszych Praktyk w Dziedzictwie Światowym 290
37. WYTYCZNE ICOMOS DOTYCZĄCE FORTYFIKACJI I DZIEDZICTWA WOJSKOWEGO, Ostateczny projekt do przekazania członkom ICOMOS w celu przedłożenia do przyjęcia na dorocznym walnym zgromadzeniu w 2021 r. 297
38. MIĘDZYNARODOWA KARTA ICOMOS TURYSTYKI DZIEDZICTWA KULTUROWEGO (2022): WZMACNIANIE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I ODPORNOŚCI SPOŁECZNOŚCI POPRZEZ ODPOWIEDZIALNE I ZRÓWNOWAŻONE ZARZĄDZANIE TURYSTYKĄ, Przyjęta przez doroczne walne zgromadzenie ICOMOS, Bangkok, Tajlandia, listopad 2022 r. 306

WPROWADZENIE

Publikacja *Międzynarodowe teksty doktrynalne ochrony i konserwacji zabytków* jest zbiorem 38 dokumentów doktrynalnych, czyli krótkich tekstów poświęconych różnym aspektom ochrony dziedzictwa kultury. Dokumenty pochodzą z różnych okresów, zostały uchwalone przez różne organizacje, mają różny status i znaczenie. Każdy dokument odzwierciedla jednak ważny fragment rozwoju teorii konserwatorskiej, a większość zawiera zapisy, które nadal mają znaczenie dla postępowania z zabytkami.

Głównym i bezpośrednim celem publikacji jest przedstawienie w jednym zbiorze najważniejszych międzynarodowych tekstów doktrynalnych z zakresu ochrony i konserwacji dziedzictwa kultury. Celem pośrednim jest pokazanie rozwoju teorii konserwatorskiej w możliwie szerokiej panoramie czasowej i przedmiotowej. Dlatego wybrano dokumenty dotyczące przede wszystkim generalnych zasad postępowania z zabytkami, specyfiki działań w najważniejszych grupach typologicznych zabytków oraz kluczowych aspektów ochrony zabytków. Dodatkowym kryterium wyboru była pozycja/status dokumentów, dlatego wybrano przede wszystkim teksty uchwalone przez ICOMOS, UNESCO, Radę Europy i ważne zgromadzenia konserwatorskie.

Zebrane teksty reprezentują ostatnie stulecie rozwoju myśli konserwatorskiej. W ochronie dziedzictwa prezentacja nawet starszych dokumentów doktrynalnych jest jednak w pełni uzasadniona, gdyż teoria konserwatorska rozwija się ewolucyjnie, stopniowo przekształca się, dostosowując do okoliczności zewnętrznych. Dlatego nawet starsze dokumenty zachowują w pewnym zakresie aktualność, prezentując wskazania przydatne we współczesnych pracach przy zabytkach. Przedstawienie zbioru dokumentów i chronologiczne ich uszeregowanie pozwala też pokazać ewolucję myśli konserwatorskiej.

Publikacja jest poprzedzona wprowadzeniem, które omawia dwie grupy zagadnień. W części pierwszej zebrane zostały informacje na temat roli tekstów doktrynalnych, ich typologii oraz procedur uchwalania. Te informacje mają charakter proceduralno-porządkowy, jednak mogą być użyteczne w korzystaniu z tekstów doktrynalnych. W części drugiej przedstawiono syntezę zmian, które dokonują się w teorii konserwatorskiej, przeprowadzoną w oparciu o teksty doktrynalne¹. Taka analiza ułatwia zrozumienie różnic treści w kolejnych dokumentach. Generalnie bowiem dokumenty doktrynalne nie tracą ważności i nie ma hierarchii ich istotności, a więc użytkownicy muszą je interpretować w kontekście aktualnego podejścia do zabytków. Dlatego tak ważne jest przedstawienie zmian paradygmatu teorii konserwatorskiej.

Wybór dokumentów do publikacji z konieczności ma charakter autorski. Na podstawie szeroko rozumianego piśmiennictwa dotyczącego ochrony dziedzictwa można oczywiście wskazać pewien korpus najważniejszych dokumentów dyscypliny. I są one generalnie zamieszczone w publikacji. Jednak wybór niektórych tekstów wynika z subiektywnej oceny ich znaczenia. To jest specyfika takiego wydawnictwa.

¹ Tekst części II, zatytułowany *Współczesna teoria konserwatorska w świetle tekstów doktrynalnych – zmiana paradygmatu / Modern Conservation Theory in the Light of Doctrinal Texts: A Paradigm Shift*, ukazał się w „Wiadomościach Konserwatorskich” 2023, nr 75, s. 7–21.

Dokumenty doktrynalne są powszechnie dostępne, przede wszystkim na stronach wielu instytucji i organizacji związanych z ochroną dziedzictwa kultury². Zwykle są jednak rozproszone, zamieszczone bez komentarzy i dostępne tylko w językach kongresowych. Dlatego powstają zbiory tekstów doktrynalnych oraz krajowe publikacje z wyborami tłumaczeń³.

W Polsce również kilkakrotnie wydawano zbiory tekstów doktrynalnych. Proces ten zapoczątkowano w latach 90., gdy dokumentów było coraz więcej, powstawały coraz szybciej, przez to były mniej znane w środowisku konserwatorów. W tym czasie (zmiana ustroju) narastała też presja inwestycyjna, a więc coraz ważniejsze stało się normowanie prac przy zabytkach. W tej sytuacji polski ICOMOS postanowił wesprzeć środowisko konserwatorskie, wydając tłumaczenia najważniejszych dokumentów.

Pierwszy zbiór tekstów został wydany w 1996 roku pod tytułem *Vademecum konserwatora zabytków. Międzynarodowe normy ochrony dziedzictwa kultury*⁴. Publikacja zawierała 12 dokumentów, które odzwierciedlały ówczesny stan teorii konserwatorskiej. Warto podkreślić, że niektóre dokumenty po raz pierwszy trafiły do czytelników w języku polskim. Wybór tekstów poprzedziło wprowadzenie K. Pawłowskiego, który przedstawił dokumenty w szerszym kontekście. Taka struktura – wprowadzenie i teksty – została przyjęta również w kolejnych wydawnictwach.

Duże zainteresowanie pierwszą publikacją oraz rosnąca liczba nowych dokumentów sprawiły, że po upływie dekady przygotowano uaktualniony zbiór tekstów. W 2009 roku wydano *Vademecum konserwatora zabytków. Międzynarodowe prawo ochrony dziedzictwa kultury*⁵. Publikacja zawierała 25 dokumentów, w tym aż 12 uchwalonych od czasu wydania poprzedniego zbioru. Odzwierciedlało to rosnącą liczbę tekstów oraz ich specjalizację. Dodatkową wartością tego wydania było wprowadzenie K. Zalasińskiej, która przedstawiła status dokumentów doktrynalnych w świetle polskiego prawa.

Kolejny zbiór dokumentów ukazał się w roku 2015 i był ponownie zatytułowany *Vademecum konserwatora zabytków. Międzynarodowe normy ochrony dziedzictwa kultury /edycja 2015/*⁶. Powstanie tej publikacji nie wynikało ze znacznego powiększenia zbioru dokumentów (zamieszczono 29 tekstów), ale z okoliczności towarzyszącej wydawnictwu. W 2015 roku świat konserwatorski świętował 50. rocznicę powstania ICOMOS International, a główne obchody odbywały się w Polsce. Dlatego po raz pierwszy *Vademecum* ukazało się w dwóch wersjach językowych (polskiej i angielskiej). Dla potrzeb tego wydania dokonano pierwszego tłumaczenia na język polski dwóch nowych dokumentów, a na podstawie wszystkich tekstów opracowano słownik podstawowych pojęć konserwatorskich.

Następne wydanie tekstów doktrynalnych polski ICOMOS przygotował w 2018 roku. Wydawnictwo opracowano we współpracy z Politechniką Lubelską i Międzynarodowym Komitetem Naukowym Teorii i Filozofii Konserwatorskiej. Publikacja zatytułowana *Doctrinal Texts. International Standards in Cultural Heritage Protection /edition 2018/*, została wydana tylko w języku angielskim, gdyż była skierowana przede wszystkim do społeczności międzynarodowej⁷. W zbiorze zebrano 36 tekstów, w tym kilka wersji roboczych, będących jeszcze w fazie finalnych dyskusji.

2 Duże zbiory dokumentów doktrynalnych zostały umieszczone na stronie ICOMOS International (Charters and other doctrinal texts) oraz The Getty Conservation Institute (Cultural Heritage Policy Documents).

3 W międzynarodowym środowisku konserwatorskim szczególnie znane są zbiory dokumentów wydawane przez ICOMOS w opracowaniu prof. Michaela Petzeta – *International Charters for Conservation and Restoration, Monuments and Sites I*, Munchen 2004; *International Principles of Preservation, Monuments and Sites XX, Berlin 2009*; *Conservation of Monuments and Sites – International Principles in Theory and Practice, MONUMENTA II*, Berlin 2013.

4 *Vademecum Konserwatora Zabytków. Międzynarodowe Normy Ochrony Dziedzictwa Kultury*, red. Marek Konopka, Krzysztof Pawłowski, Biuletyn Polskiego Komitetu Narodowego ICOMOS, Warszawa 1996.

5 *Vademecum Konserwatora Zabytków. Międzynarodowe prawo ochrony dziedzictwa kultury*, Polski Komitet Narodowy ICOMOS, red. Marek Konopka, Bogusław Szmygin, Warszawa 2009.

6 *Vademecum Konserwatora Zabytków. Międzynarodowe Normy Ochrony Dziedzictwa Kultury /edycja 2015/*, wybór tekstów i opracowanie Bogusław Szmygin, Polski Komitet Narodowy ICOMOS, Warszawa 2015.

7 *Doctrinal Texts. International Standards in Cultural Heritage Protection /edition 2018/*, selected and edited by B. Szmygin, Lublin University of Technology, International Scientific Committee on Theory and Philosophy of Conservation and Restoration, ICOMOS Poland, Warszawa–Lublin 2018.

Wydanie czterech zbiorów tekstów doktrynalnych w relatywnie krótkim okresie miało uzasadnienie w szybko rosnącej liczbie nowych dokumentów. Czas natomiast pokazał, że środowisko konserwatorskie do nich sięga. Wydanie *Vademecum* z 2015 roku w pliku PDF umieszczono na stronach Polskiego Komitetu ICOMOS i przez kilka lat zarejestrowano blisko 20 tysięcy pobrań (wersji polskiej i angielskiej)⁸. To potwierdza, że dokumenty doktrynalne są potrzebne środowisku konserwatorskiemu, a forma zbiorowych wydań jest odpowiednia⁹. Ten stan rzeczy w pełni uzasadnia wydanie uaktualnionego zbioru tekstów doktrynalnych, który jest też u honorowaniem 60. rocznicy uchwalenia Karty Weneckiej.

---

8 <http://icomos-poland.org/pl/publikacje.html> (dostęp: 7.09.2023).

9 Dla polskiego konserwatorstwa przydatna byłaby również publikacja zawierająca wybór najważniejszych krajowych dokumentów poświęconych ochronie i konserwacji dziedzictwa. Przykładem może być wybór tekstów na temat ochrony zabytków w Niemczech – *Denkmalschutz. Texte zum Denkmalschutz und zur Denkmalpflege, Schriftenreihe des Deutschen Nationalkomitees für Denkmalschutz*, Band 52, Deutschen Nationalkomitees für Denkmalschutz, 2007.

Część I

ROLA, TYPOLOGIA, PROCEDURY
I PERSPEKTYWY TEKSTÓW DOKTRYNALNYCH

MF

Środowiska konserwatorskie powszechnie uznają, że teksty doktrynalne pełnią ważną rolę w ich dyscyplinie. Jednak ocena ich znaczenia i stosowania w ochronie zabytków nie jest łatwa. W dyskusjach i publikacjach konserwatorskich cytaty z tekstów są wykorzystywane jako argumenty wspierające albo nawet rozstrzygające dylematy konserwatorskie. To wskazywałoby na ich duży wpływ na działania konserwatorskie. Z drugiej jednak strony bardzo trudno ocenić, w jakim zakresie zapisy dokumentów doktrynalnych są rzeczywiście uwzględniane w praktycznym postępowaniu z zabytkami. Trudno stwierdzić, w jakich przypadkach i jak często, projektanci kierują się zaleceniami tekstów doktrynalnych.

Pomimo tych niejasności dokumenty doktrynalne powinny być podstawowym oparciem dla decyzji konserwatorskich. Dlatego środowiska konserwatorskie przede wszystkim powinny znać ich treść oraz funkcję w teorii i praktyce konserwatorskiej. Posługiwanie się tekstami doktrynalnymi wymaga jednak również umiejętności oceny ich znaczenia w rozległym zbiorze różnych tekstów. To wymaga rozeznania w dosyć złożonym zbiorze wielu dokumentów – orientacji w ich typach, przedmiocie oraz gremiach uchwalających.

Przydatne mogą być również informacje na temat procedur tworzenia nowych dokumentów. Teksty doktrynalne uchwały różne środowiska konserwatorskie. Można przewidywać, że proces ten się pogłębi, gdyż coraz częściej metody działania są dostosowywane do specyfiki grup dziedzictwa, nawet w małej skali. Uzasadnianie i porządkowanie tych działań będzie dokonywane poprzez tworzenie kolejnych tekstów doktrynalnych. Znajomość procedur tworzenia tekstów może być zatem potrzebna coraz większym grupom konserwatorów.

1.

TEKSTY DOKTRYNALNE W OCHRONIE ZABYTKÓW

Ochrona zabytków to realizowane w praktyce działania służące utrzymaniu obiektów/zespołów uznanych za zabytkowe, ze szczególnym uwzględnieniem zachowania ich zabytkowych wartości. Teoria konserwatorska to zbiór poglądów definiujących zabytek, jego wartości i zasady ochrony. Spójna i kompletna teoria konserwatorska powinna normować działania praktyczne i umożliwiać ich krytyczną analizę. Ochrona zabytków (postępowanie z zabytkami) powinna być zatem realizowana zgodnie z teorią konserwatorską.

W rzeczywistości relacja pomiędzy teorią konserwatorską a ochroną zabytków nie jest tak jednoznaczna. Wynika to z charakterystyki zabytku, która nie pozwala na traktowanie go tylko z punktu widzenia aspektów zabytkowych. Zabytek to historyczny obiekt, zespół, obszar, któremu nadano (zmieniono) status ontologiczny – z tylko użytkowego obiektu na obiekt, któremu przypisano zabytkowe wartości. Oznacza to, że oprócz wszystkich cech i wartości budowli/zespołu (funkcjonalnych, materialnych, technicznych), za ważne zostały uznane przypisane tej budowli wartości zabytkowe (artystyczne, historyczne, naukowe).

W obiekcie zabytkowym wartościom zabytkowym została nadana uprzywilejowana pozycja – skala tego uprzywilejowania zależy od wartości zabytkowych i uwarunkowań ochrony. Nie oznacza to jednak pominięcia pozostałych wartości (funkcjonalnych, materialnych, technicznych, etc.). Wartości te nadal muszą być brane pod uwagę, w wielu przypadkach wręcz determinują formę ochrony zabytku. Do takich realiów musi być dostosowana teoria konserwatorska. Dlatego teoria konserwatorska nie jest autonomiczna i zmienia się na przestrzeni czasu – raczej wynika i dostosowuje się do pojęcia zabytku funkcjonującego w ochronie zabytków (praktyce), niż to pojęcie kreuje.

Ograniczenia w relacji pomiędzy teorią konserwatorską a praktyczną ochroną zabytków wynikają też z wielkości zbioru zabytków. Zabytkowe obiekty, zespoły, obszary, stanowią obecnie dużą część środowiska kulturowego. Zabytki są często położone w ważnych i cennych pod wieloma względami miejscach i mają dużą wartość (użytkową, materialną, symboliczną, prestiżową, etc.). Dlatego wartości niezabytkowych nie można pominąć, pomimo uznania wartości zabytkowych. Tym bardziej, że zabytki nie są własnością konserwatorów, nie finansują oni ich utrzymania ani prac konserwatorskich. Dlatego w zdecydowanej większości przypadków o formie postępowania z zabytkami konserwatorzy nie mogą decydować samodzielnie. Dlatego też ochrona zabytków – jako działania praktyczne – nie jest dyscypliną autonomiczną (podobnie jak teoria konserwatorska).

Brak autonomii ochrony zabytków determinuje teorię konserwatorską. Potrzeba dostosowania teorii konserwatorskiej do ochrony zabytków (praktyki) – aby jednak zachować pomiędzy nimi relację – sprawia, że teoria powinna uwzględniać i dostosować się do szeregu czynników. Są to elementy i czynniki takie jak między innymi: wielkość i charakterystyka zasobu zabytków; model i stan gospodarki, kultury, społeczeństwa; aktualna sytuacja i wynikające z niej potrzeby i możliwości (na przykład wojna i zniszczenia na dużą skalę); system ochrony zabytków w danym kraju (w tym systemów prawnych); lokalne doświadczenia i tradycje w zakresie ochrony zabytków. Czynniki wpływające na możliwości ochrony zabytków są zmienne w czasie, wpływają nie siebie wzajemnie, tworzą dynamiczną całość, trudną do przeanalizowania i opisaną.

Złożoność uwarunkowań kształtujących ochronę zabytków oraz siła ich oddziaływania (w relacji ze środowiskiem konserwatorskim) sprawia, że teoria konserwatorska jest dostosowywana do okoliczności. Teoria konserwatorska nie reguluje i zarządza ochroną zabytków, ale raczej opisuje, klasyfikuje i uzasadnia działania realizowane w ochronie zabytków. Teoria konserwatorska tworzy syntezę tych uwarunkowań i na tej podstawie formułuje pożądane cele i zasady. **Mając jednak na uwadze poziom ogólności, przedmiot działania, możliwości sprawcze i perspektywę czasową, można uznać, że teoria konserwatorska jest działaniem na poziomie taktycznym. Strategii w ochronie zabytków – rozumianej jako cała dyscyplina – nie ma.**

Suma przedstawionych okoliczności sprawia, że teoria konserwatorska nigdy nie została opracowywana jako spójny, kompletny system pojęć i zasad, który opisuje złożoność zabytku i w pełni reguluje jego funkcjonowanie w praktyce. Zbiór zabytków jest zbyt złożony i różnorodny (biorąc pod uwagę cały zbiór) i funkcjonuje w zbyt złożonych i różnorodnych okolicznościach (biorąc pod uwagę zbiór okoliczności, w których istnieją poszczególne zabytki), by mogła to wyczerpująco opisać uniwersalna teoria konserwatorska. Dlatego nie ma uniwersalnej teorii konserwatorskiej, nie ma więc podręcznika, który by ją przedstawiał w takim rozumieniu.

Duża część środowiska kulturowego uznawana za zabytkowe i powszechnie uznawana potrzeba ochrony zabytkowych wartości sprawia jednak, że postępowanie z zabytkami wymaga wsparcia teoretycznego i zasad regulujących podejmowane działania. Wobec braku uniwersalnej teorii konserwatorskiej tworzone są teorie wycinkowe, fragmentaryczne. Wycinkowe teorie i zbiory zasad ujmują różne aspekty ważne dla opisanego zabytku i działań realizowanych przy zabytkach. W ten sposób realizowana jest potrzeba unormowania różnych obszarów ochrony zabytków. Sformułowanie i sformalizowanie tak rozumianej teorii konserwatorskiej dokonuje się w postaci tzw. tekstów doktrynalnych. **Teksty doktrynalne to krótkie dokumenty, stworzone przez zespoły autorskie, przedstawiające możliwie całościowy program dotyczący wybranego problemu z zakresu ochrony zabytków, przyjmowane przez organizacje lub zgromadzenia konserwatorskie.** Zatem teksty doktrynalne to dokumenty formułujące fragmenty teorii konserwatorskiej.

Teksty doktrynalne powstają prawie od początku istnienia ochrony zabytków, rozumianej jako zorganizowana i zinstytucjonalizowana działalność podejmowana przez wyspecjalizowane służby i organizacje. Powstały ich setki, gdyż tworzone są przez różne organizacje i instytucje, powstają na różnym szczeblu tych organizacji, dotyczą wielu różnych problemów. Mając na uwadze grupę kilkudziesięciu najważniejszych dokumentów, stworzonych i uznawanych przez międzynarodowe środowiska konserwatorskie, można określić kilka charakteryzujących je cech.

Pierwszą cechą dokumentów doktrynalnych jest ich niewielka objętość. Są to zwykle dokumenty kilku, najwyżej kilkunastostronicowe. Niewielka objętość tekstów służy ich komunikatywności. Ich rolą nie jest bowiem rozwijanie czy analizowanie problemów, ale formułowanie czytelnych tez, zasad, postulatów. Poza tym dokumenty doktrynalne są tworzone przez wieloosobowe zespoły autorskie, a przyjmowane przez duże gremia. Uzgodnienie treści dokumentów dłuższych, podejmujących bardziej szczegółowo problemy, byłoby bardzo utrudnione, a czasami nawet niemożliwe.

Drugą cechą dokumentów doktrynalnych jest ich zespołowe autorstwo. Z zasady dokumenty są tworzone przez zespoły redakcyjne. Nawet jeżeli tekst dokumentu jest napisany przez jednego autora, to oficjalnie jest firmowany przez zespół redakcyjny¹. Najczęściej jednak nie wymienia się autorów, a jedynie zgromadzenie czy organizację, która dokument przyjęła. Zabieg ten ma istotne znaczenie, gdyż ranga dokumentu rośnie proporcjonalnie do rangi firmującej go organizacji. W niektórych przypadkach wiąże się to nawet z nadaniem mu obowiązującej mocy prawnej². Dlatego brak indywidualnego autorstwa jest ważną cechą dokumentów doktrynalnych.

Trzecią cechą dokumentów doktrynalnych jest ich możliwie całościowy charakter. Dokumenty są krótkie i ogólne, ale podejmowaną tematykę zwykle prezentują w sposób całościowy. Zasada ta obowiązuje nawet, jeżeli przedmiotem dokumentu jest tylko niewielka grupa typologiczna zabytków albo tylko szczegółowy problem konserwatorski. Struktura większości dokumentów jest zwykle podobna – preambuła naświetlająca tło problemu, prezentacja przedmiotu, wyszczególnienie celów i zasad działania, słownik użytych pojęć, odwołanie do dokumentów pokrewnych. Taka struktura ułatwia czytelne przedstawienie problemu i postulowanych zasad. Ułatwia też określenie zakresu stosowania danego dokumentu.

Czwartą cechą dokumentów doktrynalnych jest ich przyjmowanie i firmowanie przez organizacje lub gremia konserwatorskie. Niektóre z nich działają w skali krajowej czy regionalnej, ale zdecydowana większość dokumentów doktrynalnych ma charakter międzynarodowy. Dzięki temu są one syntezą międzynarodowych doświadczeń, nadaje to też im swoistego uniwersalizmu i podnosi prestiż. Oczywiście najważniejsze są dokumenty uchwalane w procesach o ogólnoświatowym zasięgu.

Mając na uwadze wymienione cechy, można wskazać kilkadziesiąt dokumentów doktrynalnych, które formułują współczesną teorię konserwatorską. Powstały one w różnym czasie, formułują różne treści, mają różne znaczenie dla ochrony zabytków. Obraz, jaki tworzą, nie jest ciągły, spójny ani kompletny. Jest to jednak zrozumiałe, gdyż dokumenty nie powstawały według żadnego planu, nie były wzajemnie uzgadniane, zostały sformułowane przez różne organizacje/institucje. Nie było i nie ma bowiem nadal, żadnego ośrodka planującego i koordynującego powstawanie dokumentów doktrynalnych. Poza tym generalnie dokumenty doktrynalne nie mają statusu obowiązujących formalnie norm.

Wszystkie wymienione czynniki nie zmieniają jednak faktu, że teksty doktrynalne są podstawową formą formułowania i rozpowszechniania teorii konserwatorskiej. Dlatego powinny być znane i traktowane jako podstawa ochrony zabytków.

1 Na przykład tekst Manifestu napisanego przez Williama Morrisa jest przedstawiany jako oficjalny dokument całego stowarzyszenia The Society for the Protection of Ancient Buildings. Tekst Karty Weneckiej jest podpisany przez kilkunastu autorów, chociaż był napisany przez jednego (Paul Philippet).

2 Traktowanie dokumentów jako stanowiska całych organizacji/institucji jest szczególnie ważne w przypadku tekstów, które uzyskują status prawa, jak ma to miejsce po ratyfikacji dokumentów UNESCO czy Rady Europy.

Tekstów doktrynalnych jest wiele i zawierają różnorodne treści, co utrudnia ich wykorzystanie jako wskazań normatywnych. Jest to istotne ograniczenie, gdyż teksty powinny możliwie jednoznacznie wskazywać sposób postępowania z zabytkami. Dlatego pomocne może być uporządkowanie zbioru dokumentów doktrynalnych, przez określenie różnicujących je kryteriów. Taka analiza powinna wskazać znaczenie poszczególnych dokumentów w całym ich zbiorze. Informacje te mogą być przydatne dla ich stosowania, a jednocześnie dopomóc w lepszym zrozumieniu ich treści.

Analizę typologii tekstów doktrynalnych warto rozpocząć od sprawdzenia, w jaki sposób są one prezentowane przez ważne instytucje związane z ochroną dziedzictwa. Jest to bowiem pierwsza informacja, którą o uporządkowaniu tekstów przekazują te instytucje.

Na stronie ICOMOS International teksty doktrynalne zostały generalnie uporządkowane według uchwalających je gremiów. Wyróżniono cztery grupy dokumentów: *charters adopted by the General Assembly of ICOMOS, resolutions and declarations, charters adopted by ICOMOS National Committees, other international standards*³. Przyjęty podział wskazuje pewną gradację dokumentów. Najwyższą rangę mają Karty uchwalone przez Zgromadzenie Generalne (statutowo najważniejszy organ ICOMOS), drugą grupę stanowią „inne dokumenty” uchwalane przez międzynarodowe gremia ICOMOS, w trzeciej grupie są dokumenty Komitetów Narodowych (czyli lokalne). Odrębną grupę – niejako poza systemem – tworzą dokumenty uchwalane przez inne organizacje, instytucje czy zgromadzenia specjalistów.

Przegląd zamieszczonych na stronie ICOMOS dokumentów pokazuje jednak, że zasady tego podziału nie są ściśle przestrzegane. Na przykład w grupie dokumentów uchwalonych przez Zgromadzenie Generalne są nie tylko *charters* (karty) – zgodnie z tytułem zbioru, ale również *principles* (zasady) czy *guidelines* (wytyczne). Z kolei wśród *resolutions* i *declarations*, które powinny być uchwalane przez międzynarodowe gremia ICOMOS, jest również wiele dokumentów przyjmowanych przez Zgromadzenia Generalne ICOMOS. W grupie *resolutions* i *declarations* – wbrew tytułowi – znajdują się również *principles, guidelines* oraz *documents*.

Dokumenty ujęte w zbiorze Kart zostały podzielone na 14 grup ze względu na ich przedmiot (trzy pozostałe grupy dokumentów nie zostały uporządkowane w żaden sposób). Generalnie są to główne grupy typologiczne dziedzictwa, ale jako odrębną grupę wydzielono Kartę Wenecką oraz *Cultural Tourism* (czyli formę korzystania z dziedzictwa). Ten podział również nie jest więc konsekwentny.

Drugą ważną instytucją opracowującą dokumenty dotyczące ochrony dziedzictwa jest UNESCO. Ta organizacja na stronie internetowej prezentuje tylko własne dokumenty. Są one uporządkowane w trzech grupach – *Conventions, Recommendations, Declarations*⁴. Zamieszczono krótkie charakterystyki poszczególnych grup. Konwencje to dokumenty określające zasady, „do których przestrzegania państwa zobowiązują się”. Wskazano też, że: „Konwencje międzynarodowe podlegają ratyfikacji, przyjęciu lub przystąpieniu przez państwa”⁵. Z kolei rekomendacje „mają na celu wpłynięcie na rozwój krajowych przepisów i praktyk. Są to normy, które nie podlegają ratyfikacji, ale do których stosowania zachęca się państwa członkowskie”⁶. Natomiast deklaracje: „są kolejnym sposobem definiowania norm, które nie podlegają ratyfikacji. Podobnie jak zalecenia, ustanawiają one uniwersalne zasady, którym

3 ICOMOS International (*Charters and other doctrinal texts*) – <https://www.icomos.org/en/resources/charters-and-texts> (dostęp: 10.07.2023).

4 W sumie na stronie UNESCO zamieszczono 94 dokumenty (wrzesień 2023), w tym 43 konwencje, 37 rekomendacji, 14 deklaracji.

5 Opis konwencji jest następujący: „International conventions are subject to ratification, acceptance, or accession by States. They define rules with which the States undertake to comply. Member states who sign or agree to abide by the convention are added to the list of state parties”.

6 Opis rekomendacji jest następujący: „Emanating from the Organization’s supreme governing body and hence possessing great authority, recommendations are intended to influence the development of national laws and practices. These are norms which are not subject to ratification, but which Member States are invited to apply”.

wspólnota państw chciała przypisać jak największy autorytet i zapewnić jak najszersze poparcie”⁷.

Wszystkie dokumenty mają zatem na celu sformułowanie uniwersalnych zasad, które powinny być przestrzegane/realizowane przez kraje. Kluczowa różnica pomiędzy typami dokumentów polega natomiast na ich statusie – tylko Konwencje podlegają różnym formom przyjęcia przez państwa, co jest formalnym zobowiązaniem do ich wprowadzenia do krajowych przepisów i praktyk.

Trzecią instytucją, której dokumenty mają wpływ na postępowanie z dziedzictwem, jest Rada Europy. Nie jest ich wiele (porównując z ICOMOS i UNESCO), jednak istotnie wpływają na politykę krajów europejskich w stosunku do dziedzictwa kultury. W zestawieniu zatytułowanym *Culture and Cultural Heritage Standards* na stronie Rady Europy jest tylko 10 dokumentów⁸. Wśród nich pięć dotyczy dziedzictwa kultury. Cztery dokumenty mają status konwencji, a więc podlegają ratyfikacji przez państwa Rady Europy i stają się prawem⁹. Jeden dokument jest nazwany rekomendacją – jak wskazano, zakreśla ona ramy *co-operation with States, specialists and citizens*¹⁰. Podobnie zatem jak w przypadku UNESCO dokumenty są zróżnicowane ze względu na ich formalny status (uznawanie) w prawie krajowym.

Źródłem informacji na temat różnicowania dokumentów doktrynalnych mogą też być ich zbiorowe wydawnictwa lub strony internetowe instytucji ukierunkowanych na ochronę zabytków. Przegląd tych źródeł nie przynosi jednak nowych informacji. Dokumenty z zasady są przedstawiane w porządku chronologicznym. Na przykład tak przedstawiono duży zbiór tekstów na stronie The Getty Conservation Institute¹¹. Dokumenty powstałe od roku 1950 ujęto w 6 grupach (odpowiadających dekadom). Takie udostępnienie dokumentów dostarcza informacji na temat rozwoju teorii konserwatorskiej, ale ich nie porządkuje.

Przedstawione informacje wskazują, że nie ma uniwersalnego, powszechnie przyjętego systemu porządkowania dokumentów doktrynalnych. W skali globalnej ich tworzenie nie jest bowiem całościowo kontrolowane (dokumenty opracowują niezależnie działające podmioty). W konsekwencji nie można wskazać obowiązujących kryteriów porządkujących cały zbiór dokumentów. Osłabia to znacząco ich funkcję jako wykładni teorii konserwatorskiej. Dlatego warto wskazać kryteria, które pozwoliłyby ten zbiór uporządkować – byłoby to pomocne w określeniu znaczenia i wykorzystaniu poszczególnych dokumentów.

Pierwszym kryterium określającym dokumenty doktrynalne powinien być ich typ/nazwa. Nazwa dokumentu winna bowiem korespondować z jego treścią. Dokumenty doktrynalne noszą następujące nazwy: karta (*charter* – np. Karta Wenecka); zasady (*principles* – np. Principles for the Preservation of Historic Timber Structures); wytyczne (*guidelines* – np. Guidelines for Education and Training in the Conservation of Monuments, Ensembles and Sites); dokument – (*document* – np. The Nara Document on Authenticity); konwencja (*convention* – np. World Heritage Convention); deklaracja (*declaration* – np. Quebec Declaration on the Preservation of the Spirit of Place); rezolucja (*resolution* – np. Resolutions on the Conservation of Smaller Historic Towns); rekomendacja (*recommendation* – np. Historic Urban Landscape Recommendation).

7 Opis deklaracji jest następujący: „Declarations are another means of defining norms, which are not subject to ratification. Like recommendations, they set forth universal principles to which the community of States wished to attribute the greatest possible authority and to afford the broadest possible support”.

8 <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/standards> (dostęp: 17.06.2023).

9 Convention on the Value of Cultural Heritage for Society (Faro Convention, 2005); European Convention for the Protection of the Audiovisual Heritage (Strasbourg, 2001); Convention for the Protection of the Archaeological Heritage of Europe (revised) (Valletta, 1992); Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe (Granada, 1985).

10 Recommendation CM/Rec(2020)7 of the Committee of Ministers to member States on promoting the continuous prevention of risks in the day-to-day management of cultural heritage: co-operation with States, specialists and citizens (Adopted by the Committee of Ministers on 21 October 2020).

11 The Getty Conservation Institute (Cultural Heritage Policy Documents) –https://www.getty.edu/conservation/publications_resources/research_resources/charters.html (dostęp: 17.06.2023).

Przyjęcie określonej nazwy powinno być działaniem znaczącym. Jednak do 2011 roku w ICOMOS – gdzie powstaje najwięcej dokumentów doktrynalnych, nie obowiązywały formalne zasady dotyczące ich nazewnictwa. Autorzy nazywali dokumenty, nawiązując do wcześniejszych wzorców. Dlatego większość dokumentów przyjmowanych przez Zgromadzenie Generalne nazwano kartami, mając na uwadze pozycję Karty Ateńskiej czy Karty Weneckiej. W konsekwencji teksty mniej całościowe nazywano dokumentami, rezolucjami czy deklaracjami. Podobne nazewnictwo było stosowane w dokumentach UNESCO i Rady Europy. Te instytucje konsekwentnie natomiast wyróżniały konwencje jako dokumenty mające status prawa po ratyfikacji przez poszczególne kraje.

Analiza wielu tekstów potwierdza, że zostały opracowane indywidualne – mają zróżnicowane struktury i zakres merytoryczny. Wybór typu/nazwy też nie był konsekwentnie wiązany z gremium uchwalającym dokument, dlatego nawet dokumenty lokalnych konferencji, poświęcone szczegółowym problemom, nazywano Kartami¹². Swoboda w nadawaniu nazw sprawia, że w tym aspekcie dokumentom trudno przypisać hierarchię (w skali całego zbioru dokumentów). Generalnie można stwierdzić, że nazwa dokumentu nie określała jego formy, treści, znaczenia. Nazwy dokumentów doktrynalnych przyjętych w przeszłości nie pełnią więc funkcji normatywnych ani informacyjnych.

Drugim kryterium porządkującym zbiór tekstów doktrynalnych powinien być podmiot tworzący dokument. Analiza powinna objąć przede wszystkim gremia specjalistów od ochrony i konserwacji dziedzictwa kulturowego. Środowisko konserwatorskie ma bowiem najlepsze kwalifikacje do określania standardów postępowania z zabytkami. Analiza powinna jednak objąć również dokumenty tworzone przez organizacje/instytucje, które zyskują status prawa dotyczącego ochrony dziedzictwa – UNESCO (skala całego świata) oraz Rada Europy (skala europejska).

W skali światowej środowisko konserwatorskie reprezentuje ICOMOS. Ta organizacja opracowała największą część korpusu dokumentów doktrynalnych dotyczących działań konserwatorskich. Dokumenty te są tworzone na różnych poziomach struktury organizacyjnej ICOMOS, co powinno być uwzględnione w analizie.

W zbiorze dokumentów tworzonych (współtworzonych) przez ICOMOS, można wyróżnić cztery grupy tekstów – uchwalane przez: 1) Zgromadzenie Generalne, 2) Międzynarodowe Komitety Naukowe, 3) Komitety Narodowe, 4) konferencje zorganizowane (współorganizowane) przez ICOMOS. Tylko w przypadku dokumentów przyjmowanych przez Zgromadzenie Generalne została określona procedura ich tworzenia (od 1984 roku). W przypadku pozostałych gremiów ICOMOS nie było ustaleń regulujących uchwalanie dokumentów doktrynalnych. Dlatego wszystkie elementy dokumentów – między innymi nazwa, forma, obszerność, zakres merytoryczny, treść – były każdorazowo ustalane przez uchwalające zgromadzenie. Dopiero w 2011 roku przyjęto ustalenia regulujące te kwestie (patrz: Procedura tworzenia dokumentów).

Ważne dokumenty dotyczące dziedzictwa kulturowego opracowują też wspomniane organizacje – UNESCO i Rada Europy. Podmioty te powinny być więc uwzględnione jako odrębne gremia tworzące teksty doktrynalne. W pewnych przypadkach dokumenty doktrynalne są też opracowywane przez inne podmioty, podejmujące współpracę nad określonym problemem. W efekcie mogą powstać wspólne teksty. Takie przypadki można traktować jako odrębną kategorię w zestawieniu wydawców dokumentów. Do tej grupy można zaliczyć najstarsze dokumenty, które opracowano przed powstaniem obecnej struktury światowych organizacji i instytucji zajmujących się dziedzictwem.

Resumując, można wskazać siedem grup (wskazanych w tabeli) możliwych wydawców dokumentów doktrynalnych. Dokumenty zebrane w tym zbiorze mieszczą się w tych grupach.

¹² Przykładem może być propozycja uchwalenia International Charter for the Organization of Conferences in the Field of Stone Conservation, którą przygotowano w związku z 13. posiedzeniem ICOMOS International Stone Committee w 2008 roku.

Trzecim kryterium porządkującym zbiór dokumentów powinien być ich przedmiot. Zbiór zabytków jest bardzo zróżnicowany w wielu aspektach – m.in. wartości zabytkowych, stanu technicznego, funkcji użytkowych, materiału, stanu technicznego, lokalizacji. Każdy z tych aspektów wpływa na postępowanie z zabytkiem i powinien być normowany. Dlatego teksty doktrynalne różnicuje również ich tematyka. Zbiór dokumentów można podzielić na cztery główne grupy: dokumenty generalne, obejmujące całą dyscyplinę; dokumenty obejmujące wybraną grupę dziedzictwa; dokumenty dotyczące wybranych działań lub problemów związanych z ochroną i konserwacją dziedzictwa; dokumenty dotyczące postępowania z dziedzictwem w regionie (np. kraju, regionie).

Analiza dokumentów również w tym aspekcie nie pozwala ustalić zasad, które wiązałyby przedmiot tekstu z czynnikami takimi jak nazwa czy organ uchwalający. Można jedynie stwierdzić, że całościowe dokumenty zwykle nazwano kartami – przykładem są dokumenty obejmujące całą dyscyplinę (np. Karta Wenecka), postępowanie z dziedzictwem całego kraju (np. Karta z Burry) lub cały obszar działań (np. Karta Turystyki Kulturowej). Podobnie jest z konwencjami, które również obejmują całe obszary działań – na przykład Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy (dokument Rady Europy).

W tym miejscu warto zauważyć, że całościowy charakter dokumentów przyjmowanych przez UNESCO i Radę Europy wynika ze skali działania tych podmiotów. Ochrona dziedzictwa kulturowego jest bowiem dla nich jedynie niewielkim obszarem zainteresowania. Co więcej, dziedzictwo z perspektywy tych instytucji jest postrzegane jako element szerszych procesów – funkcjonowania kultury, społeczeństw, gospodarki, ochrony środowiska, etc.¹³ Takie podejście jest zresztą przedmiotem krytyki ze strony środowisk konserwatorskich¹⁴. Jednak w efekcie takiego podejścia dokumenty dotyczące dziedzictwa mają charakter przede wszystkim kierunkowy/programowy, to znaczy formułują sposób postrzegania dziedzictwa, a nie zasady jego ochrony. Tym niemniej dokumenty te znacząco wpływają na postępowanie z dziedzictwem, szczególnie gdy podlegają ratyfikacji.

Powyższa uwaga nie zmienia faktu, że również w aspekcie przedmiotu dokumentów doktrynalnych potrzebne są ustalenia porządkowe. Celowe jest zastrzeżenie pewnych typów/nazw dokumentów dla określonych zakresów/obszarów. Na przykład zasadne jest utrzymanie dotychczasowej praktyki, aby kartami nazywano tylko dokumenty, które dotyczą generalnych problemów lub najważniejszych grup dziedzictwa. Natomiast działania praktyczne związane z ochroną lub konserwacją – między innymi ze względu na ich zmienność w czasie, powinny być przedstawiane w dokumentach innego typu (np. wytyczne czy zasady). Przyjęcie zasad nazewnictwa wymaga również ustalenia hierarchii dokumentów. Hierarchia dokumentów – nawet mniej formalna, jest potrzebna dla ustalenia zgodności treści dokumentów (zapisy dokumentów o niższym statusie powinny być zgodne/dostosowane do dokumentów o statusie wyższym).

W tym miejscu warto zauważyć, że całościowy charakter dokumentów przyjmowanych przez UNESCO i Radę Europy wynika ze skali działania tych podmiotów. Ochrona dziedzictwa kulturowego jest bowiem dla nich jedynie niewielkim obszarem zainteresowania. Co więcej, dziedzictwo z perspektywy tych instytucji jest postrzegane jako element szerszych procesów – funkcjonowania kultury, społeczeństw, gospodarki, ochrony środowiska, etc. Takie podejście jest zresztą przedmiotem krytyki ze strony środowisk konserwatorskich. Jednak w efekcie takiego podejścia dokumenty dotyczące dziedzictwa mają charakter przede wszystkim kierunkowy/programowy, to znaczy formułują sposób postrzegania dziedzictwa, a nie zasady jego ochrony. Tym niemniej dokumenty te znacząco wpływają na postępowanie z dziedzictwem, szczególnie gdy podlegają ratyfikacji.

13 Przykładem takiego podejścia, nawet w stosunku do dóbr Światowego Dziedzictwa UNESCO – niewielkiej grupy najcenniejszego dziedzictwa w skali całego świata – jest dokument: Policy Document for the Integration of a Sustainable Development Perspective into the Processes of the World Heritage Convention, adopted by the General Assembly of States Parties to the World Heritage Convention at its 20th session (UNESCO, 2015).

14 Przykładem jest udział ICOMOS International w kampanii #CULTURE2030SDG, która ma na celu szersze włączenie kultury do celów SDG – *The Missing Link; Still Time to Correct the Failure of the SDG Summit Declaration to Mention Culture*, 7 June 2023.

Powyższa uwaga nie zmienia faktu, że również w aspekcie przedmiotu dokumentów doktrynalnych potrzebne są ustalenia porządkowe. Celowe jest zastrzeżenie pewnych typów/nazw dokumentów dla określonych zakresów/obszarów. Na przykład zasadne jest utrzymanie dotychczasowej praktyki, aby kartami nazywano tylko dokumenty, które dotyczą generalnych problemów lub najważniejszych grup dziedzictwa. Natomiast działania praktyczne związane z ochroną lub konserwacją – między innymi ze względu na ich zmienność w czasie, powinny być przedstawiane w dokumentach innego typu (np. wytyczne czy zasady). Przyjęcie zasad nazewnictwa wymaga również ustalenia hierarchii dokumentów. Hierarchia dokumentów – nawet mniej formalna, jest potrzebna dla ustalenia zgodności treści dokumentów (zapisy dokumentów o niższym statusie powinny być zgodne/dostosowane do dokumentów o statusie wyższym).

Czwartym kryterium porządkującym zbiór dokumentów doktrynalnych mogą być konsekwencje prawne wynikające z ich statusu. W tym przypadku są dwie główne możliwości: dokumenty mające status prawa, dokumenty niemające tego statusu. W pierwszym przypadku dokumenty uchwalone przez organizacje/institucje międzynarodowe mogą mieć status obowiązującego prawa, jeżeli zostaną ratyfikowane na poziomie krajowym. W Polsce rozstrzyga o tym zapis art. 91 Konstytucji, który stanowi: „ratyfikowana umowa międzynarodowa, po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, stanowi część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowna, chyba że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy” (pkt. 1). Na podstawie tych zapisów dokumenty takie jak Konwencja UNESCO w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego, przyjęta w Paryżu w dniu 16 listopada 1972 roku (Dz.U. z 1976 r. nr 32, poz. 190) czy Europejska Konwencja Krajobrazowa, sporządzona we Florencji dnia 20 października 2000 roku (Dz.U. z 2006 r. nr 14, poz. 98) są obowiązującym w Polsce prawem. Nieratyfikowane dokumenty tych samych organizacji statusu polskiego prawa jednak nie mają.

Wszystkie inne dokumenty doktrynalne uchwalane przez międzynarodowe organizacje są określane jako tzw. *soft law*. Dokumenty te formalnie nie należą do polskiego porządku prawnego. Jednak Polska deklaruje wolę wypełniania zobowiązań organizacji międzynarodowych, do których należy (art. 9 Konstytucji), a więc zapisy tych dokumentów powinny być uwzględniane w postępowaniu z dziedzictwem i można się do nich odwoływać. Określenie *soft law* dotyczy przede wszystkim dokumentów organizacji międzynarodowych takich jak UNESCO czy Rada Europy, ale z praktycznego punktu widzenia podobny status mają dokumenty ICOMOS. Dlatego w uproszczeniu, ze względu na formalny status, możliwe jest wydzielenie tylko dwóch grup dokumentów.

W przyszłości może być konieczne wydzielenie jeszcze jednej grupy dokumentów, które nie mieszczą się w tym dwuelementowym podziale. Do wniosku takiego skłania uchwalenie dokumentu nazwanego Europejskie Zasady Jakości (European Quality Principles for EU-funded Interventions with potential impact upon Cultural Heritage). Dokument opracowany w 2020 roku przez ICOMOS nie ma umocowania w krajowym systemie prawnym, ale zawarte w nim postanowienia mają być przestrzegane w pracach przy obiektach zabytkowych finansowanych z funduszy unijnych. Nie wiadomo jeszcze, jak to będzie wyglądało w praktyce.

Cztery przedstawione kryteria pozwalają na uporządkowanie zbioru dokumentów doktrynalnych dotyczących ochrony dziedzictwa (tab. 1). Klasyfikacja ta ujmuje zasadnicze aspekty, które różnicują dokumenty. To uporządkowanie było podstawą klasyfikacji dokumentów ICOMOS i jednocześnie szkieletem zasad obowiązujących przy opracowywaniu nowych dokumentów tej organizacji¹⁵.

15 W 2008 roku B. Szymgin w ramach prac Komitetu Wykonawczego ICOMOS International opracował analizę formalną dokumentów doktrynalnych oraz propozycje zasad ich przyjmowania. Zasady te zostały przyjęte w procesie obejmującym: General Assembly resolution GA 2008/24 on criteria and terminology for future doctrinal texts; Decisions EXCOM 2009/10 8-5 and 11-2; EXCOM 2010/10 6-3 and 8-2-1 on criteria for future ICOMOS doctrinal texts. Ostateczna decyzja została przyjęta w formie decyzji Komitetu Doradczego ADCOM 2011/11 5-2 (EN).

TABELA 1.
KLASYFIKACJA DOKUMENTÓW DOKTRYNALNYCH
 (ze względu na typ dokumentu, formę uchwalenia, przedmiot, status)

Kryteria klasyfikacji dokumentów	Podział według określonego kryterium	Przykłady
1. Typ dokumentu (zadeklarowany przez autorów)	Karta (Charter)	The Venice Charter
	Zasady (Principles)	Principles for Wall Paintings
	Wytyczne (Guidelines)	Salah Guidelines for the Management of Public Archaeological Sites
	Dokument (Document)	Nara Document of Authenticity
	Konwencja (Convention)	World Heritage Convention
	Deklaracja (Declaration)	Xi'an Declaration
	Rezolucja (Resolution)	Resolutions on the Conservation of Smaller Historic Towns
2. Podmiot przyjmujący dokument (gremium uchwalające)	Zgromadzenie Generalne ICOMOS	Washington Charter
	Międzynarodowy Komitet Naukowy ICOMOS	The Florence Charter
	Komitet Narodowy ICOMOS	Burra Charter
	Konferencja ICOMOS	Nara Document
	UNESCO	World Heritage Convention
	Rada Europy	Granada Convention (Protection of the Architectural Heritage of Europe)
	Inne gremia	Athens Charter
3. Przedmiot dokumentu	Cała dyscyplina	Venice Charter
	Wybrany obszar dziedzictwa	Washington Charter (historic towns)
	Działanie	Guidelines of Education and Training
	Dziedzictwo regionu/kraju	Burra Charter, China Principles
4. Status dokumentu (w świetle prawa)	Obowiązujące prawo (po ratyfikacji)	Faro Convention
	Nie jest prawem (tzw. <i>soft law</i>)	Washington Charter

3. PROCEDURY TWORZENIA TEKSTÓW DOKTRYNALNYCH (ICOMOS)

Zdecydowaną większość tekstów doktrynalnych dotyczących ochrony i konserwacji dziedzictwa tworzy ICOMOS. Jest to też jedyny podmiot, który rozbudował procedury tworzenia dokumentów doktrynalnych w sposób umożliwiający ich bardzo szeroką i wieloetapową konsultację przez środowiska konserwatorskie. Dlatego procedura ta zasługuje na przedstawienie i powinna być punktem odniesienia przy tworzeniu nowych dokumentów.

Tworzenie dokumentów programowych było jednym z najważniejszych zadań ICOMOS od jego powstania. W pierwszym statucie przejętym podczas Zgromadzenia Konstytucyjnego

w 1965 roku zapisano, że celem nowej organizacji jest przygotowanie: „międzynarodowych zaleceń mających zastosowanie do badania, konserwacji i restauracji zabytków, miejsc i obiektów artystycznych”¹⁶.

W pierwszych latach istnienia ICOMOS nie było potrzeby tworzenia procedur przyjmowania tekstów doktrynalnych. Uchwaloną w 1964 roku Kartę Wenecką traktowano bowiem jako dokument uniwersalny. Jednak gdy pod koniec lat 70. ostatecznie ustalono, że Karta Wenecka nie będzie aktualizowana, stało się jasne, że będą powstawały nowe teksty. Potrzebna więc była procedura ich przyjmowania. Zasady tworzenia tekstów przyjęto podczas 31. sesji Komitetu Wykonawczego ICOMOS (maj 1984 roku), a po uzupełnieniu ostatecznie zaakceptowano podczas 33. sesji Komitetu Wykonawczego (listopad 1984).

Tekst opisujący zasady przyjmowania dokumentów był krótki. Przede wszystkim zdefiniowano pojęcie tekstu doktrynalnego:

*Tekst doktrynalny jest grupą idei, które są uznawane za prawdziwe, za pomocą których można zinterpretować fakty w celu bezpośredniego działania*¹⁷.

Przyjęto następującą procedurę opracowania tekstów:

1. *Tekst doktrynalny musi być przygotowany albo zbadany przez Wyspecjalizowany Komitet Międzynarodowy lub Komitet Doraźny wyznaczony do tego celu przez Komitet Wykonawczy.*
2. *Tekst doktrynalny musi być przedstawiony do zaopiniowania wszystkim Komitetom Narodowym ICOMOS.*
3. *Tekst doktrynalny musi zostać zaakceptowany przez Komitet Wykonawczy nie później niż na ostatniej sesji w roku poprzedzającym rok, w którym organizowane miało być Zgromadzenie Ogólne.*
4. *Po zaopiniowaniu, dokument doktrynalny musi być przekazany ponownie do wszystkich Komitetów Narodowych, co najmniej na trzy miesiące przed dniem, w którym odbędzie się Zgromadzenie Ogólne.*

Po zastosowaniu tej procedury tekst może zostać zaproponowany do przyjęcia i ratyfikacji przez Zgromadzenie Ogólne.

Opis procedury zawierał kilka elementów, które na trwałe określiły model tworzenia tekstów doktrynalnych ICOMOS. Nowy tekst doktrynalny musi być opracowany przez międzynarodową grupę specjalistów (stały Komitet Naukowy lub Komitet Doraźny), tekst jest konsultowany z Komitetami Narodowymi, tekst musi być zaakceptowany przez najważniejsze ciała statutowe (Komitet Wykonawczy i Zgromadzenie Generalne). Co ważne, proces jest rozłożony na etapy, co daje czas na rzeczywiste konsultacje i poprawianie tekstów. Zasady te zachowano w kolejnych modyfikacjach.

Przyjęcie przez ICOMOS procedury uchwalania tekstów wprowadziło pewną dyscyplinę w ich tworzeniu. Jednak nadal powstawało ich coraz więcej, gdyż procedura formalnie dotyczyła tylko tekstów akceptowanych przez Zgromadzenie Generalne ICOMOS. Tymczasem Komitety Narodowe, różne konferencje oraz inicjatywy w których ICOMOS był tylko partnerem (Dokument z Nary), uchwały teksty doktrynalne bez tych ograniczeń.

W pierwszej dekadzie XXI wieku było już kilkadziesiąt dokumentów, do których odwoływano się w postępowaniu z zabytkami. Dostrzeżono że proces ten prowadzi do swoistej inflacji znaczenia tekstów doktrynalnych, w konsekwencji do osłabienia ich normatywnego znaczenia. Dlatego Komitet Wykonawczy ICOMOS postanowił całościowo przeanalizować zbiór dokumentów doktrynalnych. Analiza kilkunastu najczęściej przywoływanych dokumentów objęła ich strukturę, tematykę

16 Statut ICOMOS został przyjęty 22 czerwca 1965 roku podczas Zgromadzenia Konstytucyjnego w Warszawie. Zapis artykułu 5 określał cele działania, m.in. pkt. a: „Encourage the preparation and adoption of international recommendations applicable to the study, the preservation, and restoration of monuments, sites and artistic objects”.

17 Tłumaczenia wszystkich wersji procedur przyjmowania tekstów doktrynalnych przez ICOMOS zostały wykonane przez autora opracowania.

i treść. Na tej podstawie opracowano wnioski i sformułowano nowe wytyczne do tworzenia dokumentów. Kilka lat trwały konsultacje i dopracowanie wytycznych przez ciała statutowe ICOMOS. Ostatecznie w 2011 roku Komitet Doradczy znowelizował procedurę przyjmowania dokumentów, uchwalając Procedure for the adoption of ICOMOS Doctrinal Texts (ADCOM 2011/11 5-2)¹⁸.

Do czterech punktów sformułowanych w 1984 roku dodano kolejne ustalenia (zachowując ciągłość numeracji):

5. *Komitet Doradczy oraz Komitet Wykonawczy, biorąc pod uwagę charakterystykę i wymogi czterech rodzajów Tekstów Doktrynalnych ICOMOS, zweryfikują zapotrzebowanie na nowy Tekst Doktrynalny ICOMOS.*
6. *Ocenę zapotrzebowania na nowy Tekst Doktrynalny ICOMOS należy rozpocząć od przedstawienia krótkiego streszczenia treści, której dany tekst doktrynalny ma dotyczyć, zaprezentowania potrzeby i celu istnienia takiego tekstu, a także kategorii, do których dany tekst może być przyporządkowany przez Komitet Doradczy i Wykonawczy. Czynność tę należy wykonać przed zaprezentowaniem szerszej treści dokumentu Komitetowi Doradczemu i Wykonawczemu i przed rozpoczęciem prac nad pierwszą wersją tekstu.*
7. *Komitet Międzynarodowy lub Komitet Doraźny wyznaczony do tego celu przez Komitet Wykonawczy przygotowuje lub zbada Tekst Doktrynalny. Komitet Wykonawczy decyduje, czy i w jakim stopniu organizacje partnerskie mają współpracować przy tworzeniu nowych Tekstów Doktrynalnych ICOMOS.*
8. *Sekretariat poinformuje Komitety Narodowe i Komitet Międzynarodowy ICOMOS oraz ich członków o rozpoczęciu prac nad nowym tekstem doktrynalnym.*
9. *Nowy Tekst Doktrynalny ICOMOS oraz wszelkie raporty dotyczące tego rodzaju tekstów będą przygotowywane we wszystkich językach roboczych jednocześnie oraz, jeśli to możliwe, również w innych językach, takich jak hiszpański.*
10. *Zarówno Komitety Narodowe, Komitet Międzynarodowy oraz Członkowie ICOMOS otrzymają wstępną wersję nowego Tekstu Doktrynalnego ICOMOS w celu jej zaopiniowania.*
11. *Komitety Narodowe, Komitet Międzynarodowy oraz Członkowie ICOMOS otrzymają poprawioną wersję nowego Tekstu Doktrynalnego ICOMOS wraz z raportem wyjaśniającym naniesienie zmian w poprzedniej wersji.*
12. *Poprawioną wersję nowego Tekstu Doktrynalnego ICOMOS należy umieścić na agendzie spotkania Komitetów Doradczego i Wykonawczego oraz poddać dyskusji nie później niż na jeden rok przed dniem, w którym zorganizowane będzie Zgromadzenie Ogólne.*
13. *Komitet Doradczy oceni poprawioną wersję wstępną nowego Tekstu Doktrynalnego ICOMOS pod względem merytorycznym i strukturalnym oraz zaleci Komitetowi Wykonawczemu podjęcie odpowiednich działań; Komitet Doradczy wyrazi przede wszystkim swoją opinię dotyczącą tytułu Tekstu.*
14. *Poprawiona wersja wstępna nowego Tekstu Doktrynalnego ICOMOS musiała zostać zatwierdzona przez Komitet wykonawczy nie później niż na sześć miesięcy przed Zgromadzeniem Ogólnym.*
15. *Konsultacje z Komitetami Narodowymi, Komitetem Międzynarodowym oraz członkami ICOMOS należy powtarzać do momentu pozytywnego zaopiniowania tekstu przez Komitet Doradczy oraz zatwierdzenia go przez Komitet Wykonawczy.*
16. *Ostateczna i poprawiona wersja wstępna nowego Tekstu Doktrynalnego ICOMOS zostanie dostarczona Komitetom Narodowym, Komitetowi Międzynarodowemu oraz członkom ICOMOS nie później niż na cztery miesiące przed Zgromadzeniem Ogólnym, aby ostatecznie móc zostać przyjęta w drodze uchwały.*

Zasady przyjmowania tekstów poszerzono więc aż o 12 punktów. Procedura została rozbudowana, ale przede wszystkim opisana bardziej szczegółowo. Proces kolejnych konsultacji i akceptacji przez ciała statutowe ICOMOS miał umożliwić dopracowanie dokumentu, usunąć zapisy wątpliwe lub niejasne. Istotnym *novum* było wprowadzenie oceny zapotrzebowania na nowy dokument (pkt. 5–6), ograniczenie typów tekstów (pkt. 5) oraz zalecenie, by dokumenty powstawały równolegle w roboczych językach ICOMOS (pkt. 9).

---

¹⁸ Z formalnego punktu widzenia decyzja Komitetu Doradczego jest określana jako uzupełnienie Procedure for the adoption of a doctrinal text z 1984. W związku z tym zachowano numerację dodanych punktów.

W procedurze przyjęto wytyczne określające strukturę tekstów, wykorzystując wyniki wcześniejszej analizy (tab. 1). Wytyczne określono w kilku aspektach istotnych dla nowych tekstów ICOMOS.

Po pierwsze, ograniczono do czterech liczbę typów tworzonych dokumentów – karty, wytyczne, zasady, dokumenty. Ze względu na status i specyfikę działania ICOMOS za niewłaściwe uznano tworzenie konwencji i deklaracji; konwencje są dokumentami, które powinny być ratyfikowane; deklaracje są dokumentami zobowiązującymi do podjęcia określonych działań.

Po drugie, przyjęto kilka formalnych zasad (cech), które powinny obowiązywać w nowych dokumentach doktrynalnych (jednocześnie je różnicując) – m.in. podmiot przyjmujący dokument, przedmiot dokumentu (związany z nazwą), obszerność, możliwość (lub nie) aktualizacji, formalna struktura.

Po trzecie, przyjęto formalną hierarchię dokumentów doktrynalnych ICOMOS; przyjęcie hierarchii służyć miało narzuceniu konieczności uzgadniania treści poszczególnych dokumentów (problem szczególnie ważny w dokumentach dotyczących tych samych obszarów ochrony i konserwacji dziedzictwa).

Sumę ustaleń dotyczących charakterystyki czterech typów dokumentów doktrynalnych ICOMOS zebrano w tabeli 2¹⁹.

TABELA 2.
CHARAKTERYSTYKA TEKSTÓW DOKTRYNALNYCH ICOMOS
(Rules of Procedure of the International Council on Monuments and Sites, 2019)

Typ dokumentu	Karty	Zasady	Wytyczne	Dokumenty
Przedmiot dokumentu	Dziedzictwo i konserwacja jako dyscyplina Określone grupy dziedzictwa	Określone grupy dziedzictwa Określone działania związane z dziedzictwem i konserwacją	Określone grupy dziedzictwa Określone działania związane z dziedzictwem i konserwacją	Określone grupy dziedzictwa Określone działania związane z dziedzictwem i konserwacją Dobre praktyki Ważne problemy
Podmiot uchwalający	Zgromadzenie Generalne ICOMOS	Zgromadzenie Generalne ICOMOS Międzynarodowe Komitety Naukowe Regionalne Konferencje ICOMOS	Zgromadzenie Generalne ICOMOS Międzynarodowe Komitety Naukowe Regionalne Konferencje ICOMOS	Zgromadzenie Generalne ICOMOS Międzynarodowe Komitety Naukowe Regionalne Konferencje ICOMOS
Obszerność	Różna, zwykle 5-7 stron	Kilka, kilkanaście	Raczej szczegółowy tekst, zależnie od potrzeb	Zgodnie z potrzebami, od kilku do kilkunastu stron
Struktura	Powinna być określona struktura – preambuła, cele, zasady i metody	Powinna być określona struktura	Powinna być określona struktura	Zależnie od potrzeb

¹⁹ Tabela 2 zawiera informacje w wersji umieszczonej w wydaniu Rules of Procedure z 2019 roku, ale są one powtórzeniem informacji z wydania z roku 2011.

Cel	Określenie generalnego standardu działań, polityki i praktyki w stosunku do działań konserwatorskich lub grupy dziedzictwa	Tekst określający zasady dla postępowania z określoną grupą dziedzictwa lub problemem	Wytyczne robocze formułujące: podejście zawarte w Kartach, szczegółowe informacje dotyczące Dobrych Praktyk, Wymagania dla wdrożenia	Cele powinny być określone w dokumencie, dokumenty mogą zawierać wyjaśnienia i ilustracje dobrych praktyk
Możliwość uaktualniania	Karty zawierające nazwy miejsc są niezmiennie. Karty uaktualniane powinny mieć nowe tytuły	Zasady zawierające nazwy miejsc są niezmiennie. Pozostałe mogą być uzupełniane poszerzane, zmieniane, zastępowane, z nowymi tytułami	Wytyczne zawierające nazwy miejsc są niezmiennie. Pozostałe mogą być uzupełniane poszerzane	Dokumenty zawierające nazwy miejsc są niezmiennie. Pozostałe mogą być uzupełniane poszerzane, zmieniane, zastępowane
Hierarchia/znaczenie	***	**	**	*

Zasady przyjmowania tekstów doktrynalnych stały się elementem szerszego dokumentu, który określa funkcjonowanie ICOMOS: Rules of Procedure of the International Council on Monuments and Sites. Rozdział drugi tego dokumentu jest poświęcony tekstom doktrynalnym (*ICOMOS doctrinal texts*). Po kolejnych modyfikacjach dokonywanych przez Zgromadzenie Generalne aktualne zasady dotyczące dokumentów doktrynalnych są sformułowane w trzech artykułach, w kilkunastu punktach:

Artykuł 8. Definicja tekstu doktrynalnego

1. *Tekst doktrynalny jest grupą idei, które są uznane za prawdziwe, za pomocą których można zinterpretować fakty w celu bezpośredniego działania. ICOMOS, na poziomie międzynarodowym, rozwija corpus tekstów doktrynalnych jako niezbędną podstawę polityki ochrony.*

Artykuł 9. Charakterystyka tekstów doktrynalnych

1. *Teksty doktrynalne ICOMOS, na poziomie międzynarodowym, składają się z czterech typów: Karty, Zasady, Wytyczne i Dokumenty. Ich charakterystykę i wymagania przedstawiono w poniższej tabeli.*
2. *Nowe teksty doktrynalne powinny odpowiadać cechom i wymaganiom przedstawionym w tabeli.*
3. *W stosownych przypadkach teksty doktrynalne ICOMOS zawierają mechanizm obserwacji, monitorowania i oceny tekstu w czasie.*

Artykuł 10. Procedura

1. *Komitet Doradczy i Rada starannie oceniają potrzebę nowego tekstu doktrynalnego ICOMOS, biorąc pod uwagę cechy charakterystyczne i wymagania czterech rodzajów tekstów doktrynalnych ICOMOS.*
2. *Ocena potrzeby opracowania nowego tekstu doktrynalnego ICOMOS powinna rozpocząć się od przedstawienia krótkiego streszczenia tematyki tekstu doktrynalnego, uzasadnienia potrzeby i celu tego tekstu oraz omówienie typu, w ramach którego powinien być oceniany przez Komitet Doradczy i Radę. Etap ten musi nastąpić przed przedstawieniem jakiegokolwiek roboczej wersji tekstu Komitetowi Doradczemu i Radzie, z wyjątkiem bardzo specjalnych okoliczności.*
3. *Tekst doktrynalny powinien być przygotowany lub zbadany przez Międzynarodowy Komitet Naukowy lub przez komitet ad hoc wyznaczony w tym celu przez Radę. Rada zdecyduje, czy i w jakim zakresie, organizacje partnerskie zostaną włączone w opracowywanie nowych tekstów doktrynalnych ICOMOS.*
4. *Sekretariat Międzynarodowy informuje krajowe i międzynarodowe komitety naukowe ICOMOS oraz członków ICOMOS o przygotowywaniu nowego tekstu doktrynalnego.*
5. *Nowy tekst doktrynalny i wszelkie sprawozdania dotyczące tych tekstów powinny być przygotowywane równocześnie we wszystkich językach roboczych oraz, o ile to możliwe, w dodatkowych językach, takich jak hiszpański.*

6. Projekt nowego tekstu doktrynalnego zostanie przekazany wszystkim krajowym i międzynarodowym komitetom naukowym ICOMOS oraz członkom ICOMOS w celu przedstawienia uwag i recenzji.
7. Poprawiony projekt wraz ze sprawozdaniem wyjaśniającym, w jaki sposób uwzględniono uwagi do wcześniejszego projektu oraz kompilacją otrzymanych uwag, zostanie przekazany wszystkim krajowym i międzynarodowym komitetom naukowym ICOMOS oraz członkom ICOMOS.
8. Poprawiony projekt nowego tekstu doktrynalnego musi zostać wpisany do porządku dziennego posiedzenia Komitetu Doradczego i Rady oraz musi być przedyskutowany na co najmniej rok przed posiedzeniem Zgromadzenia Generalnego, na którym proponuje się jego przyjęcie.
9. Komitet Doradczy ocenia treść i strukturę poprawionego projektu nowego tekstu doktrynalnego i zaleca Radzie podjęcie działań; formułuje szczegółowe zalecenie dotyczące jego tytułu.
10. W razie konieczności proces konsultacji z krajowymi i międzynarodowymi komitetami naukowymi ICOMOS (oraz członkami ICOMOS) powtarza się do czasu uzyskania pozytywnej rekomendacji komitetu doradczego i zatwierdzenia przez radę. Poprawiony projekt nowego tekstu doktrynalnego musi zostać zatwierdzony przez Radę co najmniej sześć miesięcy przed Zgromadzeniem Generalnym, na którym proponuje się jego przyjęcie.
11. Projekt nowego tekstu doktrynalnego zostanie ponownie rozesłany w ostatecznej poprawionej formie do wszystkich krajowych i międzynarodowych komitetów naukowych oraz członków ICOMOS, co najmniej cztery miesiące przed Zgromadzeniem Generalnym, w celu jego przyjęcia w drodze rezolucji.
12. Przygotowanie nowego tekstu doktrynalnego powinno być zaprogramowane w taki sposób, aby ostateczna zatwierdzona wersja została przedstawiona do przyjęcia na Zgromadzeniu Generalnym, na którym mają się odbyć wybory do Rady²⁰. W wyjątkowych okolicznościach Rada może podjąć decyzję o zezwoleniu na przedstawienie nowego tekstu doktrynalnego do przyjęcia na dorocznym Zgromadzeniu Generalnym.
13. Gdy zaproponowano poprawkę do istniejącego tekstu doktrynalnego, Rada najpierw zdecyduje, czy poprawka jest drobna i ma techniczny charakter, czy też jest to istotna i bardziej znacząca zmiana. W przypadku drobnych zmian do procedury zatwierdzania stosuje się jedynie art. 9 i artykuły 10-3-10-7, a drobne poprawki do istniejącego tekstu doktrynalnego mogą zostać przyjęte przez Radę Naukową bez potrzeby dalszego postępowania. Procedura zatwierdzania istotnych poprawek do istniejących tekstów doktrynalnych przebiega według tej samej procedury, co przyjęcie nowych tekstów doktrynalnych.
14. Ostateczne wersje wszystkich tekstów doktrynalnych muszą być sporządzone w języku francuskim, angielskim i hiszpańskim oraz mogą być sporządzane w innych językach.

Procedura przyjmowania tekstów doktrynalnych (art. 10), pomimo kolejnych modyfikacji, nie różni się istotnie od procedury przyjętej w 2011 roku²¹. Dodano wymóg opracowania dokumentów w trzech roboczych językach ICOMOS – angielskim, francuskim i hiszpańskim. Określono też procedurę nowelizacji istniejących dokumentów – wprowadzono pojęcie poprawek *minor* (technicznych) i *major* (merytorycznych). W drugim przypadku aktualizowany tekst musi przejść pełną procedurę uzgodnień (jak nowy tekst). To zalecenie jest uzasadnione, gdyż niektóre międzynarodowe komitety naukowe modyfikują wcześniejsze dokumenty (np. dotyczące miast historycznych). Znaczącym uzupełnieniem jest też ustalenie, że teksty zawierające w tytule miejsce jego uchwalenia, muszą ten element zachować. Natomiast karty, które zostały uaktualnione, ale nie zawierają nazw miast, powinny otrzymywać nowe tytuły²². Podobnie jak w dokumencie z 2011 charakterystyka tekstów doktrynalnych ICOMOS została przedstawiona w tabeli (powtórzono informacje z poprzedniego dokumentu).

20 Zgodnie z wymaganiami francuskiego prawa (gdzie jest zarejestrowany ICOMOS International) Zgromadzenia Generalne muszą odbywać się każdego roku. Jednak uchwalanie dokumentów doktrynalnych ma być dokonywane tylko na Zgromadzeniach, podczas których odbywają się wybory władz organizacji (co trzy lata) – przypis tłumacza.

21 Modyfikacje dokumentu Rules of Procedure of the International Council on Monuments and Sites z 2011 roku były dokonywane przez Zgromadzenie Generalne w 2017 w Delhi, w 2019 w Marrakesh oraz w 2023 w Sydney.

22 Zgodnie z tym ustaleniem kolejny dokument dotyczący miast historycznych, który jest aktualizacją tzw. Karty Waszyngtońskiej, został zatytułowany The Valletta Principles for the Safeguarding and Management of Historical Cities, Towns and Urban Areas (2011).

W UNESCO również obowiązują procedury tworzenia dokumentów programowych. Podstawowe typy dokumentów – konwencje, rekomendacje, deklaracje, karty, różnicują procedury ich uchwalania (w strukturze UNESCO) oraz przyjmowania (przez kraje). Procedury ich tworzenia są określone w ramach tzw. *standard-setting process*²³. W przypadku konwencji i rekomendacji jest to dokument *Rules of Procedure concerning recommendations to Member States and international conventions covered by the terms of Article IV, paragraph 4, of the Constitution* (obowiązuje wersja przyjęta podczas 35. sesji Konferencji Generalnej). W przypadku deklaracji, kart i innych dokumentów obowiązuje procedura *Multi-stage procedure for the elaboration, examination, adoption and follow-up of declarations, charters and similar standard-setting instruments adopted by the General Conference* (obowiązuje wersja przyjęta podczas 33. sesji Konferencji Generalnej).

Z perspektywy ochrony zabytków najważniejsze są jednak dokumenty tworzone samodzielnie przez środowiska konserwatorskie. Dlatego tak ważna jest jakość procedur obowiązujących w ICOMOS. Obecne procedury uchwalania dokumentów doktrynalnych przez ICOMOS można uznać za adekwatne do charakteru tych dokumentów. Proces przyjmowania dokumentów jest dobrze uporządkowany od strony formalnej – obejmuje rozpoznanie potrzeb, dokładnie programuje proces konsultacji, określa udział wszystkich komitetów i ciał statutowych ICOMOS, definiuje cechy różnicujące typy dokumentów. Konsekwentne przestrzeganie procedury powinno zatem zapewniać odpowiedni standard nowych tekstów doktrynalnych. Powinno też ograniczyć tworzenie nadmiernej liczby tekstów doktrynalnych.

Pewnych uzupełnień wymagają natomiast ustalenia dotyczące typów dokumentów, na przykład powinna być dookreślona struktura wytycznych i zasad. Na pewno ustalenia procedury wymagają też wsparcia w merytorycznej analizie zbioru dokumentów doktrynalnych. Tylko wtedy będzie można określić potrzeby w zakresie tworzenia nowych dokumentów i zapewnić spójność ich treści.

Pewnym problemem nadal może być brak ustaleń dotyczących tworzenia dokumentów regionalnych czy krajowych. Specyfika regionalnego/krajowego dziedzictwa i warunków jego ochrony może uzasadniać tworzenie takich tekstów. Jednak brak regulacji w tym względzie sprawia, że treść tych dokumentów może być niezgodna z zapisami tekstów przyjmowanych przez międzynarodowe społeczności konserwatorskie. Dotyczyć to może nawet dokumentów przyjmowanych przez Komitety Narodowe ICOMOS. Taka sytuacja nie służy jakości ochrony zabytków.

4.

PERSPEKTYWA DZIAŁAŃ DOTYCZĄCYCH TEKSTÓW DOKTRYNALNYCH

Specyfika ochrony zabytków wskazuje, że teksty doktrynalne utrzymają swoją ważną funkcję. Zmiany zachodzące w ochronie zabytków będą też wymagały tworzenia nowych dokumentów doktrynalnych. Dlatego warto rozważyć perspektywy działań dotyczących przyszłości tych dokumentów.

Przede wszystkim zasadne jest rozróżnienie tekstów tworzonych przez środowiska konserwatorskie od tekstów tworzonych na zewnątrz tego środowiska. W ostatnich dekadach dokumenty uchwalane przez UNESCO czy Radę Europy mają bowiem coraz większy wpływ na postępowanie z dziedzictwem, gdyż po ratyfikacji zyskują status prawa krajowego. To podnosi ich pozycję w porównaniu z dokumentami mającymi status tzw. *soft law*. Tymczasem pozycja tych dokumentów w teorii konserwatorskiej powinna być różna. Teksty UNESCO czy Rady Europy nie powstały bowiem z inicjatywy (potrzeby) środowiska konserwatorskiego, nie zostały opracowane przez konserwatorów (byli tylko doproszeni do udziału, podobnie jak wiele innych środowisk), nie były wreszcie poddane konsultacjom wewnątrz środowiska konserwatorskiego. Co kluczowe, teksty te postrzegają zachowanie dziedzictwa z perspektywy innych celów. W konsekwencji ochrona dziedzictwa jest w nich traktowana trochę instrumentalnie. Dlatego status tych dokumentów (ich treści) powinien być wyraźnie odróżniony od dokumentów konserwatorskich. Nie powinny one bezrefleksyjnie zmienić doktryny konserwatorskiej.

Nie ma też wątpliwości, że ICOMOS powinien określić strategię dotyczącą dokumentów doktrynalnych w ochronie dziedzictwa. Przyjęcie *Procedury* jest ważnym elementem tych działań, bo zaczęło porządkowanie terminologii, struktury i trybu przyjmowania tych dokumentów. Jest to jednak dopiero początek. Potrzebny jest również program, który obejmie ocenę istniejących dokumentów oraz ukierunkuje i zainicjuje tworzenie nowych tekstów (działania w tym kierunku zaplanowano podczas Zgromadzenia Generalnego w Sydney, 2023)²⁴.

Stworzenie i realizacja takiego programu w skali międzynarodowej nie jest oczywiście prosta. Działania te nie powinny być bowiem fragmentaryczne, winny wynikać z całościowej oceny współczesnej sytuacji w ochronie dziedzictwa. Synteza taka jest bardzo trudna, co wynika z wielkiego zróżnicowania dziedzictwa oraz warunków jego ochrony w poszczególnych krajach, regionach, kulturach. Tym niemniej mając na uwadze ważną funkcję dokumentów doktrynalnych oraz pozycję ICOMOS, warto sformułować robocze założenia formułujące politykę tej organizacji wobec tekstów doktrynalnych.

1. Ogromne zróżnicowanie dziedzictwa w skali świata, ogromne zróżnicowanie funkcji, jakie pełni dziedzictwo oraz ogromne zróżnicowanie warunków i możliwości, w jakich odbywa się ochrona dziedzictwa powodują, że nie jest możliwe określenie uniwersalnych zasad postępowania z dziedzictwem (zasad konserwatorskich) oraz form utrzymania dziedzictwa (form ochrony).
2. Ze względu na ogromne rozmiary dziedzictwa i jego zróżnicowanie oraz czynniki zewnętrzne – m.in. takie jak presja modernizacyjna, komercjalizacja, modele kultury masowej, rozwój turystyki – ochrona dziedzictwa jest coraz trudniejsza. Konserwatorzy zabytków w coraz mniejszym stopniu kontrolują zbiór dziedzictwa, a działania przy zabytkach są coraz bardziej woluntarystyczne. Dlatego bardzo ważna jest teoria konserwatorska, która określa ramy (zasady i formy) postępowania z dziedzictwem, tworząc tym samym podstawę dla oceny prac przy zabytkach.
3. Podstawową formą artykułowania teorii konserwatorskiej są teksty doktrynalne (w praktyce nie stosuje się innych form kodyfikacji teorii konserwatorskiej). Teksty doktrynalne pełnią ważne funkcje – umożliwiają i porządkują konieczną fragmentację teorii konserwatorskiej (przedmiotową, tematyczną, regionalną); umożliwiają aktualizację teorii konserwatorskiej; mają międzynarodowy charakter (co wzmacnia pozycję ich przekazu).
4. ICOMOS – jako największa i najważniejsza organizacja konserwatorska w skali świata – ma prawo i obowiązek kształtować teorię konserwatorską (poprzez teksty doktrynalne). ICOMOS wypracował i wdrożył procedury przyjmowania tekstów doktrynalnych, obowiązujące dokumenty przyjmowane przez Zgromadzenie Generalne. Konieczne jest również wprowadzenie procedur obowiązujących w tworzeniu dokumentów przyjmowanych na innych poziomach struktury organizacyjnej ICOMOS (przede wszystkim w zakresie zgodności treści z dokumentami generalnymi).
5. Zasadne jest dokonanie kompleksowej analizy zbioru tekstów doktrynalnych, przede wszystkim ich treści²⁵. Na tej podstawie zasadna jest formalna autoryzacja wybranych dokumentów – może powstać (zapowiadany w art. 8) korpus tekstów autoryzowanych przez Międzynarodowy ICOMOS. Dalszym etapem tego działania powinno być określenie tematyki, typu i treści dokumentów, które powinny zostać opracowane²⁶. Propozycje dokumentów powinny

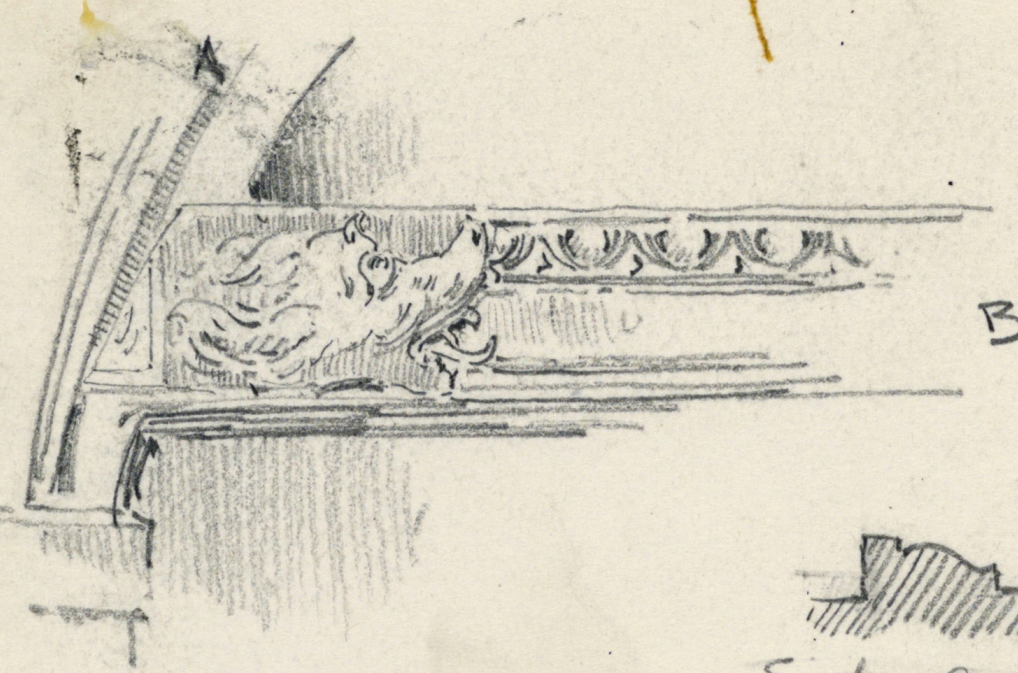
24 Podczas Zgromadzenia Generalnego przedstawiono Komitetowi Wykonawczemu dokument ICOMOS Doctrinal Review Process (2–5), który przewiduje przegląd metodologii opracowania tekstów doktrynalnych. Jednak plan działania grupy roboczej przewiduje analizę tylko definicji, procesu przejmowania oraz terminologii.

25 Analiza tekstów nie ma sprawdzać unifikacji ich treści, gdyż nie istnieje uniwersalna doktryna konserwatorska. Zasadna jest natomiast unifikacja dokumentów dotyczących podobnych tematów (np. miast historycznych, budownictwa drewnianego, dziedzictwa przemysłowego, modernizmu). Działania te powinny podjąć odpowiednie Międzynarodowe Komitety Naukowe ICOMOS.

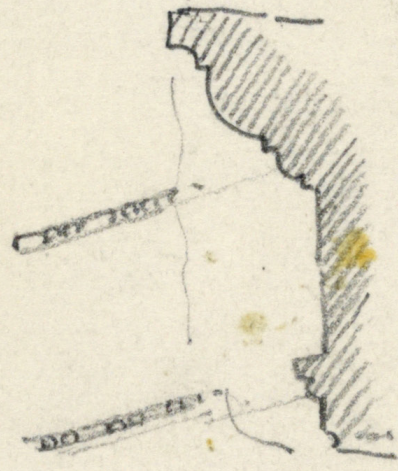
26 Należy podkreślić, że nie jest zasadne ingerowanie (poprawianie i uzgadnianie) wcześniejszych tekstów doktrynalnych. Są to już bowiem dokumenty historyczne, powstałe w określonym kontekście, który określał ich treść. Są własnością autorów i czasów, którzy je stworzyli, a więc powinny mieć prawa chronionego dziedzictwa – takie podejście jest już obecne w zasadach tworzenia dokumentów ICOMOS.

być przekazane do opracowania Międzynarodowym Komitetom Naukowym i Grupom Regionalnym ICOMOS (ciała te mają kompetencje do opracowania każdej grupy tekstów – zasady generalne, grupy dziedzictwa, działania, dziedzictwo regionów).

Przedstawione założenia – jeżeli uzna się ich prawdziwość – wymuszają postrzeganie dokumentów doktrynalnych w szerszym kontekście. Wzmacniają tym samym wniosek, że dokumenty doktrynalne to podstawowa forma artykułowania teorii konserwatorskiej. W tym kontekście ICOMOS powinien zbiór dokumentów doktrynalnych zinwentaryzować, przeanalizować i autoryzować, a na tej podstawie stworzyć Korpus Dokumentów Doktrynalnych ICOMOS. Byłoby to zajęcie kluczowej roli w kształtowaniu współczesnej teorii konserwatorskiej, tworzeniu nowego paradygmatu ochrony dziedzictwa. Jest to bardzo potrzebne w realiach XXI wieku, które są coraz trudniejsze dla ochrony zabytków.

Section Arch moulding
A

Section B

Część II

WSPÓŁCZESNA TEORIA KONSERWATORSKA
W ŚWIETLE TEKSTÓW DOKTRYNALNYCH -
ZMIANA PARADYGMATU

Orleans - Sept. 17

Współczesna teoria konserwatorska jest sfragmentowana i rozproszona w dużym zbiorze dokumentów doktrynalnych. Taki stan bardzo ogranicza możliwości sformułowania jednoznacznej syntezy całej teorii konserwatorskiej. Możliwa jest natomiast analiza sposobu przedstawiania poszczególnych problemów związanych z ochroną i konserwacją zabytków. Takie podejście zwykle wystarcza dla normowania praktyki konserwatorskiej, która polega właśnie na rozwiązywaniu szczegółowych problemów. Analiza szczegółowych problemów może być też dokonywana w przekroju diachronicznym, czyli ukazać zmiany w czasie. Pozwala to pośrednio ustalić, czy teoria konserwatorska ulega transformacji, jaki jest kierunek i głębia tych zmian. Przedmiotem analizy powinny być teksty doktrynalne.

Porównanie dokumentów doktrynalnych przyjętych w ostatnich dekadach z dokumentami, które przedstawiały doktrynę konserwatorską w XX wieku, pokazuje zachodzący proces transformacji. Jest to proces głęboki, spójny, jednokierunkowy. Zmiany prowadzą do coraz większej liberalizacji doktryny konserwatorskiej, co w praktyce zagraża ochronie zabytkowych wartości dziedzictwa. Dlatego bardzo ważne jest zidentyfikowanie charakteru zachodzącej transformacji teorii konserwatorskiej i przedyskutowanie jej konsekwencji.

Mając na uwadze kluczowe aspekty określające teorię konserwatorską, można wskazać cztery zachodzące procesy przemian. Oczywiście nie są one czytelne we wszystkich dokumentach tworzących korpus współczesnych (ostatnich dekad) dokumentów doktrynalnych, tym niemniej można je zidentyfikować w treści większości dokumentów.

1.

POSZERZENIE PRZEDMIOTU OCHRONY

Pierwszym ważnym kierunkiem przemian teorii konserwatorskiej jest rozszerzenie przedmiotu ochrony. W tradycyjnej teorii konserwatorskiej przedmiotem ochrony były materialne elementy o największej wartości zabytkowej. Za warte ochrony uznawano przede wszystkim najcenniejsze obiekty i zespoły, należące do zamkniętych okresów stylistycznych, reprezentujące główne grupy dzieł architektury i urbanistyki. Tymczasem obecne rozumienie dziedzictwa obejmuje (może obejmować) wszelkie niewspółczesne elementy środowiska kulturowego.

Proces poszerzania rozumienia pojęcia dziedzictwa – i tym samym przedmiotu ochrony, trwa właściwie od początku formułowania podstaw teoretycznych tej dyscypliny. Początkowo za cenne uznawano przede wszystkim obiekty najstarsze i najdoskonalsze w ramach wybranych grup typologicznych. Dlatego liczba dóbr spełniających te warunki była niewielka²⁷. Wprawdzie już w słynnym Manifeście Williama Morrisa z 1877 roku zapisano, że formułowane w nim zasady ochrony powinny obejmować obiekty „all times and styles”, jednak w praktyce dotyczyło to przede wszystkim obiektów średniowiecznych²⁸. Podobnie w Karcie Ateńskiej z 1931 roku – pierwszym międzynarodowym dokumencie konserwatorskim – deklarowano szacunek

27 Na przykład brytyjski dokument Ancient Monuments Protection Act z 1882 roku, zawierał zaledwie po kilkadziesiąt obiektów w poszczególnych regionach Wielkiej Brytanii i były to przede wszystkim obiekty megalityczne.

28 Manifest był dokumentem programowym Society for the Protection of Ancient Buildings, organizacji założonej przez Williama Morrisa w 1877 roku, które zasadniczym celem była ochrona średniowiecznych budynków przed wiktoriańskimi przebudowami. Manifest jest dokumentem, który nadal podpisują członkowie przystępujący do Stowarzyszenia.

dla wszystkich „historycznych i artystycznych dzieł”, jednak nadal oznaczało to najcenniejsze zabytki z odległej przeszłości²⁹. Takie podejście stopniowo zmieniało się, jednak generalnie obowiązywało do połowy XX wieku.

Nie oznacza to jednak, że tradycyjną, XX-wieczną doktrynę konserwatorską można traktować jako programowo zawężoną do wąskiej grupy obiektów. Wraz z upływem czasu rozumienie zabytku poszerzało się, przede wszystkim o nowe grupy typologiczne. Już we wspomnianej Karcie Ateńskiej przywołano działania obejmujące skalę miast czy grup obiektów (pkt. III Aesthetic Enhancement of Ancient Monuments). Proces rozszerzania przedmiotu ochrony doprowadzono do skali krajobrazowej. W 1962 roku Zgromadzenie Generalne UNESCO uchwaliło dokument poświęcony ochronie krajobrazu, w tym również jego komponentów kulturowych³⁰. W konsekwencji w Karcie Weneckiej z 1964 roku, zapis dotyczący rozumienia zabytku miał już szeroki zakres. W art. 1 zapisano: „Pojęcie zabytku architektury obejmuje nie tylko pojedyncze dzieło, ale także obszar miejski lub wiejski, w którym znajdują się materialne świadectwa określonej kultury, rozwoju przestrzennego o istotnym znaczeniu lub wydarzenia historycznego”³¹.

Można więc uznać, że w ramach przedmiotowego rozumienia zabytku teoria konserwatorska dotarła do granic – zabytkiem mógł być każdy materialnie istniejący obiekt (zespół, krajobraz), który powstał w przeszłości i reprezentował odpowiednie wartości (historyczne, artystyczne, naukowe). Przedmiotowe rozumienie zabytku było oczywiście ograniczone przez ówczesny system wartości, który za cenne uznawał dzieła architektury (nie budownictwa), należące do zamkniętych okresów stylistycznych. Dlatego nie obejmowano ochroną obiektów przemysłowych, modernistycznych czy wernakularnych. Teoria konserwatorska (metodologia) była już jednak otwarta na uzupełnienie zbioru zabytków tymi grupami obiektów.

Rzeczywisty przełom w rozumieniu zabytku rozpoczął się od przekroczenia wymiaru materialnego. Nowe podejście polegało na objęciu metodologią analizy również wymiaru niematerialnego chronionych zabytków. Dziedzictwo niematerialne zyskało samodzielny status przedmiotu analizy i ochrony, co zostało usankcjonowane poprzez uchwalenie przez UNESCO odrębnej konwencji: *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*³². Jednak w przypadku dziedzictwa materialnego odrębny proces poszerzenia polegał na uznaniu, że składową historycznych miejsc jest również aura tych miejsc – *genius loci* lub *spirit of place*. Bardzo trudny problem „ducha miejsca” (termin ostatecznie użyty w dokumentach doktrynalnych) starano się ująć analitycznie w zapisach kilku dokumentów. Kluczowe były dwa dokumenty przyjęte przez kolejne Zgromadzenia Generalne ICOMOS. W 2005 roku podczas zgromadzenia w Chinach przyjęto *Xi'an Declaration on the Conservation of the Setting of Heritage Structures, Sites and Areas*³³. Natomiast w trzy lata później w Kanadzie przyjęto *Quebec Declaration on the Preservation of the Spirit of Place*. W drugim dokumencie sformułowano definicję: „Duch miejsca składa się z elementów materialnych (miejsca, budynki, krajobrazy, trasy, przedmioty) i niematerialnych (wspomnienia, narracje, dokumenty pisane, festiwale, upamiętnienia, rytuały, tradycyjna wiedza, wartości, tekstury, kolory, zapachy itp.)”³⁴. Obydwa dokumenty zwracają uwagę, że wartości miejsca

29 W części I „Carta del Resatauro” zapisano: „historic and artistic work of the past should be respected, without excluding the style of any given period”.

30 W Recommendation concerning the Safeguarding of Beauty and Character of Landscapes and Sites, UNESCO General Conference, 11 December 1962, zapisano m.in.: „Protection should not be limited to natural landscapes and sites, but should also extend to landscapes and sites whose formation is due wholly or in part to the work of man” (pkt. 5).

31 International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites (The Venice Charter), IIInd International Congress of Architects and Technicians of Historic Monuments, Venice 1964.

32 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage została uchwalona podczas 32. Sesji Zgromadzenia Generalnego UNESCO, Paryż 2003 rok. Konwencja objęła przede wszystkim oczywiste formy dziedzictwa niematerialnego, takie jak tańce, obrzędy, stroje, zwyczaje, wierzenia, etc.

33 Xi'an Declaration on the Conservation of the Setting of Heritage Structures, Sites and Areas, przyjęta przez 15. Zgromadzenie Generalne ICOMOS, Xi'an 2005.

34 Zapis dokumentu brzmi: „the spirit of place is made up of tangible (sites, buildings, landscapes, routes, objects) as well as intangible elements (memories, narratives, written documents, festivals, commemorations, rituals, traditional knowledge, values, textures, colors, odors, etc.)” (art. 1), Quebec Declaration on the Preservation of the Spirit of Place, 16. Zgromadzenie Generalne ICOMOS, Quebec 2008.

tworzą również komponenty niematerialne oraz relacje tych komponentów z elementami materialnymi. Dlatego proces analizy i ochrony powinien obejmować tę złożoną całość³⁵.

Jako finał procesu poszerzania przedmiotu działań konserwatorskich można traktować przyjęcie rekomendacji o historycznym krajobrazie miejskim (historic urban landscape – HUL) w 2011 roku. Rekomendację w Sprawie Historycznego Krajobrazu Miejskiego przyjęła Konferencja Generalna UNESCO po kilku latach międzynarodowych debat i prac przygotowawczych. Pojęcie historycznego krajobrazu miejskiego było podsumowaniem procesu rozszerzania przedmiotu ochrony – objęło całe środowisko kulturowe, jego wszelkie aspekty materialne i niematerialne. Pokazuje to definicja HUL: „Historycznym krajobrazem miejskim jest obszar urbanistyczny rozumiany jako efekt historycznego nawarstwiania się wartości kulturowych i przyrodniczych oraz cech, który wykracza poza pojęcie «historycznego centrum» czy «zespołu», obejmując szerszy kontekst miasta i jego położenie geograficzne”³⁶. Kluczowe w tej definicji jest pojęcie kontekstu, które w praktyce obejmuje również użytkowników (interesariuszy) historycznego krajobrazu miejskiego (pkt. 9–13).

Włączenie interesariuszy jako swoistej składowej do analizy dziedzictwa było kolejnym istotnym krokiem w poszerzaniu przedmiotu ochrony. Jednak proces ten nie zakończył się. Dalsza zmiana polegała na przeniesieniu punktu ciężkości – interesariusze przestali być jednym z elementów analizy dziedzictwa, stali się elementem centralnym. Dobrze ilustrują to zapisy Konwencji z Faro, która całkowicie przenosi zainteresowania na interesariuszy dziedzictwa. W dokumencie tym zapisano: „Dziedzictwo kulturowe to grupa zasobów odziedziczonych po przeszłości, które ludzie identyfikują, niezależnie od własności, jako odzwierciedlenie i wyraz ich stale ewoluujących wartości, przekonań, wiedzy i tradycji. Obejmuje wszystkie aspekty środowiska wynikające z interakcji między ludźmi i miejscami w czasie”³⁷. Jeszcze prostsza w swojej jednoznaczności jest definicja dziedzictwa kulturowego w dokumencie przygotowanym przez europejski Komitet Techniczny³⁸. W normie zatytułowanej „Conservation of cultural heritage”, zapisano: „dziedzictwo kulturowe – materialne i niematerialne podmioty istotne dla obecnych i przyszłych pokoleń”³⁹.

Podsumowując nieskoordynowany czasowo proces poszerzania pojęcia dziedzictwa, realizowany przez wiele odrębnych instytucji i organizacji, można wyróżnić dwie kluczowe cechy. Po pierwsze przedmiotem zainteresowań i ochrony stało się całe środowisko kulturowe, jego wszystkie składowe materialne i niematerialne wraz z interesariuszami. Po drugie, koncepcja dziedzictwa kulturowego ma charakter podmiotowy, to znaczy, że w jego ocenie (i traktowaniu) kluczowe znaczenie mają wartości/znaczenia przypisywane przez interesariuszy (nie ich przedmiotowa charakterystyka). Konsekwencją tej przemiany jest powszechne przyjęcie w słowniku międzynarodowym pojęcia „dziedzictwo” (podmiotowe), w miejsce pojęcia „zabytek” (przedmiotowe).

2. POSZERZENIE ZADAŃ OCHRONY DZIEDZICTWA

Drugim ważnym elementem zmiany teorii konserwatorskiej jest rozszerzenie, a nawet reformułowanie celów ochrony dziedzictwa. W tradycyjnej doktrynie konserwatorskiej zasadniczym celem działań przy zabytkach była ich ochrona. Tymczasem we współczesnym podejściu ochrona zabytkowych wartości staje się tylko jednym z celów zachowania zabytków, a nawet przestaje to być cel najważniejszy⁴⁰.

35 W polskim piśmiennictwie problem „ducha miejsca” jest najczęściej podejmowany w kontekście odbudowy zespołów staromiejskich i doboru form architektonicznych – por. np. Jacek Gyurkovich, *Współczesne interpretacje klimatu miejsca*, „Wiadomości Konserwatorskie”, 2018, nr 55, ss. 96–104.

36 Definicja HUL została zawarta rt.rt. 8 Rekomendacji w Sprawie Historycznego Krajobrazu Miejskiego, 36, Zgromadzenie Generalne UNESCO, Paryż 2011.

37 Zapis art. 2 *The Faro Conventiom*, Rada Europy, Faro 2005.

38 Dokumenty standaryzacyjne w EU opracowuje European Committee for Standardization (CEN). W 2003 roku w ramach CEN został powołany nowy Komitet Techniczny (TC), który opracowuje zagadnienie *conservation of cultural property* (CEN/TC346).

39 Dokument EN 15898:2018 opracowany przez Technical Committee CEN/TC 346 38, zatytułowany *Conservation of cultural heritage*. Dokumenty przygotowane przez Komitet Techniczny pełnią rolę europejskich norm.

40 Por. np.: Jolanta Sroczyńska, *Wartość społeczna zabytków architektury w świetle wybranych dokumentów*

W tradycyjnej doktrynie konserwatorskiej utrzymanie historycznych obiektów, zespołów, miast, a nawet krajobrazów, było celem samym w sobie. Zachowanie zabytkowych wartości (historycznej, dokumentalnej, artystycznej) było wystarczającym uzasadnieniem dla ochrony historycznych obiektów. Oczywiście chronione zabytki pełniły również różnorodne funkcje użytkowe, edukacyjne, turystyczne, symboliczne, etc., a ich wykorzystanie i konieczność dostosowania do tych funkcji uwzględniała teoria konserwatorskiej. Na przykład zapisy Karty Weneckiej dotyczące „konserwacji zabytków architektury” wskazują jednoznacznie, że sprzyja temu zawsze „ich przeznaczenie na cele użyteczne społecznie” (art. 5). Nie było jednak wątpliwości, że nadrzędny cel ochrony historycznego obiektu wynika z jego zabytkowych wartości. Dlatego na przykład zmiany w układzie przestrzennym czy wystroju to „granice nieprzekraczalne przy planowaniu i zezwalaniu na modyfikacje wynikające ze zmiany funkcji” (art. 5).

Podobne rozumienie celu utrzymania zabytków potwierdzały regulacje prawne tworzące ramy dla systemów ochrony zabytków. Na przykład w polskiej ustawie o ochronie dóbr kultury i muzeach z 1962 roku zapisano, że: „celem ochrony dóbr kultury jest ich zachowanie, należyte utrzymanie oraz społecznie celowe wykorzystanie i udostępnianie dla celów naukowych, dydaktycznych i wychowawczych” (art. 2). Tak sformułowane cele obejmowały ochronę wszystkich „dóbr kultury”, a przecież zabytki były tylko fragmentem tego znacznie obszerniejszego zbioru. Rzeczywista ochrona zabytków w ubogiej socjalistycznej Polsce odbiegała od deklarowanego w ustawie celu, ale założenia ideowe były właśnie takie.

Dwie dekady później zachowanie zabytków nadal uzasadniano przede wszystkim ochroną ich zabytkowych wartości. Potwierdza to Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy, ważny dokument przyjęty przez Radę Europy w 1985 roku⁴¹. Na przykład w art. 10 zapisano, że kraje przystępujące do konwencji zobowiązują się do „przyjęcia zintegrowanej polityki konserwacji zabytków, poprzez m.in. traktowanie ochrony dziedzictwa architektonicznego jako istotnego celu planowania przestrzennego, czy też, że należy uwzględnić konserwację, promocję i wzbogacanie dziedzictwa architektonicznego jako podstawowego elementu polityki kulturalnej, przestrzennej oraz planowania”. Współczesne wykorzystanie zabytków było oczywiście również zalecane (art. 11).

Tradycyjne cele konserwatorskiego działania podtrzymała Karta Krakowska, uchwalona przez zespół międzynarodowych specjalistów w Krakowie w 2000 roku. Zapisano tam między innymi: „Celem konserwacji zabytkowych obiektów, zarówno w kontekście miejskim, jak i wiejskim, jest zachowanie ich autentyczności i integralności, w tym przestrzeni wewnętrznych, wyposażenia i dekoracji zgodnie z ich pierwotnym wyglądem” (art. 6). Dlatego użytkowanie zabytków powinno być podporządkowane tym celom: „Wymaga również odpowiedniego wykorzystania, zgodnego z istniejącą przestrzenią i znaczeniem”.

Znaczący przełom zawiera wspomniana Konwencja z Faro. Jest to ważny dokument, ponieważ konwencje Rady Europy podlegają ratyfikacji. Kraje, ratyfikując Konwencję, zobowiązują się do realizacji jej zapisów na poziomie krajowym⁴². Konwencja ramowa – taki charakter ma ten dokument, określa politykę w danym zakresie. Konwencja z Faro jest więc wykładnią celów i wizji traktowania dziedzictwa w Europie.

Zasadnicza zmiana wprowadzana przez Konwencję z Faro polega na sformułowaniu nowych kierunkowych pytań stawianych ochronie dziedzictwa. Poprzednie dokumenty próbowały odpowiedzieć na techniczne pytanie: *how to protect*, podczas gdy Konwencja z Faro rozbudowuje

---

UNESCO, ICOMOS, Rada Europy, kształtujących teorię ochrony dziedzictwa kulturowego, „Wiadomości Konserwatorskie”, 2021, nr 65, ss. 7-19.

41 Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe została przyjęta przez Radę Europy w 1985 roku, jako kontynuacja działań i postulatów zapisanych w Europejskiej Karcie Dziedzictwa Architektonicznego, przyjętej przez Komitet Ministrów Rady Europy w 1975 roku (Europejski Rok Dziedzictwa)

42 Polski sejm przyjął Ustawę z dnia 12 maja 2022 r. o ratyfikacji Konwencji ramowej Rady Europy o wartości dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa, sporządzonej w Faro dnia 27 października 2005 r.

odpowiedź na pytanie: *why to protect*⁴³. Sformułowanie takiego pytania wskazuje, że ciężar zainteresowań zostaje przeniesiony z dziedzictwa (przedmiotu działań) na użytkowników/interpretatorów dziedzictwa (podmiotu działającego).

Konwencja z Faro w znacznym zakresie zajmuje się różnymi aspektami funkcjonowania i wykorzystania dziedzictwa. Jednak sposób i zakres przedstawienia tej problematyki wskazuje na jego instrumentalne traktowanie. Na przykład zapisano, że „celem konserwacji dziedzictwa kulturowego i jego zrównoważonego użytkowania jest rozwój społeczny i jakość życia” (art. 1. Cele konwencji). Znaczące są też tytuły poszczególnych artykułów: Cultural heritage and dialogue (art. 7), Environment, heritage and quality of life (art. 8), Sustainable use of the cultural heritage (art. 9), Cultural heritage and economic activity (art. 10). Poszczególne sformułowania i zalecenia nie podważają potrzeby ochrony zabytków i ich wartości, ale przenoszą punkt ciężkości na użytkowników zabytków, a właściwie na ich potrzeby. Istotę tego podejścia dobrze ujmuje zapis w Preambule, który określa postulowaną relację pomiędzy społeczeństwem i dziedzictwem: „potrzebę umieszczenia ludzi i wartości ludzkich w centrum rozszerzonej i interdyscyplinarnej koncepcji dziedzictwa kulturowego”.

Podobnie jednoznaczne zapisy zawiera Rekomendacja o Historycznym Krajobrazie Miejskim. W jednym z pierwszych punktów określono: „Dziedzictwo miejskie materialne i niematerialne stanowi główny zasób pozwalający na poprawę warunków życia na obszarach miejskich, sprzyjający rozwojowi ekonomicznemu i spójności społecznej w środowisku zmieniającym się w skali globalnej” (pkt. 3). Kolejne zapisy nie pozostawiają wątpliwości, że dziedzictwo – w świetle nowego podejścia, ma służyć realizacji wielu zadań. W pkt. 11 zapisano: „Podejście krajobrazowe do historycznego dziedzictwa miejskiego ma na celu zachowanie jakości środowiska człowieka poprzez wykorzystywanie przestrzeni miejskich w sposób bardziej efektywny i zrównoważony, uznając ich dynamiczny charakter oraz wspierając ich różnorodność społeczną i funkcjonalną”. Przedstawiana w tych zapisach zamiana celów ochrony dziedzictwa wynika z faktu, że „teoria i praktyka w zakresie ochrony i konserwacji dziedzictwa miejskiego znacząco ewoluowały w ciągu ostatnich dziesięcioleci, pozwalając decydom i zarządzającym podchodzić w sposób bardziej skuteczny do nowych wyzwań i nowych możliwości” (pkt. 15).

Znaczące poszerzenie celów ochrony dziedzictwa wiąże się również ze zmianami klimatycznymi. Dziedzictwo – obiekty, zespoły miejskie, krajobrazy kulturowe, stanowi tak znaczący element środowiska kulturowego, że musi być rozpatrywane również w kontekście zmian klimatu. Problem ma dwa główne aspekty: wpływ zmian klimatycznych na stan historycznych obiektów oraz dostosowanie historycznych obiektów do potrzeb wynikających ze zmian klimatu. W pierwszym przypadku nowe zadania polegają na wzmocnieniu ochrony wobec nasilonego działania czynników środowiskowych. W drugim przypadku nowe zadania polegają na poprawieniu różnorodnych parametrów historycznych obiektów, które mają wpływ na ich eksploatację (np. ogrzewanie, wentylację, izolacyjność). Szczególnie rozwiązywanie drugiego problemu wiąże się z coraz większymi ingerencjami w historyczną formę zabytków. Niestety relacja jest jednoznaczna – im bardziej zabytki są dostosowywane do rosnących wymagań (przede wszystkim oszczędność energii), tym większych (i droższych) wymaga to ingerencji. Jednak presja zmian klimatycznych sprawia, że środowiska konserwatorskie dodają ten aspekt do programów działania. W ostatnich latach zostały stworzone obszerne dokumenty dodające cele środowiskowe do zadań ochrony dziedzictwa⁴⁴. Ich realizacja w praktyce wymaga oczywiście znaczących ingerencji w formę i substancję zabytków⁴⁵.

43 Wyjaśnienia dotyczące podejścia leżącego u podstaw Konwencji z Faro zostały przedstawione w odrębnej publikacji: *The Faro Convention Action Plan Handbook 2018–2019*, wydanej przez Faro Convention Action Plan Team.

44 W ostatnich latach na szczególną uwagę zasługują dwa dokumenty dotyczące zmian klimatycznych w aspekcie ochrony dziedzictwa, opracowane przez międzynarodowe zespoły ICOMOS – The Future of Our Pasts: Engaging cultural heritage in climate action, ICOMOS Climate Change and Heritage Working Group, ICOMOS, Paris 2019; European Cultural Heritage Green Paper, Europa Nostra – ICOMOS, 2021

45 Podobne zagrożenie dla ochrony wartości zabytkowych może tworzyć bezwzględne dostosowanie zabytków do potrzeb osób ze specjalnymi potrzebami. Niewątpliwie słuszną zasadą zapewnienia pełnej dostępności architektonicznej czasami nie może być zrealizowana bez zniszczenia wartości zabytkowych obiektu.

Suma nowych celów i zadań stawianych obecnie przed zachowaniem dziedzictwa musi wpłynąć na formy jego ochrony. Bez wątplenia realizacja tych celów tworzy konflikt z ochroną zabytkowych wartości oraz autentyzmu i integralności zabytków. Problem ten nie ujawnia się jednak w dokumentach doktrynalnych, gdyż zwykle formułują one jedynie cele, nie określając metod ich realizacji. To ułatwia stawianie przed ochroną dziedzictwa tak szerokich i różnorodnych zadań, które bardzo wykroczyły poza ochronę zabytkowych wartości.

3.

UWZGLĘDNIENIE POGLĄDÓW I POTRZEB INTERESARIUSZY

Trzecim znaczącym elementem transformacji teorii konserwatorskiej jest zmiana podejścia do opinii i potrzeb interesariuszy. Tradycyjna doktryna konserwatorska zakładała, że o postępowaniu z zabytkami decydują konserwatorzy (specjaliści od zabytków). Współczesne podejście do dziedzictwa zakłada, że kluczowe są opinie i oceny interesariuszy, co oczywiście ogranicza rolę służb konserwatorskich.

Dokumenty formułujące tradycyjną doktrynę konserwatorską generalnie nie określały decydentów w ochronie zabytków. Dla ich autorów było bowiem oczywiste, że o formach ochrony zabytków powinni decydować specjaliści w tej dziedzinie. Dlatego zapisy raczej podkreślały konieczność odpowiedniego merytorycznego poziomu decyzji i prac przy zabytkach, a więc niejako *implicite* zakładając, że decyzje te muszą podejmować specjaliści.

Wiele dokumentów zawiera zapisy dotyczące konieczności merytorycznych analiz i decyzji w ochronie dziedzictwa. Na przykład dwie rezolucje otwierające Kartę Ateńską (1931) zwracają uwagę na znaczenie specjalistycznej wiedzy⁴⁶. Pierwsza rezolucja formułuje konieczność tworzenia międzynarodowych organizacji specjalizujących się w ochronie zabytków: „Należy powołać międzynarodowe organizacje restauratorskie działające na poziomie operacyjnym i doradczym” (nr 1). Kolejna rezolucja odwołuje się bezpośrednio do jakości prac przy zabytkach: „Proponowane projekty restauratorskie mają być poddawane merytorycznej krytyce, aby zapobiec błędom, które spowodują utratę charakteru i wartości historycznych obiektów” (nr 2). Umieszczenie tych zapisów na początku tekstu pokazuje, jak duże znaczenie nadano jakości merytorycznej decyzji i działań.

Zapisy te warto interpretować w kontekście rozdziału II: Administrative and Legislative Measures Regarding Historical Monuments, w którym podkreślono konieczność dostosowania praw właścicieli zabytków do potrzeb należytej ochrony (interes publiczny). Tak więc Karta Ateńska niejako na dwa sposoby wskazuje konieczność działania zgodnego z perspektywą konserwatorską⁴⁷.

W zapisach Karty Weneckiej – sztandarowego dokumentu tradycyjnej doktryny konserwatorskiej, również nie wskazano, kto ma decydować o formach zachowania zabytków. Jednak cały dokument został skoncentrowany na utrzymaniu zabytkowych wartości (restrykcyjne zalecenia dotyczące działań konserwatorskich), co jednoznacznie wskazuje na decydującą pozycję konserwatorów.

Zmiana stanowiska nastąpiła w dokumentach następnej dekady. W 1975 roku, w ramach roku architektonicznego dziedzictwa w Europie (European Architectural Year), podjęto szereg działań ważnych dla ochrony zabytków. Między innymi opracowano dwa dokumenty programowe – European Charter of the Architectural Heritage (Rada Europy) i The Declaration of

---

Dlatego potrzebny jest kompromis w formie zapewnienia tzw. dostępności alternatywnej – B. Szmygin, *Dostępność architektoniczna obiektów zabytkowych dla osób ze szczególnymi potrzebami*, Narodowy Instytut Dziedzictwa – Politechnika Lubelska, Warszawa 2022.

46 Tekst Karty Ateńskiej otwiera zaledwie 7 krótkich rezolucji, które formułują jednoznaczne stanowisko w sprawie problemów, uznanych za ważne przez uczestników konferencji w Atenach.

47 Warto też podkreślić, że jeden z podrozdziałów Karty Ateńskiej został poświęcony potrzebie i znaczeniu edukacji na rzecz ochrony dziedzictwa: The role of education in the respect of monuments (VII.b). Treść tych zapisów również może być interpretowana jako wsparcie konserwatorskiej perspektywy w ochronie dziedzictwa.

Amsterdam (Kongres Europejskiego Dziedzictwa Architektonicznego). Wspólnym elementem tych dokumentów jest wyraźnie przeniesienie ciężaru zainteresowań ponad skalę obiektu. Już na początku Deklaracji Amsterdamskiej podkreślono: „Dziedzictwo architektoniczne obejmuje nie tylko indywidualne budynki o wyjątkowej jakości i ich otoczenie, ale także wszystkie obszary miast lub wsi o znaczeniu historycznym lub kulturowym” (pkt. b). Zgodnie z tym stwierdzeniem obydwa dokumenty koncentrują się na działaniach w skali historycznych zespołów. Działania w takiej skali muszą wychodzić poza zadania konserwatorskie, a tym samym konieczne jest poszerzenie kręgu decydentów. Aby ująć większą złożoność zadań i działań, wprowadzono pojęcie „konserwacji zintegrowanej”. Określając warunki „konserwacji zintegrowanej”, teksty wskazują konieczność uwzględnienia opinii grup interesariuszy (nie używano jeszcze tego pojęcia). W świetle tych dokumentów konserwatorzy nie powinni więc samodzielnie decydować o ochronie dziedzictwa architektonicznego.

Ten kierunek myślenia podtrzymały kolejne dokumenty konserwatorskie, w szczególności wykraczające poza skalę architektoniczną. W 1987 roku uchwalono Kartę Waszyngtońską, która dotyczyła ochrony miast historycznych⁴⁸. Sformułowano tam zapisy zalecające włączenie ochrony miast historycznych do szerszych planów ekonomicznych, społecznych, programów urbanistycznych. Już w pierwszym punkcie Karty zapisano: „Aby ochrona miast historycznych i innych historycznych obszarów miejskich była jak najbardziej skuteczna, powinna stanowić integralną część spójnej polityki rozwoju gospodarczego i społecznego oraz planowania urbanistycznego i regionalnego na każdym poziomie”. Konsekwencją takiego zapisu jest uznanie udziału autorów wymienionych działań w decyzjach dotyczących dziedzictwa. Podobnie logiczne jest uznanie praw pozostałych interesariuszy do udziału w tych decyzjach. Zapisano to w 3 punkcie Karty Waszyngtońskiej: „Udział i zaangażowanie mieszkańców mają zasadnicze znaczenie dla powodzenia programu ochrony przyrody i należy je wspierać. Ochrona zabytkowych miast i obszarów miejskich dotyczy przede wszystkim ich mieszkańców”. Konserwatorzy powinni więc traktować interesariuszy jako partnerów w podejmowaniu decyzji.

Dokumenty z końca XX wieku poszerzały rolę interesariuszy w decydowaniu o dziedzictwie. Z czasem ich znaczenie bardziej rośnie, w miarę jak poszerzono zadania związane z zachowaniem dziedzictwa (patrz pkt. 2). W konsekwencji pojęcie „konserwacja”, nawet z różnymi dookreśleniami (konserwacja zintegrowana), przestawało opisywać charakter działań. Dlatego w Konwencji z Faro (2005), użyto określenia „podejście zintegrowane” (*integrated approach* – art. 8, 11). Takie określenie pokazało, że konserwacja przestała być nadrzędnym celem działań przy dziedzictwie – to tylko jeden z wielu celów, którym służy zachowanie dziedzictwa. Oczywiście rosnąca różnorodność celów ochrony dziedzictwa wymaga uwzględnienia coraz większej liczby, coraz bardziej zróżnicowanych interesariuszy. Konserwator staje się więc tylko jednym z wielu uczestników procesu podejmowania decyzji o sposobie zachowania i wykorzystania dziedzictwa.

Dalszym etapem tego procesu były dokumenty, które jeszcze wyraźniej wzmacniały pozycję nieprofesjonalnych interesariuszy. Znaczenie interesariuszy wzrosło tak bardzo, że powołano grupę roboczą ICOMOS Our Common Dignity Rights-Based Approaches Working Group. Efektem była m.in. rezolucja uchwalona podczas 20. zgromadzenia Generalnego w Buenos Aires w 2019 roku, zatytułowana *People-Centred Approaches to Cultural Heritage*. Podejście do dziedzictwa, uwolnione już poprzednio z priorytetów konserwatorskich, ma być wręcz skoncentrowane na użytkownikach. Dominująca rola interesariuszy oznacza słabnącą pozycję konserwatora (reprezentowanych przez niego wartości).

Współczesne podejście do roli interesariuszy w decydowaniu o dziedzictwie dobrze odzwierciedla dokument nazwany *Europejskimi Zasadami Jakości*, który opracowała międzynarodowa grupa specjalistów ICOMOS⁴⁹. Jakość interwencji w zabytkach – centralny problem tego dokumentu –

48 Pełna nazwa Karty Waszyngtońskiej brzmi – Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas, Zgromadzenie Generalne ICOMOS, Waszyngton 1987.

49 Dokument nazwany *European Quality Principles for EU-funded Interventions with potential impact upon Cultural Heritage*, ICOMOS, Paryż 2020, został opracowany przez grupę ekspertów zorganizowaną w ramach Europejskiego Roku Dziedzictwa Kulturowego 2018 (*Cherishing heritage: developing quality standards for EU-funded projects that have the potential to impact on cultural heritage*).

jest omawiana w różnych aspektach. W rozdziale 2 – Aspekty jakościowe interwencji na rzecz dziedzictwa kulturowego, odniesiono się do interpretacji jakości przez interesariuszy. Zapisano tam między innymi stwierdzenia następujące: „Interesariusze mają swoje własne punkty widzenia na jakość; Jakość jest pojęciem o charakterze względnym i subiektywnym, który może zależeć od perspektywy...”; „Dialog pomiędzy interesariuszami na temat proponowanych interwencji dotyczących dziedzictwa kulturowego, ich znaczenia dla różnych interesariuszy i grup społecznych oraz znaczenia samego terminu są kluczowe dla osiągnięcia wysokiego poziomu jakości”. Oczywiście osoby zawodowo zajmujące się dziedzictwem kulturowym są tylko jedną z wielu grup uczestniczących w dialogu na temat proponowanych interwencji.

Sformułowania w dokumencie ICOMOS na temat jakości interwencji nie pozostawiają wątpliwości, że opinie konserwatora nie mogą być nadrzędne, że decyzje o zachowaniu dziedzictwa nie mogą wynikać tylko z eksperckiej oceny zabytkowych wartości. Proces decyzyjny ma być dialogiem, poszukiwaniem konsensusu. Tymczasem nawet dokumenty uchwalane przez konserwatorów nie zakładają, że powinni oni mieć uprzywilejowaną pozycję w tym dialogu. Taka sytuacja tworzy więc zagrożenie, że o granicach kompromisu decyduje siła poszczególnych interesariuszy, a pozycja konserwatorów (reprezentujących wartości zabytkowe) jest słaba w konfrontacji z interesariuszami reprezentującymi wartości ekonomiczne, użytkowe, techniczne, etc.

4.

POSZERZENIE ZAKRESU DZIAŁAŃ KONSERWATORSKICH

Kolejną ważną cechą współczesnego podejścia do zabytków jest poszerzenie rozumienia działań konserwatorskich. W tradycyjnej doktrynie konserwatorskiej działania w zabytkach definiowano przede wszystkim uwzględniając zakres ingerencji w ich autentyczną strukturę. Miarą prawidłowości działań było poszanowanie historycznej formy i substancji zabytku. Tymczasem współczesne granice akceptowanych działań przy zabytkach są coraz szersze, co prowadzi aż do granic woluntaryzmu w postępowaniu z zabytkami.

Punktem odniesienia dla charakterystyki tradycyjnego rozumienia zabiegów konserwatorskich zwykle jest Karta Wenecka. W dokumencie tym sformułowano generalne zalecenia dotyczące działań przy zabytkach i zdefiniowano najważniejsze działania konserwatorskie. „Konserwację” – traktowaną jako podstawowe działanie przy zabytku, określono kilkoma zaleceniami, które miały zachować obiekt w stanie właściwie nienaruszonym (art. 4–8). Z kolei definiując „restaurację”, zapisano, że jej „celem jest zachowanie i ujawnienie estetycznej oraz historycznej wartości zabytku architektury, a opiera się ona na poszanowaniu oryginalnej substancji i autentycznych dokumentów. Proces ten musi zakończyć się w miejscu, gdzie zaczynają się domysły” (art. 9)⁵⁰. Ponadto wskazano, że dodatkowe prace mają być odróżnialne „od zabytkowej kompozycji architektonicznej” i mają „nosić znamię współczesności”. Rygoryzm podejścia do zabytków podtrzymały wskazania dotyczące historycznych ruin, gdzie jedynym dopuszczalnym zabiegiem jest anastyloza, określona „jako ponowne zespolenie elementów całości” (art. 15).

Krótki tekst Karty Weneckiej wskazywał też generalne zasady prac przy zabytkach. Zalecono użytkowanie, które nie wymaga zmian układu przestrzennego czy wystroju zabytku (art. 5). Zalecono zachowanie otoczenia zabytku i zakazano wznoszenia „struktur, wyburzeń lub modyfikacji, które wpłynęłyby na zmianę istniejących relacji brył i barw” (art. 6). Wskazano konieczność zachowania wystroju architektonicznego jako integralnej części zabytku (art. 8). Podkreślono konieczność zachowania historycznych nawarstwień (art. 11). Wskazano konieczność poszanowania zabytku poprzez harmonijne dostosowanie współczesnych ingerencji (art. 12), niedopuszczalność rozbudowy zabytków (art. 13), konieczność odróżnialności współczesnych ingerencji (art. 15). Wszystkie zalecenia jednoznacznie określają i ograniczają obszar dozwolonych ingerencji. Wskazane zasady pozwalają zaprojektować prace przy zabytku, a jednocześnie pozwalają ocenić prace już przeprowadzone. Teoria konserwatorska w takim ujęciu miała zatem funkcję normatywną.

⁵⁰ W zestawieniu działań konserwatorskich w Karcie Weneckiej termin „restauracja” ma charakter techniczny. Jest to odmienne rozumienie niż w przypadku W. Morrisa, który w Manifeście „restauracją” nazywał zespół szerszych działań odtwarzających „czyste” formy stylistyczne (puryzm).

Rygorystyczne i idealistyczne rozumienie działań konserwatorskich nie zostało utrzymane. W przywołanych dokumentach stworzonych podczas Europejskiego Roku Architektury zapisano pojęcie „konserwacji zintegrowanej”. To oznaczało przede wszystkim uwzględnianie potrzeb użytkowych w zachowaniu zabytków. Tymczasem adaptacje zabytków do współczesnego użytkowania właściwie z definicji wymagają ingerencji wykraczających poza „konserwację” czy „restaurację” (rozumiane tradycyjnie, jako zabiegi o określonej charakterystyce technicznej).

Ważnym etapem w rozszerzaniu rozumienia działań przy zabytkach było przyjęcie Dokumentu z Nara⁵¹. Dokument ten był finałem kilkuletniej dyskusji europejskich i pozaeuropejskich środowisk konserwatorskich. Ich celem było ustalenie nowego, wspólnego standardu pojęcia „autentyzmu”. Wcześniejsze rozumienie autentyzmu w konserwatorstwie europejskim nie budziło wątpliwości – „autentyczny” oznaczało prawdziwy, oryginalny, wiarygodny, rzeczywisty, niezmieniony. Dlatego tylko autentyczny zabytek, jako historyczny dokument, mógł być źródłem badania i poznania przeszłości. Tylko autentyczny zabytek mógł więc być nośnikiem wartości naukowej, historycznej, artystycznej. Z tych założeń wynikały wskazania konserwatorskie maksymalnego utrzymania historycznej formy i substancji (jednocześnie).

Tymczasem konieczność uwzględnienia specyfiki dziedzictwa kultur pozaeuropejskich wymagała odejścia od warunku zachowania historycznej substancji i formy⁵². W efekcie opracowano Dokument z Nara, który rozbudował warunki uznania autentyzmu, zakładając jednocześnie, że spełnienie tylko części z nich wystarczy do uznania obiektu za autentyczny⁵³. Zapisano też, że autentyzm jest parametrem osadzonym w kontekście kulturowym, dlatego jego ocena nie może mieć charakteru uniwersalnego – powinna być dokonywana w obrębie poszczególnych kultur (art. 5, 6, 7, 11, 12). Takie rozumienie autentyzmu otworzyło drogę do dalszego poszerzania zakresu działań wykonywanych przy zabytkach, które mogły być uznawane za prawidłowe.

Efektorem przedstawianych procesów jest coraz szersze określanie zakresu prac przy zabytkach. Dobrze to ilustruje przykład podstawowego pojęcia w ochronie zabytków, czyli „konserwacji”. Współcześnie jest to określenie bardzo szerokie, właściwie jedynie wskazujące generalny cel działania przy zabytkach. Na przykład w szeroko popularyzowanym australijskim dokumencie The Burra Charter definicja konserwacji jest następująca: „Ochrona oznacza wszystkie procesy opieki nad miejscem, aby zachować jego znaczenie kulturowe”⁵⁴. To oznacza, że wszelkie działania przy zabytkach, które według realizatorów mają na celu zachowanie ich „znaczenia kulturowego”, mogą być uznane za konserwację. W praktyce jest to przyzwolenie na interpretację działania przy zabytku przez jego realizatorów. Konserwacja przestaje być działaniem określonym i wynikającym z materialnej postaci zabytku. Pojęcie „konserwacja” traci więc obiektywizującą funkcję, gdyż interpretacja „znaczenia kulturowego” jest subiektywna – zależy od kontekstu i indywidualnych ocen interesariuszy.

Australijskie rozumienie pojęcia konserwacja można tłumaczyć specyfiką dziedzictwa w tym kraju. Jednak podobne podejście jest coraz powszechniejsze, co pokazuje dokument Conservation of cultural property – Main general terms and definitions, opracowany przez Europejski Komitet Normalizacji. Ten ważny dokument normatywny obowiązuje w Europie⁵⁵. Konserwacja

51 Knut Enar Larsen, Nils Marstein (eds.), *Conference on Authenticity in Relation to the World Heritage Convention. Preparatory Workshop*, Riksantikvaren – TAPIR Publishers, Oslo 1994.

52 Problematykę przemian pojęcia autentyzmu przedstawia m.in.: Marta Rudnicka-Bogusz, *Kilka uwag nad przemianami podejścia do autentyzmu materii budowli w kontekście odbioru społecznego w XXI wieku*, „Wiadomości Konserwatorskie”, 2022, nr 71, ss. 7–19.

53 W Dokumencie z Nary listę parametrów autentyzmu sformułowano następująco: „form and design, materials and substance, use and function, traditions and techniques, location and setting, and spirit and feeling, and other internal and external factors”.

54 W art. 1.4 zapisano: „Conservation means all the processes of looking after a place so as to retain its cultural significance”, The Burra Charter, The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance, Australia ICOMOS 2013.

55 Zgodnie z zapisami CEN/CENELEC Internal Regulations, Europejskie Standardy powinny uzyskiwać status standardów narodowych w poszczególnych krajach, które przystąpiły do tej umowy, lub powinny zostać opracowane krajowe dokumenty w takim samym brzmieniu. Standard EN 15898:2011 został opracowany przez Technical Committee CEN/TC 346 „Conservation of cultural property”, powinien zostać wdrożony

jest w tym dokumencie zdefiniowana jako: „środki i działania mające na celu ochronę dziedzictwa kulturowego przy jednoczesnym poszanowaniu jego znaczenia, w tym dostępności dla obecnych i przyszłych pokoleń”⁵⁶. Podobnie jak w Karcie z Burry jest to więc definicja szeroka, zakotwiczona jedynie w wymaganiu „poszanowania znaczenia” dziedzictwa kulturowego i zapewnienia jego „dostępności”. W tym systemie pojęć określenie „znaczenie” (*significance*) jest jednak również szerokie i subiektywne, gdyż oznacza – „kombinację wszystkich wartości przypisanych do obiektu”⁵⁷. W praktyce została zatem otwarta możliwość indywidualnej interpretacji pojęcia „konserwacja” i nazywania tak bardzo różnych działań przy zabytku. Przywołane poprzednio pojęcie „konserwacji zintegrowanej” obszar ten jeszcze poszerzyło. W dokumencie formułującym program „konserwacji zintegrowanej” już właściwie nie ma mowy o ochronie zabytkowych wartości: „Działania w zakresie ochrony są w coraz większej mierze ukierunkowywane na zachowanie i podkreślenie walorów całości krajobrazu kulturowego niż odrębnego obiektu, a także coraz bardziej koncentrują się na człowieku”⁵⁸.

Poszerzanie znaczeń obejmuje właściwie wszystkie pojęcia określające działania konserwatorskie. Ich pola semantyczne są coraz rozleglejsze, w konsekwencji przestają określać granice dopuszczalnych działań. Pojęcie „ochrona dziedzictwa”, nawet w dokumencie poświęconym jakości prac, oznaczać może wszystko. We Wstępie do European Quality Principles zapisano: „ochrona jest traktowana jako termin zbiorczy dla szeregu działań związanych z zachowaniem, konserwacją, restauracją, (ponownym) wykorzystaniem, interpretacją i zarządzaniem”. Określenia działań konserwatorskich we współczesnych dokumentach programowych straciły funkcję normatywną.

5.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Przedstawiony proces przekształcania doktryny konserwatorskiej pokazuje, że zmiany dokonują się w kluczowych aspektach – przedmiotu ochrony (rozumieniu dziedzictwa), celów ochrony dziedzictwa, praw interesariuszy (decydentów), zakresu działań przy zabytkach. Kierunek zmian jest podobny – postępuje poszerzanie tradycyjnego podejścia we wszystkich wymiarach. Wzajemna spójność wszystkich zmian jest uzasadniona, gdyż na przykład nie można poszerzyć zasobu dziedzictwa, pozostawiając restrykcyjne zasady konserwatorskie. Suma zmian sprawia, że doktryna konserwatorska traci zasadnicze funkcje – coraz trudniej odróżnić dziedzictwo od niedziedzictwa, cele konserwatorskie od innych zadań, działania konserwatorskie od innych działań dokonywanych przy obiektach niebędących zabytkami. Konsekwencją jest rosnąca dowolność w przekształcaniu dziedzictwa.

Warunkiem funkcjonowania ochrony zabytków jest jej podporządkowanie teorii konserwatorskiej, która ustala reguły obowiązujące społeczności w postępowaniu z zabytkami. Reguły te muszą być uznawane za nadrzędne nad opiniami interesariuszy. Poprzedni paradygmat respektował tę zasadę. Tradycyjna doktryna konserwatorska miała charakter uniwersalny – na poziomie międzynarodowym ustalano zasady, które miały obowiązywać we wszystkich działaniach przy zabytkach (wszyscy interesariusze musieli się podporządkować). W kolejnym etapie nastąpiła fragmentacja teorii do poziomu kultur, regionów, działań konserwatorskich – na tych poziomach ustalano obowiązujące modele działania. Natomiast najnowsze zmiany teorii konserwatorskiej zmierzają w kierunku uznania równoprawności opinii wszystkich interesariuszy (wręcz do poziomu indywidualnego). Takie założenie wyklucza funkcjonowanie obowiązującego modelu działania – skoro wszystkie opinie są równoprawne, to każde działanie przy zabytku jest możliwe. Przedstawiona ocena prowokuje pytanie, dlaczego proces liberalizacji doktryny nadal pogłębia

---

w poszczególnych krajach do roku 2012.

56 W punkcie 3.3. Conservation terms zapisano: „conservation (en), measures and actions aimed at safeguarding cultural heritage while respecting its significance, including its accessibility to present and future generations”

57 W Standardzie EN 15898:2011 zawarto też dalsze wyjaśnienia terminów. W Conservation of cultural property – Main general terms and definitions, zdefiniowano pojęcie „znaczenia”: „significance (en) – combination of all the values assigned to an object” (pkt. 3.1.6).

58 Ku zintegrowanemu podejściu do dziedzictwa kulturowego w Europie, COM(2014) 477, Komisja Europejska, Bruksela 2014, s. 6.

się. Odpowiedź wynika z wspomnianej już relacji pomiędzy ochroną dziedzictwa a otoczeniem. Transformacja teorii konserwatorskiej nie jest autonomicznym pomysłem środowisk konserwatorskich, ale jest wymuszana przez różnorodne zmiany w gospodarce, kulturze, społeczeństwie (liberalizacja, komercjalizacja, demokratyzacja, wzorce kultury masowej, etc.). Rozszerzanie pojęcia dziedzictwa, celów jego utrzymania, zasad konserwatorskiego działania, to logiczne konsekwencje tych zmian. Teoria konserwatorska odpowiada więc na nowe problemy i potrzeby związane z utrzymaniem dziedzictwa, coraz bardziej specjalistycznymi dokumentami – np. The Thessaloniki Charter for the Protection of Bizantyne Heritage Monuments (2020), Charter for Mega-Events in Heritage Reach Cities (2021), ICOMOS Antarctic Archaeology Guidelines (2022). Tworzenie tak wielu dokumentów jest możliwe, gdyż nie są wzajemnie uzgadniane (nie muszą być spójne), i nie weryfikuje się ich w oparciu o praktykę konserwatorską. Dzięki temu stworzenie nowego dokumentu można uznać za rozwiązanie problemu (na poziomie teoretycznym). Jest to perspektywa tym bardziej kusząca, że tworzenie dokumentów jest w zasięgu sprawczości środowisk konserwatorskich, natomiast coraz bardziej poza ich zasięgiem jest kształtowanie praktyki ochrony dziedzictwa. Dlatego powstają dziesiątki szczegółowych dokumentów, które pogłębiają fragmentację dyscypliny. Stan ten uznaje się obecnie za naturalny.

Trzeba też podkreślić, że konserwatorzy, tworząc nowe dokumenty, cały czas chcą wierzyć, że ich treść nie osłabia możliwości ochrony zabytków. Dlatego w większości dokumentów dodawane są zapisy potwierdzające obowiązywanie dawnych, rygorystycznych zaleceń. Na przykład Europejskie Zasady Jakości wręcz zaczynają się od stwierdzenia: „Wszyscy interesariusze zaangażowani w ochronę dziedzictwa kulturowego powinni przestrzegać międzynarodowych kart i wytycznych dotyczących dziedzictwa kulturowego” (pkt. 1). Powszechnie jest też przywoływane Karty Weneckiej jako podstawy postępowania z zabytkami (m.in. Karta Waszyngtońska, Dokument z Nary, Rekomendacja o Historycznym Krajobrazie Miejskim). Takie zapisy tworzą wrażenie, że nowe dokumenty rozwiązują nowe problemy, natomiast istota działań konserwatorskich (zachowanie zabytkowych wartości) pozostaje nienaruszona.

Z perspektywy praktyki konserwatorskiej obecna sytuacja wygląda zupełnie inaczej. Wielość dokumentów i brak w nich jednoznacznych wskazań, pozbawia je podstawowej funkcji normatywnej. Dokumenty powinny wskazywać właściwe zasady/formy i dopuszczalne granice praktycznych działań przy zabytkach. Bez takich wskazań trudno jest zaplanować prace przy zabytkach, nie można też przeprowadzić krytyki dokonanych prac (nie ma obiektywnego punktu odniesienia). Co więcej, konserwatorzy zabytków nie mają punktu oparcia w naturalnym sporze z pozostałymi interesariuszami, którzy zwykle chcą interwencji naruszających zabytkowe wartości. Brak teorii konserwatorskiej obiektywizującej postępowanie z zabytkami sprawia, że każdorazowo jest to spór wartości, których hierarchia coraz słabiej odzwierciedla konserwatorski punkt widzenia. W efekcie przekształcenia zabytków są coraz większe i coraz bardziej niezgodne z – wciąż deklaratywnie obowiązującymi – zasadami konserwatorskimi (odwracalność, odróżnialność, współczesność, minimalizm, etc.). Praktyka ochrony zabytków ponosi więc negatywne konsekwencje obalania tradycyjnego paradygmatu teorii konserwatorskiej.

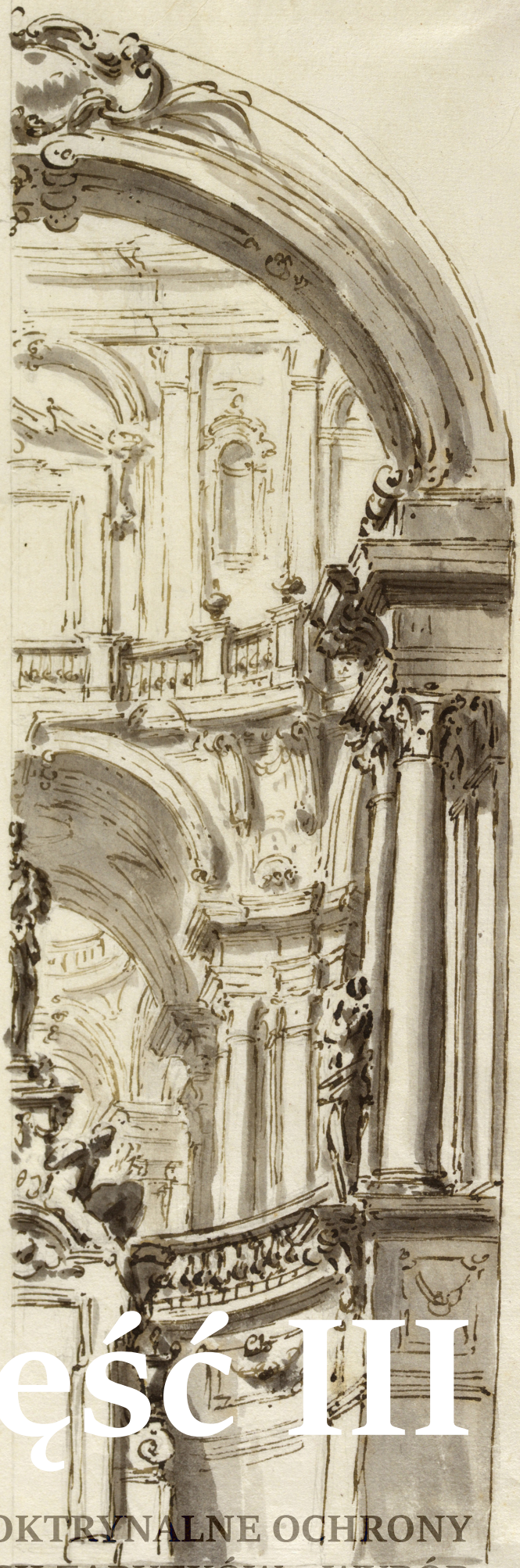
Teoria konserwatorska powinna uwzględniać aktualne uwarunkowania, w których odbywa się praktyczna ochrona zabytków. Dwudziestowieczna teoria konserwatorska jest zbyt rygorystyczna w stosunku do obecnych uwarunkowań, dlatego trzeba określić współczesny paradygmat tej dyscypliny. Obecny stan nie powinien być uznany za docelowy, gdyż w zbyt dużym zakresie gubi ochronę zabytkowych wartości. Dlatego mając na uwadze różnice pomiędzy tradycyjną doktryną konserwatorską a obecnymi zapisami dokumentów doktrynalnych, można sformułować kilka założeń nowego paradygmatu ochrony dziedzictwa.

1. Odejście od tempocentrycznego rozumienia zabytku (uznanie, że obecne pokolenia nie mają pełnego prawa dysponowania zabytkami / przekształcania ich).
2. Nie ma uniwersalnych form działania w zabytkach, ale nadal obowiązują uniwersalne zasady postępowania konserwatorskiego (minimalizm, odróżnialność, odwracalność, podporządkowanie, etc.).

3. Nie należy relatywizować definiowania prac dokonywanych przy zabytkach (ochroną i konserwacją nie są wszelkie prace wykonywane przy zabytkach).
4. Konserwator powinien zachować uprzywilejowaną pozycję w sporze interesariuszy (w interesie społecznym odpowiada za ochronę zabytkowych wartości).
5. Zabytki reprezentują zróżnicowaną wartość (konieczne jest opracowanie metodologii pozwalających na formalne różnicowanie zabytków), dlatego należy zróżnicować zakres przekształcających je ingerencji.
6. Formy zachowania zabytków powinny przede wszystkim uwzględniać ochronę zabytkowych wartości – naukowej (dokumentalnej), historycznej, artystycznej.

Wymienione założenia formułują swoisty szkielet paradygmatu, który powinien być spójny i pełnić funkcję normatywną. Przedstawione założenia uwzględniają przede wszystkim specyfikę dziedzictwa europejskiego. Mogą zatem być wykorzystane w opracowaniu dokumentu programowego dla ochrony zabytków w Polsce. Dokumentu takiego nie ma, a mógłby wesprzeć krajową ochronę zabytków. Jest to więc również apel do polskiego środowiska konserwatorskiego.

Część III

TEKSTY DOKTRYNALNE OCHRONY
I KONSERWACJI ZABYTEKÓW - WYBÓR

Altra idea per il Seggio di Porto di Gio. Battista Natoli

Londyn 1877

MANIFEST

The Society for the Protection of Ancient Buildings
Londyn, 1877 r.

[Manifest SPAB został napisany przez Williama Morrisa oraz innych członków założycieli i wydany w 1877 roku. Choć powstał w odpowiedzi na problemy konserwatorskie XIX wieku, manifest rozszerza ochronę na „wszystkie czasy i style” i pozostaje do dziś filozoficzną podstawą pracy Towarzystwa. Wnioskodawcy ubiegający się o członkostwo w SPAB muszą zadeklarować, że zgadzają się z zasadami ochrony zawartymi w manifestcie.]

Towarzystwo stające przed opinią publiczną pod taką nazwą jak powyżej, musi wyjaśnić, w jaki sposób i dlaczego proponuje chronić te starożytne budynki, które dla większości ludzi wydają się mieć tak wielu i tak doskonałych obrońców. Oto wyjaśnienie, które prezentujemy.

Nie ulega wątpliwości, że w ciągu ostatnich pięćdziesięciu lat pojawiło się nowe zainteresowanie starożytnymi zabytkami sztuki i stały się one przedmiotem najciekawszych studiów, a także entuzjazmu religijnego, historycznego, artystycznego, który jest jedną z niewątpliwych zdobyczy naszych czasów; jednak uważamy, że jeśli obecne traktowanie ich będzie kontynuowane, nasi potomkowie uznają poznawanie ich za bezcelowe i ten entuzjazm zaniknie. Uważamy, że ostatnie pięćdziesiąt lat poznawania i uwagi bardziej przyczyniły się do ich niszczenia niż wszystkie poprzednie wieki rewolucji, przemocy i pogardy.

Ponieważ Architektura, od dawna rozpadająca się, wymarła, przynajmniej jako sztuka popularna, wraz z odrodzeniem wiedzy o sztuce średniowiecza. Tak więc cywilizowany świat XIX wieku nie rozwinął własnego stylu wśród swojej szerokiej znajomości stylów innych stuleci. Z tego braku i z tego zysku zrodziła się w ludzkich umysłach dziwna idea Odnowy (*Restoration*) starożytnych budynków; oraz dziwna i najbardziej fatalna idea, która sama w sobie sugeruje, że możliwe jest usunięcie z budynku tej czy innej części jego historii – jego życia, a następnie arbitralne decydowanie, czy pozostawić go wciąż obiektem historycznym, użytkowym czy takim, jakim był kiedyś.

W dawnych czasach tego rodzaju falsyfikacja była niemożliwa, ponieważ wiedza zawodziła budowniczych, a może dlatego, że powstrzymywał ich instynkt. Jeśli potrzebne były naprawy, jeśli ambicja lub pobożność napędzały zmianę, zmiana ta była dokonana z konieczności w sposób właściwy dla tamtych czasów; kościół z XI wieku mógł zostać nadbudowany lub zmieniony w XII, XIII, XIV, XV, XVI, a nawet XVII lub XVIII wieku; ale każda zmiana, niezależnie od historii, którą zniszczyła, pozostawiała lukę historii i żyła duchem czynów dokonanych pośród jej kształtowania. Rezultatem tego wszystkiego był często budynek, w którym liczne zmiany, choć dość gruntowne i zauważalne, były, przez sam kontrast, interesujące i pouczające i nie mogły w żadnym wypadku wprowadzać w błąd. Ale ci, którzy dokonują zmian przeprowadzonych w naszych czasach pod nazwą Odnowy, choć twierdzą, że przywracają budynek do najlepszych czasów jego historii, nie są kierowani, ale każdy z nich ma swój indywidualny kaprys, aby wskazać to, co dla nich jest godne podziwu, a co pogardy; podczas gdy sama natura ich zadania zmusza ich do zniszczenia czegoś i wypełnienia luki poprzez wyobrażenie sobie, co wcześniejsi budowniczowie powinni lub mogli zrobić. Co więcej, w trakcie tego podwójnego procesu niszczenia i dodawania, cała fasada budynku jest z konieczności zmanipulowana; tak, że oznaki

starożytności są usuwane z tych starych części, które pozostały, i nie zazna wytchnienia widz podejrzewający, co mogło zostać utracone; i krótko mówiąc, słabe i nieżyciowe fałszerstwo jest końcowym wynikiem całej zmarnowanej pracy. Smutne jest to, że w ten sposób większość najznamienitszych katedr i ogromna liczba skromniejszych budynków, zarówno w Anglii, jak i na kontynencie, była często obiektem prac ludzi utalentowanych i godnych lepszego zatrudnienia, ale głuchych na natchnienia poezji i historii w najwyższym tych słów znaczeniu.

To, co nam pozostało, to błagać naszych architektów, oficjalnych zarządców budynków i ogół społeczeństwa, i modlić się, aby pamiętali, jak dużo utraciła religia, myśl i obyczaje minionego czasu, nigdy za prawie powszechną zgodą, co nie może zostać przywróconym; i aby zastanowili się, czy możliwe jest odrestaurowanie tych budynków, których żywy duch jest niepowtarzalny, a który był nieodłączną częścią tej religii i myśli oraz tych przeszłych obyczajów. Z naszej strony zapewniamy niewzruszalnie, że ze wszystkich Odnowień, które do tej pory zostały podjęte, najgorsze oznaczało lekkomyślne pozbawienie budynku niektórych z jego najciekawszych cech materiałowych; podczas gdy najlepsze mają dokładną analogię w przywróceniu starego wizerunku, w którym częściowo zniszczone dzieło starożytnego rzemieślnika zostało uporządkowane i wygładzone dzięki podstępnej ręce jakiegoś nieoryginalnego i bezmyślnego triku dostępnego dzisiaj. Jeśli zaś chodzi o resztę, to poproszono by nas o sprecyzowanie, jaka część sztuki, stylu lub innego zainteresowania budynkiem sprawia, że warto go chronić, odpowiadamy, że wszystko, co można uznać za artystyczne, malownicze, historyczne, zabytkowe lub merytoryczne: każde dzieło, krótko mówiąc, o które wykształceni ludzie sztuki byliby gotowi toczyć spór.

Dlatego dla wszystkich tych budynków, wszystkich czasów i stylów, błagamy i wzywamy tych, którzy muszą sobie z nimi poradzić, aby umieścili Ochronę (*Protection*) w miejscu Odnowy (*Restoration*), aby odepchnąć rozkład przez codzienną pielęgnację, podeprzeć niebezpieczną ścianę lub naprawić przeciekający dach za pomocą takich środków, które są oczywiście przeznaczone do wspierania lub zakrywania i nie wykazują pozorów innej sztuki, a poza tym, aby oprzeć się wszelkim manipulacjom materiałów lub ornamentów budynku w jego obecnym stanie; jeśli stało się to niewygodne dla jego obecnego użytku, wznieść inny budynek, zamiast zmieniać lub powiększać stary; aby dobrze utrzymywać nasze starożytne budynki jako pomniki dawnej sztuki, stworzone przez dawne maniery, z którymi sztuka współczesna nie może się mieszać bez zniszczenia.

W ten, i tylko w ten sposób, unikniemy zarzutu, że nasza nauka stała się dla nas pułapką; w ten, i tylko w ten sposób możemy chronić nasze starożytne budynki i przekazywać je jako pouczające i czcigodne tym, którzy przyjdą po nas.

Ateny 1932

KARTA ATEŃSKA

Konferencja w Atenach
21–30 października 1931 r.

POSTANOWIENIA KONFERENCJI W ATENACH W 1931 R. KONKLUZJE OGÓLNE

I DOKTRYNY – OGÓLNE ZASADY

Konferencja zapoznała się z ogólnymi zasadami i doktrynami dotyczącymi ochrony zabytków. Niezależnie od różnorodności poszczególnych przypadków konferencja stwierdziła, że dominuje ogólna tendencja do zaniechania pełnych restytucji i do unikania związanego z nimi ryzyka przez regularne, stałe utrzymywanie w należyтым stanie budowli, co zapewnia ich należyte zachowanie. W przypadku, gdy restauracja okazuje się niezbędna w wyniku degradacji lub destrukcji, konferencja zaleca respektowanie dzieła historycznego i artystycznego przeszłości, nie wykluczając stylu żadnej epoki.

Konferencja zaleca utrzymanie takiego użytkowania zabytków, które zapewnia ciągłość ich istnienia przeznaczając je jednak funkcjom, które szanują ich charakter historyczny lub artystyczny.

II ZARZĄDZANIE I USTAWODAWSTWO DOTYCZĄCE ZABYTEKÓW

Konferencja zapoznała się z aktami prawnymi, których celem jest ochrona zabytków o znaczeniu historycznym, artystycznym lub naukowym należących do różnych narodów.

Konferencja jednogłośnie zaaprobowwała ogólną tendencję, która przedkłada w tej materii interes społeczny nad prywatny.

Konferencja stwierdziła, że różnice między ustawodawstwem wynikają z trudności pogodzenia prawa publicznego z prawami osób prywatnych. W konsekwencji, akceptując ogólną dążność tych legislacji, konferencja uważa, że muszą być one dostosowane do warunków lokalnych i do wymagań opinii publicznej w taki sposób, by napotkać możliwie najmniejszy sprzeciw, biorąc pod uwagę ofiary ponoszone przez właścicieli dla dobra ogółu.

Konferencja wyraża życzenie, aby w każdym kraju władza państwowa miała prawo do podejmowania w pilnych przypadkach działań zapewniających zachowanie zabytku.

Konferencja wyraża gorące życzenie, by Międzynarodowe Biuro Muzeów opublikowało zbiór i analizę porównawczą ustawodawstwa obowiązującego w różnych krajach i aby dokumentacja ta była na bieżąco uzupełniana.

III UWYPUKLENIE WARTOŚCI ZABYTEKÓW

Konferencja zaleca przy wznoszeniu budowli respektowanie charakteru i fizjonomii (oblicza) miasta szczególnie w sąsiedztwie zabytków, których otoczenie winno być przedmiotem szczególnej troski. Nawet niektóre zespoły¹ i niektóre szczególnie malownicze perspektywy winny być zachowane.

Należy również przestudiować zespoły zieleni i roślinnych ornamentacji, właściwych dla pewnych zabytków i zespołów zabytkowych celem zachowania ich dawnego charakteru.

Konferencja zaleca przede wszystkim usunięcie z sąsiedztwa zabytków wszelkich reklam, nadmiernej ilości słupów telegraficznych, wszelkich hałaśliwych urządzeń przemysłowych i wysokich kominów.

¹ Zapewne autorzy mieli na myśli zespoły nieuznane w całości za zabytkowe (uwaga – K.P.).

IV MATERIAŁY STOSOWANE DO RESTAURACJI

Ekspersi zapoznali się z różnymi wystąpieniami na temat stosowania nowoczesnych materiałów dla wzmacniania dawnych budynków. Aprobują oni rozsądne stosowanie wszelkich środków tworzonych przez nowoczesną technikę – szczególnie żelbetu. Kładą oni nacisk na fakt, że środki wzmacniające winny być w miarę możliwości ukryte, aby nie naruszać wyglądu i charakteru restaurowanej budowli. Zalecają oni stosowanie tych środków w tych przypadkach, gdy pozwala to na uniknięcie ryzyka związanego z demontażem i ponownym montażem konserwowanych elementów.

V ZAGROŻENIA ZABYTKÓW

Konferencja stwierdza, że w dzisiejszych warunkach zabytki na całym świecie są coraz bardziej zagrożone przez czynniki atmosferyczne. W aktualnym stanie wiedzy poza ogólnie stosowanymi skutecznymi środkami w odniesieniu do konserwacji rzeźb trudno jest, wobec złożoności przypadków, sformułować ogólne zasady.

Konferencja zaleca:

1. W każdym państwie współpracę konserwatorów zabytków i architektów z reprezentantami nauk fizycznych, chemicznych i przyrodniczych, celem wypróbowania metod możliwych do zastosowania w różnych przypadkach.
2. Międzynarodowemu Biuru Muzeów, aby śledziło na bieżąco prace prowadzone w różnych krajach i uwzględniło je w swych publikacjach.

W odniesieniu do konserwacji rzeźby monumentalnej konferencja uważa, że usuwanie tych dzieł z otoczenia, dla którego zostały stworzone, jest z zasady niewłaściwe. Zaleca ona ze względów ostrożności konserwację oryginalnych modeli, jeśli takowe się zachowały lub wykonanie odlewów.

VI TECHNIKA KONSERWACJI

Konferencja z zadowoleniem stwierdza, że zasady i techniki przedstawione w różnych referatach układają się w ogólne kierunki działania.

W odniesieniu do ruin narzuca konieczność skrupulatnej konserwacji z przywróceniem na miejsca odnalezionych oryginalnych elementów (anastyloza). Nowe materiały winny być zawsze, w miarę możliwości, odróżnione od oryginalnych. Gdyby konserwacja ruin odsłoniętych w trakcie prac wykopaliskowych okazała się niemożliwa, zaleca się, po dokonaniu dokładnych pomiarów, ich ponowne zakopanie.

Jest oczywiste, że technika i konserwacja wykopalisk wymagają ścisłej współpracy archeologii z architektem. Ekspersi jednogłośnie zalecili przeprowadzenie badań schorzeń zabytku przed przystąpieniem do ich konserwacji i częściowej restauracji.

VII WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA W DZIEDZINIE OCHRONY ZABYTKÓW

a) Współpraca w dziedzinie techniki i problemów etycznych;
Konferencja jest przekonana, że zachowanie dziedzictwa artystycznego i archeologicznego ludzkości interesuje społeczeństwa państw stojących na straży cywilizacji. Wyraża ona życzenie, aby Państwa działające w duchu Paktu Ligi Narodów skłaniały się do coraz szerszej i konkretniejszej współpracy dla dobra konserwacji zabytków sztuki i historii. Uważa ona za wysoce pożądane, aby odpowiednie instytucje mogły, nie naruszając w niczym prawa międzynarodowego, okazywać swe zainteresowanie dla zachowania arcydzieł, w których wyraziła się w najwyższym stopniu cywilizacja i które wydają się zagrożone. Konferencja wyraża życzenie, aby postulaty w tym zakresie przedstawione organizacji współpracy intelektualnej Ligi Narodów mogły zostać przekazane pod rozważę państw. Do Międzynarodowej Komisji

Współpracy Intelaktualnej należeć będzie, po rozpoznaniu dokonany przez Międzynarodowe Biuro Muzeów, wypowiedzenie się co do podjęcia niezbędnych kroków i właściwej procedury.

b) Rola wychowania w poszanowaniu zabytków;

Konferencja jest głęboko przekonana, że najlepszą gwarancją dla zachowania zabytków wynika z szacunku i przywiązania do nich samych narodów. Uważając, że te uczucia mogą być w znacznym stopniu wspomagane przez odpowiednie działania władz, konferencja wyraża życzenie, by wychowawcy przyzwyczajali dzieci i młodzież do unikania niszczenia zabytków, przyuczając je do wielkiego zainteresowania ochroną świadectw każdej cywilizacji.

c) Przydatność dokumentacji międzynarodowej;

Konferencja wyraża życzenie:

1. aby kompetentne instytucje, w każdym państwie publikowały inwentarz zabytków narodowych wraz z ich opisem i fotografiami,
2. aby każde państwo założyło archiwum, w którym zebrane byłyby wszystkie dokumenty dotyczące zabytków,
3. aby każde państwo przekazywało swe publikacje do Międzynarodowego Biura Muzeów,
4. aby Biuro umieszczało w swych publikacjach artykuły odnoszące się do stosowanych metod i przebiegu konserwacji zabytków,
5. aby Biuro rozważyło najlepsze spożytkowanie w ten sposób scentralizowanej dokumentacji.

REZOLUCJA PRZYJĘTA PRZEZ MIĘDZYKARODOWĄ KOKISJĘ WSPÓŁPRACY INTELEKTUALNEJ

Międzynarodowa Komisja Współpracy Intelaktualnej po zapoznaniu się z raportami, które zostały jej przedstawione na temat działalności Międzynarodowego Biura Muzeów w okresie 1931–1932 z satysfakcją stwierdza, że okres ten zaznaczył się pozytywnymi rezultatami podjętych prac. Odnotowuje ona szczególne znaczenie prac konferencji zorganizowanej w Atenach, dla przestudiowania problemów odnoszących się do ochrony i konserwacji zabytków sztuki i historii.

Pragnąc zacieśnić więzy współpracy, która dzięki działalności Międzynarodowego Biura Muzeów zespala już narodowe administracje sztuk pięknych,

uznając, że konserwacja dziedzictwa artystycznego i archeologicznego ludzkości interesuje wspólnotę państw opiekunów cywilizacji

uznając, że najpewniejsza gwarancja konserwacji zabytków i dzieł sztuki zasada się na szacunku i przywiązaniu, jaki im ukazują same narody,

i w przekonaniu, że te uczucia mogą być walnie wspomagane przez odpowiednie działania władz, prosi:

- aby Zgromadzenie zechciało skierować do Państw-członków zalecenie,
- aby Państwa członkowskie zachęcały wychowawców do przyuczania dzieci i młodzieży do szacunku dla zabytków jakakolwiek byłyby cywilizacja lub epoka, do której zabytki te należą,
- aby ta działalność wychowawcza państw skierowana była do opinii publicznej w taki sposób, aby mogła się ona również włączyć do działań na rzecz ochrony świadectw cywilizacji.

ZALECENIE ZGROMADZENIA LIGI NARODÓW PRZYJĘTE 10 PAŹDZIERNIKA 1932 ROKU

Zgromadzenie Ligi Narodów aprobując Rezolucję przyjętą przez Międzynarodową Komisję Współpracy Intelaktualnej i uwzględniając wyrażone życzenie skierowania do Państw-członków Ligi Narodów zaleceń opracowanych przez Konferencję w Atenach dotyczących konserwacji zabytków historii i dzieł sztuki powierza Organizacji Współpracy Intelaktualnej przekazanie w imieniu Zgromadzenia tych zaleceń Rządowi państw-członków Ligi Narodów.

Tłumaczenie K. Pawłowski

Haga 1954

KONWENCJA O OCHRONIE DÓBR KULTURALNYCH W RAZIE KONFLIKTU ZBROJNEGO

Konferencja UNESCO
Haga, 14 maja 1954 r.

AKT KOŃCOWY KONFERENCJI MIĘDZYRZĄDOWEJ W SPRAWIE OCHRONY DÓBR KULTURALNYCH W RAZIE KONFLIKTU ZBROJNEGO

Konferencja zwołana przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury w celu opracowania i przyjęcia Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, Regulaminu wykonawczego do tejże Konwencji oraz Protokołu dotyczącego Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, odbyła się w Hadze na zaproszenie Rządu Holandii od dnia 21 kwietnia do dnia 14 maja 1954 r. i przeprowadziła obrady nad projektami przygotowanymi przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

Konferencja ustaliła następujące teksty:

- Konwencję Haską o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego oraz Regulamin wykonawczy do tejże Konwencji;
- Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego.

Konwencję, Regulamin i Protokół, których teksty zostały zredagowane w językach angielskim, francuskim, hiszpańskim i rosyjskim, załącza się do niniejszego Aktu.

Organizacja Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury sporządzi tłumaczenie tych tekstów na inne języki urzędowe Konferencji Generalnej.

Konferencja przyjęła ponadto trzy rezolucje, które załącza się do niniejszego Aktu.

Na dowód czego niżej podpisani, należycie upoważnieni przez swoje Rządy, podpisali niniejszy Akt Końcowy.

Sporządzono w Hadze, dnia 14 maja 1954 r. w językach angielskim, francuskim, hiszpańskim i rosyjskim. Oryginał oraz załączone do niego dokumenty będą złożone w archiwach Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

KONWENCJA O OCHRONIE DÓBR KULTURALNYCH W RAZIE KONFLIKTU ZBROJNEGO

Wysokie umawiające się Strony,

stwierdzając, że dobra kulturalne doznały poważnych szkód w toku ostatnich konfliktów i że w następstwie rozwoju techniki wojennej grozi im coraz bardziej zniszczenie;

przeświadczony, że szkody wyrządzone dobrom kulturalnym, do jakiegokolwiek należałyby one narodu, stanowią uszczerbek w dziedzictwie kulturalnym całej ludzkości, gdyż każdy naród ma swój udział w kształtowaniu kultury światowej;

zważywszy, że zachowanie dziedzictwa kulturalnego posiada wielkie znaczenie dla wszystkich narodów świata i że jest rzeczą doniosłą zapewnić temu dziedzictwu ochronę międzynarodową;

kierując się zasadami dotyczącymi ochrony dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, jakie ustalono w Konwencjach Haskich z lat 1899 i 1907 oraz w Pakcie Waszyngtońskim z dnia 15 kwietnia 1935 r.;

zważywszy, że ochrona tych dóbr, aby być skuteczną, powinna być zorganizowana już w czasie pokoju w drodze środków zarówno powziętych przez poszczególne państwa, jak i międzynarodowych;

postanawiając poczynić wszelkie możliwe kroki dla ochrony dóbr kulturalnych; zgodziły się na następujące postanowienia:

ROZDZIAŁ I OGÓLNE POSTANOWIENIA DOTYCZĄCE OCHRONY

Artykuł 1

Definicja dóbr kulturalnych

W rozumieniu niniejszej Konwencji uważa się za dobra kulturalne, bez względu na ich pochodzenie oraz na osobę ich właściciela:

- a) dobra ruchome lub nieruchome, które posiadają wielką wagę dla dziedzictwa kulturalnego narodu, na przykład zabytki architektury, sztuki lub historii, zarówno religijne, jak świeckie; stanowiska archeologiczne; zespoły budowlane posiadające jako takie znaczenie historyczne lub artystyczne; dzieła sztuki, rękopisy, książki i inne przedmioty o znaczeniu artystycznym, historycznym lub archeologicznym, jak również zbiory naukowe i poważne zbiory książek, archiwaliów lub reprodukcji wyżej określonych dóbr;
- b) gmachy, których zasadniczym i stosowanym w praktyce przeznaczeniem jest przechowywanie lub wystawianie dóbr kulturalnych ruchomych, określonych pod lit. a), na przykład muzea, wielkie biblioteki, składnice archiwalne, jak również schrony mające na celu przechowywanie w razie konfliktu zbrojnego, dóbr kulturalnych ruchomych, określonych pod lit. a);
- c) ośrodki obejmujące znaczną ilość dóbr kulturalnych określonych pod lit. a) i b), zwane w dalszym ciągu „ośrodkami zabytkowymi”.

Artykuł 2

Ochrona dóbr kulturalnych

Ochrona dóbr kulturalnych w rozumieniu niniejszej Konwencji obejmuje opiekę nad nimi oraz ich poszanowanie.

Artykuł 3

Opieka nad dobrami kulturalnymi

Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się przygotować już w czasie pokoju opiekę nad dobrami kulturalnymi położonymi na ich własnym terytorium wobec dających się przewidzieć następstw konfliktu zbrojnego podejmując w tym celu kroki, jakie uznają za stosowne.

Artykuł 4

Poszanowanie dóbr kulturalnych

1. Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się szanować dobra kulturalne położone zarówno na ich własnym terytorium, jak na terytoriach innych Wysokich Umawiających się Stron, przez powstrzymanie się od używania tych dóbr i ich bezpośredniego otoczenia oraz środków przeznaczonych do ich ochrony do celów, które mogłyby wystawić te dobra w razie konfliktu zbrojnego na zniszczenie lub uszkodzenie, oraz przez powstrzymanie się wobec nich od wszelkich aktów nieprzyjacielskich.
2. Zobowiązania określone w ust. 1 niniejszego artykułu mogą być uchylone w takim jedynie wypadku, gdy uchylenia wymaga w sposób kategoryczny konieczność wojskowa.
3. Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się ponadto zakazać wszelkich aktów kradzieży, rabunku lub bezprawnego przywłaszczenia dóbr kulturalnych, jakkolwiek przybrałyby one formę, jak również wszelkich aktów wandalizmu wymierzonych przeciw nim, zapobiegać takim aktom, a w razie potrzeby powodować ich zaprzestanie. Powstrzymają się również od stosowania rekwizycji wobec dóbr kulturalnych ruchomych położonych na terytorium którejkolwiek innej Wysokiej Umawiającej się Strony.
4. Wysokie Umawiające się Strony powstrzymają się od wszelkich środków odwetu wymierzonych przeciw dobrom kulturalnym.
5. Wysoka Umawiająca się Strona nie może uchylać się od zobowiązań, określonych w niniejszym artykule, w stosunku do którejkolwiek innej Wysokiej Umawiającej się Strony, powołując się na okoliczność, że Strona ta nie zastosowała środków opieki przewidzianych w art. 3.

Artykuł 5

Okupacja

1. Wysokie Umawiające się Strony, które okupują w całości lub w części terytorium innej Wysokiej Umawiającej się Strony, powinny w miarę możliwości popierać wysiłki właści-

- wych władz narodowych terytorium okupowanego, mając na celu zapewnienie opieki nad jego dobrami kulturalnymi i ich zachowanie.
2. Jeżeli dla zachowania dóbr kulturalnych położonych na terytorium okupowanym, a uszkodzonych przez działania wojenne konieczne są kroki natychmiastowe i jeżeli właściwe władze narodowe nie mogą ich podjąć, Mocarstwo okupujące przedsię- weźmie w miarę możliwości najkonieczniejsze środki zachowawcze w ścisłej współpracy z tymi władzami.
  3. Każda Wysoka Umawiająca się Strona, której rząd uważany jest za rząd legalny przez członków ruchu oporu, zwróci w miarę możliwości ich uwagę na obowiązek przestrzegania postanowień Konwencji dotyczących poszanowania dóbr kulturalnych.

Artykuł 6

Oznaczanie dóbr kulturalnych

Zgodnie z postanowieniami art. 16 dobra kulturalne mogą być zaopatrzone w znak rozpoznawczy ułatwiający ich identyfikację.

Artykuł 7

Środki o charakterze wojskowym

1. Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się wprowadzić już w czasie pokoju w regulaminach lub instrukcjach, przeznaczonych do użytku swoich wojsk, postanowienia, które by zapewniły przestrzeganie niniejszej Konwencji, oraz wpoić członkom swoich sił zbrojnych poczucie szacunku dla kultury i dóbr kulturalnych wszystkich narodów.
2. Zobowiązują się one przygotować lub utworzyć już w czasie pokoju, w łonie swoich sił zbrojnych, bądź komórki organizacyjne, bądź zespół osób o specjalnych kwalifikacjach, którego zadaniem będzie czuwanie nad poszanowaniem dóbr kulturalnych i współpraca z władzami cywilnymi, do których należy opieka nad tymi dobrami.

ROZDZIAŁ II

O OCHRONIE SPECJALNEJ

Artykuł 8

Przyznawanie ochrony specjalnej

1. Ochroną specjalną może być objęta ograniczona ilość schronów przeznaczonych do przechowywania dóbr kulturalnych ruchomych w razie konfliktu zbrojnego oraz ośrodków zabytkowych i innych dóbr kulturalnych nieruchomych o bardzo wielkim znaczeniu, pod warunkiem, że:
  - a) znajdują się w dostatecznej odległości od wielkich ośrodków przemysłowych oraz od wszelkich ważnych obiektów wojskowych stanowiących punkty wrażliwe, jak na przykład lotnisk, radiowych stacji nadawczych, zakładów pracujących na rzecz obrony narodowej, portów lub dworców kolejowych o pewnym znaczeniu, jak również wielkich linii komunikacyjnych;
  - b) nie są użytkowane do celów wojskowych.
2. Schron dla dóbr kulturalnych ruchomych może być objęty ochroną specjalną bez względu na swoje położenie, jeżeli jest zbudowany w taki sposób, że według wszelkiego prawdopodobieństwa nie może ponieść szkody w bombardowaniu.
3. Ośrodek zabytkowy uważa się za użytkowany do celów wojskowych, jeżeli służy do przemieszczania, chociażby tylko tranzytowego, osób wojskowych lub materiału wojskowego, jak również jeżeli jest terenem czynności bezpośrednio związanych z działaniami wojskowymi, z kwaterunkiem osób wojskowych lub z produkcją materiału wojennego.
4. Natomiast nie jest uważane za użytkowanie do celów wojskowych strzeżenie dóbr kulturalnych wymienionych w ust. 1 przez uzbrojonych strażników specjalnie powołanych do tego zadania ani obecność w pobliżu dóbr kulturalnych sił policyjnych, do których stałego zakresu działania należy zapewnienie porządku publicznego.
5. Dobro kulturalne, wymienione w ust. 1 niniejszego artykułu, położone w pobliżu ważnego obiektu wojskowego w rozumieniu tegoż ustępu, może być jednak objęte ochroną specjalną. Jeżeli Wysoka Umawiająca się Strona, która składa o to wniosek, zobowiąże się, że w razie konfliktu zbrojnego zaniecha wszelkiego użytkowania odnośnego obiektu, a w szczególności, gdy chodzi o port, dworzec kolejowy lub lotnisko – wyłączy go z wszelkiego ruchu komunikacyjnego. Wyłączenie takie powinno być przygotowane już w czasie pokoju.

6. Ochrona specjalna zostaje przyznana dobru kulturalnemu przez wpisanie go do „Międzynarodowego Rejestru Dóbr Kulturalnych Objętych Ochroną Specjalną”. Wpis ten może być dokonany jedynie w sposób zgodny z postanowieniami niniejszej Konwencji i w warunkach określonych w Regulaminie Wykonawczym.

Artykuł 9

Nietykalność dóbr kulturalnych objętych ochroną specjalną

Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się zapewnić nietykalność dóbr kulturalnych objętych ochroną specjalną przez powstrzymanie się, z chwilą wciągnięcia do Międzynarodowego Rejestru, od wszelkich aktów nieprzyjacielskich skierowanych przeciw tym dobrom oraz od wszelkiego użytkowania bądź ich samych, bądź ich otoczenia do celów wojskowych, z wyjątkiem wypadków przewidzianych w art. 8 ust. 5.

Artykuł 10

Oznaczenie i kontrola

W razie konfliktu zbrojnego dobra kulturalne objęte ochroną specjalną powinny być zaopatrzone w znak rozpoznawczy opisany w art. 16 oraz udostępnione międzynarodowej kontroli w sposób określony w Regulaminie Wykonawczym.

Cass Gilbert, Wieża w Enkhuisen, 1897

Artykuł 11

Cofnięcie przywileju nietykalności

1. Jeżeli jedna z Wysokich Umawiających się Stron dopuści się w stosunku do dobra kulturalnego objętego ochroną specjalną pogwałcenia zobowiązań wynikających z art. 9, Strona przeciwna jest na czas trwania tego pogwałcenia zwolniona z obowiązku zapewnienia odnośnemu dobru nietykalności. Jednakże, o ile uważa to tylko za możliwe, wystosowuje w pierw wzywaniu o położenie kresu pogwałceniu w odpowiednim terminie.
2. Poza wypadkami przewidzianymi w ust. 1 niniejszego artykułu przywilej nietykalności dobra kulturalnego objętego ochroną specjalną może być cofnięty jedynie w wypadkach nie dającej się uniknąć konieczności wojskowej i jedynie na czas jej trwania. Stwierdzić, że konieczność taka zachodzi, może jedynie dowódca jednostki odpowiadającej dywizji bądź wyższej. We wszystkich wypadkach, w których okoliczności na to pozwalają, decyzja cofnięcia przywileju nietykalności będzie komunikowana odpowiednio wcześniej Stronie przeciwnej.
3. Strona cofająca przywilej nietykalności powinna zawiadomić o tym możliwie najrychlej, pisemnie i z podaniem motywów, Komisarza Generalnego Dóbr Kulturalnych przewidzianego w Regulaminie Wykonawczym.

ROZDZIAŁ III

O TRANSPORTACH DÓBR KULTURALNYCH

Artykuł 12

Transport pod ochroną specjalną

1. Transport mający za wyłączny cel przewiezienie dóbr kulturalnych bądź w obrębie pewnego terytorium, bądź na inne terytorium, może na wniosek zainteresowanej Wysokiej Umawiającej się Strony odbywać się pod ochroną specjalną w warunkach przewidzianych w Regulaminie Wykonawczym.

2. Transport pod ochroną specjalną pozostaje pod nadzorem międzynarodowym przewidzianym w Regulaminie Wykonawczym i powinien być zaopatrzony w znak rozpoznawczy określony w art. 16.
3. Wysokie Umawiające się Strony powstrzymają się od wszelkich aktów nieprzyjacielskich wobec transportu pozostającego pod ochroną specjalną.

Artykuł 13

Transport w wypadkach nagłych

1. Jeżeli jedna z Wysokich Umawiających się Stron uważa, że bezpieczeństwo pewnych dóbr kulturalnych wymaga ich przewiezienia, sprawa zaś jest tak nagła, że procedura przewidziana w art. 12 nie może być zastosowana, zwłaszcza na początku konfliktu zbrojnego, transport można zaopatrzyć w znak rozpoznawczy określony w art. 16, chyba że transport taki był już przedmiotem prośby o przyznanie przywileju nietykalności w rozumieniu art. 12, która została odrzucona. O transporcie należy w miarę możliwości zawiadomić Strony przeciwne. Transport kierujący się ku terytorium innego kraju nie może w żadnym razie używać znaku rozpoznawczego, jeżeli nie przyznano mu wyraźnie przywileju nietykalności.
2. Wysokie Umawiające się Strony przedsięwzją w miarę możliwości środki ostrożności konieczne do ochrony transportów, przewidzianych w ust. 1 niniejszego artykułu, a zaopatrzonych w znak rozpoznawczy, przed skierowanymi przeciw nim aktami nieprzyjacielskimi.

Artykuł 14

Nietykalność wobec zajęcia, zdobycy i łupu

1. Przywilej nietykalności wobec zajęcia, zdobycy i łupu przysługuje:
  - a) dobrom kulturalnym korzystającym z ochrony specjalnej przewidzianej w art. 12 bądź w art. 13;
  - b) środkiem transportowym przeznaczonym wyłącznie do przewozu tych dóbr.
2. Niniejszy artykuł nie zawiera żadnego ograniczenia prawa wizyty i rewizji.

ROZDZIAŁ IV O PERSONELU

Artykuł 15

Personel

W granicach, w jakich daje się to pogodzić z wymaganiami bezpieczeństwa, personel przydzielony do ochrony dóbr kulturalnych powinien być w interesie tych dóbr szanowany; jeśli dostanie się w ręce strony przeciwnej powinien mieć możliwość dalszego pełnienia swych funkcji, o ile powierzone mu dobra kulturalne dostaną się również w ręce strony przeciwnej.

ROZDZIAŁ V O ZNAKU ROZPOZNAWCZYM

Artykuł 16

Znak Konwencji

1. Znakiem rozpoznawczym Konwencji jest tarcza skierowana ostrzem w dół, podzielona wzdłuż przekątnych na cztery pola, dwa błękitne i dwa białe (tarcza herbowa złożona z błękitnego kwadratu, którego jeden z kątów tworzy ostrze tarczy, oraz umieszczonego nad nim błękitnego trójkąta, rozgraniczonych po każdej stronie białym trójkątem).
2. Znak używa się bądź pojedynczo, bądź potrójnie w układzie trójkątnym (z jedną tarczą u dołu), w warunkach określonych w art. 17.

Artykuł 17

Sposób użycia znaku

1. Znak rozpoznawczy w układzie potrójnym może być używany jedynie do identyfikacji:
  - a) dóbr kulturalnych nieruchomości korzystających z ochrony specjalnej;
  - b) transportów dóbr kulturalnych w warunkach określonych w art. 12 i 13;
  - c) schronów zaimprovizowanych w warunkach określonych w Regulaminie Wykonawczym.

2. Pojedynczy znak rozpoznawczy może być używany jedynie do identyfikacji:
  - a) dóbr kulturalnych nie korzystających z ochrony specjalnej;
  - b) osób sprawujących czynności kontrolne zgodnie z Regulaminem Wykonawczym;
  - c) personelu przydzielonego do ochrony dóbr kulturalnych;
  - d) kart tożsamości określonych w Regulaminie Wykonawczym.
3. W czasie konfliktu zbrojnego zabrania się używania znaku rozpoznawczego w jakichkolwiek innych wypadkach poza wymienionymi w poprzednich ustępach niniejszego artykułu oraz używania do jakichkolwiek celów znaku podobnego do znaku rozpoznawczego.
4. Znak rozpoznawczy nie może być umieszczony na dobrze kulturalnym nieruchomym, o ile równocześnie nie umieści się na widocznym miejscu odpowiednio podpisanego i datowanego upoważnienia wystawionego przez właściwą władzę Wysokiej Umawiającej się Strony.

ROZDZIAŁ VI O ZAKRESIE ZASTOSOWANIA KONWENCJI

Artykuł 18

Zastosowanie Konwencji

1. Z wyjątkiem postanowień, które powinny wejść w życie już w czasie pokoju, niniejsza Konwencja będzie stosowana w razie wojny wypowiedzianej lub jakiegokolwiek innego konfliktu zbrojnego, jaki może powstać, bądź pomiędzy dwiema Wysokimi Umawiającymi się Stronami, bądź większą ich ilością, nawet jeżeli stan wojny przez jedną lub więcej z nich nie został uznany.
2. Konwencja będzie stosowana również we wszystkich wypadkach okupacji bądź całego terytorium jednej z Wysokich Umawiających się Stron bądź jego części, nawet jeżeli okupacja ta nie napotka żadnego zbrojnego oporu.
3. Mocarstwa będące stronami niniejszej Konwencji pozostaną związane nią w swoich wzajemnych stosunkach, nawet jeżeli jedno z Mocarstw biorących udział w konflikcie nie jest jej stroną. Będą ponadto związane Konwencją również w stosunku do tego Mocarstwa, o ile oświadczy ono, że przyjmuje jej postanowienia i o ile je stosuje.

Artykuł 19

Konflikty nie mające charakteru międzynarodowego

1. W razie konfliktu zbrojnego nie posiadającego charakteru międzynarodowego, a powstałego na terytorium jednej z Wysokich Umawiających się Stron, każda ze stron konfliktu będzie obowiązana stosować co najmniej postanowienia niniejszej Konwencji, które dotyczą poszanowania dóbr kulturalnych.
2. Strony konfliktu będą dążyły do wprowadzenia w życie, w drodze układów specjalnych, w całości lub w części również pozostałych postanowień niniejszej Konwencji.
3. Organizacja Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury może zaofiarować stronom konfliktu swe usługi.
Zastosowanie powyższych postanowień nie będzie miało wpływu na sytuację prawną stron konfliktu.

ROZDZIAŁ VII O WYKONANIU KONWENCJI

Artykuł 20

Regulamin Wykonawczy

Szczegóły dotyczące sposobu stosowania niniejszej Konwencji są określone w Regulaminie Wykonawczym, który stanowi jej integralną część.

Artykuł 21

Mocarstwa opiekuńcze

Niniejsza Konwencja i jej Regulamin Wykonawczy będą stosowane przy współpracy Mocarstw Opiekuńczych, którym powierzono czuwanie nad interesami Stron konfliktu.

Cass Gilbert, Wieża katedry w Utrechcie, 1898

Artykuł 22 Postępowanie pojednawcze

1. Mocarstwa Opiekuńcze udzielą swych dobrych usług we wszystkich wypadkach, w których uznają to za wskazane w interesie dóbr kulturalnych, zwłaszcza jeżeli pomiędzy Stronami konfliktu powstanie różnica zdań co do stosowania lub interpretacji postanowień niniejszej Konwencji lub jej Regulaminu Wykonawczego.
2. W tym celu każde z Mocarstw Opiekuńczych może bądź na zaproszenie jednej ze Stron lub Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, bądź z własnej inicjatywy zaproponować Stronom konfliktu zebranie ich przedstawicieli, a w szczególności przedstawicieli władz powołanych do ochrony dóbr kulturalnych, w razie potrzeby na odpowiednio wybranym terytorium neutralnym. Strony konfliktu obowiązane są przychylić się do otrzymanej propozycji odbycia zebrania. Mocarstwa Opiekuńcze zgłaszają do aprobaty Stronom konfliktu nazwisko osobistości bądź będącej obywatelem Mocarstwa neutralnego, bądź proponowanej przez Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, która będzie zaproszona do udziału w tym zebraniu w charakterze przewodniczącego.

Artykuł 23 Pomoc UNESCO

1. Wysokie Umawiające się Strony mogą zwrócić się do Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury z prośbą o pomoc techniczną w zorganizowaniu ochrony swoich dóbr kulturalnych lub w związku z jakimkolwiek innym zagadnieniem wynikającym ze stosowania bądź niniejszej Konwencji, bądź jej Regulaminu Wykonawczego. Organizacja udziela tej pomocy w granicach swojego programu i swoich możliwości.
2. Organizacja jest uprawniona do występowania z własnej inicjatywy z propozycjami na ten temat wobec Wysokich Umawiających się Stron.

Artykuł 24 Układy specjalne

1. Wysokie Umawiające się Strony mogą zawierać układy specjalne co do wszelkich zagadnień, które ich zdaniem wymagają oddzielnego uregulowania.
2. Nie może być zawarty żaden układ specjalny umniejszający ochronę, jaką niniejsza Konwencja zapewnia dobrom kulturalnym i personelowi przydzielonemu do ich ochrony.

Artykuł 25 Rozpowszechnienie Konwencji

Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się rozpowszechnić w swoich krajach tekst niniejszej Konwencji i jej Regulaminu Wykonawczego możliwie najszerzej, zarówno w czasie pokoju, jak i w czasie konfliktu zbrojnego. Zobowiązują się w szczególności włączyć ich nauczanie do programów szkolenia wojskowego, a w miarę możliwości również cywilnego, tak aby zasady ich mogły być znane całej ludności, a zwłaszcza siłom zbrojnym i personelowi przydzielonemu do ochrony dóbr kulturalnych.

Artykuł 26

Przekłady i sprawozdania

1. Wysokie Umawiające się Strony prześlą sobie wzajemnie, za pośrednictwem Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, urzędowe przekłady niniejszej Konwencji i jej Regulaminu Wykonawczego.
2. Ponadto, co najmniej raz na cztery lata, prześlą One Dyrektorowi Generalnemu Sprawozdanie zawierające informacje, jakich udzielenie uznają za stosowne, o środkach powziętych, przygotowanych lub zamierzonych przez ich właściwe władze celem wykonania niniejszej Konwencji i jej Regulaminu Wykonawczego.

Artykuł 27

Zebrania

1. Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury może zwoływać za zgodą Rady Wykonawczej zebrania przedstawicieli Wysokich Umawiających się Stron. Obowiązany jest zwołać zebranie, jeśli prosi o to co najmniej jedna piąta ogólnej ilości Wysokich Umawiających się Stron.
2. Niezależnie od wszelkich innych kompetencji przyznanych mu przez niniejszą Konwencję i jej Regulamin Wykonawczy, zadaniem zebrania jest badanie zagadnień związanych ze stosowaniem niniejszej Konwencji i jej Regulaminu Wykonawczego oraz formułowanie na ten temat zaleceń.
3. Zebranie może ponadto przystąpić do rewizji Konwencji lub jej Regulaminu Wykonawczego, z zachowaniem postanowień art. 39, jeżeli reprezentowana jest na nim większość Wysokich Umawiających się Stron.

Artykuł 28

Sankcje

Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się powziąć w ramach swoich systemów prawa karnego wszelkie konieczne środki, ażeby osoby, które dopuściły się naruszenia niniejszej Konwencji lub nakazały jej naruszenie, były bez względu na swoje obywatelstwo ścigane i osiągnięte sankcjami bądź karnymi, bądź dyscyplinarnymi.

POSTANOWIENIA KOŃCOWE

Artykuł 29

Języki

1. Niniejszą Konwencję sporządzono w językach angielskim, francuskim, hiszpańskim i rosyjskim; wszystkie te cztery teksty są równie autentyczne.
2. Organizacja Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury poleci sporządzić przekłady na inne języki urzędowe swojej Konferencji Generalnej.

Artykuł 30

Podpisanie

Niniejsza Konwencja będzie nosiła datę 14 maja 1954 r., a możliwość podpisania jej będą miały aż do dnia 31 grudnia 1954 r. wszystkie państwa zaproszone na konferencję, która odbyła się w Hadze od dnia 21 kwietnia do dnia 14 maja 1954 r.

Artykuł 31

Ratyfikacja

1. Niniejsza Konwencja podlega ratyfikacji przez podpisujące ją Państwa zgodnie z procedurą konstytucyjną każdego z nich.
2. Dokumenty ratyfikacyjne będą składane Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

Artykuł 32

Przystąpienie

Począwszy od dnia jej wejścia w życie do niniejszej Konwencji będą mogły przystąpić wszystkie Państwa wymienione w art. 30, które jej nie podpisały, jak również każde inne Państwo zaproszone do przystąpienia przez Radę Wykonawczą Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

Artykuł 33 **Wejście w życie**

1. Niniejsza Konwencja wejdzie w życie w trzy miesiące po złożeniu pięciu dokumentów ratyfikacyjnych.
2. Następnie dla każdej z Wysokich Umawiających się Stron będzie ona wchodziła w życie w trzy miesiące po złożeniu przez Nią dokumentu ratyfikacyjnego lub dokumentu przystąpienia.
3. W sytuacjach określonych w art. 18 i 19 dokumenty ratyfikacji lub przystąpienia, złożone przez Strony konfliktu czy to przed rozpoczęciem kroków nieprzyjacielskich lub okupacji, czy też po nim, wywołują skutki prawne natychmiast. Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury roześle w takich wypadkach zawiadomienia przewidziane w art. 38 jak najszybszą drogą.

Artykuł 34 **Stosowanie**

1. Każde z Państw będących stronami Konwencji w dniu jej wejścia w życie poweźmie w ciągu sześciu miesięcy wszelkie niezbędne środki, aby była ona istotnie stosowana.
2. Dla każdego Państwa, które złoży dokument ratyfikacyjny lub dokument przystąpienia po dniu wejścia w życie Konwencji, okres tych sześciu miesięcy będzie biegł od dnia złożenia dokumentu ratyfikacyjnego lub dokumentu przystąpienia.

Artykuł 35 **Rozszerzenie zasięgu terytorialnego Konwencji**

Każda z Wysokich Umawiających się Stron bądź w chwili ratyfikacji lub przystąpienia, bądź w dowolnym innym czasie, będzie mogła oświadczyć w drodze notyfikacji skierowanej do Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, że niniejsza Konwencja rozciąga się na wszystkie lub niektóre spośród terytoriów, za których stosunki międzynarodowe Strona ta jest odpowiedzialna. Notyfikacja ta wywoła skutki prawne w trzy miesiące po dniu jej otrzymania.

Artykuł 36 **Stosunek do poprzednich Konwencji**

1. W stosunkach pomiędzy Mocarstwami, które są związane Konwencjami Haskimi z dnia 29 lipca 1899 r. bądź z dnia 18 października 1907 r., dotyczącymi praw i zwyczajów wojny lądowej (IV) oraz bombardowania w czasie wojny przez siły morskie (IX), a które są stronami Konwencji niniejszej, uzupełni ona wyżej wymienioną Konwencję (IX) i Regulamin załączony do wyżej wymienionej Konwencji (IV) oraz zastąpi znak opisany w art. 5 wyżej wymienionej Konwencji (IV) znakiem opisanym w art. 16 Konwencji niniejszej dla wypadków, w których Konwencja i jej Regulamin Wykonawczy przewidują używanie tego znaku rozpoznawczego.
2. W stosunkach pomiędzy Mocarstwami związanymi Paktem Waszyngtońskim z dnia 15 kwietnia 1935 r. o ochronie instytucji artystycznych i naukowych oraz zabytków historycznych (Paktem Roericha), a które są Stronami Konwencji niniejszej, uzupełni ona Pakt Roericha oraz zastąpi flagę rozpoznawczą opisaną w art. III Paktu znakiem opisanym w art. 16 Konwencji niniejszej dla wypadków, w których Konwencja i jej Regulamin Wykonawczy przewidują używanie tego znaku rozpoznawczego.

Artykuł 37 **Wypowiedzenie**

1. Każda z Wysokich Umawiających się Stron będzie mogła wypowiedzieć niniejszą Konwencję zarówno we własnym imieniu, jak w imieniu każdego z terytoriów, za których stosunki międzynarodowe jest odpowiedzialna.
2. Wypowiedzenie będzie notyfikowane na piśmie dokumentem złożonym Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.
3. Wypowiedzenie wywoła skutki prawne w rok po otrzymaniu dokumentu wypowiedzenia. Jeżeli jednak w chwili upływu tego roku Strona wypowiadająca będzie włączona w konflikt zbrojny, skutki prawne wypowiedzenia ulegną zawieszeniu aż do zakończenia kroków nieprzyjacielskich lub też czynności mających na celu repatriację dóbr kulturalnych, w zależności od tego, który z tych terminów jest późniejszy.

Artykuł 38 **Zawiadomienia**

Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury będzie zawiadamiał Państwa, o których mowa w art. 30 i 32, oraz Organizację Narodów Zjednoczonych o złożeniu wszelkich dokumentów ratyfikacji, przystąpienia lub przyjęcia, wymienionych w art. 31, 32 i 39, jak również o notyfikacjach i wypowiedzeniach, wymienionych w art. 35, 37 i 39.

Artykuł 39 **Rewizja Konwencji i jej Regulaminu Wykonawczego**

1. Każda z Wysokich Umawiających się Stron może zgłosić poprawki do niniejszej Konwencji i jej Regulaminu Wykonawczego. Każda zgłoszona poprawka będzie zakomunikowana Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, który prześle jej tekst wszystkim Wysokim Umawiającym się Stronom, prosząc je zarazem o wypowiedzenie się w ciągu czterech miesięcy.
  - a) czy życzą sobie, aby została zwołana konferencja dla rozpatrzenia zgłoszonej poprawki;
  - b) czy też są zdania, że poprawkę należy przyjąć bez zwoływania konferencji;
  - c) czy wreszcie są zdania, że poprawkę należy odrzucić bez zwoływania konferencji.
2. Dyrektor Generalny prześle wszystkim Wysokim Umawiającym się Stronom odpowiedzi otrzymane w wykonaniu ust. 1 niniejszego artykułu.
3. Jeżeli wszystkie Wysokie Umawiające się Strony, które w przepisany terminie złożyły swą wypowiedź na ręce Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, zawiadomią go zgodnie z lit. b) ust. 1 niniejszego artykułu, że ich zdaniem poprawkę należy przyjąć bez zwoływania konferencji, Dyrektor Generalny przeprowadzi notyfikację ich decyzji zgodnie z art. 38. Poprawka wywoła skutki prawne wobec wszystkich Wysokich Umawiających się Stron z upływem dziewięćdziesięciu dni od daty tej notyfikacji.
4. Dyrektor Generalny zwoła konferencję Wysokich Umawiających się Stron dla rozpatrzenia zgłoszonej poprawki, jeśli o zwołanie takiej konferencji prosi go co najmniej jedna trzecia ogólnej ilości Wysokich Umawiających się Stron.
5. Poprawki do Konwencji lub jej Regulaminu Wykonawczego, rozpatrzone w sposób przewidziany w ustępie poprzednim, wejdą w życie jedynie wówczas, gdy zostaną uchwalone jednogłośnie przez Wysokie Umawiające się Strony reprezentowane na konferencji, a następnie przyjęte przez każdą z Wysokich Umawiających się Stron.
6. Przyjęcie przez Wysokie Umawiające się Strony poprawek do Konwencji lub jej Regulaminu Wykonawczego, uchwalonych przez konferencję wymienioną w ust. 4 i 5, nastąpi przez złożenie formalnego dokumentu Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.
7. Wejście w życie poprawek do niniejszej Konwencji lub jej Regulaminu Wykonawczego jedynie poprawiony odpowiednio tekst Konwencji lub Regulaminu Wykonawczego będzie mógł być przedmiotem ratyfikacji lub przystąpienia.

Artykuł 40 **Rejestracja**

Zgodnie z art. 102 Karty Narodów Zjednoczonych, niniejsza Konwencja będzie zarejestrowana w Sekretariacie Narodów Zjednoczonych na wniosek Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury. Na dowód czego niżej podpisani należycie upoważnieni, podpisali niniejszą Konwencję.

Sporządzono w Hadze dnia 14 maja 1954 r. w jednym egzemplarzu, który będzie złożony w archiwach Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, a którego uwierzytelnione odpisy będą dostarczone wszystkim Państwom wymienionym w artykułach 30 i 32 oraz Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Wenecja 1964

KARTA WENECKA MIĘDZYNARODOWA KARTA KONSERWACJI I RESTAURACJI ZABYTKÓW ARCHITEKTURY I MIEJSC HISTORYCZNYCH

II Międzynarodowy Kongres Architektów I Techników Zabytków
Wenecja, 25–31 maja 1964 r.

Przyjęte przez ICOMOS w 1965 roku.

Pełne przekazu płynącego z przeszłości, historyczne dzieła pokoleń trwają do dziś, jak wciąż żywi świadkowie dawnych tradycji. Społeczeństwa, coraz mocniej uświadamiając sobie ogólnoludzkie wartości, uważają zabytki za wspólne dziedzictwo i uznają powszechną odpowiedzialność za zachowanie ich dla przyszłych pokoleń. Naszym obowiązkiem jest przekazanie im zabytków wraz z całym bogactwem autentyczności.

Kluczowe jest, aby zasady rządzące zachowaniem i restauracją dawnych budowli, zostały uzgodnione i oparte na podstawach międzynarodowych, tak by każdy kraj stał się odpowiedzialny za ich stosowanie w ramach własnej kultury i tradycji.

Definiując te podstawowe zasady po raz pierwszy, Karta Ateńska z 1931 roku przyczyniła się do rozwoju szerokiego, międzynarodowego ruchu, który przybrał realną formę w dokumentach krajowych, w pracach ICOM i UNESCO oraz w utworzeniu przez tę drugą organizację Międzynarodowego Centrum Badań nad Ochroną i Konserwacją Dziedzictwa Kulturowego (ICCROM). Jednak rosnąca świadomość i uważna ocena ujawniają coraz bardziej złożone i zróżnicowane problemy; dlatego dziś nadszedł czas nowego spojrzenia na Kartę po to, by dokonać dogłębnej analizy zawartych w niej zasad, by poszerzyć jej zakres w nowym dokumencie.

W związku z tym II Międzynarodowy Kongres Architektów i Techników Zabytków Historycznych, który obradował w Wenecji od 25 do 31 maja 1964 roku, przyjął następujący tekst:

DEFINICJE

Artykuł 1

Pojęcie zabytku architektury obejmuje nie tylko pojedyncze dzieło, ale także obszar miejski lub wiejski, w którym znajdują się materialne świadectwa określonej kultury, rozwoju przestrzennego o istotnym znaczeniu lub wydarzenia historycznego. Pojęcie to odnosi się nie tylko do wielkich dzieł sztuki, ale również do skromniejszych dzieł przeszłości, które wraz z upływem czasu nabrały znaczenia kulturowego.

Artykuł 2

Konserwacja i restauracja zabytków musi wykorzystywać zdobycze wszystkich nauk i technik, które mogą przyczynić się do badania i ochrony dziedzictwa architektonicznego.

Artykuł 3

Intencją konserwowania i restaurowania zabytków architektury jest ich ochrona w równym stopniu jako dzieł sztuki, jak i świadectw historii.

KONSERWACJA

Artykuł 4

Podstawą konserwacji zabytków architektury jest (ich) stałe utrzymanie.

Artykuł 5

Konserwacji zabytków architektury zawsze sprzyja ich przeznaczenie na cele użyteczne społecznie. Dlatego właśnie takie użytkowanie jest pożądane, jednak nie może ono powodować zmian układu przestrzennego czy wystroju budynku. Są to granice nieprzekraczalne przy planowaniu i zezwalaniu na modyfikacje wynikające ze zmiany funkcji.

Artykuł 6

Konserwacja zabytku architektury obejmuje zachowanie otoczenia, proporcjonalnie do skali zabytku. Jeśli tylko tradycyjne otoczenie istnieje, należy je pozostawić. Nie dopuszcza się wznoszenia nowych struktur, wyburzeń lub modyfikacji, które wpłynęłyby na zmianę istniejących relacji brył i barw.

Artykuł 7

Zabytek architektury jest nierozdzielny zarówno od historii, której jest świadectwem, jak też od miejsca, w którym się znajduje. Przeniesienie całości lub części zabytku jest niedopuszczalne, z wyjątkiem sytuacji, w której wymaga tego jego ochrona albo nadrzędny interes narodowy lub międzynarodowy.

Artykuł 8

Obiekty rzeźbiarskie, malarskie lub elementy wystroju, stanowiące integralną część zabytku architektury, mogą być przeniesione tylko wtedy, gdy jest to jedyny sposób ich zachowania.

RESTAURACJA

Artykuł 9

Proces restauracji jest działaniem wyspecjalizowanym. Jego celem jest zachowanie i ujawnienie estetycznej oraz historycznej wartości zabytku architektury, a opiera się on na poszanowaniu oryginalnej substancji autentycznych dokumentów. Proces ten musi zakończyć się w miejscu, gdzie zaczynają się domysły. W takiej sytuacji ponadto, jakakolwiek dodatkowa praca, która jest niezbędna, musi być odróżnialna od zabytkowej kompozycji architektonicznej i ma nosić znamię współczesności. W każdym przypadku restauracja ma być poprzedzona badaniami archeologicznymi i historycznymi, które muszą również towarzyszyć prowadzonym pracom.

Artykuł 10

Tam, gdzie tradycyjne techniki okazują się nieskuteczne, stabilizacja zabytku architektury może zostać osiągnięta przy użyciu dowolnej współczesnej techniki konserwacji i budownictwa, której skuteczność została wykazana naukowo i potwierdzona doświadczeniem.

Artykuł 11

Istotny wkład wszystkich epok w budowę zabytku architektury musi zostać uszanowany, gdyż jedność stylowa nie jest celem restauracji. Gdy w budynku nakładają się dzieła różnych epok, odsłonięcie wcześniejszego stanu może być usprawiedliwione jedynie w wyjątkowych okolicznościach oraz pod warunkiem, że to, co jest usuwane, nie ma większej wartości, a to, co jest wydobywane na światło dzienne, ma wielką wartość historyczną, archeologiczną lub estetyczną i stan zachowania na tyle dobry, by usprawiedliwić takie właśnie działanie. Ocena znaczenia poszczególnych elementów, których to dotyczy, oraz decyzja o tym, co może zostać zniszczone, nie może spoczywać wyłącznie na prowadzącym prace.

Cass Gilbert, Plac Św. Marka w Wenecji, 1912

Artykuł 12

Uzupełnienia brakujących części muszą harmonijnie współgrać z całością, ale muszą być też odróżnialne od oryginału, tak by restauracja nie fałszowała świadectw sztuki lub historii.

Artykuł 13

Rozbudowy są niedopuszczalne, z wyjątkiem przypadku, gdy nie odwracają uwagi od istotnych partii budynku, od jego tradycyjnego usytuowania, gdy nie zaburzają równowagi kompozycyjnej oraz relacji z otoczeniem.

MIEJSCA HISTORYCZNE

Artykuł 14

Miejsca, w których znajdują się zabytki, muszą być przedmiotem specjalnej dbałości, której celem jest ochrona integralności i zapewnienie, aby ich czytelność nie została zakłócona oraz by były one prezentowane w odpowiedni sposób. Prace konserwatorskie i restauratorskie podejmowane w takich miejscach powinny być prowadzone zgodnie z zasadami przedstawionymi we wcześniejszych artykułach.

WYKOPALISKA

Artykuł 15

Wykopaliska należy prowadzić w zgodzie ze standardami naukowymi, stosując rekomendację przyjętą przez UNESCO w 1956 roku, w której zdefiniowano międzynarodowe zasady dotyczące wykopalisk archeologicznych.

Należy zachowywać ruiny, podejmując przy tym niezbędne środki, zmierzające do konserwacji i trwałej ochrony zarówno ich walorów architektonicznych, jak i odkrytych artefaktów. Ponadto w każdy dostępny sposób należy ułatwiać zrozumienie zabytku i pokazywać go, nie fałszując przy tym nigdy jego istoty.

Należy z góry wykluczyć wszelkie prace rekonstrukcyjne. Dopuszcza się jedynie anastylozę, czyli ponowne zespolenie zachowanych elementów całości. Materiał użyty do integracji powinien zawsze być odróżnialny, a jego użycie należy ograniczyć do minimum niezbędnego dla konserwacji zabytku i przywrócenia jego formy.

Thomas Moran, Wenecja, widok z wieży San Giorgio, 1900

PUBLIKACJA

Artykuł 16

Wszystkie prace związane z zachowaniem, restauracją czy wykopaliskami zawsze powinny mieć szczegółową dokumentację w formie analitycznych, dogłębnych sprawozdań, ilustrowanych rysunkami i zdjęciami. Należy dokumentować każdy etap prac związanych z oczyszczaniem, konsolidacją, zmianą usytuowania oraz scaleniem obiektu. W dokumentacji powinny znaleźć się również wszelkie dokonane ustalenia, dotyczące cech technicznych czy stylowych obiektu. Dokumentację tę należy złożyć w archiwum instytucji publicznej i udostępnić badaczom; zaleca się ponadto jej publikację.

W pracach Komitetu przygotowującego Międzynarodową Kartę Konserwacji Restauracji Zabytków Architektury wzięły udział następujące osoby:

- P. Piero Gazzola (Włochy) Przewodniczący
- P. Raymond Le Maire (Belgia) Protokolant
- P. J. Bassegoda Nonell (Hiszpania)
- P. Luis Benavente (Portugalia)
- P. Djurdje Boscovic (Jugosławia)
- P. Hiroshi Daifuku (UNESCO)
- P. P. L. de Vrieze (Holandia)
- P. Harald Langberg (Dania)
- P. Mario Matteucci (Włochy)
- P. Jean Merlet (Francja)
- P. Carlos Flores Marini (Meksyk)
- P. Roberto Pane (Włochy)
- P. S. C. J. Pavel (Czechosłowacja)
- P. Paul Philippot (Międzynarodowy Ośrodek Badań and Konserwacją i Restauracją Dobr Kulturalnych)
- P. Victor Pimentel (Peru)
- P. Harold Plenderleith (Międzynarodowy Ośrodek Badań nad Konserwacją i Restauracją Dobr Kulturalnych)
- P. Deoclecio Redig de Campos (Citta del Vaticano)
- P. Jean Sonnier (Francja)
- P. Francois Sorlin (Francja)
- P. Eustathios Stikas (Grecja)
- P. Gertrud Tripp (Austria)
- P. Jan Zachwatowicz (Polska)
- P. Mustafa S. Zbiss (Tunezja)

Tłumaczenie: Monika Bogdanowska, Kraków, listopad 2014 – styczeń 2015

Autorka przekładu korzystała z uwag: Grzegorza Bukala, Marka Konopki, Weroniki Sobity oraz Łukasza Woźniaka

Tekst według *Vademecum konserwatora zabytków*, wersja z 2015 r.

Paryż 1972

KONWENCJA W SPRAWIE OCHRONY ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA KULTURALNEGO I NATURALNEGO

Konferencja Generalna UNESCO
Paryż, 21 listopada 1972 r.

Konferencja Generalna Organizacji Narodów Zjednoczonych do Spraw Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO)*, która zebrała się w Paryżu w dniach od 17 października do 21 listopada 1972 roku na swej siedemnastej sesji,

stwierdzając, że dziedzictwu kulturalnemu i naturalnemu coraz bardziej zagraża zniszczenie nie tylko wskutek szkód wywołanych przyczynami tradycyjnymi, lecz także wskutek przeobrażeń społecznych i gospodarczych, które pogarszają sytuację przez zjawiska jeszcze groźniejszych szkód lub zniszczeń,

zważywszy, że uszkodzenie lub unicestwienie jakiegokolwiek dobra należącego do dziedzictwa kulturalnego lub naturalnego stanowi nieodwracalne zubożenie dziedzictwa wszystkich narodów świata,

zważywszy, że ochrona tego dziedzictwa na szczeblu krajowym jest często niedostateczna ze względu na skalę środków, jakich ona wymaga, i niewystarczalność zasobów gospodarczych, naukowych i technicznych kraju, na którego terytorium znajduje się dobro podlegające ochronie,

przypominając, że akt konstytucyjna Organizacji przewiduje, iż będzie ona udzielała pomocy w pielęgnowaniu, rozwijaniu i rozpowszechnianiu wiedzy, czuwając nad zachowaniem ochrony światowego dziedzictwa oraz zalecając zainteresowanym narodom zawieranie odpowiednich konwencji międzynarodowych,

zważywszy, że istniejące międzynarodowe konwencje, zalecenia i rezolucje dotyczące ochrony dóbr kulturalnych i naturalnych potwierdzają znaczenie, jakie ma dla wszystkich narodów świata zachowanie tych unikalnych i niezastąpionych dóbr bez względu na to, którego narodu są one własnością,

zważywszy, że niektóre z dóbr dziedzictwa kulturalnego i naturalnego mają wyjątkowe znaczenie uzasadniające konieczność ich zachowania, jako elementu światowego dziedzictwa całej ludzkości,

zważywszy, że wobec rozmiarów i wagi nowych niebezpieczeństw zagrażających tym dobrom cała społeczność międzynarodowa powinna wziąć udział w ochronie dziedzictwa kulturalnego i naturalnego o wyjątkowej powszechnej wartości przez udzielanie zbiorowej pomocy, która nie zastępując zainteresowanego państwa, będzie je skutecznie uzupełniała,

zważywszy, że niezbędne jest przyjęcie w tym celu nowych postanowień umownych, wprowadzających skuteczny system zbiorowej ochrony dziedzictwa kulturalnego i naturalnego o wyjątkowej powszechnej wartości, zorganizowany w sposób stały i w oparciu o nowoczesne metody naukowe,

postanowiwszy na swej szesnastej konferencji międzynarodowej, że zagadnienie to powinno stać się przedmiotem konwencji międzynarodowej,

przyjmuje dnia szesnastego listopada 1972 roku niniejszą Konwencję.

I

DEFINICJA DZIEDZICTWA KULTURALNEGO I NATURALNEGO

Artykuł 1

W rozumieniu niniejszej Konwencji za „dziedzictwo kulturalne” uważane są:

zabytki: dzieła architektury, dzieła monumentalnej rzeźby, i malarstwa, elementy i budowle o charakterze archeologicznym, napisy, groty i zgrupowania tych elementów, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki,

zespoły: budowli oddzielnych lub łącznych, które ze względu na swą architekturę, jednolitość lub zespolenie z krajobrazem mają wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki,

miejsca zabytkowe: dzieła człowieka lub wspólne dzieła człowieka i przyrody, jak również strefy, a także stanowiska archeologiczne, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historycznego, estetycznego, etnologicznego lub antropologicznego.

Artykuł 2

W rozumieniu niniejszej Konwencji za „dziedzictwo naturalne” uważane są:

pomniki przyrody utworzone przez formacje fizyczne i biologiczne albo zgrupowania takich formacji, przedstawiające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia estetycznego lub naukowego,

formacje geologiczne i fizjograficzne oraz strefy o ściśle oznaczonych granicach, stanowiące siedlisko zagrożonych zagładą gatunków zwierząt i roślin, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia nauki lub ich zachowania,

miejsca lub strefy naturalne o ściśle oznaczonych granicach, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia nauki, zachowania lub naturalnego piękna.

Artykuł 3

Identyfikowanie i wyznaczanie granic wszelkiego rodzaju dóbr, o których mowa w artykułach 1 i 2, należy do każdego Państwa będącego Stroną niniejszej Konwencji, na którego terytorium one się znajdują.

II

OCHRONA KRAJOWA I OCHRONA MIĘDZYNARODOWA DZIEDZICTWA KULTURALNEGO I NATURALNEGO

Artykuł 4

Każde Państwo będące Stroną niniejszej Konwencji uznaje, że na nim spoczywa w pierwszym rzędzie obowiązek zapewnienia identyfikacji, ochrony, konserwacji, rewaloryzacji i przekazania przyszłym pokoleniom dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, o którym mowa w artykułach 1 i 2, znajdującego się na jego terytorium. Będzie się ono starało spełnić ten obowiązek zarówno własnymi siłami, wykorzystując maksymalnie swoje środki, jak również w razie konieczności, przy pomocy i współpracy międzynarodowej, z których może korzystać w szczególności w dziedzinach finansowej, artystycznej, naukowej i technicznej.

Artykuł 5

W celu zapewnienia możliwie najskuteczniejszej ochrony i konserwacji oraz możliwie najbardziej aktywnej rewaloryzacji dziedzictwa kulturalnego i naturalnego znajdującego się na ich terytorium Państwa będące Stronami niniejszej Konwencji będą się starały w miarę możliwości i odpowiednio do warunków właściwych dla każdego kraju:

- a) prowadzić politykę ogólną zmierzającą do wyznaczenia dziedzictwu kulturalnemu i naturalnemu odpowiedniej funkcji w życiu zbiorowym i włączyć ochronę tego dziedzictwa do programów planowania ogólnego;
- b) ustanowić na swoim, terytorium – jeżeli nie są jeszcze ustanowione – jedną lub kilka służb ochrony, konserwacji i rewaloryzacji, posiadających odpowiedni personel i rozporządzających środkami pozwalającymi na wykonywanie przypadających im zadań;
- c) rozwijać studia i badania naukowe i techniczne oraz doskonalić metody interwencyjne, które pozwolą Państwu sprostać niebezpieczeństwom zagrażającym jego dziedzictwu kulturalnemu lub naturalnemu;
- d) przedsięwziąć odpowiednie środki prawne, naukowe, techniczne, administracyjne i finansowe w celu identyfikacji, ochrony, konserwacji, rewaloryzacji i ożywiania lub odtwarzania tego dziedzictwa oraz
- e) popierać powstawanie lub rozwój krajowych albo regionalnych ośrodków kształcenia w dziedzinie ochrony, konserwacji i rewaloryzacji dziedzictwa kulturalnego i naturalnego oraz zachęcać do podejmowania badań naukowych w tej dziedzinie.

Artykuł 6

1. Przy całkowitym poszanowaniu suwerenności Państw, na których terytorium znajduje się dziedzictwo kulturalne i naturalne wymienione w artykułach 1 i 2, i nie naruszając praw rzeczowych do tego dziedzictwa wynikających z ustawodawstwa krajowego, Państwa będące Stronami niniejszej Konwencji uznają, że stanowi ono dziedzictwo powszechne, w którego ochronie ma obowiązek współdziałać cała społeczność międzynarodowa.
2. Państwa będące Stronami zobowiązują się zgodnie z postanowieniami niniejszej Konwencji udzielić pomocy przy identyfikacji, ochronie, konserwacji i rewaloryzacji dziedzictwa

kulturalnego i naturalnego, o którym mowa w artykule 11 ustępy 2 i 4, jeżeli Państwo, na którego terytorium dziedzictwo to znajduje się, o nią się ubiega.

3. Każde Państwo będące Stroną niniejszej Konwencji zobowiązuje się nie podejmować świadomie żadnych działań mogących wyrządzić bezpośrednio lub pośrednio szkodę dziedzictwu kulturalnemu i naturalnemu, o którym mowa w artykułach 1 i 2, znajdującemu się na terytorium innych Państw będących Stronami niniejszej Konwencji.

Artykuł 7

W rozumieniu niniejszej Konwencji za międzynarodową ochronę dziedzictwa kulturalnego uważane jest ustanowienie systemu współpracy i pomocy międzynarodowej, mającego na celu udzielanie Państwom będącym Stronami Konwencji pomocy w ich wysiłkach podejmowanych w celu zachowania i zidentyfikowania tego dziedzictwa.

III

MIĘDZYRZĄDOWY KOMITET ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA KULTURALNEGO I NATURALNEGO

Artykuł 8

1. Tworzy się przy Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury Międzyrządowy Komitet Ochrony Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego o Wyjątkowej Powszechnej Wartości, zwany „Komitetem Dziedzictwa Światowego”. Składa się on z 15 Państw będących Stronami Konwencji, wybieranych przez Państwa będące Stronami Konwencji zebrane na Zgromadzeniu Ogólnym podczas sesji zwyczajnych Konferencji Generalnej Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury. Liczba Państw będących członkami Komitetu zostanie zwiększona do 21, począwszy od sesji zwyczajnej Konferencji Generalnej, która odbędzie się po wejściu w życie niniejszej Konwencji w stosunku do co najmniej 40 Państw.
2. Wybór członków Komitetu powinien zapewnić sprawiedliwą reprezentację różnych regionów i kultur świata.
3. W posiedzeniach Komitetu biorą udział z głosem doradczym jeden z przedstawicieli Międzynarodowego Ośrodka Studiów nad Ochroną i Restauracją Dóbr Kultury (Ośrodek Rzymski), jeden przedstawiciel Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków i Miejsc Zabytkowych (ICOMOS) i jeden przedstawiciel Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody i jej Zasobów (UICN), do których na wniosek Państw będących Stronami Konwencji, zebranych na Zgromadzeniu Ogólnym podczas sesji zwyczajnej Konferencji Generalnej Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, mogą przyłączyć się przedstawiciele innych organizacji międzyrządowych i pozarządowych, mających podobne cele.

Artykuł 9

1. Państwa będące członkami Komitetu Dziedzictwa Światowego sprawują swój mandat do końca sesji zwyczajnej Konferencji Generalnej, podczas której zostały wybrane, do końca trzeciej kolejnej sesji zwyczajnej.
2. Jednakże mandat jednej trzeciej części członków wyznaczonych w pierwszych wyborach upłynie z końcem pierwszej kolejnej sesji zwyczajnej Konferencji Generalnej, następującej po tej, podczas której zostali oni wybrani, mandat zaś drugiej trzeciej części członków wybranych w tym samym czasie upłynie z końcem drugiej kolejnej sesji zwyczajnej Konferencji Generalnej, następującej po tej, podczas której zostali oni wybrani. Nazwy tych członków zostaną ustalone w drodze losowania przez Przewodniczącą Konferencji Generalnej po pierwszych wyborach.
3. Państwa będące członkami Komitetu wybierają na swych przedstawicieli osoby wykwalifikowane w zakresie dziedzictwa kulturalnego lub dziedzictwa naturalnego.

Artykuł 10

1. Komitet Dziedzictwa Światowego uchwała swój regulamin wewnętrzny.
2. Komitet może w każdym czasie zaprosić na swe posiedzenie organizacje publiczne lub prywatne, jak też osoby prywatne w celu zasięgnięcia ich opinii w poszczególnych sprawach.
3. Komitet może powoływać takie organy doradcze, jakie uzna za konieczne do wykonania swych zadań.

Cass Gilbert, Katedra w Laon, 1913

Artykuł 11

1. Każde Państwo będące Stroną niniejszej Konwencji przedstawia Komitetowi Dziedzictwa Światowego, w miarę wszelkich możliwości, wykaz dóbr dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, znajdujących się na jego terytorium i zasługujących na wpisanie na listę przewidzianą w ustępie 2 niniejszego artykułu. Wykaz ten, którego nie uważa się za wyczerpujący, powinien zawierać dokumentację dotyczącą miejsca położenia tych dóbr i znaczenia, jakie one przedstawiają.
2. Na podstawie wykazów przedstawionych przez Państwa w wykonaniu ustępu 1 Komitet ustala, aktualizuje i rozpowszechnia pod mianem „Listy dziedzictwa światowego” wykaz dóbr dziedzictwa kulturalnego i naturalnego określonych w artykułach 1 i 2 niniejszej Konwencji, które uznaje za mające wyjątkową powszechną wartość na podstawie kryteriów ustalonych przez siebie. Zaktualizowane listy powinny być rozpowszechniane co najmniej raz na dwa lata. Wpisanie dobra na listę dziedzictwa światowego może nastąpić tylko za zgodą zainteresowanego Państwa.
3. Wpisanie na listę dobra znajdującego się na terytorium, które rości sobie prawo do suwerenności lub jurysdykcji kilka Państw, w niczym nie przesądza praw uczestników sporu.
4. Komitet ustala, aktualizuje i rozpowszechnia, ilekroć tego wymagają okoliczności, pod mianem „Listy dziedzictwa światowego w niebezpieczeństwie” wykaz dóbr znajdujących się na liście dziedzictwa światowego, dla których ocalenia konieczne jest podjęcie wielkich robót i co do których wniesiono prośbę o pomoc zgodnie z niniejszą Konwencją. Lista ta powinna zawierać kosztorys operacji. Na liście tej mogą znajdować się jedynie dobra dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, które są zagrożone poważnym i ściśle określonym niebezpieczeństwem, jak groźba unicestwienia wskutek przyspieszonego rozpadu, projekty wielkich robót publicznych albo prywatnych, szybki rozwój miast i turystyki, zniszczenia spowodowane zmianą wykorzystania lub własności gruntu, głębokie zmiany z nieznanych przyczyn, opuszczenie z jakiegokolwiek powodu, wybuch lub groźba wybuchu konfliktu zbrojnego, kataklizmy i klęski żywiołowe, wielkie pożary, trzęsienia ziemi, obsuwanie się terenu, wybuchy wulkanów, zmiana poziomu wód, powodzie, przypiływy morza. W każdej chwili, w razie nagłej potrzeby, Komitet może dokonać nowego wpisu na listę dziedzictwa światowego w niebezpieczeństwie i podać to bezzwłocznie do publicznej wiadomości.
5. Komitet ustala kryteria, na podstawie których dobro dziedzictwa kulturalnego i naturalnego może być wpisane na listy wymienione w ustępach 2 i 4 niniejszego artykułu.

6. Przed odrzuceniem wniosku o wpisanie na jedną z dwóch list wymienionych w ustępach 2 i 4 niniejszego artykułu Komitet zasięga opinii Państwa będącego Stroną, na którego terytorium znajduje się dane dobro dziedzictwa kulturalnego lub naturalnego.
7. Komitet w porozumieniu z zainteresowanymi Państwami koordynuje i popiera studia i badania potrzebne do ustalenia list, o których mowa z ustępach 2 i 4 niniejszego artykułu.

Artykuł 12

Fakt, że pewne dobro dziedzictwa kulturalnego i naturalnego nie zostało wpisane na jedną z list, o których mowa w artykule 11 ustępu 2 i 4, nie będzie oznaczać w żadnym wypadku, że dobro to nie ma wyjątkowej powszechnej wartości z punktu widzenia innych celów niż wynikające z wpisania na te listy.

Artykuł 13

1. Komitet Dziedzictwa Światowego przyjmuje i rozpatruje wnioski o pomoc międzynarodową składane przez Państwa będące Stronami mniejszej Konwencji w zakresie znajdujących się na ich terytorium i wpisanych lub zasługujących na wpisanie na listy, o których mowa w artykule 11 ustępy 2 i 4. Przedmiotem tych wniosków może być ochrona konserwacja, rewitalizacja i ożywianie lub odtwarzanie tych dóbr.
2. Przedmiotem wniosków o pomoc międzynarodową na podstawie ustępu 1 niniejszego artykułu może być tak- że identyfikacja dziedzictwa kulturalnego i naturalnego określonego w artykułach 1 i 2, jeżeli wstępne badania pozwoliły stwierdzić, że prowadzenie dalszych badań jest celowe.
3. Komitet decyduje, jaki bieg należy nadać tym wnioskowi, określa w razie potrzeby rodzaj i zakres swej pomocy i upoważnia do zawarcia w jego imieniu niezbędnych porozumień z zainteresowanym rządem.
4. Komitet określa kolejność swych interwencji. Czyni to, biorąc odpowiednio pod uwagę znaczenie dóbr wymagających zabezpieczenia dla światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, konieczność zapewnienia pomocy międzynarodowej najbardziej reprezentatywnym dziełom przyrody lub geniuszu i historii narodów świata, jak również pilność podjęcia robót, a także rozmiary zasobów Państw, na których terytorium znajdują się zagrożone dobra, a w szczególności w jakiej mierze Państwa te są w stanie zapewnić ochronę tych dóbr własnymi środkami.
5. Komitet ustala, aktualizuje i rozpowszechnia listę dóbr, co do których udzielono pomocy międzynarodowej.
6. Komitet decyduje o wykorzystaniu zasobów Funduszu utworzonego w myśl artykułu 15 niniejszej Konwencji. Stara się on o znalezienie środków zwiększenia tego Funduszu i podejmuje w tym celu wszelkie stosowne kroki.
7. Komitet współdziała z organizacjami międzynarodowymi i krajowymi, rządowymi i pozarządowymi, mającymi cele podobne do celów niniejszej Konwencji. W celu wprowadzenia w życie swych programów i realizacji swych projektów Komitet może zwrócić się do tych organizacji, a w szczególności do Międzynarodowego Ośrodka Studiów nad Ochroną i Restauracją Dóbr Kultury ICCROM (Ośrodka Rzymskiego) do Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków i Miejsc Historycznych (ICOMOS) oraz do Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody i Jej Zasobów (UICN), jak również do innych organizacji publicznych lub prywatnych oraz do osób prywatnych.
8. Decyzje Komitetu są podejmowane większością dwóch trzecich głosów członków obecnych i głosujących. Quorum stanowi większość członków Komitetu.

Artykuł 14

1. Komitet Dziedzictwa Światowego ma do pomocy sekretariat mianowany przez Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury.
2. Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury, korzystając w możliwie najszerszej mierze z usług Międzynarodowego Ośrodka Studiów nad Ochroną i Restauracją Dóbr Kultury ICCROM (Ośrodek Rzymski), Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków i Miejsc Zabytkowych (ICOMOS) oraz Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody i Jej Zasobów (UICN) w zakresie ich właściwości i możliwości, przygotowuje dokumentację Komitetu, porządek dzienny jego posiedzeń i zapewnia wykonanie jego postanowień.

IV
FUNDUSZ ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA
KULTURALNEGO I NATURALNEGO

Artykuł 15

1. Tworzy się fundusz ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego pod nazwą „Fundusz Dziedzictwa Światowego”.
2. Fundusz jest utworzony z funduszy przekazanych stosownie do postanowień regulaminu finansowego Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury.
3. Środki finansowe Funduszu powstają z:
  - a) obowiązkowych i dobrowolnych składek Państw będących Stronami niniejszej Konwencji,
  - b) wpłat, darów i zapisów czynionych przez:
    - 1) inne Państwa,
    - 2) Organizację Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury, inne organizacje należące do systemu Narodów Zjednoczonych, w szczególności Program Rozwoju Narodów Zjednoczonych, oraz inne organizacje międzyrządowe,
    - 3) organizacje publiczne lub prywatne albo osoby prywatne,
  - c) odsetek przypadających od sum Funduszu,
  - d) dochodów ze zbiorów pieniężnych i wpływów z imprez organizowanych na rzecz Funduszu oraz
  - e) wszelkich innych przychodów przewidzianych w regulaminie, który uchwali Komitet Dziedzictwa Światowego.
4. Składki na rzecz Funduszu i inne formy pomocy udzielanej Komitetowi mogą być wykorzystane wyłącznie na cele określone przez Komitet. Komitet może przyjmować wpłaty przeznaczone na realizację pewnego tylko programu lub odrębnego projektu pod warunkiem, że uprzednio podjął on decyzję o realizacji tego programu lub projektu. Wpłatom na Fundusz nie mogą towarzyszyć żadne warunki polityczne.

Artykuł 16

1. Niezależnie od wszelkich dodatkowych wpłat dobrowolnych Państwa będące Stronami niniejszej Konwencji zobowiązują się wpłacać regularnie co dwa lata na Fundusz Dziedzictwa Światowego składki, których wysokość, obliczona według jednakowej stawki procentowej dla wszystkie Państw, zostanie uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne Państw będących Stronami Konwencji, zebranych podczas sesji Konferencji Generalnej Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury. Ta uchwała Zgromadzenia Ogólnego wymaga większości głosów obecnych i głosujących Państw będących Stronami, które nie złożyły oświadczenia przewidzianego w ustępie 2 niniejszego artykułu. W żadnym wypadku składka obowiązkowa Państw będących Stronami Konwencji nie może przekroczyć 1% ich składki do budżetu zwyczajnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.
2. Jednakże każde Państwo, o których mowa w artykule 31 lub 32 niniejszej Konwencji, może w chwili składania swoich dokumentów ratyfikacyjnych, dokumentów przyjęcia lub przystąpienia złożyć oświadczenie, że nie będzie związane postanowieniami ustępu 1 niniejszego artykułu.
3. Państwo będące Stroną Konwencji które złożyło oświadczenie przewidziana w ustępie 2 niniejszego artykułu, może w każdej chwili wycofać to oświadczenie w drodze zawiadomienia o tym Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury. Jednakże wycofanie oświadczenia będzie miało skutek w zakresie składek obowiązkowych należnych od tego Państwa od daty najbliższego Zgromadzenia Ogólnego Państw będących Stronami niniejsze Konwencji.
4. Aby Komitet mógł zaplanować swą działalność w sposób skuteczny, składki Państw będących Stronami niniejszej Konwencji, które złożyły oświadczenie przewidziane w ustępie 2 niniejszego artykułu, powinny być uiszczane regularnie, przynajmniej co dwa lata, i nie powinny być niższe od składek, jakich dokonywałoby dane Państwo, gdyby było związane postanowieniami ustępu 1 niniejszego artykułu.
5. Żadne Państwo będące Stroną Konwencji, zalegające z wpłatą składek obowiązkowych lub dobrowolnych za bieżący i poprzedni rok kalendarzowy, nie może być wybrane na członka Komitetu Dziedzictwa Światowego. Postanowienie to nie ma zastosowania podczas

pierwszych wyborów. Mandat takiego Państwa, będącego już członkiem Komitetu, wygasa z chwilą wyborów przewidzianych w artykule 8 ustęp 1 niniejszej Konwencji.

Artykuł 17

Państwa będące Stronami niniejszej Konwencji przewidują lub popierają tworzenie fundacji lub publicznych i prywatnych stowarzyszeń krajowych mających na celu zachęcenie do dokonywania darów na rzecz ochrony dziedzictwa kulturalnego i naturalnego określonego w artykułach 1 i 2 niniejszej Konwencji.

Artykuł 18

Państwa będące Stronami niniejszej Konwencji współdziałają w akcjach zbiórek międzynarodowych, organizowanych pod auspicjami Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury na rzecz Funduszu Dziedzictwa Światowego. Ułatwiają one zbiórki organizowane w tym celu przez organizacje wymienione w artykule 15 ustęp 3.

V

WARUNKI I TRYB UDZIELANIA POMOCY MIĘDZYNARODOWEJ

Artykuł 19

Każde Państwo będące Stroną niniejszej Konwencji może zwrócić się z prośbą o udzielenie pomocy międzynarodowej na rzecz dóbr dziedzictwa kulturalnego i naturalnego o wyjątkowej powszechnej wartości, znajdujących się na jego terytorium. Załączy ono do wniosku dane informacyjne i dokumenty przewidziane w artykule 21, którymi rozporządza, potrzebne Komitetowi do powzięcia decyzji.

Artykuł 20

Z zastrzeżeniem postanowień artykułu 13 ustęp 2, artykułu 22 punkt (c) oraz artykułu 23 pomoc międzynarodowa przewidziana w niniejszej Konwencji może być udzielona jedynie na rzecz tych dóbr dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, które Komitet Dziedzictwa Światowego postanowił wpisać na jedną z list, o których mowa w artykule 11 ustępy 2 i 4.

Artykuł 21

1. Komitet Dziedzictwa Światowego określa procedurę rozpatrywania wniosków o udzielenie pomocy międzynarodowej, do której udzielenia jest powołany, a w szczególności ustala dane, jakie powinny być zamieszczone we wniosku, który powinien zawierać opis zamierzonej operacji i niezbędnych robót oraz ich kosztorys i wskazywać stopień ich pilności oraz przyczyny, z których powodu Państwo składające wniosek nie może ponieść całości wydatków z własnych środków. W każdym wypadku, gdy to jest możliwe, wnioski powinny być poparte opinią rzeczoznawców.
2. Wnioski o pomoc złożone w związku z klęskami żywiołowymi lub katastrofami, ze względu na konieczność możliwie natychmiastowego podjęcia prac, powinny być przez Komitet rozpatrywane bezzwłocznie i z pierwszeństwem przed innymi; Komitet powinien rozporządzać funduszem rezerwowym przeznaczonym na tego rodzaju wypadki.
3. Przed podjęciem decyzji Komitet przeprowadza badania i konsultacje, które uzna za niezbędne.

Artykuł 22

Pomoc udzielana przez Komitet Dziedzictwa Światowego może przybierać następujące formy:

- a) studia nad zagadnieniami artystycznymi, naukowymi i technicznymi związanymi z ochroną, konserwacją, rewaloryzacją i ożywianiem lub odtwarzaniem dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, określonego w artykule 11 ustępu 2 i 4 niniejszej Konwencji.
- b) skierowanie rzeczoznawców, techników i wykwalifikowanych robotników do czuwania nad należyтым wykonaniem zatwierdzonego projektu,
- c) kształcenie specjalistów, wszystkich szczebli w dziedzinie identyfikacji, ochrony, konserwacji, rewaloryzacji i ożywiania lub odtwarzania dziedzictwa kulturalnego i naturalnego,
- d) dostarczenie urządzeń, którymi zainteresowane Państwo nie dysponuje lub których nie jest w stanie nabyć,
- e) udzielanie pożyczek nisko oprocentowanych lub nieoprocentowanych, które mogą być spłacane na warunkach długoterminowych,

- f) przyznawanie subwencji bezzwrotnych w wyjątkowych i szczególnie uzasadnionych wypadkach.

Artykuł 23

Komitet Dziedzictwa Światowego może również udzielać pomocy międzynarodowej krajowym lub regionalnym ośrodkom kształcenia specjalistów wszelkich szczebli w dziedzinie identyfikacji, ochrony, konserwacji, rewaloryzacji i ożywiania lub odtwarzania dziedzictwa kulturalnego i naturalnego.

Artykuł 24

Pomoc międzynarodowa w poważnym zakresie może być udzielona tylko po szczegółowych badaniach naukowych gospodarczych i technicznych. Badania te powinny opierać się na najbardziej nowoczesnych metodach ochrony, konserwacji, rewaloryzacji i ożywiania lub odtwarzania dziedzictwa kulturalnego i naturalnego i powinny odpowiadać celom niniejszej Konwencji. Badania powinny również mieć za zadanie poszukiwanie środków racjonalnego wykorzystania zasobów będących w dyspozycji zainteresowanego Państwa.

Artykuł 25

Finansowanie niezbędnych robót powinno w zasadzie tylko częściowo obciążać społeczność międzynarodową. Udział Państwa, które korzysta z pomocy międzynarodowej, powinien stanowić istotną część środków przeznaczanych na realizację każdego programu lub projektu, chyba że środki tego Państwa na to nie pozwalają.

Artykuł 26

Komitet Dziedzictwa Światowego i Państwo korzystające z jego pomocy ustalają w zawartym między nimi porozumieniu warunki, na jakich będzie wykonywany program lub projekt, na którego realizację udziela się pomocy międzynarodowej zgodnie z niniejszą Konwencją. Na Państwie korzystającym z tej pomocy spoczywa obowiązek kontynuowania ochrony, konserwacji i rewaloryzacji dóbr w ten sposób uratowanym, zgodnie z warunkami ustalonymi w porozumieniu.

VI PROGRAMY OŚWIATOWE

Artykuł 27

1. Państwa będące Stronami niniejszej Konwencji będą się starały wszelkimi właściwymi środkami, a w szczególności przez ustalanie odpowiednich programów oświatowych i informacyjnych, wzmacniać w swoich społeczeństwach poszanowanie i przywiązanie do dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, określonego w artykułach 1 i 2 niniejszej Konwencji.
2. Zobowiązują się one również szeroko informować społeczeństwo o niebezpieczeństwach, jakie zagrażają temu dziedzictwu, i o działaniach podjętych w zastosowaniu niniejszej Konwencji.

Artykuł 28

Państwa będące Stronami niniejszej Konwencji, które korzystają z pomocy międzynarodowej stosownie do postanowień Konwencji, podejmują niezbędne środki w celu rozpowszechniania wiadomości o znaczeniu dóbr, na które ta pomoc została przeznaczona, i o roli, jaką ta pomoc odegrała.

Cass Gilbert, Mont Saint Michel, 1906

VII SPRAWOZDANIA

Artykuł 29

1. Państwa będące Stronami niniejszej Konwencji informują w okresowych sprawozdaniach, które będą przedstawiane Konferencji Generalnej Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury, w terminach i w formie przez nią określanych, o przepisach ustaw i innych aktów prawnych oraz o innych podjętych przez nie środkach w celu stosowania niniejszej Konwencji, jak również o doświadczeniach uzyskanych w tej dziedzinie.
2. Sprawozdania te będą podane do wiadomości Komitetowi Dziedzictwa Światowego.
3. Komitet składa sprawozdanie ze swej działalności na każdej sesji zwyczajnej Konferencji Generalnej Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury.

VIII POSTANOWIENIA KOŃCOWE

Artykuł 30

Niniejsza Konwencja została sporządzona w językach angielskim, arabskim, francuskim, hiszpańskim, i rosyjskim, przy czym wszystkie te teksty są jednakowo autentyczne.

Artykuł 31

1. Niniejsza Konwencja podlega ratyfikacji lub przyjęciu przez Państwa będące członkami Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury zgodnie z ich procedurą konstytucyjną.
2. Dokumenty ratyfikacyjne lub dokumenty przyjęcia będą składane Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

Artykuł 32

1. Niniejsza Konwencja jest otwarta do przystąpienia dla wszystkich Państw nie będących członkami Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury, które zostaną zaproszone do przystąpienia przez Konferencję Generalną Organizacji.
2. Przystąpienie następuje przez złożenie dokumentu przystąpienia Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury.

Artykuł 33

Niniejsza Konwencja wejdzie w życie po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia dwudziestego dokumentu ratyfikacyjnego, dokumentu przyjęcia lub przystąpienia, lecz jedynie w stosunku do Państw, które w tym dniu lub wcześniej złożyły swoje dokumenty ratyfikacyjne, dokumenty przyjęcia lub przystąpienia. W stosunku do każdego innego Państwa wejdzie ona w życie po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia przez to Państwo dokumentu ratyfikacyjnego, dokumentu przyjęcia lub przystąpienia.

Artykuł 34

Do Państw będących Stronami niniejszej Konwencji o ustroju politycznym federalnym lub niejednolitym, stosuje się następujące postanowienia:

- a) Jeśli chodzi o postanowienia niniejszej Konwencji, których wykonanie zależy od wydania aktu ustawodawczego przez federalną lub centralną władzę ustawodawczą, obowiązki rządu federalnego lub centralnego są takie same jak obowiązki Państw Stron nie będących państwami federalnymi.
- b) jeśli chodzi o postanowienia niniejszej Konwencji, których wykonanie zależy od wydania aktu ustawodawczego przez władzę ustawodawczą każdego ze stanów, krajów, prowincji lub kantonów, wchodzących w skład federacji, które na podstawie zasad konstytucyjnych federacji nie są obowiązane do podejmowania kroków ustawodawczych, rząd federalny podaje te postanowienia z przychylną opinią do wiadomości właściwym władzom stanów, krajów, prowincji lub kantonów.

Artykuł 35

1. Każde Państwo będące Stroną niniejszej Konwencji będzie mogło wypowiedzieć niniejszą Konwencję.

2. Wypowiedzenie będzie notyfikowane na piśmie dokumentem złożonym Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury.
3. Wypowiedzenie nabierze mocy po upływie dwunastu miesięcy od dnia otrzymania dokumentu wypowiedzenia. Nie zmienia ono w niczym zobowiązań finansowych przyjętych przez państwo wypowiadające, aż do dnia, w którym wypowiedzenie nabierze mocy.

Artykuł 36

Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury będzie informował Państwa będące członkami Organizacji, Państwa nie będące członkami Organizacji, o których mowa w artykule 32, jak również Organizację Narodów Zjednoczonych o złożeniu wszelkich dokumentów ratyfikacyjnych, dokumentów przyjęcia lub przystąpienia, wymienionych w artykułach 31 i 32, jak również o wypowiedzeniach przewidzianych w artykule 35.

Artykuł 37

1. Niniejsza Konwencja będzie mogła być zrewidowana przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury. Jednakże zrewidowany tekst będzie obowiązywał tylko te Państwa, które staną się Stronami Konwencji wprowadzającej rewizję.
2. Jeżeli Konwencja Generalna przyjmie nową konwencję wprowadzającą całkowitą lub częściową rewizję niniejszej Konwencji oraz jeżeli nowa konwencja nie będzie stanowić inaczej, niniejsza Konwencja przestanie być otwarta do ratyfikacji, przyjęcia lub przystąpienia począwszy od daty wejścia w życie nowej konwencji wprowadzającej rewizję.

Artykuł 38

Zgodnie z artykułem 102 Karty Narodów Zjednoczonych niniejsza Konwencja zostanie zarejestrowana w Sekretariacie Organizacji Narodów Zjednoczonych na wniosek Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury.

Sporządzono w Paryżu, dnia dwudziestego trzeciego listopada 1972 roku, w dwóch oryginalnych egzemplarzach, podpisanych przez Przewodniczącego Konferencji Generalnej zebranej na swej siedemnastej sesji oraz przez Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury, które będą złożone w archiwum Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury i których uwierzytelnione odpisy będą przekazane wszystkim Państwom, o których mowa w artykułach 31 i 32, oraz Organizacji Narodów Zjednoczonych. Powyższy tekst jest autentycznym tekstem Konwencji przyjętej w należyty sposób przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji, która odbyła się w Paryżu i która została ogłoszona za zamkniętą dnia dwudziestego pierwszego listopada 1972 roku.

Na dowód czego złożyli swoje podpisy dnia dwudziestego trzeciego listopada 1972 roku:
Przewodniczący Konferencji Generalnej TORU HAGUIWARA
Dyrektor Generalny RENE MAHEU

Amsterdam 1975

char C.A. 1975
Whistler

DEKLARACJA AMSTERDAMSKA

Kongres w sprawie Europejskiego Dziedzictwa Architektonicznego Amsterdam, 21–25 października 1975 r.

Kongres w Amsterdamie, uwieńczenie Europejskiego Roku Dziedzictwa Architektonicznego jako zgromadzenie delegatów przybyłych ze wszystkich stron Europy wita gorąco Kartę Europejską Dziedzictwa Architektonicznego uchwaloną przez Komitet Ministrów Rady Europejskiej, a stwierdzającą, że unikatowa architektura europejska stanowi wspólne dobro wszystkich narodów i podkreśla ponadto dążenia wszystkich Państw członkowskich do wzajemnej współpracy między sobą, a także z innymi Państwami europejskimi dla ochrony tej architektury.

W taki sam sposób Kongres stwierdza, że dziedzictwo architektoniczne Europy stanowi część integralną ogólnoludzkiego dziedzictwa kulturowego i przyjmuje z zadowoleniem do wiadomości wzajemne zobowiązanie się do popierania współpracy i wymiany w dziedzinie kultury zawarte w akcie końcowym Konferencji w sprawie bezpieczeństwa i współpracy w Europie, uchwalonej w Helsinkach w lipcu roku bieżącego.

Co czyniąc, Kongres kładzie nacisk na następujące rozważania podstawowe:

- a) niezależnie od swej wartości kulturowej europejskie dziedzictwo architektoniczne skłania wszystkich Europejczyków do uświadomienia sobie wspólnej historii i wspólnego ich przeznaczenia. Zachowanie tego dziedzictwa ma więc żywotne znaczenie;
- b) dziedzictwo to obejmuje nie tylko oddzielne budynki o wyjątkowej wartości oraz ich otoczenie, ale także zespoły, dzielnice, miasta i osiedla wiejskie mające znaczenie historyczne lub kulturowe;
- c) bogactwa te stanowią wspólne dobro wszystkich ludów Europy; stąd ciąży na nich wspólny obowiązek ich chronienia przed rosnącymi niebezpieczeństwami, które im zagrażają – zaniedbaniem i opuszczeniem, świadomymi rozbiórkami, nowymi nieharmonizującymi z nimi budowlami i nadmiernym ruchem kołowym;
- d) ochrona dziedzictwa architektonicznego winna być traktowana nie jako problem marginesowy, ale jako podstawowy cel planowania miast i zagospodarowywania przestrzennego terenu;
- e) władze lokalne, do których należy przeważnie decydowanie w zakresie zagospodarowania przestrzennego są szczególnie odpowiedzialne za ochronę dziedzictwa architektonicznego; powinny one współpracować ze sobą w dziedzinie wymiany poglądów i informacji; niezbędne środki prawodawcze i administracyjne we wszystkich krajach powinny ulec wzmocnieniu, aby stały się bardziej skuteczne;
- f) aby podołać kosztom restauracji, zagospodarowania i utrzymania budynków i zespołów o znaczeniu architektonicznym lub historycznym należy udzielić władzom lokalnym i właścicielom prywatnym odpowiedniej pomocy finansowej; ponadto w stosunku do tych ostatnich powinny być przewidziane ulgi podatkowe;
- g) dziedzictwo architektoniczne ma szanse przetrwania tylko wtedy, jeżeli zdobędzie uznanie społeczne, a zwłaszcza młodego pokolenia. Programy wychowawcze na wszystkich szczeblach powinny więc wydatnie zająć się tą dziedziną;
- h) należałoby udzielać poparcia organizacjom prywatnym – międzynarodowym, narodowym i lokalnym, które się przyczyniają do rozbudzania zainteresowania publicznego;
- i) ponieważ architektura dnia dzisiejszego stanie się jutro dziedzictwem, wszystko powinno być uczynione dla zapewnienia architekturze współczesnej wysokiej jakości.

Kongres apeluje do rządów, parlamentów, instytucji umysłowych i kulturalnych, instytutów zawodowych, przedsiębiorstw handlowych i przemysłowych, stowarzyszeń prywatnych i wszystkich obywateli, aby poparli w całej pełni cele i zadania niniejszej Deklaracji i uczynili wszystko dla jej urzeczywistnienia.

Tylko w ten bowiem sposób da się zachować niezastąpione dziedzictwo architektoniczne Europy dla wzbogacenia życia wszystkich narodów, obecnie i na przyszłość.

W wyniku wszystkich obrad Kongres dochodzi do następujących wniosków i zaleceń:

Spółeczeństwo nasze będzie zmuszone w krótkim czasie do zrezygnowania z dziedzictwa architektonicznego i jego otoczenia, które stanowią tradycyjne środowisko, w którym to społeczeństwo żyje, jeżeli nie zostanie niezwłocznie wprowadzona w życie nowa polityka ochrony i zintegrowanej konserwacji tego dziedzictwa. W chwili obecnej rzeczą najważniejszą jest ochrona miast historycznych, starych dzielnic miejskich i tradycyjnych osiedli wiejskich, a także historycznych parków i ogrodów. Ochrona tych zespołów architektonicznych może być ujęta wyłącznie z globalnego punktu widzenia, obejmując wszystkie gmachy mające swoją wartość kulturalną, od najbardziej wspaniałych aż do najskromniejszych, nie pomijając także i tych z epoki współczesnej. Jak również krajobrazów, w jaki są one wkomponowane. Ta ochrona globalna uzupełni ochronę indywidualną oddzielnych zabytków i poszczególnych zespołów.

Znaczenie dziedzictwa architektonicznego i uzasadnienie jego zachowania są obecnie lepiej rozumiane. Wiadomo, że utrzymanie ciągłości historycznej środowiska ma istotne znaczenie dla zachowania lub stworzenia takich ram życia, które pozwolą człowiekowi odnaleźć swą tożsamość i czuć się bezpiecznym wobec brutalności przemian społecznych; nowa urbanistyka stara się odnaleźć przestrzenie zamknięte na skalę człowieka, wzajemne przenikanie funkcji oraz zróżnicowanie społeczno-kulturalne, które charakteryzowały tkankę urbanistyczną dawnych miast. Odkryto również, że zachowanie istniejących budowli przyczynia się do zaoszczędzenia środków i do zwalczania marnotrawstwa, co stanowi jeden z wielkich problemów społeczeństwa współczesnego. Wykazano, że stare budynki mogą przyjąć nowe zadania odpowiadające potrzebom życia współczesnego. Do tego dodać należy, że konserwacja korzysta z pomocy artystów i rzemieślników wysoko kwalifikowanych, których talent i umiejętność należy wykorzystać i przekazać następnym pokoleniom. Wreszcie modernizacja istniejących zasobów mieszkaniowych przyczynia się do ograniczenia wkraczania na tereny rolne i pozwala uniknąć lub przynajmniej znacznie ograniczyć przemieszczanie ludności, co stanowi wydatną zdobycz społeczną polityki konserwatorskiej.

Chociaż z tych wszystkich względów znaczenie ochrony dziedzictwa architektonicznego nabiera dzisiaj wzrastającej mocy, jest rzeczą konieczną oprzeć ją definitywnie na solidnych zasadach. Powinno się więc przystąpić do badań o charakterze podstawowym nad nią i uwzględnić ją w programach wychowania i rozwoju kulturalnego.

Ochrona dziedzictwa architektonicznego jednym z głównych zadań planowania miast i zagospodarowania przestrzennego kraju.

W planowaniu miast i zagospodarowaniu przestrzennym terenu powinno uwzględnić się wymogi ochrony dziedzictwa architektonicznego i nie traktować ich dłużej w sposób wyrzykowy jako elementu drugorzędnego, jak to się działo jeszcze w niedawnej przeszłości. Niezbędna stała się odtąd stała wymiana myśli pomiędzy konserwatorami a planistami.

Urbaniści muszą zgadzać się na to, że przestrzenie nie są względem siebie równowartościowe i że trzeba je traktować zgodnie z ich właściwą specyfiką. Uwzględnienie wartości estetycznych i kulturalnych dziedzictwa architektonicznego powinno prowadzić do ustalenia dla zespołów zabytkowych szczególnych zadań i reguł zagospodarowania. Nie można ograniczać się do stosowania, bez ich skoordynowania, zwykłych zasad planowania i specjalnych zasad ochrony gmachów zabytkowych.

Aby umożliwić tę integrację, należy sporządzać inwentarz budynków, zespołów architektonicznych oraz miejsc zabytkowych, uwzględniając zewnętrzne granice stref ochrony. Wskazaniem byłoby, aby inwentarze te były szeroko rozpowszechniane i podawane do wiadomości szczególnie władzom lokalnym i regionalnym oraz służbom odpowiedzialnym za zagospodarowanie przestrzenne i urbanistyki dla zwrócenia ich uwagi na budynki i obszary zasługujące na ochronę. Taki inwentarz dałby rzeczową podstawę dla ich konserwacji i byłby podstawowym elementem kwalifikacyjnym w zakresie zagospodarowania przestrzeni.

Polityka zagospodarowania przestrzennego – regionalnego, powinna również uwzględniać potrzeby ochrony dziedzictwa architektonicznego i przyczyniać się do ich zaspokojenia.

W szczególności może ona popierać lokalizację nowych rodzajów działalności w strefach podupadających gospodarczo, aby zapobiec ich wyludnieniu i w ten sposób powstrzymać rozpad starych budynków. Z drugiej strony decyzje podejmowane w celu rozwoju peryferii aglomeracji miejskich powinny dążyć do osłabienia nacisku budowlanego, jakiemu ulegają stare dzielnice. Pod tym względem polityka w zakresie transportu i usług oraz bardziej prawidłowe rozmieszczenie ośrodków działalności miejskiej mogą mieć poważny wpływ na zachowanie dziedzictwa architektonicznego.

Pełne rozwinięcie konsekwentnej polityki konserwatorskiej wymaga szerokiej decentralizacji i wzięcia pod uwagę lokalnych odrębności kulturalnych. Z powyższego wynika konieczność powołania służb odpowiedzialnych za konserwację na wszystkich szczeblach (centralnych, regionalnych i lokalnych) podejmujących decyzje w zakresie zagospodarowania przestrzennego. Jednak ochrona dziedzictwa architektonicznego nie może pozostawać wyłącznie sprawą ekspertów. Nacisk opinii publicznej jest rzeczą istotną. Ludność powinna, na podstawie obiektywnej i rzetelnej informacji, być dopuszczana do brania w niej udziału, zarówno w momencie sporządzania inwentarzy, jak i podejmowania decyzji. Ochrona dziedzictwa stanowi część naszego spojrzenia, wrażliwego na nowe kryteria jakości i miary, które pozwoliłyby na korektę wyboru obiektów i zadań zbyt często podyktowanych krótkim terminem, ciasnym ujmowaniem techniki i w rezultacie koncepcjami przestarzałymi.

Ochrona zintegrowana wymaga odpowiedzialności władz lokalnych i współdziałania ogółu obywateli.

Władze lokalne powinny mieć ściśle określony zakres kompetencji w dziedzinie ochrony dziedzictwa architektonicznego. Stosując zasady konserwacji zintegrowanej, powinny brać pod uwagę ciągłość realiów socjalnych i materialnych istniejących w społecznościach miejskich i wiejskich. Przyszłość nie może i nie powinna być budowana ze szkodą przeszłości.

Aby wprowadzić w życie taką politykę, odnoszącą się z całym szacunkiem, inteligencją, wrażliwością i gospodarnością do środowiska stworzonego przez człowieka, władze lokalne powinny:

- opierać się na analizie tworzywa zespołów miejskich i wiejskich, w szczególności zaś ich struktury, ich złożonych funkcji, jak również charakterystycznych cech architektonicznych i bryłowych ich przestrzeni zabudowanych i otwartych;
- przydzielać budynkom funkcje, które odpowiadają dzisiejszym warunkom życia, uszanowałyby ich charakter i zapewniłyby im przetrwanie;
- zwracać uwagę na fakt, że szeroko zakrojone studia nad ewolucją służb publicznych (szkolnych, administracyjnych, lekarskich) wykazują, że gigantyzm nie sprzyja jakości i skuteczności działania;
- przeznaczać odpowiednią część swego budżetu na realizację tej polityki. W tym kontekście władze lokalne powinny domagać się od Rządu tworzenia funduszy specjalnych. Subwencje i pożyczki przyznawane przez władze lokalne osobom prywatnym i różnym organizacjom powinny pobudzać ich zaangażowanie moralne i finansowe;
- wyznaczać komórki odpowiedzialne za wszelkie sprawy związane z dziedzictwem architektonicznym i miejscami zabytkowymi;
- powoływać organizacje użyteczności publicznej i stwarzać bezpośrednie więzy łączące potencjalnych użytkowników budynków zabytkowych z ich właścicielami;
- ułatwiać powstawanie i skuteczne funkcjonowanie dobrowolnych zrzeszeń w zakresie restauracji i modernizacji.

Władze lokalne powinny ustalić technikę zasięgania opinii, aby móc poznać zdanie zainteresowanych grup społecznych co do planów ochrony i brać je pod uwagę przy opracowaniu projektów. W ramach polityki informowania publiczności powinny podejmować swe decyzje jawnie za wiedzą wszystkich, używając języka jasnego i zrozumiałego dla wszystkich, aby ludność mogła poznać, przedyskutować i ocenić motywy każdej decyzji.

Powinny być przewidziane miejsca spotkań dla dyskusji publicznych. W tym znaczeniu praktyką bieżącą powinno stać się korzystanie ze zgromadzeń publicznych, z wystaw, z sondaży opinii publicznej, ze środków masowego przekazu i wszelkich innych odpowiednich środków. Kształce-

nie młodzieży w dziedzinie ochrony środowiska oraz powoływania jej do udziału we wszelkich zadaniach ratowniczych stanowi jeden z najważniejszych nakazów działalności społecznej.

Propozycje uzupełniające lub alternatywne zgłaszane przez organizacje lub osoby prywatne, powinny być traktowane jako wkład sprzyjający planowaniu.

Wreszcie władze lokalne są zainteresowane w podawaniu sobie do wiadomości swych wzajemnych doświadczeń. W tym celu powinny one zorganizować stałą wymianę informacji i inicjatyw wszelkimi możliwymi drogami.

Wzięcie pod uwagę czynników społecznych stanowi o powodzeniu wszelkiej polityki zintegrowanej konserwacji.

Polityka konserwacji zintegrowanej wymaga integrowania dziedzictwa architektonicznego z życiem społecznym.

Wysiłek podjęty dla konserwacji powinien być mierzony nie tylko wartością kulturową budynku, ale i jego wartością użytkową. Społeczne problemy konserwacji zintegrowanej mogą być rozwiązane jedynie w łącznym odniesieniu do tych dwóch skali wartości. Modernizacja zespołu należącego do dziedzictwa architektonicznego nie zawsze bywa dziełem bardziej kosztownym od budowy nowej na istniejącej infrastrukturze, ani nawet od budowy zespołu na terenie nieurbanizowanym. Należy więc przy porównaniu kosztów tych trzech rodzajów postępowania, które pociągają za sobą odmienne konsekwencje społeczne, nie zapominać o kosztach socjalnych. Zainteresowani są w tym nie tylko właściciele nieruchomości, ale także artyści, kupcy i przedsiębiorcy zamieszkali na miejscu, od których zależy poziom życia i utrzymania dzielnicy.

Aby prawa wolnego zysku nie miały w pełni zastosowania w dzielnicach odrestaurowanych, co spowodowałoby w wyniku eksmisję mieszkańców niezdolnych do pokrycia zawyżonych czynszów, władze publiczne powinny ingerować w celu złagodzenia mechanizmu ekonomicznego, jak to czynią zwykle, gdy chodzi o społeczne budownictwo mieszkaniowe.

Interwencja finansowa mogłaby wybierać pomiędzy premiami za restauracje, udzielanymi właścicielom nieruchomości w zamian za ustalenie pułapu dopuszczalnego komornego, a przyznawaniem zapomóg najemcom na wyrównanie względnie zmniejszenie różnicy między dawnym a nowym czynszem.

Ażeby umożliwić ludności współudział w opracowywaniu programów, należałoby jej udostępnić dane do oceny położenia, wyjaśniając z jednej strony wartość historyczną i architektoniczną budynków godnych zachowania, z drugiej zaś udzielając wszelkich informacji co do zamiany mieszkań czasowej na stałe.

Udział ten ma tym większe znaczenie, jeżeli chodzić będzie już nie tylko o restaurację kilku uprzywilejowanych budynków, ale o modernizację całych dzielnic.

To uczulenie w praktyce na problem kultury stanowiłoby olbrzymią zdobycz społeczną.

Frederick G. Hall, Brama w Rotterdamie, 1929

Konserwacja zintegrowana wymaga przystosowania przepisów legislacyjnych i administracyjnych.

Pojęcie dziedzictwa architektonicznego rozszerzało się stopniowo od poszczególnego zabytku do zespołów architektonicznych miejskich i wiejskich, obejmując także epoki najnowsze. Z tego względu głęboka reforma prawodawcza oraz wzmocnienie środków administracyjnych stanowią warunek wstępny wszelkiej skutecznej akcji.

Wytyczną tej reformy powinna być konieczność uzgodnienia prawodawstwa związanego z zagospodarowaniem przestrzennym terenu z jednej strony, z prawodawstwem z zakresu dziedzictwa architektonicznego z drugiej. To ostatnie powinno dać nową definicję dziedzictwa architektonicznego oraz zadań konsekwencji zintegrowanej.

Ponadto powinno ono przewidywać postępowanie szczególne w zakresie:

- wytyczania i rozgraniczania zespołów architektonicznych;
- ustalania granic zewnętrznych stref ochronnych i służebności o charakterze użyteczności publicznej, jakie w nich należy przewidzieć;
- opracowywanie tych programów konserwacji zintegrowanej i uwzględnienie tych programów w planach zagospodarowania przestrzennego;
- zatwierdzenie projektów i wydawanie zezwoleń na prowadzenie prac.

Prawodawca powinien również przewidzieć dyspozycje pozwalające na:

- rozdział w sposób zrównoważony kosztów budżetowych przewidzianych na zagospodarowywanie miast, a przeznaczonych zarówno na ich modernizację, jak i owo budownictwo;
- przyznawanie obywatelom, którzy przystępują do modernizacji budynku zabytkowego korzyści finansowych co najmniej równych tym, z jakich korzystaliby przy wznoszeniu nowej budowli;
- rewizję, w wyniku nowej polityki konserwacji zintegrowanej, systemu pomocy finansowej ze strony Państwa i innych organizacji publicznych.

Jest konieczne elastyczne w miarę możliwości stosowanie zasad i reguł dotyczących zabudowy, tak aby uczynić zadość wymogom konserwacji zintegrowanej.

W celu wzmocnienia operatywności władz publicznych należałoby poddać rewizji strukturę administracji w taki sposób, aby służby odpowiedzialne za dziedzictwo architektoniczne były zorganizowane na właściwym szczeblu i zaopatrzone w wystarczający personel wysoko kwalifikowany, jak również w niezbędne środki naukowe, techniczne i finansowe. Służby te powinny wspomagać władze lokalne, współpracować przy projektowaniu zagospodarowania przestrzennego i utrzymywać stałe kontakty z organizacjami publicznymi i prywatnymi.

Konserwacja zintegrowana wymaga odpowiednich środków finansowych.

Byłoby rzeczą trudną określić politykę finansową odpowiednią dla wszystkich krajów i ocenić skutki różnych posunięć, jakie mogłyby być stosowane w procesie planowania, a to w związku z ich wzajemnym oddziaływaniem.

Sam proces jest poza tym poddany działaniu czynników zewnętrznych, wynikających z aktualnego ustroju społecznego.

Każde więc Państwo powinno wprowadzać w życie własne metody i sposoby finansowania.

Jednakowoż można stwierdzić z niejaką pewnością, że nie ma państwa w Europie, w którym środki finansowe przeznaczone na konserwację byłyby wystarczające.

Wydaje się ponadto, iż żaden kraj europejski nie zaprojektował dotąd organizacji administracji odpowiadającej w pełni wymogom polityki konserwacji zintegrowanej.

Aby móc rozwiązać problemy gospodarcze konserwacji zintegrowanej należy – a stanowi to czynnik rozstrzygający – opracować ustawodawstwo poddające nowe budownictwo pewnym ograniczeniom odnośnie kubatury, wysokości, współczynnika użytkowania gruntu i pozwalające na jego harmonijne wkomponowanie w otoczenie.

Przepisy o planowaniu powinny przeciwdziałać nadmiernemu zagęszczeniu i popierać raczej modernizację aniżeli odbudowę po wyburzeniu. Należy opracować metody pozwalające na ocenę nadwyżki kosztów narzucanych przez wymogi programów konserwacji. W miarę możliwości należałoby rozporządzać wystarczającymi środkami finansowymi, aby wspomagać właścicieli mających wykonać roboty restauracyjne w ponoszeniu dodatkowych ciężarów, jakimi zostają obciążeni.

Jeżeli takie kryterium nadwyżki kosztów zostanie przyjęte, należy przestrzegać, aby korzyści te nie zostały zmniejszone przez nadmierny podatek.

Tę samą zasadę należy stosować na rzecz modernizacji niszczących zespołów o znaczeniu historycznym lub architektonicznym, co przyczyniłoby się do przywrócenia równowagi społecznej.

Korzyści finansowe i podatkowe udzielane obecnie nowemu budownictwu powinny być przyznawane w takim samym stosunku na utrzymanie i konserwację starych budowli po ewentualnym potrąceniu wypłaconej podwyżki kosztów.

Władze publiczne powinny tworzyć lub zachęcać do tworzenia funduszy obrotowych, zapewniając organizacjom lokalnym i stowarzyszeniom dopływ bieżącej gotówki bez celów zysku. Odnosi się to do obszarów, gdzie krótko- lub długoterminowe sfinansowanie takiego programu będzie mogło być zapewnione samoczynnie dzięki wzrostowi wartości wynikającemu z popytu na tego rodzaju atrakcyjne nieruchomości.

W każdym jednak razie jest sprawą niezmiernie ważną popieranie wszelkich prywatnych źródeł finansowania w szczególności o charakterze przemysłowym. W wielu wypadkach inicjatywa prywatna dowiodła, jak pozytywną rolę może odegrać w połączeniu z akcją władz publicznych tak krajowych, jak i lokalnych.

Konserwacja zintegrowana wymaga podniesienia poziomu metod, techniki i umiejętności związanych zawodowo z restauracją i modernizacją.

Metody techniki restauracji i modernizacji budynków i zespołów historycznych powinny być lepiej wykorzystane, a wachlarz ich możliwości poszerzony.

Wyspecjalizowane techniki uruchomione przy restauracji ważnych zespołów historycznych powinny być nadal wykorzystane dla wielkiej liczby budynków zespołów reprezentujących mniejsze walory artystyczne.

Należy dbać o to, aby tradycyjne materiały budowlane pozostawały nadal do dyspozycji, aby nadal były w użyciu tradycyjne rzemiosła i techniki.

Stałe pielęgnowanie dziedzictwa architektonicznego pozwoli przez długi czas obywać się bez kosztownych robót konserwatorskich. Każdy program modernizacji powinien być przed jego wykonaniem gruntownie przestudiowany. Należy w jednym czasie gromadzić pełną dokumentację co do technik i co do materiałów i przystępować do analizy kosztorysu. Taka dokumentacja powinna być przechowywana w odpowiednich ośrodkach.

Nowoczesne materiały i techniki powinny być stosowane wyłącznie po uzyskaniu aprobaty niezależnych instytucji naukowych.

Należałoby podjąć badania celem ustalenia wykazu stosowanych metod oraz technik i w tym celu powoływać instytucje naukowe, ściśle z sobą współpracujące. Wykaz taki powinien

podawany być do wiadomości wszystkim zainteresowanym stronom, co ułatwiłoby reformę sposobów restauracji i modernizacji.

Jest absolutnie konieczne ulepszenie programów kształcenia kadr wykwalifikowanego personelu.

Programy te powinny być elastyczne, wielobranżowe i obejmować kształcenie pozwalające nabyć praktyczne doświadczenia w terenie.

Międzynarodowa wymiana osiągnięć, doświadczeń i stażystów stanowi istotny element formowania niezbędnego personelu.

Byłoby w ten sposób łatwiej dysponować kadrą urbanistów, architektów, techników i rzemieślników niezbędnych dla opracowania programów i zapewnienia rozwoju zawodów rzemieślniczych, które mogłyby brać udział w pracach restauracyjnych, a które są zagrożone upadkiem. Możliwości uzyskania wyższych kwalifikacji, warunki pracy, wynagrodzenia, bezpieczeństwa pracy i status społeczny powinny stać się dostatecznie atrakcyjne, aby zachęcić młodych do wyboru dyscyplin mających związek z konserwacją dziedzictwa architektonicznego i pozostania w tej dziedzinie działalności.

Wreszcie, władze odpowiedzialne za programy nauczania na wszelkich szczeblach powinny starać się zachęcić młodzież do uprawiania zawodów konserwatorskich.

Warszawa-Nairobi
1976

ZALECENIA DOTYCZĄCE OCHRONY ZESPOŁÓW ZABYTKOWYCH I TRADYCYJNYCH I ICH ROLI W ŻYCIU WSPÓŁCZESNYM (REKOMENDACJA WARSZAWSKA)

Konferencja Generalna UNESCO

Warszawa–Nairobi 1976, 26 października – 30 listopada 1976 r.

Konferencja Generalna Organizacji Narodów Zjednoczonych do Spraw Oświaty, Nauki i Kultury, która zebrała się w Nairobi od 26 października do 30 listopada 1976 roku na swej dwiętnastej sesji:

uwważając, że zespoły zabytkowe i tradycyjne stanowią część codziennego środowiska istot ludzkich, zapewniając im żywą obecność przeszłości, która je ukształtowała dla rozwoju społecznego i przez powyższe zyskują dodatkową wartość i dodatkowy wymiar ludzki;

uwważając, że zespoły zabytkowe i tradycyjne stanowią na przestrzeni wieków najbardziej przekonujące świadectwa bogactwa i różnorodności dzieł i osiągnięć kultury, religii i działań społecznych ludzkości i że z tego tytułu ich ochrona i integracja w życie społeczne współczesnego społeczeństwa stanowi fundamentalny element planowania urbanistycznego i zagospodarowania przestrzennego;

uwważając, że wobec niebezpieczeństwa uniformizacji i pozbawienia indywidualnego charakteru, pojawiającego się często w naszych czasach – owe żywe świadectwa przeszłych epok nabierają żywotnego znaczenia dla każdej jednostki ludzkiej i dla narodów, które odnajdują w nich jednocześnie wyraz swej kultury, jedną z podstaw tożsamości narodowej;

uwważając, że wszędzie na świecie pod pretekstem rozwoju bądź modernizacji dokonuje się bezmyślnych wyburzeń oraz nieuzasadnionych i nieodpowiednich rekonstrukcji, co przynosi poważne szkody dziedzictwu historycznemu;

uwważając, że zespoły zabytkowe i tradycyjne stanowią dziedzictwo, którego niszczenie pociąga za sobą bardzo często perturbacje natury społecznej, nawet w przypadkach, gdy nie powoduje ono strat gospodarczych;

uwważając, że sytuacja powyższa pociąga za sobą odpowiedzialność ze stron każdego obywatela i nakłada obowiązki na władze państwowe, które jako jedyne mogą im sprostać;

uwważając, że wobec niebezpieczeństwa uszkodzenia bądź całkowitego zniszczenia wszystkie Państwa winny działać na rzecz ochrony tych unikatowych wartości, przyjmując globalną i czynną politykę ochrony i ożywiania zespołów zabytkowych lub tradycyjnych i ich otoczenia w ramach planowania w skali krajowej, regionalnej i lokalnej;

stwierdzając, w wielu krajach brak wystarczająco skutecznego prawodawstwa dotyczącego dziedzictwa architektonicznego i jego powiązań z zagospodarowaniem przestrzennym;

biorąc pod uwagę, że Konferencja Generalna uchwaliła już szereg międzynarodowych aktów prawnych dotyczących ochrony dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, takich jak Zalecenia ustalające międzynarodowe zasady, jakie należy stosować przy archeologicznych pracach wykopaliskowych (1956), Zalecenie dotyczące ochrony piękna i charakteru krajobrazu i miejsc zabytkowych (1962), Zalecenie dotyczące ochrony dóbr kultury zagrożonych przez wielkie roboty publiczne i prywatne (1968) oraz Zalecenie dotyczące ochrony dziedzictwa kulturalnego i naturalnego na płaszczyźnie krajowej; pragnąc uzupełnić i rozszerzyć zakres norm i zasad sformułowanych w powyższych międzynarodowych instrumentach prawnych, wobec przedstawienia jej propozycji dotyczących ochrony zespołów zabytkowych lub tradycyjnych i ich roli w życiu współczesnym, zagadnienia wpisanego jako punkt 27 porządku dziennego sesji, po podjęciu decyzji, na swej osiemnastej sesji, iż kwestia powyższa stanowić będzie przedmiot zalecenia dla Państw członkowskich, uchwała i przyjmuje w dniu 26 listopada 1976 r. niniejsze zalecenie:

Konferencja Generalna zaleca Państwom członkowskim stosowanie poniższych przepisów przez wydanie odpowiednich ustaw lub innych aktów prawnych, mających na celu wdrożenie na terytoriach objętych ich jurysdykcją zasad i norm ujętych w niniejszym Zaleceniu.

Konferencja Generalna zaleca Państwom członkowskim, by zapoznały z niniejszym Zaleceniem władze państwowe, regionalne i lokalne, jak też instytucje, służby lub organizacje i stowarzyszenia zajmujące się ochroną zespołów zabytkowych lub tradycyjnych i ich otoczenia.

Konferencja Generalna zaleca Państwom członkowskim przedstawienie jej sprawozdania z realizacji niniejszego zalecenia w terminie i formie przez Konferencję ustalonych.

I DEFINICJE

1. Dla potrzeb niniejszego Zalecenia:
  - a) przez „zespół zabytkowy lub tradycyjny” rozumie się każdy zespół budowli i przestrzeni, w tym stanowiska archeologiczne i paleontologiczne, stanowiące siedlisko ludzkie w środowisku miejskim lub wiejskim, którego spójność i wartość uznane są z punktu widzenia archeologicznego, architektonicznego, historycznego, prahistorycznego, estetycznego bądź społeczno-kulturalnego. Wśród tych „zespołów”, które są bardzo różnorodne, wyróżnić można w szczególności osady prahistoryczne, miasta historyczne, dawne dzielnice miejskie, wsie i osady, jak też jednorodne zespoły monumentalne, biorąc pod uwagę, że te ostatnie powinny najczęściej być zachowane w swej integralnej postaci,
  - b) przez „środowisko” zespołów zabytkowych lub tradycyjnych rozumie się otoczenie naturalne lub otaczającą zabudowę, które zapewniają statyczną lub dynamiczną percepcję tych zespołów, które są z nimi bezpośrednio związane przestrzennie bądź przez związki społeczne, gospodarcze lub kulturalne,
  - c) przez „ochronę” rozumie się identyfikację, zabezpieczenie, konserwację i rewitalizację, restaurację i rehabilitację, utrzymanie i rewitalizację zespołów zabytkowych lub tradycyjnych i ich otoczenia.

II ZASADY OGÓLNE

2. Zespoły zabytkowe lub tradycyjne i ich otoczenie powinny być traktowane jako dziedzictwo uniwersalne nie do zastąpienia. Ich ochrona i ich włączenie w funkcjonowanie społeczeństwa współczesnego powinny stanowić obowiązek rządów i obywateli państw, na których obszarach znajdują się te zespoły. W interesie wszystkich obywateli wspólnoty międzynarodowej odpowiadać za nie powinny władze państwowe, regionalne i lokalne, zależnie od warunków właściwych dla każdego Państwa członkowskiego w zakresie podziału kompetencji.
3. Każdy zespół zabytkowy lub tradycyjny i jego otoczenie powinny być traktowane w ich charakterze globalnym jako spójna całość, której równowaga i specyficzny charakter zależą od syntezy elementów składowych, obejmujących zarówno działalność ludzką jak i budowle, strukturę przestrzenną i strefy otaczające. Tak więc wartościowe elementy, w tym nawet najbardziej skromne działania ludzkie, mają w stosunku do zespołu znaczenie, które należy respektować.
4. Zespoły zabytkowe lub tradycyjne i ich otoczenie powinny być aktywnie chronione przed wszelkimi uszkodzeniami, a szczególnie przed tymi, które wynikają z nieodpowiedniego użytkowania, z pasożytniczych dobudowań i nadmiernych przekształceń, następujących z braku wyczucia charakteru zespołu, i które niosą uszczerbek ich autentyczności, jak też przed uszkodzeniami będącymi następstwem wszelkich form zanieczyszczeń atmosfery. Podejmowane prace restauracyjne powinny opierać się na podstawach naukowych. Należy również przykładać wielką wagę do harmonii lub kontrastów między różnorodnymi elementami składowymi zespołów, które nadają każdemu z nich jego szczególną atmosferę.
5. W warunkach nowoczesnej urbanizacji, która pociąga za sobą poważny wzrost skali i zagęszczenia zabudowy, ryzyko bezpośredniego zburzenia zabytkowych lub tradycyjnych zespołów nakłada się na poważne ryzyko ich bezpośredniego zniekształcenia przez zlokalizowanie w ich sąsiedztwie lub perspektywie nowych dzielnic. Architekci i urbaniści powinni respektować widoki na zabytki lub zabytki i zespoły zabytkowe, jak też czuwać nad harmonijnym integrowaniem w życie współczesne zespołów zabytkowych lub tradycyjnych.
6. W epoce, w której powszechność technik budowlanych i form architektonicznych niesie ryzyko uniformizacji siedlisk ludzkich, zabezpieczenie zespołów zabytkowych lub tradycyjnych może przyczynić się do pogłębienia wartości kulturowych lub społecznych, właściwych każdemu narodowi oraz korzystnie wpływać na wzbogacenie światowego dziedzictwa kulturalnego w zakresie architektury.

III POLITYKA KRAJOWA, REGIONALNA I LOKALNA

7. W każdym z Państw członkowskich należy określić założenia polityk krajowej, regionalnej i lokalnej, odpowiadające właściwym dla każdego z nich systemom podziału władzy w taki sposób, aby władze krajowe, regionalne lokalne mogły podjąć odpowiednie środki prawne, techniczne, gospodarcze, społeczne, mające na celu ochronę zabytkowych bądź tradycyjnych zespołów i ich przystosowanie do wymogów współczesnego życia. Założenia tej polityki po winny wpływać na planowanie w skali krajowej, regionalnej i lokalnej oraz ukierunkowywać planowanie urbanistyczne i planowanie wsi, jak też zagospodarowanie przestrzenne na wszystkich szczeblach. Wynikające z powyższego działania powinny być włączone w planowanie działań i programów, podziału funkcji i przebiegu zmian. Należy odwoływać się do udziału osób i stowarzyszeń prywatnych przy realizacji polityki ochrony.

IV ŚRODKI OCHRONY

8. Ochrona historycznych bądź tradycyjnych zespołów i ich otoczenia winna być zapewniona zgodnie z wyżej wymienionymi zasadami i za pomocą metod przedstawionych poniżej, przy czym specyficzne środki określone będą zależnie od kompetencji legislacyjnych i konstytucyjnych oraz organizacji społecznej i gospodarczej każdego państwa.

Środki prawne i administracyjne

9. Wdrożenie globalnej polityki ochrony historycznych bądź tradycyjnych zespołów i ich otoczenia musi opierać się na zasadach obowiązujących dla całego obszaru każdego z państw. Państwa członkowskie powinny przystosowywać istniejące przepisy lub, o ile zajdzie potrzeba, wydać nowe ustawy i rozporządzenia, tak, by zapewnić ochronę zespołów zabytkowych lub tradycyjnych i ich otoczenia, biorąc pod uwagę przepisy ujęte w rozdziale niniejszym jak też w rozdziałach następujących. Państwa członkowskie powinny działać na rzecz przystosowania bądź przyjęcia takich przepisów w skali regionalnej lub lokalnej dla zapewnienia ochrony. Jest pożądanym dokonanie rewizji przepisów odnoszących się do zagospodarowania przestrzennego – dla skoordynowania i zharmonizowania tych przepisów z przepisami dotyczącymi ochrony dziedzictwa architektonicznego.
10. Przepisy ustanawiające system zespołów zabytkowych lub tradycyjnych powinny wyrażać zasady ogólne odnoszące się do ustalania i zatwierdzania niezbędnych planów i dokumentów, a w szczególności:
- ogólne służebności stosowane w strefach chronionych i ich otoczeniu;
  - wskazanie programów i operacji, które powinno się przewidywać w zakresie konserwacji i wyposażenia;
  - obowiązek bieżącego utrzymywania budynków i wyznaczanie osób za to odpowiedzialnych;
  - dziedziny, do których zastosować można ingerencję urbanistyczną, przekształcanie i zagospodarowywanie przestrzenne wsi;
  - określenie odpowiedzialnego organu, którego zgoda konieczna jest dla podjęcia wszelkich prac restauracyjnych, modyfikacyjnych, budowlanych, wyburzeniowych w strefie chronionej;
  - sposoby finansowania i realizacji programów ochrony.
11. Plany i dokumenty odnoszące się do ochrony powinny także określać:
- strefy i elementy chronione,
  - obciążające je służebności,
  - normy regulujące prace nad utrzymaniem, restauracją i przekształcaniem,
  - ogólne warunki instalowania sieci i wyposażenia, koniecznych dla życia miejskiego bądź wiejskiego,
  - normy wprowadzania nowej zabudowy.
12. Ustawodawstwo ochronne powinno być w zasadzie wyposażone w sankcje chroniące przed wykroczeniami, przed spekulacyjną zwyczajną wartością nieruchomości w strefach chronionych, które mogłyby działać na szkodę ochrony i restauracji podjętych w interesie zbiorowym. Przepisy te mogłyby dotyczyć zasad planowania urbanistycznego wpływających na ceny

terenów budowlanych, takich jak opracowywanie szczegółowych planów zagospodarowywania przestrzennego, prawo pierwokupu dla instytucji publicznych, wywłaszczenie w interesie ochrony bądź interwencja z urzędu w wypadku braku właściciela, a także wprowadzenie efektywnych sankcji, takich jak zawieszenie robót, obowiązek przywrócenia stanu pierwotnego bądź odpowiednia grzywna.

13. Poszanowanie zasad ochrony powinno być narzucone tak zbiorowiskom publicznym, jak i jednostkom. Jednakże należy przewidzieć mechanizm odwoławczy od decyzji pozbawionych podstaw prawnych, arbitralnych lub niesprawiedliwych.
14. Przepisy odnoszące się do lokalizacji inwestycji publicznych i prywatnych, jak też do prac publicznych i prywatnych powinny być przystosowane do rygorów ochrony zespołów zabytkowych lub tradycyjnych i ich otoczenia.
15. Szczególnie przepisy odnoszące się do budynków i bloków o złych warunkach zdrowotności oraz do budowy mieszkań z kredytów społecznych powinny być opracowywane lub modyfikowane zgodnie z polityką ochrony i ją wspomagać. System ewentualnych subwencji powinien być ustalony bądź odpowiednio zmodyfikowany, tak by ułatwiał budowę mieszkań z kredytów społecznych poprzez rehabilitację dawnych budynków. Rozbiórki mogą być dozwolone wyłącznie w stosunku do budynków bez wartości historycznej czy architektonicznej, a ewentualnie przyznane na ten cel subwencje winny być ściśle kontrolowane. Poza tym, odpowiednia część funduszy przewidzianych na budowę mieszkań społecznych powinna być przeznaczona na rehabilitację dawnych budynków.
16. Rezultaty środków ochronnych podjętych w stosunku do budynków i obszarów powinny być podawane do wiadomości publicznej i rejestrowanej przez organ oficjalnie uznany za kompetentny.
17. Zależnie od warunków właściwych dla każdego kraju oraz od podziału władz w ramach administracji państwowej, regionalnej i lokalnej, następujące zasady powinny inspirować realizację ochrony:
  - a) odpowiedzialna władza powinna zapewniać stałą koordynację wszystkich poczynań służb publicznych krajowych, regionalnych i lokalnych bądź grup osób prywatnych,
  - b) plany i dokumenty dotyczące ochrony powinny być opracowywane po przeprowadzeniu wszelkich koniecznych badań naukowych przez wielodyscyplinarne ekipy naukowe, złożone m.in. z: specjalistów konserwacji i restauracji w tym historyków sztuki, architektów i urbanistów, socjologów i planistów, ekologów i architektów krajobrazu, specjalistów w dziedzinie zdrowia i opieki społecznej, innych specjalistów ze szczególnym uwzględnieniem specjalistów w zakresie dyscyplin związanych z zagospodarowaniem zespołów zabytkowych lub tradycyjnych,
  - c) władze powinny podejmować inicjatywy dotyczące organizowania konsultacji i udziału zainteresowanej ludności,
  - d) plany i dokumenty dotyczące ochrony powinny być zatwierdzane przez organ wyznaczony przez ustawę,
  - e) służby publiczne wyznaczone do stosowania przepisów ochrony na wszystkich szczeblach – krajowym, regionalnym i lokalnym – powinny dysponować odpowiednim personelem i środkami technicznymi, administracyjnymi i finansowymi.

Środki techniczne, ekonomiczne i społeczne

18. Należy sporządzić listę zespołów historycznych bądź tradycyjnych i ich otoczenia przeznaczonych do objęcia akcją ochrony w skali krajowej, regionalnej i lokalnej. Lista powyższa powinna wskazywać priorytety w zakresie ochrony. Wszelkiego rodzaju środki, które okażą się pilnie konieczne powinny być podjęte bez czekania na sporządzenie planów i dokumentacji ochrony.
19. Winna być dokonana analiza całego zespołu, w tym jego ewolucji przestrzennej, integrująca dane archeologiczne, historyczne, architektoniczne, techniczne i ekonomiczne. Należy także opracować dokumentację analityczną, mającą na celu określenie budowli lub zespołów podlegających ścisłej ochronie, przeznaczonych do zachowania pod pewnymi warunkami, bądź – w wyjątkowych i w pełni udokumentowanych okolicznościach przewidzianych do wyburzenia, co pozwoliłoby władzom na zawieszenie wszelkich prac niezgodnych z tym dokumentem. W tym samym celu należy sporządzić inwentaryzację przestrzeni publicznych i prywatnych, jak też ich roślinności.

Charles Michel-Ange Challe, Fantazyjna świątynia Ateny, 1750

20. Poza powyższymi studiami architektonicznymi konieczna jest dogłębna znajomość danych dotyczących struktury społecznej, kulturalnej, ekonomicznej technicznej, jak też znajomość kontekstu miejskiego bądź regionalnego w szerokim jego ujęciu. Studia powinny w miarę możliwości obejmować analizę ludności, działalność gospodarczą, społeczną i kulturalną, sposób życia i stosunki społeczne, zagadnienia własności, wyposażenia miejskiego, stanu dróg, układów komunikacyjnych i powiązań ze strefą sąsiadującą. Właściwe władze powinny przywiązywać jak największą wagę do tych studiów w pełni świadomości, że bez nich nie jest możliwe opracowanie planów ochrony.
21. Przed ustaleniem planów ochrony i po opracowaniu analiz opisanych wyżej, powinno się w zasadzie ustalić program biorący pod uwagę jednocześnie dane urbanistyczne, architektoniczne, ekonomiczne i społeczne, jak też chłonność tkanki miejskiej i wiejskiej do przyjęcia funkcji zgodnych z jej specyfiką. Program powinien mieć na celu przystosowanie norm zagęszczenia i przewidywać etapowanie realizacji, jak też mieszkania zastępcze konieczne na okres prowadzenia prac oraz lokale zamienne dla tych mieszkańców, którzy nie będą mogli powrócić do swych pierwotnych mieszkań. Program ten powinien być opracowany przy jak najszerszym udziale zbiorowości i ludności, których dotyczy. Ponieważ kontekst społeczny, ekonomiczny i fizyczny zespołów historycznych i ich otoczenia ulega stałej ewolucji, wszelkie ankiety i studia powinny być aktualizowane na bieżąco. Staje się więc sprawą zasadniczą, by przygotowanie planów ochrony i ich realizacja opierały się na badaniach, którymi już się dysponuje, aby ich nie opóźnić przez poszukiwanie udoskonaleń procesu planowania.
22. Z chwilą gdy plany i wytyczne ochrony zostaną sporządzone i zatwierdzone przez kompetentne władze, należy sobie życzyć, by ich wykonanie zostało zapewnione przez ich autorów bądź pod ich nadzorem.
23. W zespołach zabytkowych lub tradycyjnych, gdzie poszczególne elementy należą do różnych epok historycznych, ochrona powinna uwzględniać świadectwa wszystkich tych okresów.
24. Realizacja programów sanacji polegających na wyburzaniu budynków pozbawionych wartości architektonicznych lub historycznych i zbyt zniszczonych, by podjąć ich konserwację, na likwidowaniu dobudówek i nadbudówek o niskiej lub żadnej wartości i niekiedy na wyburzaniu nowych budynków, które niszczą harmonię strefy, może mieć miejsce wyłącznie w zgodności z istniejącymi planami odnowy.
25. Operacje sanacji zabudowy lub wyburzenia stosowane do stref, które nie są objęte planami ochrony, powinny respektować budynki i inne elementy posiadające wartości architektoniczne lub historyczne, jak też towarzyszące im elementy. Jeśli obiekty te mogą uciec w wyniku operacji, plany ochrony winny być obowiązkowo opracowane przed ich rozpoczęciem.

26. Konieczny jest stały nadzór dla zabezpieczenia, by te operacje nie służyły spekulacji i celom niezgodnym z zadaniami planu.
27. Ogólne zasady bezpieczeństwa dotyczące pożarów i klęsk żywiołowych powinny być ściśle przestrzegane podczas wszelkich operacji oczyszczania zabudowy odnoszących się do zespołów zabytkowych lub tradycyjnych pod warunkiem, iż będzie to zgodne z zasadami ochrony dziedzictwa kulturalnego. W przeciwnym wypadku należy, przy współpracy wszystkich zainteresowanych służb, poszukiwać szczegółowych rozwiązań dla zapewnienia i zabezpieczenia maksimum bezpieczeństwa bez narażania przy tym dziedzictwa kulturalnego.
28. Szczególnym staraniem należy otoczyć reglamentację i kontrolę nowego budownictwa dla zapewnienia, by jego architektura wtapiała się harmonijnie w struktury przestrzenne i w atmosferę zespołów historycznych. W tym celu analiza kontekstu miejskiego powinna poprzedzać rozpoczęcie każdej nowej budowy, nie tylko dla zdefiniowania głównego charakteru zespołu, ale także dokonania analizy dominant, harmonii wysokości, kolorów, materiałów i form, utrwalonych w układzie dachów i fasad, stosunku przestrzeni wolnych i zabudowanych, jak też ich średnich proporcji i usytuowania budynków. Szczególną uwagę należy zwrócić na rozmiary parcel, biorąc pod uwagę, że każda zmiana niesie ryzyko zmasowania, szkodzącego harmonii całości.
29. Nie powinno być dozwolone izolowanie zabytku przez likwidowanie jego otoczenia. Tak samo jego przeniesienie może mieć miejsce tylko w wypadkach szczególnych, powodowanych racjami nadrzędnymi.
30. Zespoły zabytkowe lub tradycyjne i ich otoczenie powinny być chronione przed negatywnymi skutkami zakładania słupów i podpór przewodów elektrycznych czy telefonicznych, instalowania anten telewizyjnych i wielkich tablic reklamowych. O ile one już istnieją należy podjąć odpowiednie kroki dla ich usunięcia. Dla jak najbardziej harmonijnego ich zintegrowania należy przestudiować jak najstaranniej plakatowanie, reklamy świetlne i inne wywieszki handlowe, sygnalizację drogową, małą architekturę i nawierzchnię. Szczególny wysiłek powinien zostać podjęty dla uniknięcia wszelkich form wandalizmu.
31. Państwa członkowskie i zainteresowane zbiorowości powinny chronić zespoły zabytkowe lub tradycyjne i ich otoczenie przed coraz poważniejszym niebezpieczeństwem ze strony niektórych technologii, takich jak wszelkie formy zanieczyszczeń atmosfery – poprzez zakaz wprowadzania szkodliwych przemysłów w otoczenie tych zespołów, a także przez środki zaradcze przeciwko hałasowi, wstrząsom i wibracjom maszyn i środków transportu. Należy także przewidzieć środki zaradcze przeciwko uszkodzeniom wynikającym z nadmiernej eksploatacji turystycznej.
32. Zważywszy na istniejące konflikty w obrębie większości zespołów zabytkowych lub tradycyjnych między z jednej strony ruchem samochodowym, a z drugiej strony skalą tkanki miejskiej i wartościami architektonicznymi, Państwa członkowskie powinny skłaniać władze lokalne i pomagać im w poszukiwaniu rozwiązań tych problemów. Dla osiągnięcia tego celu i dla rozwinięcia ruchu pieszego należy z jak największą uwagą przestudiować umiejscowienie i dostęp do parkingów peryferyjnych, a nawet centralnych, a także sieci komunikacji miejskiej, ułatwiających jednocześnie ruch pieszego i dostawczy oraz transport publiczny. Liczne operacje rehabilitacyjne, takie jak montowanie podziemnych sieci elektrycznych i innych, które byłyby zbyt kosztowne, by je prowadzić osobno, mogłyby zostać skoordynowane łatwo i ekonomicznie z organizowaniem sieci drogowej.
33. Ochrona i restauracja powinny odbywać się łącznie z działaniem reanimacyjnym. W związku z tym staje się istotne zachowanie istniejących funkcji, w szczególności handlu i rzemiosła, a także stworzenie nowych, które dla zachowania swej żywotności powinny być zgodne z kontekstem ekonomicznym i społecznym, miejskim, regionalnym lub krajowym, w który się wpisują. Koszt operacji ochrony powinien być oceniany, nie tylko wzięwszy pod uwagę wartości kulturowe zabudowy, ale także możliwość jej wykorzystania. Społeczne zagadnienia ochrony mogą zostać prawidłowo ustawione tylko wtedy, gdy weźmie się pod uwagę obie powyższe skale wartości. Funkcje te odpowiadać powinny potrzebom społecznym, kulturalnym i ekonomicznym mieszkańców, nie naruszając specyficznego charakteru zespołu, którego dotyczą. Odpowiednia polityka kulturalnego ożywienia powinna uczynić z zespołów zabytkowych ośrodki działania kulturalnego i nadać im zasadniczą rolę w rozwoju kulturalnym sąsiadujących obszarów.
34. W środowisku wiejskim wszelkie prace pociągające za sobą degradację walorów krajobrazu i wszelkie zmiany w strukturach ekonomicznych i społecznych powinny być starannie

kontrolowane dla zachowania integralności historycznych układów wiejskich w ich naturalnym otoczeniu.

35. Akcja ochrony powinna łączyć udział władz publicznych z działaniami prywatnych bądź zbiorowych właścicieli oraz mieszkańców i użytkowników zrzeszonych lub indywidualnych, a wszelkie inicjatywy powinny być popierane. Stała współpraca między zbiorowościami a osobami prywatnymi powinna zostać nawiązana na wszystkich szczeblach przez następujące metody: informacja przystosowana do poszczególnych typów osób, ankiety dostosowane do kategorii osób badanych, tworzenie grup konsultacyjnych złożonych z przedstawicieli właścicieli, mieszkańców i użytkowników przy organach decydujących, planujących, zarządzających i organizujących operacje związane z planami ochrony bądź tworzenie odpowiednich organów dla ich realizacji.
36. Należy popierać tworzenie dobrowolnych zrzeszeń na rzecz ochrony, stowarzyszeń społecznych oraz ustanawiania nagród honorowych i pieniężnych – dla wyróżnienia i okazania uznania przykładowym osiągnięciom w zakresie restauracji i ochrony.
37. Inwestycje publiczne przewidziane planami ochrony zespołów zabytkowych lub tradycyjnych i ich otoczenia powinny być gwarantowane odpowiednimi kredytami w budżetach władz centralnych, regionalnych i lokalnych. Całość tych kredytów powinna być zarządzana centralnie przez jeden lub parę organów działających z mocy prawa (publicznych, prywatnych lub mieszanych) zobowiązanych do koordynacji na szczeblu krajowym, regionalnym bądź lokalnym wszelkich form pomocy finansowej i do kierowania ich na rzecz realizacji całościowej.
38. Pomoc publiczna, pod wszelkimi postaciami opisanymi w następujących paragrafach, powinna opierać się na zasadzie, że zbiorowości będą interweniować tam, gdzie jest to konieczne i właściwe, mając na względzie „nadwyżkę kosztów” restauracji, to znaczy dodatkowy koszt narzucony właścicielom w porównaniu z nową wartością sprzedażną bądź czynszową budynku.
39. Zasadniczo ten rodzaj inwestycji publicznych powinien służyć przede wszystkim zachowaniu istniejącej zabudowy, a w pierwszym rzędzie budownictwu z kredytów społecznych, a może on dotyczyć nowego budownictwa wówczas, gdy nie zagraża ono wykorzystaniu i funkcjonowaniu istniejących budynków.
40. Powinno się przyznawać darowizny, subwencje bądź pożyczki na korzystnych warunkach oraz ulgi podatkowe prywatnym właścicielom bądź użytkownikom, którzy podejmują prace przewidziane planami ochrony, zgodnie z normami przewidzianymi przez te plany. Te darowizny, subwencje, pożyczki bądź ulgi podatkowe mogą być przyznawane w pierwszej kolejności grupom właścicieli lub użytkowników mieszkań i lokali handlowych, gdyż operacje grupowe są z punktu widzenia ekonomicznego bardziej opłacalne niż akcje indywidualne. Korzyści finansowe przyznawane właścicielom prywatnym i użytkownikom mogą być ewentualnie podporządkowane pewnym warunkom narzuconym w interesie publicznym, takim jak utrzymanie obiektu w odpowiednim stanie, zapewnienie możliwości jego zwiedzenia, dostęp do parków, ogrodów, miejsc zabytkowych, fotografowanie itp.
41. Należy przewidzieć specjalne dotacje w budżetach organów publicznych bądź prywatnych na cele ochrony zespołów zabytkowych lub tradycyjnych, zagrożonych wielkimi pracami publicznymi i prywatnymi oraz zanieczyszczeniem atmosfery. Zbiorowości publiczne powinny także przewidzieć dotacje specjalne na reperację szkód wyrządzonych klęskami żywiołowymi.
42. Poza tym służby i administracje działające w dziedzinie budownictwa publicznego powinny przystosować swe budżety w sposób pozwalający na uczestniczenie w rehabilitacji zespołów historycznych lub tradycyjnych przez finansowanie prac zgodnych jednocześnie z ich własnymi założeniami i wytycznymi ochrony.
43. Dla zwiększenia środków finansowych w ich dyspozycji, Państwa członkowskie powinny popierać tworzenie przedsięwzięć finansowych publicznych bądź prywatnych na rzecz ochrony zespołów zabytkowych lub tradycyjnych i ich otoczenia, posiadających osobowość prawną, a mogących przyjmować darowizny od osób prywatnych, fundacji, przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych. Ofiarodawcy powinni zyskać przywileje podatkowe.
44. Finansowanie prac, bez względu na ich rodzaj, wykonanych na rzecz ochrony zespołów zabytkowych lub tradycyjnych i ich otoczenia może być ułatwione przez powołanie instytucji pożyczkowej, korzystającej z pomocy kredytowej do udzielania właścicielom nisko oprocentowanych pożyczek długoterminowych.
45. Państwa członkowskie i zainteresowane władze wszystkich szczebli mogą wspomagać tworzenie stowarzyszeń niedochodowych, mających na celu wykupywanie (i po restau-

racji ewentualną sprzedaż nieruchomości), przez uruchamianie specjalnych funduszy przeznaczonych na utrzymywanie w zespołach zabytkowych lub tradycyjnych własności o specyficznym dla danego zespołu charakterze.

46. Należy unikać stosowania środków ochrony pociągających za sobą zerwanie tkanki społecznej. Dla uniknięcia w przeznaczonych do restauracji nieruchomościach bądź ich zespołach mutacji ludności ze szkodą dla mieszkańców najgorzej sytuowanych, należy przewidzieć odszkodowania kompensujące zwyczajny czynsz, co pozwoli użytkownikom na zachowanie ich mieszkań, ich lokali handlowych i rzemieślniczych, jak też tradycyjnego sposobu życia i zajęć, takich jak rękodzieło, małe uprawy rolnicze, połów ryb itp. Te odszkodowania, ustalone zależnie od dochodów, pomogłyby zainteresowanym na stawienie czoła podwyżce kosztów wynikających z wykonanych prac.

V

STUDIA, NAUCZANIE I INFORMACJA

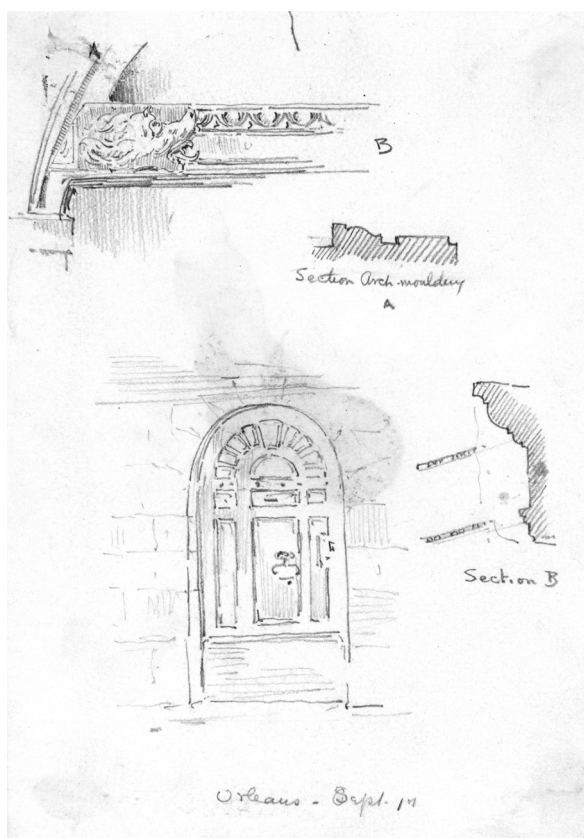
47. W celu podwyższenia koniecznych kwalifikacji technicznych i rzemieślniczych oraz rozwijania świadomości i uczestniczenia ludności w wysiłku ochrony – następujące środki winny być podjęte przez Państwa członkowskie, zgodnie z ich kompetencjami prawnymi i konstytucyjnymi.

48. Państwa członkowskie i zainteresowane zbiorowości powinny popierać badania dotyczące: planowania urbanistycznego zespołów zabytkowych lub tradycyjnych i ich otoczenia; stosunków między ochroną, planowaniem i zagospodarowaniem przestrzennym; metod konserwacji stosowanych do zespołów; problemu zużycia materiałów; zastosowania nowoczesnych technik rzemieślniczych.

49. Należy rozwijać i organizować nauczanie specjalistyczne poświęcone wyżej wymienionym kwestiom, w tym organizować staże praktyczne. Poza tym należy popierać kształcenie techników i rzemieślników wyspecjalizowanych w dziedzinie ochrony zespołów, łącznie z otaczającymi je terenami zielonymi. Należy popierać rozwój rzemiosła, któremu zagraża proces uprzemysłowienia. Należy sobie życzyć, by zainteresowane instytucje współpracowały w tej dziedzinie z wyspecjalizowanymi organizacjami międzynarodowymi, takimi jak Ośrodek ds. Konserwacji i Restauracji Dóbr Kultury w Rzymie (ICCROM), Międzynarodowa Rada Ochrony Zabytków (ICOMOS) i Międzynarodowa Rada Muzeów (ICOM).

50. Kształcenie personelu administracyjnego prowadzącego operacje lokalne ochrony obszarów zabytkowych powinny być – tam, gdzie jest to właściwe i konieczne – finansowane i kierowane przez właściwe władze w oparciu o długoterminowe programy.

51. Kształtowanie świadomości o potrzebie ochrony powinno być wspomagane przez wychowanie szkolne, pozaszkolne i uniwersyteckie, jak też przez środki informacji, takie jak książki, prasa, telewizja, radio, film i ruchome wystawy. Korzyści nie tylko estetyczne i kulturalne, lecz także społeczne i ekonomiczne, wynikające z dobrze prowadzonej polityki ochrony zespołów zabytkowych lub tradycyjnych i ich otoczenia, powinny stanowić przedmiot jasnej i kompletnej informacji. Informacja ta powinna być szeroko rozpowszechniana w organach publicznych i prywatnych, krajowych, regionalnych, lokalnych, a także

Arnold William Brunner, 1883

- wśród ludności, która musi wiedzieć, dlaczego i w jaki sposób jej środowisko może zostać ulepszone dzięki podejmowanym wysiłkom.
52. Nauka o zespołach zabytkowych powinna być włączona do systemu nauczania na wszystkich szczeblach, szczególnie do nauczania historii, w celu zakorzenienia w młodych umysłach zrozumienia i poszanowania dziedzictwa przeszłości i wykazania jego roli w życiu współczesnym. Nauczanie takie powinno posługiwać się szeroko środkami audiowizualnymi i zwiedzaniem zespołów zabytkowych lub tradycyjnych.
  53. Należy wspomagać doksztalcanie nauczycieli i przewodników, a także ułatwić kształcenie działaczy – w celu niesienia pomocy grupom młodych i dorosłych pragnących doskonalić swą znajomość zespołów zabytkowych lub tradycyjnych.
  54. Państwa członkowskie powinny współpracować w dziedzinie ochrony zespołów zabytkowych lub tradycyjnych i ich otoczenia, odwołując się – o ile uważają to za celowe – do pomocy organizacji międzynarodowych, międzyrządowych i pozarządowych, w szczególności korzystając z usług Ośrodka Dokumentacji UNESCO – ICOM – ICOMOS. Powyższa współpraca międzynarodowa o charakterze wielostronnym bądź dwustronnym powinna być odpowiednio skoordynowana i przejawiać się w konkretnych działaniach, takich jak niżej wymienione:
    - a) wymiana wszelkiego typu informacji oraz publikacji naukowych i technicznych;
    - b) organizacja stażów i grup roboczych na wybrane tematy;
    - c) przyznawanie stypendiów na studia i podróże, wysyłanie personelu naukowego, technicznego i administracyjnego oraz wyposażenia;
    - d) walka z wszelkiego rodzaju zanieczyszczeniami;
    - e) realizacja wszelkich projektów ochrony zespołów historycznych i rozpowszechnianie uzyskanych doświadczeń. W regionach położonych po dwóch stronach granicy, gdzie występują wspólne zagadnienia zagospodarowania i ochrony zespołów historycznych i ich otoczenia, zainteresowane Państwa członkowskie powinny skoordynować swą politykę i swe działania dla zapewnienia jak najlepszego wykorzystania środków i jak najlepszej pomocy w ochronie ich dziedzictwa;
    - f) wzajemna pomoc między krajami sąsiadującymi na rzecz ochrony całości stref charakterystycznych dla rozwoju historycznego i kulturalnego regionów we wspólnym ich interesie.
  55. Zgodnie z duchem i zasadami niniejszego zalecenia Państwo członkowskie nie powinny podejmować żadnych kroków mających na celu wyburzenie bądź zmianę charakteru dzielnic, miast i obszarów zabytkowych położonych na terenach tego Państwa. Stwierdza się, że powyższy tekst jest autentycznym tekstem zalecenia przyjętego przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych do Spraw Oświaty, Nauki i Kultury na jej dziewiętnastej sesji, która odbyła się w Nairobi i która zamknęła swe obrady w dniu 30 listopada 1976 r.

Na dowód czego podpisali swe:

Przewodniczący Konferencji Generalnej (-) TAAITTA TOWEETT

Dyrektor Generalny (-) AMADOU-MAHTAR M'BOW

Źródło: W. Sieroszewski, *Ochrona dóbr kultury w ustawodawstwie UNESCO*, BMiOZ Seria B, Tom LTV, Warszawa 1978, s. 144–151.

Tekst według *Vademecum konserwatora zabytków*, wersja z 2015 r.

Burra 1979

KARTA Z BURRY

KARTA ICOMOS AUSTRALIA W SPRAWIE MIEJSC O ZNACZENIU KULTUROWYM

Australijski Komitet Narodowy ICOMOS
Burra, 19 sierpnia 1979 r.
(poprawki przyjęte 23 lutego 1981 r., 23 kwietnia 1988 r., 26 listopada 1999 r.*)

PREAMBUŁA

Z uwzględnieniem Międzynarodowej Karty Konserwacji i Restauracji Zabytków i Miejsc Zabytkowych (Wenecja 1964 r.) oraz Uchwał 5. Zgromadzenia Ogólnego Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków (ICOMOS) (Moskwa 1978 r.), ICOMOS Australia (Australijski Komitet Narodowy ICOMOS) przyjął Kartę z Burry dnia 19 sierpnia 1979 r. w mieście Burra w Południowej Australii. Poprawki zostały przyjęte w dniach 23 lutego 1981 r., 23 kwietnia 1988 r. oraz 26 listopada 1999 r. Karta z Burry podaje wytyczne co do konserwacji miejsc o znaczeniu kulturowym (miejsc stanowiących dziedzictwo kulturowe) i zarządzania tymi miejscami i opiera się na wiedzy oraz doświadczeniu członków ICOMOS Australia.

Konserwacja stanowi integralną część zarządzania miejscami o znaczeniu kulturowym i trzeba ponosić za nią bieżącą odpowiedzialność.

Do kogo jest skierowana Karta?

Karta ustala standardy praktyki dla osób, które świadczą doradztwo, podejmują decyzje dotyczące miejsc o znaczeniu kulturowym lub podejmują prace w miejscach o znaczeniu kulturowym, w tym właścicieli, zarządców i kustoszy.

Korzystanie z Karty

Kartę należy czytać w całości. Wiele artykułów jest wzajemnie ze sobą powiązanych. Artykuły w sekcji dotyczącej Zasad konserwacji są często rozwinięte w sekcjach Procesy konserwacji i Praktyka konserwacji. Nagłówki umieszczono dla ułatwienia czytania Karty, jednak nie stanowią one jej części.

Karta jest samodzielnym dokumentem, ale niektóre aspekty jej wykorzystania i stosowania są dokładniej wyjaśnione w następujących dokumentach ICOMOS Australia:

Wytyczne do Karty z Burry: Znaczenie kulturowe

Wytyczne do Karty z Burry: Polityka konserwacji

Wytyczne do Karty z Burry: Procedury prowadzenia badań i sprawozdawczości

Etyczny kodeks współistnienia w zakresie konserwacji istotnych miejsc

Do jakich miejsc Karta ma zastosowanie?

Kartę można stosować do wszystkich rodzajów miejsc o znaczeniu kulturowym, w tym do miejsc naturalnych, lokalnych i historycznych posiadających wartość kulturową.

Zastosowanie mogą mieć także standardy innych organizacji. Należą do nich Australijska karta w sprawie dziedzictwa naturalnego oraz Projekt wytycznych w sprawie ochrony, zarządzania i użytkowania miejsc autochtonicznych i miejsc na wyspach w Cieśninie Torresa, stanowiących dziedzictwo kulturowe.

Po co prowadzić konserwację?

Miejsca o znaczeniu kulturowym wzbogacają życie ludzi, często dostarczając im głębokiego i inspirującego poczucia powiązania ze społecznością i krajobrazem, z doświadczeniami

przeszłości i teraźniejszości. Są one zapisem historycznym, istotnym jako materialna forma wyrazu australijskiej tożsamości i doświadczeń. Miejsca o znaczeniu kulturowym odzwierciedlają różnorodność naszych społeczności, informując nas kim jesteśmy, przeszłość, która nas ukształtowała, oraz australijski krajobraz. Są niezastąpione i cenne.

Miejsca o znaczeniu kulturowym muszą podlegać konserwacji dla obecnych i przyszłych pokoleń.

Karta z Burry opowiada się za ostrożnym podejściem do zmian: należy zrobić tyle, ile potrzeba do dbania o miejsce i umożliwienia jego użytkowania, ale poza tym należy jak najmniej zmieniać, tak aby zachować znaczenie kulturowe miejsca.

ARTYKUŁY

Artykuł 1.	Definicje do celów niniejszej Karty	Uwagi wyjaśniające
1.1	Miejsce oznacza teren, obszar, grunt, krajobraz, budynek lub inny obiekt, grupę budynków lub innych obiektów i może obejmować części składowe, zawartość, przestrzeń i widoki.	Koncepcja miejsca powinna być szeroko interpretowana. Elementy opisane w art. 1.1. mogą obejmować pomniki, drzewa, ogrody, parki, miejsca wydarzeń historycznych, obszary miejskie, miasta, obszary przemysłowe, miejsca archeologiczne oraz miejsca duchowe i religijne.
1.2	Znaczenie kulturowe oznacza wartość estetyczną, historyczną, naukową, społeczną lub duchową dla przeszłych, obecnych lub przyszłych pokoleń. Znaczenie kulturowe znajduje odzwierciedlenie w samym miejscu, jego konstrukcji, otoczeniu, użytkowaniu, powiązaniach, znaczeniach, zapisach, powiązanych miejscach i powiązanych przedmiotach.	Termin „znaczenie kulturowe” to synonim terminu „znaczenie jako dziedzictwo” i terminu „wartość dziedzictwa kulturowego”.
1.3	Miejsca mogą mieć różną wartość dla różnych osób lub grup. Konstrukcja oznacza fizyczny materiał miejsca obejmujący części składowe, stałe elementy wyposażenia, zawartość i przedmioty.	Konstrukcja obejmuje wnętrze budynku, wszelkie pozostałości pod powierzchnią oraz wydobyty materiał. Konstrukcja może określać przestrzeń, które mogą stanowić istotne elementy znaczenia miejsca.
1.4	Konserwacja oznacza wszelkie procesy w ramach dbania o miejsce w celu zachowania jego znaczenia kulturowego.	

Artykuł 1.	Definicje do celów niniejszej Karty	Uwagi wyjaśniające
1.5	<p>Utrzymanie oznacza ciągłą ukierunkowaną na ochronę, opiekę nad konstrukcją i otoczeniem miejsca i jest odrębne od naprawy. Naprawa obejmuje restaurację lub rekonstrukcję.</p>	<p>Rozróżnienia, o których mowa, np. w odniesieniu do rynien dachowych będą następujące:</p> <p>utrzymanie – regularny przegląd i czyszczenie rynien;</p> <p>naprawa obejmująca restaurację – ponowny montaż zerwanych rynien;</p> <p>naprawa obejmująca rekonstrukcję – wymiana zniszczonych rynien.</p>
1.6	<p>Zachowanie oznacza utrzymanie konstrukcji miejsca w obecnym stanie i opóźnianie niszczenia.</p>	<p>Uznaje się, że wszystkie miejsca i ich części składowe zmieniają się wraz z upływem czasu w różnym tempie.</p>
1.7	<p>Restauracja oznacza przywrócenie istniejącej konstrukcji miejsca do znanego poprzedniego stanu poprzez usunięcie nagromadzonych substancji lub poprzez ponowne złożenie istniejących części bez wprowadzania nowego materiału.</p>	
1.8	<p>Rekonstrukcja oznacza przywrócenie miejsca do znanego poprzedniego stanu i różni się od restauracji wprowadzeniem nowego materiału do konstrukcji.</p>	<p>Nowy materiał może obejmować odzyskany materiał ocalony z innych miejsc.</p> <p>Nie powinno się to odbywać ze szkodą dla jakiegokolwiek miejsca o znaczeniu kulturowym.</p>
1.9	<p>Adaptacja oznacza zmodyfikowanie miejsca w taki sposób, aby dostosować je do obecnego lub proponowanego sposobu użytkowania.</p>	
1.10	<p>Użytkowanie oznacza funkcje miejsca, a także działania i praktyki, które mogą wystąpić w danym miejscu.</p>	
1.11	<p>Użytkowanie zgodne ze znaczeniem kulturowym oznacza użytkowanie z poszanowaniem kulturowego znaczenia miejsca. Takie użytkowanie wiąże się z niewywieraniem lub wywieraniem minimalnego oddziaływania na znaczenie kulturowe.</p>	
1.12	<p>Otoczenie oznacza obszar wokół miejsca, który może obejmować obszar wpływający na jego wartość widokową.</p>	
1.13	<p>Powiązane miejsce oznacza miejsce, które przyczynia się do znaczenia kulturowego innego miejsca</p>	

1.14	Powiązany przedmiot oznacza przedmiot, który przyczynia się do znaczenia kulturowego miejsca, ale nie znajduje się w tym miejscu.	
1.15	Powiązania oznaczają specjalne relacje istniejące pomiędzy ludźmi a miejscem.	Powiązania mogą obejmować wartości społeczne lub duchowe oraz kulturą odpowiedzialność za miejsce.
1.16	Znaczenia oznaczają to, co dane miejsce oznacza, na co wskazuje, co przywołuje i co wyraża.	Znaczenia są generalnie związane z niematerialnymi aspektami, takimi jak wartości symboliczne i wspomnienia.
1.17	Interpretacja oznacza wszelkie sposoby wyrażania znaczenia kulturowego miejsca.	Interpretacja może stanowić kombinację sposobów zajmowania się konstrukcją (np. utrzymania, restauracji, rekonstrukcji); użytkowanie miejsca i działania w miejscu; oraz wykorzystanie wprowadzonego materiału objaśniającego.

ZASADY KONSERWACJI

Artykuł 2.	Konserwacja i zarządzanie	Uwagi wyjaśniające
2.1	Miejsca o znaczeniu kulturowym powinny być objęte konserwacją.	
2.2	Celem konserwacji jest zachowanie kulturowego znaczenia miejsca.	
2.3	Konserwacja stanowi integralną część właściwego zarządzania miejscami o znaczeniu kulturowym.	
2.4	Miejsca o znaczeniu kulturowym powinny być chronione i nienarażane na ryzyko ani niepozostawiane w stanie, w którym są narażone na ryzyko.	
Artykuł 3.	Ostrożne podejście	Uwagi wyjaśniające
3.1	Konserwacja opiera się na poszanowaniu istniejącej konstrukcji, użytkowania, powiązań i znaczeń. Wymaga ona ostrożnego podejścia, polegającego na zmienianiu tyle co potrzeba, ale najmniej, jak to możliwe.	Ślady dodatków, zmian i wcześniejszych procesów, którym była poddana konstrukcja miejsca, to dowody jego historii i sposobów użytkowania, które mogą stanowić część jego znaczenia. Czynności konserwatorskie powinny pomagać w ich zrozumieniu, a nie utrudniać ich.
3.2	Zmiany wprowadzane w danym miejscu nie powinny naruszać fizycznych lub innych dowodów, jakie to miejsce dostarcza, ani opierać się na przypuszczeniach.	

Artykuł 4.	Wiedza, umiejętności i techniki	Uwagi wyjaśniające
4.1	Konserwacja powinna wykorzystywać wszelką wiedzę, umiejętności i dziedziny, które mogą przyczynić się do badania miejsca i opieki nad nim.	
4.2	W przypadku konserwacji istotnych konstrukcji preferuje się tradycyjne techniki i materiały. W niektórych okolicznościach odpowiednie mogą być nowoczesne techniki i materiały, które oferują znaczne korzyści dla konserwacji.	Zastosowanie nowoczesnych materiałów i technik wymaga poparcia przez solidne dowody naukowe lub przez rozległe doświadczenie.
	Artykuł 5.	Wartości
5.1	Konserwacja miejsca powinna identyfikować i uwzględniać wszelkie aspekty znaczenia kulturowego i naturalnego bez nieuzasadnionego podkreślania jakiegokolwiek pojedynczej wartości kosztem innych.	Konserwacja miejsc o znaczeniu naturalnym jest objaśniona w Australijskiej karcie dziedzictwa naturalnego. Karta ta definiuje znaczenie naturalne jako znaczenie ekosystemów, różnorodności biologicznej i geograficznej dla wartości ich istnienia lub dla obecnych lub przyszłych pokoleń pod kątem ich wartości naukowej, społecznej, estetycznej lub utrzymującej życie.
5.2	Relatywne poziomy znaczenia kulturowego mogą prowadzić do różnych czynności konserwatorskich w danym miejscu.	Wskazane jest ostrożne podejście, gdyż rozumienie znaczenia kulturowego może się zmieniać. Niniejszy artykuł nie powinien być stosowany do uzasadnienia działań, które nie powodują zachowania znaczenia kulturowego.
	Artykuł 6.	Proces Karty z Burry
6.1	Najlepsze zrozumienie znaczenia kulturowego miejsca i innych kwestii mających wpływ na jego przyszłość zapewnia gromadzenie i następujące po nim analizowanie informacji przed podejmowaniem decyzji. Zrozumienie znaczenia kulturowego zajmuje pierwsze miejsce, po nim następuje opracowanie polityki, a na końcu zarządzanie miejscem zgodnie z tą polityką.	Uwagi wyjaśniające
6.2	Polityka zarządzania miejscem musi opierać się na zrozumieniu znaczenia kulturowego tego miejsca.	
6.3	Opracowanie polityki powinno obejmować także uwzględnienie innych czynników mających wpływ na przyszłość miejsca, takich jak potrzeby właściciela, środki finansowe, ograniczenia zewnętrzne i stan fizyczny miejsca.	

Artykuł 7. Użytkowanie

Uwagi wyjaśniające

7.1 Jeżeli użytkowanie miejsca ma znaczenie kulturowe, sposób użytkowania powinien być zachowany.

Użytkowanie miejsca powinno być zgodne ze znaczeniem kulturowym.

Polityka powinna identyfikować sposób użytkowania lub grupę sposobów użytkowania lub ograniczeń w użytkowaniu, które zachowują znaczenie kulturowe miejsca. Nowy sposób użytkowania miejsca powinien wiązać się z jak najmniejszymi zmianami w zakresie istotnych elementów konstrukcji i użytkowania; powinien szanować powiązania i znaczenia; oraz w odpowiednich przypadkach powinien uwzględniać kontynuację praktyk, które przyczyniają się do znaczenia kulturowego miejsca.

7.2

Artykuł 8. Otoczenie

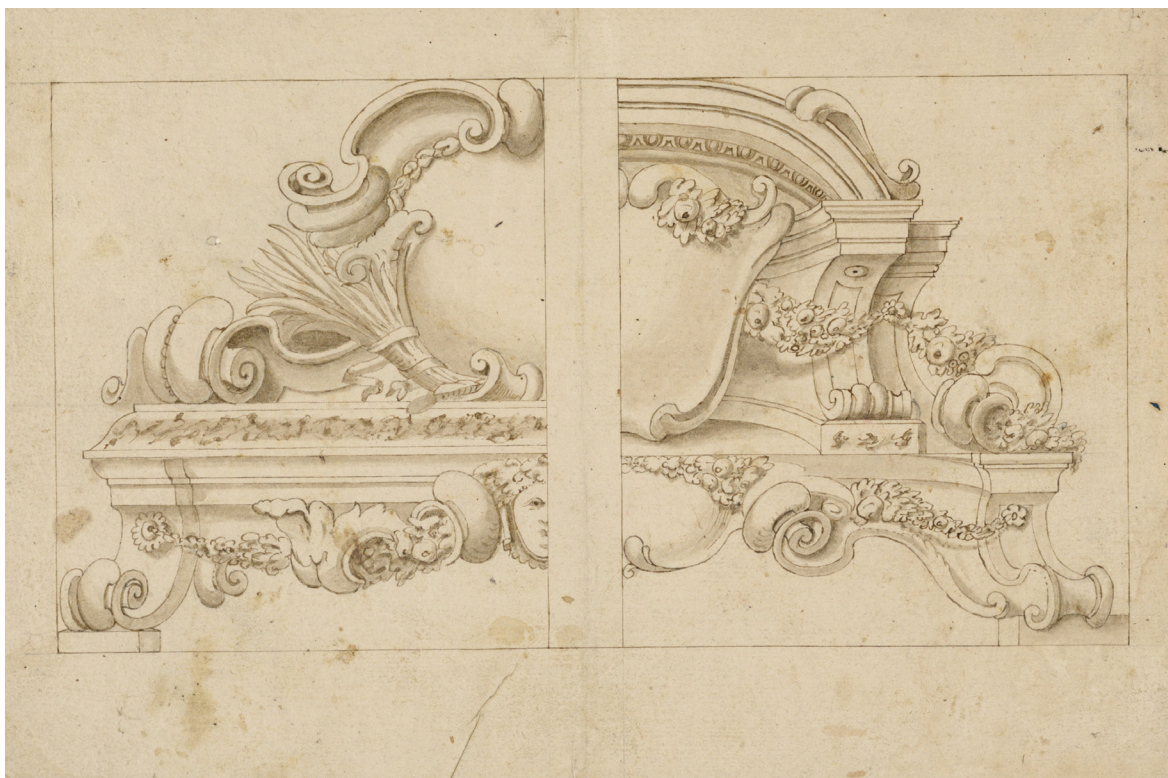
Uwagi wyjaśniające

Konserwacja wymaga zachowania odpowiedniego otoczenia wizualnego i innych powiązań, które przyczyniają się do znaczenia kulturowego miejsca.

Aspekty otoczenia wizualnego mogą obejmować użytkowanie, rozmieszczenie, bryłę, formę, skalę, charakter, kolor, fakturę i materiały.

Nie są wskazane nowe konstrukcje, rozbiórki, naruszenia lub inne zmiany, które miałyby niekorzystny wpływ na otoczenie lub powiązania.

Inne powiązania, takie jak powiązania historyczne, mogą przyczyniać się do interpretacji, doceniania miejsca, zadowolenia z miejsca lub doświadczania miejsca.

Ornament architektoniczny, autor nieznan, 1750

Artykuł 9. Położenie

Fizyczne położenie miejsca stanowi część jego znaczenia kulturowego.

9.1 Budynek, obiekt lub inna część składowa miejsca powinna pozostać w swoim historycznym położeniu. Przeniesienie jest praktycznie niedopuszczalne, chyba że jest to jedyny możliwy do realizacji sposób na zapewnienie przetrwania.

9.2 Niektóre budynki, obiekty i inne części składowe miejsc zostały zaprojektowane w taki sposób, aby mogły być łatwo przeniesione lub były już przemieszczane w przeszłości. O ile takie budynki, obiekty lub inne części składowe nie mają żadnych istotnych powiązań z obecną lokalizacją, przeniesienie może być właściwe.

9.3 W przypadku przenoszenia jakiegokolwiek budynku, obiektu lub innej części składowej, należy je przenieść do odpowiedniej lokalizacji i zapewnić, że będą użytkowane w odpowiedni sposób. Takie działanie nie powinno odbywać się na szkodę jakiegokolwiek innego miejsca o znaczeniu kulturowym.

Artykuł 10. Zawartość

Zawartość, stałe elementy wyposażenia i przedmioty, które przyczyniają się do znaczenia kulturowego powinny być zatrzymane w danym miejscu. Ich przeniesienie jest niedopuszczalne, chyba że: jest to jedyny sposób na zapewnienie ich bezpieczeństwa i zachowania; przeniesienie jest tymczasowe do celów poddania ich pewnym procesom lub do celów wystawowych; do celów kulturowych; do celów zdrowia i bezpieczeństwa; lub w celu ochrony miejsca. Taka zawartość, stałe elementy wyposażenia i przedmioty powinny zostać zwrócone, kiedy pozwolą na to okoliczności i kiedy jest to odpowiednie ze względów kulturowych.

Artykuł 11. Powiązane miejsca i przedmioty

Wkład, jaki powiązane miejsca i powiązane przedmioty wnoszą w znaczenie kulturowego miejsca, powinien być zachowany.

Artykuł 12. Uczestnictwo

Konserwacja, interpretacja miejsca i zarządzanie miejscem powinny uwzględnić udział osób, dla których dane miejsce ma szczególne powiązania lub znaczenia lub które ponoszą społeczną, duchową lub inną kulturową odpowiedzialność za miejsce.

Artykuł 13. Współistnienie wartości kulturowych

Współistnienie wartości kulturowych
Należy uznawać, szanować i promować współistnienie wartości kulturowych, w szczególności w sytuacjach konfliktu.

Uwagi wyjaśniające

W przypadku niektórych miejsc sprzeczne wartości kulturowe mogą wywierać negatywny wpływ na politykę rozwoju i decyzje w sprawie zarządzania. W niniejszym artykule termin wartości kulturowe odnosi się do tych przekonań, które są istotne dla danej grupy kulturowej, w tym m.in. przekonań politycznych, religijnych, duchowych i moralnych. Jest to szersze pojęcie niż wartości powiązane ze znaczeniem kulturowym.

PROCESY KONSERWACJI

Artykuł 14. Procesy konserwacji

Konserwacja może w zależności od okoliczności obejmować procesy: zachowania lub ponownego zapoczątkowania użytkowania, zachowania powiązań i znaczeń; utrzymania, zachowania, restauracji, rekonstrukcji, adaptacji i interpretacji; i zwykle obejmuje kombinację kilku z powyższych.

Uwagi wyjaśniające

Mogą występować okoliczności, w których do realizacji konserwacji nie jest wymagane żadne działanie.

Artykuł 15. Zmiany

Zmiany mogą być konieczne do zachowania znaczenia kulturowego, ale są niewskazane w przypadku, gdy pomniejszają znaczenie kulturowe. Przy ustalaniu zakresu zmian w danym miejscu należy kierować się znaczeniem kulturowym miejsca i jego odpowiednią interpretacją.

5.1

Zmiany, które pomniejszają znaczenie kulturowe, powinny być odwracalne i należy je usunąć, kiedy pozwolą na to okoliczności.

5.2

Uwagi wyjaśniające

Jeżeli rozważa się wprowadzenie zmian, należy rozpatrzyć szereg opcji w celu wybrania tej, która minimalizuje pomniejszenie znaczenia kulturowego.

Odwracalne zmiany należy uważać za tymczasowe. Niedowracalne zmiany powinny być wprowadzane wyłącznie w ostateczności i nie powinny uniemożliwiać czynności konserwatorskich w przyszłości.

5.3 Rozbiórka istotnej konstrukcji miejsca jest generalnie niedopuszczalna. Jednakże w niektórych przypadkach drobne rozbiórki mogą być właściwe w ramach konserwacji. Usunięta istotna konstrukcja powinna być ponownie zamontowana, kiedy pozwolą na to okoliczności.

5.4 Należy szanować wkład, jaki wnoszą wszystkie aspekty znaczenia kulturowego. Jeżeli w danym miejscu występują konstrukcje, sposoby użytkowania, powiązania lub znaczenia z różnych okresów lub o różnych aspektach znaczenie kulturowego, podkreślanie lub interpretowanie jednego okresu lub aspektu kosztem innego może być uzasadnione wyłącznie jeżeli to, co zostaje pominięte, usunięte lub pomniejszone, ma marginalne znaczenie kulturowe, zaś to, co zostaje podkreślone, ma dużo większe znaczenie kulturowe.

Artykuł 16. Utrzymanie

Utrzymanie jest niezbędne do konserwacji i powinno być podejmowane w sytuacji, gdy konstrukcja ma znaczenie kulturowe, a jej utrzymanie jest konieczne do zachowania wartości kulturowej.

Artykuł 17. Zachowanie

Zachowanie jest odpowiednie w przypadku, gdy istniejąca konstrukcja lub jej stan stanowią dowód na znaczenie kulturowe lub gdy nie są dostępne wystarczające dowody, by można było przeprowadzić inne procesy konserwatorskie.

Uwagi wyjaśniające

Zachowanie chroni konstrukcję bez przysyłania dowodów, jakie daje konstrukcja i użytkowanie miejsca. Proces ten należy stosować zawsze, gdy: dowód, jaki daje konstrukcja, ma tak duże znaczenie, że nie powinien być zmieniany; przeprowadzono niewystarczające badania, aby umożliwić podejmowanie decyzji zgodnie z art. 26–28.

Nowe prace (np. stabilizacja) mogą być prowadzone wraz z zachowaniem w przypadku, gdy ich celem jest fizyczna ochrona konstrukcji i jeżeli są zgodne z art. 22.

Artykuł 18. Restauracja i rekonstrukcja

Restauracja i rekonstrukcja powinny odkrywać takie aspekty miejsca, które są istotne z kulturowego punktu widzenia.

Artykuł 19. Restauracja

Restauracja jest właściwa wyłącznie, jeżeli istnieją wystarczające dowody na wcześniejszy stan konstrukcji.

Artykuł 20. Rekonstrukcja

20.1 Rekonstrukcja jest właściwa wyłącznie w przypadku, gdy dane miejsce jest niekompletne z powodu zniszczenia lub zmian i wyłącznie gdy istnieją wystarczające dowody do odtworzenia wcześniejszego stanu konstrukcji. W niektórych rzadko występujących przypadkach rekonstrukcja może być także odpowiednia w ramach sposobów użytkowania lub praktyk, które zachowują znaczenie kulturowe miejsca.

20.2 Rekonstrukcja powinna być możliwa do rozpoznania po dokładnym sprawdzeniu lub poprzez dodatkową interpretację.

Artykuł 21. Adaptacja

21.1 Adaptacja jest dopuszczalna wyłącznie w przypadku, gdy wywiera ona minimalny wpływ na znaczenie kulturowe miejsca.

21.2 Adaptacja obejmować minimalne zmiany w zakresie istotnej konstrukcji, realizowane wyłącznie po rozważeniu alternatyw.

Uwagi wyjaśniające

Adaptacja może obejmować przyłączenie nowych mediów, lub wprowadzenie nowego sposobu użytkowania lub zmiany w zakresie ochrony miejsca.

Artykuł 22. Nowe obiekty

22.1 Nowe obiekty, takie jak dodatki do miejsca, mogą być dopuszczalne, jeżeli nie zakłócają ani nie przysłaniają znaczenia kulturowego miejsca ani nie szkodzą jego interpretacji i docenianiu go.

22.2 Nowe obiekty powinny być łatwo rozpoznawalne jako takie.

Uwagi wyjaśniające

Nowe obiekty mogą harmonizować z otoczeniem, jeżeli ich rozmieszczenie, bryła, forma, skala, charakter, kolor, faktura i materiały są zbliżone do istniejącej konstrukcji, ale należy unikać imitacji.

Artykuł 23. Użytkowanie jako konserwacja

Kontynuacja, modyfikacja lub wznowienie istotnego rodzaju użytkowania mogą stanowić właściwe i preferowane formy konserwacji.

Uwagi wyjaśniające

Mogą one obejmować zmiany w zakresie istotnej konstrukcji, ale zmiany te powinny być jak najmniejsze.

W niektórych przypadkach kontynuacja istotnego sposobu użytkowania może wiązać się ze znaczną ilością nowych obiektów.

Artykuł 24.	Zachowanie powiązań i znaczeń	Uwagi wyjaśniające
24.1	Należy szanować, zachowywać i nie przysłańać znaczących powiązań pomiędzy osobami a miejscem. Możliwości interpretacji, upamiętnienia i celebrowania tych powiązań powinny być badane i realizowane.	W przypadku wielu miejsc powiązania powinny być związane z użytkowaniem.
24.2	Należy szanować istotne znaczenia miejsca, w tym wartości duchowe. Możliwości zachowania ciągłości lub wznowienia tych znaczeń powinny być badane i realizowane.	

Artykuł 25. Interpretacja

Znaczenie kulturowe wielu miejsc nie jest łatwo dostrzegalne i powinno być wyjaśniane za pomocą interpretacji. Interpretacja powinna zwiększać zrozumienie miejsca i zadowolenie z niego, a także powinna być odpowiednia z kulturowego punktu widzenia.

PRAKTYKA KONSERWACJI

Artykuł 26.	Stosowanie procesu Karty z Burry	Uwagi wyjaśniające
26.1	Prace w danym miejscu powinny poprzedzać badania w celu zrozumienia miejsca, które to badania powinny obejmować analizę dowodów fizycznych, dokumentacyjnych, ustnych i innych, korzystanie z odpowiedniej wiedzy, umiejętności i dziedzin.	Wyniki badań powinny być aktualne, poddawane regularnym przeglądom i w razie potrzeby poprawiane.
26.2	Należy opracować pisemne potwierdzenie znaczenia kulturowego oraz politykę danego miejsca wraz z uzasadnieniem i dowodami towarzyszącymi. Potwierdzenie znaczenia i polityka powinny być włączone do planu zarządzania miejscem.	Potwierdzenie znaczenia i polityka powinny być aktualizowane poprzez regularne przeglądy i ewentualne poprawki w razie potrzeby. Plan zarządzania może dotyczyć innych kwestii związanych z zarządzaniem miejscem.
26.3	Grupy i indywidualne osoby posiadające powiązania z danym miejscem, a także grupy i osoby zaangażowane w zarządzanie powinny mieć zapewnioną możliwość przyczyniania się do zrozumienia znaczenia kulturowego miejsca i uczestniczenia w tym procesie. W odpowiednich przypadkach powinny mieć także zapewnioną możliwość uczestnictwa w konserwacji miejsca i zarządzaniu nim.	

Artykuł 27. Zarządzanie zmianami

27.1 Wpływ proponowanych zmian na znaczenie kulturowe miejsca powinien być poddany analizie w nawiązaniu do potwierdzenia znaczenia i polityki zarządzania miejscem. Po analizie konieczna może okazać się modyfikacja proponowanych zmian, by lepiej zachować znaczenie kulturowe.

27.2 Istniejące konstrukcje, sposoby użytkowania, powiązania i znaczenia powinny być odpowiednio zarejestrowane przed wprowadzeniem zmian.

Artykuł 28. Naruszenie konstrukcji

28.1 Naruszenie istotnej konstrukcji do celów badań lub uzyskania dowodów powinno być jak najmniejsze. Badania miejsca poprzez naruszenie konstrukcji, w tym archeologiczne prace wykopaliskowe, należy podejmować wyłącznie w celu uzyskania danych niezbędnych do podjęcia decyzji w sprawie konserwacji miejsca lub w celu uzyskania istotnych dowodów, które w niedługim czasie mogą być utracone lub niedostępne.

Badanie miejsca wymagające naruszenia konstrukcji, oprócz przypadku, gdzie jest konieczne do podjęcia decyzji, może być właściwe, o ile jest zgodne z polityką danego miejsca.

28.2 Takie badanie powinno opierać się na istotnych pytaniach badawczych, które potencjalnie mogą znacząco poszerzyć wiedzę, a nie można na nie odpowiedzieć w inny sposób, oraz które minimalizują naruszenia istotnej konstrukcji.

Artykuł 29. Odpowiedzialność za decyzje

Organizacje i osoby odpowiedzialne za decyzje dotyczące zarządzania powinny być określone i powinny ponosić odpowiedzialność za każdą taką decyzję.

Artykuł 30. Kierownictwo, nadzór i wdrożenie

Wszystkie etapy powinny być prowadzone pod kierownictwem i nadzorem kompetentnych osób, zaś wszelkie zmiany powinny być wdrażane przez osoby posiadające odpowiednią wiedzę i umiejętności.

Artykuł 30. Dokumentacja dowodów i decyzji

Należy prowadzić rejestr nowych dowodów i dodatkowych decyzji.

Artykuł 32. Zapisy

32.1 Zapisy związane z konserwacją miejsca należy umieścić w stałym archiwum i udostępnić publicznie z zastrzeżeniem spełnienia wymogów w zakresie bezpieczeństwa i prywatności oraz w przypadku, gdy jest to właściwe z kulturowego punktu widzenia.

32.2 Zapisy dotyczące historii miejsca należy chronić i udostępnić publicznie z zastrzeżeniem spełnienia wymogów w zakresie bezpieczeństwa i prywatności oraz w przypadku, gdy jest to właściwe z kulturowego punktu widzenia.

Artykuł 33. Usunięta konstrukcja

Istotna konstrukcja, która została usunięta z miejsca, obejmująca zawartość, stałe elementy wyposażenia i przedmioty, powinna być skatalogowana i chroniona zgodnie ze swoim znaczeniem kulturowym.

O ile to możliwe i właściwe z kulturowego punktu widzenia, usunięta konstrukcja, obejmująca zawartość, stałe elementy wyposażenia i przedmioty, powinna być przechowywana w danym miejscu.

Artykuł 34. Środki finansowe

Należy zapewnić odpowiednie środki finansowe na konserwację.

Uwagi wyjaśniające

Najlepsza konserwacja wymaga często najmniej pracy i może być niedroga.

Florencja 1981

FLORENCJA 1981

KARTA FLORENCKA

MIĘDZYNARODOWA KARTA OGRODÓW ICOMOS-IFLA

Międzynarodowy Komitet ICOMOS-IFLA ds. Ogrodów Historycznych
Florencja, 21 maja 1981 r. (zatwierdzona przez ICOMOS 15 grudnia 1981 r.)

PREAMBUŁA

Międzynarodowy Komitet ICOMOS-IFLA ds. Ogrodów Historycznych, na zebraniu w dniu 21 maja 1981 r., we Florencji, postanowił opracować „Kartę” dotyczącą ochrony ogrodów historycznych, która będzie nosić nazwę „Karty Florenckiej”. Dokument ten został zatwierdzony przez ICOMOS w dniu 15 grudnia 1981 r. Ma on na celu uzupełnienie „Karty Weneckiej” w tym specyficznym zakresie ochrony.

A. DEFINICJE I CELE

Artykuł 1.

Ogród historyczny stanowi kompozycję architektoniczno-roślinną, która – z punktu widzenia historii lub sztuki – posiada wartość ogólnospołeczną. Jako taka jest ona uznana za zabytek.

Artykuł 2.

Ogród historyczny jest kompozycją architektoniczną, której materiał podstawowy stanowi roślinność, a więc materiał żywy, podlegający zniszczeniu i odrodzeniu. Jego wygląd jest wynikiem stałej równowagi pomiędzy rozwojem i zanikaniem natury, zgodnie z rytmem przemijania pór roku, a wolą artysty i umiejętnym działaniem mającym na celu jego utrwalenie.

Artykuł 3.

Jako zabytek ogród historyczny powinien być chroniony zgodnie z duchem „Karty Weneckiej”, natomiast jako zabytek żywy podlega on przepisom specjalnym, zawartym w tym dokumencie.

Artykuł 4.

Kompozycja architektoniczna ogrodu historycznego obejmuje:

- jego rozplanowanie wraz z rzeźbą terenu,
- zespoły roślinne, ich rodzaje, rozmiary, grę kolorów, ich zgrupowanie, zróżnicowanie wysokości w każdej z grup,
- elementy konstrukcyjne i dekoracyjne,
- wody ruchome i stojące, w których odbija się niebo.

Artykuł 5.

Jako wyraz ścisłego związku pomiędzy cywilizacją i naturą, przeznaczony do rozmyślań i marzeń, ogród jest kosmicznym obrazem świata, „rajem” w etymologicznym znaczeniu tego słowa, lecz równocześnie stanowi on zamię daną kulturę, danego stylu, danej epoki, czasem oryginalności jego twórcy.

Artykuł 6.

Określenie „ogród historyczny” odnosi się zarówno do skromnych założeń ogrodowych, jak i do parków zaplanowanych lub parków krajobrazowych.

Artykuł 7.

Ogród sam w sobie czy też związany z budowlą zabytkową, której stanowi nierozzerwalne uzupełnienie, nie może być oddzielony od swego otoczenia, czy będzie nim środowisko miejskie czy wiejskie, sztuczne czy naturalne.

Artykuł 8.

Miejsce historyczne (obszar historyczny) stanowi określony krajobraz przypominający o ważnym zdarzeniu historycznym, wywodzącym się ze wspaniałej legendy lub z walki epicznej, będącej tematem znanego obrazu itp.

Artykuł 9.

Ochrona ogrodów historycznych wymaga ich identyfikacji i inwentaryzacji. Powoduje konieczność różnych działań takich jak: utrzymanie, konserwacja, restauracja (odnowa). Można ewentualnie dopuścić jeszcze restytucję. Autentyczność ogrodu historycznego dotyczy w jednakiej mierze jego rysunku i wielkości poszczególnych jego części, jak i jego dekoracji, wyboru roślin lub minerałów, z których się składa.

B.

UTRZYMANIE, KONSERWACJA, RESTAURACJA (ODNOWA), RESTYTUCJA

Artykuł 10.

Każde działanie mające na celu utrzymanie, konserwację, restaurację lub restytucję ogrodu historycznego lub jego części musi brać pod uwagę wszystkie jego elementy. Oddzielenie poszczególnych zabiegów byłoby szkodliwe dla łączących je powiązań.

Utrzymywanie i konserwowanie

Artykuł 11.

Utrzymywanie i konserwowanie ogrodu historycznego jest podstawową działalnością z natury rzeczy stałą. Ponieważ zasadniczym materiałem jest tu roślinność – obiekt będzie utrzymywany poprzez wymianę punktową, a w działaniu długoterminowym poprzez cykliczne odnawianie (przycinanie i sadzenie już wyhodowanych roślin).

Artykuł 12.

Wybór rodzajów drzew, krzewów, roślin i kwiatów, które są stale wznawiane, powinien się dokonywać z uwzględnieniem przyjętych ogólnie zwyczajów w różnych strefach przyrodniczych i kulturowych, z nieustanną troską o znalezienie gatunków właściwych dla zachowania cech oryginalnych ogrodu.

Artykuł 13.

Elementy architektoniczne, rzeźby i dekoracje, zarówno nieruchome, jak ruchome nie powinny być przesuwane – chyba że tylko w tym przypadku, kiedy wymaga tego konserwacja lub restauracja ogrodu. Wymiana czy restauracja elementów zagrożonych zniszczeniem powinna być dokonana zgodnie z przepisami „Karty Weneckiej”, a data każdej wymiany powinna być zaznaczona.

Artykuł 14.

Ogród historyczny powinien być konserwowany w jego własnym otoczeniu (środowisku). Wszelkie zmiany środowiska fizycznego, które groziłyby równowadze ekologicznej, powinny być zabronione. Dotyczy to całości urządzeń infrastruktury naziemnej czy też podziemnej (kanalizacji, systemów irygacyjnych, dróg, parkingów, ogrodzeń, systemów zabezpieczających, użytkowania itd.).

Restauracja i restytucja

Artykuł 15.

Każda restauracja, a tym bardziej restytucja ogrodu historycznego, może być przedsięwzięta dopiero po dokonaniu analizy polegającej na badaniach archeologicznych i na zebraniu wszystkich dokumentów dotyczących danego ogrodu lub ogrodów o analogicznym charakterze w celu zapewnienia mającym nastąpić działaniom charakteru naukowego. Przed przystąpieniem do prac wykonawczych, badania te powinny być zakończone wnioskami, które zostaną poddane pod rozważę i uzależnione od zgody kolegalnej.

Artykuł 16.

Interwencja restauratora powinna uwzględnić ewolucję danego ogrodu. W zasadzie nie powinno się uprzywilejowywać jednej epoki na niekorzyść drugiej, chyba że stopień zniszczenia niektórych części ogrodu staje się wyjątkowo powodem restytucji uzasadnionej z tytułu istniejących pozostałości lub nieodpartej dokumentacji. Mogą też być przedmiotem ewentualnej restytucji te części ogrodu, które są najbliższej położone w stosunku do budowli zabytkowej dla uwidocznienia ich jednolitości.

Artykuł 17.

Jeżeli ogród historyczny znikł całkowicie lub gdy się posiada tylko niepewne elementy poprzednich etapów jego istnienia, nie można wówczas podejmować restytucji związanej z pojęciem ogrodu historycznego. Dzieło, które byłoby wówczas inspirowane formami tradycyjnymi na miejscu dawniej istniejącego ogrodu, lub na miejscu, na którym nigdy nie istniał żaden ogród, odpowiadałoby pojęciu „wspomnienia” lub „dzieła” wykluczającego wszelkie określenia ogrodu historycznego.

C. UŻYTKOWANIE

Artykuł 18.

Każdy ogród historyczny przeznaczony jest do oglądania i do zwiedzania, ale swobodny dostęp do niego powinien być ograniczony z uwagi i w zależności od jego wielkości i podatności na zniszczenie tak, aby chroniona była jego substancja oraz świadectwo kultury, jakiej jest on wyrazem.

Artykuł 19.

Z natury swej i z powołania, ogród jest miejscem ciszy i spokoju, sprzyjającym bliskiemu współżyciu z naturą. Rola ta, którą spełnia w codzienności, jest przeciwieństwem tej, jaką pełni wyjątkowo, gdy jest użytkowany jako miejsce zabaw i rekreacji. Należy za tym zapewnić takie warunki odwiedzania ogrodów historycznych, aby dopuszczana w drodze wyjątku zabawa służyła podniesieniu jego walorów, a nie jego degradacji lub wynaturzeniu.

Artykuł 20.

Jeżeli, w życiu codziennym, ogrody nadają się do zabaw spokojnych, to należy równocześnie stworzyć w ich bliskości tereny przeznaczone do zabaw ruchliwych i gwałtownych, tereny sportowe tak, aby odpowiadając na tego rodzaju zapotrzebowanie, nie szkodzić równocześnie konserwacji ogrodów i miejsc o historycznym znaczeniu.

Artykuł 21.

Utrzymywanie ogrodów oraz ich konserwacja, której rytm narzucają działania zmierzające do odtworzenia ich autentycznego wyglądu, powinny zawsze być traktowane priorytetowo w stosunku do wymogów wynikających z ich użytkowania. Organizowanie zwiedzania ogrodu historycznego powinno mieć na uwadze utrzymanie jemu właściwej atmosfery.

Artykuł 22.

W przypadku gdy ogród jest otoczony murami, nie można go pozbawiać tego zamknięcia bez uprzedniego rozpatrzenia wszystkich konsekwencji niekorzystnych dla atmosfery tego ogrodu.

D. OCHRONA PRAWNA I ADMINISTRACYJNA

Artykuł 23.

Do obowiązków władz należy wprowadzenie, po zasięgnięciu opinii ekspertów, przepisów prawnych i administracyjnych zapewniających identyfikację, inwentaryzację i zabezpieczenie ogrodów historycznych. Ich ochrona powinna być włączona do planowania zagospodarowania terenowego. Do władz kompetentnych należy również, po zasięgnięciu opinii specjalistów, wprowadzenie w życie dyspozycji finansowych sprzyjających utrzymywaniu konserwacji, restauracji ewentualnej restytucji ogrodów o tym charakterze.

Artykuł 24.

Ogród historyczny stanowi jeden z elementów naszego dziedzictwa, którego przetrwanie wymaga – z racji jego natury – stałej opieki osób wykwalifikowanych. Odpowiedni system nauczania powinien zapewnić kształcenie specjalistów w tym zakresie, zarówno historyków, jak architektów i architektów krajobrazu, ogrodników i botaników.

Artykuł 25.

Zainteresowanie ogrodami historycznymi powinno być stymulowane poprzez wszystkie działania zmierzające do rewaloryzacji dziedzictwa kulturowego, pogłębiania jego znajomości i oceny. Takimi działaniami są w szczególności: badania naukowe, wymiana międzynarodowa, rozprzestrzenianie informacji i publikacji, popularyzowanie, popieranie kontrolowanego zwiedzania ogrodów, uwrażliwienie społeczeństwa na wartości natury i dziedzictwa historycznego poprzez środki masowego przekazu. Najpiękniejsze ogrody historyczne będą kandydować do wpisu na listę Dziedzictwa Światowego.

NOTABENE:

Takie są zalecenia odnoszące się do wszystkich ogrodów historycznych na świecie. Niniejsza „Karta Ogrodów” może być w przyszłości uzupełniona odpowiednimi przepisami odnoszącymi się do różnych rodzajów ogrodów w powiązaniu z krótkim opisem ich specyficznego charakteru.

Granada 1985

KONWENCJA O OCHRONIE DZIEDZICTWA ARCHITEKTONICZNEGO EUROPY

Rada Europy
Granada, 3 października 1985 r.

Państwa członkowskie Rady Europy, sygnatariusze niniejszej Konwencji,

biorąc pod uwagę, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności jej członków, między innymi w celu ochrony oraz realizacji ideałów i zasad, które stanowią ich wspólne dziedzictwo;

uznając, że dziedzictwo architektoniczne stanowi niczym niezastąpione odzwierciedlenie bogactwa i zróżnicowania dziedzictwa kulturalnego Europy, jest bezcennym świadectwem naszej przeszłości i stanowi wspólne dziedzictwo wszystkich Europejczyków;

mając na względzie postanowienia Europejskiej Konwencji Kulturalnej podpisanej w Paryżu 19 grudnia 1954 roku, a zwłaszcza jej artykuł 1;

mając na względzie Europejską Kartę Dziedzictwa Architektonicznego, przyjętą przez Komitet Ministrów Rady Europy 26 września 1975 roku oraz Rezolucję nr (76) 28 w sprawie przystosowania prawa do wymogów zintegrowanej ochrony dziedzictwa architektury, przyjętą 14 kwietnia 1976 roku;

mając na względzie Zalecenie Zgromadzenia Plenarnego Rady Europy nr 880 (1979) w sprawie ochrony europejskiego dziedzictwa architektonicznego;

mając na względzie Zalecenie Komitetu Ministrów nr R (80) 16 w sprawie specjalistycznego szkolenia architektów, urbanistów, inżynierów budowlanych architektów krajobrazu, a także Zalecenie* Komitetu Ministrów nr R (81) 13 z dnia 1 lipca 1981 r. w sprawie działań na rzecz wspomagania zanikających rzemiosł w kontekście działalności artystycznej;

odwołując się do znaczenia, jakie odgrywa zachowanie dla przyszłych pokoleń świadectw rozwoju kultury oraz poprawy środowiska miejskiego i wiejskiego, a tym samym sprzyjanie rozwojowi gospodarczemu, społecznemu i kulturalnemu państw i regionów;

uznając doniosłość osiągnięcia porozumienia w zakresie podstawowych założeń wspólnej polityki gwarantującej zachowanie i wzbogacanie dziedzictwa architektonicznego, uzgodniły co następuje:

DEFINICJA DZIEDZICTWA ARCHITEKTONICZNEGO

Artykuł 1.

Dla celów niniejszej Konwencji, określenie „dziedzictwo architektoniczne” rozumiane jest jako dobra trwałe obejmujące:

1. Zabytki: wszelkie budowle i obiekty wyróżniające się szczególną wartością historyczną, archeologiczną, artystyczną, naukową, społeczną lub techniczną, włącznie z ich częściami składowymi i ich wyposażeniem;
2. Zespoły budynków: jednolite zespoły zabudowy miejskiej lub wiejskiej wyróżniające się szczególną wartością historyczną, archeologiczną, artystyczną, naukową, społeczną lub techniczną, na tyle zwarte, aby tworzyć określoną jednostkę urbanistyczną;
3. Tereny: dzieła stworzone wspólnie przez człowieka i naturę, stanowiące obszary częściowo zabudowane, dostatecznie wyodrębnione i jednolite, aby tworzyć jednostkę urbanistyczną posiadającą szczególną wartość historyczną, archeologiczną, artystyczną, naukową, społeczną lub techniczną.

IDENTYFIKACJA DÓBR PODLEGAJĄCYCH OCHRONIE

Artykuł 2.

Celem dokładnego zidentyfikowania zabytków, zespołów budynków i terenów podlegających ochronie, każda ze Stron zobowiązuje się do prowadzenia inwentaryzacji, a w przypadku zagrożenia dóbr, o których mowa, do niezwłocznego przygotowania właściwej dokumentacji.

SYSTEM OCHRONY PRAWNEJ

Artykuł 3.

Każda ze Stron zobowiązuje się do:

1. Wprowadzenia systemu ochrony prawnej dziedzictwa architektonicznego;
2. Wprowadzenia, w ramach tego systemu i w sposób właściwy dla danego Państwa lub regionu, przepisów dotyczących ochrony zabytków, zespołów budynków i terenów.

Artykuł 4.

Każda ze Stron zobowiązuje się do:

1. Wprowadzenia właściwego nadzoru i zasad wydawania decyzji zgodnie z wymogami ochrony prawnej dóbr, o których mowa;
2. Zapobiegania niszczeniu, rujnowaniu lub burzeniu dóbr podlegających ochronie. W tym celu każda ze stron wprowadzi, o ile już nie istnieją, przepisy, które:
  - a) zobowiązują do przedstawienia właściwemu organowi każdego projektu dotyczącego rozebrania lub przebudowy obiektów zabytkowych już podlegających ochronie, albo w stosunku do których podjęto działania mające na celu objęcie ich ochroną, a także wszelkich projektów mających wpływ na otoczenie.
  - b) zobowiązują do przedstawienia właściwemu organowi wszelkich projektów dotyczących zespołu budynków lub jego części, albo terenu, które przewidują:
    - rozebranie budynków
    - budowę nowych obiektów
    - istotną przebudowę, która narusza charakter zespołu budynków lub terenu;
  - c) zezwalają organom publicznym na nałożenie na właściciela dobra chronionego obowiązku przeprowadzenia prac renowacyjnych albo na ich wykonanie we własnym zakresie w przypadku niewykonania ich przez właściciela;
  - d) zezwalają na wykup dobra chronionego.

Artykuł 5.

Każda ze stron zobowiązuje się do wydania zakazu usuwania całości lub części każdego obiektu zabytkowego będącego pod ochroną, chyba że ich stan techniczny wymusza taką konieczność. W takim przypadku właściwy organ podejmuje odpowiednie środki ostrożności związane z demontażem zabytku, jego przeniesieniem i odbudową we właściwej lokalizacji.

ŚRODKI POMOCNICZE

Artykuł 6.

Każda ze Stron zobowiązuje się do:

1. Zapewnienia przez organy publiczne pomocy finansowej dla utrzymania i restauracji dziedzictwa architektonicznego, znajdującego się na jej terytorium, zgodnie z ich właściwością ogólnokrajową, regionalną lub lokalną i w ramach dostępnego budżetu;
2. Uruchomienia w razie konieczności, mechanizmów fiskalnych, mogących przyczynić się do ochrony tego dziedzictwa;
3. Popierania inicjatyw prywatnych związanych z zachowaniem i restauracją dziedzictwa architektonicznego.

Artykuł 7.

Każda ze stron zobowiązuje się do podjęcia działań na rzecz poprawy ogólnego stanu środowiska w otoczeniu zabytków, zespołów budynków i terenów zabytkowych.

Artykuł 8.

W celu zmniejszenia ryzyka pogorszenia stanu dziedzictwa architektonicznego, każda ze stron zobowiązuje się do:

1. Wspierania badań naukowych, których celem jest określenie i analiza szkodliwych skutków zanieczyszczenia środowiska oraz określenia środków i sposobów jego ograniczenia lub likwidacji;
2. Uwzględniania specyficznych problemów ochrony dziedzictwa architektonicznego w ramach polityki ochrony środowiska.

SANKCJE

Artykuł 9.

Każda ze stron zobowiązuje się, w ramach swoich kompetencji, do zagwarantowania odpowiedniej i stosownej reakcji właściwych organów w przypadku naruszenia przepisów prawa o ochronie dziedzictwa architektonicznego. Stosowne sankcje mogą, w uzasadnionych okolicznościach, polegać na nałożeniu na sprawcę wykroczenia obowiązku rozebrania nowo wzniesionego budynku, który nie spełnia określonych warunków, albo przywrócenia dobra chronionego do stanu poprzedniego.

POLITYKA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTKÓW

Artykuł 10.

Każda ze stron zobowiązuje się do przyjęcia zintegrowanej polityki ochrony zabytków, która:

1. Traktuje ochronę dziedzictwa architektonicznego jako istotny cel planowania przestrzennego miast i krajów oraz zapewni, żeby ten wymóg był brany pod uwagę zarówno na etapie opracowywania planów zagospodarowania przestrzennego, jak i przy wydawaniu decyzji zezwalających na podejmowanie prac;
2. Popiera programy restaurowania i zachowania dziedzictwa architektonicznego;
3. Uwzględnia konserwację, promocje i wzbogacanie dziedzictwa architektonicznego jako podstawowy element polityki kulturalnej i przestrzennej oraz planowania.
4. Ułatwia tam, gdzie jest to możliwe w procesie planowania przestrzennego miast i krajów, zachowanie i wykorzystanie niektórych budynków, których faktyczne znaczenie nie uzasadnia ochrony w znaczeniu określonym w artykule 3 ustęp 1 niniejszej Konwencji, ale które są interesujące z punktu widzenia ich lokalizacji w środowisku miejskim lub wiejskim, albo z punktu widzenia jakości życia.
5. Sprzyja kultywowaniu umiejętności oraz stosowaniu tradycyjnych materiałów jako niezwykle istotne dla przyszłość dziedzictwa architektonicznego.

Artykuł 11.

Każda ze stron, szanując architektoniczny i historyczny charakter dziedzictwa, zobowiązuje się do popierania:

- wykorzystywania dóbr chronionych dla potrzeb współczesności;
- adaptacji, o ile to możliwe, starych budynków do nowych celów.

Artykuł 12.

Uznając znaczenie, jakie odgrywa udostępnianie publiczności dóbr chronionych, każda ze stron zobowiązuje się do podejmowania odpowiednich działań dla zapewnienia, żeby skutki tej dostępności nie wpływały negatywnie na charakter architektoniczny i historyczny tych dóbr lub ich otoczenia.

Artykuł 13.

W celu ułatwienia realizacji takiej polityki, każda ze stron zobowiązuje się popierać, w ramach własnych struktur politycznych i administracyjnych, skuteczną współpracę na wszystkich szczeblach między służbami odpowiedzialnymi za konserwację, kulturę, ochronę środowiska i planowanie.

UDZIAŁ SPOŁECZEŃSTWA I ORGANIZACJI

Artykuł 14.

W celu zwiększenia wpływu organów publicznych na identyfikację, ochronę, restaurację, zachowanie, administrowanie i promocję dziedzictwa architektonicznego, każda ze Stron zobowiązuje się do:

1. Utworzenia na różnych etapach podejmowania decyzji, właściwych mechanizmów wymiany informacji, konsultacji i współpracy między Państwem, organami władzy regionalnej i lokalnej, instytucjami kulturalnymi, stowarzyszeniami i społeczeństwem;
2. Popierania rozwoju mecenatu i organizacji o charakterze niezarobkowym, działających w tej dziedzinie.

INFORMACJA I SZKOLENIE

Artykuł 15.

Każda ze stron zobowiązuje się do:

1. rozwijania społecznej świadomości znaczenia ochrony dziedzictwa architektonicznego, zarówno jako elementu tożsamości kulturalnej, jak i źródła inspiracji i twórczości obecnych i przyszłych pokoleń;
2. popierania w tym celu, zwłaszcza poprzez wykorzystanie współczesnej techniki przekazu i promocji, polityki szerzenia informacji i pogłębiania świadomości społecznej, mając w szczególności na celu:
  - a) pobudzanie lub poszerzanie zainteresowania społeczeństwa, począwszy od wieku szkolnego, ochroną dziedzictwa, jakością tworzonego środowiska i architekturą;
  - b) wykazanie jedności dziedzictwa kulturalnego i istniejących powiązań między architekturą, sztuką, tradycjami i stylem życia w skali europejskiej, krajowej i regionalnej.

Artykuł 16.

Każda ze stron zobowiązuje się do popierania szkolenia w zakresie różnych zawodów i rzemiosł związanych z ochroną dziedzictwa architektonicznego.

EUROPEJSKA KOORDYNACJA POLITYKI OCHRONY ZABYTKÓW

Artykuł 17.

Strony zobowiązują się do wymiany informacji na temat polityki ochrony zabytków, w zakresie:

1. Metod badań przeglądowych, ochrony i konserwacji dóbr, uwzględniając zarówno dorobek historyczny, jak i współczesny;
2. Optymalnych form godzenia potrzeb w zakresie ochrony dziedzictwa architektonicznego z potrzebami współczesnego życia gospodarczego, społecznego i kulturalnego;
3. Stworzonych przez nowe technologie możliwości identyfikowania i inwentaryzowania zabytków architektury oraz walki z niszczeniem materiałów, a także w dziedzinie badań naukowych, prac restauracyjnych oraz metod zarządzania i propagowania tego dziedzictwa;
4. Form popierania twórczości w dziedzinie architektury, jako wkładu naszej epoki do dziedzictwa europejskiego.

Artykuł 18.

Strony zobowiązują się do zapewnienia, ilekroć okaże się to konieczne, wzajemnej pomocy technicznej w formie doświadczeń i specjalistów w dziedzinie konserwacji dziedzictwa architektonicznego.

Artykuł 19.

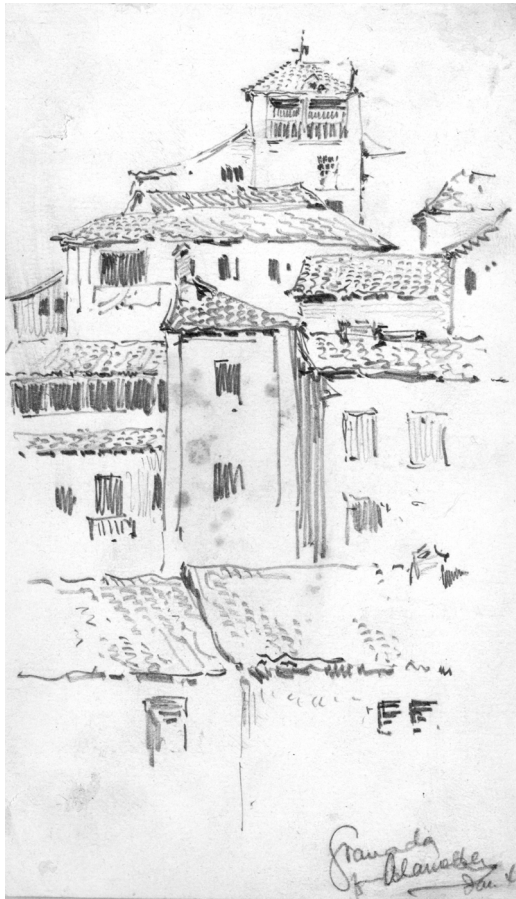
Strony zobowiązują się, w ramach ustawodawstwa państwowego lub porozumień międzynarodowych, do popierania europejskiej wymiany specjalistów z zakresu konserwacji dziedzictwa architektonicznego, w tym także w dziedzinie szkolenia.

Artykuł 20.

Dla celów niniejszej Konwencji, Komitet Ekspertów, powołany przez Komitet Ministrów Rady Europy w trybie artykułu 17 Statutu Rady Europy, nadzoruje stosowanie przepisów niniejszej Konwencji, a w szczególności:

1. Przedstawia Komitetowi Ministrów Rady Europy okresowe sprawozdania dotyczące sytuacji w dziedzinie ochrony zabytków architektury w Państwach – stronach niniejszej Konwencji, realizacji jej zasad oraz działań własnych;
2. Przedstawia Komitetowi Ministrów Rady Europy propozycje form realizacji postanowień niniejszej Konwencji; takie formy mogą obejmować propozycje działań wielostronnych, rewizję lub zmiany w postanowieniach Konwencji oraz informowanie opinii publicznej o celach Konwencji;
3. Przedstawia Komitetowi Ministrów Rady Europy zalecenia dotyczące zaproszenia do przystąpienia do niniejszej Konwencji Państw, niebędących członkami Rady Europy.

Arnold William Brunner, Grenada, 1892

Artykuł 21.

Postanowienia niniejszej Konwencji nie ograniczają możliwości stosowania szczególnych bardziej korzystnych przepisów dotyczących ochrony dóbr określonych w artykule 1, a zawartych w:

- Konwencji o ochronie światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z dnia 16 listopada 1972 r.;
- Europejskiej Konwencji o ochronie dziedzictwa archeologicznego z dnia 6 maja 1969 r.

PRZEPISY KOŃCOWE

Artykuł 22.

1. Niniejsza Konwencja jest otwarta do podpisu dla Państw członkowskich Rady Europy. Podlega ratyfikacji lub zatwierdzeniu. Dokumenty ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia składa się Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.
2. Niniejsza Konwencja wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia, w którym trzy Państwa członkowskie Rady Europy wyrażą zgodę na związanie się Konwencją, zgodnie z postanowieniami ustępu poprzedzającego.
3. W odniesieniu do każdego Państwa członkowskiego, które wyrazi zgodę na związanie się Konwencją w terminie późniejszym, wejdzie ona w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia dokumentu ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia.

Artykuł 23.

1. Po wejściu w życie niniejszej Konwencji, Komitet Ministrów Rady Europy może zaprosić każde Państwo niebędące członkiem Rady Europy i Europejską Wspólnotę Gospodarczą, do przystąpienia do niniejszej Konwencji, podejmując w tym celu decyzję większością głosów, o której mowa w artykule 20 d) Statutu Rady Europy, przy wymogu jednomyślnej zgody przedstawicieli Umawiających się Państw uprawnionych do zasiadania w Komitecie.
2. W odniesieniu do każdego Państwa przystępującego lub do Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, o ile przystąpi, Konwencja wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia dokumentu przystąpienia sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

Artykuł 24.

1. Każde Państwo, w czasie podpisywania albo składania dokumentów ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, może określić terytorium lub terytoria, do których stosuje się niniejsza Konwencja.
2. Każde Państwo, w dowolnym późniejszym terminie, poprzez złożenie oświadczenia Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, może rozszerzyć stosowanie przepisów niniejszej Konwencji także na inne terytoria wskazane w oświadczeniu. W odniesieniu do tego terytorium Konwencja wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia otrzymania oświadczenia przez sekretarza Generalnego.
3. Każde oświadczenie, złożone w trybie określonym w dwóch poprzedzających ustępach, może zostać cofnięte w stosunku do terytoriów wymienionych w tym oświadczeniu, poprzez notyfikację skierowaną do Sekretarza Generalnego. Cofnięcie takie wywołuje skutek pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie sześciu miesięcy od dnia otrzymania notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 25.

1. Każde Państwo, w czasie podpisywania albo składania dokumentów ratyfikacji, zatwierdzenia lub przystąpienia, może oświadczyć, że zastrzega sobie prawo niestosowania artykułu 4 ustępy c) i d) w całości lub w części. Składanie innych zastrzeżeń jest niedopuszczalne.
2. Każde Państwo, które złożyło zastrzeżenie, o którym mowa w ustępie poprzedzającym, może je wycofać, poprzez złożenie notyfikacji Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy. Wycofanie zastrzeżenia wywołuje skutek z dniem otrzymania notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.
3. Strona, która złożyła zastrzeżenie w stosunku do przepisów wymienionych w ustępie 1, nie może żądać stosowania tych przepisów przez inną Stronę; jeżeli jednak zastrzeżenie jest częściowe lub warunkowe, może żądać stosowania tych przepisów w takim zakresie, w jakim sama to czyni.

Artykuł 26.

1. Każda ze Stron może w dowolnym czasie wypowiedzieć niniejszą Konwencję, z drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy.
2. Wypowiedzenie wywołuje skutek pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie sześciu miesięcy od otrzymania notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 27.

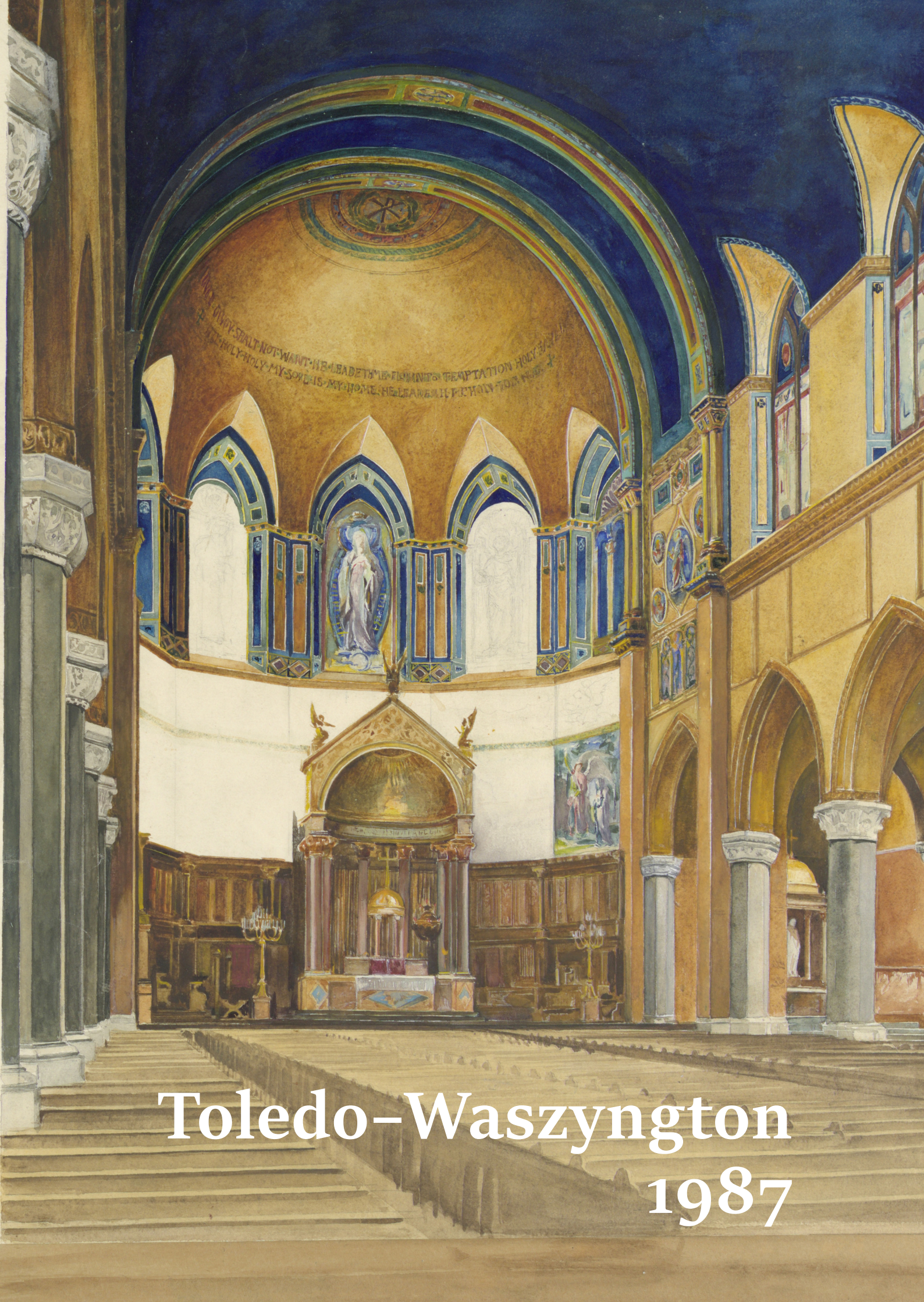
Sekretarz Generalny Rady Europy notyfikuje Państwom członkowskim Rady Europy i Państwom, które przystąpiły do niniejszej Konwencji oraz Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej, o ile do niej przystąpi:

- a) o każdym złożeniu podpisu;
- b) o złożeniu dokumentów ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia;
- c) o każdej dacie wejścia w życie niniejszej konwencji, zgodnie z artykułami 22, 23 i 24;
- d) o dokonaniu jakichkolwiek czynności notyfikacyjnych lub powiadomieniach odnoszących się do niniejszej Konwencji.

Na dowód powyższego, niżej podpisani, będąc do tego należycie upoważnieni, podpisali niniejszą Konwencję.

Sporządzono w Granadzie, 3 dnia października 1985 r. w językach angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne, w jednym egzemplarzu, który zostanie złożony w archiwach Rady Europy. Sekretarz Generalny Rady Europy przekaże uwierzytelnione odpisy każdemu państwu członkowskiemu Rady Europy i każdemu Państwu lub Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej zaproszonemu do przystąpienia do niniejszej Konwencji

Toledo-Waszyngton
1987

KARTA WASZYNGTOŃSKA MIĘDZYNARODOWA KARTA OCHRONY MIAST HISTORYCZNYCH ICOMOS

VIII Zgromadzenie Generalne ICOMOS
Waszyngton, październik 1987 r.

PREAMBUŁA I DEFINICJE

Wszystkie miasta na świecie są rezultatem mniej lub więcej spontanicznego rozwoju lub opracowanego planu i jako takie są materialnym odzwierciedleniem zróżnicowania społeczeństw w toku ich dziejów i z tego tytułu wszystkie miasta są historyczne.

Obecna „Karta” dotyczy w pierwszym rzędzie miast, wielkich lub małych, ośrodków miejskich i dzielnic zabytkowych, razem z ich otoczeniem naturalnym lub kształtowanym przez człowieka, które poza wartością dokumentu historycznego odzwierciedlają wartości charakterystyczne dla tradycyjnych kultur miejskich, które są zagrożone degradacją, zniszczeniem struktur lub całkowitą zagładą pod wpływem rozwoju urbanizacji będącej następstwem uprzemysłowienia ogarniającego dziś wszystkie społeczeństwa.

Wobec tej sytuacji, często dramatycznej, której wynikiem są nieodwracalne straty natury kulturalnej i społecznej, a nawet ekonomicznej, Międzynarodowa Rada Ochrony Zabytków (ICOMOS) uznała za niezbędne opracowanie „Międzynarodowej Karty Ochrony Miast Historycznych” uzupełniającej „Międzynarodową Kartę Konserwacji i Restauracji Miejsc Zabytkowych” (Wenecja, 1964 r.) nazywanej „Kartą Wenecką”. Ten nowy dokument określa zasady i cele, metody i środki działania właściwe dla zachowania charakteru miast zabytkowych, sprzyjające harmonii życia jednostek i społeczności oraz zmierzające do zachowania w całości dóbr nawet skromnych, które stanowią dziedzictwo ludzkości.

Podobnie jak w tekście Rekomendacji UNESCO dotyczącej „ochrony zespołów zabytkowych lub tradycyjnych oraz ich roli w życiu współczesnym” (Warszawa-Nairobi, 1976), a także w innych dokumentach międzynarodowych, przez „ochronę miast historycznych” rozumie się działania potrzebne dla ich zabezpieczenia, konserwacji i restauracji oraz dla ich harmonijnego rozwoju i adaptacji do potrzeb życia współczesnego.

ZASADY I CELE

1. Aby ochrona miast i dzielnic była skuteczna, powinna ona stanowić integralną część ogólnej polityki i rozwoju gospodarczego i społecznego oraz powinna być określona w planowaniu przestrzennym, urbanistycznym i regionalnym na wszystkich szczeblach.
2. Wartości podlegające ochronie stanowią: zabytkowy charakter miasta oraz zespół elementów materialnych i duchowych będących jego odzwierciedleniem, a w szczególności:
  - a) plan miast określony przez ulice i działki,
  - b) współzależność między zabudową, zielenią i otwartą przestrzenią,
  - c) wygląd wewnętrzny i zewnętrzny budowli, określony skalą, rozmiarami, stylem, konstrukcją i materiałami, kolorem i wystrojem,
  - d) współzależność między miastem lub dzielnicą zabytkową a otaczającym je środowiskiem naturalnym i kulturowym,
  - e) różne funkcje, które miasto lub dzielnice spełniały w przeszłości.
3. Udział i współdziałanie mieszkańców całego miasta w sprawach ochrony stanowi niezbędny warunek jej skuteczności. Uczestniczenie mieszkańców całego miasta w sprawach ochrony stanowi niezbędny warunek jej skuteczności. Uczestniczenie mieszkańców miasta w jego ochronie jest pożądane w każdych okolicznościach i powinno być wspomagane

przez nieodzowne pobudzenie tej świadomości we wszystkich pokoleniach. Nie wolno nigdy zapominać, że ochrona miast i dzielnic zabytkowych dotyczy przede wszystkim jego mieszkańców.

4. Wszelka interwencja w dzielnicy lub mieście zabytkowym powinna być realizowana z wielką rozważą, systematycznie i konsekwentnie według planu, z unikaniem wszelkiego dogmatyzmu, ale biorąc pod uwagę w każdym przypadku właściwą im specyfikę.

METODY I ŚRODKI

5. Planowanie miast i dzielnic zabytkowych powinno być poprzedzone studiami wielodyscyplinarnymi. Plan ochrony powinien zawierać analizę danych archeologicznych, historycznych, architektonicznych, technicznych, socjologicznych i ekonomicznych. Powinien też zawierać określenie kierunków i uwarunkowań projektowanych działań dotyczących prawa, administracji i finansowania ochrony. Plan powinien wyodrębnić i harmonijnie wiązać dzielnicę zabytkową z całością miasta. Plan powinien wskazywać, które budowle i ich grupy są przeznaczone do ochrony specjalnej, które powinny być chronione pod pewnymi warunkami, oraz te, które wyjątkowo mogą być usunięte. Przed każdą ingerencją stan zabytkowego zespołu lub obiektu powinien być szczegółowo udokumentowany. Plan ochrony powinien mieć poparcie ze strony mieszkańców zabytkowego zespołu.
6. Niezbędne działania konserwatorskie podejmowane przed zatwierdzeniem planu, powinny być – tak, jak i działania po jego zatwierdzeniu – zgodne z zasadami obowiązującymi w niniejszej „Karcie” i w „Karcie Weneckiej”.
7. Konserwacja miast i dzielnic zabytkowych polega na stałym utrzymywaniu w dobrym stanie ich zabudowy.
8. Nowe funkcje i infrastruktura wynikające z wymogów życia współczesnego winny być przystosowane do charakteru miast zabytkowych. Adaptacja tych zespołów do potrzeb życia współczesnego wymaga wprowadzenia lub ulepszenia niezbędnych publicznych urządzeń i instalacji.
9. Polepszenie warunków mieszkaniowych winno stanowić jeden z podstawowych celów ochrony.
10. W przypadku konieczności przebudowy budynków lub wprowadzenia nowych elementów do istniejącej zabudowy, wszelkie uzupełnienia powinny być dokonywane z zachowaniem układów przestrzennych i parcelacyjnych oraz skali istniejącej zabudowy tak, jak tego wymaga charakter i wartość zespołu. Wprowadzenie elementów o charakterze współczesnym może przyczynić się do wzbogacenia zespołu pod warunkiem, że nie będą one szkodzić harmonijnej całości jego zabudowy.
11. Należy dążyć do poszerzenia wiedzy o przeszłości miast zabytkowych przez popieranie badań archeologii miejskiej, wraz z odpowiednią prezentacją odkryć w tej dziedzinie, ale pod warunkiem, że nie będą one szkodzić zachowaniu tkanki miast zabytkowych.
12. Ruch pojazdów musi być ściśle regulowany w obrębie miast i dzielnic zabytkowych; miejsca postoju i parkingi powinny być tak urządzone, aby nie szkodziły widokowi na zespoły zabytkowe ani na ich otoczenie.
13. Sieć wielkich arterii komunikacyjnych przewidziana w planach zagospodarowania terytorialnego nie powinna wkraczać w granice miast zabytkowych, ale jedynie ułatwiać ruch w ich pobliżu i dostęp do tych zespołów.
14. Środki ochronne mające zapobiegać klęskom żywiołowym i innym (zwłaszcza skażeniu środowiska i wstrząsom) winny być stosowane tak, aby działały na korzyść miast i dzielnic zabytkowych, zarówno w celu zabezpieczenia ich zasobów, jak i dla bezpieczeństwa i dobre-

go samopoczucia (zdrowia) mieszkańców. Środki podejmowane dla zapobiegania skutkom klęsk żywiołowych winny być dostosowane do specyfiki dóbr podlegających ochronie.

15. W celu zachęcenia wszystkich do uczestnictwa i współdziałania, o podstawowych założeniach programu ochrony powinni być informowani mieszkańcy, poczynając od dzieci w wieku szkolnym. Należy pobudzać świadomość stowarzyszeń i instytucji do ochrony dziedzictwa miast i zabiegać o środki finansowe na rzecz ochrony i konserwacji.
16. Należy zapewnić możliwość specjalistycznego szkolenia we wszystkich zawodach związanych z ochroną i konserwacją miast.

Sztokholm-Lozanna
1985

Fontaine

KARTA LOZAŃSKA KARTA OCHRONY I ZARZĄDZANIA DZIEDZICTWEM ARCHEOLOGICZNYM ICAHM – ICOMOS

ICAHM, Sztokholm 1989 / ICOMOS, Lozanna 1990 r.

Wiedza o początkach i rozwoju społeczeństwa ludzkiego jest w powszechnym mniemaniu niezwykle ważna dla poszukiwania kulturalnych i społecznych korzeni ludzkości.

Dziedzictwo archeologiczne przedstawia podstawowe świadectwa działalności człowieka w przeszłości. Jego ochrona i właściwe nim zarządzanie są dlatego konieczne, aby było dostępne archeologom i innym naukowcom dla potrzeb współczesnych i przyszłych generacji do badań i interpretacji.

Dla ochrony tego dziedzictwa wymagane jest nie tylko stosowanie metod archeologicznych, lecz także szersza podstawa zawodowej i naukowej wiedzy i biegłości. Niektóre elementy dziedzictwa archeologicznego są częściami składowymi budowli architektonicznych. Do nich obowiązują kryteria ochrony ustalone w 1964 r. w Karcie Weneckiej. Inne elementy dziedzictwa archeologicznego są z kolei częścią żywej tradycji lokalnych grup ludności. Dla ochrony i zachowania takich historycznych stanowisk i zabytków istotne znaczenie oraz udział miejscowych grup ludności.

Z tych powodów ochrona dziedzictwa archeologicznego powinna polegać na ściślejszej współpracy fachowców z różnych dziedzin. Pożądane jest także współdziałanie administracji państwa, naukowców, prywatnych i publicznych przedsiębiorców, jak i ogółu społeczeństwa.

W przedstawionej Karcie są dlatego przedstawione zasady różnych aspektów postępowania z dziedzictwem archeologicznym. Do tego należy też odpowiedzialność urzędów i prawodawców za podstawy fachowego prowadzenia ewidencji, inwentaryzacji, wykopalisk, dokumentacji, badań, zachowania, utrzymywania w dobrym stanie, konserwacji, rekonstrukcji, informacji i promocji, dla dostępności ogółowi i wykorzystania archeologicznego dziedzictwa jak i dla wymaganej kwalifikacji fachowców zajmujących się ochroną tego dziedzictwa.

Karta uzyska wsparcie przez sukces Karty Weneckiej, jeśli jej idee będą wcielane w życie w polityce i praktyce rządów, badaczy i ekspertów.

Karta powinna uzyskać znaczenie w świecie przez wprowadzenie jej podstawowych zasad i głównych kierunków. Nie można przy tym nie uwzględniać specyficznych problemów i możliwości regionów i krajów. Dlatego powinna być uzupełniana przez dalsze zasady i wytyczne na regionalnej i krajowej płaszczyźnie.

Artykuł 1.

DEFINICJA I WPROWADZENIE

Dziedzictwo archeologiczne stanowi tę część dziedzictwa materialnego, w stosunku do której podstawowych informacji dostarczają metody archeologiczne. Obejmuje ono wszelkie ślady ludzkiej egzystencji i składa się z miejsc związanych z wszystkimi śladami działalności ludzkiej, opuszczonymi budowlami i pozostałościami naziemnymi, podziemnymi i podwodnymi, włącznie ze wszystkimi relikami kultury materialnej z nimi związanymi.

Artykuł 2.

POLITYKA ZINTEGROWANEJ OCHRONY

Dziedzictwo archeologiczne jest wrażliwym, nieodnawialnym bogactwem kulturowym. Użytkowanie każdego terenu powinno być kontrolowane i rozwijane tak, aby zminimalizować zniszczenie dziedzictwa archeologicznego.

Polityka ochrony dziedzictwa archeologicznego powinna stanowić integralny składnik polityki dotyczącej przestrzennego zagospodarowania terenu, jak również polityki kulturalnej,

ochrony środowiska oraz polityki edukacyjnej. Polityka ochrony dziedzictwa archeologicznego powinna być stale aktualizowana. Tworzenie rezerwatów archeologicznych i stref ochronnych stanowi część takiej polityki.

Ochrona dziedzictwa archeologicznego powinna być integrowana na płaszczyźnie polityki planowania przestrzennego na poziomie międzynarodowym, narodowym, regionalnym i lokalnym. W ochronie dziedzictwa archeologicznego musi uczestniczyć aktywnie społeczeństwo. Jest to szczególnie istotne w przypadku dziedzictwa ludności lokalnej. Udział jej nie jest możliwy bez dostępu do wiedzy potrzebnej przy podejmowaniu decyzji. Tak więc upowszechnianie informacji jest ważnym czynnikiem zintegrowanej ochrony zabytków.

Artykuł 3.

PRAWODAWSTWO I GOSPODARKA

Ochrona dziedzictwa archeologicznego powinna być uważana za zobowiązanie moralne wszystkich ludzi, jest to również zbiorowy obowiązek publiczny. Obowiązek ten musi być uznany przez wprowadzenie odpowiedniego prawodawstwa oraz zapewnienie odpowiednich środków finansowych dla ochrony i skutecznej organizacji opieki i konserwacji dziedzictwa.

Dziedzictwo archeologiczne jest wspólne dla całej społeczności ludzkiej i dlatego też obowiązkiem każdego kraju jest zapewnienie odpowiednich środków finansowych dla jego ochrony. Zadaniem prawodawstwa jest zapewnienie ochrony dziedzictwu archeologicznemu stosownie do potrzeb, historii i tradycji każdego kraju i regionu, z uwzględnieniem ochrony stanowisk in situ oraz odpowiednich potrzeb badawczych. U podstaw tego prawodawstwa leży przesłanie, iż dziedzictwo archeologiczne jest dziedzictwem całej ludzkości oraz grup ludzi, a nie ogranicza się do pojedynczych osób lub narodów.

Prawo winno zabraniać niszczenia, degradowania i zmieniania wszelkich archeologicznych stanowisk i zabytków, obiektów i obszarów archeologicznych wraz z ich otoczeniem bez zgody odpowiednich władz archeologicznych.

Z zasady, gdy musi być zaaprobowane zniszczenie zabytku archeologicznego, należy wymagać pełnego zakresu badań archeologicznych oraz pełnej dokumentacji. Prawo powinno wymagać zachowania w dobrym stanie oraz zapewniać właściwe utrzymanie i konserwację dziedzictwa archeologicznego.

Należy przewidzieć odpowiednie sankcje za naruszanie prawa dotyczącego dziedzictwa archeologicznego. Jeśli prawodawstwo zapewnia ochronę tylko elementom dziedzictwa archeologicznego ujętym wybiórczo w państwowym rejestrze zabytków, należy zapewnić także czasową ochronę zabytkom niechronionym wpisem i nowo odkrytym stanowiskom lub obszarom, aż do ustalenia ich wartości archeologicznej.

Inwestycje budowlane i gospodarcze stanowią jedno z największych fizycznych zagrożeń dla dziedzictwa archeologicznego. Tak więc na inwestorach powinien spoczywać określony ustawowo obowiązek rozpoznania dziedzictwa archeologicznego przed rozpoczęciem realizacji projektów inwestycji, wraz z zapisem, że koszty takich badań powinny być uwzględnione w kosztorysie całego przedsięwzięcia. W ustawodawstwie uwzględnić należy także zasadę, że projekty inwestycji są przygotowywane w taki sposób, aby zminimalizować szkody i uniknąć ich negatywnego wpływu na dziedzictwo archeologiczne.

Artykuł 4.

ROZPOZNANIE

Ochrona dziedzictwa archeologicznego powinna opierać się na możliwie najpełniejszej wiedzy o jego przestrzennym zasięgu i charakterze. Tak więc podstawowym instrumentem strategii ochrony dziedzictwa archeologicznego jest ogólne rozpoznanie zasobów archeologicznych. Dlatego rozpoznanie archeologiczne stanowi podstawowy obowiązek ochrony i konserwacji dziedzictwa archeologicznego.

Jednocześnie inwentarze obejmują podstawowe zasoby informacji dla studiów i badań naukowych. Uzupełnianie inwentarzy należy traktować jako ciągły, dynamiczny proces. Inwentarze mają zawierać informacje na różnych poziomach rozpoznania i szczegółowości danych, ponieważ nawet cząstkowa wiedza może służyć działaniom ochronnym.

Artykuł 5.

BADANIA

Wiedza archeologiczna opiera się przede wszystkim na badaniach naukowych dziedzictwa archeologicznego. Badania takie obejmują pełny zakres metod od technik nieniszczących, przez sondaże weryfikacyjne aż do pełnych wykopalisk.

Należy przyjąć podstawową zasadę, aby zbieranie informacji o dziedzictwie archeologicznym nie niszczyło świadectwa archeologicznego bardziej, niż jest to konieczne dla ochrony lub osiągnięcia celów naukowych. Nieniszczące techniki badań, rozpoznanie z powietrza i naziemne oraz sondaże weryfikacyjne należy upowszechniać tam, gdzie to jest tylko możliwe i powinny one mieć pierwszeństwo wobec wykopalisk niszczących. Ponieważ wykopaliska zawsze wywołują konieczność selekcji materiału przeznaczonego do udokumentowania i ochrony, kosztem utraty innych informacji i nawet całkowitego zniszczenia stanowiska lub zabytku, decyzję o ich prowadzeniu należy podejmować po dokładnym rozważeniu sprawy.

Wykopaliska należy prowadzić na obszarach i przy zabytkach zagrożonych inwestycjami budowlanymi i gospodarczymi, zmianą zagospodarowania terenu, rabunkiem lub pogorszeniem się warunków naturalnych. W wyjątkowych przypadkach można prowadzić wykopaliska w niezagrażonych miejscach, aby wyjaśnić wątpliwości badawcze lub aby lepiej je promować i przedstawiać szerokiej publiczności. W takich przypadkach prowadzenie wykopalisk należy poprzedzić dokładną oceną wartości naukowej stanowiska. Wykopaliska powinny obejmować tylko część stanowiska, aby pozostawić część nienaruszoną dla przyszłych badań. Raport odpowiadający ustalonym normom należy udostępnić gronu naukowców oraz włączyć wraz z odpowiednim inwentarzem, w ustalonym czasie po zakończeniu wykopalisk.

Prace wykopaliskowe należy prowadzić zgodnie z ustaleniami zaleceń UNESCO z 1956 r. (Rekomendacja w Sprawie Międzynarodowych Zasad Stosowanych do Wykopalisk Archeologicznych) oraz uzgodnionymi normami profesjonalnymi, zarówno międzynarodowymi, jak i krajowymi.

Artykuł 6.

UTRZYMANIE WE WŁAŚCIWYM STANIE I KONSERWACJA

Ogólnym celem opieki, konserwacji dziedzictwa archeologicznego i organizacji jego zarządzania powinna być ochrona zabytków, obszarów i stanowisk in situ wraz z długoterminową konserwacją i troską o wszystkie z tym związane rysunki, zapiski, zbiory itp.. Przenoszenie elementów dziedzictwa archeologicznego na nowe miejsce stanowi pogwałcenie zasady ochrony dziedzictwa na jego pierwotnym miejscu i otoczeniu. Zasada ta podkreśla konieczność właściwego utrzymania, konserwacji i opieki w ustalonej formie. Potwierdza to również zasadę, że żaden z elementów dziedzictwa archeologicznego nie powinien być pozostawiony na widoku po ukończeniu wykopalisk, o ile nie można mu zagwarantować właściwego utrzymania i opieki po zakończeniu badań.

Należy aktywnie popierać współdziałanie lokalnych społeczności jako ważny czynnik w utrzymywaniu dziedzictwa archeologicznego. Istotne jest to szczególnie w przypadku dziedzictwa ludności miejscowej i lokalnych grup kulturowych. W niektórych przypadkach może okazać się korzystnym powierzenie społeczności lokalnej odpowiedzialności za ochronę i organizację opieki nad stanowiskami i obszarami zabytkowymi. W związku z nieuniknionym ograniczeniem dostępnych środków, utrzymanie aktywne należy prowadzić w selektywny sposób. Należy je oprzeć na wybranych przykładach różnorodnych zabytków i obszarów zabytkowych w oparciu o naukowe określenie ich znaczenia oraz reprezentatywności, nie ograniczając się do bardziej znanych i wizualnie atrakcyjnych zabytków. Należy stosować odpowiednie zasady zaleceń UNESCO z 1956 r. w sprawie utrzymania i konserwacji dziedzictwa archeologicznego.

Artykuł 7. **PREZENTACJA, INFORMACJA, REKONSTRUKCJA**

Prezentacja dziedzictwa archeologicznego opinii publicznej jest istotnym sposobem upowszechniania wiedzy o pochodzeniu i rozwoju nowoczesnych społeczeństw. Jednocześnie jest to najważniejszy sposób wpływający na rozumienie potrzeby ochrony dziedzictwa archeologicznego. Prezentację i informację można uznać za popularną formę przekazywania obecnego stanu wiedzy i dlatego też należy ją stale aktualizować. Należy wziąć pod uwagę wielostronne możliwości interpretacji i budzenie zrozumienia przeszłości. Rekonstrukcje spełniają dwie ważne funkcje: eksperymentalnych badań oraz interpretacji. Należy je jednak prowadzić ze szczególną ostrożnością, tak, aby uniknąć naruszania zachowanych znalezisk archeologicznych. Dla zachowania autentyczności należy łączyć dane pochodzące z wielu różnego rodzaju źródeł. Tam, gdzie jest to możliwe i właściwe, obiekty rekonstruowane nie powinny być realizowane bezpośrednio w miejscach autentycznych stanowisk i powinny być wtedy jako rekonstrukcje oznakowane.

Artykuł 8. **KWALIFIKACJE ZAWODOWE**

W opiece i konserwacji dziedzictwa archeologicznego konieczny jest wysoki poziom naukowy w wielu różnych dyscyplinach. Tak więc ważnym elementem polityki edukacyjnej w każdym kraju powinno być przygotowanie odpowiedniej liczby wykwalifikowanych profesjonalistów. Rozwinięcie specjalizacji w pewnych wąsko ukierunkowanych dziedzinach wymaga międzynarodowej współpracy. Należy więc ustalić i utrzymywać normy profesjonalnego kształcenia i postępowania.

Kształcenie uniwersyteckie archeologów powinno uwzględniać zmiany w polityce konserwatorskiej, polegającej na dawaniu pierwszeństwa zachowaniu stanowisk *in situ* przed ich badaniem wykopaliskowym. Powinno również uwzględniać fakt, że studiowanie historii społeczność lokalnych jest tak samo ważne dla ochrony i zrozumienia dziedzictwa archeologicznego, jak badania wyjątkowych zabytków i archeologicznych stanowisk.

Ochrona dziedzictwa archeologicznego jest procesem stałym i dynamicznym. Dlatego specjalistom pracującym w tej dziedzinie należy stworzyć okazję do uaktualniania ich wiedzy. W programach studiów podyplomowych należy poświęcać szczególną uwagę problematyce ochrony i organizacji opieki nad dziedzictwem archeologicznym.

Artykuł 9. **WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA**

Dziedzictwo archeologiczne jest wspólnym dziedzictwem całej ludzkości. Dlatego też współpraca międzynarodowa jest konieczna dla rozwoju i utrzymania standardów jego zachowania. Istnieje pilna potrzeba stworzenia międzynarodowych możliwości wymiany informacji i doświadczeń pomiędzy profesjonalistami zajmującymi się ochroną, konserwacją, organizacją opieki nad dziedzictwem archeologicznym. Wymaga to organizacji konferencji, seminariów, warsztatów etc. o zasięgu światowym i regionalnym oraz utworzenia centrów specjalistycznych studiów podyplomowych. ICOMOS, przez swoje wyspecjalizowane grupy, powinien popierać ten postulat w swoim planowaniu średnio- i długoterminowym.

Należy również rozwijać wymianę międzynarodową profesjonalistów jako formę podnoszenia poziomu postępowania z dziedzictwem archeologicznym. Pod auspicjami ICOMOS należy rozwijać techniczne programy pomocy w dziedzinie opieki i organizacji zarządzania dziedzictwem archeologicznym.

Karta została przygotowana przez ICAHM (Międzynarodowy Komitet Zarządzania Dziedzictwem Archeologicznym) na Sympozjum w Sztokholmie w 1989 r. i przyjęta przez ICOMOS w następnym roku w Lozannie.

Tłumaczenie: Z. Maj, weryfikacja i adaptacja: M. Konopka; tekst pierwotnie zamieszczony w „Wiadomościach Konserwatorskich” 1991, nr 3-4, s.10-13.

Tekst według *Vademecum konserwatora zabytków*, wersja z 2015 r.

La Valetta 1992

EUROPEJSKA KONWENCJA O OCHRONIE DZIEDZICTWA ARCHEOLOGICZNEGO

Rada Europy
La Valetta, 16 stycznia 1992 r.

PREAMBUŁA

Państwa członkowskie Rady Europy i inne Państwa Strony Europejskiej Konwencji kulturalnej, sygnatariusze niniejszej konwencji,

zważywszy, iż celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności pomiędzy jej członkami, w szczególności w celu ochrony i realizacji idei oraz zasad, które są ich wspólnym dziedzictwem;

mając na względzie Europejską konwencję kulturalną, sporządzoną w Paryżu dnia 19 grudnia 1954 r., a w szczególności jej artykuły 1 i 5;

mając na względzie Konwencję o ochronie dziedzictwa architektonicznego w Europie, podpisaną w Granadzie dnia 3 października 1985 r.;

mając na względzie Europejską konwencję o przestępstwach przeciwko własności kulturalnej, podpisaną w Delfach dnia 23 czerwca 1985 r.;

mając na względzie Zalecenia Zgromadzenia Parlamentarnego dotyczące archeologii, a w szczególności Zalecenia 848 (1978), 921 (1981) i 1072 (1988);

mając na względzie Zalecenie nr R(89)5 dotyczące ochrony i podkreślenia wartości dziedzictwa archeologicznego w związku z planami zagospodarowania przestrzennego miast i wsi;

przypominając, że dziedzictwo archeologiczne ma zasadnicze znaczenie dla wiedzy o historii ludzkości;

potwierdzając, że europejskie dziedzictwo archeologiczne, stanowiące dowód pradawnej historii, jest poważnie zagrożone zniszczeniem z powodu wzrastającej liczby projektów zagospodarowania przestrzennego, zagrożeń naturalnych, nielegalnych lub nienaukowych wykopalisk i niewystarczającej świadomości publicznej;

uznając, że jest istotne ustanowienie, tam gdzie jeszcze nie istnieją, odpowiednich kontrolnych procedur administracyjnych i naukowych oraz że potrzeba ochrony dziedzictwa archeologicznego powinna znaleźć odzwierciedlenie w planach zagospodarowania przestrzennego oraz w kierunkach rozwoju kultury;

podkreślając, że odpowiedzialność za ochronę dziedzictwa archeologicznego należy nie tylko do bezpośrednio zainteresowanego państwa, ale również do wszystkich państw w Europie w celu zmniejszenia ryzyka zniszczenia oraz promowania zachowania dziedzictwa poprzez zachęcanie do wymiany ekspertów i doświadczeń;

biorąc pod uwagę konieczność uzupełnienia zasad ustalonych w Europejskiej konwencji o ochronie dziedzictwa archeologicznego, podpisanej w Londynie dnia 6 maja 1969 r., w wyniku rozwoju polityki planowania w państwach europejskich;

uzgodniły, co następuje:

DEFINICJA DZIEDZICTWA ARCHEOLOGICZNEGO

Artykuł 1.

1. Celem niniejszej (poprawionej) konwencji jest ochrona dziedzictwa archeologicznego jako źródła zbiorowej pamięci europejskiej i jako instrumentu dla badań historycznych i naukowych.
2. W tym celu należy uznać za przedmiot dziedzictwa archeologicznego wszelkie pozostałości, obiekty i jakiegokolwiek inne ślady ludzkości z minionych epok:
  - I) których zachowanie i analiza pomogą prześledzić historię ludzkości i jej stosunek do środowiska naturalnego,
  - II) dla których wykopaliska i odkrycia oraz inne metody badań nad dziejami ludzkości i jej środowiskiem są podstawowym źródłem informacji i
  - III) które są usytuowane w jakimkolwiek miejscu podlegającym jurysdykcji Stron.
3. Dziedzictwo archeologiczne obejmuje struktury, konstrukcje, zespoły budowlane, eksploatowane tereny, przedmioty, zabytki innego rodzaju, jak też ich otoczenie znajdujące się na ziemi lub pod wodą.

IDENTYFIKACJA DZIEDZICTWA ORAZ ŚRODKÓW OCHRONY

Artykuł 2.

Każda Strona zobowiązuje się do utworzenia, za pomocą środków właściwych dla danego państwa, systemu prawnego do ochrony dziedzictwa archeologicznego, przewidując:

- I) utrzymanie inwentarza jej dziedzictwa archeologicznego oraz klasyfikacji chronionych zabytków i stref,
- II) utworzenie archeologicznych rezerwatów, nawet gdy nie ma tam widocznych pozostałości na powierzchni lub pod wodą, dla zachowania materialnego dowodu do analizy przez następne pokolenia,
- III) obowiązek zgłaszania przez znalazcę uprawnionym organom przypadkowego odkrycia przedmiotów należących do dziedzictwa archeologicznego i udostępnianie ich dla przeprowadzenia badań.

Artykuł 3.

W celu zachowania dziedzictwa archeologicznego oraz zagwarantowania naukowej rzetelności archeologicznych prac badawczych każda Strona zobowiązuje się:

- I) stosować procedury upoważniające do przeprowadzenia oraz nadzoru wykopalisk i innych prac archeologicznych w taki sposób, aby:
  - a) zapobiec wszelkim nielegalnym wykopaliskom oraz przemieszczeniu przedmiotów dziedzictwa archeologicznego,
  - b) zapewnić, aby archeologiczne wykopaliska i poszukiwania były przeprowadzane w sposób naukowy i pod warunkiem, że:
    - w miarę możliwości będą stosowane nieszkodliwe metody badania,
    - przedmioty dziedzictwa archeologicznego nie pozostaną odkryte lub pozostawione podczas wykopalisk lub po ich zakończeniu bez zapewnienia odpowiedniego ich zabezpieczenia, konserwacji i ich zagospodarowania,
- II) zapewnić, aby wykopaliska i inne potencjalnie szkodliwe techniki były wykonywane jedynie przez wykwalifikowane, specjalnie upoważnione osoby,
- III) uzależnić od specjalnego wcześniejszego upoważnienia, jeżeli jest ono przewidziane przez prawo wewnętrzne danego państwa, użycie wykrywaczy metalu oraz jakichkolwiek innych środków i metod wykrywania w poszukiwawczych pracach archeologicznych.

Artykuł 4.

Każda Strona zobowiązuje się do stosowania środków fizycznej ochrony dziedzictwa archeologicznego, zapewniając, stosowanie do okoliczności:

- I) nabycie lub ochronę przez organy państwowe, za pomocą innych odpowiednich środków, terenów mających stanowić rezerwat archeologiczny,
- II) konserwację i zachowanie dziedzictwa archeologicznego, jeżeli jest to możliwe na miejscu,
- III) zorganizowanie odpowiednich miejsc przechowywania pozostałości archeologicznych, które zostały przeniesione z ich pierwotnego miejsca.

ZINTEGROWANA KONSERWACJA DZIEDZICTWA ARCHEOLOGICZNEGO

Artykuł 5.

Każda Strona zobowiązuje się:

- I) do podejmowania próby pogodzenia i połączenia odpowiednich potrzeb archeologicznych oraz planów zagospodarowania przestrzennego poprzez zapewnienie archeologom uczestnictwa:
  - a) w tworzeniu założeń planowania, ukierunkowanych na zapewnienie wyważonej strategii mającej na celu ochronę, konserwację i podniesienie wartości terenów o wartości archeologicznej,
  - b) na różnych etapach planów zagospodarowania przestrzennego,
- II) do zapewnienia, by archeolodzy, twórcy planów miejskich oraz regionalnych systematycznie konsultowali się w celu umożliwienia:
  - a) zmiany planów zagospodarowania, które mogą mieć niekorzystny wpływ na dziedzictwo archeologiczne,
  - b) zapewnienia właściwego czasu i środków na odpowiednie naukowe badania stanowisk w terenie i do publikacji wyników badań,

Miner Kilbourne Kellogg, Malta, 1844

- III) do zapewnienia, by ocena wpływu na środowisko i wynikające z tego decyzje w pełni uwzględniały stanowiska archeologiczne oraz ich otoczenie,
- IV) do zapewnienia – jeśli przedmioty dziedzictwa archeologicznego zostały znalezione podczas zagospodarowania terenu – ich konserwacji na miejscu, jeśli jest to możliwe,
- V) do zapewnienia, by publiczne udostępnienie stanowisk archeologicznych, szczególnie jakiegokolwiek ustalenia organizacyjne, niezbędne do przyjmowania większej liczby osób zwiedzających, nie miało niekorzystnego wpływu na archeologiczny i naukowy charakter takich stanowisk i ich otoczenie.

FINANSOWANIE BADAŃ ARCHEOLOGICZNYCH I KONSERWACJI

Artykuł 6.

Każda Strona zobowiązuje się:

- I) do zapewnienia publicznego finansowego wsparcia dla badań archeologicznych ze strony państwowych, regionalnych i lokalnych władz, stosownie do ich uprawnień,
- II) do zwiększania materialnych środków dla ratownictwa archeologicznego
  - a) przez przedsięwzięcie odpowiednich środków zapewniających, by w większych publicznych i prywatnych pracach zagospodarowania zostało zapewnione pokrycie – odpowiednio ze środków sektora publicznego lub prywatnego – całkowitego kosztu każdej niezbędnej związanej z nimi pracy archeologicznej,
  - b) przez uwzględnienie w budżecie tych prac – podobnie jak w przypadku analizy zagrożeń dotyczących ochrony środowiska i zagospodarowania terenu – wstępnych badań i poszukiwań archeologicznych, końcowych dokumentów naukowych, jak też pełnej publikacji i udokumentowania znalezisk.

ZBIERANIE I ROZPOWSZECHNIANIE INFORMACJI NAUKOWYCH

Artykuł 7.

W celu ułatwienia badań nad odkryciami archeologicznymi i rozpowszechnienia wiedzy na ten temat każda Strona zobowiązuje się:

- I) do przygotowywania i aktualizowania raportów, inwentarzy i map stanowisk archeologicznych na obszarze swej jurysdykcji,

- II) do podejmowania wszelkich praktycznych środków, po zakończeniu prac archeologicznych, umożliwiających sporządzenie przeznaczonego do publikacji naukowego raportu, poprzedzającego niezbędne całościowe ogłoszenie specjalistycznych badań.

Artykuł 8.

Każda Strona zobowiązuje się:

- I) ułatwiać krajową i międzynarodową wymianę przedmiotów dziedzictwa archeologicznego dla profesjonalnych celów naukowych, podejmując jednocześnie odpowiednie kroki w celu zapewnienia, by taki obieg nie mógł w żaden sposób zagrozić kulturowej ani naukowej wartości tych przedmiotów,
- II) promować wymianę informacji o odbywających się archeologicznych badaniach i wykopaliskach oraz przyczynić się do organizowania międzynarodowych programów badawczych.

KSZTAŁTOWANIE ŚWIADOMOŚCI PUBLICZNEJ

Artykuł 9.

Każda Strona zobowiązuje się:

- I) prowadzić działalność edukacyjną w celu wzbudzenia i rozwijania w opinii publicznej świadomości wartości dziedzictwa archeologicznego dla zrozumienia przeszłości i niebezpieczeństw, jakie mu zagrażają,
- II) promować publiczny dostęp do znaczących przedmiotów własnego dziedzictwa archeologicznego, w szczególności stanowisk archeologicznych, i zachęcać do publicznej ekspozycji wybranych obiektów archeologicznych.

ZAPOBIEGANIE NIEDOZWOLONEMU OBIEGOWI PRZEDMIOTÓW DZIEDZICTWA ARCHEOLOGICZNEGO

Artykuł 10.

Każda Strona zobowiązuje się:

- I) organizować wymianę informacji o każdym zidentyfikowanym nielegalnym wykopalisku pomiędzy odpowiednimi organami państwowymi i instytucjami naukowymi,
- II) informować odpowiednie organy w państwie pochodzenia, które jest stroną niniejszej konwencji, o każdej propozycji, co do której podejrzewa się, iż pochodzi z nielegalnych wykopalisk lub z legalnych, ale jest bezprawna, oraz przedstawiać niezbędne szczegóły na ten temat,
- III) podjąć niezbędne kroki w celu zapewnienia, by muzea i podobne instytucje, których polityka nabywania przedmiotów dziedzictwa archeologicznego pozostaje pod kontrolą państwa, nie nabywały przedmiotów pochodzących prawdopodobnie z niekontrolowanych znalezisk lub nielegalnych wykopalisk albo z legalnych, ale bezprawnie zdobytych,
- IV) w przypadku muzeów i podobnych instytucji mieszczących się na terytorium Strony, ale których polityka nabywania przedmiotów nie pozostaje pod kontrolą Państwa:
  - a) udostępnić im tekst niniejszej (poprawionej) konwencji,
  - b) nie szczędzić wysiłków w celu zapewnienia poszanowania przez te muzea i instytucje zasad ustalonych wyżej w punkcie trzecim,
- V) ograniczać, w miarę możliwości, poprzez edukację, informację, kontrolę i współpracę, przemieszczanie przedmiotów dziedzictwa archeologicznego, uzyskanych z niekontrolowanych znalezisk lub nielegalnych wykopalisk, lub bezprawnie z legalnych wykopalisk.

Artykuł 11.

Żadne postanowienie niniejszej (poprawionej) konwencji nie narusza istniejących lub przyszłych dwustronnych lub wielostronnych umów pomiędzy Stronami, dotyczących nielegalnego obrotu przedmiotami dziedzictwa archeologicznego lub ich zwrotu pełnoprawnemu właścicielowi.

WZAJEMNA POMOC TECHNICZNA I NAUKOWA

Artykuł 12.

Strony zobowiązują się:

- I) udzielać sobie wzajemnej technicznej i naukowej pomocy przez wymianę doświadczeń i ekspertów w dziedzinach dotyczących dziedzictwa archeologicznego,
- II) zachęcać, w granicach właściwego ustawodawstwa wewnętrznego lub wiążących je umów międzynarodowych, do wymiany specjalistów w dziedzinach dotyczących zachowania dziedzictwa archeologicznego, również w dziedzinie stałego szkolenia.

KONTROLA STOSOWANIA NINIEJSZEJ (POPRAWIONEJ) KONWENCJI

Artykuł 13.

Dla celów niniejszej (poprawionej) konwencji Komitet Ekspertów, utworzonych przez Komitet Ministrów Rady Europy na podstawie artykułu 17 Statutu Rady Europy, będzie kontrolować stosowanie niniejszej (poprawionej) konwencji, a w szczególności:

- I) przedstawiać okresowo Komitetowi Ministrów Rady Europy raport o stanie działań w sferze ochrony dziedzictwa archeologicznego w Państwach-Stronach niniejszej (poprawionej) konwencji i o realizacji zasad zawartych w niniejszej (poprawionej) konwencji,
- II) proponować Komitetowi Ministrów Rady Europy środki do realizacji postanowień niniejszej (poprawionej) konwencji, włącznie z działalnością wielostronną, rewizją lub zmianą niniejszej (poprawionej) konwencji oraz informowaniem opinii publicznej o celach niniejszej (poprawionej) konwencji,
- III) zalecać Komitetowi Ministrów Rady Europy zaproszenie Państw, które nie są członkami Rady Europy, do przystąpienia do niniejszej (poprawionej) konwencji.

Artykuł 14.

1. Niniejsza (poprawiona) konwencja jest otwarta do podpisu dla Państw członkowskich Rady Europy i innych Państw-Stron Europejskiej konwencji kulturalnej. Podlega ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia lub zatwierdzenia zostaną złożone Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.
2. Żadne Państwo-Strona Europejskiej konwencji o ochronie dziedzictwa archeologicznego, podpisanej w Londynie dnia 6 maja 1969 r., nie może złożyć swoich dokumentów ratyfikacyjnych, przyjęcia lub zatwierdzenia, jeżeli wcześniej nie wypowiedziało tej konwencji lub nie uczyni tego równocześnie.
3. Niniejsza (poprawiona) konwencja wejdzie w życie po upływie 6 miesięcy od dnia, w którym 4 Państwa, włączając w to przynajmniej 3 Państwa członkowskie Rady Europy, wyraziły zgodę na związanie się niniejszą (poprawioną) konwencją zgodnie z postanowieniami powyższych ustępów.
4. W przypadku gdy – zgodnie z poprzednimi dwoma ustępami – wypowiedzenie konwencji z dnia 6 maja 1969 r. nie miało miejsca równocześnie z wejściem w życie niniejszej (poprawionej) konwencji, Umawiająca się Strona może podczas składania dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia oświadczyć, że będzie nadal stosować konwencję z dnia 6 maja 1969 r., aż do chwili wejścia w życie niniejszej (poprawionej) konwencji.
5. W stosunku do każdego Państwa sygnatariusza, które następnie wyrazi swoją zgodę na związanie się niniejszą (poprawioną) konwencją, wejdzie ona w życie po upływie 6 miesięcy od dnia złożenia dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia.

Artykuł 15.

1. Po wejściu w życie niniejszej (poprawionej) konwencji Komitet Ministrów Rady Europy może zaprosić każde państwo, niebędące członkiem Rady, oraz Europejską Wspólnotę Gospodarczą do przystąpienia do niniejszej (poprawionej) konwencji w drodze decyzji podjętej większością głosów, przewidzianej w artykule 20.d Statutu Rady Europy i przy jednomyślnym głosowaniu przedstawicieli Umawiających się Stron zasiadających w Komitecie.
2. W stosunku do każdego przystępującego Państwa lub do Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, w razie jej przystąpienia, niniejsza (poprawiona) konwencja wejdzie w życie po upływie 6 miesięcy od dnia złożenia dokumentu przystąpienia Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

Artykuł 16.

1. Każde Państwo może w czasie podpisywania lub podczas składania dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia określić terytorium lub terytoria, do których niniejsza (poprawiona) konwencja ma zastosowanie.
2. Każde Państwo może w jakimkolwiek późniejszym terminie, w drodze oświadczenia złożonego Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, rozszerzyć stosowanie niniejszej (poprawionej) konwencji na jakiekolwiek terytorium określone w oświadczeniu. W stosunku do takiego terytorium niniejsza (poprawiona) konwencja wejdzie w życie po upływie 6 miesięcy od dnia przyjęcia takiego oświadczenia przez Sekretarza Generalnego.
3. Każde oświadczenie złożone zgodnie z przepisami dwóch poprzedzających ustępów może, w stosunku do każdego terytorium określonego w oświadczeniu, zostać wycofane w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego. Wycofanie takie nabierze mocy po upływie 6 miesięcy od dnia otrzymania takiej notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 17.

1. Każda Strona może w każdym czasie wypowiedzieć niniejszą (poprawioną) konwencję w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy.
2. Takie wystąpienie nabierze mocy po upływie 6 miesięcy od dnia otrzymania takiej notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 18.

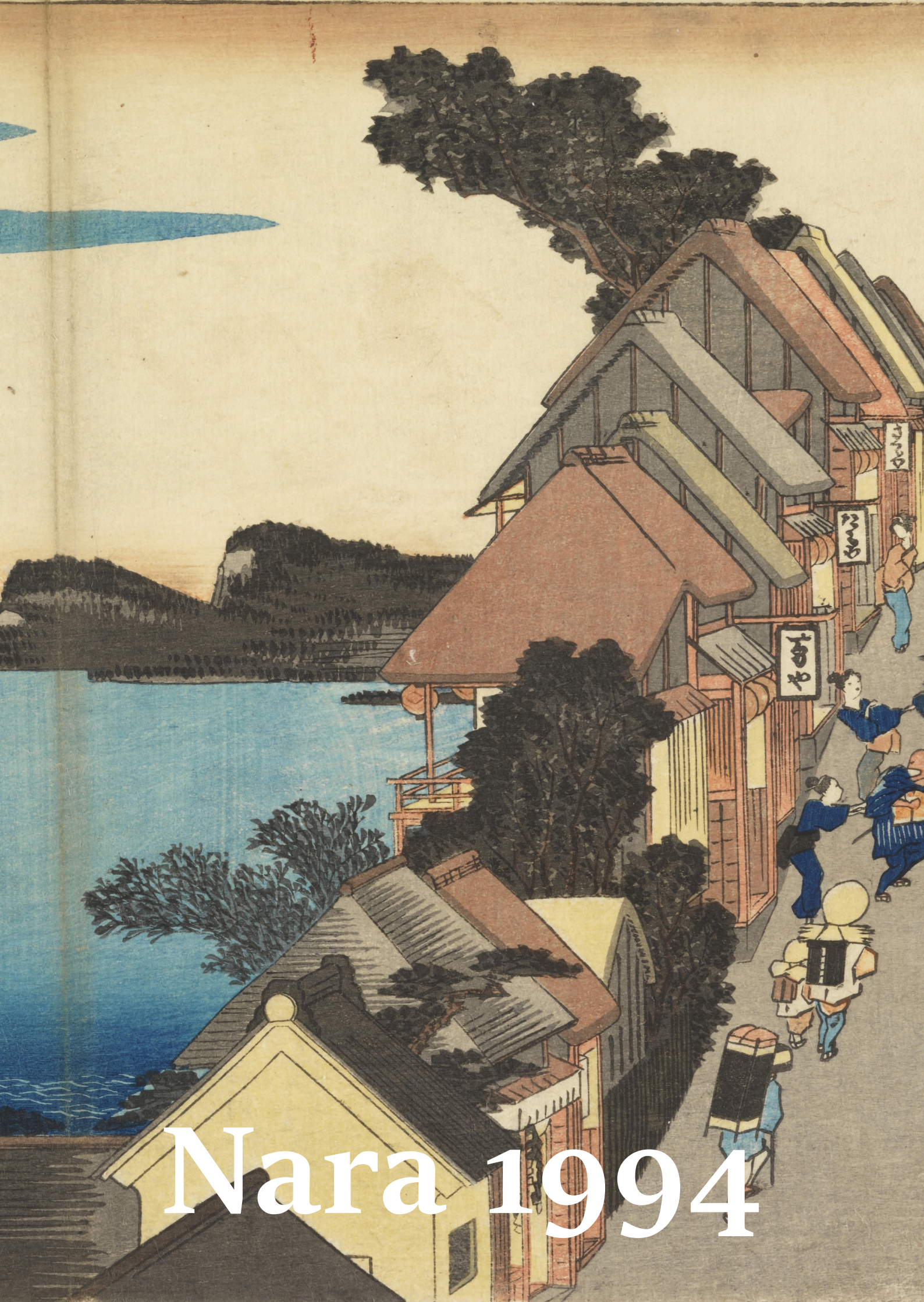
Sekretarz Generalny Rady Europy powiadomi Państwa członkowskie Rady Europy, inne Państwa-Strony Europejskiej konwencji kulturalnej i każde Państwo lub Europejską Wspólnotę Gospodarczą, które przystąpiły lub zostały zaproszone do przystąpienia do niniejszej (poprawionej) konwencji:

- I) o każdym podpisaniu,
- II) o każdym złożeniu dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia,
- III) o dacie wejścia w życie niniejszej (poprawionej) konwencji w zgodzie z artykułami 14, 15 i 16,
- IV) o każdej innej czynności, notyfikacji lub oświadczeniu dotyczącym niniejszej (poprawionej) konwencji.

Na dowód czego niżej podpisani, należycie do tego uppełnomocnieni, podpisali niniejszą (poprawioną) konwencję.

Sporządzono w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r., w językach angielskim i francuskim, przy czym obydwie teksty są jednakowo autentyczne, w jednym egzemplarzu, który zostanie złożony w archiwum Rady Europy. Sekretarz Generalny Rady Europy przekaże poświadczony kopie każdemu Państwu członkowskiemu Rady Europy, każdemu innemu Państwu-Stronie Europejskiej konwencji kulturalnej i każdemu Państwu niebędącemu członkiem lub Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, zaproszonym do przystąpienia do niniejszej (poprawionej) konwencji.

Nara 1994

DOKUMENT Z NARA O AUTENTYZMIE

Konferencja na temat autentyzmu
Nara, 1–6 listopada 1994 r.

PREAMBUŁA

1. My eksperci zebrani w Nara (Japonia), chcemy podziękować władzom japońskim za wspaniałomyślność i intelektualne spojrzenie, które umożliwiły spotkanie mające na celu zakwestionowanie tradycyjnie już przyjętych pojęć z dziedziny konserwacji dóbr kultury i wywołanie debaty na temat sposobów i możliwości rozszerzenia zakresu zainteresowań, aby w perspektywie zapewnić w praktyce konserwatorskiej większe respektowanie różnorodności kultur i dziedzictwa kultury.
2. Doceniamy należycie znaczenie zarysu dyskusji zaproponowanej przez Komitet Dziedzictwa Światowego. Komitet wyraził życzenie wprowadzenia pojęcia autentyzmu respektującego wartości kulturowe i społeczne każdego państwa, przy badaniu dokumentacji obiektów zaproponowanych do wpisu.
3. „Dokument z Nara o autentyzmie” jest powzięty w duchu Karty Weneckiej z 1964 r. Opierając się na Karcie, stanowi jej koncepcyjną dalszą część. Jest dokumentem dotyczącym dziedzictwa kultury, które dzisiaj zajmuje w większości społeczeństw zasadnicze miejsce.
4. W świecie trapionym przez ogólniki i banalność, w którym rewindykacja tożsamości kulturalnej wyraża się niekiedy poprzez agresywny nacjonalizm i wyeliminowanie kultur mniejszości narodowych, uwzględnianie autentyczności przyczyni się, również przy konserwacji dziedzictwa kultury, do respektowania i ujawniania wszystkich aspektów wspólnej pamięci ludzkości.

Dokument z Nara o autentyzmie został zredagowany przez 45 uczestników Konferencji na temat autentyzmu w ramach Konwencji dot. Dziedzictwa Światowego, która odbyła się w Nara, w Japonii, w dniach 1–6 listopada 1994 r., na zaproszenie Dyrekcji Spraw Kulturalnych Rządu Japońskiego i Prefektury m. Nara.

Dyrekcja zorganizowała Konferencję we współpracy z UNESCO, ICCROM i ICOMOS.

Wersja końcowa Dokumentu została zredagowana przez dwóch sprawozdawców generalnych Konferencji: Pana Raymonda Lemaire’a i Pana Herba Stovela. Zwracamy również uwagę na dwa aneksy (I. Sugestie nt. uzupełnień do Dokumentu; II. Definicje)

RÓŻNORODNOŚĆ KULTUR I RÓŻNORODNOŚĆ DZIEDZICTWA KULTURY

5. Różnorodność kultur i dziedzictwa kultury stanowi niedające się niczym zastąpić bogactwo intelektualne i duchowe ludzkości. Należy ją uznać za najważniejszy aspekt jego rozwoju. Nie tylko ochrona tej różnorodności, ale i jej promocja są podstawowym czynnikiem rozwoju ludzkości.
6. Różnorodność wyraża się zarówno w wymiarze przestrzennym, jak i czasowym, w stosunku do kultur, jak i związanych z nim sposobów życia. W przypadku gdyby różnice między kulturami miały prowadzić do sytuacji konfliktowych, respektowanie różnorodności kulturowej wymaga uznania słuszności swoistych wartości wszystkich stron konfliktu.
7. Formy i środki ekspresji, zarówno materialne, jak i niematerialne, które stanowią ich dziedzictwo. Te formy i środki należy respektować.
8. Należy przypomnieć, że UNESCO uważa za podstawową zasadę, że dziedzictwo kultury każdego jest dziedzictwem wszystkich. W ten sposób odpowiedzialność za dziedzictwo i za sposób zarządzania nim, spoczywa przede wszystkim na wspólnotie kulturowej, która się z niego wywodzi lub która jest nim obciążona. Sygnowanie kart i konwencji dotyczących dziedzictwa kultury oznacza przecież akceptację obowiązków i etyki z nich wynikających. Stąd zaleca się wyważenie własnych wymagań wobec dobra kultury, ale tak jednak, aby nie występować przeciwko fundamentalnym wartościom kultur zainteresowanych wspólnot.

WARTOŚĆ I AUTENTYZM

9. Zachowanie spuścizny historycznej, różnych jej form, pochodzących z różnych epok, znajduje swoje uzasadnienie w wartościach, które się jej przypisuje. Najwłaściwsze postrzeganie tych wartości zależy, między innymi, od wiarygodności źródeł informacji na ich temat. Znajomość, zrozumienie i interpretacja pierwotnych i późniejszych cech charakterystycznych zabytku, historycznych zmian i znaczenia, jakie odgrywa, stanowią podstawę oceny autentyczności danego dobra kultury i dotyczą w takim samym stopniu jego formy, jak i materiału, z którego jest zbudowane.
10. Autentyzm, w ten sposób pojmowany i stwierdzony w „Karcie Weneckiej” jest najważniejszym czynnikiem jakościowym, jeżeli chodzi o wiarygodność dostępnych źródeł informacji. Odgrywa on kapitalną rolę zarówno w każdym badaniu naukowym, przy interwencyjnych pracach konserwatorskich i restauratorskich, jak i w procedurze wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa lub do jakiegokolwiek inwentarza dóbr kultury.
11. Oceny zarówno wartości uznanych w dziedzictwie kultury, jak i wiarygodności źródeł informacji, mogą różnić się w zależności od kultury, a nawet w ramach tej samej kultury. Oceny wartości i autentyczności odnoszące się do różnych kultur nie mogą więc opierać się na jedynych w swoim rodzaju kryteriach. Przeciwnie, respekt należny tym kulturom wymaga, aby każde dzieło było traktowane i oceniane w oparciu o kryteria właściwe dla kontekstu kulturowego, do którego przynależy.
12. W konsekwencji, bardzo ważną i pilną sprawą jest uznanie w każdej kulturze cech charakterystycznych odnoszących się do wartości jej dóbr kultury oraz do wiarygodności i rzetelności źródeł informacji dotyczących tych dóbr.
13. W zależności od rodzaju zabytku i od jego kontekstu kulturowego, ocena autentyczności wiąże się z różnymi źródłami informacji. Źródła te dotyczą koncepcji i formy, materiałów i substancji, użytkowania i funkcji, tradycji i technik, położenia i rozmieszczenia, nastroju i ekspresji, stanu oryginalnego i zmian w toku historii.

Korzystanie z tych źródeł stwarza możliwość opisu dobra kultury w jego specyficznych wymiarach, z punktu widzenia artystycznego, technicznego, historycznego i społecznego.

ANEKS I

SUGESTIE DOTYCZĄCE UZUPEŁNIEŃ DO DOKUMENTU (ZAPROPONOWANE PRZEZ H. STAVEL)

1. Respektowanie różnorodności kultur i dziedzictwa kultury wymaga ciągłego wysiłku, aby przy próbie określania i oszacowywania autentyczności obiektu lub miejsca zabytkowego, uniknąć narzucania mechanicznych wzorów i ujednoliconych procedur.
2. Ocena autentyzmu, przy respektowaniu kultur i różnorodności dziedzictwa kultury, wymaga metod analiz i instrumentów, które odpowiadają charakterowi i potrzebom różnych kultur. Tego typu podejście może mieć wiele punktów wspólnych, między innymi wysiłki zmierzające do:
  - upewnienia się, że ocena autentyzmu odwołuje się do współpracy wielodyscyplinarnej oraz opiera się na wszelkich dostępnych ekspertyzach i wiedzy;
  - upewnienia się, że uznane wartości są naprawdę reprezentatywne dla danej kultury i jej różnorodnych działań dla zachowania własnej autentyczności, szczególnie wobec obiektów i miejsc zabytkowych;
  - udokumentowania w sposób jasny specyficznego charakteru autentyczności zabytków i miejsc zabytkowych, aby móc stworzyć wytyczne, którymi będzie się można kierować przy podejmowaniu prac konserwatorskich i decyzji co do przyszłości obiektów;
  - uaktualniania ocen stopnia autentyzmu w świetle ewolucji wartości i kontekstu.
3. Szczególnie ważne jest podjęcie starań, aby uznane wartości były respektowane, i aby proces ich identyfikacji obejmował działania zmierzające do uzyskania, w miarę możliwości, wspólnego i wielodyscyplinarnego konsensusu.
4. Działania powinny opierać się na współpracy międzynarodowej pomiędzy wszystkimi, którzy interesują się ochroną dziedzictwa kultury i przyczyniać się do rozwijania tej współpracy w celu zwiększenia ogólnego respektu i zrozumienia różnorodności wartości i ekspresji kulturalnych.

5. Prowadzenie dialogu i jego rozszerzanie na różne regiony i kultury świata, stanowią podstawowy warunek zwiększenia praktycznego znaczenia uwagi, jaką przypisuje się autentyzmowi w ochronie wspólnego dziedzictwa ludzkości.
6. Wzrost zainteresowania publiczności tym wymiarem dziedzictwa jest absolutnie konieczny, aby osiągnąć konkretne postanowienia, które pozwolą ocalić świadectwa przeszłości. Oznacza to, że lepiej rozumie się wartości reprezentowane przez dobra kultury, gdy respektuje się rolę, jaką odgrywają obiekty i miejsca zabytkowe we współczesnym społeczeństwie.

ANEKS II DEFINICJE

Konserwacja: oznacza wszelkie operacje, które prowadzą do zrozumienia dzieła, poznania jego historii i znaczenia, zapewnienia jego materialnej ochrony i ewentualnie jego restauracji i rewaloryzacji. (Dziedzictwo kultury oznacza zabytki, zespoły budowli i miejsca, zgodnie z definicją zawartą w artykule 1 Konwencji o Dziedzictwie Światowym).

Źródła informacji: zbiory źródeł zabytkowych, pisanych, przekazywanych ustnie, zilustrowanych, umożliwiających poznanie charakteru, cech specyficznych, znaczenia i historii dzieła.

Meksyk 1999

KARTA OCHRONY DZIEDZICTWA ARCHITEKTURY WERNAKULARNEJ

XII Zgromadzenie Generalne ICOMOS
Meksyk, październik 1999 r.

WPROWADZENIE

Dziedzictwo architektury wernakularnej stanowi główny przedmiot związku z tradycją i dumy wszystkich narodów. Zostało uznane za identyfikujący i atrakcyjny dorobek społeczeństwa. Objawia się ono w sposób nieformalny, ale jednak zorganizowany. Ma wymiar praktyczny, a jednocześnie przyciąga zainteresowanie i obdarzone jest dużymi walorami artystycznymi. Znajduje się w centrum życia współczesnego, ale zarazem stanowi zapis historii społeczeństwa. Chociaż jest dziełem człowieka, jest również wytworem czasu. Byłoby niegodne dziedzictwa ludzkości, gdyby nie podjęto starań o zachowanie tych tradycyjnych elementów ładu kulturowego, który stanowi o istocie egzystencji własnej człowieka.

Dziedzictwo architektury wernakularnej jest ważne, stanowi istotny wyraz kultury danej społeczności, jej stosunku do terytorium, a jednocześnie wyraża kulturową różnorodność świata.

Budownictwo wernakularne to tradycyjny i naturalny sposób tworzenia domostwa przez społeczności. Jest to proces ciągły, obejmujący niezbędne zmiany i nieustanne przystosowania, będące odpowiedzią na ograniczenia społeczne i środowiskowe. Przetrawanie tej tradycji jest na całym świecie zagrożone przez procesy gospodarczej, kulturowej i architektonicznej homogenizacji. Sposób, w jaki należy stawić czoło tym procesom, stanowi fundamentalny problem, którym muszą zająć się społeczności, a także rządy, planiści, architekci, konserwatorzy i międzydyscyplinarne zespoły specjalistów.

Z powodu homogenizacji kultury i globalnych przemian społeczno-ekonomicznych architektura wernakularna na całym świecie jest w ogromnym stopniu narażona na zagrożenia spowodowane ryzykiem procesu jej zanikania i problemami związanymi z utratą dynamiki jej tworzenia i nieprzystosowaniem do współczesnych technologii i koncepcji rozwoju.

W związku z tym konieczne jest ustanowienie obok Karty Weneckiej zasad opieki i ochrony naszego dziedzictwa architektury wernakularnej.

ZAGADNIENIA OGÓLNE

1. Przykłady architektury wernakularnej można rozpoznać poprzez:
  - a) wspólny sposób budowania danej społeczności;
  - b) rozpoznawalny lokalny lub regionalny charakter budownictwa, będący reakcją na otoczenie;
  - c) spójność stylu, formy i wyglądu lub zastosowanie tradycyjnie ustalonych rodzajów budowli;
  - d) tradycyjną wiedzę w dziedzinie projektowania i budownictwa, przekazywaną w sposób nieformalny;
  - e) skuteczną odpowiedź na ograniczenia funkcjonalne, społeczne i środowiskowe;
  - f) skuteczne stosowanie tradycyjnych systemów budownictwa i technik rzemieślniczych.
2. Dowartościowanie i skuteczna ochrona dziedzictwa wernakularnego zależą od zaangażowania i wsparcia społeczności oraz użytkowania i utrzymania obiektów w przyszłości.
3. Rządy i kompetentne władze powinny uznać prawo wszystkich społeczności do zachowania własnych żywych tradycji, do ich ochrony przy pomocy dostępnych środków ustawodawczych, administracyjnych i finansowych i do przekazywania ich przyszłym pokoleniom.

ZASADY KONSERWACJI

1. Konserwację dziedzictwa architektury wernakularnej należy prowadzić przy zastosowaniu wiedzy międzydyscyplinarnej, jednocześnie uznając nieuchronność zmian i rozwoju oraz potrzebę poszanowania utrwalonej tożsamości kulturowej społeczności.
2. W ramach współcześnie prowadzonych prac dotyczących budynków, zespołów i osad wernakularnych powinno się respektować ich kulturowe wartości i tradycyjny charakter.
3. Architektura wernakularna rzadko jest reprezentowana przez pojedyncze budowle i najlepiej chronić ją przez zachowane i utrzymywanie w każdym regionie zespołów i osad o charakterze reprezentatywnym.
4. Dziedzictwo budownictwa regionalnego stanowi integralną część krajobrazu kulturowego i ten związek należy wziąć pod uwagę przy tworzeniu koncepcji konserwatorskich i rewitalizacyjnych.
5. Budownictwo wernakularne obejmuje nie tylko fizyczną formę i materiał budynków, obiektów i przestrzeni, ale również sposoby ich wykorzystania i pojmowania ich roli oraz tradycje i niematerialne skojarzenia i konteksty, które się z nimi wiążą.

WYTYCZNE W PRAKTYCE

1. **Badania i dokumentacja**
Wszelkie prace przy budowlach wernakularnej należy prowadzić ostrożnie i po uprzednim wykonaniu pełnej analizy jej formy i konstrukcji. Dokumentacja tych prac powinna być umieszczona w publicznie dostępnym archiwum.
2. **Usytuowanie, krajobraz i zespoły budynków**
Interwencje w budowlach wernakularnych należy prowadzić w sposób, który pozwoli uszanować i zachować integralność ich usytuowania, ich związek z fizycznym i kulturowym krajobrazem oraz powiązanie pomiędzy jednym obiektem a drugim.
3. **Tradycyjne systemy budownictwa**
Ciągłość tradycyjnych systemów budownictwa i umiejętności rzemieślniczych związanych z architekturą wernakularną ma zasadnicze znaczenie dla zachowania i ich oddziaływania oraz jest kluczowa przy naprawach i restauracji takich budowli. Umiejętności takie należy zachowywać, dokumentować i przekazywać nowym pokoleniom rzemieślników i budowniczych w ramach edukacji i szkoleń.
4. **Wymiana materiałów i części**
Przebudowy podejmowane w odpowiedzi na uzasadnione wymogi współczesnego użytkowania należy prowadzić przy zastosowaniu materiałów, które pozwolą utrzymać spójność wyrazu, wyglądu, faktury i formy całej budowli, a także materiałów budowlanych.
5. **Adaptacja**
Budowle wernakularne powinny się adaptować i ponownie użytkować w sposób respektujący integralność budowli, jej charakter i formę, a jednocześnie w zgodności z przyjętymi warunkami życiowymi. Tam, gdzie nie występuje przerwa w ciągłym użytkowaniu form architektury wernakularnej, interwencja może odbywać się na podstawie i zgodnie z kodeksem etycznym obowiązującym w danej społeczności.
6. **Zmiany i restauracja okresowa**
Zmiany powodowane wpływem czasu powinny zyskać uznanie i zrozumienie jako ważny aspekt architektury wernakularnej. Dostosowanie wszystkich części obiektu do jednego okresu nie jest istotnym celem prac podejmowanych przy budowlach wernakularnych.
7. **Szkolenia**
W celu zachowania wartości kulturowych wartości związanych z wizerunkiem architektury wernakularnej rządu, kompetentne władze, grupy i organizacje muszą położyć nacisk na poniższe elementy
  - a) programy edukacyjne przeznaczone dla konserwatorów dotyczące zasad architektury wernakularnej;
  - b) programy szkoleniowe mające na celu wsparcie społeczności miejscowych w procesie zachowywania tradycyjnych systemów budownictwa, materiałów i umiejętności rzemieślniczych;
  - c) programy informacyjne rozwijające społeczną świadomość architektury wernakularnej – szczególnie wśród młodszego pokolenia;

- d) sieci współpracy regionalnej w dziedzinie architektury wernakularnej w celu wymiany wiedzy i doświadczeń.

CIAV (Międzynarodowy Komitet Architektury Regionalnej):

Madryt, 30 stycznia 1996,

Jerozolima, 28 marca 1996,

Mikkeli, 26 lutego 1998,

Santo Domingo, 26 sierpnia 1998,

ICOMOS: Sztokholm, 10 września 1998.

MIĘDZYNARODOWA KARTA TURYSTYKI KULTUROWEJ ZARZĄDZANIE TURYSTYKĄ W MIEJSCACH O ZNACZENIU DLA DZIEDZICTWA

XII Zgromadzenie Generalne ICOMOS
Meksyk, październik 1999 r.

WPROWADZENIE

Etos Karty

W najszerszym rozumieniu dziedzictwo naturalne i kulturowe należy do wszystkich ludzi. Każdy z nas ma prawo i obowiązek poznać, docenić i zachować jego wartości uniwersalne.

Dziedzictwo to szerokie pojęcie, które obejmuje środowisko naturalne, jak również kulturowe. Obejmuje krajobrazy, miejsca o znaczeniu historycznym, miejsca i strefy zabudowane, jak również różnorodność biologiczną, zbiory, dawne i nadal kontynuowanie praktyki kulturowe, wiedzę i doświadczenia życiowe. Dziedzictwo stanowi udokumentowany obraz długich procesów historycznego rozwoju, tworzących istotę różnorodnych tożsamości krajowych, regionalnych, autochtonicznych i lokalnych, a także jest integralną częścią współczesnego życia. Jest to dynamiczny punkt odniesienia oraz pozytywne narzędzie wzrostu i zmiany. Szczególnie dziedzictwo i wspólna pamięć każdej miejscowości albo społeczności to niezastąpiony i ważny fundament rozwoju, zarówno w teraźniejszości, jak i przyszłości.

W czasach coraz bardziej postępującej globalizacji ochrona, konserwacja, interpretacja i prezentacja dziedzictwa i kulturowej różnorodności każdego szczególnego miejsca lub regionu jest zawsze dużym wyzwaniem dla ludzi. Jednak zarządzanie dziedzictwem według uznanych na szczeblu międzynarodowym i właściwie stosowanych standardów stanowi zazwyczaj obowiązek konkretnej społeczności lub grupy strzegącej tradycji.

W procesie zarządzania dziedzictwem głównym celem jest propagowanie wśród społeczności, do której ono przynależy, a także wśród zwiedzających, potrzeby jego ochrony. Zapewnienie w sposób rozsądny, i pod warunkiem właściwego zarządzania, dostępu do dziedzictwa i możliwości rozwoju kulturalnego w wymiarze fizycznym, intelektualnym oraz emocjonalnym jest zarówno słuszne, jak i stanowi przywilej. Niesie ze sobą obowiązkowy szacunek dla wartości dziedzictwa, interesów i własności aktualnej społeczności miejscowej, lokalnych kustoszy lub właścicieli historycznych zasobów, a także dla krajobrazów i kultur, z których to dziedzictwo się wywodzi.

Dynamiczny związek pomiędzy turystyką a dziedzictwem kulturowym

Turystyka krajowa i międzynarodowa stanowi nadal jedną z głównych sił napędowych wymiany kulturalnej, zapewniając możliwość osobistego doświadczenia nie tylko tego, co pozostało z przeszłości, ale również życia współczesnego i społeczeństwa innych ludzi. Zyskuje ona coraz większe uznanie jako pozytywna siła naturalnej i kulturalnej ochrony dziedzictwa. Dzięki turystyce możemy uchwycić ekonomiczne cechy dziedzictwa oraz wykorzystać je dla celów konserwatorskich przez generowanie środków finansowych, edukowanie społeczności i wpływanie na politykę. Stanowi ona podstawowy obszar wielu krajowych i regionalnych gospodarek i – jeśli jest zarządzana w sposób skuteczny – może być ważnym czynnikiem rozwoju.

Turystyka sama w sobie staje się coraz bardziej złożonym zjawiskiem o wymiarze politycznym, gospodarczym, społecznym, kulturalnym, edukacyjnym, biofizycznym, ekologicznym i estetycznym. Zbudowanie wzajemnie korzystnej relacji pomiędzy potencjalnie sprzecznymi oczekiwaniami i aspiracjami zwiedzających i gospodarzy lub społeczności miejscowych wymaga pokonania wielu wyzwań, ale oferuje również wiele możliwości.

Dziedzictwo naturalne i kulturowe, różnorodność i żywe kultury to główne atrakcje dla turystyki. Nadmierna lub źle zarządzana działalność turystyczna oraz rozwój bazujący przede wszystkim na turystyce mogą godzić w fizyczny charakter, integralność i cechy znaczeniowe

dziedzictwa. Wraz z eksploracją miejsca przez zwiedzających układ ekologiczny, kultura i styl życia społeczności miejscowej mogą również ulec degradacji.

Turystyka powinna przynosić korzyści społecznościom lokalnym i zapewnić im ważny środek i motywację do pielęgnowania i zachowania własnego dziedzictwa i praktyk kulturowych. Zaangażowanie i współpraca lokalnych i miejscowych przedstawicieli społeczności, działaczy ruchu na rzecz ochrony przyrody, organizatorów turystyki, właścicieli terenów, decydentów politycznych, podmiotów odpowiedzialnych za przygotowanie planów zagospodarowania przestrzennego i zarządzających terenami jest niezbędne, aby przemysł turystyczny rozwijał się w zrównoważonym tempie, a zasoby dziedzictwa były coraz lepiej chronione dla przyszłych pokoleń.

ICOMOS, Międzynarodowa Rada Ochrony Zabytków, jako autor niniejszej Karty, inne międzynarodowe organizacje oraz przemysł turystyczny chciałyby sprostać temu wyzwaniu.

Cele Karty

Cele Międzynarodowej Karty Turystyki Kulturalnej to:

- sprzyjanie i zachęcanie osób zaangażowanych w ochronę i zarządzanie dziedzictwem do przekazywania znaczenia dziedzictwa społeczności miejscowej i zwiedzającym,
- ułatwianie i zachęcanie przemysłu turystycznego do promowania i kierowania rozwojem turystyki w sposób, który respektuje i uwydatnia dziedzictwo oraz żywe kultury społeczności miejscowych,
- sprzyjanie i zachęcanie do uzgadniania interesów w dziedzinie konserwacji i przemysłu turystycznego w zakresie znaczenia i wrażliwej natury miejsc dziedzictwa, zbiorów i żywych kultur, a także potrzeby osiągnięcia zrównoważonego rozwoju w przyszłości,
- zachęcanie osób odpowiedzialnych za opracowanie planów i zasad do określenia szczegółowych, wymiernych celów i strategii odnoszących się do prezentacji i interpretacji miejsc dziedzictwa i działalności kulturalnej w kontekście ich ochrony i konserwacji.

W dodatku,

- Karta wspiera szersze inicjatywy podejmowane przez ICOMOS, inne międzynarodowe organizacje oraz przemysł turystyczny, mające na celu utrzymanie integralności w dziedzinie zarządzania i konserwacji dziedzictwa.
- Karta zachęca do zaangażowania wszystkich osób reprezentujących istotne, a czasami sprzeczne, interesy, obowiązki i zobowiązania do wspólnego działania na rzecz realizacji tych celów.
- Karta zachęca zainteresowane strony do sformułowania szczegółowych wytycznych, ułatwiających realizację zasad w konkretnych okolicznościach lub wymogów poszczególnych organizacji i społeczności.

ZASADY KARTY TURYSTYKI KULTURALNEJ

Zasada 1.

Jako że krajowa i międzynarodowa turystyka stanowi jedną z głównych sił napędowych wymiany kulturalnej, w ramach ochrony dziedzictwa należy – w sposób odpowiedzialny i pod warunkiem dobrego zarządzania – zapewnić członkom społeczności miejscowej i zwiedzającym możliwości bezpośredniego doświadczenia i poznawania dziedzictwa i kultury tej społeczności.

- 1.1. Dziedzictwo naturalne i kulturowe to bogactwo materialne i duchowe, które stanowi o narracyjnym charakterze procesu / przemian historycznych. Odgrywa ono ważną rolę we współczesnym świecie i powinno być udostępniane szerokim rzeszom w wymiarze fizycznym, intelektualnym i emocjonalnym. Programy na rzecz ochrony i konserwacji fizycznych atrybutów, aspektów niematerialnych, współczesnych elementów kulturowych i ogólnego kontekstu powinny przyczyniać się w sposób godziwy i przystępny do zrozumienia i docenienia znaczenia dziedzictwa przez społeczność miejscową i zwiedzających.
- 1.2. Poszczególne aspekty dziedzictwa naturalnego i kulturalnego posiadają różne poziomy znaczeniowe, niektóre z nich są nośnikami wartości uniwersalnych, inne mają znaczenie krajowe, regionalne lub lokalne. Programy interpretacyjne powinny przedstawiać to znaczenie w sposób odpowiedni i przystępny społeczności miejscowej i zwiedzającym z pomocą właściwych, stymulujących i współczesnych środków edukacji, przekazu, techniki, a także z pomocą bezpośrednich personalnych objaśnień dotyczących historii, środowiska i kultury.

- 1.3. Programy interpretacyjne i prezentacyjne powinny sprzyjać i zachęcać do uzyskania wysokiego poziomu świadomości społecznej oraz wsparcia niezbędnego z punktu widzenia długookresowego przetrwania dziedzictwa naturalnego i kulturalnego.
- 1.4. Programy interpretacyjne powinny przedstawiać znaczenie miejsc dziedzictwa, tradycji i praktyk kulturowych na tle minionych doświadczeń i obecnej różnorodności obszaru i społeczności miejscowej, w tym będących udziałem mniejszościowych grup kulturowych lub językowych. Zwiedzających należy zawsze poinformować o różnych wartościach kulturowych, które mogą być przypisane do konkretnego elementu dziedzictwa.

Zasada 2.

Związek pomiędzy miejscami dziedzictwa a turystyką ma charakter dynamiczny i może obejmować sprzeczne wartości. Powinien być kształtowany w sposób zrównoważony dla korzyści obecnych i przyszłych pokoleń.

- 2.1. Miejsca o znaczeniu dla dziedzictwa mają nieodłączną wartość dla wszystkich ludzi jako ważna podstawa kulturowej różnorodności i społecznego rozwoju. Długookresowa ochrona żywych kultur, konserwacja miejsc i relikwów dziedzictwa, zbiorów, ich fizycznej i ekologicznej integralności oraz kontekstu środowiskowego powinna stanowić niezbędny składnik polityki społecznej, gospodarczej, ustawodawczej, kulturalnej i rozwoju turystyki.
- 2.2. Wzajemny związek pomiędzy zasobami dziedzictwa lub wartościami a turystyką ma charakter dynamiczny i stale się zmienia, tworząc zarówno możliwości, jak i wyzwania, a także potencjalne konflikty. Projekty, działania i kierunki rozwojowe w dziedzinie turystyki powinny zapewniać pozytywne rezultaty i minimalizować niekorzystny wpływ na dziedzictwo i styl życia społeczności miejscowej, a jednocześnie stanowić odpowiedź na potrzeby i aspiracje zwiedzających.
- 2.3. Programy w dziedzinie konserwacji, interpretacji i rozwoju turystyki powinny bazować na wyczerpującym zrozumieniu konkretnych, chociaż często skomplikowanych albo sprzecznych aspektów znaczenia dziedzictwa danego miejsca. Kontynuacja badań i konsultacji jest kluczowa z punktu widzenia rozwijania coraz głębszego zrozumienia i świadomości tego znaczenia.
- 2.4. Ważne jest zachowanie autentyczności miejsc i zbiorów dziedzictwa. Jest on zasadniczym elementem kulturowego znaczenia i wyraża się poprzez materiał fizyczny, zebrane wspomnienia i niematerialne tradycje, wywodzące się z przeszłości. Aby lepiej docenić i poznać to dziedzictwo kulturowe, realizowane programy powinny prezentować i interpretować autentyczność miejsc i kulturowych doświadczeń.
- 2.5. Rozwój turystyki i projekty infrastrukturalne powinny brać pod uwagę estetykę, wymiar społeczny i kulturalny, krajobrazy naturalne i kulturowe, cechy bioróżnorodności oraz szerszy wizualny kontekst miejsc dziedzictwa. Należy preferować wykorzystanie lokalnych materiałów i uwzględniać lokalne style architektoniczne i tradycje wernakularne.
- 2.6. Przed udostępnieniem miejsc dziedzictwa dla promocji lub wzmożonego ruchu turystycznego należy na podstawie planów zarządzania ocenić naturalne i kulturowe wartości zasobów. Następnie w planach tych powinny zostać ustalone odpowiednie ograniczenia dotyczące dopuszczalnych zmian, szczególnie jeśli chodzi o wpływ liczby zwiedzających na cechy fizyczne, integralność, ekologię i bioróżnorodność miejsca, lokalne systemy komunikacji i transportu oraz korzyści społeczne, gospodarcze i kulturalne społeczności miejscowej. Jeśli potencjalny zakres zmian okaże się niedopuszczalny, propozycja powinna zostać zmodyfikowana.
- 2.7. Konieczne jest opracowanie programów regularnej oceny progresywnych wpływów turystyki i rozwoju na konkretne miejsce lub daną społeczność.

Zasada 3.

Plany działań konserwatorskich i rozwoju turystyki w miejscach dziedzictwa powinny zapewnić wartościowe, satysfakcjonujące i estetyczne doznania zwiedzających.

- 3.1. Programy działań w dziedzinie konserwacji i turystyki powinny oferować informacje o wysokiej jakości, umożliwiające jak najlepsze zrozumienie znaczących cech dziedzictwa oraz potrzeby jego ochrony, a zwiedzającym zapewnić estetyczne doznania w miejscu w odpowiedni sposób.
- 3.2. Zwiedzający powinni mieć możliwość poznawania miejsca dziedzictwa w ich własnym rytmie, jeśli tak zdecydują. Wyznaczenie specjalnych tras zwiedzania, w celu zminima-

lizowania wpływu na integralność i tkankę fizyczną miejsca, jej naturalne i kulturowe cechy, może okazać się konieczne.

- 3.3. Szacunek dla świętości miejsc, praktyk i tradycji religijnych stanowi ważną kwestię dla zarządzających terenami, zwiedzających, decydentów, planistów i operatorów turystyki. Zwiedzających należy zachęcać do zachowań charakterystycznych dla gości oczekiwanych, którzy szanują wartości i style życia społeczności miejscowej i odrzucają możliwość kradzieży albo niedozwolonego handlu na terenie miejsca o znaczeniu kulturowym. Zwiedzający powinni zachowywać się tak, aby byli oczekiwani w przyszłości, jeżeli zdecydują się powrócić.
- 3.4. Plany dotyczące działalności turystycznej powinny uwzględniać odpowiednie obiekty dla wygody, bezpieczeństwa i dobrego poczucia zwiedzających, które zwiększą satysfakcję ze zwiedzania, ale które nie wpłyną niekorzystnie na znaczące cechy lub ekologiczną charakterystykę właściwości miejsca.

Zasada 4.

Społeczności miejscowe i ludność lokalna powinny zostać włączone w proces konserwacji dziedzictwa i rozwoju turystyki.

- 4.1. Należy szanować prawa i interesy społeczności miejscowej na poziomie regionalnym i lokalnym, właścicieli terenów i ludności autochtonicznej, którzy mają tradycyjne prawa i obowiązki względem własnej ziemi i miejsc o dużym znaczeniu. Grupy te trzeba angażować w proces określania celów, strategii, polityki i zasad w zakresie identyfikacji, konserwacji, zarządzania, prezentacji i interpretacji zasobów dziedzictwa, zwyczajów kulturowych i współczesnych właściwości i wartości kultury w kontekście turystyki.
- 4.2. Pomimo iż dziedzictwo konkretnego miejsca albo regionu może mieć wymiar uniwersalny, należy uszanować potrzeby i pragnienia niektórych społeczności lub ludności lokalnej dotyczące ograniczeń dostępu fizycznego, duchowego lub intelektualnego do pewnych praktyk kulturowych, wiedzy, przekonań, działalności, przedmiotów lub miejsc.

Zasada 5.

Działalność w dziedzinie turystyki i konserwacji powinna przynosić korzyści społeczności miejscowej.

- 5.1. Decydenci powinni propagować środki na rzecz sprawiedliwej dystrybucji korzyści płynących z turystyki na terenie całego kraju lub regionu, przyczyniając się do rozwoju społeczno-ekonomicznego – a tam, gdzie to konieczne – do złagodzenia ubóstwa.
- 5.2. Zarządzanie w procesie konserwacji i działalność turystyczna powinny zapewniać sprawiedliwe korzyści gospodarcze, społeczne i kulturalne mężczyznom i kobietom społeczności miejscowej lub lokalnej na wszystkich poziomach – przez edukację, szkolenia i tworzenie możliwości pełnoetatowego zatrudnienia.
- 5.3. Znaczna część wpływów pochodzących z realizacji programów turystyki w miejscach dziedzictwa powinna zostać przeznaczona na ochronę, zachowanie i prezentację tych miejsc wraz z jego kontekstem naturalnym i kulturowym. Tam, gdzie to możliwe, zwiedzający powinni zostać poinformowani o przeznaczeniu takich środków.
- 5.4. Programy rozwoju turystyki powinny zachęcać do organizacji szkoleń i zatrudnienia przewodników i osób oprowadzających ze społeczności miejscowej w celu podniesienia kwalifikacji ludności lokalnej w dziedzinie prezentacji i interpretacji wartości kulturalnych miejsca.
- 5.5. Proces interpretacji dziedzictwa i programy edukacyjne prowadzone wśród ludności społeczności miejscowej powinny sprzyjać uczestnictwu miejscowych osób oprowadzających. Programy te powinny promować wiedzę i szacunek dla własnego dziedzictwa i zachęcać ludność lokalną do zainteresowania się jego pielęgnacją i konserwacją.
- 5.6. W ramach zarządzania procesem konserwacji i programów rozwoju turystyki należy oferować możliwości w zakresie edukacji i szkoleń dla decydentów, planistów, pracowników naukowych, projektantów, architektów, tłumaczy, konserwatorów i operatorów turystyki. Uczestników takich programów należy zachęcać do poznawania czasami sprzecznych kwestii, możliwości i problemów napotykanym przez ich kolegów oraz do wspierania ich rozwiązania.

Zasada 6.

Programy promocji turystyki powinny zabezpieczać i podkreślać cechy dziedzictwa naturalnego i kulturalnego.

- 6.1. Programy promocji turystyki powinny stwarzać realistyczne oczekiwania i w sposób odpowiedzialny informować potencjalnych gości o konkretnych cechach dziedzictwa danego miejsca lub społeczności miejscowej, tym samym zachęcając ich do właściwego zachowania.
- 6.2. Miejsca i zbiory o znaczeniu dla dziedzictwa należy propagować i organizować w sposób, który chroni ich autentyczność i wzbogaca doświadczenie zwiedzających przez minimalizowanie przepływu ludzi i unikanie nadmiernych ilości gości w jednym czasie.
- 6.3. Programy promocji turystyki powinny zapewnić szerszą dystrybucję korzyści i odciążać bardziej popularne miejsca przez zachęcanie zwiedzających do głębszego poznania kulturalnych i naturalnych cech dziedzictwa regionu albo miejscowości.
- 6.4. Promocja, dystrybucja i sprzedaż wyrobów lokalnego rzemiosła i innych produktów powinny zapewnić godziwy społeczny i gospodarczy zysk społeczności miejscowej, gwarantując jednocześnie, że ich integralność kulturowa nie zostanie naruszona.

Tłumaczenie: Piotr Gumola

Tekst według *Vademecum konserwatora zabytków*, wersja z 2015 r.

Howard Russell Butler, Calle del Campanero, XIX/XX w.

ZASADY OCHRONY HISTORYCZNYCH BUDYNKÓW DREWNIANYCH

XII Zgromadzenie Generalne ICOMOS
Meksyk, październik 1999 r.

Celem niniejszego dokumentu jest zdefiniowanie podstawowych i uniwersalnie stosowalnych zasad oraz zastosowań dla ochrony i konserwacji historycznych struktur drewnianych z uwagi na ich znaczenie kulturowe.

Historyczne struktury drewniane odnoszą się tutaj do wszystkich typów budynków lub konstrukcji całkowicie lub częściowo drewnianych, które mają kulturowe znaczenie lub są częściami historycznej przestrzeni.

W celu zachowania takich struktur zasady:

- **uznają** znaczenie struktur drewnianych ze wszystkich okresów jako część kulturowego dziedzictwa światowego;
- **biorą pod uwagę** wielką różnorodność historycznych struktur drewnianych;
- **biorą pod uwagę** różne techniki i gatunki drewna użytego do ich zbudowania;
- **uznają** podatność konstrukcji, częściowo lub całkowicie wykonanych z drewna, na niszczenie i degradację materiału w zmieniających się warunkach środowiskowych i klimatycznych, spowodowanych fluktuacją wilgoci, światłem, porażeniem grzybami i insektami, zużyciem i spękaniem, ogniem i innymi klęskami żywiołowymi;
- **uznają** zanikanie historycznych struktur drewnianych z uwagi na wrażliwość, niewłaściwie stosowane rzemiosło lub brak zdolności i wiedzy w zakresie tradycyjnego projektowania i technologii konstrukcji;
- **biorą pod uwagę** wielką różnorodność podejmowanych działań i zabiegów niezbędnych dla zachowania i konserwacji tych zasobów dziedzictwa;
- **mają na uwadze** Kartę Wenecką, Kartę z Burry i powiązane doktryny UNESCO i ICOMOS, a także dążą do wdrożenia przyjętych w nich ogólnych pryncypiów dla ochrony i konserwacji historycznych struktur drewnianych;
- oraz **przyjmują** następujące rekomendacje:

PRZEGLĄD, INWENTARYZACJA I DOKUMENTACJA

1. Stan struktury i jej komponentów powinien być szczegółowo zinwentaryzowany przed jakąkolwiek interwencją, jak również materiały użyte do zabiegów, w odniesieniu do Art. 16 Karty Weneckiej i Zasad ICOMOS dotyczących inwentaryzacji zabytków, grup budynków i miejsc zabytkowych. Cała związana dokumentacja, dotycząca również charakterystycznych materiałów i elementów usuniętych ze struktury obiektu, informacja o zastosowanych tradycyjnych umiejętnościach, technikach rzemieślniczych i technologiach, powinny być zebrane, skatalogowane, bezpiecznie zmagazynowane i stosownie do potrzeb udostępniane. Dokumentacja powinna również zawierać uzasadnienie wyboru materiału i metod w pracach konserwatorskich.
2. Dogłębna diagnoza warunków i przyczyn rozkładu i zniszczeń strukturalnych konstrukcji drewnianych powinna poprzedzać jakąkolwiek interwencję. Diagnoza powinna bazować na dokumentacji, fizycznej inspekcji i analizie oraz, jeśli potrzeba, pomiarach warunków fizycznych i nieniszczących metodach testowych. Działania te nie powinny przeszkadzać niezbędnym drobnym interwencjom i środkom służącym dla doraźnego zabezpieczenia obiektu.

MONITOROWANIE I UTRZYMANIE

3. Spójna strategia regularnego monitorowania i utrzymania jest decydująca dla ochrony historycznych struktur drewnianych i ich znaczenia historycznego.

INTERWENCJE

4. Pierwszym celem ochrony i konserwacji jest zachowanie historycznej autentyczności i integralności dziedzictwa kulturowego. Każda interwencja powinna z tego względu opierać się na odpowiednich studiach i ocenach. Problemy powinny być rozwiązywane odpowiednio do warunków i potrzeb z uwzględnieniem wartości estetycznych i historycznych oraz fizycznej integralności historycznych struktur lub miejsc.
5. Każda proponowana interwencja powinna:
  - a) dawać pierwszeństwo zastosowaniu środków tradycyjnych;
  - b) stwarzać możliwości odwracalności działań, jeśli to możliwe technicznie; lub
  - c) przynajmniej nie uprzedzać lub nie uniemożliwiać przyszłych prac konserwatorskich, gdy takie staną się konieczne; oraz
  - d) nie utrudniać możliwości późniejszego dostępu w celu ewidencji elementów dodanych do konstrukcji obiektu.
6. Celem, do którego należy dążyć, jest minimalna interwencja w tkankę historycznej struktury drewnianej. W pewnych okolicznościach minimalna interwencja może oznaczać, że ochrona i konserwacja wymagają kompletnego lub częściowego demontażu i ponownego montażu w celu umożliwienia naprawy konstrukcji drewnianych.
7. W przypadku interwencji historyczna struktura powinna być traktowana jako całość; cały materiał, włącznie z elementami konstrukcyjnymi, panelami wypełniającymi, oszalowaniem, więźbą dachową, podłogami, drzwiami, oknami, itd., powinien być traktowany z jednakołą uwagą. Jako zasadę należy przyjmować zachowanie jak największej ilości materiału oryginalnego. Ochrona powinna uwzględniać wykończenie powierzchni, takich jak tynki, malatura, pokrycia, tapety, itd. Jeśli to potrzebne, by odnowić lub wymienić wykończenie powierzchni, oryginalne materiały techniki i wzory powinny być powtórzone w tak dalekim stopniu, jak to jest tylko możliwe.
8. Celem restauracji jest konserwacja struktur historycznych i ich funkcji konstrukcyjnych oraz ujawnienie ich wartości kulturowych przez poprawę czytelności ich historycznej integralności, ich wcześniejszych stadiów i projektowania w granicach istniejących historycznych możliwości materiałowych, jak to zostało wskazane w artykułach 9–13 Karty Weneckiej. Usunięte części historycznej konstrukcji i inne jej elementy powinny być katalogowane, a charakterystyczne egzemplarze na trwałe zmagazynowane jako część dokumentacji.

NAPRAWA I WYMIANA

9. W naprawie historycznej konstrukcji drewnianej drewno, do niej użyte, może być zastosowane pod warunkiem respektowania stosownych wartości historycznych i estetycznych i tylko tam, gdzie działanie takie stanowi odpowiedź na zapotrzebowanie wymiany w związku z rozkładem lub zniszczeniem elementów konstrukcji lub jej części albo z uwagi na wymogi restauratorskie. Nowe elementy lub części elementów konstrukcyjnych powinny być wykonane z tych samych gatunków drewna o takiej samej lub, jeśli to stosowne, lepszej jakości niż elementy zastępowane. Gdzie to możliwe, powinny też przyjmować podobną naturalną charakterystykę. Zawartość wilgoci i inne parametry fizyczne drewna zastępującego powinny być zbliżone do parametrów drewna istniejącej konstrukcji. Ciesielstwo i technologia konstrukcji, łącznie z użyciem narzędzi lub urządzeń do tworzenia elementów dekoracyjnych, powinny, jeśli to możliwe, korespondować z użytymi oryginalnie. Gwoździe i inne drugorzędne materiały mogą, tam gdzie to jest uzasadnione, być kopiami oryginalnych. Jeśli część elementu konstrukcji jest wymieniana, do połączenia elementów starych i nowych należy zastosować tradycyjne złącza ciesielskie, o ile będzie to właściwe ze względu na wymogi konstrukcyjne.
10. Należy zaakceptować, że nowe elementy konstrukcyjne lub ich części będą odróżnialne od istniejących. Nie jest wskazane kopiowanie naturalnych zniszczeń czy deformacji wymienianych elementów konstrukcji. W celu dopasowania kolorystyki starego i nowego, mogą być zastosowane właściwe metody tradycyjne jak również nowoczesne, dobrze przetestowane technologie, pod warunkiem nieuszkodzenia lub niezdegradowania powierzchni elementów konstrukcji oryginalnej.
11. Nowe elementy lub ich części powinny być dyskretnie zamarkowane przez nacięcia, wypalone oznakowanie lub innymi metodami, tak by mogły być zidentyfikowane później.

HISTORYCZNE REZERWY LEŚNE

12. Należy dążyć do ustanowienia i ochrony rezerw leśnych, skąd można pozyskiwać odpowiednie drewno do konserwacji i naprawy historycznych konstrukcji drewnianych. Instytucje odpowiedzialne za ochronę i konserwację historycznych obiektów i miejsc powinny ustanowić lub promować zorganizowanie składów drewna właściwego dla tego typu prac.

WSPÓŁCZESNE MATERIAŁY I TECHNOLOGIE

13. Współczesne materiały, takie jak żywice epoksydowe, i techniki, takie jak wzmacnianie konstrukcyjne stalą, powinny być wybierane i stosowane z wielką ostrożnością i tylko w przypadkach, gdy trwałość i zachowanie się materiałów i techniki konstrukcyjne zostały w satysfakcjonujący sposób przebadane w odpowiednio długim przedziale czasowym. Urządzenia, takie jak ogrzewanie i sygnalizacja oraz ochrona pożarowa, powinny być instalowane z uwzględnieniem rozpoznania historycznego i estetycznego znaczenia obiektu i miejsca.
14. Użycie konserwantów chemicznych powinno być dokładnie kontrolowane i monitorowane i powinno znajdować zastosowanie tylko tam, gdzie zapewniona może być korzyść, gdzie bezpieczeństwo publiczne i środowiskowe nie będzie narażone i gdzie istnieje znaczące prawdopodobieństwo długoterminowego sukcesu.

EDUKACJA I SZKOLENIE

15. Odtworzenie wartości związanych ze znaczeniem kulturowym drewnianych struktur przez programy edukacyjne jest warunkiem koniecznym zrównoważonej polityki ochrony i rozwoju. Zaleca się organizowanie i dalszy rozwój programów szkoleniowych dotyczących zabezpieczania, ochrony i konserwacji historycznych struktur drewnianych. Takie szkolenia powinny bazować na zrozumiałej strategii zintegrowanej z potrzebami zrównoważonego rozwoju w produkcji i konsumpcji i zawierać programy na poziomach lokalnym, narodowym, regionalnym i międzynarodowym. Programy powinny być adresowane do wszystkich związanych z tym zagadnieniem zawodów i rzemiosł, zaangażowanych w tego typu prace. Dotyczy to w szczególności architektów, konserwatorów, inżynierów, rzemieślników i zarządców nieruchomości.

Florencja 2000

EUROPEJSKA KONWENCJA KRAJOBRAZOWA

Rada Europy

Florencja, 20 października 2000 r.

PREAMBUŁA

Państwa Członkowskie Rady Europy, sygnatariusze niniejszego,

uwważając, że celem Rady Europy jest osiągnięcie wyższej jedności jej członków dla potrzeb zabezpieczenia i realizacji ideałów i zasad, które stanowią ich wspólne dziedzictwo oraz iż cel ten realizuje się na drodze porozumień w dziedzinie społeczno-gospodarczej;

w trosce o osiągnięcie trwałego i zrównoważonego rozwoju opartego na zrównoważonych i harmonijnych relacjach pomiędzy potrzebami społecznymi, działalnością gospodarczą i środowiskiem;

uwważając, że krajobraz pełni ważną rolę w publicznych zainteresowaniach dziedzinami kultury, ekologii i sprawami społecznymi oraz stanowi on zasób sprzyjający działalności gospodarczej i że jego ochrona, a także gospodarka i planowanie mogą przyczyniać się do tworzenia zatrudnienia;

świadomi, że krajobraz przyczynia się do tworzenia kultur lokalnych oraz że jest on podstawowym komponentem europejskiego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, przyczyniając się do dobrobytu ludzi i konsolidacji europejskiej tożsamości;

stwierdzając, że krajobraz jest ważną częścią jakości życia ludzi zamieszkujących wszędzie: w obszarach miejskich i na wsi, na obszarach zdegradowanych, jak również w obszarach o wysokiej jakości, na obszarach uznawanych za charakteryzujące się wyjątkowym pięknem, jak i w obszarach pospolitych;

uwważając, że coraz to nowe wydarzenia w rolnictwie, leśnictwie, technikach produkcji przemysłowej i wydobywczej, jak również w planowaniu regionalnym i miejskim, w transporcie, infrastrukturze, w turystyce i rekreacji oraz – na poziomie bardziej ogólnym – że zmiany w gospodarce światowej, w wielu przypadkach przyspieszają przekształcanie krajobrazów;

pragnąc odpowiedzieć na życzenie społeczeństwa pragnącego cieszyć się krajobrazami o wysokiej jakości i pełnić aktywną rolę w kształtowaniu krajobrazów;

wierząc, że krajobraz jest kluczowym elementem dobrobytu całości społeczeństwa i jednostek oraz że jego ochrona, a także gospodarka i planowanie niesie w sobie prawa i obowiązki dla każdego człowieka;

mając na względzie teksty prawne istniejące na poziomie międzynarodowym w dziedzinie ochrony i gospodarowania dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym, planowania regionalnego i przestrzennego, współpracy samorządów lokalnych oraz lokalnej współpracy przygranicznej, a w szczególności Konwencję o ochronie europejskiej dzikiej fauny i flory i ich siedlisk naturalnych (Bern, 19 września 1979 r.), Konwencję w sprawie ochrony dziedzictwa architektonicznego Europy (Granada, 3 października 1985 r.), Europejską konwencję w sprawie ochrony dziedzictwa archeologicznego (ze zmianami) (Valetta, 16 stycznia 1992 r.), Europejską konwencję ogólną w sprawie współpracy przygranicznej pomiędzy wspólnotami lub organami terytorialnymi (Madryt, 21 maja 1980 r.) i jej protokoły dodatkowe, Europejską Kartę Samorządu Lokalnego (Strasburg, 15 listopada 1985 r.), Konwencję o różnorodności biologicznej (Rio, 5 czerwca 1992 r.), Konwencję dotyczącą ochrony światowego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego (Paryż, 16 listopada 1972 r.) oraz Konwencję w sprawie dostępu do informacji, udziału publicznego w procesach decyzyjnych i dostępu do sprawiedliwości w sprawach środowiska (Aarhus, 25 czerwca 1998 r.);

stwierdzając, że jakość i różnorodność krajobrazów europejskich stanowi wspólny zasób oraz że ważna jest współpraca na rzecz ich ochrony, gospodarki i planowania;

pragnąc zapewnić nowy instrument poświęcony wyłącznie ochronie, gospodarce i planowaniu wszystkich krajobrazów w Europie,

uzgodniły, co następuje:

ROZDZIAŁ I POSTANOWIENIA OGÓLNE

Artykuł 1. Definicje

Dla potrzeb konwencji:

- a) „krajobraz” znaczy obszar, postrzegany przez ludzi, którego charakter jest wynikiem działania i interakcji czynników przyrodniczych i/lub ludzkich;
- b) „polityka w zakresie krajobrazu” znaczy wyrażenie przez właściwe organy publiczne ogólnych zasad, strategii i wytycznych, które pozwalają podejmować specjalne środki ukierunkowane na ochronę, gospodarkę i planowanie krajobrazów;
- c) „cel jakości krajobrazu” znaczy, w przypadku określonego krajobrazu, sformułowanie przez właściwe organy publiczne aspiracji społeczeństwa w odniesieniu do cech otaczającego je krajobrazu;
- d) „ochrona krajobrazu” znaczy działania na rzecz zachowania i utrzymywania ważnych lub charakterystycznych cech krajobrazu tak, aby ukierunkować i harmonizować zmiany, które wynikają z procesów społecznych, gospodarczych i środowiskowych;
- e) „gospodarowanie krajobrazem” znaczy działanie, z perspektywy trwałego i zrównoważonego rozwoju, w celu zapewnienia regularnego podtrzymania krajobrazu tak, aby kierować i harmonizować jego zmiany wynikające z procesów społecznych, gospodarczych i środowiskowych;
- f) „planowanie krajobrazu” znaczy skuteczne działanie perspektywiczne mające na celu powiększenie, odtworzenie lub utworzenie krajobrazów.

Artykuł 2. Zakres przedmiotowy

Z zastrzeżeniem postanowień zawartych w artykule 15, niniejsza konwencja stosuje się do całego terytorium Stron i obejmuje obszary przyrodnicze, wiejskie, miejskie i podmiejskie. Obejmuje ona obszary lądowe oraz wody śródlądowe i morskie. Dotyczy ona krajobrazów, które mogą być traktowane jako krajobraz wyjątkowy, jak również obszarów krajobrazu pospolitego i zdegradowanego.

Artykuł 3. Cele

Celami niniejszej konwencji są: promowanie ochrony, gospodarki i planowania krajobrazu, a także organizowanie współpracy europejskiej w zakresie zagadnień dotyczących krajobrazu.

ROZDZIAŁ II ŚRODKI KRAJOWE

Artykuł 4. Podział zadań

Każda ze Stron wdroży niniejszą konwencję, a zwłaszcza jej artykuły 5 i 6, według jej własnego podziału władzy, zgodnie z jej zasadami konstytucyjnymi i organizacją administracyjną oraz poszanowaniem zasady subsydiarności, przy uwzględnieniu Europejskiej Karty Samorządu Lokalnego. Bez uszczerbku dla postanowień niniejszej konwencji, każda ze Stron zharmonizuje wdrażanie niniejszej konwencji z jej polityką własną.

Artykuł 5. Środki ogólne

Każda ze Stron podejmie działania na rzecz:

- a) prawnego uznania krajobrazów jako istotnego komponentu otoczenia ludzi, jako wyrażenia dzielonej przez nie różnorodności kulturowej i przyrodniczej oraz podstawy ich tożsamości;
- b) ustanowienia i wdrożenia polityki w zakresie krajobrazu ukierunkowanej na ochronę, gospodarkę i planowanie krajobrazu poprzez przyjęcie środków specjalnych określonych w artykule 6;
- c) ustanowienia procedur udziału ogółu społeczeństwa, organów lokalnych i regionalnych oraz innych stron zainteresowanych zdefiniowaniem i wdrożeniem polityki w zakresie krajobrazu wzmiankowanej w powyższym ustępie b);

- d) zintegrowania krajobrazu z własną polityką w zakresie planowania regionalnego i urbanistycznego i własną polityką kulturalną, środowiskową, rolną, społeczną i gospodarczą, jak również z wszelką inną polityką, która bezpośrednio lub pośrednio oddziałuje na krajobraz.

Artykuł 6. Środki specjalne

A. Podnoszenie świadomości

Każda ze Stron podejmie działania na rzecz podnoszenia świadomości społeczeństwa obywatelskiego, organizacji prywatnych i organów publicznych w zakresie wartości krajobrazów, ich roli i wprowadzanych w nich zmian.

B. Szkolenie i edukacja

Każda ze Stron podejmie działania na rzecz promowania:

- a) szkolenia specjalistów w zakresie oceny krajobrazu i operacji dotyczących krajobrazu;
- b) multidyscyplinarnych programów szkolenia dotyczących polityki, ochrony, gospodarki i planowania w zakresie krajobrazu, przeznaczonych dla specjalistów w sektorze prywatnym i publicznym i dla stowarzyszeń związanych z krajobrazem;
- c) nauki w szkołach i na uniwersytetach, która, w odnośnych dziedzinach przedmiotowych, obejmuje wartości związane z krajobrazami i zagrożeniami ich ochrony, gospodarki i planowania.

C. Identyfikacja i ocena

1. Przy aktywnym udziale zainteresowanych Stron, o których mowa w artykule 5 c), oraz w celu podniesienia wiedzy o jej krajobrazach, każda ze Stron podejmie działania na rzecz:
  - a) zidentyfikowania swoich własnych krajobrazów na całym obszarze terytorium swojego kraju;
    - I) przeanalizowania ich charakterystyk oraz przekształcających je sił i presji;
    - II) odnotowania zmian;
  - b) dokonania oceny tak zidentyfikowanych krajobrazów, z uwzględnieniem szczególnych wartości przypisanych im przez strony i ludność, których to dotyczy.
2. Owe procedury identyfikacji i oceny będą ukierunkowane poprzez wymianę doświadczeń i metodologii, zorganizowaną przez Strony na płaszczyźnie europejskiej w myśl artykułu 8.

D. Cele jakości krajobrazu

Każda ze Stron podejmie działania na rzecz zdefiniowania celów jakości krajobrazu dla zidentyfikowanych i ocenionych krajobrazów, po przeprowadzeniu konsultacji społecznych zgodnie z artykułem 5 c).

E. Wdrażanie

W celu wprowadzenia w życie polityki w zakresie krajobrazu, każda ze Stron podejmie działania na rzecz wprowadzenia instrumentów mających na celu ochronę, gospodarkę i/lub planowanie krajobrazu.

ROZDZIAŁ III WSPÓŁPRACA EUROPEJSKA

Artykuł 7.

Polityka i programy międzynarodowe

Strony podejmą działania na rzecz współpracy w zakresie uwzględniania krajobrazowego wymiaru polityki i programów międzynarodowych oraz na rzecz, tam gdzie jest to stosowne, włączenia do nich problematyki dotyczącej krajobrazu.

Artykuł 8.

Wzajemna pomoc i wymiana informacji

Strony podejmą działania na rzecz współpracy w celu zwiększenia skuteczności środków powziętych na mocy innych artykułów niniejszej konwencji, a w szczególności:

- a) świadczenia wzajemnej pomocy naukowo-technicznej w sprawach dotyczących krajobrazu na drodze porozumień oraz wymiany informacji i wyników projektów badawczych;

- b) promowania wymiany specjalistów w dziedzinie krajobrazu, w szczególności dla potrzeb szkolenia i informacji;
- c) wymiany informacji w zakresie wszystkich spraw objętych postanowieniami niniejszej konwencji.

Artykuł 9.

Krajobrazy transgraniczne

Strony będą zachęcać do współpracy transgranicznej na szczeblu regionalnym i lokalnym, a tam, gdzie zachodzi potrzeba, przygotowują i wdrażają wspólne programy dotyczące krajobrazu.

Artykuł 10.

Monitorowanie wdrażania konwencji

1. Komitet Ministrów Rady Europy wyznaczy istniejące, właściwe Komitety Ekspertów, powołane na mocy artykułu 17 Statutu Rady Europy jako odpowiedzialne za monitorowanie i wdrażanie konwencji.
2. Po każdym posiedzeniu Komitetów Ekspertów, Sekretarz Generalny Rady Europy prześle Komitetowi Ministrów raport dotyczący przeprowadzonych prac i funkcjonowania konwencji.
3. Komitety Ekspertów zaproponują Komitetowi Ministrów kryteria przyznawania Nagrody Krajobrazowej Rady Europy oraz rządzące nią reguły.

Mistrz F.B. wg Jan van der Straet,
Fontanna Neptuna we Florencji, 1575

Artykuł 11.

Nagroda Krajobrazowa Rady Europy

1. Nagroda Krajobrazowa Rady Europy jest wyróżnieniem, które może być przyznane organom lokalnym i regionalnym lub ich ugrupowaniom, które ustanowiły Strony niniejszej konwencji jako część polityki w zakresie krajobrazu, politykę lub środki w celu ochrony, gospodarowania i/lub planowania swojego krajobrazu, a które okazały się długotrwale skuteczne, a zatem mogące służyć jako przykład dla innych organów terytorialnych w Europie. Wyróżnienie to może być przyznane także organizacjom pozarządowym, które wniosły szczególnie znaczący wkład do ochrony, gospodarki lub planowania krajobrazu.
2. Wnioski o przyznanie Nagrody Krajobrazowej Rady Europy będą przedkładane przez Strony Komitetom Ekspertów, o których mowa w artykule 10. Wnioski mogą składać lokalne i regionalne organy transgraniczne lub ugrupowania lokalnych i regionalnych organów transgranicznych, pod warunkiem że rozważany krajobraz znajduje się pod ich wspólnym zarządem.
3. Na propozycje Komitetów Ekspertów, o których mowa w artykule 10, Komitet Ministrów ustali i opublikuje kryteria przyznawania Nagrody Krajobrazowej Rady Europy, przyjmie odnośne reguły i przyzna nagrodę.
4. Przyznawanie Nagrody Krajobrazowej Rady Europy ma na celu zachęcenie otrzymujących tę nagrodę do zapewnienia trwałej ochrony, gospodarki i/lub planowania rozważanych obszarów krajobrazowych.

ROZDZIAŁ IV POSTANOWIENIA KOŃCOWE

Artykuł 12.

Powiązania z innymi dokumentami

Postanowienia niniejszej konwencji nie przeszkadzają wprowadzaniu ostrzejszych postanowień dotyczących ochrony, gospodarki i/lub planowania krajobrazu, zawartych w istniejących lub przyszłych obowiązujących dokumentach krajowych lub międzynarodowych.

Artykuł 13.

Podpisanie, ratyfikacja i wejście w życie

1. Niniejsza konwencja pozostaje otwarta do podpisania przez Państwa Członkowskie Rady Europy. Będzie ona podlegała ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Dokumenty ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia zostaną zdeponowane u Sekretarza Generalnego Rady Europy.
2. Konwencja wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia, w którym dziesięć Państw Członkowskich Rady Europy wyraziło zgodę na przyjęcie konwencji zgodnie z postanowieniami poprzedniego ustępu.
3. Dla każdego kolejnego Państwa-Sygnatariusza, które wyraziło zgodę na przystąpienie do konwencji, wejdzie ona w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia zdeponowania dokumentu ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia.

Artykuł 14.

Przystąpienie

1. Po wejściu w życie niniejszej konwencji Komitet Ministrów Rady Europy może zaprosić Wspólnotę Europejską i każde państwo europejskie, które nie jest członkiem Rady Europy, do przystąpienia do konwencji na podstawie decyzji opartej o większość głosów, jak przewiduje artykuł 20 d) Statutu Rady Europy oraz na podstawie jednomyślnego głosowania państw zasiadających w Komitecie Ministrów.
2. W odniesieniu do każdego państwa przystępującego lub Wspólnoty Europejskiej, w przypadku ich przystąpienia, niniejsza konwencja wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia zdeponowania dokumentu przystąpienia u Sekretarza Generalnego Rady Europy.

Artykuł 15.

Właściwość terytorialna

1. Każde państwo lub Wspólnota Europejska może, w czasie podpisywania konwencji lub deponowania swojego dokumentu ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, określić terytorium lub terytoria, do których będzie się stosować konwencja.
2. Każde państwo może, w każdym późniejszym terminie, poprzez deklarację skierowaną do Sekretarza Generalnego Rady Europy, rozszerzyć zakres zastosowania niniejszej konwencji na każde terytorium określone w deklaracji. Konwencja wejdzie w życie w odniesieniu do takiego terytorium pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia otrzymania deklaracji przez Sekretarza Generalnego.
3. Każda z deklaracji złożona w oparciu o powyższe dwa ustępy może, w odniesieniu do każdego terytorium, zostać wycofana poprzez zawiadomienie skierowane do Sekretarza Generalnego. Takie wycofanie stanie się skuteczne w pierwszym dniu miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia otrzymania zawiadomienia przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 16.

Wypowiedzenie

1. Każda Strona może, w każdym czasie, wypowiedzieć niniejszą konwencję na drodze zawiadomienia skierowanego do Sekretarza Generalnego Rady Europy.
2. Takie wypowiedzenie stanie się skuteczne w pierwszym dniu miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia otrzymania zawiadomienia przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 17.
Zmiany w konwencji

1. Każda Strona lub Komitety Ekspertów, o których mowa w artykule 10, mogą zaproponować zmiany do niniejszej konwencji.
2. Każda propozycja zmian zostanie przedłożona Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, który zakomunikuje ją Państwom Członkowskim Rady Europy, innym Stronom i każdemu państwu europejskiemu niebędącemu członkiem Rady Europy, które zostało zaproszone do przystąpienia do niniejszej konwencji zgodnie z postanowieniami artykułu 14.
3. Komitety Ekspertów, o których mowa w artykule 10, zbadają każdą propozycję zmian i przedłożą przyjęty tekst do uchwalenia większością trzech czwartych głosów przedstawicieli Stron zasiadających w Komitecie Ministrów. Po uchwaleniu przez Komitet Ministrów większością głosów przewidzianą w artykule 20 d) Statutu Rady Europy oraz na podstawie jednomyślnego głosowania Państw-Stron zasiadających w Komitecie Ministrów, tekst zostanie przekazany Stronom do przyjęcia.
4. Każda zmiana wejdzie w życie w odniesieniu do Stron, które ją przyjęły, w pierwszym dniu miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia, w którym trzy Państwa Członkowskie Rady Europy poinformowały Sekretarza Generalnego o jej przyjęciu. W odniesieniu do każdej Strony, która następnie ją przyjmie, taka zmiana wejdzie w życie w pierwszym dniu miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia, w którym Strona ta poinformowała Sekretarza Generalnego o jej przyjęciu.

Artykuł 18.
Zawiadomienia

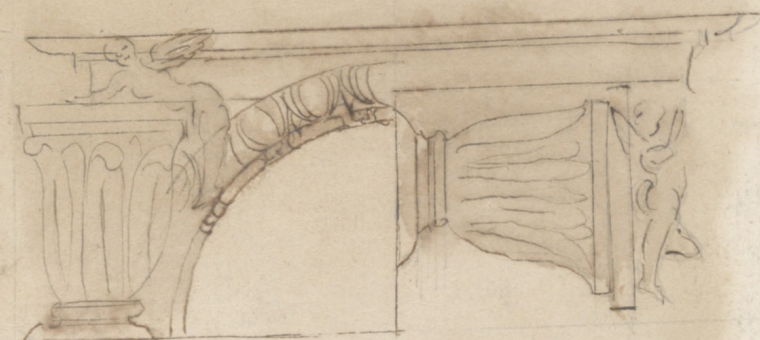
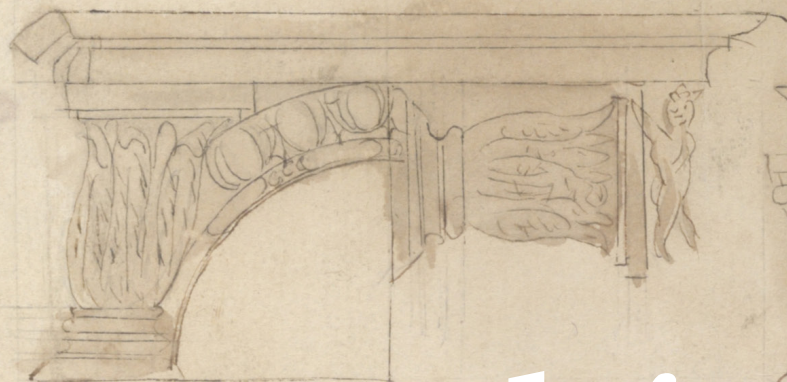
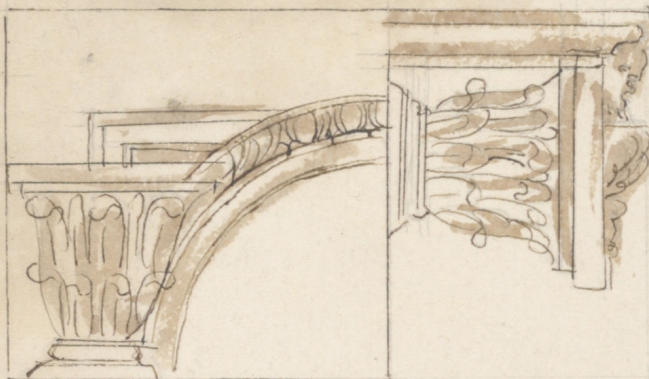
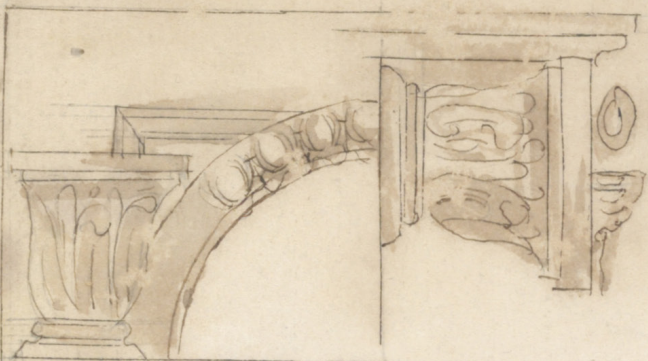
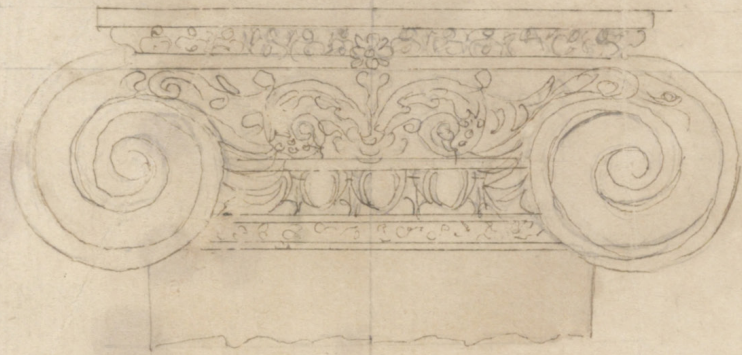
Sekretarz Generalny Rady Europy zawiadomi Państwa Członkowskie Rady Europy, każde państwo lub Wspólnotę Europejską, które(a) przystąpiło(a) do niniejszej konwencji, o:

- a) każdym podpisaniu konwencji;
- b) zdeponowaniu każdego dokumentu ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia;
- c) każdej dacie wejścia w życie niniejszej konwencji w związku z artykułami 13, 14 i 15;
- d) każdej deklaracji złożonej na podstawie artykułu 15;
- e) każdym wypowiedzeniu złożonym na podstawie artykułu 16;
- f) każdej propozycji zmiany, o każdej zmianie uchwalonej w myśl artykułu 17 i o dacie jej wejścia w życie;
- g) każdym innym akcie, zawiadomieniu, informacji lub komunikacie dotyczącym niniejszej konwencji.

NA DOWÓD CZEGO, niżej podpisani, będąc należycie upoważnieni, podpisali niniejszą konwencję.

SPORZĄDZONO we Florencji, dnia 20 października 2000 r., w językach angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są równoważnie autentyczne, w jednym egzemplarzu, który zostanie zdeponowany w archiwach Rady Europy. Sekretarz Generalny Rady Europy przekaże poświadczone kopie każdemu Państwu Członkowskiemu Rady Europy oraz każdemu innemu państwu lub Wspólnotie Europejskiej, w przypadku ich zaproszenia do przystąpienia do niniejszej konwencji.

Kraków 2000

KARTA KRAKOWSKA PRYNCPYPIA KONSERWACJI I RESTAURACJI DZIEDZICTWA ARCHITEKTONICZNO-URBANISTYCZNEGO

Międzynarodowa Konferencja Konserwatorska „Kraków 2000” 1997–2000
Kraków, 26 października 2000 r.

Wyrażając uznanie dla wysiłku osób i instytucji, które w ciągu trzech lat brały udział w przygotowaniu Międzynarodowej Konferencji Konserwatorskiej „Kraków 2000” oraz jej Sesji Plenarnej „Dziedzictwo kulturowe fundamentem rozwoju cywilizacji”,

My, uczestnicy Międzynarodowej Konferencji Konserwatorskiej „Kraków 2000”, świadomi głębokich znaczeń i wartości dziedzictwa kulturowego, poddajemy niniejsze pryncypia uwadze wszystkich podmiotów odpowiedzialnych za nie, aby mogły kierować się nimi w swych wysiłkach na rzecz jego ochrony.

PREAMBUŁA

Działając w duchu Karty Weneckiej, biorąc pod uwagę międzynarodowe rekomendacje oraz przyspieszony proces jednoczenia się Europy u progu nowego milenium, jesteśmy świadomi, że żyjemy w warunkach, w których tożsamość ujmowana w coraz szerszym aspekcie staje się bardziej wysublimowana i odmienna zarazem. Europa dzisiejsza charakteryzuje się kulturową różnorodnością i szacunkiem dla pluralizmu fundamentalnych wartości dostrzeganych w dziedzictwie materialnym (ruchomym i nieruchomym), jak i intelektualnym, który musi uwzględniać także zróżnicowanie znaczeń i powstawanie sprzeczności.

To zobowiązuje wszystkich odpowiedzialnych za zachowanie dziedzictwa kulturowego do zwrócenia szczególnej uwagi na właściwe rozwiązywanie problemów i dokonywanie wyborów na drodze do osiągnięcia wyznaczonego celu.

Każda wspólnota – poprzez swą zbiorową pamięć i świadomość przeszłości – jest odpowiedzialna za identyfikację oraz zarządzanie własnym dziedzictwem. Poszczególne elementy tego dziedzictwa są rozumiane jako nośniki wielu różnych wartości zmieniających się w czasie. W tym procesie zmian każda wspólnota winna pogłębiać świadomość i poczucie potrzeby zachowania wartości charakterystycznych dla jej dziedzictwa.

Dziedzictwo nie może być zdefiniowane w jednoznaczny sposób. Można natomiast określić kryteria, na podstawie których dziedzictwo to jest identyfikowane. Pluralizm społeczeństwa polega na różnorodności koncepcji dziedzictwa podejmowanych przez całą wspólnotę; dlatego też narzędzia i metody stworzone dla właściwej jego ochrony powinny być przystosowywane do ewolucyjnego procesu ciągłych zmian, któremu to dziedzictwo podlega. Ten szczególny aspekt wyboru wartości dziedzictwa wymaga przygotowania programu ochrony i podjęcia szeregu decyzji, które powinny być skodyfikowane w projekcie konserwatorskim zgodnie z odpowiednimi kryteriami technicznymi i strukturalnymi.

Świadomi głębokich wartości Karty Weneckiej i podążając ku wytkniętym przez nią celom, proponujemy następujące zasady konserwacji i restauracji dziedzictwa architektoniczno-urbanistycznego, uwzględniające potrzeby naszych czasów.

CELE I METODY

1. Dziedzictwo architektoniczno-urbanistyczne i krajobrazowe oraz dzieła sztuki do niego przynależne są wynikiem identyfikacji związanej z różnymi wydarzeniami historycznymi i kontekstem społeczno-kulturowym. Naszym celem jest ochrona tego dziedzictwa. **Ochrona** może być realizowana poprzez wiele rodzajów interwencji, takich jak: prewencyjna

konserwacja środowiska, doraźne utrzymywanie, naprawa, restauracja, renowacja czy rehabilitacja (rewaloryzacja). Każda interwencja wiąże się z decyzjami, wyborem i odpowiedzialnością związaną z całością dziedzictwa, a także z tymi jego elementami, których znaczenie może być dziś nierozpoznane, ale które może być rozpoznane w przyszłości.

2. **Właściwe utrzymanie i naprawa** są podstawową częścią procesu ochrony dziedzictwa. Działania te muszą być zintegrowane wraz z systematycznymi badaniami, kontrolą, stałym monitoringiem i prowadzeniem testów. Potencjalne uszkodzenia muszą być przewidywane i rejestrowane, aby możliwe było podjęcie właściwych środków prewencyjnych.
3. Ochrona dziedzictwa architektoniczno-urbanistycznego jest realizowana przez **projekt konserwatorski** określający jej długoterminową strategię. „Projekt konserwatorski” powinien być oparty na szeregu odpowiednich rozwiązań technicznych i przygotowany w poznawczym procesie gromadzenia wiedzy i interpretacji budynku, zespołu, miasta czy miejsca, uwzględniając znajomość zarówno tradycyjnych, jak i nowoczesnych materiałów, badania strukturalne, analizę pomiarową i graficzną oraz identyfikację znaczeń historycznych, artystycznych i społeczno-kulturowych. Wszelkie niezbędne specjalistyczne dyscypliny muszą uczestniczyć w projekcie konserwatorskim, a jego koordynowanie ma być powierzone osobie wykwalifikowanej i wykształconej.
4. **Rekonstrukcji** całych części budynku „w stylu historycznym” winno się unikać. Rekonstrukcja bardzo małych fragmentów o znaczeniu architektonicznym może być stosowana wyjątkowo pod warunkiem, że oparta jest na precyzyjnej i niekwestionowanej dokumentacji. Jeśli wykonanie większych części przestrzennych czy funkcjonalnych jest konieczne do właściwego użytkowania budynku, powinny one być projektowane w duchu współczesnej architektury. Rekonstrukcja całego budynku zniszczonego przez konflikt zbrojny czy klęski żywiołowe jest do przyjęcia jedynie ze względu na wyjątkowe społeczne czy kulturowe motywacje związane z tożsamością całej wspólnoty.

RÓŻNE RODZAJE DZIEDZICTWA ARCHITEKTONICZNO-URBANISTYCZNEGO

5. Każda interwencja w **dziedzictwo archeologiczne** – ze względu na jego delikatność – powinna uwzględniać jego związki z otoczeniem, terytorium i krajobrazem. Tak dalece, jak to tylko możliwe, należy redukować destrukcyjne aspekty prac wykopaliskowych, w czasie których musi być zapewniona pełna dokumentacja stanowiska archeologicznego. Podobnie jak i we wszystkich innych przypadkach, także prace konserwatorskie przy odkryciach archeologicznych mają być oparte na zasadzie minimalnej interwencji. Mogą one być wykonane jedynie przez profesjonalistów, a stosowane przez nich metody i techniki muszą być ściśle kontrolowane.
W ochronie i publicznej prezentacji stanowisk archeologicznych powinno być promowane wykorzystanie współczesnych technik informatycznych, takich jak: bazy danych, systemy multimedialnych prezentacji i wirtualnych rekonstrukcji.
6. Celem ochrony **budynków historycznych**, tak w miejskim, jak i wiejskim kontekście, jest zachowanie ich autentyczności i integralności, w tym ich przestrzeni wewnętrznych, wyposażenia i dekoracji, zgodnie z zamierzeniem oryginalnym. Taka ochrona wymaga odpowiedniego „projektu konserwatorskiego” definiującego cele i metody ich osiągnięcia. W wielu wypadkach konieczne jest także zapewnienie odpowiedniego użytkowania, zgodne z zachowaną przestrzenią i znaczeniem obiektu. Wszelkie prace w budynkach historycznych muszą w pełni respektować wszystkie warstwy stratygraficzne i okresy historyczne zachowane w jego obecnej substancji.
7. **Dzieła sztuki, wyposażenie ruchome i dekoracja architektoniczna**, które stanowią integralną część budynku historycznego, powinny być zachowywane poprzez specjalistyczny projekt konserwacji lub program restauracji w powiązaniu z projektem ogólnym. Oznacza to, że konserwator i restaurator powinni posiadać niezbędną wiedzę oraz odpowiednie wykształcenie zawodowe i artystyczne pozwalające im na interpretację badań i analiz stanowiącą podstawę do sformułowania projektu lub programu prac konserwatorskich obiektu wraz z całym otoczeniem, ruchomymi dziełami sztuki i dekoracją architektoniczną, z poszanowaniem tradycyjnych rzemiosł budowlanych, gwarantujących profesjonalne wykonawstwo. Dziedzictwo to, stanowiące znaczący element całego dziedzictwa kulturowego, wymaga działań zintegrowanych, ocenianych także w aspekcie etyki zawodowej i osobistej odpowiedzialności.

8. **Historyczne miasta i wsie**, powiązane z kontekstem terytorialnym stanowią znaczną część naszego uniwersalnego dziedzictwa i powinny być postrzegane jako całość utworzona z przestrzeni i struktur będących wynikiem aktywności człowieka, która pozostaje w ciągłym procesie ewolucji i zmian. Dotyczy to wszystkich epok historycznych i formacji społecznych i wymaga zintegrowanego procesu planowania, dysponującego szerokim wachlarzem różnorodnych działań. Ochrona w kontekście miejskim zajmuje się zespołami budynków i przestrzeniami otwartymi, które są elementami obszarów zurbanizowanych i tworzą wartości także w sensie niewymiernym. Stąd też ochrona miasta historycznego musi odnosić się do jego morfologicznej, funkcjonalnej i strukturalnej całości, rozumianej jako część terytorium i otaczającego go środowiska oraz krajobrazu. Budynki, które tworzą obszary historyczne, same w sobie nie muszą mieć specjalnej wartości architektonicznej, ale mogą być chronione ze względu na wyróżniające je cechy przestrzenne, technologiczne, dekoracyjne i kolorystyczne, będące cechami wiążącymi je w organiczną całość z obszarami historycznymi.
- Projekt konserwatorski dla **historycznego miasta, osiedla lub wsi** powinien przewidywać zarządzanie zmianami, przy równoczesnej możliwości weryfikowania wybranych rozwiązań, łącząc kwestię ochrony dziedzictwa z aspektami społecznymi i ekonomicznymi. Oprócz uzyskania wiedzy o samych strukturach istnieje konieczność przeprowadzenia badań nad wpływem zmian i narzędziami potrebnymi w procesie zarządzania. Projekt konserwatorski miast i obszarów historycznych dotyczy budynków w ich dwojakiej funkcji: elementów, które definiują przestrzeń miasta poprzez jego formę urbanistyczną, oraz ich wewnętrznej aranżacji przestrzennej, stanowiącej treść samego budynku.
9. **Krajobrazy** jako dziedzictwo kulturowe odzwierciedlają permanentną interakcję zachodzącą w różnych formacjach kulturowych pomiędzy człowiekiem, naturą a środowiskiem fizycznym i są świadectwem ewolucyjnego związku jednostki i społeczności ze środowiskiem. W tym kontekście ich zachowanie, ochrona i rozwój koncentrują się na ludzkich i naturalnych cechach integrujących wartości kulturowe: materialne i niematerialne. Dlatego tak ważne jest, aby zrozumieć i szanować charakter krajobrazów oraz by stosować odpowiednie prawa i normy w celu harmonizowania pożądaných kierunków rozwoju regionów z zasadniczymi wartościami dziedzictwa, zwłaszcza że w wielu społeczeństwach krajobrazy kulturowe są historycznie rezultatem urbanizacji obszarów i powstawania miast.
- Integracja ochrony krajobrazu kulturowego ze zrównoważonym rozwojem regionów, uwzględniającym działania proekologiczne, ochronę środowiska naturalnego i miejsc z działaniami ekologicznymi oraz środowiskiem naturalnym, wymagają świadomości i zrozumienia procesów urbanizacyjnych. W ich następstwie tworzyły się ściśle powiązania pomiędzy krajobrazem a strukturami metropolii, miast i miasteczek.
- Zarówno zintegrowana ochrona krajobrazu pierwotnego i archeologicznego, jak i dynamiczny rozwój współczesnych krajobrazów winny uwzględniać wartości społeczne, kulturowe i estetyczne.
10. Techniki konserwacji powinny być ściśle powiązane z interdyscyplinarnymi badaniami naukowymi nad materiałami i technologiami używanymi do budowy, naprawy czy restauracji dziedzictwa architektoniczno-urbanistycznego. Wybrana interwencja powinna respektować oryginalną funkcję i zapewniać zgodność z istniejącymi materiałami, strukturami i wartościami architektonicznymi. Wszelkie nowe materiały i technologie powinny być rygorystycznie testowane, porównywane i dobrze rozpoznane przed zastosowaniem. Równocześnie, zastosowanie nowych technik in situ (w obiekcie) musi uwzględniać w pierwszym rzędzie dobro istniejącej substancji, a także stały monitoring uzyskiwanych wyników, tak aby można ocenić ich zachowanie się w czasie i możliwość potencjalnej odwracalności interwencji. Szczególną uwagę należy zwrócić na znaczenie znajomości tradycyjnych materiałów i technik oraz ich właściwe wykorzystanie w kontekście potrzeb współczesnego społeczeństwa, co samo w sobie jest ważnym składnikiem ochrony dziedzictwa kulturowego.

ZARZĄDZANIE

11. Dla zarządzania dynamicznymi zmianami, transformacją i rozwojem miast historycznych, jak i całego dziedzictwa kulturowego, muszą być podejmowane odpowiednie regulacje, dokonywane wybory i monitorowanie rezultatów; jako zasadniczą część tego procesu należy uznać zidentyfikowanie ryzyka, zastosowanie odpowiednich systemów zapobiegania

i stworzenie planu działań w sytuacjach kryzysowych. Turystyka kulturowa, oprócz pozytywnego wpływu na gospodarkę lokalną, powinna być także uważana za czynnik ryzyka. Należy zwrócić zarazem uwagę na optymalizację kosztów utrzymania dziedzictwa.

Ochrona dziedzictwa kulturowego powinna stanowić integralną część procesu planowania i zarządzania, ponieważ może przyczynić się do zrównoważonego wzrostu jakościowego i gospodarczego danego społeczeństwa.

12. Pluralizm wartości dziedzictwa i różnorodność interesów powodują konieczność istnienia takiej struktury komunikacji społecznej, która pozwala na udział w procesie planowania i zarządzania także mieszkańcom, a nie tylko specjalistom i administratorom. Społeczeństwa są odpowiedzialne za ustanowienie odpowiednich metod i struktur zapewniających udział osób indywidualnych i organizacji pozarządowych w procesie podejmowania decyzji.

SZKOLENIE I EDUKACJA

13. Szkolenie i edukacja w dziedzinie dziedzictwa kulturowego wymaga zaangażowania społecznego i integracji z narodowymi systemami edukacji na wszystkich poziomach. Złożoność projektów konserwatorskich czy jakichkolwiek innych interwencji uwzględniających całość aspektów historycznych, technicznych, kulturowych i gospodarczych wymaga wyznaczenia kompetentnego i odpowiedzialnego kierownika prac.

Szkolenie konserwatorów i restauratorów ma charakter interdyscyplinarny i musi dostarczyć im wiedzy i wykształcenia z zakresu historii sztuki, architektury, technologii i technik konserwatorskich oraz materiałoznawstwa zabytkowego, które wraz z doświadczeniem i zdolnościami artystycznymi stanowią o jego kwalifikacjach i umiejętnościach.

Szkolenie profesjonalistów i techników w dyscyplinach konserwatorskich powinno w pełni brać pod uwagę rozwijające się metody i wiedzę techniczną oraz być świadome toczące się debaty nad teorią i polityką ochrony.

Poprzez permanentne szkolenie powinna być stale podnoszona jakość rzemiosła i pracy technicznej wykonanej w czasie realizacji projektów konserwatorskich.

ŚRODKI PRAWNE

14. Zachowanie i ochrona dziedzictwa architektoniczno-urbanistycznego oraz dzieł sztuki wymagają stworzenia lepszych warunków poprzez podejmowanie skutecznych działań prawnych i administracyjnych. Powinny one gwarantować wykonywanie projektów konserwatorskich oraz ich realizację lub nadzór nad nią jedynie wykształconej kadrze profesjonalnej.

Regulacje prawne powinny także wprowadzać ustalenia dotyczące ochrony zawodu i drogi zdobywania doświadczenia praktycznego wyłącznie w ramach autoryzowanych programów szkolenia. Należy zwrócić uwagę, aby przed uzyskaniem pozwolenia na niezależną praktykę szkolenie nowych kadr odbywało się pod stałym nadzorem profesjonalnych konserwatorów.

Kraków – Wawel, 26 października 2000 r.

Tekst niniejszy zredagowany został na podstawie materiałów dostarczonych przez Przewodniczących Sekcji Tematycznych przez zespół w składzie:

Joseph A. Cannataci (Malta), Sherban Cantacusino (Wielka Brytania), Giuseppe Cristinelli (Włochy), Mario Docci (Włochy), Jukka Jokilehto (Finlandia-Włochy), Andrzej Kadłuczka (Polska), Tatiana Kiroya (Włochy), Marek Konopka (Polska), Jean L. Luxen (Belgia), Inyar Maxwell (Szkocja), Andre De Naeyer (Belgia), Krzysztof Pawłowski (Polska), Salvador Perez Arroyo (Hiszpania), Michael Petzet (Niemcy), Ireneusz Płuska (Polska), Manfred Wehdorn (Austria), Mihaly Zador (Węgry).

Paryż 2001

POWSZECHNA DEKLARACJA UNESCO O RÓŻNORODNOŚCI KULTUROWEJ

Konferencja Generalna UNESCO
Paryż, 2 listopada 2001 r.

Konferencja Generalna,

Potwierdzając znaczenie, jakie przypisuje pełnej realizacji praw człowieka oraz podstawowych wolności, ogłoszonych w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i w innych, powszechnie uznanych narzędziach prawnych, takich jak dwa Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka z 1966 roku, pierwszy, dotyczący Praw Obywatelskich i Politycznych, i drugi, dotyczący Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych,

Przypominając, że Preambuła Aktu Konstytucyjnego UNESCO potwierdza, iż „[...] szerokie rozpowszechnianie kultury i wychowania ludzkości w duchu sprawiedliwości, wolności i pokoju, jest niezbędne dla godności człowieka i jest świętym obowiązkiem, który wszystkie narody muszą wypełniać w duchu wzajemnej pomocy i troski”,

Przypominając również jego Artykuł pierwszy, który wytycza, wśród innych celów UNESCO, zalecanie „takich umów międzynarodowych, jakie mogą być konieczne dla popierania swobodnego obiegu myśli w słowie i obrazie”,

Odnosząc się do postanowień mających związek z różnorodnością kulturową oraz z wykonywaniem praw kulturalnych, wymienionych w narzędziach międzynarodowych ogłoszonych przez UNESCO¹,

Potwierdzając również, że kultura powinna być postrzegana jako zespół cech duchowych i materialnych, intelektualnych i uczuciowych, charakteryzujących społeczeństwo lub grupę społeczną i że obejmuje ona, oprócz sztuki i literatury, sposoby życia, formy wzajemnego współżycia, systemy wartości, tradycje i wierzenia²,

Stwierdzając, że kultura znajduje się w sercu współczesnej debaty o tożsamości, spójności społecznej i rozwoju gospodarki opartej na wiedzy,

Potwierdzając, że poszanowanie różnorodności kultur, tolerancja, dialog i współpraca, w klimacie wzajemnego zrozumienia i zaufania, stanowią jedną z najlepszych gwarancji międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa,

Dążąc do większej solidarności, opartej na uznaniu różnorodności kulturowej, na świadomości jedności rodzaju ludzkiego i na rozwoju wymiany międzykulturowej,

Uwzględniając, że proces globalizacji, ułatwiony szybkim rozwojem nowych technologii informacji i komunikacji, mimo iż stanowi on wyzwanie dla różnorodności kulturowej, tworzy warunki odnawialnego dialogu między kulturami i cywilizacjami,

Świadoma specyficznego mandatu powierzonego UNESCO w ramach systemu Narodów Zjednoczonych, który ma zapewnić ochronę i wspieranie bogatej różnorodności kultur,

Ogłasza następujące zasady i przyjmuje niniejszą Deklarację:

TOŻSAMOŚĆ, RÓŻNORODNOŚĆ, PLURALIZM

Artykuł 1.

Różnorodność kulturowa, wspólne dziedzictwo ludzkości

Kultura przyjmuje różne formy w czasie i przestrzeni. Różnorodność ta wyraża się w oryginalności i mnogości tożsamości, cechujących grupy i społeczeństwa tworzące ludzkość. Różnorodność kulturowa jako źródło wymiany, innowacyjności i kreatywności jest dla rodzaju

1 Wśród których, w szczególności Umowa Florencka z 1950 r. oraz Protokół z Nairobi z 1976 r., Powszechna Konwencja Praw Autorskich z 1952 r., Deklaracja dotycząca Zasad Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej z 1966 r., Konwencja z 1970 r. dotycząca środków zmierzających do Zakazu i Zapobiegania Nielegalnemu Przywozowi, Wywozowi i Przenoszeniu Własności Dóbr Kultury, Konwencja dotycząca Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego z 1972 r., Deklaracja UNESCO o Rasach i Uprzedzeniach Rasowych z 1978 r., Zalecenia dotyczące Statusu Twórców z 1980 r. oraz Zalecenia dotyczące Ochrony Kultury Tradycyjnej i Ludowej z 1989 r.

2 Definicja zgodna z postanowieniami Światowej Konferencji o Polityce Kulturalnej (MONDIACULT, Mexico, 1982), Światowej Komisji Kultury i Rozwoju (Our Creative Diversity, 1995) oraz Konferencji Międzyrządowej o Politykach.

ludzkiego równie niezbędna jak różnorodność biologiczna dla przyrody. W tym znaczeniu stanowi ona wspólne dziedzictwo ludzkości i musi zostać uznana oraz potwierdzona dla dobra obecnych i przyszłych pokoleń.

Artykuł 2.

Od różnorodności kulturowej do pluralizmu kultur

W naszych coraz bardziej zróżnicowanych społeczeństwach staje się konieczne zapewnienie harmonijnego wzajemnego oddziaływania oraz woli współistnienia osób i grup, które cechuje tożsamość kulturowa zarazem mnoga, różnorodna i dynamiczna. Polityki popierające integrację oraz uczestnictwo wszystkich obywateli są gwarantem spójności społecznej, żywotności społeczeństwa obywatelskiego oraz pokoju. Zdefiniowany w ten sposób pluralizm kulturowy stanowi polityczną odpowiedź na istnienie różnorodności kulturowej. Pluralizm kultur, nierozwalnie związany z kontekstem demokratycznym, sprzyja wymianie kulturalnej i rozwijaniu zdolności twórczych, które wzbogacają życie społeczne.

Artykuł 3.

Różnorodność kulturowa jako czynnik rozwoju

Różnorodność kulturowa rozszerza możliwości wyboru stawiane przed każdym; jest jednym ze źródeł rozwoju, postrzeganego nie tylko jako wzrost gospodarczy, ale również jako środek dostępu do satysfakcjonującego bytu intelektualnego, uczuciowego, moralnego i duchowego.

RÓŻNORODNOŚĆ KULTUROWA I PRAWA CZŁOWIEKA

Artykuł 4.

Prawa człowieka jako gwarancja różnorodności kulturowej

Obrona różnorodności kulturowej stanowi imperatyw etyczny, nieodłączny od poszanowania godności ludzkiej. Nakłada ona obowiązek poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności, szczególnie praw osób należących do mniejszości oraz praw ludności autochtonicznej. Nikt nie może powoływać się na różnorodność kulturową w celu naruszenia praw człowieka, zagwarantowanych prawem międzynarodowym, ani w celu ograniczenia ich zasięgu.

Artykuł 5.

Prawa kulturalne jako ramy właściwe dla różnorodności kulturowej

Prawa kulturalne stanowią integralną część praw człowieka, powszechnych, niepodzielnych i współzależnych. Rozwój różnorodności twórczej wymaga pełnej realizacji praw kulturalnych, takich jak je definiuje artykuł 27 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka oraz artykuły 13 i 15 Międzynarodowego Paktu dotyczącego Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych. Każdy człowiek powinien w związku z tym móc wypowiedzieć się, tworzyć i upowszechniać swoje dzieła w dowolnym języku, a szczególnie w języku ojczystym; każdy człowiek ma prawo do edukacji i kształcenia na odpowiednim poziomie, w pełni szanujących jego tożsamość kulturową; każdy człowiek ma prawo uczestnictwa w życiu kulturalnym wedle swego wyboru oraz do realizacji własnych praktyk kulturowych, w granicach narzuconych przez poszanowanie praw człowieka oraz podstawowych wolności.

Artykuł 6.

Ku różnorodności kulturowej dostępnej dla wszystkich

Zapewniając swobodny obieg idei w słowie i obrazie, należy dbać, aby wszystkie kultury miały możliwość wypowiedzi i własnej prezentacji. Wolność słowa, pluralizm mediów, wielojęzyczność, równy dostęp do sztuki, do dorobku naukowego i technologicznego – również w formie cyfrowej – oraz możliwość, dla wszystkich kultur, dostępu do wypowiedzi i rozpowszechniania, są gwarancją istnienia różnorodności kulturowej.

RÓŻNORODNOŚĆ KULTUROWA I TWÓRCZOŚĆ

Artykuł 7.

Dziedzictwo kulturowe u źródeł twórczości

Każda twórczość czerpie z korzeni tradycji kulturalnej, ale rozwija się w kontakcie z innymi kulturami. Dlatego też dziedzictwo, we wszelkich swych przejawach, powinno być zachowa-

Miner Kilbourne Kellogg, Chateau D'If

ne, dowartościowane oraz przekazane przyszłym pokoleniom jako świadectwo doświadczeń i dążeń ludzkich, w celu wzbogacania twórczości w całej jej różnorodności oraz budowania prawdziwego dialogu między kulturami.

Artykuł 8.

Dobra i usługi kulturalne, towary odmienne od innych

W obliczu dzisiejszych przemian gospodarczych i technologicznych, otwierających szerokie perspektywy dla twórczości i innowacyjności, należy zwrócić szczególną uwagę na różnorodność oferty twórczej, na należyte uznanie praw autorów i artystów oraz na specyfikę dóbr i usług kulturalnych, które, będąc nośnikami tożsamości, wartości i treści, nie mogą być uznane za zwyczajne towary lub dobra konsumpcyjne.

Artykuł 9.

Polityki kulturalne jako katalizator twórczości

Zapewniając swobodny obieg idei i dzieł, polityki kulturalne muszą tworzyć odpowiednie warunki dla tworzenia i rozpowszechniania różnorodnych dóbr i usług kulturalnych, dzięki przemysłom kultury, dysponującym środkami umożliwiającymi zaistnienie w skali lokalnej i światowej. Każde Państwo powinno, w poszanowaniu własnych zobowiązań międzynarodowych, określić swą politykę kulturalną oraz wprowadzić ją w życie za pomocą środków działania, które uzna za najbardziej odpowiednie, zarówno gdy chodzi o odpowiednie wsparcie operacyjne, jak i o ramy legislacyjne.

RÓŻNORODNOŚĆ KULTUROWA I SOLIDARNOŚĆ MIĘDZYNARODOWA

Artykuł 10.

Wzmocnić możliwości tworzenia i upowszechniania twórczości w skali światowej

W obliczu braku równowagi, charakteryzującym obecnie przepływ oraz wymianę dóbr i usług kulturalnych w skali światowej, należy wzmocnić międzynarodową współpracę i solidarność, w celu umożliwienia wszystkim krajom, a szczególnie krajom rozwijającym się oraz krajom w fazie przejściowej, stworzenia przemysłów kultury, skutecznych i konkurencyjnych w skali krajowej i międzynarodowej.

Artykuł 11.

Budować współpracę partnerską między sektorem publicznym, sektorem prywatnym i społeczeństwem obywatelskim

Same siły rynku nie mogą zagwarantować ochrony i promocji różnorodności kulturowej, stanowiącej warunek trwałego i zrównoważonego rozwoju ludzkości. Z takiej perspektywy należy potwierdzić nadrzędną rolę polityki społecznej realizowanej we współpracy partnerskiej z sektorem prywatnym i społeczeństwem obywatelskim.

Artykuł 12. Rola UNESCO

Odpowiedzialnością UNESCO, na mocy jej mandatu i powierzonych funkcji, jest:

- a) wspierać uwzględnienie zasad wymienionych w niniejszej Deklaracji w strategiach rozwoju opracowywanych przez różne instancje międzyrządowe;
- b) stanowić punkt odniesienia i płaszczyznę uzgodnień między Państwami, międzynarodowymi organizacjami rządowymi i pozarządowymi, społeczeństwem obywatelskim i sektorem prywatnym, w celu wspólnego opracowywania koncepcji, celów i polityk na rzecz różnorodności kulturowej;
- c) kontynuować działania normatywne, jak również działania w zakresie uwrażliwiania i zwiększenia potencjału w tych dziedzinach związanych z niniejszą Deklaracją, które należą do jej kompetencji;
- d) ułatwiać wdrożenie Planu Działania, którego główne linie załączone są do niniejszej Deklaracji.

GŁÓWNE LINIE PLANU DZIAŁANIA DLA WPROWADZENIA W ŻYCIE POWSZECHNEJ DEKLARACJI UNESCO O RÓŻNORODNOŚCI KULTUROWEJ

Państwa członkowskie zobowiązują się do podejmowania odpowiednich kroków w celu szerokiego rozpowszechnienia Powszechnej Deklaracji UNESCO o różnorodności kulturowej oraz popierania jej skutecznego wprowadzania w życie, współpracując szczególnie nad realizacją następujących celów:

1. Pogłębiać międzynarodową debatę nad zagadnieniami dotyczącymi różnorodności kulturowej, a szczególnie zagadnieniami dotyczącymi jej związków z rozwojem i jej wpływem na formułowanie polityk w skali zarówno narodowej, jak i międzynarodowej; zainicjować zwłaszcza refleksję dotyczącą potrzeby stworzenia międzynarodowego narzędzia prawnego o różnorodności kulturowej.
2. Czynić postępy w definiowaniu zasad, norm i sposobów działania, zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym, oraz środków uwrażliwienia i form współpracy, najkorzystniejszych dla ochrony i wspierania różnorodności kulturowej.
3. Popierać wymianę wiedzy i najbardziej odpowiednich działań w zakresie pluralizmu kultur, w celu ułatwienia, w społeczeństwach zróżnicowanych, integracji oraz uczestnictwa osób i grup pochodzących z różnych horyzontów kulturowych.
4. Pogłębiać zrozumienie i wyjaśnianie treści praw kulturalnych jako integralnej części praw człowieka.
5. Chronić dziedzictwo językowe ludzkości oraz wspierać formy wyrazu, twórczość oraz rozpowszechnianie, w możliwie jak największej liczbie języków.
6. Zachęcać do różnorodności językowej – przy poszanowaniu języka ojczystego – na wszystkich poziomach nauczania, wszędzie, gdzie to możliwe, a także zachęcać do nauki wielu języków od najmłodszych lat.
7. Uświadamiać, poprzez edukację, pozytywną wartość różnorodności kulturowej oraz udoskonalać – w tym celu – zarówno programy szkolne, jak i kształcenie nauczycieli.
8. Włączać do procesu nauczania, kiedy to właściwe, tradycyjne podejście pedagogiczne, aby chronić i jak najpełniej wykorzystywać metody komunikowania się i przekazywania wiedzy dostosowane pod względem kulturowym.
9. Wspierać proces „alfabetyzacji cyfrowej” i zapewniać lepsze opanowanie nowych technologii informacji i komunikacji, które powinny być uznane zarówno za dyscypliny nauczania, jak i za narzędzia pedagogiczne, pozwalające na usprawnianie skuteczności usług edukacyjnych.
10. Wspierać różnorodność językową w przestrzeni cyfrowej oraz ułatwiać powszechny dostęp, poprzez sieci globalne, do wszelkich informacji należących do domeny publicznej.
11. Przeciwdziałać „luce cyfrowej” – w ścisłej współpracy z właściwymi instytucjami system Narodów Zjednoczonych – popierając dostęp krajów rozwijających się do nowych technologii i pomagając im w opanowaniu technologii informacji oraz ułatwiając zarówno rozpowszechnianie w formie cyfrowej rodzimych produktów kulturalnych tych krajów, jak i ich dostęp do zasobów cyfrowych z zakresu oświaty, kultury i nauki, dostępnych w skali światowej.
12. Pobudzać produkcję, ochronę i rozpowszechnianie różnorodnych treści w mediach i światowych sieciach informacyjnych oraz wzmacniać w tym celu rolę publicznego radia i telewizji w tworzeniu wartościowych programów audiowizualnych, popierając zwłaszcza wprowadzenie mechanizmów współpracy ułatwiających ich rozpowszechnianie.

13. Opracować polityki i strategie ochrony oraz rewaloryzacji dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, a zwłaszcza dziedzictwa niematerialnego i ustnego oraz zwalczać nielegalny obieg dóbr i usług kulturalnych.
14. Szanować i chronić wiedzę tradycyjną, zwłaszcza wiedzę ludności autochtonicznej; uznać wkład wiedzy tradycyjnej, szczególnie w dziedzinie ochrony środowiska i zarządzania zasobami naturalnymi oraz popierać współdziałanie nowoczesnej nauki i wiedzy lokalnej.
15. Popierać mobilność twórców, artystów, badaczy, naukowców i intelektualistów oraz rozwój międzynarodowych programów badawczych i współpracy partnerskiej, dokładając jednocześnie starań o ochronę i zwiększenie potencjału twórczego krajów rozwijających się oraz krajów w fazie przejściowej.
16. Zapewnić ochronę praw autorskich i praw pokrewnych dla dobra rozwoju twórczości współczesnej oraz odpowiednie wynagrodzenie za pracę twórczą, broniąc jednocześnie publicznego prawa dostępu do kultury, zgodnie z artykułem 27 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka.
17. Wspomagać wyłonienie się lub umocnienie przemysłów kultury w krajach rozwijających się i w krajach będących w przejściowej fazie rozwoju, oraz – w tym celu – współpracować przy rozwijaniu infrastruktury i niezbędnych kompetencji, wspomagać wyłonienie się skutecznych rynków lokalnych oraz ułatwić dostęp dóbr kulturalnych tych krajów do rynków światowych oraz do międzynarodowych sieci rozpowszechniania.
18. Rozwijać polityki kulturalne zdolne wspierać zasady wpisane do niniejszej Deklaracji, obejmujące mechanizmy wspomagania operacyjnego i/lub odpowiednie ramy legislacyjne, w poszanowaniu zobowiązań międzynarodowych, właściwych każdemu Państwu.
19. Włączyć ściśle różne sektory społeczeństwa obywatelskiego do zdefiniowania polityk społecznych mających na celu ochronę i wspieranie różnorodności kulturowej.
20. Uznać i popierać wkład, który sektor prywatny może wnieść do waloryzacji różnorodności kulturowej i ułatwiać, w tym celu, stworzenie płaszczyzny dialogu między sektorem publicznym a sektorem prywatnym.

Państwa członkowskie zalecają Dyrektorowi Generalnemu wzięcie pod uwagę celów wymienionych w niniejszym Planie Działania przy wprowadzaniu w życie programów UNESCO oraz poinformowanie o nich instytucji należących do systemu Narodów Zjednoczonych i innych właściwych organizacji międzyrządowych i pozarządowych w celu umocnienia współdziałania na rzecz różnorodności kulturowej.

Parýz 2003

KONWENCJA O OCHRONIE NIEMATERIALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Konferencja Generalna UNESCO
Paryż, 17 października 2003 r.

Konferencja Generalna Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury, zwana dalej UNESCO, która zebrała się w Paryżu w dniach 29 września – 17 października 2003 r. na 32. sesji,

Powołując się na istniejące międzynarodowe dokumenty dotyczące praw człowieka, w szczególności na Powszechną deklarację praw człowieka z 1948 r., Międzynarodowy pakt praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych z 1966 r. oraz Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych z 1966 r.,

Zważwszy na znaczenie niematerialnego dziedzictwa kulturowego jako bodźca dla różnorodności kulturowej oraz gwarancji zrównoważonego rozwoju, podkreślane w Rekomendacji UNESCO w sprawie ochrony kultury tradycyjnej i folkloru z 1989 r., w Powszechnej deklaracji o różnorodności kulturowej z 2001 r. oraz w Deklaracji Stambulskiej z 2002 r. przyjętej przez Trzeci Okrągły Stół Ministrów Kultury,

Zważwszy na głęboko zakorzenioną współzależność pomiędzy niematerialnym dziedzictwem kulturowym a materialnym dziedzictwem kulturowym i dziedzictwem naturalnym,

Uznając, że procesy globalizacji i przemian społecznych wraz z warunkami, jakie stwarzają one do wznowionego dialogu pomiędzy społecznościami, powodują także, podobnie jak zjawisko nietolerancji, poważne zagrożenia pogorszenia się, zniknięcia i zniszczenia niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w szczególności ze względu na brak środków do ochrony takiego dziedzictwa,

Mając świadomość istnienia powszechnej chęci i wspólnej troski w zakresie dążenia do ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości,

Uznając, że społeczności, a zwłaszcza społeczności autochtoniczne, grupy oraz w niektórych przypadkach indywidualne osoby odgrywają istotną rolę w tworzeniu, ochronie, utrzymywaniu i odtwarzaniu niematerialnego dziedzictwa kulturowego, tym samym wnosząc wkład we wzbogacanie różnorodności kulturowej i twórczości człowieka,

Dostrzegając daleko idący wpływ działalności UNESCO w zakresie ustanawiania normatywnych dokumentów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego, w szczególności Konwencji o ochronie światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 1972 r.,

Dostrzegając ponadto, że nie powstał dotychczas żaden wiążący wielostronny dokument mający na celu ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego,

Zważwszy, że istniejące międzynarodowe umowy, rekomendacje i uchwały dotyczące dziedzictwa kulturowego i naturalnego wymagają efektywnego wzbogacania i uzupełniania za pomocą nowych postanowień dotyczących niematerialnego dziedzictwa kulturowego,

Uwzględniając potrzebę zwiększenia świadomości, zwłaszcza wśród młodszych pokoleń, co do znaczenia niematerialnego dziedzictwa kulturowego i jego ochrony,

Zważwszy, że międzynarodowa społeczność powinna przyczynić się wraz z Państwami-Stronami niniejszej Konwencji do ochrony takiego dziedzictwa w duchu współpracy i wzajemnej pomocy,

Przypominając programy UNESCO dotyczące niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w szczególności Proklamację arcydzieł ustnego i niematerialnego dziedzictwa ludzkości,

Uwzględniając nieocenioną funkcję niematerialnego dziedzictwa kulturowego jako czynnika odgrywającego rolę w zbliżaniu się ludzi do siebie oraz w zapewnianiu wymiany i wzajemnego zrozumienia pomiędzy ludźmi,

Przyjmuje niniejszą Konwencję dnia siedemnastego października 2003 roku.

I. POSTANOWIENIA OGÓLNE

Artykuł 1. Cele Konwencji

Niniejsza Konwencja ma na celu:

- a) ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- b) zapewnienie poszanowania niematerialnego dziedzictwa kulturowego wśród społeczności, grup i osób indywidualnych, których ta kwestia dotyczy;
- c) wzrost świadomości na szczeblu lokalnym, krajowym i międzynarodowym co do znaczenia niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz co do zapewnienia jego wzajemnego doceniania;
- d) ustanowienie międzynarodowej współpracy i pomocy.

Artykuł 2. Definicje

Do celów niniejszej Konwencji

1. „Niematerialne dziedzictwo kulturowe” oznacza praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę, umiejętności – a także instrumenty, przedmioty, artefakty oraz przestrzenie kulturowe z nimi związane – które społeczności, grupy oraz w niektórych przypadkach indywidualne osoby uznają za część swojego dziedzictwa kulturowego. Przedmiotowe niematerialne dziedzictwo kulturowe przekazywane z pokolenia na pokolenie jest nieustannie odtwarzane przez społeczności i grupy w odpowiedzi na ich środowisko, ich interakcję z przyrodą i ich historię oraz daje im poczucie tożsamości i ciągłości, tym samym propagując szacunek dla różnorodności kulturowej i twórczości człowieka. Do celów niniejszej Konwencji uwzględnione będzie wyłącznie niematerialne dziedzictwo kulturowe, które jest zgodne z istniejącymi międzynarodowymi dokumentami dotyczącymi praw człowieka, a także z wymogami wzajemnego szacunku wśród społeczności, grup i indywidualnych osób oraz zrównoważonego rozwoju.
2. „Niematerialne dziedzictwo kulturowe” zdefiniowane w ust. 1 powyżej przejawia się m.in. w następujących obszarach:
  - a) tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
  - b) widowiska sceniczne;
  - c) praktyki społeczne, rytuały i obchody świąt;
  - d) wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata;
  - e) tradycyjne rzemiosło.
3. „Ochrona” oznacza środki mające na celu zapewnienie przetrwania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym identyfikacja, dokumentacja, badania, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie, poprawa, przekaz, w szczególności poprzez formalne i nieformalne kształcenie, a także rewitalizację różnych aspektów takiego dziedzictwa.
4. „Państwa-Strony” oznaczają Państwa, które są związane niniejszą Konwencją i w stosunku do których niniejsza Konwencja obowiązuje.
5. Niniejszą Konwencję stosuje się *mutatis mutandis* do terytoriów, o których mowa w art. 33, które stają się Stronami niniejszej Konwencji na warunkach określonych w przedmiotowym artykule. W takim stopniu termin „Państwa-Strony” odnosi się także do takich terytoriów.

Artykuł 3.

Związek z innymi międzynarodowymi dokumentami

Żadne postanowienie niniejszej Konwencji nie może być interpretowane jako:

- a) zmieniające status lub zmniejszające stopień ochrony wynikający z Konwencji z 1972 r. o ochronie światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego w odniesieniu do dóbr dziedzictwa światowego, z którymi bezpośrednio związany jest przedmiot niematerialnego dziedzictwa kulturowego; lub
- b) wywierające wpływ na prawa i obowiązki Państw-Stron wynikające z jakiegokolwiek międzynarodowego dokumentu dotyczącego praw własności intelektualnej lub wykorzystania zasobów biologicznych i ekologicznych, których są stronami.

II. ORGANY KONWENCJI

Artykuł 4. Zgromadzenie Ogólne Państw-Stron

1. Niniejszym ustanawia się Zgromadzenie Ogólne Państw-Stron, zwane dalej „Zgromadzeniem Ogólnym”. Zgromadzenie Ogólne jest niezależnym organem niniejszej Konwencji.
2. Zgromadzenie Ogólne zbiera się na sesji zwyczajnej co dwa lata. Zgromadzenie Ogólne może zebrać się na sesji nadzwyczajnej, jeżeli podejmie taką decyzję lub na wniosek Międzyrządowego Komitetu na rzecz Ochrony Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego lub co najmniej jednej trzeciej Państw-Stron.
3. Zgromadzenie Ogólne przyjmuje swój własny Regulamin.

Artykuł 5.

Międzyrządowy Komitet na rzecz Ochrony Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego

1. Niniejszym tworzy się przy UNESCO Międzyrządowy Komitet na rzecz Ochrony Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego, zwany dalej „Komitetem”. Składa się on z przedstawicieli 18 Państw-Stron, wybieranych przez Państwa-Strony zebrane na Zgromadzeniu Ogólnym po wejściu w życie niniejszej Konwencji zgodnie z art. 34.
2. Liczba Państw-Członków Komitetu zostanie zwiększona do 24, gdy liczba Państw-Stron Konwencji wzrośnie do 50.

Artykuł 6.

Wybór i kadencja Państw-Członków Komitetu

1. Wybór Państw-Członków Komitetu powinien być zgodny z zasadami sprawiedliwej reprezentacji geograficznej i rotacji.
2. Państwa-Członkowie Komitetu są wybierane na cztery lata przez Państwa-Strony Konwencji zebrane na Zgromadzeniu Ogólnym.
3. Jednakże kadencja połowy Państw-Członków Komitetu wybranych podczas pierwszych wyborów jest ograniczona do dwóch lat. Państwa te zostaną wybrane w drodze losowania podczas pierwszych wyborów.
4. Co dwa lata Zgromadzenie Ogólne wybierze na nowo połowę Państw-Członków Komitetu.
5. Wybierze także tyle Państw-Członków Komitetu, ile będzie wymagane do obsadzenia wolnych miejsc.
6. Państwo-Członek Komitetu nie może być wybrane na dwie kolejne kadencje.
7. Państwa-Członkowie Komitetu wybierają na swoich przedstawicieli osoby, które posiadają kwalifikacje w różnych dziedzinach niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

Frederick G. Hall, Mały targ francuski, 1926

Artykuł 7.

Funkcje Komitetu

Bez uszczerbku dla innych prerogatyw przyznanych Komitetowi przez niniejszą Konwencję, do funkcji Komitetu należy:

- a) promowanie celów Konwencji oraz zachęcanie do ich realizacji i monitorowanie tej realizacji;
- b) udzielanie wskazówek w zakresie najlepszych praktyk oraz wydawanie rekomendacji dotyczących środków ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- c) sporządzanie i przedkładanie Zgromadzeniu Ogólnemu do zatwierdzenia projektu planu wykorzystania środków finansowych Funduszu zgodnie z art. 25;

- d) poszukiwanie sposobów na zwiększenie swoich środków finansowych oraz podejmowanie odpowiednich środków w tym kierunku zgodnie z art. 25;
- e) sporządzanie i przedkładanie Zgromadzeniu Ogólnemu do zatwierdzenia wytycznych operacyjnych dotyczących wdrożenia niniejszej Konwencji;
- f) dokonanie przeglądu zgodnie z art. 29 sprawozdań Państw-Stron oraz streszczenie przed Zgromadzeniem Ogólnym;
- g) rozpatrywanie wniosków złożonych przez Państwa-Strony oraz podejmowanie decyzji w ich sprawie według obiektywnych kryteriów wyboru, które zostaną ustalone przez Komitet i zatwierdzone przez Zgromadzenie Ogólne w zakresie:
  - I) wpisów na listy i propozycji, o których mowa w art. 16, 17 i 18;
  - II) udzielania pomocy międzynarodowej zgodnie z art. 22.

Artykuł 8.

Metody pracy Komitetu

1. Komitet odpowiada przed Zgromadzeniem Ogólnym. Komitet składa Zgromadzeniu Ogólnemu sprawozdania ze wszystkich swoich działań i decyzji.
2. Komitet uchwała swój Regulamin większością dwóch trzecich głosów Członków Komitetu.
3. Komitet może tymczasowo ustanowić wszelkie organy doradcze na zasadzie ad hoc, jakie uzna za niezbędne do wykonania swojego zadania.
4. Komitet może zaprosić na swoje posiedzenia wszelkie organy publiczne lub prywatne, a także osoby prywatne, posiadające uznane kompetencje w różnych dziedzinach niematerialnego dziedzictwa kulturowego w celu skonsultowania z nimi konkretnych kwestii.

Artykuł 9.

Akredytacja organizacji doradczych

1. Komitet proponuje Zgromadzeniu Ogólnemu akredytację organizacji pozarządowych posiadających uznane kompetencje w dziedzinie niematerialnego dziedzictwa kulturowego, które mają działać w charakterze doradców Komitetu.
2. Komitet proponuje także Zgromadzeniu Ogólnemu kryteria i procedury takiej akredytacji.

Artykuł 10.

Sekretariat

1. Komitetowi pomaga Sekretariat UNESCO.
2. Sekretariat sporządza dokumentację Zgromadzenia Ogólnego i Komitetu, a także projekty agend ich posiedzeń oraz zapewnia realizację ich decyzji.

III.

OCHRONA NIEMATERIALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA SZCZEBLU KRAJOWYM

Artykuł 11.

Rola Państw-Stron

Każde Państwo-Strona jest zobowiązane do:

- a) podjęcia niezbędnych środków w celu zapewnienia ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego istniejącego na jego terytorium;
- b) zidentyfikowania i zdefiniowania wśród środków ochrony, o których mowa w art. 2 ust. 3, różnorodnych elementów niematerialnego dziedzictwa kulturowego istniejących na jego terytorium przy udziale społeczności, grup i odpowiednich organizacji pozarządowych.

Artykuł 12.

Inwentarz

1. W celu zapewnienia identyfikacji z myślą o ochronie każde Państwo-Strona sporządzi w sposób dostosowany do jego indywidualnej sytuacji jeden lub kilka inwentarzy niematerialnego dziedzictwa kulturowego istniejącego na jego terytorium. Inwentarze te powinny być regularnie aktualizowane.
2. Składając okresowo swoje sprawozdanie Komitetowi zgodnie z art. 29, każde Państwo-Strona przekazuje istotne informacje na temat takich inwentarzy.

Artykuł 13.

Inne środki ochrony

W celu zapewnienia ochrony, rozwoju i promocji niematerialnego dziedzictwa kulturowego istniejącego na jego terytorium, każde Państwo-Strona stara się:

- a) przyjąć ogólną politykę ukierunkowaną na promowanie funkcji niematerialnego dziedzictwa kulturowego w społeczeństwie oraz na uwzględnienie ochrony takiego dziedzictwa w planowaniu programów;
- b) wyznaczenie lub ustanowienie jednego lub kilku właściwych organów do spraw ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego istniejącego na jego terytorium;
- c) sprzyjanie opracowaniom naukowym, technicznym i artystycznym oraz metodologiom badawczym w celu skutecznej ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, a w szczególności zagrożonego niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- d) przyjęcie odpowiednich środków prawnych, technicznych, administracyjnych i finansowych mających na celu:
  - I) sprzyjanie tworzeniu lub umacnianie instytucji zajmujących się szkoleniem w zakresie zarządzania niematerialnym dziedzictwem kulturowym oraz przekazywaniem takiego dziedzictwa za pomocą forów i przestrzeni mających na celu jego przedstawianie lub wyrażanie;
  - II) zapewnianie dostępu do niematerialnego dziedzictwa kulturowego przy zachowaniu zwyczajowych praktyk regulujących dostęp do konkretnych aspektów takiego dziedzictwa;
  - III) ustanawianie instytucji zajmujących się dokumentacją w zakresie niematerialnego dziedzictwa kulturowego i ułatwianie dostępu do tych instytucji.

Artykuł 14.

Kształcenie, zwiększanie świadomości i rozwijanie zdolności

Każde Państwo-Strona stara się przy użyciu wszelkich stosownych środków:

- a) zapewnić uznanie i poszanowanie oraz uwydatnianie niematerialnego dziedzictwa kulturowego w społeczeństwie, w szczególności poprzez:
  - I) programy edukacyjne, zwiększające świadomość i informacyjne skierowane do ogółu społeczeństwa, a w szczególności do młodych ludzi;
  - II) konkretne programy edukacyjne i szkoleniowe w ramach społeczności i grup, których ta kwestia dotyczy;
  - III) działania rozwijające zdolności służące ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w szczególności zarządzanie i badania naukowe; oraz
  - IV) nieformalne sposoby przekazywania wiedzy;
- b) na bieżąco informować społeczeństwo o zagrożeniach grożących takiemu dziedzictwu oraz o działaniach prowadzonych w wykonaniu niniejszej Konwencji;
- c) promować kształcenie na rzecz ochrony naturalnych przestrzeni i miejsc pamięci, istnienie których jest konieczne do wyrażania niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

Artykuł 15.

Udział społeczności, grup i indywidualnych osób

W ramach działań ochronnych w zakresie niematerialnego dziedzictwa kulturowego każde Państwo-Strona stara się zapewnić możliwie najszerszy udział społeczności, grup oraz w odpowiednich przypadkach indywidualnych osób, tworzących, utrzymujących i przekazujących takie dziedzictwo, oraz aktywnie angażować je w zarządzanie takim dziedzictwem.

IV.

OCHRONA NIEMATERIALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA SZCZEBLU MIĘDZYNARODOWYM

Artykuł 16.

Reprezentatywna lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości

1. W celu zapewnienia lepszej dostrzegalności niematerialnego dziedzictwa kulturowego i większej świadomości jego znaczenia, a także w celu zachęcenia do dialogu z poszanowaniem różnorodności kulturowej, Komitet na podstawie propozycji Państw-Stron, których dotyczy ta kwestia, utworzy, będzie aktualizować i opublikuje Reprezentatywną listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości.

2. Komitet sporządzi i przedłoży Zgromadzeniu Ogólnemu do zatwierdzenia kryteria utworzenia, aktualizacji i publikacji tej Reprezentatywnej listy.

Artykuł 17.

Lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego wymagającego natychmiastowej ochrony

1. Mając na celu podjęcie stosownych środków ochrony, Komitet utworzy, będzie aktualizować i opublikuje Listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego wymagającego natychmiastowej ochrony oraz będzie umieszczać takie dziedzictwo na tej Liście na wniosek danego Państwa-Strony.
2. Komitet sporządzi i przedłoży Zgromadzeniu Ogólnemu do zatwierdzenia kryteria utworzenia, aktualizacji i publikacji przedmiotowej Listy.
3. W bardzo pilnych przypadkach – których obiektywne kryteria zostaną zatwierdzone przez Zgromadzenie Ogólne na podstawie propozycji Komitetu - Komitet może umieścić dany przedmiot dziedzictwa na Liście, o której mowa w ust. 1, w porozumieniu z danym Państwem-Stroną.

Artykuł 18.

Programy, projekty i działania na rzecz ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego

1. Na podstawie propozycji przekazanych przez Państwa-Strony oraz zgodnie z kryteriami, które określi Komitet, a zatwierdzi Zgromadzenie Ogólne, Komitet okresowo dokona wyboru i przeprowadzi promocję krajowych, lokalnych i regionalnych programów, projektów i działań na rzecz ochrony dziedzictwa, które uzna za najlepiej odzwierciedlające zasady i cele niniejszej Konwencji z uwzględnieniem szczególnych potrzeb krajów rozwijających się.
2. W tym celu Komitet przyjmie, rozpatrzy i zatwierdzi wnioski o pomoc międzynarodową od Państw-Stron do opracowania takich propozycji.
3. Komitet będzie włączał się we wdrażanie takich projektów, programów i działań poprzez rozpowszechnianie najlepszych praktyk za pomocą określonych przez siebie środków.

V.

WSPÓŁPRACA I POMOC MIĘDZYNARODOWA

Artykuł 19.

Współpraca

1. Do celów niniejszej Konwencji współpraca międzynarodowa obejmuje m.in. wymianę informacji i doświadczeń, wspólne inicjatywy oraz utworzenie mechanizmu pomocy dla Państw-Stron w ich staraniach na rzecz ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego.
2. Bez uszczerbku dla postanowień prawa krajowego, prawa zwyczajowego i praktyk Państwa-Strony uznają, że ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego leży w ogólnym interesie ludzkości oraz że w tym celu podejmą współpracę na szczeblu dwustronnym, lokalnym, regionalnym i międzynarodowym.

Artykuł 20.

Cele pomocy międzynarodowej

Pomoc międzynarodowa może być udzielona w celu:

- a) ochrony dziedzictwa umieszczonego na Liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego wymagającego natychmiastowej ochrony;
- b) opracowania inwentarzy w rozumieniu art. 11 i 12;
- c) wspierania programów, projektów i działań realizowanych na szczeblu krajowym, lokalnym i regionalnym na rzecz ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- d) w jakimkolwiek innym celu, jaki Komitet może uznać za konieczny.

Artykuł 21.

Formy pomocy międzynarodowej

Pomoc udzielona Państwu-Stronie przez Komitet jest regulowana przez wytyczne operacyjne przewidziane w art. 7 oraz przez porozumienie, o którym mowa w art. 24, i może przybrać następujące formy:

- a) opracowania dotyczące różnych aspektów ochrony;
- b) zapewnienie ekspertów i praktyków;
- c) szkolenie potrzebnego personelu;
- d) opracowanie standardów i innych środków;
- e) utworzenie i funkcjonowanie infrastruktury;
- f) dostarczenie sprzętu i specjalistycznej wiedzy;
- g) inne formy pomocy finansowej i technicznej, w tym w odpowiednich przypadkach udzielenie niskooprocentowanych pożyczek i dotacji.

Artykuł 22.

Warunki pomocy międzynarodowej

1. Komitet ustanawia procedurę rozpatrywania wniosków o pomoc międzynarodową i określa, jakie informacje mają być zawarte w tych wnioskach, takie jak przewidywane środki i wymagane interwencje wraz z wyceną ich kosztów.
2. W pilnych przypadkach wnioski o pomoc są rozpatrywane przez Komitet na zasadzie pierwszeństwa.
3. W celu podjęcia decyzji Komitet przeprowadza wszelkie badania i konsultacje, jakie uzna za konieczne.

Artykuł 23.

Wnioski o pomoc międzynarodową

1. Każde Państwo-Strona może złożyć do Komitetu wniosek o pomoc międzynarodową na rzecz ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego istniejącego na jego terytorium.
2. Taki wniosek może być także złożony wspólnie przez dwa Państwa-Strony lub większą liczbę Państw-Stron.
3. Wniosek zawiera informacje określone w art. 22 ust. 1 wraz z niezbędną dokumentacją.

Artykuł 24.

Rola Państwa-Strony będącego beneficjentem

1. Zgodnie z postanowieniami niniejszej Konwencji udzielona pomoc międzynarodowa jest regulowana w porozumieniu pomiędzy Państwem-Stroną będącym beneficjentem a Komitetem.
2. Zgodnie z ogólną zasadą Państwo-Strona będące beneficjentem pokrywa – w ramach swojego limitu środków finansowych – część kosztów środków ochronnych, w odniesieniu do których udzielana jest pomoc międzynarodowa.
3. Państwo-Strona będące beneficjentem przedkłada Komitetowi sprawozdanie z wykorzystania pomocy udzielonej na rzecz ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

VI.

FUNDUSZ NIEMATERIALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Artykuł 25.

Charakter i środki finansowe Funduszu

1. Niniejszym tworzy się „Fundusz ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego”, zwany dalej „Funduszem”.
2. Fundusz składa się z powierzonych środków przekazanych stosownie do postanowień regulaminu finansowego UNESCO.
3. Na środki finansowe Funduszu składają się:
  - a) składki Państw-Stron,
  - b) fundusze przyznane na ten cel przez Konferencję Generalną UNESCO;
  - c) wpłaty, darowizny lub zapisy dokonywane przez:
    - I) inne państwa;
    - II) organizacje i programy systemu Narodów Zjednoczonych, w szczególności Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju, a także inne międzynarodowe organizacje;
    - III) instytucje publiczne lub prywatne bądź też osoby prywatne;
  - d) wszelkie odsetki należne od środków Funduszu;
  - e) fundusze uzyskane ze zbiórek i wpływy z imprez zorganizowanych na rzecz Funduszu;
  - f) wszelkie inne środki dozwolone w regulaminie Funduszu, który sporządzi Komitet.

4. Decyzję o wykorzystaniu środków przez Komitet podejmuje się na podstawie wytycznych przyjętych przez Zgromadzenie Ogólne.
5. Komitet może przyjmować wpłaty i inne formy pomocy na cele ogólne lub konkretne, dotyczące określonych projektów, pod warunkiem że uprzednio zatwierdził te projekty.
6. Wpłaty na rzecz Funduszu nie mogą wiązać się z żadnymi warunkami natury politycznej, ekonomicznej bądź innej, które byłyby niezgodne z celami niniejszej Konwencji.

Artykuł 26.

Składki Państw-Stron do Funduszu

1. Bez uszczerbku dla jakichkolwiek dodatkowych dobrowolnych wpłat Państwa-Strony niniejszej Konwencji zobowiązują się dokonywać co najmniej raz na dwa lata wpłaty do Funduszu składki w wysokości ustalonej przez Zgromadzenie Ogólne w formie stawki procentowej jednakowej dla wszystkich Państw. Przedmiotową decyzję Zgromadzenie Ogólne podejmuje większością głosów obecnych i głosujących Państw-Stron, które nie złożyły oświadczenia, o którym mowa w ust. 2 niniejszego artykułu. W żadnym wypadku składka Państwa-Strony nie może przekroczyć 1% ich składki do budżetu zwykłego UNESCO.
2. Jednakże każde Państwo, o którym mowa w art. 33 lub 33 niniejszej Konwencji, może w chwili składania swoich dokumentów ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia złożyć oświadczenie, że nie będzie związane postanowieniami ust. 1 niniejszego artykułu.
3. Państwo-Strona niniejszej Konwencji, które złożyło oświadczenie, o którym mowa w ust. 2 niniejszego artykułu, może podjąć kroki w celu wycofania przedmiotowego oświadczenia w drodze zawiadomienia o tym Dyrektora Generalnego UNESCO. Jednakże wycofanie oświadczenia nie będzie miało skutku w stosunku do składki należnej od tego Państwa do daty rozpoczęcia najbliższej sesji Zgromadzenia Ogólnego.
4. Aby Komitet mógł zaplanować swą działalność w sposób skuteczny, składki Państw-Stron niniejszej Konwencji, które złożyły oświadczenie, o którym mowa w ust. 2 niniejszego artykułu, powinny być uiszczane regularnie, co najmniej raz na dwa lata, i powinny być możliwie najbardziej zbliżone do składek, jakich dokonywałoby dane państwo, gdyby było związane postanowieniami ust. 1 niniejszego artykułu.
5. Żadne Państwo-Strona niniejszej Konwencji, zalegające z wpłatą składek obowiązkowych lub dobrowolnych za bieżący i poprzedni rok kalendarzowy, nie może być wybrane na Członka Komitetu; postanowienie to nie ma zastosowania podczas pierwszych wyborów. Mandat takiego Państwa, będącego już Członkiem Komitetu, wygasa z chwilą wyborów przewidzianych w art. 6 niniejszej Konwencji.

Artykuł 27.

Dobrowolne dodatkowe wpłaty do Funduszu

Państwa-Strony, które chcą dokonać dobrowolnych wpłat, oprócz tych przewidzianych w art. 26, możliwie najszybciej informują o tym Komitet w celu umożliwienia mu odpowiedniego zaplanowania swojej działalności.

Artykuł 28.

Międzynarodowe kampanie na rzecz zbiórki funduszy

Państwa-Strony w takim zakresie, w jakim to możliwe, udzielają wsparcia międzynarodowym kampaniom na rzecz zbiórki funduszy, organizowanym na rzecz Funduszu pod patronatem UNESCO.

Cass Gilbert, Stary dom w Rouen, 1932

Stanford White, Szkic kościoła Św. Mikołaja w Caen, 1878

VII. SPRAWOZDANIA

Artykuł 29.

Sprawozdania składane przez Państwa-Strony

Państwa-Strony składają Komitetowi w formie i terminach określonych przez Komitet, sprawozdania z działań legislacyjnych, regulacyjnych i innych podjętych w ramach wdrażania niniejszej Konwencji.

Artykuł 30.

Sprawozdania składane przez Komitet

1. Bazując na swojej działalności i na sprawozdaniach Państw-Stron, o których mowa w art. 29, Komitet składa sprawozdanie Zgromadzeniu Ogólnemu na każdej jego sesji.
2. Sprawozdanie to jest podawane do wiadomości Konferencji Generalnej UNESCO.

VIII. PRZEPISY PRZEJŚCIOWE

Artykuł 31.

Związek z Proklamacją arcydzieł ustnego i niematerialnego dziedzictwa ludzkości

1. Komitet umieszcza na Reprezentatywnej liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości dobra uznane za „Arcydzieła ustnego i niematerialnego dziedzictwa ludzkości” przed wejściem w życie niniejszej Konwencji.
2. Umieszczenie tych dóbr na Reprezentatywnej liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości w żadnym wypadku nie przesądza kryteriów wpisów dokonywanych w przyszłości, co do których decyzja zapada zgodnie z art. 16 ust. 2.
3. Po wejściu w życie niniejszej Konwencji nie dokonuje się żadnych dalszych Proklamacji.

IX. PRZEPISY KOŃCOWE

Artykuł 32.

Ratyfikacja, przyjęcie, zatwierdzenie

1. Niniejsza Konwencja podlega procedurze państw członkowskich UNESCO w zakresie ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia zgodnie z odrębnymi procedurami konstytucyjnymi tych państw.
2. Dokumenty ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia zostaną złożone u Dyrektora Generalnego UNESCO.

Artykuł 33.

Przystąpienie

1. Niniejsza Konwencja jest otwarta na przystąpienie każdego państwa niebędącego członkiem UNESCO, które zostało zaproszone do przystąpienia do niej przez Konferencję Generalną UNESCO.
2. Niniejsza Konwencja jest również otwarta na przystąpienie do niej terytoriów korzystających z całkowitej autonomii wewnętrznej, uznanej za taką przez Organizację Narodów Zjednoczonych, lecz które nie uzyskały pełnej niepodległości w rozumieniu rezolucji 1514 (XV) Zgromadzenia Ogólnego, a które posiadają kompetencje w sprawach, których dotyczy niniejsza Konwencja, w tym kompetencję do zawierania traktatów w tych kwestiach.
3. Akt przystąpienia składany jest u Dyrektora Generalnego UNESCO.

Artykuł 34.

Wejście w życie

Niniejsza Konwencja wchodzi w życie po upływie trzech miesięcy od daty złożenia trzydziestego dokumentu ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, jednak tylko w stosunku do państw, które złożą odpowiednie dokumenty ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia do tego dnia włącznie. W stosunku do każdego innego Państwa-Strony niniejsza Konwencja wchodzi w życie po upływie trzech miesięcy od daty złożeniu przez to Państwo dokumentu ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia.

Artykuł 35.

Federalne lub niejednolite systemy konstytucyjne

Poniższe postanowienia stosuje się do Państw-Stron o federalnym lub niejednolitym systemie konstytucyjnym:

- a) odnośnie do postanowień niniejszej Konwencji, których stosowanie podlega kompetencji federalnej lub centralnej władzy ustawodawczej, zobowiązania rządu federalnego lub centralnego będą takie same, jak zobowiązania Państw-Stron niebędących państwami federalnymi;
- b) odnośnie do postanowień niniejszej Konwencji, których stosowanie podlega kompetencji poszczególnych jednostek składowych, takich jak stany, hrabstwa, prowincje lub kantony, które nie są, na mocy systemu konstytucyjnego federacji, zobowiązane do wprowadzania środków ustawodawczych, rząd federalny przekaże te postanowienia do wiadomości właściwych władz takich stanów, hrabstw, prowincji lub kantonów, z zaleceniem ich przyjęcia.

Artykuł 36.

Wypowiedzenie

1. Każde Państwo-Strona może wypowiedzieć niniejszą Konwencję.
2. Wypowiedzenie będzie zgłoszone na piśmie dokumentem złożonym Dyrektorowi Generalnemu UNESCO.
3. Wypowiedzenie nabierze mocy po upływie dwunastu miesięcy od otrzymania dokumentu wypowiedzenia. Wypowiedzenie nie wpływa w jakikolwiek sposób na zobowiązania finansowe podjęte przez wypowiadające Państwo-Stronę, aż do dnia, w którym nabierze mocy.

Artykuł 37.

Zadania depozytariusza

Dyrektor Generalny UNESCO, jako depozytariusz niniejszej Konwencji, informuje państwa członkowskie organizacji, państwa niebędące jej członkami, o których mowa w art. 33, a także Organizację Narodów Zjednoczonych, o złożeniu wszelkich dokumentów ratyfikacji, przyjęcia,

zatwierdzenia lub przystąpienia, o których mowa w art. 32 i 33, jak również o wypowiedzeniach, o których mowa w art. 36.

Artykuł 38.

Zmiany

1. Każde Państwo-Strona może, w drodze pisemnego oświadczenia skierowanego do Dyrektora Generalnego, zgłaszać propozycje zmian do niniejszej Konwencji. Dyrektor Generalny przekazuje takie oświadczenie wszystkim Państwom-Stronom. Jeżeli w ciągu sześciu miesięcy od daty przekazania wspomnianego oświadczenia co najmniej połowa Państw-Stron udzieli pozytywnej odpowiedzi w sprawie przedmiotowego wniosku, Dyrektor Generalny przedstawi tę propozycję na najbliższej sesji Zgromadzenia Ogólnego do dyskusji i ewentualnego przyjęcia.
2. Zmiany uchwalane są większością dwóch trzecich głosów Państw-Stron obecnych i głosujących.
3. Po uchwaleniu zmian do niniejszej Konwencji są one przedstawiane Państwom-Stronom do ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia.
4. Zmiany wchodzi w życie wyłącznie dla Państw-Stron, które ratyfikowały, przyjęły, zatwierdziły zmiany lub przystąpiły do nich, po upływie trzech miesięcy od złożenia dokumentów, o których mowa w ust. 3 niniejszego artykułu, przez dwie trzecie Państw-Stron. W związku z powyższym dla każdego Państwa-Strony, które ratyfikuje, przyjmuje, zatwierdza zmianę lub przystępuje do niej, zmiana ta wchodzi w życie po upływie trzech miesięcy od daty złożenia przez Państwo-Stronę dokumentu ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia.
5. Procedury określonej w ust. 3 i 4 nie stosuje się do zmian do art. 5 dotyczącego liczby Państw-Członków Komitetu. Zmiany te wchodzi w życie z chwilą ich przyjęcia.
6. Państwo, stające się stroną niniejszej Konwencji po wejściu w życie zmian zgodnie z ust. 4 niniejszego artykułu, uznaje się, o ile nie wyrazi innych zamiarów, za:
  - a) stronę niniejszej Konwencji w jej zmienionym brzmieniu; oraz
  - b) stronę niniejszej Konwencji w jej niezmienionym brzmieniu w stosunku do każdego Państwa-Strony, wobec którego zmiany te nie są wiążące.

Artykuł 39.

Teksty autentyczne

Niniejsza Konwencja została sporządzona w językach: angielskim, arabskim, chińskim, hiszpańskim, francuskim i rosyjskim, przy czym wszystkie wersje językowe są jednakowo autentyczne.

Artykuł 40.

Rejestracja

Zgodnie z art. 102 Karty Narodów Zjednoczonych, niniejsza Konwencja zostanie zarejestrowana w Sekretariacie Organizacji Narodów Zjednoczonych na wniosek Dyrektora Generalnego UNESCO.

SPORZĄDZONO w Paryżu dnia trzeciego listopada 2003 roku, w dwóch oryginalnych egzemplarzach, podpisanych przez Przewodniczącego Konferencji Generalnej zebranej na swej trzydziestej drugiej sesji oraz przez Dyrektora Generalnego UNESCO. Przedmiotowe dwa egzemplarze zostaną złożone w archiwum UNESCO. Poświadczone odpisy zostaną przekazane wszystkim Państwom, o których mowa w art. 32 i 33, oraz Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Tekst według Dziennika Ustaw nr 172 poz. 1018 z roku 2011

Źródło: http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Konwencja_o_ochronie_dz._niemater_2003.pdf

Victoria Falls 2003

KARTA ICOMOS ZASADY ANALIZY, KONSERWACJI I STRUKTURALNEJ RESTAURACJI DZIEDZICTWA ARCHITEKTONICZNEGO

XIV Zgromadzenie Generalne ICOMOS
Victoria Falls / Zimbabwe, 2003 r.

CEL DOKUMENTU

Konstrukcje o znaczeniu dla dziedzictwa architektonicznego, przez samą ich naturę i historię (materiał i montaż), stawiają pewne wyzwania dla diagnozy i restauracji, które ograniczają zastosowanie współczesnych przepisów prawnych standardów budowlanych. Potrzebne i niezbędne są zalecenia zapewniające racjonalne metody analizy i naprawy właściwe dla kontekstu kulturowego. W zamierzeniu zalecenia te mają być przydatne dla wszystkich osób zaangażowanych w rozwiązywanie problemów dotyczących konserwacji i restauracji, ale nie mogą w żaden sposób zastępować konkretnej wiedzy nabytej z tekstów z dziedziny kultury i nauki.

Zalecenia przedstawione w kompletnym dokumencie zostały podzielone na dwie części: Zasady dotyczące podstawowych koncepcji konserwacji oraz wytyczne omawiające zasady i metodologię, których powinien przestrzegać projektant. Jedynie Zasady posiadają status dokumentu zatwierdzonego/ratyfikowanego przez ICOMOS.

Wytyczne są dostępne w języku angielskim w oddzielnym dokumencie.

ZASADY

1. Ogólne kryteria

- 1.1. Konserwacja, wzmocnienie i restauracja dziedzictwa architektonicznego wymagają podejścia międzydyscyplinarnego.
- 1.2. Wartość i autentyczność dziedzictwa architektonicznego nie mogą opierać się na stałych kryteriach, ponieważ szacunek należny wszystkim kulturom wymaga również, aby fizyczne dziedzictwo było rozważane w kontekście kultury, do której należy.
- 1.3. Wartość dziedzictwa architektonicznego nie zasadza się wyłącznie na wyglądzie, ale również integralności wszystkich składników, tworzących unikatowy produkt konkretnej techniki budowlanej swojego czasu. W szczególności usuwanie wewnętrznych konstrukcji utrzymujących jedynie fasady nie odpowiada kryteriom konserwacji.
- 1.4. W przypadku propozycji jakiegokolwiek zmiany wykorzystania albo funkcji należy dokładnie rozważyć wszystkie wymagania w zakresie konserwacji oraz warunki bezpieczeństwa.
- 1.5. Restauracja konstrukcji o znaczeniu dla dziedzictwa architektonicznego nie jest celem samym w sobie, ale środkiem do celu, którym jest budynek jako całość.
- 1.6. Wyjątkowość konstrukcji o znaczeniu dla dziedzictwa wraz z ich złożoną historią wymaga organizacji badań i wysuwania propozycji w dokładnych etapach, które są podobne do tych stosowanych w medycynie. Rekonstrukcja zdarzeń, diagnoza, terapia i kontrole odpowiadają kolejno poszukiwaniu istotnych danych i informacji, wyodrębnieniu przyczyn uszkodzenia i degradacji, wyborowi środków naprawczych i kontroli skuteczności interwencji. W celu ekonomicznej optymalizacji i minimalizacji skutków dla dziedzictwa architektonicznego i racjonalnego wykorzystania środków finansowych zazwyczaj jest niezbędne, aby w badaniu kroki takie powtarzać wielokrotnie.
- 1.7. Bez ustalenia potencjalnych korzyści i szkód dla dziedzictwa architektonicznego nie powinno się podejmować żadnych działań, z wyjątkiem sytuacji kiedy konieczne są pilne środki zabezpieczające w celu uniknięcia nieuchronnego zawalenia się budowli (np. uszkodzenia wskutek wstrząsów sejsmicznych). Jednak stosując te pilne środki zapobiegawcze, należy, kiedy tylko to jest możliwe, unikać modyfikowania tkanki w sposób nieodwracalny.

2. Badania i diagnoza

- 2.1. Zazwyczaj już od pierwszego etapu badań – jak to ma miejsce w przypadku początkowego badania miejsca i przygotowania programu poszukiwań – powinien pracować międzydyscyplinarny zespół dobrany w zależności rodzaju i skali problemu.
- 2.2. W pierwszej kolejności należy w sposób ogólny przetworzyć dane i informacje, aby stworzyć bardziej wyczerpujący plan działań odpowiadający realnym problemom danej konstrukcji.
- 2.3. W ramach praktyk konserwatorskich wymagane jest pełne poznanie cech konstrukcyjnych i materiałowych obiektu. Kluczowe znaczenie mają informacje dotyczące konstrukcji w jej początkowej lub wcześniejszych fazach, technik zastosowanych podczas budowy, przeróbek i ich skutkach, zjawisk, które nastąpiły i wreszcie dotyczące jej obecnego stanu.
- 2.4. W miejscach, gdzie prowadzone są prace archeologiczne, mogą pojawić się konkretne problemy, kiedy konstrukcje muszą zostać wzmocnione w trakcie wykopalisk jeszcze przed uzyskaniem o nich pełnej wiedzy. Odpowiedzi dotyczące konstrukcji „budynku ponownie odkrytego” mogą się różnić diametralnie od tych dotyczących budynku „już wyeksponowanego”. Pilne rozwiązania strukturalne, wymagane na miejscu w celu stabilizacji budowli w trakcie działań wykopaliskowych, nie powinny naruszać całościowej koncepcji formy i użytkowania budynku.
- 2.5. W celu postawienia diagnozy wykorzystuje się podejście historyczne, jakościowe i ilościowe. Podejście jakościowe bazuje głównie na bezpośredniej obserwacji szkód strukturalnych i materialnego rozkładu, jak również w badaniach historycznych i archeologicznych, natomiast podejście ilościowe głównie na testach materiałów i konstrukcyjnych, danych monitoringu i analizie strukturalnej.
- 2.6. Przed podjęciem decyzji w sprawie interwencji konstrukcyjnej należy koniecznie ustalić najpierw pierwotne przyczyny wystąpienia szkód i degradacji, a następnie ocenić poziom bezpieczeństwa konstrukcji.
- 2.7. Ocena bezpieczeństwa, która stanowi ostatni krok w procesie diagnozy, gdzie określone zostają potrzebne środki ochrony, powinna łączyć analizę jakościową z ilościową: bezpośrednia obserwacja, historyczne badania, analiza strukturalna, a w niektórych przypadkach eksperymenty i testy.
- 2.8. Zapewnienie takiego samego poziomu bezpieczeństwa jak w projekcie nowych budynków często wymaga nadmiernych – jeśli nie niemożliwych do uzyskania – środków. W takich sytuacjach konkretne analizy i odpowiednie względy mogą usprawiedliwiać różne podejścia do kwestii bezpieczeństwa.
- 2.9. Wszystkie aspekty uzyskanych informacji, diagnozy obejmującej ocenę bezpieczeństwa oraz decyzji o interwencji powinny zostać opisane w „RAPORCIE WYJAŚNIAJĄCYM”.

3. Środki naprawcze i kontrole

- 3.1. Terapia powinna dotyczyć przyczyn podstawowych raczej niż objawów.
- 3.2. Najlepsza terapia to konserwacja zapobiegawcza.
- 3.3. Ocena bezpieczeństwa i poznanie znaczenia konstrukcji powinny być podstawą do działań konserwacyjnych i środków mających na celu wzmocnienie konstrukcji.
- 3.4. Żadnych działań nie należy podejmować bez wykazania, że są one niezbędne.
- 3.5. Zakres każdej interwencji powinien być proporcjonalny do celów bezpieczeństwa, stąd ograniczanie interwencji do minimum w celu zagwarantowania bezpieczeństwa i trwałości przy najniższym poziomie szkód dla wartości dziedzictwa.
- 3.6. Projekt interwencji powinien zakładać jednoznaczne zrozumienie działań, które stanowiły przyczynę szkód i degradacji, jak również tych, które są brane pod uwagę do analizy konstrukcji po interwencji, ponieważ projekt będzie od nich zależny.
- 3.7. Wybór pomiędzy technikami „tradycyjnymi” a „innowacyjnymi” należy rozważyć indywidualnie i preferować te, które są najmniej inwazyjne i najbardziej zgodne z wartościami dziedzictwa, mając na uwadze bezpieczeństwo i wymogi dotyczące trwałości budowli.
- 3.8. Czasami trudność w ocenie prawdziwego poziomu bezpieczeństwa i potencjalnych korzyści interwencji może sugerować „metodę obserwacyjną”, tzn. podejście przyrostowe, gdzie rozpoczyna się od minimalnego poziomu interwencji, z możliwością zastosowania szeregu dalszych środków dodatkowych lub korygujących.
- 3.9. Jeśli to możliwe, wszelkie użyte środki i działania powinny być „odwracalne”, aby można było je usunąć i zastąpić środkami bardziej odpowiednimi, kiedy zdobyta zostanie nowa

- wiedza. Jeśli interwencje nie są całkowicie odwracalne, nie powinny one ograniczać dalszych interwencji w przyszłości.
- 3.10. Należy w pełni określić właściwości materiałów użytych w pracach restauracyjnych (w szczególności nowych materiałów) i sprawdzić ich zgodność z materiałami już występującymi. Aby uniknąć niepożądanych efektów ubocznych, analiza ta musi obejmować skutki długoterminowe.
  - 3.11. Nie należy niszczyć wyróżniających się elementów jakościowych konstrukcji i jej otoczenia, w jej pierwotnym i wcześniejszych stanach.
  - 3.12. Każda interwencja powinna – w zakresie, w jakim to jest możliwe – respektować koncepcję, technologię i historyczną wartość pierwotnego lub wcześniejszych stanów konstrukcji i pozostawić dowody, które będą mogły zostać rozpoznane w przyszłości.
  - 3.13. Interwencję należy przeprowadzić na podstawie całościowego zintegrowanego planu, który w należyтым stopniu bierze pod uwagę różne aspekty architektury, konstrukcji, obiektów i funkcjonalności.
  - 3.14. Jeśli to możliwe, należy zawsze unikać usuwania albo przebudowy jakiegokolwiek elementu historycznego albo wyróżniających się elementów architektonicznych.
  - 3.15. Kiedy tylko to jest możliwe, uszkodzone konstrukcje powinny być raczej naprawiane, a nie zastępowane.
  - 3.16. Niedoskonałości i przeróbki, które stały się częścią historii konstrukcji, powinny zostać zachowane w zakresie, w jakim nie naruszają wymogów bezpieczeństwa.
  - 3.17. Rozbiórkę i odbudowę należy stosować wyłącznie jako środek opcjonalny, wymagany w związku z samą naturą materiałów i konstrukcji, kiedy konserwacja innymi środkami jest niemożliwa albo szkodliwa.
  - 3.18. Tymczasowe systemy zabezpieczeń wykorzystywane podczas interwencji powinny służyć swojemu celowi i funkcji, bez powodowania jakichkolwiek szkód dla wartości dziedzictwa.
  - 3.19. Każdej propozycji interwencji musi towarzyszyć program kontroli prowadzonej – na ile to możliwe – w trakcie wykonywania prac.
  - 3.20. Środki, których kontrola podczas wykonywania prac jest niemożliwa, nie powinny zostać dozwolone.
  - 3.21. W trakcie i po interwencji należy przeprowadzić inspekcje i zapewnić monitoring, aby dokonać oceny rezultatów.
  - 3.22. Wszystkie czynności w zakresie inspekcji i kontroli powinny zostać udokumentowane i zachowane jako część historii budowli.

XI'AN 2005

DEKLARACJA Z XI'AN W SPRAWIE KONSERWACJI OTOCZENIA BUDOWLI, MIEJSC I OBSZARÓW STANOWIĄCYCH DZIEDZICTWO

XV Zgromadzenie Generalne ICOMOS
Xi'an/Chiny, 21 października 2005 r.

PREAMBUŁA

Zebrani w historycznym mieście Xi'an (Chiny) w dniach 17–21 października 2005 r. na zaproszenie Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków (ICOMOS) Chiny z okazji 15. Zgromadzenia Generalnego ICOMOS i obchodów 40. rocznicy długoterminowych starań w kierunku zapewnienia ochrony i konserwacji światowego dziedzictwa kulturowego w ramach zrównoważonego rozwoju i rozwoju ludzkości;

Wykorzystując szeroki wachlarz spraw i przemyśleń z Międzynarodowego Sympozjum Zgromadzenia Ogólnego w sprawie zabytków i ich otoczenia – konserwacji dziedzictwa kulturowego w zmieniającym się krajobrazie miejskim oraz szeroki wachlarz doświadczeń Chin oraz władz, instytucji i specjalistów z całego świata w zakresie sprawowania odpowiedniej opieki i zarządzania budowlami, miejscami i obszarami stanowiącymi dziedzictwo, takimi jak miasta historyczne, krajobrazy, krajobrazy morskie, szlaki kulturowe i miejsca archeologiczne w kontekście przyspieszonych zmian i rozwoju;

Uwzględniając międzynarodowe i profesjonalne interesy w zakresie konserwacji otoczenia zabytków i miejsc zabytkowych określone w Międzynarodowej karcie konserwacji i restauracji zabytków i miejsc zabytkowych – Karta wenecka (1964 r.) oraz w wielu tekstach, dla których karta ta stała się inspiracją, w szczególności poprzez Krajowe i Międzynarodowe Komitety ICOMOS, a także w Dokumencie z Nara o Autentyzmie (1994 r.) i konkluzjach oraz rekomendacjach z międzynarodowych posiedzeń, takich jak Deklaracja Hoi w sprawie historycznych regionów w Azji (2003 r.), Deklaracja w sprawie odzyskania dziedzictwa kulturowego Bam (2004 r.) oraz Deklaracja z Seulu w sprawie turystyki w miastach i miejscach historycznych Azji (2005 r.);

Dostrzegając odwołania do koncepcji otoczenia w konwencjach i rekomendacjach UNESCO, takich jak Rekomendacja w sprawie ochrony piękna i charakteru krajobrazów i miejsc (1962 r.), Rekomendacja dotycząca zachowania dóbr kulturowych zagrożonych robotami publicznymi lub prywatnymi (1968 r.), Rekomendacja dotycząca ochrony i współczesnego znaczenia miejsc historycznych (1976 r.), Konwencja o ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego (2003 r.) oraz w szczególności Konwencja o ochronie światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego (1972 r.), a także Wytoczne operacyjne do tej konwencji, w których otoczenie jest wymieniane jako atrybut autentyczności wymagający ochrony poprzez ustanowienie stref buforowych oraz aktualną szansę, jaką stwarza to dla współpracy międzynarodowej i interdyscyplinarnej pomiędzy ICOMOS, UNESCO oraz innymi partnerami oraz dla rozwoju tematów takich jak autentyczność lub konserwacja historycznych krajobrazów miejskich wyrażonych w Memorandum z Wiednia (2005);

Podkreślając potrzebę zajęcia się w odpowiedni sposób szybką i narastającą transformacją miast, krajobrazów i szlaków dziedzictwa, wynikającą ze zmian w zakresie stylu życia, rolnictwa, rozwoju, turystyki lub z rozległych katastrof naturalnych lub wywołanych przez człowieka oraz potrzebę uznania, ochrony i zachowania w odpowiedni sposób istotnej obecności budowli, miejsc i obszarów stanowiących dziedzictwo w ich otoczeniu jako sposób na zmniejszenie zagrożenia, jakie te procesy transformacji niosą dla dziedzictwa kulturowego w całym bogactwie jego autentyczności, znaczenia, wartości, integralności i różnorodności;

Uczestnicy 15. Zgromadzenia Ogólnego ICOMOS przyjmują poniższą Deklarację zasad i rekomendacji, kierując ją do organizacji międzyrządowych i pozarządowych, władz krajowych i lokalnych oraz wszystkich instytucji i specjalistów, którzy mogą przyczynić się poprzez

prawodawstwo, polityki, procesy planowania i zarządzanie do lepszej ochrony i konserwacji budowli, miejsc i obszarów stanowiących światowe dziedzictwo w ich otoczeniu.

Uznać wkład otoczenia w znaczenie zabytków, miejsc i obszarów stanowiących dziedzictwo.

1. Otoczenie budowli, miejsca lub obszaru stanowiącego dziedzictwo definiuje się jako bezpośrednie i dalsze środowisko, stanowiące część jego znaczenia i odrębnego charakteru lub przyczyniające się do jego znaczenia i odrębnego charakteru.

Poza aspektami fizycznymi i wizualnymi otoczenie obejmuje także interakcję ze środowiskiem naturalnym, przeszłymi i aktualnymi praktykami społecznymi i duchowymi, zwyczajami, tradycyjną wiedzą, zastosowaniem lub działaniami i innymi formami aspektów niematerialnego dziedzictwa kulturowego, które stworzyły i formują przestrzeń, a także aktualny dynamiczny kontekst kulturowy, społeczny i gospodarczy.

2. Budowle, miejsca i obszary stanowiące dziedzictwo na różną skalę, w tym indywidualne budynki lub zaprojektowane przestrzenie, miasta historyczne lub krajobrazy miejskie, krajobrazy, krajobrazy morskie, szlaki kulturowe i miejsca archeologiczne, wywodzą swoje znaczenie i odrębny charakter ze swojej dostrzeganej wartości społecznej, duchowej, historycznej, artystycznej, estetycznej, przyrodniczej, naukowej i innej kulturowej. Wywodzą także swoje znaczenie i odrębny charakter z swojego istotnego związku z kontekstem i otoczeniem fizycznym, wizualnym, duchowym i innym kulturowym.

Związek ten może wynikać ze świadomego i zaplanowanego aktu twórczego, wierzeń duchowych, wydarzeń historycznych, użytkowania lub skumulowanego procesu ekologicznego na przestrzeni czasu poprzez tradycje kulturowe.

Zrozumieć, udokumentować i zinterpretować otoczenie w różnych kontekstach.

3. Zrozumienie, udokumentowanie i zinterpretowanie otoczenia jest niezbędne do zdefiniowania i docenienia znaczenia jakiegokolwiek budowli, miejsca lub obszaru jako dziedzictwa.

Definicja otoczenia wymaga zrozumienia historii, ewolucji i charakteru elementów otaczających zasoby dziedzictwa. Zdefiniowanie otoczenia to proces rozpatrzenia różnorodnych czynników w celu uwzględnienia charakteru doświadczenia przybycia i samego zasobu dziedzictwa.

4. Zrozumienie otoczenia w sposób wszechstronny wymaga podejścia multidyscyplinarnego i zastosowania różnorodnych źródeł informacji. Do źródeł tych należą oficjalne rejestry i archiwa, opisy artystyczne i naukowe, historia ustna i wiedza tradycyjna, perspektywy lokalnych i powiązanych społeczności, a także analiza widoków i panoram.

Tradycje kulturowe, rytuały, praktyki duchowe i koncepcje, a także historia, topografia, walory naturalnego środowiska, użytkowanie i inne czynniki przyczyniają się do stworzenia pełnego wachlarza materialnych i niematerialnych walorów i wymiarów otoczenia. Definicja otoczenia powinna dokładnie określać charakter i walory otoczenia oraz jego związek z zasobem dziedzictwa.

Opracować narzędzia do planowania oraz praktyki do celów konserwacji otoczenia i zarządzania nim.

5. Wdrożenie skutecznego planowania i narzędzi legislacyjnych, polityk, strategii i praktyk w celu zrównoważonego zarządzania otoczeniem wymaga konsekwencji i ciągłości stosowania, przy odzwierciedlaniu lokalnych i kulturowych kontekstów, w których funkcjonują.

Narzędzia do zarządzania otoczeniem obejmują konkretne środki legislacyjne, profesjonalne szkolenia, opracowanie kompleksowych planów lub systemów konserwacji i zarządzania, zastosowanie odpowiednich metod oceny wpływu na dziedzictwo.

6. Legislacja, regulacja i wytyczne w sprawie ochrony, konserwacji i zarządzania budowlami, miejscami i obszarami stanowiącymi dziedzictwo powinny uwzględnić ustanowienie wokół nich strefy ochronnej lub buforowej, która będzie odzwierciedlać i chronić znaczenie i odrębny charakter ich otoczenia.
7. Instrumenty do planowania powinny obejmować postanowienia mające na celu skuteczną kontrolę oddziaływania narastających i szybkich zmian otoczenia.

Istotne linie horyzontu, linie widoczności i odpowiednia odległość pomiędzy jakimikolwiek nowymi budowlami publicznymi lub prywatnymi a budowlami, miejscami i obszarami stanowiącymi dziedzictwo to kluczowe aspekty, które powinny być ocenione w procesie zapobiegania nieodpowiednim zakłóceniom wizualnym lub przestrzennym lub w użytkowaniu gruntu w istotnym otoczeniu.

8. Ocena wpływu na dziedzictwo powinna być wymagana w przypadku wszelkich nowych budowli oddziałujących na znaczenie budowli, miejsc i obszarów stanowiących dziedzictwo lub na ich otoczenie.

Nowe budowle w otoczeniu budowli, miejsc i obszarów stanowiących dziedzictwo powinny pozytywnie interpretować ich znaczenie i odrębny charakter oraz przyczyniać się do tego znaczenia i odrębnego charakteru.

Monitorować zmiany oddziałujące na otoczenie i zarządzać tymi zmianami.

9. Tempo zmian oraz indywidualne i łączne oddziaływanie zmian i transformacji na otoczenie budowli, miejsc i obszarów stanowiących dziedzictwo to ciągły proces, który musi być monitorowany i zarządzany.

Narastająca i gwałtowna transformacja krajobrazów miejskich i wiejskich, stylu życia, gospodarek lub środowiska naturalnego może znacząco i nieodwracalnie wpływać na rzeczywisty wkład otoczenia w znaczenie budowli, miejsca lub obszaru stanowiącego dziedzictwo.

10. Należy zarządzać zmianami w otoczeniu budowli, miejsc i obszarów stanowiących dziedzictwo w celu zachowania ich znaczenia kulturowego i odrębnego charakteru. Zarządzanie zmianami w otoczeniu budowli, miejsc i obszarów stanowiących dziedzictwo niekoniecznie musi uniemożliwiać lub utrudniać zmiany.

11. Monitorowanie powinno określać podejścia i działania w celu docenienia i pomiaru, a także zapobiegania lub likwidowania niszczenia, utraty znaczenia lub banalizowania oraz w celu zaproponowania ulepszonych praktyk w zakresie konserwacji, zarządzania i interpretacji.

Należy opracować jakościowe i wymierne wskaźniki w celu dokonania oceny wkładu otoczenia w znaczenie budowli, miejsc i obszarów stanowiących dziedzictwo.

Wskaźniki do monitorowania powinny obejmować fizyczne aspekty, takie jak zakłócenia widoków, linii horyzontu lub otwartych przestrzeni, zanieczyszczenie powietrza, zanieczyszczenie hałasem, a także wymiary gospodarcze, społeczne i kulturowe.

Pracować z lokalnymi interdyscyplinarnymi i międzynarodowymi społecznościami w celu współpracy i zwiększania świadomości w zakresie konserwacji i zarządzania otoczeniem.

12. Współpraca z powiązаныmi i lokalnymi społecznościami i ich zaangażowanie są konieczne w ramach opracowywania zrównoważonych strategii konserwacji otoczenia i zarządzania nim.

Należy zachęcać do projektów interdyscyplinarnych jako standardowej praktyki w konserwacji otoczenia i zarządzaniu nim. Do istotnych obszarów dziedzictwa kulturowego

należą architektura, planowanie miejskie i regionalne, planowanie krajobrazu, inżynieria, antropologia, historia, archeologia, etnologia, kuratela i archiwizacja.

Należy także zachęcać do współpracy z instytucjami i specjalistami z dziedziny dziedzictwa naturalnego jako integralnej części dobrej praktyki w zakresie identyfikacji, ochrony, prezentacji i interpretacji budowli, miejsc i obszarów stanowiących dziedzictwo w ich otoczeniu.

13. Należy zachęcać do profesjonalnego szkolenia, interpretacji, kształcenia społeczności i kształtowania świadomości publicznej w celu wspierania takiej współpracy i wymiany wiedzy oraz w celu promowania celów konserwacji, poprawy skuteczności narzędzi ochrony, planów zarządzania i innych instrumentów.

Doświadczenie, wiedza i narzędzia opracowane poprzez konserwację indywidualnych budowli, miejsc i obszarów stanowiących dziedzictwo powinny być poszerzane w celu uzupełniania zarządzania otoczeniem.

Zasoby ekonomiczne powinny być przeznaczone na badania, ocenę i planowanie strategiczne konserwacji i zarządzania otoczeniem budowli, miejsc i obszarów stanowiących dziedzictwo.

Za świadomość znaczenia otoczenia w jego różnych wymiarach wspólną odpowiedzialność ponoszą profesjonaliści, instytucje, powiązane i lokalne społeczności, które to podmioty powinny uwzględnić materialne i niematerialne wymiary otoczenia przy podejmowaniu decyzji.

Przyjęto w Xi'an (Chiny) dnia 21 października 2005 r.

Faro 2005

KONWENCJA RAMOWA RADY EUROPY O WARTOŚCI DZIEDZICTWA KULTUROWEGO DLA SPOŁECZEŃSTWA

Rada Europy,
Faro, 27 października 2005 r.

PREAMBUŁA

Państwa członkowskie Rady Europy, sygnatariusze niniejszej Konwencji,

Biorąc pod uwagę, że jednym z celów Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności między jej członkami w celu ochrony i wspierania ideałów i zasad, opartych na poszanowaniu praw człowieka, demokracji oraz praworządności, które to stanowią ich wspólne dziedzictwo;

Uznając potrzebę umiejscowienia człowieka i wartości społecznych w centrum pogłębionej i interdyscyplinarnej koncepcji dziedzictwa kulturowego;

Podkreślając wartość i potencjał dziedzictwa kulturowego dobrze wykorzystywanego jako czynnika zrównoważonego rozwoju, podnoszącego jakość życia w stale ewoluującym społeczeństwie;

Uznając, że każdy człowiek ma prawo do angażowania się w wybrany przez siebie obszar dziedzictwa kulturowego, przy poszanowaniu praw i wolności innych ludzi, jako przejaw prawa do swobodnego uczestniczenia w życiu kulturalnym, przewidzianego w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka Organizacji Narodów Zjednoczonych (1948) i zagwarantowanego w Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (1966);

Przekonane o potrzebie angażowania wszystkich członków społeczeństwa w ciągły proces definiowania dziedzictwa kulturowego i zarządzania nim,

Przekonane o słuszności polityk dotyczących dziedzictwa kulturowego i inicjatyw edukacyjnych, które traktują wszystkie dziedzictwa kulturowe w sposób sprawiedliwy i w ten sposób promują dialog między kulturami i religiami;

Odnosząc się do różnych instrumentów Rady Europy, a w szczególności do Europejskiej konwencji kulturalnej (1954), Konwencji o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy (1985), Europejskiej konwencji o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawionej, 1992) oraz Europejskiej Konwencji Krajobrazowej (2000); oraz

Przekonane o znaczeniu utworzenia ogólnoeuropejskich ram dla współpracy sprzyjających dynamicznemu wprowadzaniu rzeczonych zasad w życie,

Uzgodniły, co następuje:

CZĘŚĆ I – CELE, DEFINICJE I ZASADY

Artykuł 1.

Cele Konwencji

Strony niniejszej Konwencji postanawiają:

- a) uznać, że prawa odnoszące się do dziedzictwa kulturowego są nieodłączną częścią prawa do uczestniczenia w życiu kulturalnym, określonego w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka;
- b) uznać indywidualną i zbiorową odpowiedzialność za dziedzictwo kulturowe;
- c) podkreślić, iż celem zachowania dziedzictwa kulturowego i zrównoważonego korzystania z tego dziedzictwa, jest rozwój człowieka oraz podniesienie jakości życia;
- d) przedsięwziąć konieczne działania mające na celu zastosowanie postanowień niniejszej Konwencji odnoszących się do:
  - roli dziedzictwa kulturowego w budowaniu pokojowego i demokratycznego społeczeństwa oraz w procesach zrównoważonego rozwoju i promowania różnorodności kulturowej;
  - większej synergii w obszarze kompetencji wszystkich zaangażowanych podmiotów publicznych, instytucjonalnych i prywatnych.

Artykuł 2.

Definicje

Dla celów niniejszej Konwencji,

- a) dziedzictwo kulturowe to zbiór zasobów odziedziczonych po przeszłych pokoleniach, które ludzie identyfikują, niezależnie od praw własności, jako odzwierciedlenie i wyraz swoich stale ewoluujących wartości, wierzeń, wiedzy i tradycji. Obejmuje ono także wszystkie aspekty środowiskowe wynikające z interakcji pomiędzy ludźmi i miejscem w czasie;
- b) wspólnota dziedzictwa kulturowego to społeczność, która składa się z ludzi przypisujących wartość określonym aspektom dziedzictwa kulturowego, i pragnących, w ramach działań publicznych, zachować i przekazać je przyszłym pokoleniom.

Artykuł 3.

Wspólne dziedzictwo Europy

Strony zgadzają się promować rozumienie wspólnego dziedzictwa Europy, które obejmuje:

- a) wszelkie formy dziedzictwa kulturowego w Europie, które razem stanowią wspólne źródło pamięci, zrozumienia, tożsamości, spójności i kreatywności, oraz
- b) ideały, zasady i wartości wywodzące się z doświadczenia zdobytego wraz z postępowaniem oraz z lekcji płynących z przeszłych konfliktów, które wspierają rozwój pokojowego i stabilnego społeczeństwa, oparte na poszanowaniu praw człowieka, demokracji oraz praworządności.

Artykuł 4.

Prawa i odpowiedzialności dotyczące dziedzictwa kulturowego

Strony uznają, że:

- a) każdy człowiek, indywidualnie lub wspólnie z innymi, ma prawo korzystać z dziedzictwa kulturowego oraz przyczynić się do jego wzbogacania;
- b) każdy człowiek, indywidualnie lub wspólnie z innymi, jest zobowiązany do poszanowania dziedzictwa kulturowego innych ludzi, w takim samym stopniu jak własnego, i tym samym wspólnego dziedzictwa Europy;
- c) korzystanie z prawa do dziedzictwa kulturowego może podlegać jedynie takim ograniczeniom, które są niezbędne w społeczeństwie demokratycznym w celu ochrony interesu publicznego oraz praw i wolności innych ludzi.

Artykuł 5.

Prawo i polityki dotyczące dziedzictwa kulturowego

Strony zobowiązują się:

- a) uznać interes publiczny związany z elementami dziedzictwa kulturowego stosownie do przypisywanego im znaczenia w społeczeństwie;
- b) zwiększyć wartość dziedzictwa kulturowego poprzez jego identyfikację, badanie, interpretację, ochronę, konserwację i prezentację;
- c) zapewnić, w odpowiednim dla każdej ze Stron kontekście, istnienie przepisów ustawowych umożliwiających korzystanie z prawa do dziedzictwa kulturowego określonego w artykule 4;
- d) wspierać ogół warunków gospodarczych i społecznych sprzyjających uczestnictwu w działaniach związanych z dziedzictwem kulturowym;
- e) promować ochronę dziedzictwa kulturowego jako kluczowego czynnika we wspólnie wspieranych celach zrównoważonego rozwoju, różnorodności kulturowej oraz współczesnej twórczości;
- f) uznać wartość dziedzictwa kulturowego znajdującego się na terytoriach podlegających ich jurysdykcji, niezależnie od jego pochodzenia;
- g) opracować zintegrowane strategie, aby ułatwić wdrożenie postanowień niniejszej Konwencji.

Artykuł 6.

Skutki Konwencji

Żadne z postanowień niniejszej Konwencji nie może być interpretowane w sposób, który:

- a) ograniczałby lub podważał prawa człowieka i podstawowe wolności, które mogą być chronione przez dokumenty międzynarodowe, w tym w szczególności Powszechną Deklarację Praw Człowieka oraz Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności;
- b) naruszałby korzystniejsze postanowienia dotyczące dziedzictwa kulturowego oraz środowiska, które wynikają z innych krajowych lub międzynarodowych aktów prawnych;
- c) skutkowałby stworzeniem egzekwowalnych praw.

CZĘŚĆ II - WKŁAD DZIEDZICTWA KULTUROWEGO DO ROZWOJU SPOŁECZEŃSTWA I CZŁOWIEKA

Artykuł 7.

Dziedzictwo kulturowe i dialog

Strony zobowiązują się poprzez działania organów władzy publicznej oraz innych właściwych podmiotów:

- a) zachęcać do refleksji na temat etyki i metod prezentacji dziedzictwa kulturowego, a także szacunku dla różnorodności interpretacji;
- b) ustanowić mechanizmy pojednawcze w celu sprawiedliwego postępowania w sytuacjach, w których różne społeczności przypisują sprzeczne wartości temu samemu dziedzictwu kulturowemu;
- c) rozwijać wiedzę o dziedzictwie kulturowym jako źródle pokojowego współistnienia, które przez promowanie zaufania i wzajemnego zrozumienia przyczynia się do rozwiązywania konfliktów i zapobiegania im;
- d) włączać powyższe postulaty we wszystkie aspekty uczenia się przez całe życie oraz kształcenia.

Artykuł 8.

Środowisko, dziedzictwo i jakość życia

Strony zobowiązują się do wykorzystania wszelkich aspektów dziedzictwa kulturowego w celu:

- a) wzbogacania procesów rozwoju gospodarczego, politycznego, społecznego i kulturalnego, a także planowania przestrzennego, przez wykorzystanie analiz wpływu tych procesów na dziedzictwo kulturowe oraz, o ile to konieczne, przez przyjmowanie strategii ograniczania tego oddziaływania;
- b) promowania zintegrowanego podejścia do polityk dotyczących różnorodności kulturowej, biologicznej, geologicznej i krajobrazowej w celu osiągnięcia równowagi między tymi elementami;
- c) wzmacniania spójności społecznej przez wspieranie poczucia wspólnej odpowiedzialności za miejsce zamieszkania ludzi;
- d) promowania podnoszenia jakości przy wprowadzaniu nowoczesnych udoskonaleń w środowisku, nie stwarzających zagrożeń dla jego wartości kulturalnych.

Artykuł 9.

Zrównoważone korzystanie z dziedzictwa kulturowego

W celu zachowania dziedzictwa kulturowego, Strony zobowiązują się:

- a) promować poszanowanie integralności dziedzictwa kulturowego przez zapewnienie, by decyzje o wprowadzeniu zmian podejmowane były z uwzględnieniem wartości kulturalnych przypisywanych temu dziedzictwu;
- b) określić i promować zasady zrównoważonego zarządzania oraz zachęcać do jego zachowania;
- c) zapewnić, aby wszelkie ogólne przepisy techniczne uwzględniały szczególne wymagania dotyczące konserwacji dziedzictwa kulturowego;
- d) promować korzystanie z materiałów, technik oraz umiejętności opartych na tradycji oraz czerpać z ich potencjału we współczesnych zastosowaniach;
- e) promować wysoką jakość pracy poprzez system kwalifikacji zawodowych oraz akredytacji dla osób fizycznych, przedsiębiorstw i instytucji.

Artykuł 10.

Dziedzictwo kulturowe i działalność gospodarcza

W celu pełnego wykorzystania potencjału dziedzictwa kulturowego jako czynnika zrównoważonego rozwoju gospodarczego, Strony zobowiązują się:

- a) podnosić świadomość i wykorzystywać potencjał gospodarczy dziedzictwa kulturowego;
- b) uwzględnić szczególnie charakter i znaczenie dziedzictwa kulturowego podczas opracowywania polityk gospodarczych;
- c) zapewnić, by polityki te uwzględniały integralność dziedzictwa kulturowego bez naruszania jego nieodłącznych wartości.

**CZĘŚĆ III - WSPÓLNA ODPOWIEDZIALNOŚĆ
ZA DZIEDZICTWO KULTUROWE
ORAZ PARTYCYPACJA SPOŁECZNA**

Artykuł 11.

**Organizacja odpowiedzialności publicznej
za dziedzictwo kulturowe**

W procesie zarządzania dziedzictwem kulturowym, Strony zobowiązują się:

- a) promować zintegrowane i oparte na rzetelnej informacji podejście organów władzy publicznej, we wszystkich sektorach i na wszystkich szczeblach;
- b) rozwijać prawne, finansowe i zawodowe ramy umożliwiające wspólne działanie organów władzy publicznej, ekspertów, właścicieli, inwestorów, przedsiębiorców, organizacji pozarządowych oraz organizacji społeczeństwa obywatelskiego;
- c) rozwijać innowacyjne metody współpracy organów władzy publicznej z innymi podmiotami;
- d) szanować i zachęcać do podejmowania inicjatyw wolontariatu, które stanowią uzupełnienie działań organów władzy publicznej;
- e) zachęcać organizacje pozarządowe zajmujące się konserwacją dziedzictwa do działania w interesie publicznym.

Artykuł 12.

Dostęp do dziedzictwa kulturowego i partycypacja demokratyczna

Strony zobowiązują się:

- a) zachęcać wszystkich do uczestnictwa w:
  - procesie identyfikacji, badania, interpretacji, ochrony, konserwacji i prezentowania dziedzictwa kulturowego;
  - publicznej refleksji i debacie na temat możliwości i wyzwania, jakie niesie ze sobą dziedzictwo kulturowe;
- b) uwzględnić wartość przypisywaną danemu dziedzictwu kulturowemu, z którym identyfikują się poszczególne społeczności;
- c) uznać rolę organizacji wolontariuszy, jako partnerów w działaniach, a także jako wyrażycieli konstruktywnej krytyki polityk dotyczących dziedzictwa kulturowego;
- d) podjąć działania w celu zapewnienia szerszej dostępności do dziedzictwa kulturowego, w szczególności wśród młodych ludzi i osób znajdujących się w trudnej sytuacji, tak aby zwiększyć świadomość wartości dziedzictwa, potrzeby jego zachowania i ochrony, oraz korzyści, które z niego wynikają.

Artykuł 13.

Dziedzictwo kulturowe i wiedza

Strony zobowiązują się:

- a) ułatwiać uwzględnienie wymiaru dziedzictwa kulturowego na wszystkich poziomach edukacji, niekoniecznie w postaci odrębnego przedmiotu, lecz jako bogate źródło odniesień w nauczaniu innych przedmiotów;
- b) wzmacniać powiązania pomiędzy edukacją o dziedzictwie kulturowym a kształceniem zawodowym;
- c) zachęcać do podejmowania badań interdyscyplinarnych w obszarze dziedzictwa kulturowego, wspólnot dziedzictwa, środowiska oraz ich wzajemnych zależności;
- d) zachęcać do ustawicznego szkolenia zawodowego i wymiany wiedzy oraz umiejętności, zarówno w ramach systemu szkolnictwa, jak i poza nim.

Artykuł 14.

Dziedzictwo kulturowe i społeczeństwo informacyjne

Strony zobowiązują się do wykorzystania technologii cyfrowych dla zwiększenia dostępu do dziedzictwa kulturowego oraz korzyści z niego wynikających, przez:

- a) zachęcanie do podejmowania inicjatyw promujących jakość treści oraz zmierzających do zapewnienia różnorodności języków oraz kultur w społeczeństwie informacyjnym;
- b) wspieranie na poziomie międzynarodowym kompatybilnych standardów badań, konserwacji, wzmocnienia i bezpieczeństwa dziedzictwa kulturowego, przy jednoczesnym zwalczaniu nielegalnego obrotu dobrami kultury;

- c) dążenie do usuwania przeszkód w dostępie do informacji dotyczących dziedzictwa kulturowego, w szczególności do celów edukacyjnych, przy jednoczesnym zapewnieniu ochrony praw własności intelektualnej;
- d) uznanie, że tworzenie treści cyfrowych dotyczących dziedzictwa kulturowego nie stanowi uszczerbku dla konserwacji istniejącego dziedzictwa.

CZĘŚĆ IV – MONITOROWANIE I WSPÓŁPRACA

Artykuł 15. Zobowiązania Stron

Strony zobowiązują się:

- a) rozwijać, poprzez Radę Europy, funkcję monitorowania ustawodawstwa, polityki praktyk dotyczących dziedzictwa kulturowego, w zgodzie z zasadami przyjętymi przez niniejszą Konwencję;
- b) utrzymywać, rozwijać oraz dostarczać dane do wspólnego, ogólnodostępnego systemu informacyjnego, ułatwiającego ocenę poziomu realizacji zobowiązań Stron wynikających z niniejszej Konwencji.

Artykuł 16. Mechanizm monitorowania

- a) Komitet Ministrów, zgodnie z artykułem 17 Statutu Rady Europy, powołuje odpowiedni komitet lub wskazuje już istniejący komitet, do monitorowania realizacji Konwencji, który będzie upoważniony do określenia zasad prowadzenia swoich spraw;
- b) Powołany komitet:
  - ustanawia regulamin, jeżeli to konieczne;
  - zarządza wspólnym systemem informacyjnym, o którym mowa w artykule 15, dokonując przeglądu sposobów wywiązania się z poszczególnych zobowiązań niniejszej Konwencji;
  - na wniosek jednej lub większej liczby Stron, przedstawia opinię doradcą dotyczącą dowolnej kwestii związanej z interpretacją Konwencji, przy uwzględnieniu wszelkich dokumentów prawnych Rady Europy;
  - z inicjatywy jednej lub większej liczby Stron, podejmuje się oceny jednego lub wielu aspektów wdrażania Konwencji;
  - wspiera realizację postanowień niniejszej Konwencji w obszarze międzysektorowym, przez współpracę z innymi komitetami oraz uczestnictwo w innych inicjatywach Rady Europy;
  - składa Komitetowi Ministrów sprawozdanie ze swoich działań.

Komitet może angażować do swoich prac ekspertów i obserwatorów.

Artykuł 17. Współpraca w działaniach następczych

Strony zobowiązują się do podjęcia współpracy wzajemnej oraz w ramach Rady Europy, dążąc do osiągnięcia celów i zachowania zasad określonych w Konwencji, a w szczególności promując rozumienie wspólnego dziedzictwa Europy, przez:

- a) wprowadzanie w życie strategii współpracy odnoszących się do priorytetów określonych w procesie monitorowania;
- b) wspieranie działań wielostronnych i transgranicznych, a także rozwijanie sieci współpracy regionalnej w celu wdrożenia tych strategii;
- c) wymianę, opracowywanie, kodyfikację i zapewnienie upowszechnienia dobrych praktyk;
- d) informowanie opinii publicznej o celach i wdrażaniu niniejszej Konwencji.

Każda ze Stron może, w drodze wzajemnego porozumienia, dokonywać ustaleń finansowych w celu ułatwienia współpracy międzynarodowej.

CZĘŚĆ V – POSTANOWIENIA KOŃCOWE

Artykuł 18. Podpisanie i wejście w życie

- a) Konwencja niniejsza jest otwarta do podpisu przez Państwa Członkowskie Rady Europy.
- b) Podlega ona ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia lub zatwierdzenia zostaną złożone Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

- c) Konwencja niniejsza wejdzie w życie w pierwszym dniu miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia, w którym dziesięć Państw Członkowskich wyrazi zgodę na związanie się Konwencją zgodnie z postanowieniami poprzedniego ustępu.
- d) W odniesieniu do każdego Państwa sygnatariusza, które w dalszej kolejności wyrazi swoją zgodę na związanie się niniejszą Konwencją, wejdzie ona w życie w pierwszym dniu miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia dokumentów ratyfikacyjnych, przyjęcia lub zatwierdzenia.

Artykuł 19.

Przystąpienie

- a) Po wejściu w życie niniejszej Konwencji, Komitet Ministrów Rady Europy może zaprosić każde Państwo niebędące członkiem Rady Europy, oraz Wspólnotę Europejską, do przystąpienia do Konwencji w drodze decyzji podjętej większością głosów, o której mowa w artykule 20 ustęp d Statutu Rady Europy, oraz jednogłosną decyzją przedstawicieli umawiających się Państw uprawnionych do zasiadania w Komitecie Ministrów.
- b) W odniesieniu do każdego Państwa przystępującego, lub Wspólnoty Europejskiej w przypadku jej przystąpienia, niniejsza Konwencja wejdzie w życie w pierwszym dniu miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia dokumentu przystąpienia Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

Artykuł 20.

Terytorialny zakres stosowania

- a) Każde Państwo może, w czasie podpisywania Konwencji lub składania dokumentów ratyfikacyjnych, przyjęcia i zatwierdzenia, określić terytorium lub terytoria, do których będzie stosować się niniejsza Konwencja.
- b) Każde Państwo może następnie, w dowolnym czasie, przez złożenie deklaracji Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, rozszerzyć zakres stosowania niniejszej Konwencji, obejmując nim dowolne inne terytorium określone w deklaracji. W odniesieniu do takiego terytorium, Konwencja wejdzie w życie w pierwszym dniu miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia otrzymania przez Sekretarza Generalnego Rady Europy takiej deklaracji.
- c) Każda deklaracja złożona zgodnie z dwoma wcześniejszymi ustępami może, w odniesieniu do każdego terytorium określonego w takiej deklaracji, zostać wycofana w drodze notyfikacji złożonej Sekretarzowi Generalnemu. Wycofanie wejdzie w życie w pierwszym dniu miesiąca następującego po upływie sześciu miesięcy od dnia otrzymania przez Sekretarza Generalnego Rady Europy takiej notyfikacji.

Artykuł 21.

Wypowiedzenie

- a) Każda Strona może w dowolnym czasie wypowiedzieć niniejszą Konwencję w drodze notyfikacji złożonej Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.
- b) Wypowiedzenie takie wejdzie w życie w pierwszym dniu miesiąca następującego po upływie sześciu miesięcy od dnia otrzymania przez Sekretarza Generalnego Rady Europy tej notyfikacji.

Artykuł 22.

Poprawki

- a) Każda Strona, a także komitet wskazany w artykule 16, może zaproponować poprawki do niniejszej Konwencji.
- b) Wszelkie propozycje poprawek zgłaszane są Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, który poinformuje o nich Państwa Członkowskie Rady Europy, inne Strony, a także Państwa niebędące członkami oraz Wspólnotę Europejską, które zostały zaproszone do przystąpienia do Konwencji zgodnie z postanowieniami artykułu 19.
- c) Komitet rozpatrzy wszelkie zaproponowane poprawki i przedstawi Komitetowi Ministrów do zatwierdzenia tekst przyjęty większością trzech czwartych przedstawicieli Stron. Po zatwierdzeniu poprawek przez Komitet Ministrów większością głosów, o której mowa w artykule 20 ustęp d Statutu Rady Europy, oraz jednogłosnie przez Strony będące Państwami uprawnionymi do zasiadania w Komitecie Ministrów, tekst zostanie przekazany do zaakceptowania przez Strony.

- d) Każda poprawka, w odniesieniu do Stron, które ją zaakceptowały, wejdzie w życie w pierwszym dniu miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia, w którym dziesięć państw Członkowskich Rady Europy poinformowało Sekretarza Generalnego o jej akceptacji. W odniesieniu do jakiegokolwiek Strony, która zaakceptuje poprawkę w późniejszym terminie, wejdzie ona w życie w pierwszym dniu miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia, w którym taka Strona poinformowała Sekretarza Generalnego o swojej akceptacji.

Artykuł 23.

Notyfikacje

Sekretarz Generalny Rady Europy zawiadamia Państwa Członkowskie Rady Europy oraz każde Państwo, które przystąpiło lub zostało zaproszone do przystąpienia do niniejszej Konwencji, oraz Wspólnotę Europejską, po jej przystąpieniu lub zaproszeniu do przystąpienia do Konwencji, o:

- a) każdym podpisaniu;
- b) każdym złożeniu dokumentów ratyfikacyjnych, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia;
- c) każdej dacie wejścia w życie niniejszej Konwencji zgodnie z postanowieniami artykułów 18, 19 i 20;
- d) każdej poprawce do niniejszej Konwencji zaproponowanej zgodnie z artykułem 22, oraz dacie jej wejścia w życie;
- e) wszelkich innych aktach, deklaracjach, notyfikacjach lub informacjach dotyczących niniejszej Konwencji.

Na dowód czego niżej podpisani, należycie do tego upoważnieni, podpisali niniejszą Konwencję. Sporządzono w Faro, dnia 27 października 2005 roku, w językach angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne, w jednym egzemplarzu, który zostanie złożony w archiwum Rady Europy. Sekretarz Generalny Rady Europy przekaże uwierzytelnione odpisy każdemu z Państw Członkowskich Rady Europy oraz każdemu Państwu i Wspólnocie Europejskiej zaproszonym do przystąpienia do niniejszej Konwencji.

Po zaznajomieniu się z powyższą Konwencją, w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej oświadczam, że:

- została ona uznana za słuszną zarówno w całości, jak i każde z postanowień w niej zawartych,
- jest przyjęta, ratyfikowana i potwierdzona,
- Rzeczpospolita Polska przystępuje do niej,
- będzie niezmiennie zachowywana.

Na dowód czego wydany został Akt niniejszy, opatrzony pieczęcią Rzeczypospolitej Polskiej. Dano w Warszawie, dnia 28 września 2022 roku.

Quebec 2008

DEKLARACJA W SPRAWIE ZACHOWANIA GENIUS LOCI (DUCHA MIEJSCA)

XVI Zgromadzenie Generalne ICOMOS
Quebec, 4 października 2008 r.

PREambuła

Zebrani w historycznym mieście Quebec (Kanada) w dniach 29 września – 4 października 2008 r. na zaproszenie Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków (ICOMOS) w Kanadzie z okazji 16. Zgromadzenia Generalnego ICOMOS i obchodów 400. Rocznicy założenia Quebecu uczestnicy przyjęli poniższą Deklarację zasad i rekomendacji w celu zachowania *genius loci* przez ochronę materialnego i niematerialnego dziedzictwa, co uznaje się za innowacyjny i skuteczny sposób na zapewnienie zrównoważonego rozwoju i rozwoju społecznego na całym świecie.

Niniejsza Deklaracja stanowi część serii środków i działań podjętych przez ICOMOS na przestrzeni ostatnich pięciu lat w kierunku ochrony i promowania *genius loci*, tj. ich charakteru mieszkalnego, społecznego i duchowego. W 2003 r. ICOMOS skierował uwagę sympozjum naukowego na swoim 14. Zgromadzeniu Generalnym na temat zachowania niematerialnych wartości społecznych zabytków i miejsc zabytkowych. W przyjętej następnie Deklaracji z Kimberly ICOMOS zobowiązał się do uwzględniania wartości niematerialnych (wspomnień, wierzeń, tradycyjnej wiedzy, przywiązania do miejsca) oraz lokalnych społeczności, które strzegą tych wartości, w zarządzaniu i zachowywaniu zabytków i miejsc zabytkowych na mocy Konwencji o ochronie światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 1972 r. Deklaracja ICOMOS z Xi'an z 2005 r. zwraca uwagę na konserwację otoczenia, zdefiniowanego jako fizyczne, wizualne i naturalne aspekty, a także społeczne i duchowe praktyki, zwyczaje, tradycyjna wiedza i inne niematerialne formy i sposoby wyrazu, w ochronie i promowaniu zabytków i miejsc zabytkowych stanowiących światowe dziedzictwo. Wzywa także do przyjęcia podejścia multidyscyplinarnego i stosowania różnorodnych źródeł informacji w celu lepszego zrozumienia, zarządzania i konserwacji otoczenia. Deklaracja z Foz Do Iguaçu, opracowana w 2008 r. przez ICOMOS Ameryki, stanowi, że materialne i niematerialne składniki dziedzictwa są konieczne do zachowania tożsamości społeczności, które stworzyły i przekazały przestrzenie o znaczeniu kulturowym i historycznym. Nowe karty ICOMOS w sprawie szlaków kulturowych oraz interpretacji i prezentacji sformułowane po obszernych konsultacjach i przedstawione do ratyfikacji na obecnym 16. Zgromadzeniu Ogólnym ICOMOS także uznają znaczenie niematerialnych wymiarów dziedzictwa oraz duchową wartość miejsca. Z powodu niepodzielnego charakteru materialnego i niematerialnego dziedzictwa oraz znaczenia, wartości i kontekstu, jakie niematerialne dziedzictwo nadaje przedmiotom i miejscom, ICOMOS aktualnie rozważa przyjęcie nowej karty poświęconej konkretnie niematerialnemu dziedzictwu zabytków i miejsc zabytkowych. W tym zakresie zachęcamy do dyskusji i debat w celu opracowania nowej terminologii pojęciowej, która uwzględni zmiany ontologiczne *genius loci*.

Szesnaste Zgromadzenie Ogólne, a konkretnie Forum Młodych, Forum Autochtoniczne i Sympozjum Naukowe, dało możliwość dalszego badania związku pomiędzy materialnym i niematerialnym dziedzictwem a wewnętrznymi społecznymi i kulturowymi mechanizmami *genius loci*. Definiuje się *genius loci* jako elementy materialne (budynki, miejsca, krajobrazy, szlaki, przedmioty) i elementy niematerialne (wspomnienia, opowieści, pisemne dokumenty, rytuały, festiwale, tradycyjna wiedza, wartości, faktury, kolory, zapachy itp.), tj. fizyczne i duchowe elementy, które nadają znaczenia, wartości, emocje i tajemniczości danemu miejscu. Zamiast oddzielać atmosferę od miejsca, niematerialne od materialnego, i uznać je za przeciwieństwa, zbadaliśmy wiele sposobów, w jakie te dwa elementy współgrają ze sobą i wzajemnie się tworzą. *Genius loci* tworzą różne podmioty społeczne, architekci i zarządcy miejsca, a także jego użytkownicy, z których wszyscy aktywnie i jednocześnie przyczyniają się do nadania mu znaczenia. *Genius loci*, uznawany za pojęcie relacyjne, przyjmuje mnogi i dynamiczny charakter, posiadając zdolność do przyjmowania wielorakich znaczeń i unikalnych form, do zmieniania się wraz z upływem czasu i do przynależności do różnych grup. To bardziej dynamiczne podejście jest także lepiej dostosowane do współczesnego zglobalizowanego świata,

który charakteryzują migracje między krajami, przemieszczone populacje, wzrost kontaktów międzykulturowych, pluralistyczne społeczeństwa i wielorakie rodzaje przywiązania do miejsca.

Genius loci, a więc duch miejsca, oferuje pełniejsze zrozumienie środowiska, w którym żyjemy, a tym samym stałego charakteru zabytków, miejsc zabytkowych i krajobrazów kulturowych. Daje on bogatszy, bardziej dynamiczny i globalny pogląd na dziedzictwo kulturowe. *Genius loci* w takiej czy innej formie istnieje praktycznie we wszystkich kulturach świata i jest wytworem ludzi w odpowiedzi na ich potrzeby społeczne. Społeczności zamieszkujące dane miejsce, zwłaszcza jeżeli są to społeczności tradycyjne, powinny być mocno zaangażowane w ochronę swoich wspomnień, witalności, ciągłości i duchowości.

W związku z powyższym uczestnicy XVI Zgromadzenia Ogólnego ICOMOS kierują poniższą Deklarację zasad i rekomendacji do organizacji międzyrządowych i pozarządowych, władz krajowych i lokalnych oraz wszystkich instytucji i specjalistów, którzy mogą przez prawodawstwo, polityki, procesy planowania i zarządzanie przyczynić się do lepszej ochrony i promowania atmosfery miejsca.

Rozważenie na nowo *genius loci*

1. Uznając, że *genius loci* składa się zarówno z elementów materialnych (miejsca, budynki, krajobrazy, szlaki, przedmioty), jak i elementów niematerialnych (wspomnienia, opowieści, pisemne dokumenty, festiwale, rytuały, obchody, tradycyjna wiedza, wartości, faktury, kolory, zapach itp.), z których wszystkie znacząco przyczyniają się do nadania atmosfery danemu miejscu, deklarujemy, że niematerialne dziedzictwo kulturowe nadaje bogatszego i pełniejszego znaczenia dziedzictwu jako całości i musi być brane pod uwagę we wszelkich przepisach prawnych dotyczących dziedzictwa kulturowego oraz we wszelkich projektach z zakresu konserwacji i restauracji zabytków, miejsc zabytkowych, krajobrazów, szlaków i zbiorów przedmiotów.
2. Jako że *genius loci* jest pojęciem złożonym i wielorakim, żądamy, aby rządy i inne zainteresowane strony wykorzystywały specjalistyczną wiedzę multidyscyplinarnych zespołów badawczych i tradycyjnych praktyków w celu lepszego zrozumienia, zachowania i przekazania *genius loci*.
3. Jako że *genius loci* to zjawisko stale odnawialne, które reaguje na potrzebę zmiany i ciągłości społeczności, utrzymujemy, że może być ona różna w różnym czasie i w różnych kulturach, zgodnie z ich praktykami zachowywania pamięci oraz że miejsce może mieć kilka *genius loci* i mogą je dzielić różne grupy.

Identyfikowanie zagrożeń dla *genius loci*

4. Jako że zmiany klimatyczne, masowa turystyka, konflikty zbrojne i zagospodarowanie obszarów miejskich prowadzą do transformacji i zakłóceń wśród społeczeństw, potrzebujemy lepszego zrozumienia tych zagrożeń w celu ustanowienia środków zapobiegawczych i zrównoważonych rozwiązań. Zalecamy, żeby agencje rządowe i pozarządowe oraz lokalne i krajowe organizacje zajmujące się dziedzictwem opracowały długoterminowe plany strategiczne w celu zapobiegania degradacji miejsca i jego środowiska, które posiadają *genius loci*. Mieszkańcy i lokalne władze powinni także być świadomi ochrony *genius loci*, tak aby byli lepiej przygotowani do radzenia sobie z zagrożeniami zmieniającego się świata.
5. Jako że dzielenie miejsc, którym kilka grup nadało różne wartości, zwiększa ryzyko konkurencji i konfliktu, uznajemy, że te miejsca wymagają szczególnych planów zarządzania i strategii dostosowanych do pluralistycznego kontekstu i współczesnych społeczeństw wielokulturowych. Jako że zagrożenia dla *genius loci* są szczególnie duże wśród grup mniejszości, bez względu na to czy są to rodzimi czy nowoprzybyli mieszkańcy, zalecamy, żeby te grupy przede wszystkim korzystały ze szczególnych polityk i praktyk.

Ochrona *genius loci*

6. Jako że obecnie w większości krajów na świecie *genius loci*, a w szczególności jego składniki niematerialne, nie jest objęta oficjalnymi programami edukacyjnymi czy ochroną prawną, zalecamy utworzenie forów i prowadzenie konsultacji z ekspertami z różnych środowisk

i osobami z lokalnych społeczności oraz opracowanie programów szkoleniowych i polityk prawnych w celu lepszej ochrony i promowania wartości kulturowych miejsca.

7. Zważywszy, że nowoczesne technologie cyfrowe (cyfrowe bazy danych, strony internetowe) mogą być skutecznie i efektywnie wykorzystane przy niskich kosztach do tworzenia multimedialnych wykazów integrujących materialne i niematerialne elementy dziedzictwa, zdecydowanie zalecamy ich wykorzystanie na szeroką skalę w celu lepszego zachowania, rozprzestrzeniania i promowania miejsc stanowiących dziedzictwo i ich *genius loci*. Technologie te ułatwiają różnorodność i stałe odnawianie dokumentacji dotyczącej *genius loci*.

Przekazywanie *genius loci*

8. Uznając, że wartości *genius loci* są przekazywane zasadniczo przez ludzi oraz że to przekazywanie stanowi istotną część jego zachowania, deklarujemy, że *genius loci* jest najskuteczniej chroniony, wykorzystywany i potęgowany przez interaktywną komunikację i uczestnictwo danych społeczności. Komunikacja jest najlepszym narzędziem utrzymywania wartości *genius loci*.
9. Zważywszy, że lokalne społeczności znajdują się generalnie w najlepszej sytuacji, żeby zrozumieć *genius loci*, zwłaszcza w przypadku tradycyjnych grup kulturowych, utrzymujemy, że są najlepiej wyposażone do jego ochrony i powinny być mocno zaangażowane we wszystkie starania w kierunku zachowania i przekazywania *genius loci*. Należy zachęcać do wykorzystania nieformalnych (opowieści, rytuały, przedstawienia, tradycyjne doświadczenia i praktyki itp.) i formalnych (programy edukacyjne, cyfrowe bazy danych, strony internetowe, narzędzia pedagogiczne, prezentacje multimedialne itp.) środków przekazu, gdyż zapewniają one nie tylko ochronę *genius loci*, ale co ważniejsze zrównoważony rozwój i rozwój społeczny społeczności.
10. Uznając, że przekaz międzypokoleniowy i międzykulturowy odgrywa istotną rolę w ciągłym rozprzestrzenianiu i zachowywaniu *genius loci*, zalecamy powiązanie i zaangażowanie młodszych pokoleń, a także różnych grup kulturowych powiązanych z danym miejscem w tworzenie polityk i zarządzanie *genius loci*.

Paryż 2011

LATEIN QUARTIER
1880

ZALECENIA UNESCO W SPRAWIE HISTORYCZNEGO KRAJOBRAZU MIEJSKIEGO

Konferencja Generalna UNESCO,
Paryż, 10 listopada 2011 r.

PREAMBUŁA

Konferencja Generalna,

Biorąc pod uwagę, że historyczne obszary miejskie należą do najbogatszych i najbardziej zróżnicowanych przejawów naszego wspólnego dziedzictwa kulturowego, które zostały ukształtowane przez kolejne pokolenia i stanowią główne świadectwo działalności i aspiracji człowieka w czasie i przestrzeni,

Zważywszy, że dziedzictwo miejskie jest dla ludzkości kapitałem społecznym, kulturowym i ekonomicznym powstałym jako efekt historycznego nawarstwiania się wartości wynikających z dawnych i współczesnych kultur oraz nagromadzenia tradycji i doświadczeń, uznawanych w całej ich różnorodności,

Zważywszy ponadto, że urbanizacja rozwija się na skalę bezprecedensową w historii ludzkości i że wszędzie na świecie pociąga za sobą zmiany społeczno-gospodarcze, a także generuje wzrost, co powinno być właściwie wykorzystywane na szczeblu lokalnym, krajowym, regionalnym i międzynarodowym,

Uznając dynamiczny charakter żywych miast,

Mając na uwadze jednakże, że szybki i często niekontrolowany rozwój przekształca obszary miejskie oraz ich otoczenie, co może powodować fragmentację i degradację dziedzictwa miejskiego, a także wywierać głęboki wpływ na wartości wspólnotowe na całym świecie,

Uważając w związku z tym, że w celu wspierania ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego należy kłaść nacisk na włączenie strategii dotyczących ochrony, zarządzania i planowania do procesów rozwojowych i do planowania przestrzennego na szczeblu lokalnym, w tym w zakresie rozwoju architektury współczesnej i infrastruktury, w których zastosowanie podejścia krajobrazowego przyczyniałyby się do zachowania tożsamości miasta,

Mając na uwadze, że zasada trwałego i zrównoważonego rozwoju zakłada ochronę istniejących zasobów, aktywna ochrona dziedzictwa miejskiego i zrównoważone zarządzanie nim stanowią warunki *sine qua non* rozwoju,

Przypominając, że istnieje kanon dokumentów normatywnych, w tym konwencje, zalecenia i karty¹ dotyczące ochrony obszarów historycznych oraz że wszystkie te dokumenty pozostają aktualne,

Mając na uwadze jednak, iż wskutek zachodzących procesów demograficznych, liberalizacji wymiany handlowej w skali globalnej i procesów decentralizacji, a także wskutek turystyki masowej, komercyjnego wykorzystywania dziedzictwa i zmian klimatycznych, nastąpiła zmiana warunków stawiająca miasta wobec presji rozwojowych i wyzwań, które nie występowały w momencie przyjęcia ostatniego zalecenia UNESCO w sprawie zespołów zabytkowych w 1976 roku (Zalecenie w sprawie ochrony i współczesnej roli zespołów zabytkowych),

¹ Zwłaszcza Konwencja UNESCO w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 1972 roku, Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego z 2005 roku, Zalecenie UNESCO w sprawie ochrony piękna i charakteru krajobrazów i miejsc z 1962 roku, Zalecenie UNESCO w sprawie ochrony dóbr kultury zagrożonych w związku z prowadzeniem prac publicznych lub prywatnych z 1968 roku, Zalecenie UNESCO w sprawie ochrony dziedzictwa kulturalnego i naturalnego na płaszczyźnie krajowej z 1972 roku, Zalecenie UNESCO w sprawie ochrony i współczesnej roli obszarów zabytkowych z 1976 r., Międzynarodowa Karta ICOMOS na temat konserwacji i restauracji zabytków i miejsc zabytkowych (Karta Wenecka) z 1964 roku, Karta na temat ogrodów historycznych ICOMOS (Karta Florencka) z 1982 roku, Międzynarodowa Karta ICOMOS na temat ochrony miast historycznych i obszarów miejskich (Karta Waszyngtońska) z 1987 roku i Deklaracja z Xi'an na temat ochrony otoczenia zabytkowych budowli, miejsc i obszarów przyjęta przez ICOMOS w 2005 roku, a także Memorandum Wiedeńskie na temat światowego dziedzictwa i architektury współczesnej z 2005 roku.

Dostrzegając również, że nastąpiła ewolucja koncepcji kultury i dziedzictwa oraz podejścia do zarządzania nimi jako wypadkowa inicjatyw lokalnych i spotkań międzynarodowych², co okazało się użyteczne przy określaniu kierunków polityki i konkretnych działań na całym świecie,

Pragnąc uzupełnić i rozszerzyć zakres stosowania norm i zasad określonych w istniejących instrumentach międzynarodowych,

Po otrzymaniu propozycji dotyczących historycznego krajobrazu miejskiego jako podejścia do ochrony dziedzictwa miast, które widnieją w porządku dziennym 36. sesji Konferencji Generalnej w punkcie 8.1,

Postanowiwszy na 35. sesji, że kwestia ta powinna mieć formę zalecenia skierowanego do państw członkowskich,

1. **Przyjmuje** w dniu 10 listopada 2011 roku niniejsze Zalecenie w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego.
2. **Zaleca**, by państwa członkowskie przyjęły odpowiednie ramy prawne i instytucjonalne oraz środki w celu stosowania norm i zasad wyrażonych w niniejszej Rekomendacji na terytorium podlegającym ich jurysdykcji.
3. **Zaleca** również, by państwa członkowskie podały do wiadomości treść tego Zalecenia władzom lokalnym, regionalnym i krajowym, a także właściwym instytucjom, służbom lub organom oraz stowarzyszeniom zainteresowanym ochroną, konserwacją i zarządzaniem w odniesieniu do historycznych obszarów miejskich i ich szeroko pojętego środowiska geograficznego.

WPROWADZENIE

1. Obecnie jesteśmy świadkami największej w historii migracji ludzi. Na obszarach miejskich żyje ponad połowa ludności świata. Obszary te odgrywają coraz większą rolę w pobudzaniu wzrostu oraz jako centra innowacyjności i kreatywności; tworzą możliwości zatrudnienia i kształcenia, a także odpowiadają na zmieniające się potrzeby i aspiracje człowieka.
2. Szybka i niekontrolowana urbanizacja może jednak często pociągać za sobą procesy fragmentacji społecznej i przestrzennej oraz drastyczne pogarszanie się jakości środowiska w miastach i na sąsiadujących z miastami obszarach wiejskich. Zjawisko to może być związane zwłaszcza z nadmierną gęstością zabudowy, uniformizacją i monotonią budynków, utratą i obniżeniem jakości przestrzeni publicznej, nieprzystosowaniem infrastruktury, destrukcyjnym ubóstwem, wykluczeniem społecznym i rosnącym zagrożeniem klęskami żywiołowymi wynikającymi ze zmian klimatu.
3. Dziedzictwo miejskie, materialne i niematerialne, stanowi główny zasób pozwalający na poprawę warunków życia na obszarach miejskich, sprzyjający rozwojowi ekonomicznemu i spójności społecznej w środowisku zmieniającym się w skali globalnej. Z uwagi na fakt, że przyszłość ludzkości zależy od efektywnego planowania i gospodarowania zasobami, ochrona staje się strategią osiągania opartej na zasadach trwałego i zrównoważonego rozwoju równowagi między rozwojem miast a jakością życia.
4. W ciągu ostatniego półwiecza ochrona dziedzictwa miejskiego stała się na całym świecie ważnym działem polityki. Nastąpiło to w odpowiedzi na potrzebę zachowania wspólnych wartości i czerpania korzyści ze spuścizny historycznej. Jednak pojęcie dziedzictwa, wcześniej opierające się przede wszystkim na znaczeniu zabytków architektury, zostało rozszerzone poprzez uwzględnianie roli procesów społecznych, ekonomicznych i kulturowych w zachowywaniu wartości związanych z miastem i dlatego należy przystosować istniejące polityki i tworzyć narzędzia odpowiednie dla nowego sposobu widzenia ochrony obszarów historycznych miast.

---

2 Związka Światowa Konferencja nt. polityk kulturalnych w mieście Meksyk w 1982 roku, Konferencja na temat autentyczności w Nara w 1994 roku, Szczyt Światowej Komisji ds. Kultury i Rozwoju w 1995 roku, Konferencja HABITAT II w Stambule w 1996 roku z ratyfikacją Agendy 21, Międzyrządowa Konferencja UNESCO nt. polityk kulturalnych na rzecz rozwoju w Sztokholmie w 1998 roku, Wspólna Konferencja Banku Światowego i UNESCO nt. „Kultura w trwałym i zrównoważonym rozwoju - inwestowanie w dobra kultury i przyrody” w 1998 roku, Międzynarodowa konferencja na temat światowego dziedzictwa i architektury współczesnej w Wiedniu w 2005 roku, Zgromadzenie Ogólne ICOMOS na temat otoczenia zabytków i miejsc zabytkowych w Xi'an w 2005 roku, a także Zgromadzenie Ogólne ICOMOS na temat ducha miejsca w mieście Québec w 2008 roku.

5. Niniejsze Zalecenie odpowiada na potrzebę pełniejszego włączania i wpisywania strategii dotyczących ochrony dziedzictwa miejskiego w ramy szerszych celów całościowego, trwałego i zrównoważonego rozwoju w taki sposób, by wsparcie zyskiwały inicjatywy publiczne i prywatne mające na celu ochronę i podnoszenie jakości środowiska człowieka. Sugeruje ona stosowanie podejścia krajobrazowego w celu rozpoznania, ochrony i zarządzania w odniesieniu do obszarów historycznych w szerszym kontekście miasta, poprzez uwzględnienie współzależności ich form materialnych, organizacji przestrzennej i powiązań, cech przyrodniczych i kontekstu, a także wartości społecznych, kulturowych i ekonomicznych.
6. Takie podejście uwzględnia standardy w zakresie polityki, rządzenia i zarządzania, włączając do procesu rozwoju miast różnych interesariuszy, w tym aktorów z sektora publicznego i prywatnego działających na szczeblu lokalnym, krajowym, regionalnym i międzynarodowym.
7. Niniejsze Zalecenie opiera się na czterech wcześniejszych Zaleceniach UNESCO dotyczących ochrony dziedzictwa, uznając znaczenie i aktualność zawartych w nich pojęć i zasad dla historii i praktyki w tej dziedzinie. Podstawy tego Zalecenia stanowią ponadto współczesne konwencje i karty dotyczące ochrony i konserwacji, które traktują o wielu aspektach dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

I. DEFINICJA

8. Historycznym krajobrazem miejskim jest obszar urbanistyczny rozumiany jako efekt nawarstwiania się na przestrzeni dziejów wartości kulturowych i przyrodniczych oraz występowania atrybutów, wykraczający poza pojęcie „historyczne centrum” czy „zespół”, postrzegany w szerszym kontekście miasta i uwzględniający jego położenie geograficzne.
9. Ten szerszy kontekst obejmuje przede wszystkim topografię, geomorfologię, hydrologię i cechy przyrodnicze danego miejsca; jego zabudowę, zarówno historyczną, jak i współczesną; infrastrukturę podziemną i naziemną; otwarte przestrzenie i tereny zielone; formy użytkowania terenu i organizację przestrzenną; percepcję i relacje widokowe, a także wszystkie inne elementy struktury miejskiej. Obejmuje również działania i wartości społeczne i kulturowe, procesy ekonomiczne oraz niematerialny wymiar dziedzictwa jako wyznacznik różnorodności i tożsamości.
10. Definicja ta stanowi podstawę dla szerokiego i zintegrowanego podejścia do rozpoznania, oceny, ochrony i zarządzania w odniesieniu do historycznych krajobrazów miejskich, w ramach całościowego, trwałego i zrównoważonego rozwoju.
11. Podejście krajobrazowe do historycznego dziedzictwa miejskiego ma na celu zachowanie jakości środowiska człowieka poprzez wykorzystywanie przestrzeni miejskich w sposób efektywny i oparty na zasadach trwałego i zrównoważonego rozwoju, uznając ich dynamiczny charakter oraz wspierając ich różnorodność społeczną i funkcjonalną. Podejście to łączy cele ochrony dziedzictwa miejskiego z celami rozwoju społecznego i gospodarczego. Jest zakorzenione w harmonijnej i zrównoważonej relacji między środowiskiem miejskim i przyrodniczym oraz między potrzebami obecnych i przyszłych pokoleń a spuścizną przeszłości.
12. Podejście krajobrazowe do historycznego dziedzictwa miejskiego uznaje zasadnicze znaczenie różnorodności kulturowej i kreatywności dla rozwoju społeczno-gospodarczego oraz dostarcza narzędzi do zarządzania przekształceniami tkanki fizycznej i społecznej, a także narzędzi, które zapewnią harmonijną integrację nowych inwestycji z dziedzictwem w jego historycznym i regionalnym kontekście.
13. Podejście krajobrazowe do historycznego dziedzictwa miejskiego czerpie z tradycji i percepcji społeczności lokalnych, szanując jednocześnie wartości reprezentowane przez społeczności narodowe i międzynarodowe.

II. WYZWANIA I SZANSE DLA HISTORYCZNEGO KRAJOBRAZU MIEJSKIEGO

14. Istniejące Zalecenia UNESCO uznają ważną rolę obszarów historycznych w życiu współczesnych społeczeństw.
Określają one również szereg specyficznych zagrożeń dla ochrony tych obszarów, a także określają ogólne zasady, politykę i wytyczne dla sprostania tego rodzaju wyzwaniom.

15. Podejście krajobrazowe do historycznego dziedzictwa miejskiego odzwierciedla fakt, że zarówno teoria, jak i praktyka w zakresie ochrony dziedzictwa miejskiego znacząco ewoluowały w ciągu ostatnich dziesięcioleci, pozwalając decydentom i zarządzającym podchodzić w sposób bardziej skuteczny do nowych wyzwań i nowych możliwości. Podejście krajobrazowe wspiera wysiłki wspólnot w ich dążeniu do rozwoju i przystosowywania się do nowych warunków, jednocześnie pozwalając na zachowanie cech i wartości związanych z ich historią, pamięcią zbiorową i środowiskiem.
16. W ciągu minionych dziesięcioleci z powodu gwałtownego wzrostu liczby ludności miast na świecie, skali i tempa rozwoju, a także zmian ekonomicznych, miasta i ich obszary historyczne stały się centrami i motorami wzrostu gospodarczego w wielu regionach świata i zaczęły odgrywać nową rolę w życiu kulturalnym i społecznym. W związku z powyższym są one poddawane również nowym presjom, w tym takim, o których mowa poniżej:

Urbanizacja i globalizacja

17. Rozwój miast zmienia istotę wielu historycznych obszarów miejskich. Procesy zachodzące w skali globalnej wywierają głęboki wpływ na wartości, które poszczególne społeczności przypisują obszarom miejskim i ich otoczeniu, a także na sposób widzenia i życie ich mieszkańców i użytkowników. Z jednej strony urbanizacja niesie ze sobą możliwości ekonomiczne, społeczne i kulturalne, które mogą podnosić jakość życia i umacniać tradycyjny charakter środowiska miejskiego, z drugiej zaś niekontrolowane zmiany gęstości zabudowy i rozbudowa miast mogą stanowić zagrożenie dla znaczenia miejsca, integralności tkanki miejskiej i tożsamości danej społeczności. Niektóre historyczne obszary miejskie tracą swą funkcjonalność, tradycyjną rolę i dotychczasowych mieszkańców. Podejście krajobrazowe do historycznego dziedzictwa zurbanizowanego może pomagać w opanowywaniu i łagodzeniu skutków tych zjawisk.

Rozwój

18. Wiele procesów ekonomicznych stwarza perspektywy i możliwości zmniejszania ubóstwa w mieście oraz sprzyja rozwojowi społecznemu. Łatwiejszy dostęp do takich innowacji jak technologie informacyjne oraz zrównoważone planowanie, projektowanie i technologie budowlane może przyczyniać się do podniesienia standardu obszarów miejskich, a tym samym do poprawy jakości życia. Jeśli podejście krajobrazowe do historycznego dziedzictwa miejskiego stosuje się we właściwy sposób, nowe funkcje, takie jak usługi i turystyka, stają się ważnymi inicjatywami gospodarczymi, które mogą się przyczyniać do dobrobytu społeczności, a także do ochrony historycznych obszarów miejskich i ich dziedzictwa kulturowego, zapewniając różnorodność ekonomiczną i społeczną oraz wypełnianie funkcji mieszkalnej. Niepowodzenie w wykorzystywaniu tego rodzaju możliwości prowadzi do nierównomiernego rozwoju miast i pojawiania się w nich różnego rodzaju problemów, zaś wykorzystywanie w nieodpowiedni sposób powoduje niszczenie atutów związanych z dziedzictwem i nieodwracalne straty dla przyszłych pokoleń.

Środowisko

19. Osiedla ludzkie ustawicznie przystosowują się do zmian klimatycznych i środowiskowych, w tym do zmian wynikających z katastrof. Jednakże intensywność i tempo obecnych przemian stanowią poważne wyzwanie dla złożonego środowiska miejskiego. Troska o środowisko, zwłaszcza w związku z zużyciem wody i energii wymaga zmiany podejścia, a także przyjęcia takich nowych modeli życia w mieście, które opierałyby się na politykach i działaniach praktycznych biorących pod uwagę ekologię, w celu zapewnienia równowagi i podnoszenia jakości życia w mieście. Wiele spośród tych inicjatyw powinno uwzględniać dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe, traktując je jako zasoby dla zrównoważonego rozwoju.
20. Przemiany historycznych obszarów miejskich mogą być również następstwem nagłych katastrof i konfliktów wojennych. Mogą one trwać krótko, ale mieć trwałe skutki. Podejście krajobrazowe do historycznego dziedzictwa miejskiego może być pomocne w opanowywaniu sytuacji i łagodzeniu skutków tych wydarzeń.

Miner Kilbourne Kellogg, Marsylia, XIXw.

III. ZASADY I SPOSOBY DZIAŁANIA

21. Nowoczesne zasady i sposoby działania w zakresie ochrony dziedzictwa miejskiego, odzwierciedlone w istniejących międzynarodowych rekomendacjach i kartach, przygotowały grunt dla ochrony historycznych obszarów miejskich. Jednakże obecne i przyszłe wyzwania wymagają określenia i wdrażania polityki nowej generacji, która miałaby na celu rozpoznanie i ochronę poszczególnych warstw historycznych oraz zapewnianie równowagi między wartościami kulturowymi i przyrodniczymi w środowisku miejskim.
22. Ochrona dziedzictwa miejskiego powinna być włączona do ogólnej polityki w zakresie planowania i sposobów działania, a także polityki, która dotyczy szerszego kontekstu miejskiego. W ramach tej polityki należy ustanowić mechanizmy pozwalające na znalezienie równowagi między ochroną i zrównoważonym rozwojem w bliższej i dalszej perspektywie. Szczególny nacisk należy położyć na harmonijne integrowanie

nowych inwestycji z historyczną tkanką miejską. Odpowiedzialność, jaka spoczywa na różnych interesariuszach rozkłada się w tej kwestii w następujący sposób:

- (a) państwa członkowskie powinny włączać strategie dotyczące ochrony i konserwacji dziedzictwa miejskiego do krajowej polityki i programów dotyczących rozwoju zgodnie z podejściem krajobrazowym do historycznego dziedzictwa miejskiego. W tym kontekście władze lokalne powinny przygotowywać plany zagospodarowania przestrzennego z uwzględnieniem wartości danego obszaru, w tym wartości krajobrazu i innych wartości związanych z dziedzictwem, a także związanych z nimi cech;
  - (b) interesariusze publiczni i prywatni powinni ze sobą współpracować, m.in. na zasadzie współpracy partnerskiej, by stosowanie podejścia krajobrazowego mogło przynieść dobre efekty;
  - (c) organizacje międzynarodowe, które zajmują się procesami trwałego i zrównoważonego rozwoju powinny włączać podejście krajobrazowe do swoich strategii, planów i działań;
  - (d) pozarządowe organizacje krajowe i międzynarodowe powinny uczestniczyć w opracowywaniu oraz w propagowaniu narzędzi i tzw. najlepszych praktyk w stosowaniu podejścia krajobrazowego do historycznego dziedzictwa miejskiego.
23. Władze wszystkich szczebli – lokalnego, regionalnego i krajowego – świadome odpowiedzialności, która na nich spoczywa, powinny uczestniczyć w określaniu, wypracowywaniu, wdrażaniu i ocenianiu polityki w zakresie ochrony dziedzictwa miejskiego. Polityka ta powinna opierać się na udziale wszystkich interesariuszy i powinna być skoordynowana z punktu widzenia roli zarówno poszczególnych instytucji, jak i działów administracji rządowej.

IV. NARZĘDZIA

24. Podejście oparte o historyczny krajobraz miejski wymaga zastosowania całego szeregu tradycyjnych i innowacyjnych narzędzi dostosowanych do lokalnych uwarunkowań. Niektóre spośród tych narzędzi, które należy wypracowywać w toku procesu włączającego różnych interesariuszy, mogą obejmować, co następuje:
  - (a) narzędzia służące udziałowi obywateli powinny uwzględniać zróżnicowany przekrój interesariuszy i pozwalać im na określanie najważniejszych wartości występujących

na danym obszarze, wypracowywanie wizji odzwierciedlających jego różnorodność, wyznaczanie celów i uzgadnianie działań mających na celu ochronę dziedzictwa i promowanie zrównoważonego rozwoju. Takie narzędzia, które stanowią integralną część dynamiki zarządzania miastem, powinny sprzyjać dialogowi na gruncie kultury poprzez uzyskiwanie wiedzy o historii, tradycjach, wartościach, potrzebach i aspiracjach danej społeczności oraz przez ułatwianie mediacji i negocjacji między grupami reprezentującymi odmienne interesy.

- (b) narzędzia służące zarządzaniu wiedzą i narzędzia planistyczne powinny wspomagać ochronę integralności i autentyczności atrybutów dziedzictwa miejskiego. Powinny one również pozwalać na docenianie znaczeń kulturowych i różnorodności, a także służyć monitorowaniu i zarządzaniu zmianą w celu poprawy jakości życia i waloryzowania przestrzeni publicznej. Te narzędzia mogą dotyczyć dokumentowania i rozpoznania cech kulturowych i przyrodniczych. Oceny oddziaływania na dziedzictwo, społeczeństwo i środowisko powinny służyć wspieraniu i ułatwianiu procesów decyzyjnych, zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju.
- (c) systemy nadzoru powinny uwzględniać uwarunkowania lokalne. Mogą one obejmować środki prawne i przepisy mające na celu ochronę i zarządzanie atrybutami materialnymi i niematerialnymi dziedzictwa miejskiego, w tym jego wartościami społecznymi, środowiskowymi i kulturowymi. Tradycyjne i zwyczajowe systemy nadzoru powinny być respektowane i w razie potrzeby umacniane.
- (d) narzędzia finansowe powinny budować potencjał i wspierać zakorzeniony w tradycji innowacyjny rozwój generujący dochody. Jako dopełnienie funduszy rządowych i funduszy pochodzących z instytucji międzynarodowych należy efektywnie stosować narzędzia finansowe mające na celu zachęcanie inwestorów prywatnych do inwestowania na szczeblu lokalnym. Mikrokredyty i inne elastyczne formy finansowania, które mają wspierać przedsiębiorczość lokalną, a także różnorodne modele partnerstwa również są istotne dla zrównoważonego finansowania podejścia krajobrazowego do historycznego dziedzictwa miejskiego.

V.

ROZWIJANIE POTENCJAŁU LUDZKIEGO, BADANIA NAUKOWE, INFORMACJA I KOMUNIKOWANIE

- 25. Rozwijanie potencjału ludzkiego powinno obejmować głównych interesariuszy – społeczności, decydentów, specjalistów i zarządzających, w celu lepszego rozumienia podejścia krajobrazowego do historycznego dziedzictwa miejskiego i właściwego wdrażania tej koncepcji. Skuteczność wysiłków w tym zakresie zakłada aktywną współpracę między głównymi podmiotami, zmierzającą do przystosowania sposobu wdrażania niniejszej Rekomendacji do regionalnych uwarunkowań oraz określania i dopracowywania lokalnych strategii i celów, ram działania i mechanizmów pozyskiwania funduszy.
- 26. Badania naukowe powinny dotyczyć złożoności historycznych warstw zabudowy miejskiej i służyć określeniu wartości, jakie się z nimi wiążą, rozumieniu znaczenia, jakie przypisuje im dana społeczność oraz prezentowaniu ich zwiedzającym w sposób wszechstronny. Instytucje akademickie i uniwersyteckie oraz inne placówki badawcze należy zachęcać do rozwijania badań naukowych na temat różnych aspektów podejścia krajobrazowego do historycznego dziedzictwa miejskiego, a także do współpracy na szczeblu lokalnym, krajowym, regionalnym i międzynarodowym. Podstawowe znaczenie ma dokumentowanie stanu obszarów miejskich i ich przekształceń, ułatwianie oceny propozycji zmian, a także podniesienie poziomu kompetencji i doskonalenie procedur dotyczących ochrony i zarządzania.
- 27. Należy zachęcać do wykorzystywania technologii informacyjnych i komunikacyjnych w celu dokumentowania, lepszego rozumienia oraz prezentowania złożonej stratyfikacji obszarów miejskich i jej zasadniczych elementów. Gromadzenie i analizowanie takich danych jest głównym przyczynkiem do wiedzy o obszarach miejskich. W celu dotarcia do całego społeczeństwa należy mieć na uwadze przede wszystkim młodzież i wszystkie grupy, które nie są wystarczająco reprezentowane oraz zachęcać je do aktywnego uczestnictwa.

VI. WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA

28. Państwa członkowskie oraz międzynarodowe organizacje rządowe i pozarządowe powinny upowszechniać podejście krajobrazowe do historycznego dziedzictwa miejskiego, a także ułatwiać udział publiczny we wdrażaniu tej koncepcji poprzez informowanie o tzw. najlepszych praktykach i doświadczeniach pochodzących z różnych regionów świata, w celu zacieśniania wymiany naukowej i dalszego podnoszenia poziomu kompetencji.
29. Państwa członkowskie powinny wspierać międzynarodową współpracę władz lokalnych [w zakresie obejmującym niniejsze Zalecenie].
30. Międzynarodowe agendy współpracy i rozwoju państw członkowskich, organizacje pozarządowe i fundacje należy zachęcać do opracowywania metodologii uwzględniających podejście krajobrazowe i zharmonizowania ich z projektami i programami pomocowymi dotyczącymi obszarów miejskich.

SŁOWNICZEK DEFINICJI

Zespół zabytkowy/miasto historyczne (według Zalecenia UNESCO z 1976 r.)

Przez „zespoły zabytkowe i architektoniczne (w tym tradycyjne)” rozumie się każdy zespół budynków, struktur i otwartych przestrzeni, w tym stanowiska archeologiczne i paleontologiczne, stanowiące siedliska ludzkie w środowisku miejskim lub wiejskim, którego spójność i wartość uznane są z punktu widzenia archeologicznego, architektonicznego, prehistorycznego, historycznego, estetycznego bądź społeczno-kulturalnego. Wśród tych „zespołów”, które są bardzo różnorodne, wyróżnić można zwłaszcza osady prehistoryczne, miasta historyczne, dawne dzielnice miejskie, wsie i osady, a także jednorodne zespoły monumentalne, przy czym należy mieć na uwadze, że te ostatnie powinny być pieczołowicie zachowywane w niezmienionej postaci.

Historyczny obszar miejski (według Karty Waszyngtońskiej ICOMOS)

Historyczne obszary miejskie, które mogą znacznie różnić się pod względem wielkości, dotyczą dużych i małych miast, historycznych centrów lub dzielnic zabytkowych wraz z ich środowiskiem przyrodniczym i środowiskiem ukształtowanym przez człowieka. Oprócz pełnienia roli dokumentu historycznego, odzwierciedlają one wartości tradycyjnych kultur związanych z miastem.

Dziedzictwo miejskie (z raportu badawczego Unii Europejskiej Nr 16 (2004), Sustainable development of Urban historical areas through and active integration within Towns – SUIT) Dziedzictwo miejskie obejmuje trzy główne kategorie:

- dziedzictwo monumentalne o wyjątkowej wartości kulturowej;
- elementy dziedzictwa, które wprawdzie nie są wyjątkowe, ale stanowią spójną całość i występują stosunkowo licznie;
- nowe elementy do uwzględnienia, takie jak:
  - » forma zabudowy,
  - » otwarte przestrzenie: ulice, otwarte przestrzenie publiczne,
  - » infrastruktura miejska, sieci i wyposażenie.

Ochrona dziedzictwa miejskiego

Ochrona dziedzictwa miejskiego nie ogranicza się do ochrony pojedynczych budynków. Traktuje ona architekturę jako jeden z elementów całości, co sprawia, iż jest dyscypliną złożoną, zajmującą się wieloma aspektami. Z definicji ochrona dziedzictwa miejskiego zajmuje centralne miejsce w zagospodarowaniu przestrzennym.

Zabudowa

Zabudowa obejmuje, w przeciwieństwie do zasobów przyrodniczych, te zasoby i infrastrukturę, które mają wspomagać działalność człowieka, takie jak budynki, drogi, tereny zielone i różnego rodzaju urządzenia.

Podejście krajobrazowe (według IUCN i WWF)

Podejście krajobrazowe określa ramy dla działań związanych z podejmowaniem decyzji dotyczących ochrony w skali krajobrazu. Pomaga w dochodzeniu do decyzji dotyczących celowości poszczególnych realizacji (budowy nowej drogi, nasadzeń itp.) i ułatwia planowanie, negocjacje i ostateczne wdrożenie, biorąc pod uwagę cały krajobraz.

Historyczny krajobraz miejski

Zob. definicja w p. 9

Kontekst (na podstawie Deklaracji z Xi'an, ICOMOS)

Za kontekst dla budowli, miejsca czy dzielnicy zabytkowej uważa się bezpośrednio i dalsze otoczenie, które jest związane z ich znaczeniem i wyjątkowością bądź nadaje im to znaczenie i wyjątkowe wartości.

Znaczenie kulturowe (na podstawie Karty z Burry, ICOMOS, Australia)

Przez znaczenie kulturowe rozumie się wartości estetyczne, historyczne, naukowe, społeczne lub duchowe istotne dla poprzednich, obecnych lub przyszłych pokoleń. Znaczenie kulturowe jest wyrażone przez samo miejsce, jego materię, kontekst, sposób wykorzystywania, konotacje i wymowę, zapisy oraz związane z nim inne miejsca i obiekty. Miejsca i dobra zabytkowe mogą nieść ze sobą cały szereg wartości dla poszczególnych osób lub grup.

WSPÓLNE WYTYCZNE ICOMOS-TICCIH W ZAKRESIE KONSERWACJI OBIEKTÓW, KONSTRUKCJI, OBSZARÓW I KRAJOBRAZÓW DZIEDZICTWA PRZEMYSŁOWEGO (ZASADY DUBLIŃSKIE)

XVII Zgromadzenie Generalne ICOMOS,
Paryż, 28 listopada 2011 r.

PREAMBUŁA

Olbrzymia różnorodność miejsc, konstrukcji, zespołów, miast, jak również osiedli, obszarów i krajobrazów na całym świecie świadczy o aktywności człowieka w sferze pozyskiwania surowców i produkcji przemysłowej. W wielu miejscach owo dziedzictwo jest nadal wykorzystywane, a uprzemysłowienie trwa jako nieustanny proces, ważny dla ciągłości historycznej, natomiast w innych stanowi archeologiczne źródło do poznania minionej aktywności ludzkiej i technologii. Oprócz dziedzictwa materialnego, dokumentującego technologię i procesy przemysłowe, inżynierię, architekturę i urbanistykę, istnieje też wymiar niematerialny w postaci umiejętności, wspomnień i życia socjalnego robotników oraz ich społeczności.

Globalny proces uprzemysłowienia, obserwowany w dwóch minionych stuleciach, stanowi kluczowy etap w historii ludzkości, a zatem jego dziedzictwo jest niezwykle ważne i fundamentalne dla współczesności. Prekursorzy i początki industrializacji pojawiają się już w czasach starożytnych, w wielu regionach świata odnaleźć można ich ślady w nadal funkcjonujących miejscach lub stanowiskach archeologicznych. Nasza uwaga zwraca się ku wszelkim przejawom tych procesów i ich dziedzictwu. Główny przedmiot wytycznych stanowi jednak spuścizna czasów określanych powszechnie nowożytną rewolucją przemysłową, która cechowała się skoncentrowaną i wyspecjalizowaną produkcją, rozwojem transportu, procesami i technologiami wytwarzania oraz wykorzystywania energii, kontaktami handlowymi i finansowymi oraz nowymi zjawiskami społecznymi i kulturowymi.

Dziedzictwo przemysłowe jest niezwykle podatne na zniszczenie, często jest zagrożone, tracone z powodu braku świadomości i właściwej oceny jego znaczenia, braku należytej dokumentacji lub ochrony, ale także w następstwie zmieniających się trendów ekonomicznych, negatywnego postrzegania rozwiązań dotyczących ochrony środowiska lub po prostu na skutek znacznych rozmiarów i złożoności obiektów. A przecież przedłużenie życia istniejących obiektów industrialnych, zachowanie energii, którą ucieleśniają, jak również ochrona tego architektonicznego dziedzictwa, może wiele wnieść do trwałego rozwoju na poziomie lokalnym, krajowym i międzynarodowym. Dotyczy ona bowiem zarówno społecznego, jak fizycznego oraz środowiskowego aspektu rozwoju.

Coraz bardziej intensywne w ciągu ostatnich dziesięcioleci badania naukowe, międzynarodowa i interdyscyplinarna współpraca oraz inicjatywy lokalnych społeczności miały znaczny wpływ na docenienie wartości dziedzictwa przemysłowego i wspólne działania właścicieli, interesariuszy oraz specjalistów z zakresu konserwacji zabytków.

Ten postęp był możliwy także dzięki stworzonemu przez ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) zbiorowi międzynarodowych referencji i wytycznych oraz wdrożeniu międzynarodowych zaleceń i narzędzi, takich jak Konwencja Światowego Dziedzictwa, przyjęta przez UNESCO w 1972 r. W 2003 roku Międzynarodowy Komitet ds. Konserwacji Dziedzictwa Przemysłowego (TICCIH – The International Committee for the Conservation of Industrial Heritage) przyjął Kartę z Niżnego Tagiłu dotyczącą dziedzictwa przemysłowego, która jest pierwszym dokumentem referencyjnym tej rangi, regulującym ochronę i konserwację w tej dziedzinie.

Uznając szczególny charakter spuścizny przemysłowej, jej problemy i zagrożenia wynikające z relacji ze współczesną ekonomią i prawem, a także otoczeniem kulturowym i środowiskowym, ICOMOS i TICCIH chciałyby rozwijać współpracę przez przyjęcie oraz propagowanie

następujących Wytycznych, ułatwiających dokumentowanie, ochronę, konserwację i ocenę wartości dziedzictwa przemysłowego jako części dziedzictwa społeczeństw na całym świecie.

1. Definicja: Dziedzictwo przemysłowe składa się z obiektów, konstrukcji, zespołów, obszarów i krajobrazów, jak również związanych z nimi maszyn, przedmiotów oraz dokumentów, które stanowią świadectwo minionego lub trwającego procesu wytwórczości przemysłowej, pozyskiwania surowców naturalnych, ich przetwarzania w towary, a także związanej z tym infrastruktury energetycznej i transportowej. Dziedzictwo przemysłowe odzwierciedla ściśle relacje między środowiskiem kulturowym i naturalnym, gdyż procesy technologiczne – zarówno historyczne, jak współczesne – zależne są od źródeł surowców, energii i sieci komunikacyjnych, pozwalających wytwarzać i rozpowszechniać produkty na wzrastającym rynku zbytu. Dotyczy to zasobów materialnych – ruchomych i nieruchomych, jak również wymiaru niematerialnego, takiego jak technologiczne „know-how”, organizacja pracy i pracowników oraz złożona, społeczna i kulturowa spuścizna, która kształtowała życie społeczności, wpływając na zasadnicze przeobrażenia w społeczeństwach na całym świecie.
2. Obiekty dziedzictwa przemysłowego są bardzo zróżnicowane pod względem ich funkcji, stylu i ewolucji, jaką przeżyły. Wiele z nich jest reprezentatywnych dla uwarunkowanych historycznie i lokalnie procesów oraz technologii, podczas gdy inne stanowią wybitne osiągnięcia, mające znaczenie w skali światowej. Niektóre elementy dziedzictwa przemysłowego są zespołami obiektów i przedsięwzięciami obejmującymi wiele miejsc lub systemami, których liczne składowe są współzależne, prezentując często różnorodne technologie i różne okresy historyczne. Znaczenie i wartość dziedzictwa przemysłowego są immanentne dla obiektów i konstrukcji, ich materiału, części składowych, maszyn i zaplecza, wyrażanych jednocześnie w krajobrazie przemysłowym, w dokumentach pisanych, jak również w niematerialnych przekazach – wspomnieniach, sztuce, zwyczajach.

I – Dokumentowanie i studiowanie konstrukcji, obiektów, obszarów i krajobrazów dziedzictwa przemysłowego oraz ich wartości

3. Badanie i dokumentowanie przemysłowych konstrukcji, obiektów, krajobrazów, związanych z nimi maszyn, wyposażenia, dokumentacji i aspektów niematerialnych jest kluczowe dla ich identyfikacji, konserwacji, rozpoznania i oceny znaczenia i wartości tego dziedzictwa. Ludzkie umiejętności i wiedza zawarte w dawnych procesach technologicznych są niezwykle ważnym zasobem informacji dla prac konserwatorskich i muszą być uwzględnione w procesie oceny.
4. Badanie i dokumentowanie obiektów oraz konstrukcji dziedzictwa przemysłowego musi odnosić się do ich wymiaru historycznego, technologicznego i socjoekonomicznego, aby zapewnić spójną podstawę dla ich ochrony i zarządzania. Wymaga to podejścia wielopłaszczyznowego, wspartego interdyscyplinarnymi programami badań i edukacji, które umożliwią właściwe rozpoznanie wartości obszarów i konstrukcji tej spuścizny. Powinno się korzystać z różnorodnych źródeł informacji, takich jak inspekcja terenowa i dokumentacja obiektu, analiza historyczna i archeologiczna, analiza substancji i krajobrazu, relacje ustne i/lub kwerenda archiwów publicznych, zakładowych tudzież prywatnych. Należy zachęcać do poszukiwania i zarazem zachowywania źródeł informacyjnych, archiwów przedsiębiorstwa, planów budowlanych i katalogów wyrobów przemysłowych. Ocena wartości archiwalnej dokumentów powinna być prowadzona przez specjalistów z dziedziny przemysłu, której dokumenty te dotyczą. Członkowie społeczności lokalnej i interesariusze powinni również uczestniczyć w tym zadaniu.
5. Zrozumienie wartości obiektów i konstrukcji spuścizny przemysłowej jest możliwe tylko dzięki dokładnej znajomości przemysłowej i socjoekonomicznej historii regionu czy kraju, i ich powiązań z innymi częściami świata. Natomiast w ocenie wartości zabytkowych konstrukcji, obiektów, obszarów i krajobrazów bardzo przydatne są studia porównawcze, typologiczne i regionalne, dotyczące poszczególnych gałęzi przemysłu oraz techniki. Powinny być one łatwo dostępne dla społeczeństwa, badaczy i osób zarządzających.

II – Zapewnienie skutecznej ochrony i konserwacji konstrukcji, obiektów, obszarów i krajobrazów dziedzictwa przemysłowego

6. Ochronę i konserwację zabytkowych obiektów oraz konstrukcji przemysłowych, maszyn i dokumentacji winny gwarantować uchwalane i wdrażane przepisy oraz narzędzia prawne i administracyjne. Te narzędzia muszą odnosić się do ścisłych związków dziedzictwa prze-

mysłowego z produkcją i ekonomią, w szczególności uwzględniać przepisy korporacyjne oraz inwestycje, handel lub własność intelektualną, jak patenty czy normy regulujące pracę współczesnych przedsiębiorstw.

7. Jako element efektywnego zarządzania, polityki konserwatorskiej oraz środków ochrony dziedzictwa trzeba stworzyć zintegrowane systemy inwentaryzacji, spisy konstrukcji, obiektów, obszarów i krajobrazów oraz ich zaplecza, a także związanych z nimi przedmiotów, dokumentów, projektów, archiwów oraz elementów niematerialnych. Wszystkie te składowe powinny być uznane prawnie, zostać objęte adekwatną ochroną i stosownie zarządzane, tak aby zachować ich znaczenie, integralność oraz autentyczność. W wypadku dziedzictwa przemysłowego odkrytego przypadkowo należy otoczyć je szczególną ochroną na czas niezbędny do przeprowadzenia stosownych badań i zebrania dokumentacji.
8. W wypadku eksploatowanych konstrukcji i obiektów przemysłowych, stanowiących element dziedzictwa, należy uznać, że ich współczesne użytkowanie oraz funkcja mogą mieć istotne znaczenie dla wartości zabytkowej, stanowiąc podstawę ich fizycznej oraz ekonomicznej trwałości. Charakterystyczna specyfika techniczna powinna być respektowana przy wdrażaniu współczesnych regulacji i rygorów prawa, jak przepisy budowlane, wymogi ochrony środowiska czy strategię bezpieczeństwa na wypadek katastrof naturalnych lub wywołanych przez człowieka.
9. Ochroną należy obejmować zarówno budynki, jak i ich wyposażenie, gdyż kompletność względnie integralność funkcjonalna jest szczególnie istotna dla wartości konstrukcji i obiektów dziedzictwa przemysłowego. Walor dziedzictwa może być poważnie zagrożony albo ulec deprecjacji w sytuacji, jeśli maszyny oraz inne kluczowe elementy wyposażenia zostaną usunięte, tudzież gdyby zniszczono inne składniki współtworzące obiekt zabytkowy. W celu szybkiej reakcji na zamykanie czynnych obiektów dziedzictwa przemysłowego, aby uniknąć usuwania oraz niszczenia maszyn, wyposażenia, a także dokumentacji, powinno się stworzyć władzom prawne i administracyjne ramy ich działalności.

III – Konserwacja i zachowanie konstrukcji, obiektów, obszarów oraz krajobrazów dziedzictwa przemysłowego

10. Użytkowanie zgodne z pierwotnym przeznaczeniem lub odpowiednie formy nowej adaptacji są najpowszechniejszym i częstokroć najlepszym sposobem konserwacji konstrukcji oraz obiektów dziedzictwa przemysłowego.
Nowe formy użytkowania powinny respektować oryginalną substancję, komponenty i układy technologiczne obowiązujące w obiekcie. Chcąc utrzymać zabytkową wartość, przy kreowaniu nowej funkcji dziedzictwa, niezbędna jest konsultacja odpowiednich specjalistów. W wypadku – wymuszanych przez rygory budowlane, zasady bezpieczeństwa pracy, regulacje przemysłowe czy ochronę środowiska – modyfikacji substancji zabytkowej, należy stosować takie standardy, które uwzględnią wartość i specyfikę przemysłowego dziedzictwa.
11. Wszędzie tam gdzie to tylko możliwe, zmiany i modyfikacje powinny być odwracalne, uwzględniać wartości historyczne, charakterystyczne naleciałości i ślady dawnej eksploatacji. Wszelkie zmiany winny być dokumentowane. Przywracanie stanu pierwotnego jest dopuszczalne w wyjątkowych okolicznościach – w celach edukacyjnych – po wnikliwej analizie i wykonaniu dokumentacji. Demontaż lub przeniesienie obiektu są akceptowalne jedynie w wyjątkowych okolicznościach, jeśli dowiedzie się obiektywnie, że wymuszają to niepodważalne przesłanki ekonomiczne lub społeczne.
12. W przypadku planowanego demontażu, likwidacji bądź zmiany funkcji obiektów i konstrukcji dziedzictwa przemysłowego proces ten powinien być udokumentowany, uwzględniając takie informacje, jak: miejsce lokalizacji niszczonych elementów lub miejsce docelowego przeniesienia maszyn. Ich stan fizyczny, funkcjonalny i miejsce przechowania powinno się wyczerpująco opisać, uwzględniając rolę w procesie technologicznym. Należałoby również zebrać ustne i/lub pisemne relacje osób związanych z działalnością obiektu.

IV – Prezentowanie i propagowanie wymiaru zabytkowego oraz wartości obiektów, konstrukcji, obszarów i krajobrazów dziedzictwa przemysłowego w celu uwrażliwienia społeczeństwa i przedsiębiorstw, wspierania edukacji i badań

13. Dziedzictwo przemysłowe jest źródłem wiedzy, która powinna być rozpowszechniana na wielu płaszczyznach. Ilustruje ważne aspekty historii lokalnej, krajowej i międzynarodowej, powiązania między epokami i kulturami. Demonstruje talent wynalazców, stojący za technologicznym i naukowym postępem, jak również przemiany społeczne i artystyczne. Świadomość i zrozumienie dziedzictwa przemysłowego wśród społeczeństwa i przedsiębiorców są ważnym czynnikiem dla jego skutecznej konserwacji.
14. Aby kształtować świadomość o znaczeniu dziedzictwa przemysłowego dla współczesnych społeczeństw, należy tworzyć i rozwijać programy oraz infrastrukturę, takie jak: zwiedzanie czynnych obiektów przemysłowych, prezentowanie ich pracy, historii, związanego z nimi dziedzictwa niematerialnego, maszyn, procesu produkcyjnego, muzea miejskie i przemysłowe, centra interpretacji, wystawy, publikacje, strony internetowe, regionalne lub transgraniczne szlaki turystyczne. Najlepiej gdyby taka infrastruktura była tworzona w obiektach zabytkowych, tam gdzie dokonywał się proces industrializacji i gdzie najłatwiej jest przekazywać informację o nim. O ile to możliwe, instytucje narodowe i międzynarodowe, zajmujące się badaniami i konserwacją dziedzictwa, powinny móc korzystać z tej infrastruktury, wykorzystując ją w programach edukacyjnych kierowanych do szerokiej publiczności i specjalistów.

Pierre Cecile Puvis De Chavannes, Inspiracje chrześcijańskie, 1887/1888

Tłumaczenie: Bogusław Szmygin, korekty: Miron Urbaniak

Źródło oryginału: https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/GA2011_ICOMOS_TICCIH_joint_principles_EN_FR_final_20120110.pdf

Tekst według *Vademecum konserwatora zabytków*, wersja z 2015 r.

DOKUMENT Z LA VALETTY W SPRAWIE OCHRONY I ZAGOSPODAROWANIA MIAST HISTORYCZNYCH I DZIELNIC ZABYTKOWYCH

Komitet Naukowy Miast Historycznych i Wsi CIVVIH-ICOMOS/
XVII Zgromadzenie Generalne ICOMOS,
Paryż, 28 listopada 2011 r.

PREAMBUŁA

Ludzkość stoi dziś w obliczu wielkich przemian. Przemiany te dotyczą nie tylko osiedli ludzkich w sensie ogólnym, ale również miast historycznych i dzielnic zabytkowych. Globalizacja rynków i metod produkcji na całym świecie powoduje przemieszczanie się ludności, a duża część populacji migruje do miast, szczególnie tych największych. Zmiany polityczne i gospodarcze wymuszają w obszarach miejskich powstawanie nowych struktur oraz tworzenie nowych warunków życia i pracy, szczególnie potrzebnych w obliczu konieczności przeciwdziałania segregacji, izolacji społecznej i utracie tożsamości miast.

W ramach międzynarodowej debaty na temat ochrony i konserwacji struktur historycznych i dzielnic zabytkowych obserwuje się stały wzrost świadomości nowych wyzwań. Organizacje zajmujące się ochroną, konserwacją i promocją dziedzictwa stoją zatem przed koniecznością rozwijania swoich umiejętności, ulepszania narzędzi oraz kształtowania swojego miejsca i roli w procesie planowania przestrzennego.

Mając powyższe na uwadze, CIVVIH (Międzynarodowy Komitet Naukowy Miast Historycznych i Wsi) z ramienia ICOMOS dokonał przeglądu dotychczasowych zasad i wytycznych zawartych w: Karcie Waszyngtońskiej (1987) i Rekomendacji Warszawskiej przyjętej w Nairobi (1976) oraz innych dostępnych dokumentach referencyjnych. Komitet przededefiniował cele, metody postępowania i potrzebne narzędzia w ochronie miast, biorąc pod uwagę postęp, jaki dokonał się w zakresie terminologii oraz metodologii w zakresie zagospodarowaniu miast historycznych i dzielnic zabytkowych.

Wprowadzone zmiany odzwierciedlają wzrost zainteresowania problemem dziedzictwa historycznego w skali regionalnej, nie tylko w kontekście obszarów miejskich. W nowym dokumencie zwrócono również uwagę na wartości niematerialne, takie jak ciągłość i tożsamość, a także na kwestię tradycyjnego użytkowania terenu, roli przestrzeni publicznej w interakcjach społecznych oraz na inne czynniki socjoekonomiczne, w tym integralność miejsc i ochronę środowiska. Kwestie dotyczące roli krajobrazu, czy też konceptualizacji krajobrazu miejskiego jako całości wraz z jego topografią i sylwetą, wydają się mieć dziś większe znaczenie niż kiedykolwiek wcześniej. Inną ważną zmianą, szczególnie w odniesieniu do miast szybko rozwijających się, jest uwzględnienie problematyki zespołów urbanistycznych o wielkiej skali, rezygnujących ze stosowania tradycyjnych sposobów parcelacji, która decydowała o morfologii miast historycznych.

W tym kontekście dziedzictwo historyczne należy rozpatrywać w kategoriach niezaprzeczalnej wartości, nieodłącznej części miejskiego ekosystemu, co bezwzględnie należy mieć na uwadze, jeśli chcemy zapewnić harmonijny rozwój historycznych miast i ich otoczenia.

Koncepcja zrównoważonego rozwoju zyskała dziś na tyle duże zrozumienie, że wiele metod dotyczących planowania przestrzennego i nowej zabudowy uwzględnia dziś politykę zmierzającą do ograniczenia rozprzestrzeniania się osiedli ludzkich, a także istotną rolę ochrony dziedzictwa.

Celem niniejszego dokumentu jest wytyczenie zasad oraz strategii, które można będzie odnieść do każdej interwencji w obrębie miast historycznych i dzielnic zabytkowych. Owe zasady i strategie mają za zadanie chronić wartości kulturowe dziedzictwa miast i ich otoczenia, aby stały się ważnym elementem współczesnego życia społecznego, kulturalnego i gospodarczego.

Interwencje w struktury historyczne muszą zapewniać poszanowanie dla materialnego i niematerialnego dziedzictwa miast oraz chronić jakość życia mieszkańców.

Niniejszy dokument w sprawie ochrony miast historycznych, dzielnic zabytkowych i ich otoczenia składa się z czterech części:

1. Definicje;
2. Aspekty przemian (wyzwania);
3. Kryteria interwencji;
4. Propozycje i strategie.

1. DEFINICJE

a – Miasta historyczne i dzielnice zabytkowe

Miasta historyczne i dzielnice zabytkowe składają się z dziedzictwa materialnego i niematerialnego. Do dziedzictwa materialnego należą – oprócz struktury miejskiej – architektura, krajobrazy w obrębie miasta i w jego otoczeniu, stanowiska archeologiczne, panoramy, sylwety oraz punkty widokowe i charakterystyczne miejsca. Elementy niematerialne dziedzictwa to działalność ludzka, funkcje symboliczne i historyczne, praktyki kulturowe, tradycje, wspomnienia i odniesienia kulturowe, które stanowią o historycznej wartości i tożsamości danego obszaru.

Miasta historyczne i dzielnice zabytkowe to struktury przestrzenne, które wyrażają ewolucję rozwoju społeczeństw i ich kulturową tożsamość. Są nieodłączną częścią szerokiego kontekstu naturalnego i antropogenicznego, dlatego powinny być rozważane łącznie z tym kontekstem. Miasta historyczne i dzielnice zabytkowe są żywymi świadkami przeszłości, która je ukształtowała.

Obszary o wartości historycznej lub zakorzenione w tradycji stanowią nieodłączną część codziennego życia. Ich ochrona i włączenie we współczesne życie społeczne jest podstawą planowania urbanistycznego oraz przestrzennego zagospodarowania miast.

b – Otoczenie

Otoczenie to naturalny lub antropogeniczny kontekst, w którym umiejscowione jest historyczne dziedzictwo miast. Decyduje o statycznym bądź dynamicznym postrzeganiu dziedzictwa, a także o sposobie jego doświadczania, w aspekcie społecznym, gospodarczym i kulturowym.

c – Ochrona

Ochrona miast historycznych, dzielnic zabytkowych i ich otoczenia obejmuje niezbędne zagadnienia dotyczące ochrony, konserwacji, popularyzacji i zarządzania dziedzictwem dla spójnego rozwoju obszarów chronionych oraz ich harmonijnej adaptacji do życia współczesnego.

d – Chroniony obszar miejski

Chronionym obszarem miejskim jest każda część miasta reprezentująca okres historyczny w jego dziejach lub fazę rozwoju. Są to zabytki oraz oryginalna zabudowa o wartościach kulturowych, które uzasadniają cel ochrony danego obszaru miejskiego.

Ochrona miasta uwzględniać powinna jego historyczny rozwój oraz wspomagać funkcje obywatelskie, religijne i różnorodne funkcje społeczne w życiu miast.

e – Strefa buforowa

Strefa buforowa to wyraźnie wydzielona granicami strefa otaczająca obszar ochrony, której rolą jest osłaniać wartości kulturowe strefy chronionej od wpływu działalności prowadzonej w jej najbliższym otoczeniu. Wpływ ten może mieć charakter fizyczny, wizualny bądź też społeczny.

f – Plan zagospodarowania

Plan zagospodarowania to dokument zawierający szczegółowe wytyczne dotyczące strategii oraz narzędzi ochrony dziedzictwa kulturowego miasta, uwzględniający potrzeby współczesnego życia. Plan ten obejmuje dokumenty prawne, finansowe, administracyjne i konserwatorskie, w tym plany ochrony oraz zasady monitoringu.

g – Duch miejsca

Duch miejsca to materialne i niematerialne, fizyczne i duchowe elementy, które nadają miejscu jego swoistą tożsamość i znaczenie posiadające wartości emocjonalne, w tym aurę tajemniczości. Duch miejsca kreuje przestrzeń, zaś przestrzeń tworzy i kształtuje jej ducha (Deklaracja z Quebec, 2008).

2.

ASPEKTY PRZEMIAN

Miasta historyczne i dzielnice zabytkowe jako żywe organizmy podlegają ciągłym przemianom, które mają wpływ na wszystkie jego elementy, zarówno naturalne, jak i antropogeniczne, materialne, jak i niematerialne.

Zmiany w przestrzeni miasta uwzględniające historię jej przekształceń powinny służyć ulepszeniu historycznej struktury miast oraz ich otoczenia.

a – Przemiany a środowisko naturalne

Już Karta Waszyngtońska z 1987 r. zwracała uwagę na problem przekształceń w środowisku naturalnym: „Środki ochronne mające zapobiegać klęskom żywiołowym i innym (zwłaszcza skażeniu środowiska i wstrząsom sejsmicznym) winny być stosowane tak, aby działały na korzyść miast i dzielnic zabytkowych, zarówno w celu zabezpieczenia ich zasobów, jak i dla bezpieczeństwa i dobrego samopoczucia (zdrowia) mieszkańców”.

Wszelkie zmiany w miastach historycznych i dzielnicach zabytkowych należy wprowadzać w sposób zrównoważony, zapobiegając niszczeniu dóbr naturalnych, marnotrawstwu energii oraz zaburzaniu naturalnego cyklu przyrody.

Celem zmian powinna być poprawa przyrodniczego kontekstu miast historycznych i dzielnic zabytkowych, w tym poprawa jakości powietrza, wód i gleby, promowanie dostępności obszarów zieleni, przeciwdziałanie nadmiernej eksploatacji dóbr naturalnych.

Miasta historyczne i ich otoczenie należy chronić przed niszczącymi konsekwencjami zmian klimatu oraz coraz częstszymi klęskami żywiołowymi.

Zmiany klimatyczne mogą mieć niszczycielski wpływ na miasta historyczne i dzielnice zabytkowe, nie tylko ze względu na kruchość tkanki miejskiej, ale także z uwagi na narastające trudności związane z jej adaptacją. Stare budynki z czasem stają się trudne do adaptacji, a ich przetrwanie w warunkach zmieniającego się klimatu pociąga za sobą duże koszty i nakłady prac. Dzięki rosnącej świadomości globalnych zmian klimatycznych należy korzystać z doświadczeń oraz strategii już wypracowywanych i z ich pomocą stawić czoła wyzwaniom związanym z ochroną miast historycznych.

b – Przemiany a środowisko architektoniczne

W kwestii współczesnej architektury Karta Waszyngtońska stwierdza, że: „Wprowadzenie elementów o charakterze współczesnym może przyczynić się do wzbogacenia struktury miasta pod warunkiem, że nie będą one szkodzić harmonijnej całości jego zabudowy”.

Współczesną architekturę należy wprowadzać w struktury historyczne w pełnym poszanowaniu wartości miejsca i jego otoczenia. Powinna ona wzbogacać i ożywiać miasto, zachowując ciągłość jego tradycyjnej zabudowy.

Szacunek dla wartości historycznych miasta, również niematerialnych oraz faz jego rozwoju powinny być podstawą poszukiwania prawidłowych rozwiązań architektonicznych pod względem przestrzennym, wizualnym, funkcjonalnym.

Nowa architektura musi zachować spójność przestrzenną z obszarem historycznym oraz wyrażać poszanowanie dla tradycyjnej morfologii miasta, odwołując się jednocześnie do aktualnych nurtów w projektowaniu. Niezależnie od stylu i środków wyrazu wszystkie nowe elementy

architektury powinny wystrzegać się radykalnych kontrastów, fragmentacji przestrzeni oraz niszczenia ciągłości struktur przestrzennych miasta.

Celem nadrzędnym powinno być zachowanie spójności kompozycji miasta, aby nie wywierać negatywnego wpływu na istniejące struktury i zabudowę, twórczo interpretując ducha miejsca i tworząc wysoką jakość nowej architektury.

Od architektów i urbanistów oczekuje się wnikliwego zapoznania się z historycznym kontekstem środowiska miejskiego.

c – Zmiany funkcjonalne i środowisko społeczne

Zanik lub wypieranie tradycyjnych sposobów użytkowania oraz funkcji w przestrzeni miejskiej, takich jak np. stylu życia lokalnej społeczności, może mieć szczególnie destrukcyjny wpływ na miasta historyczne i dzielnice zabytkowe. Jeśli bowiem charakter zmian nie zostanie w porę rozpoznany, mogą one doprowadzić np. do odpływu rdzennej społeczności, zaniku tradycyjnej kultury miejsca, a w konsekwencji do utraty jego tożsamości i charakteru. Rezultatem może być ograniczenie roli miast historycznych i dzielnic zabytkowych jedynie do funkcji turystyki i wypoczynku, eliminując całkowicie życie codzienne.

Ochrona miast historycznych oprócz zachowania tradycyjnych, lokalnych obyczajów obejmuje również stabilizację miejscowej społeczności.

Należy przeciwdziałać procesowi gentryfikacji i degradacji przestrzeni publicznej miasta. Proces gentryfikacji ogranicza dostępność mieszkań w obszarach rewitalizowanych, powodując utratę unikalnego charakteru miejsca.

Zachowanie różnorodności kulturowej i tradycyjnych zajęć ma kluczowe znaczenie dla unikalnego charakteru miejsca.

Miastom historycznym i dzielnicom zabytkowym, ich autentyczności i wartości historycznej zagraża turystyka masowa, dla której mogą stać się produktem konsumpcyjnym. Nowe interwencje w strukturze chronione powinny unikać zagrożeń wtórnych, takich jak problemy z komunikacją miejską (korki).

d – Zmiany a dziedzictwo niematerialne

Ochrona dziedzictwa niematerialnego jest równie ważna, co konserwacja i ochrona środowiska materialnego – architektonicznego. Elementy niematerialne budujące tożsamość i ducha miejsca należy dobrze zdefiniować i chronić, ponieważ to one decydują o specyfice i charakterze obszaru.

3.

KRYTERIA INTERWENCJI

a – Wartości

Wszelkie interwencje w miastach historycznych i dzielnicach zabytkowych muszą być prowadzone w poszanowaniu ich materialnych i niematerialnych kulturowych wartości.

b – Jakość

Wszelkie interwencje w miastach historycznych i dzielnicach zabytkowych muszą być ukierunkowane na poprawę jakości życia mieszkańców oraz ich otoczenia.

c – Ilość

Zbyt duża skala interwencji w obszarach chronionych może mieć negatywny wpływ na miasto i jego wartości. Celem interwencji powinna być wyraźna poprawa jakości środowiska miejskiego i tworzenie wartości nowych. Zmiany wpisane w rozwój obszarów miejskich należy ściśle kontrolować i prowadzić z należytą ostrożnością tak, aby do minimum ograniczyć ich fizyczny i wizualny wpływ na krajobraz miejski i strukturę architektoniczną miasta.

d – Spójność

„Każdy obszar o wartości historycznej oraz jego otoczenie należy traktować jako nierozłączną całość, której równowaga i szczególny charakter zależą zarówno od działalności człowieka, jak i jakości zabudowy oraz organizacji przestrzeni i otoczenia. Wszystkie te elementy wywierają na tę całość wpływ, którego nie należy lekceważyć”. (Rekomendacja z Nairobi)

Miasto historyczne i dzielnice zabytkowe wraz z otoczeniem należy rozpatrywać jako nierozzerwalną całość.

Ochrona miast historycznych i dzielnic zabytkowych musi opierać się na zrozumieniu całej struktury miasta i jego otoczenia. Wymaga to opracowania spójnej polityki rozwoju gospodarczego i społecznego, w której miasto historyczne rozpatrywane jest na wszystkich etapach planowania w poszanowaniu struktury społecznej i różnorodności kulturowej.

e – Równowaga i kompatybilność

Ochrona miast historycznych musi bezwzględnie dążyć do zachowania równowagi przestrzennej, środowiskowej, społecznej, kulturowej i gospodarczej. Oprócz działań powstrzymujących od wpływ rdzennej ludności wymaga również otwarcia na nowych mieszkańców i użytkowników przestrzeni miejskiej, nie dopuszczając jednak do przedludnienia.

f – Czas

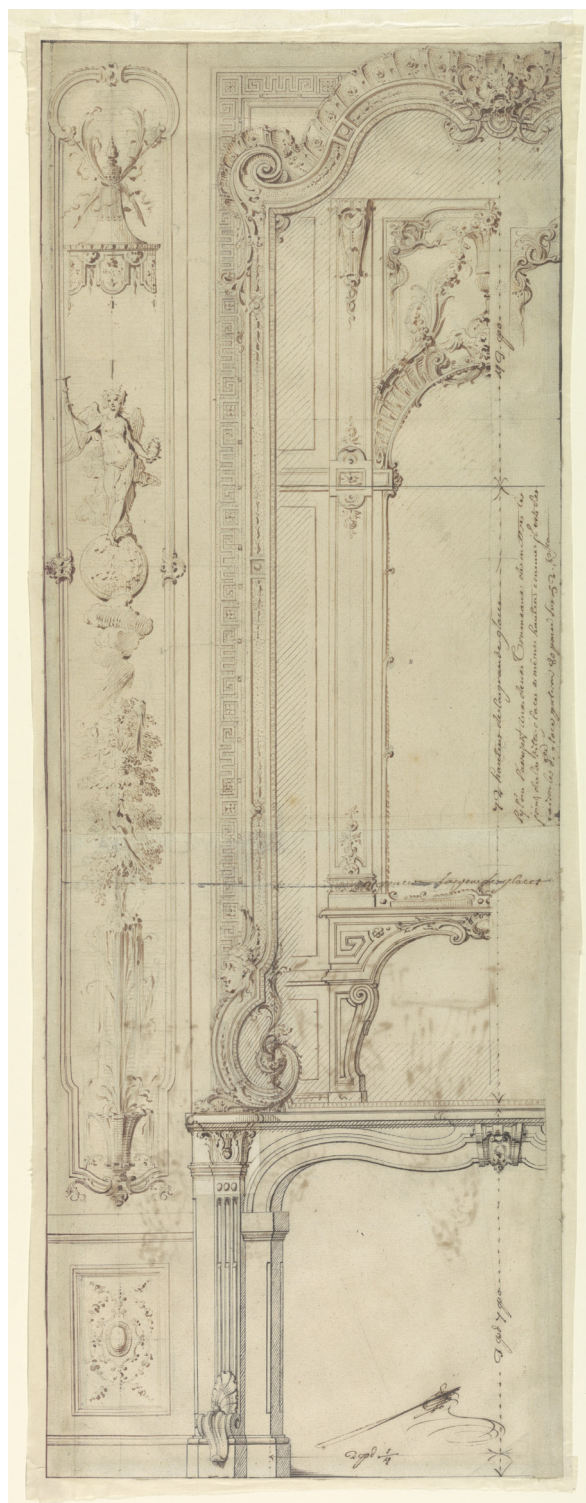
Tempo zmian stanowi parametr, który należy kontrolować. Nadmierna szybkość zmian może mieć niekorzystny wpływ na integralność wartości historycznego miasta.

Interwencje muszą bazować na studiach wykonalności oraz dokumentach urbanistycznych i zachowywać z nimi wysoki stopień kompatybilności. Współczesne interwencje muszą być prowadzone zgodnie z przejrzystymi i uregulowanymi procedurami.

g – Metodyka i dyscyplina naukowa

„Należy dążyć do poszerzenia wiedzy o przeszłości miast zabytkowych poprzez wspieranie archeologii miejskiej i odpowiednią prezentację wyników badań pod warunkiem, że nie będą one szkodzić zachowaniu struktury miast zabytkowych”. (Karta Waszyngtońska)

Ochronę miast historycznych lub dzielnic zabytkowych oraz zarządzanie nimi powinno charakteryzować podejście systematyczne i zdyscyplinowane, zgodne z zasadami zrównoważonego rozwoju.

Gilles-Marie Oppenord, Projekt detali kominka w Hôtel de Pomponne przy Place des Victoires w Paryżu, ok.1714

Proces ochrony i zarządzania miastami powinny poprzedzać wielodyscyplinarne studia dotyczące identyfikacji chronionych wartości elementów dziedzictwa. Głęboka znajomość miejsca i jego otoczenia jest absolutną koniecznością, aby wszelkie przedsięwzięcia konserwatorskie lub ochronne mogły być przemyślane i zasadne.

Stały monitoring i utrzymywanie zabudowy w dobrym stanie są podstawą skutecznej ochrony miasta historycznego lub dzielnicy zabytkowej.

Właściwe planowanie wymaga sporządzenia aktualnej, rzetelnej dokumentacji oraz archiwizacji (analizy kontekstu przestrzennego w opracowaniach studialnych dla różnych skal, analizy historii miasta i jego faz rozwoju przestrzennego itp.).

Ochrona miast historycznych dotyczy przede wszystkim mieszkańców. Stąd w procesie ochrony niezbędne są bezpośrednie konsultacje, stały dialog z mieszkańcami i każdą z zainteresowanych stron.

h – Zarządzanie

Odpowiednie zarządzanie pozwala zsynchronizować współpracę pomiędzy wszystkimi interesariuszami procesu: władzami samorządowymi, służbami miejskimi, administracją publiczną, środowiskiem ekspertów, organizacjami zawodowymi i społecznymi, uczelniami wyższymi, mieszkańcami itp. Współpraca ta jest niezbędna dla zapewnienia skutecznej ochrony i zrównoważonego rozwoju miast historycznych i dzielnic zabytkowych.

Należy zachęcać mieszkańców do udziału w procesie ochrony, inicjując działania edukacyjne, informacyjne i inne, które podniosą świadomość wartości posiadanego dziedzictwa. Tradycyjny system zarządzania miastem należy usprawnić, uwzględniając wszelkie aspekty różnorodności kulturowej i społecznej w celu ustanowienia demokratycznych instytucji odpowiadających potrzebom współczesności.

Procedury projektowania urbanistycznego i ochrony miast historycznych powinny przewidzieć czas na kampanie informacyjne wśród mieszkańców, aby w kwestiach dyskusyjnych w sposób świadomy mogli zająć własne stanowisko.

Ochronie dziedzictwa miast należy zapewnić odpowiednie finansowanie ułatwiające współpracę z sektorem prywatnym.

i – Wielodyscyplinarność i współpraca

„Planowanie miast i dzielnic zabytkowych powinno być poprzedzone wielodyscyplinarnymi studiami”. (Karta Waszyngtońska)

Już na etapie badań wstępnych ochrona miast historycznych powinna opierać się na efektywnej współpracy pomiędzy specjalistami wielu dziedzin, a odpowiednie działania powinny być prowadzone wspólnie przez badaczy, służby publiczne, prywatne przedsiębiorstwa i społeczność lokalną. Badania powinny wskazać konkretne propozycje sposobu ochrony, do których będą mogli się odnieść politycy, instytucje społeczne, gospodarcze oraz sami mieszkańcy.

j – Różnorodność kultur

W kontekście planowania ochrony przestrzeni publicznych miasta należy szanować i cenić różnorodność kulturową różnych społeczności zamieszkujących dany obszar od wieków. Warto budować pomiędzy nimi stan równowagi, aby zachować ich historyczne dziedzictwo i pełnię kulturowej różnorodności.

4.

PROPOZYCJE I STRATEGIE

a – Elementy podlegające ochronie

- 1) Autentyczność i integralność miast historycznych, których szczególny charakter wyraża się w syntezie wartości materialnych i niematerialnych, takich jak:

- plan miasta z siatką ulic, podziałem katastralnym i zielenią oraz współzależność między zabudową zwartą, terenami zieleni i otwartą przestrzenią;
  - wygląd zewnętrzny i wewnętrzny budynków, skala, rozmiar, styl, konstrukcja, materiał, kolor i wystrój;
  - współzależność między miastem lub dzielnicą zabytkową a otaczającym je środowiskiem naturalnym i kulturowym” (Karta Waszyngtońska);
  - dawne funkcje miast;
  - kultura i tradycja, w tym tradycyjne techniki budowy oraz duch miejsca i cechy składające się na przestrzenną tożsamość;
- 2) Współzależność między miejscem jako całością a jego składowymi, kontekstem i elementami tego kontekstu;
  - 3) Struktura społeczna i różnorodność kulturowa;
  - 4) Minimalizowanie zużycia zasobów nieodnawialnych, promowanie wielokrotnego użycia i przetwarzania.

b – Nowe funkcje

„Nowe funkcje i infrastruktura wynikające z wymogów życia współczesnego winny być przystosowane do charakteru miast zabytkowych”. (Karta Waszyngtońska)

Wprowadzenie nowych form działalności nie powinno zakłócać dotychczasowej, codziennej aktywności lokalnych mieszkańców. Pozwoli to zachować dawną różnorodność i wielość kultur jako jedno z najcenniejszych osiągnięć ochrony miast.

Nowe formy działalności powinny uwzględniać liczebność różnych grup społecznych i ich możliwości adaptacyjne do nowych rodzajów aktywności oraz ich wpływ na lokalne zwyczaje. Nowe funkcje powinny zaspokoić potrzeby zrównoważonego rozwoju, biorąc pod uwagę miasto historyczne jako unikalny ekosystem.

c – Architektura współczesna

Architektura współczesna oraz budynki dawne, adaptowane powinny pozostawać w zgodzie z układem przestrzennym miasta historycznego i powinny poszukiwać indywidualnych środków wyrazu stosownie do skali miejsca, a także nawiązywać dialog z istniejącą zabudową i szerokim kontekstem przestrzennym.

„Analiza uwarunkowań urbanistycznych powinna poprzedzać każdą inicjatywę budowlaną nie tylko po to, aby zdefiniować ogólny charakter zespołu zabudowań, ale także aby zbadać jej dominujące cechy, takie jak harmonia wysokości, barw, materiałów i form, stałe parametry konstrukcji fasad i dachów, zależność między bryłą budynków a przestrzenią, a także ich średnie proporcje i pozycje. Szczególną uwagę należy poświęcić rozmiarom działek budowlanych, ponieważ w przypadku ich reorganizacji istnieje niebezpieczeństwo zmiany rozłożenia mas, która może prowadzić do zaburzenia harmonii całości” (Rekomendacja Warszawska, art. 28). Perspektywa, widoki, punkty centralne i korytarze widokowe to integralne elementy postrzegania przestrzeni historycznej. W przypadku nowych interwencji elementy te powinny być uszanowane. Przed interwencją istniejące uwarunkowania należy poddać ponownej analizie i dokumentacji. Należy chronić widoki zarówno na nowe budynki, jak i z nowych budynków. Nową zabudowę w historycznym krajobrazie należy ocenić z formalnego i funkcjonalnego punktu widzenia, szczególnie jeśli budynek ma służyć nowym celom.

d – Przestrzeń publiczna

Przestrzeń publiczna w miastach historycznych może być miejscem zadumy, nauki i rozrywki. Jej układ i mała architektura, a także zarządzanie nią, powinny być ukierunkowane na zachowanie jej charakteru i piękna oraz preferowane wykorzystanie jako przestrzeni społecznej komunikacji.

e – Obiekty użyteczności publicznej a zmiany

Ochrona miast historycznych musi brać pod uwagę zapotrzebowanie mieszkańców na obiekty użyteczności publicznej.

Inkorporowanie nowych obiektów użyteczności publicznej w zabytkową zabudowę jest trudnym zadaniem, którego powagi lokalne władze nie powinny lekceważyć.

f – Mobilność

„Ruch pojazdów musi być ściśle regulowany w obrębie miast i dzielnic zabytkowych”. (Karta Waszyngtońska)

„Sieć wielkich arterii komunikacyjnych przewidziana w planach zagospodarowania terytorialnego nie powinna wkraczać w granice miast zabytkowych, a jedynie ułatwiać ruch w pobliżu i nich dostęp”. (Karta Waszyngtońska)

Większość miast historycznych i dzielnic zabytkowych powstawała dla pieszych i środków transportu o małych prędkościach. Wprowadzane do nich samochody spowodowały znaczne zniszczenia, obniżając jednocześnie jakość życia mieszkańców.

Infrastrukturę drogową (parkingi, stacje metra itp.) nie mogą szkodzić zabytkowej zabudowie i jej otoczeniu. W historycznych strukturach miast powinno się preferować środki transportu, które mają niewielki wpływ na infrastrukturę drogową.

Należy promować ruch pieszy lub wprowadzić ekologiczne systemy komunikacji miejskiej i ekologiczne środki transportu indywidualnego.

Analiza systemu ulic i ich rozplanowania powinna uwzględnić pierwszeństwo ruchu pieszych. Parkingi powinny znajdować się poza strefą chronioną, a jeśli to możliwe, również poza strefą buforową.

Główne drogi publiczne powinny omijać obszary chronione i strefy buforowe.

Infrastrukturę podziemną (metro) należy projektować w taki sposób, aby nie szkodzić historycznej ani też archeologicznej tkance miasta lub jego środowisku.

g – Turystyka

Turystyka może odgrywać pozytywną rolę w rozwoju i rewitalizacji miast historycznych i dzielnic zabytkowych. Rozwój przemysłu turystycznego powinien uwzględniać wartości dziedzictwa miast i walory otwartych przestrzeni w poszanowaniu dla lokalnej społeczności, jej tożsamości, kultury i tradycyjnej działalności. Ochronie podlega regionalny charakter środowiska danego miejsca. Turystyka nie powinna zakłócać codziennego życia lokalnej społeczności.

Nadmierny ruch turystyczny zagraża wartościom dziedzictwa miast i obszarów historycznych. Plany zagospodarowania i ochrony historycznych struktur miast powinny brać pod uwagę rozwój turystyki i regulować ten proces dla dobra chronionego dziedzictwa i lokalnych mieszkańców.

h – Zagrożenia

„Środki podejmowane dla zapobiegania skutkom klęsk żywiołowych winny być dostosowane do specyfiki dóbr podlegających ochronie”. (Karta Waszyngtońska)

Plany ochrony są sposobnością do lepszego zabezpieczenia się na wypadek różnorodnych zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego oraz do świadomego zarządzania środowiskiem miast historycznych i ich zrównoważonym rozwojem.

i – Oszczędzanie energii

Wszelkie interwencje w obrębie miast historycznych i dzielnic zabytkowych powinny także mieć na uwadze poprawę wydajności energetycznej i redukcję zanieczyszczeń środowiska miast. Należy zachęcać do korzystania z odnawialnych źródeł energii. Nowe inwestycje w obszarach historycznych powinny być energooszczędne.

Należy wykorzystywać zieleni miejską, korytarze zieleni i inne metody w celu zapobiegania tworzeniu się wysp ciepłych.

j – Zaangażowanie społeczności

„Udział mieszkańców całego miasta w sprawach ochrony stanowi niezbędny warunek jej skuteczności, stąd jest pożądane w każdych okolicznościach i powinno być wspomagane przez edukację we wszystkich pokoleniach. Nie wolno nigdy zapominać, że ochrona miast i dzielnic zabytkowych dotyczy przede wszystkim ich mieszkańców” (Karta Waszyngtońska, art. 3).

Projektowanie w historycznych obszarach miejskich musi angażować wszystkie zainteresowane strony. Aby zachęcić mieszkańców do aktywnego uczestnictwa w tym procesie, należy opracować program edukacyjny, skierowany do wszystkich, począwszy od dzieci w wieku szkolnym. Należy wspierać działalność stowarzyszeń promujących ochronę dziedzictwa oraz zapewnić odpowiednie środki finansowe na cele związane z ochroną dziedzictwa i konserwacją zabytków.

Wzajemne zrozumienie oparte na świadomej swej roli opinii publicznej oraz poszukiwanie porozumienia między lokalną społecznością a grupami zawodowymi są podstawą właściwie prowadzonego procesu ochrony i rozwoju miast historycznych.

Technologia informacyjna umożliwia bezpośrednią i natychmiastową komunikację. Pozwala to lokalnym społecznościom aktywnie i w sposób odpowiedzialny uczestniczyć w debacie dotyczącej ochrony obszarów miejskich.

Władze powinny brać udział w procesie ochrony miast historycznych i dzielnic zabytkowych i wdrażać procedury finansowe, które zapewnią sukces planów zarządzania i zagospodarowania.

k – Plan ochrony

„Plan powinien wyodrębnić i harmonijnie wiązać dzielnicę zabytkową z całością miasta”. (Karta Waszyngtońska)

Dotyczy to zarówno elementów materialnych, jak i niematerialnych, które pozwalają chronić tożsamość miejsca, nie stojąc na przeszkodzie jego ewolucji.

Plan ochrony „powinien też zawierać określenie kierunków i uwarunkowań projektowanych działań dotyczących prawa, administracji i finansowania ochrony”. (Karta Waszyngtońska, art. 5)

Plan ochrony powinien być uwzględniony w planie urbanistycznym całego miasta i obejmować wnioski z analizy wartości archeologicznych, historycznych, architektonicznych, technicznych, społecznych i gospodarczych. Powinien także ściśle definiować zasady ochrony, łączyć się z planem zagospodarowania i uwzględnić monitorowanie zmian w obszarze ochrony.

Plan ochrony musi określać warunki, zasady, cele i wyniki analiz dotyczące wszelkich zmian w obszarze ochrony.

Powinien „wskazywać, które budowle i ich grupy są przeznaczone do ochrony specjalnej, które powinny być chronione pod pewnymi warunkami, oraz te, które wyjątkowo mogą być usunięte”. (Karta Waszyngtońska, art. 5)

Przed podjęciem jakiegokolwiek interwencji w obszarach chronionych należy dokładnie udokumentować stan istniejący zagospodarowania obszaru.

Plan ochrony musi wskazywać i chronić elementy stanowiące o wartości i charakterze miasta, a także te, które wzbogacają miasto o cechy indywidualne odzwierciedlające jego charakter. Zapisy planu ochrony należy formułować realistycznie z prawnego, finansowego i gospodarczego punktu widzenia, a także z poszanowaniem obowiązujących standardów i ograniczeń prawnych.

„Plan ochrony powinien mieć poparcie ze strony mieszkańców zabytkowego zespołu”. (Karta Waszyngtońska, art. 5)

W przypadku braku planu ochrony wszelkie działania konserwatorskie i modernizacyjne w strukturze miasta historycznego należy przeprowadzać zgodnie z zasadami ochrony i uczynienia jego kulturowych wartości.

1 – Plan zarządzania

Plan zarządzania powinien być dostosowany do charakteru miasta historycznego lub dzielnicy zabytkowej oraz do ich kulturowego i przyrodniczego kontekstu. Powinien uwzględniać obowiązujące narzędzia projektowania przestrzennego.

Plan zarządzania opiera się na identyfikacji, ochronie i eksponowaniu wartości materialnych i niematerialnych dziedzictwa kulturowego miasta. Opracowanie planu zarządzania powinno być procesem zbiorowym. Z tego względu plan zarządzania musi:

- definiować wartości kulturowe,
- wskazywać interesariuszy i wyznawane przez nich wartości,
- przewidywać potencjalne konflikty interesów,
- ustalać cele ochrony,
- opisywać prawne, finansowe, administracyjne i techniczne metody i narzędzia,
- wykazywać znajomość mocnych i słabych stron przedsięwzięcia, a także reprezentowanych przez nie możliwości i zagrożeń,
- określać odpowiednie strategie, terminy i konkretne działania.
-

Oprócz informacji dostarczonych przez lokalne władze, urzędników, badania terenowe i szczegółową dokumentację, plan zarządzania powinien także zawierać w formie załącznika wnioski z debat pomiędzy zainteresowanymi stronami oraz analizę konfliktów interesów, jakie podczas debat wypłynęły.

Dalsze działania

Niniejszy dokument ma charakter otwarty i może być modyfikowany w zależności od rozwoju stanowisk dotyczących poruszanych w nim kwestii.

Namur 2015

DEKLARACJA Z NAMUR

Ministrowie państw będących stronami Europejskiej Konwencji Kulturalnej spotkali się w Namurze w dniach 23–24 kwietnia 2015 r.

- I) Przyjmując z zadowoleniem decyzję rządu belgijskiego o zebraniu ich razem w 14 lat po konferencji w Portoroz (Słowenia) w 2001 r.;
- II) Uznając decydujący wkład Rady Europy, w szczególności poprzez konwencje, które zaczęła sporządzać ponad 40 lat temu w celu ochrony, zachowania i wzmocnienia dziedzictwa kulturowego i które odzwierciedlają tę szczególnie europejską dziedzinę doskonałości;
- III) Przyjmując z zadowoleniem wysiłki Unii Europejskiej mające na celu zwrócenie większej uwagi na dziedzictwo kulturowe w jej obszarach specjalizacji, w szczególności w komunikacie Komisji Europejskiej z dnia 22 lipca 2014 r. „W kierunku zintegrowanego podejścia do dziedzictwa kulturowego dla Europy” oraz konkluzjach w sprawie partycypacyjnego zarządzania dziedzictwem kulturowym przyjętych w dniu 25 listopada 2014 r. przez Radę Ministrów Unii Europejskiej, a także zbieżność tych wysiłków z pracami Rady Europy;
- IV) Tym samym pragnąc uczcić 40. rocznicę przyjęcia Europejskiej Karty Dziedzictwa Architektonicznego przez Komitet Ministrów Rady Europy w dniu 26 września 1975 r., 30. rocznicę podpisania Konwencji o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy, 15. rocznicę podpisania Europejskiej Konwencji Krajobrazowej oraz 10. rocznicę podpisania Ramowej Konwencji o Wartości Dziedzictwa Kulturowego dla Społeczeństwa;
- V) Biorąc pod uwagę, że dziedzictwo kulturowe to grupa zasobów odziedziczonych z przeszłości, które ludzie identyfikują, niezależnie od własności, jako odzwierciedlenie i wyraz ich stale ewoluujących wartości, przekonań, wiedzy i tradycji, w tym wszystkich aspektów środowiska wynikających z interakcji między ludźmi i miejscami w czasie;
- VI) Z satysfakcją odnotowując wsparcie udzielane temu podejściu przez podmioty społeczeństwa obywatelskiego, które były związane z pracami przygotowawczymi;
- VII) Zwracając uwagę na wkład kultury i dziedzictwa kulturowego w zrównoważony rozwój, którego stanowią „czwarty filar”;
- VIII) Zdecydowani kontynuować i zintensyfikować współpracę w celu zapewnienia odpowiedzi, które sprostają wyzwaniom stojącym przed ochroną, ulepszaniem i wykorzystywaniem dziedzictwa jako prawa podstawowego na początku XXI wieku,

I.

PRZYJMUJĄ NASTĘPUJĄCĄ DEKLARACJĘ:

1. Zmiany klimatyczne, zmiany demograficzne, migracje, kryzysy polityczne, gospodarcze, finansowe i społeczne mają znaczący wpływ na nasze społeczeństwa i dziedzictwo. Musimy być świadomi tych wyzwań i współpracować, aby zapobiec rozwojowi, w którym nasze społeczeństwa są osłabione i brakuje im punktów odniesienia, kuszone są do przyjmowania postawy zorientowanej do wewnątrz, doświadczają erozji tradycyjnych więzi, a czasami ryzykują zerwanie lub implodowanie.
2. Dziedzictwo kulturowe jest kluczowym składnikiem tożsamości europejskiej; leży w ogólnym interesie publicznym, a jego przekazywanie przyszłym pokoleniom jest wspólną odpowiedzialnością; jest unikalnym zasobem, kruchym, nieodnawialnym i nie podlegającym relokacji, przyczyniającym się do atrakcyjności i rozwoju Europy, a przede wszystkim do stworzenia bardziej pokojowego, sprawiedliwego i spójnego społeczeństwa.
3. Strategia redefiniowania miejsca i roli dziedzictwa kulturowego w Europie jest zatem niezbędną odpowiedzią na obecne wyzwania w świetle zmieniającego się europejskiego kontekstu społeczno-gospodarczego i kulturowego.

4. Niniejsza strategia:
  - 4.1. Powinna opierać się na podstawowych wartościach Rady Europy: demokracji, poszanowaniu praw człowieka i podstawowych wolności, otwartości i dialogu, jednakowej godności wszystkich osób, wzajemnym szacunku i wrażliwości na różnorodność;
  - 4.2. Powinna promować wspólne i ujednociające podejście do zarządzania dziedzictwem kulturowym, oparte na skutecznych ramach prawnych zintegrowanej ochronie dziedzictwa i angażujące wszystkie główne podmioty, instytucjonalne i inne, a także przedstawicieli specjalistów i społeczeństwa obywatelskiego, na poziomie międzynarodowym, krajowym i lokalnym;
  - 4.3. Powinna oferować wizję i ramy na najbliższe dziesięć lat, określać działania i projekty, które mogłyby mieć trwały wpływ w państwach członkowskich i być realizowane przede wszystkim za pomocą istniejących instrumentów i narzędzi, w szczególności konwencji, a w razie potrzeby je aktualizować i rozwijać;
  - 4.4. Powinna koncentrować się na następujących priorytetach:
    - wkład dziedzictwa w poprawę jakości życia i środowiska życia obywateli Europy;
    - wkład dziedzictwa w atrakcyjność i dobrobyt Europy, oparty na wyrażaniu jej tożsamości i różnorodności kulturowej;
    - edukacja i kształcenie ustawiczne;
    - zarządzanie partycypacyjne w dziedzinie dziedzictwa;
  - 4.5. Powinna kierować się proponowanymi tematami określonymi w Wytycznych dla Europejskiej Strategii Dziedzictwa Kulturowego na XXI wiek załączonych do niniejszej Deklaracji, których stanowi integralną część;
  - 4.6. Powinna obejmować odpowiednie metody monitorowania i oceny z wykorzystaniem istniejących narzędzi i instrumentów, w szczególności konwencji.

II.

ZWRACAMY SIĘ Z PROŚBĄ DO KOMITETU MINISTRÓW RADY EUROPY:

5. Aby powierzyć przygotowanie i monitorowanie wdrażania niniejszej Strategii Komitetowi Sterującemu ds. Kultury, Dziedzictwa i Krajobrazu Rady Europy oraz udzielić mu środków do wykonania tego zadania;
6. O podjęcie odpowiednich decyzji w tym zakresie w kontekście programu i budżetu Rady Europy na lata 2016–2017;
7. O przyjęcie Strategii najlepiej jako zalecenia Komitetu Ministrów dla państw członkowskich do końca 2016 r.

III.

UZNAJEMY, ŻE WYSIŁKI NA RZECZ PROMOWANIA STRATEGII DZIEDZICTWA EUROPEJSKIEGO POWINNY SKUPIAĆ WIELE PODMIOTÓW I W TYM CELU:

8. Zaprosić Unię Europejską do zaangażowania się w rozwój i wdrażanie Strategii, zarówno na poziomie europejskim, jak i na poziomie państw członkowskich;
9. Przyjąć z zadowoleniem, jako dobrą praktykę, pomysł Rady Unii Europejskiej dotyczący organizacji Europejskiego Roku Dziedzictwa i prosić o zaproszenie do udziału Rady Europy i wszystkich państw będących stronami Europejskiej Konwencji Kulturalnej;
10. Wezwać państwa członkowskie, które jeszcze tego nie uczyniły, do podpisania i ratyfikowania następujących czterech konwencji: Konwencji o Ochronie Dziedzictwa Architektonicznego Europy, Europejskiej Konwencji o Ochronie Dziedzictwa Archeologicznego (zrewidowanej), Europejskiej Konwencji Krajobrazowej, Konwencji Ramowej o Wartości Dziedzictwa Kulturowego dla Społeczeństwa;
11. Zaprosić również UNESCO i ICCROM do szerszej współpracy z instytucjami europejskimi w celu promowania wymiany doświadczeń i najlepszych praktyk oraz tworzenia synergii z innymi regionami świata;
12. Przypomnieć o znaczeniu opracowania przyszłej strategii przy zaangażowaniu podmiotów i organizacji społeczeństwa obywatelskiego działających w dziedzinie dziedzictwa, w tym sieci miast.

Załącznik do deklaracji

Wytyczne dla Europejskiej Strategii Dziedzictwa Kulturowego na XXI wiek

Do każdego kraju będzie należało wdrożenie Strategii zgodnie z kompetencjami i obowiązkami specyficznymi dla każdego szczebla rządu i odpowiedniego prawodawstwa, przy jednoczesnym nadaniu priorytetu tym tematom i zalecanym kierunkom działania, które najlepiej odpowiadają ich własnym obszarom zaangażowania lub celom, a jednocześnie dążeniu do wdrożenia Strategii jako całości w harmonijny, zintegrowany i spójny sposób. Poniższe wytyczne sugerują ujednolicenie, zgodną tematykę, przy jednoczesnym poszanowaniu różnic w sposobie postrzegania dziedzictwa i pewnych kwestii przez wszystkie zaangażowane państwa i strony. Określają one priorytety operacyjne, które powinny być realizowane z wykorzystaniem dostępnych instrumentów i narzędzi Rady Europy:

- konwencji, rezolucji i rekomendacji opracowanych przez Radę Europy od 1969 r.; bazy danych, bazy wiedzy i sieci instytucjonalne (HEREIN, ELCIS i Kompendium Polityki Kulturalnej);
  - działania prowadzone z podmiotami lokalnymi w duchu Konwencji Ramowej Faro;
  - programu Współpracy Technicznej i Doradztwa związanego ze zintegrowaną ochroną dziedzictwa kulturowego;
  - aktualnego podejścia do wkładu technologii cyfrowej we wszystkie sugerowane tematy.
- Należy również wziąć pod uwagę projekty Unii Europejskiej, które dotyczą dziedzictwa kulturowego, przez różne polityki sektorowe UE.

Proponowane tematy jednoczące i konsensualne są następujące:

DZIEDZICTWO I OBYWATELSTWO

- Zagadnienia: ustanowienie dobrego zarządzania i promowanie zarządzania partycypacyjnego w celu identyfikacji i zarządzania dziedzictwem kulturowym; optymalizacja wdrażania konwencji; promowanie zmysłowego i wrażliwego podejścia do dziedzictwa bardziej zgodnego z doświadczeniem ludności;
- Wytyczne: rozwój edukacji i szkoleń dla wszystkich w dziedzinie dziedzictwa kulturowego; zachęcenie wszystkich partnerów do współpracy; większe zaangażowanie społeczeństwa obywatelskiego i wybranych przedstawicieli; edukacja i podnoszenie świadomości na temat praw i obowiązków związanych z dziedzictwem; umożliwienie obywatelom rozwijania lub odzyskiwania poczucia odpowiedzialności za dziedzictwo; prowadzenie działań w duchu Faro; angażowanie się w dialog i nawiązywanie partnerstw z instytucjami krajowymi i międzynarodowymi oraz z organizacjami pozarządowymi; kontekstualizacja konwencji i innych tekstów referencyjnych, zapewnienie lepszej realizacji.

DZIEDZICTWO I SPOŁECZEŃSTWA

- Zagadnienia: życie w pokoju, poprawa jakości życia i środowiska życia; przyczynianie się do dobrobytu ludzi, do dobrego zdrowia jednostek, zachowanie pamięci zbiorowej;
- Wytyczne: uwzględnianie codziennego dziedzictwa, które stanowi podstawowe środowisko życia ludzi; wykorzystanie dziedzictwa, aby połączyć lub nawet pogodzić ludzi z życiem, z ich współobywatelami, z ich środowiskiem i historią; uznanie dziedzictwa kulturowego za idealny sposób przekazywania wartości przez pokolenia; promocja dbałości o dziedzictwo przez zaangażowane podmioty i bardziej autonomiczne społeczności obywateli, przy wsparciu ekspertów; walka z tendencją do jednolitości.

DZIEDZICTWO I GOSPODARKA

- Zagadnienia: budowanie bardziej integracyjnego i spójnego społeczeństwa; rozwijanie dobrobytu; promowanie dobrobytu publicznego;
- Wytyczne: uznanie dziedzictwa za źródło refleksji i inspiracji; wykorzystanie zasobów dziedzictwa w sposób pełen szacunku, kreatywny i innowacyjny; zwiększanie atrakcyjności Europy i jej wiedzy specjalistycznej w dziedzinie dziedzictwa kulturowego; zmniejszenie intensywnego i nadmiernego wykorzystywania niektórych obiektów dziedzictwa; różnicowanie oferty pod względem obiektów dziedzictwa; zwiększanie dostępu do dziedzictwa kulturowego, w tym poprzez zasoby elektroniczne; promowanie wykorzystania dziedzic-

twą kulturowego do edukacji, badań, współpracy naukowej i technicznej oraz turystyki; poszerzanie zakresu europejskich szlaków kulturowych; promocja więzi kulturowych między obywatelami a społecznościami (twinning) w oparciu o dziedzictwo kulturowe; aktualizacja portalu Europejskich Dni Dziedzictwa jako platformy e-dziedzictwa; promocja techniki rozszerzonej rzeczywistości w oparciu o prawdziwą wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego; uwzględnianie alternatywnych modeli lub instrumentów finansowania; zachęcanie do ponownego wykorzystywania i regeneracji dziedzictwa w celu tworzenia miejsc pracy i wykorzystywania lokalnych zasobów.

DZIEDZICTWO I WIEDZA

- Zagadnienia: wspieranie społeczeństwa opartego na wiedzy; zapewnienie utrzymania i przekazywania wiedzy, metod i *know-how*; zwiększenie świadomości i poczucia odpowiedzialności za dziedzictwo kulturowe i wartości, które ono przekazuje; zapewnienie dostępu do kształcenia przez całe życie; zwalczanie dumpingu społecznego w przypadku pracy związanej z dziedzictwem;
- Wytyczne: wspieranie wymiany wiedzy, pomysłów i najlepszych praktyk; rozwój i koordynacja działań Unii Europejskiej, Rady Europy i ICCROM; promowanie wymiany ekspertów i wiedzy fachowej, praktykantów, badaczy, studentów (rozszerzenie istniejących programów wymiany) i wolontariuszy (na przykład aktywnych na stanowiskach archeologicznych lub w projektach renowacji zabytków); praca nad rozwojem polityki opartej na dowodach.

DZIEDZICTWO I ZARZĄDZANIE TERYTORIALNE

- Zagadnienia: określenie roli instytucji i odpowiedzialności obywateli za współpracę w celu poprawy otoczenia i jakości życia wszystkich członków społeczeństwa; wprowadzenie zarządzania dziedzictwem, które sprzyja wspólnemu życiu w harmonii, dobrobycie i rozwoju;
- Wytyczne: w duchu konwencji florenckiej uznanie terytorium za podmiot, który jest godny uwagi ze względu na charakter jego dziedzictwa i który może przekraczać granice: specyficzne cechy krajobrazu i środowiska, silną tożsamość, poczucie przynależności dzielone przez wszystkich członków społeczności itp.; promocja wyjątkowości jako siły napędowej pozytywnej transformacji środowiska życia; promocja innowacyjnego dobrego zarządzania przestrzenią, opartego na dziedzictwie jako zasobie; promocja współpracy między terytoriami w zakresie transgranicznego dziedzictwa.

DZIEDZICTWO I ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ

- Zagadnienia: zapewnienie sektorowi publicznemu odpowiednich środków, umożliwiających mu skuteczniejszą poprawę jakości życia i środowiska życia;
- Wytyczne: poprawa zdolności zarządzania dziedzictwem kulturowym w sektorze publicznym, aby mógł on zarządzać dziedzictwem jako prawdziwym zasobem lokalnym i regionalnym; promowanie dziedzictwa kulturowego jako czynnika spójności społecznej i terytorialnej oraz jakości krajobrazu; wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego w rozwoju przestrzeni publicznych, analiza zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego; rozszerzenie zakresu współpracy technicznej i misji doradczych Rady Europy oraz uczynienie ich bardziej trwałymi w tym obszarze; wykorzystanie projektów europejskich (Unii Europejskiej) przy jednoczesnym podkreśleniu znaczenia dziedzictwa dla innych polityk sektorowych; rozwijanie partnerstw z UNESCO, Unią Europejską i ICCROM w zarządzaniu ryzykiem dziedzictwa kulturowego.

Paryż 2015

ZALECENIE DOTYCZĄCE ZACHOWANIA I DOSTĘPU DO DZIEDZICTWA DOKUMENTALNEGO, W TYM W FORMIE CYFROWEJ

PREAMBUŁA

Konferencja Generalna Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Edukacji, Nauki i Kultury, która zebrała się w Paryżu w dniach 3–18 października 2015 roku na 38. sesji,

Biorąc pod uwagę, że dokumenty wytworzone i zachowane w czasie, we wszystkich swoich formach analogowych i cyfrowych w czasie i przestrzeni, stanowią podstawowy środek tworzenia i wyrażania wiedzy, mający wpływ na wszystkie obszary cywilizacji ludzkości i jej dalszy rozwój,

Biorąc również pod uwagę, że dziedzictwo dokumentalne rejestruje rozwój ludzkiej myśli i wydarzeń, ewolucję języków, kultur, ludów i ich rozumienie świata,

Podkreślając znaczenie dziedzictwa dokumentalnego w promowaniu dzielenia się wiedzą na rzecz większego zrozumienia i dialogu, w celu promowania pokoju i poszanowania wolności, demokracji, praw człowieka i godności,

Zauważając, że ewolucja dziedzictwa dokumentalnego umożliwia edukację międzykulturową i osobiste wzbogacenie, postęp naukowy i technologiczny oraz jest kluczowym zasobem dla rozwoju,

Zważywszy jednocześnie, że zachowanie i długoterminowa dostępność do dziedzictwa dokumentalnego leży u podstaw podstawowych wolności przekonań, wypowiedzi i informacji jako praw człowieka,

Biorąc również pod uwagę, że powszechny dostęp do dziedzictwa dokumentalnego musi respektować zarówno uzasadnione interesy posiadaczy praw, jak i interes publiczny w ich zachowaniu i dostępności,

Uznając, że aspekty historii i kultury, które istnieją w postaci dziedzictwa dokumentalnego, mogą nie być łatwo dostępne,

Uznając również, że z biegiem czasu znaczna część dziedzictwa dokumentalnego zniknęła z powodu klęsk żywiołowych lub katastrof ludzkich, lub staje się niedostępna z powodu szybkich zmian technologicznych, oraz podkreślając, że brak przepisów utrudnia instytucjom pamięci przeciwdziałanie nieodwracalnej utracie i zubożeniu tego dziedzictwa,

Przypominając, że w odpowiedzi na to wyzwanie UNESCO ustanowiło w 1992 roku Program Pamięć Świata w celu zwiększenia świadomości i ochrony światowego dziedzictwa dokumentalnego oraz zapewnienia jego powszechnej i stałej dostępności,

Biorąc pod uwagę szybką ewolucję technologii oraz wyzwanie ustanowienia modeli i procesów ochrony obiektów dziedzictwa cyfrowego, w tym obiektów złożonych, takich jak utwory multimedialne, interaktywne hipermedia, dialogi online i dynamiczne obiekty danych ze złożonych systemów, treści mobilnych i przyszłych formatów,

Uwzględniając również międzynarodowe instrumenty normalizacyjne oraz inne odpowiednie traktaty i oświadczenia, wymienione w Załączniku,

Mając na uwadze potrzebę podjęcia przez państwa, społeczności i osoby fizyczne odpowiednich działań w celu ochrony, zachowania, dostępności i zwiększenia wartości dziedzictwa dokumentalnego,

Postanowiwszy na 37 sesji, że kwestia ta powinna być przedmiotem Rekomendacji dla państw członkowskich,

Przyjmuje w dniu 17 listopada 2015 r. niniejsze Rekomendacje:

DEFINICJE

Dla celów niniejszych Rekomendacji dokumentem jest obiekt zawierający analogowe lub cyfrowe treści informacyjne oraz nośnik, na którym się on znajduje. Jest on konserwowalny i zazwyczaj przenośny. Treść może zawierać znaki lub kody (takie jak tekst), obrazy (nieruchome lub ruchome) i dźwięki, które można kopiować lub migrować. Nośnik może posiadać ważne walory estetyczne, kulturowe lub techniczne. Relacja między treścią a nośnikiem może zawierać się od incydentalnej do integralnej.

Dziedzictwo dokumentalne obejmuje te pojedyncze dokumenty – lub grupy dokumentów – o znaczącej i trwałej wartości dla społeczności, kultury, kraju lub ogólnie dla ludzkości, których pogorszenie lub utrata byłaby szkodliwym zubożeniem. Znaczenie tego dziedzictwa może się uwidocznić dopiero wraz z upływem czasu. Światowe dziedzictwo dokumentalne ma globalne znaczenie i odpowiedzialnością wszystkich powinno być jego pełne zachowanie i chronienie z należyтым poszanowaniem i uznaniem obyczajowości i praktyczności kulturowej. Powinno być stale dostępne i nadawać się do ponownego użycia przez wszystkich bez przeszkód. Daje ono środki do zrozumienia historii społecznej, politycznej, zbiorowej, a także osobistej. Może przyczynić się do wzmocnienia dobrych rządów i zrównoważonego rozwoju. Dla każdego państwa jego dziedzictwo dokumentalne odzwierciedla jego pamięć i tożsamość, a tym samym przyczynia się do określenia jego miejsca we wspólnocie globalnej. Instytucje pamięci mogą obejmować między innymi archiwa, biblioteki, muzea i inne organizacje edukacyjne, kulturalne i badawcze.

1.

IDENTYFIKACJA DZIEDZICTWA DOKUMENTALNEGO

- 1.1. Zachęca się państwa członkowskie do wspierania swoich instytucji pamięci w ustanawianiu polityki selekcji, gromadzenia i ochrony poprzez badania i konsultacje, kierując się międzynarodowymi i zdefiniowanymi standardami dotyczącymi dziedzictwa dokumentalnego na swoich terytoriach. Dokumenty, czcionki i zbiory powinny być zarządzane w sposób zapewniający ich zachowanie i dostępność w czasie oraz przypisujący środki wykrywania, w tym katalogowanie i metadane.
- 1.2. Instytucje pamięci we współpracy ze społeczeństwem obywatelskim powinny opracować politykę, mechanizmy i kryteria wyboru, pozyskiwania i usuwania dziedzictwa dokumentalnego, biorąc pod uwagę nie tylko kluczowe dokumenty, ale także ich materiały kontekstowe, w tym materiały z mediów społecznościowych. Kryteria wyboru muszą być niedyskryminacyjne i jasno określone. Dobór musi być również neutralnie wyważony w odniesieniu do dziedzin wiedzy, wypowiedzi artystycznych i epok historycznych. Ze względu na ich z natury tymczasowy charakter, decyzje dotyczące przechowywania dokumentów cyfrowych mogą wymagać podjęcia w momencie ich tworzenia lub przed nim.
- 1.3. Zachęca się państwa członkowskie do zidentyfikowania konkretnego dziedzictwa dokumentalnego, którego przetrwanie jest potencjalnie lub nieuchronnie zagrożone, i zwrócenia na nie uwagi właściwych organów, które są w stanie podjąć odpowiednie środki ochronne. Powinny one wspierać i wzmacniać swoje odpowiednie instytucje pamięci oraz, tam gdzie to możliwe i stosowne, zachęcać społeczności naukowe i właścicieli prywatnych do dbania o własne dziedzictwo dokumentalne w interesie publicznym. Podobnie, instytucje publiczne i prywatne powinny zapewnić profesjonalną opiekę nad dokumentami, które same tworzą.
- 1.4. Państwa członkowskie powinny zachęcać do identyfikacji i nominowania znaczącego dziedzictwa dokumentalnego do krajowych, regionalnych lub międzynarodowych rejestrów Memory of the World jako środka podnoszenia świadomości.
- 1.5. Zachęca się państwa członkowskie do opracowania odpowiednich programów szkoleń i budowania potencjału, aby zapewnić identyfikację, zachowanie i dostęp do dziedzictwa dokumentalnego.

2.

ZACHOWANIE DZIEDZICTWA DOKUMENTALNEGO

- 2.1. Zachowanie dziedzictwa dokumentacyjnego oznacza wykorzystywanie technik, zabiegów, procedur i technologii wszelkiego rodzaju, zapobiegawczych i zaradczych, mających na celu zachowanie dokumentów i zawartych w nich informacji.
- 2.2. Konserwacja jest ciągłym procesem wymagającym zarządzania zarówno obiektami analogowymi, jak i cyfrowymi i może być wzmocniona przez stypendia, technologię i naukę. Nośniki analogowe powinny być zachowane, jeśli mają stałą wartość jako autentyczne oryginały, artefakty lub przedmioty niosące informacje. W przypadku dokumentów cyfrowych pożądane są działania i interwencje sprzed momentu powstania i pozyskania, w celu optymalizacji dalszego zarządzania, minimalizacji kosztów i właściwego

- zarządzania związanym z tym ryzykiem. Należy dalej zachęcać do współpracy między rządami, instytucjami pamięci i sektorem prywatnym.
- 2.3. W działaniach konserwatorskich, integralność, autentyczność i wiarygodność powinny być zasadami przewodnimi. Konkretnie środki i działania powinny być zgodne z międzynarodowym prawodawstwem oraz zaleceniami, wytycznymi, najlepszymi praktykami i standardami opracowanymi lub wspieranymi przez instytucje pamięci. Program Pamięć Świata (The Memory of the World Programme) powinien stanowić platformę do promowania standardów i dzielenia się najlepszymi praktykami.
  - 2.4. Zachęca się państwa członkowskie do rozwijania środków i polityk w zakresie podnoszenia świadomości i budowania potencjału jako kluczowego elementu ochrony, w tym promowania badań, a także szkoleń dla specjalistów w dziedzinie dziedzictwa dokumentalnego i zapewnienia im odpowiednich udogodnień. Powinny one obejmować najlepsze praktyki kuratorskie, obecne i pojawiające się technologie, umiejętności kryminalistyczne i podstawowe kompetencje w zakresie odpowiednich stypendiów, nauki, technologii i inżynierii, zwiększając w ten sposób świadomość pilności działań konserwatorskich na czas w stale zmieniającym się środowisku.
  - 2.5. Istnienie ewentualnie uzasadnionych ograniczeń dostępu do jakiegokolwiek części dziedzictwa dokumentalnego nie powinno utrudniać ani ograniczać zdolności instytucji pamięci do podejmowania działań konserwatorskich. Zachęca się państwa członkowskie do wzięcia tego pod uwagę przy wdrażaniu niniejszego zalecenia oraz poprzez aktualizację odpowiednich przepisów krajowych.
  - 2.6. Zachęca się państwa członkowskie, które przechowują w swojej pamięci zbiory pochodzące z innych państw lub mające znaczenie dla innych państw, do udostępniania zainteresowanym stronom programów cyfrowych i kopii takiego dziedzictwa.
  - 2.7. Państwa członkowskie powinny wspierać spójność najlepszych praktyk i standardów ochrony we wszystkich instytucjach pamięci, w tym zarządzanie ryzykiem, takim jak degradacja i kradzież dokumentów, oraz inwestycje w odpowiednią infrastrukturę techniczną. Może to obejmować ogólnokrajową koordynację i podział zadań między instytucjami pamięci, w oparciu o ich istniejące role, mocne strony i obowiązki.
  - 2.8. Zachęca się państwa członkowskie do wspierania udziału instytucji pamięci w opracowywaniu międzynarodowych standardów konserwacji. Ponadto zachęca się państwa członkowskie, aby zachęcały instytucje pamięci do nawiązywania kontaktów z odpowiednimi stowarzyszeniami zawodowymi w celu zarówno pogłębiania i dzielenia się swoją wiedzą techniczną, jak i przyczyniania się do ciągłego rozwoju międzynarodowych standardów.
  - 2.9. Zachęca się państwa członkowskie do wspierania rozwoju akademickich programów nauczania w zakresie ochrony zasobów cyfrowych, a także działań sieciowych na poziomie krajowym, regionalnym i międzynarodowym w celu skuteczniejszej realizacji programu Memory of the World oraz promowania wymiany doświadczeń między państwami członkowskimi UNESCO w oparciu o modele najlepszych praktyk.

3.

DOSTĘP DO DZIEDZICTWA DOKUMENTALNEGO

- 3.1. Zachęca się państwa członkowskie do zapewnienia odpowiednich ram prawnych dla instytucji pamięci i zapewnienia ich niezbędnej niezależności w zachowaniu i zapewnieniu dostępu do dziedzictwa dokumentalnego, tak aby utrzymać zaufanie społeczne do wybranego materiału i sposobu jego zachowania. Zapewnienie dostępu jest widocznym dowodem i uzasadnieniem wydatków publicznych na ochronę.
- 3.2. Zachęca się państwa członkowskie do promowania i ułatwiania maksymalnie integracyjnego dostępu do dziedzictwa dokumentalnego i korzystania z niego poprzez umożliwienie instytucjom pamięci dostarczania dokładnych i aktualnych katalogów oraz pomocy w znajdowaniu, sprawiedliwego dostępu osób do oryginalnych dokumentów niezbędnych do badań, publikacji i portali internetowych, treści elektronicznych i cyfrowych, z wykorzystaniem międzynarodowych standardów najlepszych praktyk. Państwa członkowskie są ponadto zachęcane do wspierania instytucji pamięci w opracowywaniu międzynarodowych standardów dostępu i użytkowania, przy użyciu uznanych standardów wspierających interoperacyjność. Tam, gdzie to możliwe, treść powinna być ustrukturyzowana, dostępna do maszynowego odczytu i linkowania.

- 3.3. Sposoby zapewnienia dostępu do dziedzictwa dokumentalnego mnożą się poprzez rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz rozwój globalnych sieci wśród instytucji pamięci i ich partnerów. Państwa członkowskie powinny zachęcać i wspierać rozwój programów informacyjnych, w tym wystaw, prezentacji podróźniczych, programów radiowych i telewizyjnych, publikacji, produktów konsumenckich, transmisji strumieniowych online, mediów społecznościowych, wykładów, programów edukacyjnych, wydarzeń specjalnych i digitalizacji treści do pobrania.
- 3.4. Programy dostępu do dziedzictwa dokumentalnego mogą być ułatwiane przez partnerstwa, w tym publiczno-prywatne. Zachęca się państwa członkowskie do wspierania takich rozwiązań, jeśli są one odpowiedzialne i sprawiedliwe.
- 3.5. W przypadku, gdy ograniczenia w dostępie do dziedzictwa dokumentalnego są niezbędne do ochrony prywatności, bezpieczeństwa ludzi, ochrony, poufności lub z innych uzasadnionych powodów, powinny być one jasno określone i sprecyzowane oraz ograniczone czasowo. Powinny one opierać się na odpowiednich przepisach lub regulacjach krajowych poprzez włączenie mechanizmu odwoławczego od takich decyzji.
- 3.6. Aktualizując lub wprowadzając w życie nowe przepisy, które mają wpływ na dostęp do dziedzictwa dokumentalnego, państwa członkowskie powinny rozważyć potrzebę zmaksymalizowania takiego dostępu przy jednoczesnym poszanowaniu uzasadnionych interesów posiadaczy praw. Zachęca się państwa członkowskie do rozszerzenia tego publicznego dostępu na kraje, z którymi dzieliły historyczne dziedzictwo dokumentalne.
- 3.7. Zachęca się państwa członkowskie do zwiększenia widoczności i dostępności ich dziedzictwa dokumentalnego poprzez działania informacyjne i publikacje Programu Pamięć Świata (Memory of the World Programme), w stosownych przypadkach, przy czym inwestycje w digitalizację treści w celu uzyskania dostępu są obecnie jednym z jego kluczowych elementów. Państwa członkowskie powinny wspierać i promować dostęp do domeny publicznej oraz, w miarę możliwości, zachęcać do korzystania z licencji publicznych i rozwiązań w zakresie otwartego dostępu.

4. POLITYKI

- 4.1. Zachęca się państwa członkowskie, aby uznały swoje dziedzictwo dokumentalne za nieoceniony atut i zastosowały tę perspektywę w ustawodawstwie krajowym, polityce rozwoju i programach. Ponadto zachęca się ich do uznania długoterminowej potrzeby nowych inwestycji w zachowanie różnych rodzajów oryginałów w formacie analogowym, w infrastrukturę cyfrową i umiejętności cyfrowe oraz do odpowiedniego wyposażenia instytucji pamięci.
- 4.2. Jednocześnie, w kontekście krajowej polityki w zakresie dziedzictwa kulturowego, zachęca się państwa członkowskie do przyjęcia globalnego spojrzenia na potrzeby instytucji pamięci, wykraczającego poza praktyczne aspekty infrastruktury, oraz do zachęcania do logicznego partnerstwa i podziału kosztów z innymi podmiotami przy tworzeniu wspólnych obiektów, procesów i usług.
- 4.3. Instytucje prywatne i lokalne oraz osoby posiadające cenne zbiory potrzebują publicznej zachęty i wsparcia, a także odpowiedniej widoczności w katalogach krajowych.
- 4.4. Państwa członkowskie powinny poprawić dostęp do dziedzictwa dokumentalnego poprzez zachęcanie do rozwijania nowych form i narzędzi edukacji oraz badań nad dziedzictwem dokumentalnym oraz ich obecności w domenie publicznej.
- 4.5. Poprzez prawodawstwo i politykę zachęca się państwa członkowskie do stworzenia w ramach stabilnego podejścia partycypacyjnego, sprzyjającego środowiska, które zachę-

Eric G. Scott, Chartres, 1893

- ci sponsorów, fundacje i inne podmioty zewnętrzne do wspierania instytucji pamięci, a wraz z nimi do inwestowania w ochronę, dostępność i wykorzystanie dziedzictwa dokumentalnego w interesie publicznym.
- 4.6. Zachęca się państwa członkowskie do okresowego przeglądu kodeksów praw autorskich i systemów depozytów prawnych w celu zapewnienia ich pełnej skuteczności, z ograniczeniami i wyjątkami, w zakresie ochrony i dostępu do dziedzictwa dokumentalnego we wszystkich jego formach. Skuteczność zyskałaby również na wzmocnieniu i harmonizacji prawodawstwa oraz ujednoczeniu polityk w państwach członkowskich.
  - 4.7. W przypadku, gdy zachowanie i dostęp do dziedzictwa dokumentalnego wymaga użycia oprogramowania lub innej chronionej technologii nieobjętej wyjątkami praw autorskich, zachęca się państwa członkowskie do ułatwienia dostępu do zastrzeżonych kodów, kluczy i odblokowanych wersji oprogramowania na zasadzie non-profit.
  - 4.8. Aby ułatwić optymalną wymianę danych, państwa członkowskie powinny zachęcać do opracowywania i wykorzystywania uznanego na arenie międzynarodowej oprogramowania open source i znormalizowanych interfejsów do zarządzania cyfrowym dziedzictwem dokumentalnym oraz dążyć do współpracy twórców oprogramowania i sprzętu w pozyskiwaniu danych i treści z chronionych prawnie technologii. Podobnie, ich instytucje pamięci powinny dążyć do międzynarodowej standaryzacji i wymienności metod i standardów katalogowania.
  - 4.9. Zachęca się państwa członkowskie do wspierania i opracowywania polityk i inicjatyw mających wpływ na dziedzictwo dokumentalne, w tym monitorowania statusu dziedzictwa dokumentalnego wpisanego do rejestrów Memory of the World.
  - 4.10. Zachęca się państwa członkowskie do przyczyniania się do budowania synergii między programem Memory of the World a innymi programami ochrony dziedzictwa w celu zapewnienia dalszej spójności działań.

5.

WSPÓŁPRACA KRAJOWA I MIĘDZYNARODOWA

- 5.1. Ze względu na potrzebę zintensyfikowania współpracy i wymiany krajowej i międzynarodowej, w szczególności poprzez łączenie zasobów ludzkich i materialnych w celu wspierania badań oraz ochrony i zachowania dziedzictwa dokumentalnego, państwa członkowskie powinny wspierać wymianę danych badawczych, publikacji i informacji; szkolenie i wymianę wyspecjalizowanego personelu i sprzętu. Powinny promować organizację spotkań, kursów i grup roboczych dotyczących poszczególnych tematów, takich jak katalogowanie, zarządzanie ryzykiem, identyfikacja zagrożonego dziedzictwa dokumentalnego oraz nowoczesne badania.
- 5.2. Państwa członkowskie powinny zachęcać do współpracy z międzynarodowymi i regionalnymi stowarzyszeniami zawodowymi, instytucjami i organizacjami zajmującymi się ochroną i dostępem do dziedzictwa dokumentalnego w celu realizacji dwustronnych lub wielostronnych projektów badawczych oraz publikowania wytycznych, polityk i modeli najlepszych praktyk.
- 5.3. Zachęca się państwa członkowskie do ułatwiania wymiany między krajami kopii dziedzictwa dokumentalnego, które odnoszą się do ich własnej kultury, wspólnej historii lub dziedzictwa, oraz innego zidentyfikowanego dziedzictwa dokumentacyjnego, w szczególności ze względu na ich wspólny i skomplikowany charakter historyczny lub w ramach odtwarzania rozproszonych oryginalnych dokumentów, stosownie do przypadku, które były przedmiotem prac konserwatorskich w innym kraju. Wymiana kopii nie będzie miała wpływu na własność oryginałów.
- 5.4. W miarę swoich możliwości państwa członkowskie powinny podjąć wszelkie właściwe środki, aby chronić swoje dziedzictwo dokumentalne przed wszelkimi zagrożeniami ludzkimi i naturalnymi, na które jest ono narażone, w tym przed ryzykiem wynikającym z konfliktów zbrojnych. Podobnie powinny one powstrzymać się od działań, które mogłyby zaszkodzić dziedzictwu dokumentacyjnemu lub zmniejszyć jego wartość lub utrudnić jego rozpowszechnianie lub wykorzystywanie, niezależnie od tego, czy ma się ono znajdować na terytorium jednego państwa członkowskiego, czy na terytorium innych państw.
- 5.5. Zachęca się państwa członkowskie do angażowania się we współpracę międzynarodową w celu ochrony zagrożonego dziedzictwa dokumentalnego poprzez digitalizację lub w inny sposób na wniosek innego państwa członkowskiego.

5.6. Zachęca się państwa członkowskie do zacieśnienia współpracy z programem Memory of the World za pośrednictwem swoich instytucji pamięci poprzez ustanowienie krajowych komitetów i rejestrów Memory of the World, w stosownych sytuacjach.

* * *

Konferencja Generalna zaleca, aby państwa członkowskie stosowały powyższe przepisy dotyczące zachowania i dostępu do dziedzictwa dokumentalnego, podejmując wszelkie środki ustawodawcze lub polityczne lub inne kroki, które mogą być wymagane, zgodnie z praktyką konstytucyjną każdego państwa, w celu nadania skuteczności na swoim terytorium, zasadom, środkom i normom określonym w niniejszym zaleceniu.

Konferencja Generalna zaleca, aby państwa członkowskie zwróciły uwagę odpowiednich władz i organów na niniejsze zalecenia.

Konferencja Generalna zaleca, aby państwa członkowskie informowały ją, w terminach i w sposób przez nią określony, o działaniach podjętych w celu wprowadzenia w życie niniejszego zalecenia.

ZAŁĄCZNIK

Międzynarodowe instrumenty obejmujące ochronę elementów dziedzictwa dokumentalnego:

I. Konwencje i zalecenia UNESCO

Konwencja o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego (1954); Konwencja o środkach zakazujących i zapobiegających nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury (1970); Konwencja o ochronie światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego (1972); Konwencja o ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego (2003); Konwencja o ochronie i promocji różnorodności form wyrazu kulturowego (2005); Zalecenie dotyczące ochrony i zachowania ruchomych obrazów (1980); Zalecenie dotyczące promowania i korzystania z wielojęzyczności oraz powszechnego dostępu do cyberprzestrzeni (2003); Karta o ochronie dziedzictwa cyfrowego (2003).

II. Deklaracje i inne dokumenty

Powszechna deklaracja w sprawie archiwów (2010) przyjęta przez Międzynarodową Radę Archiwów (ICA) i zatwierdzona na 36 sesji Konferencji Generalnej UNESCO (2011); Deklaracja warszawska: „Kultura – Pamięć – Tożsamości” (2011); Deklaracja moskiewska o Ochronie Informacji Cyfrowych (2011) przyjęta przez Międzynarodową Konferencję „Ochrona Informacji Cyfrowych w Społeczeństwie Informacyjnym: Problemy i Perspektywy” organizowana przez UNESCO Information for All Programme (IFAP); Deklaracja z Vancouver UNESCO/UBC „The Memory of the World w Erze Cyfrowej: Dygitalizacja i Konserwacja” (2012); Stanowisko IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) na temat bibliotek i wolności intelektualnej (1999); Deklaracja z Mataatua o Kulturze i Prawach Własności Intelektualnej Ludów Rdzennych z 1993 r.; Deklaracja Organizacji Narodów Zjednoczonych o Prawach Ludności Rdzennej z 2007 r.

III. Traktaty międzynarodowe

Konwencja berneńska o ochronie dzieł literackich i artystycznych (ostatnio zmieniona w 1979 r.); Powszechna konwencja o prawie autorskim (1952); Międzynarodowa konwencja o ochronie wykonawców, producentów fonogramów i organizacji nadawczych (1961).

MONITORING

Rekomendacja, za którą odpowiedzialny jest Zarząd

Druga konsultacja (2023)

- Przedstawienie skonsolidowanego raportu na Konferencji Generalnej na jej 42 sesji (jesień 2023)
- Rozpatrzenie skonsolidowanego sprawozdania przez Zarząd na 216 sesji (wiosna 2023 r.)

- Wdrożenie Rekomendacji z 2015 r. dotyczącej zachowania i dostępu do dziedzictwa dokumentowego, w tym w formie cyfrowej – Skonsolidowane sprawozdanie z wdrożenia Rekomendacji (216 EX/19.V)
- Analiza przygotowania zbliżających się konsultacji przez Zarząd na jego 216. sesji (wiosna 2022 r.)
- 214 EX/Decyzja 13.VII
- Sprawozdanie komisji CR (214 EX/30)
- Wdrożenie zalecenia z 2015 r. w sprawie zachowania dziedzictwa dokumentalnego i dostępu do niego, w tym w formie cyfrowej – przygotowania do następnej konsultacji (214 EX/13 część VII)

Pierwsza konsultacja

Prezentacja skonsolidowanego raportu na Konferencji Generalnej na jej 40. sesji (jesień 2019)

- 40 C/Rezolucja 92
- Sprawozdanie Komitetu Prawnego (40 C/105)
- Skonsolidowane sprawozdanie z wdrażania przez państwa członkowskie zalecenia z 2015 r. w sprawie zachowania i dostępu do dziedzictwa dokumentowego, w tym w formie cyfrowej (40 C/39)

Rozpatrzenie skonsolidowanego sprawozdania przez Zarząd na 206 sesji (wiosna 2019 r.)

- 206 EX/Decyzja 25.VI
- Sprawozdanie Komitetu ds. Konwencji i Zaleceń (206 EX/45)
- Wdrożenie Rekomendacji z 2015 r. dotyczącej zachowania i dostępu do dziedzictwa dokumentowego, w tym w formie cyfrowej – Skonsolidowane sprawozdanie z wdrożenia Rekomendacji (206 EX/25.VI)

Analiza przygotowania zbliżających się konsultacji przez Zarząd na 204 sesji (wiosna 2018 r.):

- 204 EX/Decyzja 18.VI
- Sprawozdanie komisji CR (204 EX/33)
- Wdrożenie zalecenia z 2015 r. w sprawie zachowania i dostępu do dziedzictwa dokumentowego, w tym w formie cyfrowej – przygotowania do następnej konsultacji (204 EX/18 część VI)

Tłumaczenie: Paweł Chrapowicki

Źródło: <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-concerning-preservation-and-access-documentary-heritage-including-digital-form> (dostęp: 20.06.2023 r.)

New Delhi 2017

WYTYCZNE Z SALALAH DOTYCZĄCE ZARZĄDZANIA PUBLICZNYMI STANOWISKAMI ARCHEOLOGICZNYMI

Przyjęte przez 19. Zgromadzenie Ogólne ICOMOS
New Delhi, Indie, 15 grudnia 2017 r.

PREAMBUŁA DO WYTYCZNYCH

Stanowiska archeologiczne znajdują się pod prawowitą kontrolą interesariuszy mieszkających w kraju i regionie, w którym się znajdują. Wytyczne, których należy przestrzegać, to sugestie dla tych interesariuszy, którzy zdecydują się otworzyć stanowisko archeologiczne dla zwiedzających. Niniejsze wytyczne nie mają być przepisami ani standardami, a wiele stron, które uczestniczyły w opracowywaniu tych wytycznych, niniejszym deklaruje nasz sprzeciw wobec przekształcania tego, co następuje, w przepisy lub standardy. Sugestie zawarte w niniejszych wytycznych pochodzą ze zbiorowych doświadczeń osób, które zajmowały się zarządzaniem ogólnodostępnymi stanowiskami archeologicznymi w wielu krajach i różnych regionach świata. Powstały one ze zrozumieniem, że każdy kraj i region jest inny i że ta różnorodność kulturowa wzbogaca życie wszystkich ludzi. Wszelkie sugestie zawarte w niniejszych wytycznych, które nie są zgodne z regionalnym i lokalnym zarządzaniem kulturowym stanowiskami archeologicznymi, a zwłaszcza tymi otwartymi dla zwiedzających, mogą zatem zostać zmodyfikowane. Stanowiska archeologiczne w systemach parków narodowych na całym świecie i w obrębie obiektów Światowego Dziedzictwa stanowią szczególne wyzwanie, ponieważ branża turystyczna oferuje odwiedzanie ich jako najważniejsze kierunki turystyczne. Stało się to jasne w ciągu kilkunastu lat od ratyfikacji Konwencji o ochronie światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego. Od tego czasu na ogólnodostępnych stanowiskach archeologicznych pojawiły się podobne uporczywe problemy. Wytyczne te mają na celu zmniejszenie prawdopodobieństwa, że takie problemy rozwiną się i staną się nieodwracalne na stanowiskach archeologicznych otwartych dla zwiedzających.

CELE NINIEJSZYCH WYTYCZNYCH

Cele niniejszych wytycznych są następujące:

- Określenie badań niezbędnych do oceny wykonalności ustanowienia ram i systemu zrównoważonego zarządzania dla stanowisk archeologicznych, które są lub mogą stać się otwarte dla publiczności; oraz
- Kierowanie rozwojem zrównoważonego systemu zarządzania poprzez odniesienie do takiej oceny wykonalności.

Ostateczne cele niniejszych wytycznych podsumowano w następujący sposób:

1. Zachowanie i utrzymanie cech archeologicznych, materiałów i stanowisk w kontekście do czasu ich naukowego zbadania;
2. Zapewnienie modelu właściwej praktyki zrównoważonego zarządzania (w tym użytkowania) zasobami kulturowymi i naturalnymi stanowisk archeologicznych, które są otwarte dla zwiedzających;
3. Korzystanie ze stanowisk archeologicznych otwartych dla zwiedzających w celu budowania świadomości społecznej na temat wartości różnorodności kulturowej i siły wzajemnych powiązań między kulturami w sposób, który może przynieść korzyści wszystkim;
4. Zapewnienie, że stanowiska archeologiczne przyczyniają się do Zrównoważonego Rozwoju poprzez ochronę i rekultywację w razie potrzeby usług ekologicznych oraz zapewnianie możliwości i wsparcia dla lokalnej ludności, aby mogła czerpać korzyści ekonomiczne w sposób, który nie podlega do zakłóceń społecznych.

Stanowiska archeologiczne zawierają materialne dowody, że zbadane naukowo mogą nas informować o historii ludzkości; w ten sposób, jak poetycko określa Karta Wenecka ICOMOS z 1964 r., że są „nasycone wiadomościami z przeszłości”. Wizyta na stanowisku archeologicznym przekazuje ludzką przeszłość z natychmiastowością, której nie można zapewnić w inny sposób. Dlatego doświadczenie zwiedzania stanowiska archeologicznego powinno być dostępne dla jak najszer-

szego grona odbiorców, z zastrzeżeniem, że nie naraża to, ani nie niszczy fizycznych dowodów na to, co wydarzyło się w przeszłości. Podczas gdy stojąca konstrukcja może być kosmetycznie naprawiona, wartość historyczna i naukowa stanowiska archeologicznego polega całkowicie na możliwości zbadania oryginalnego materiału w oryginale: odróżnia to stanowiska archeologiczne od wszystkich innych miejsc dziedzictwa.

Wizyta na stanowisku archeologicznym może poszerzyć szerokie spektrum korzyści – społecznych, ekonomicznych i kulturowych – związanych z dziedzictwem. Publicznie, sumiennie prezentowane dziedzictwo wzbogaca nasze rozumienie zachodzących relacji między człowiekiem i naturą, a także wspólnych i różnorodnych środków, za pomocą których człowiek organizuje się i wchodzi w interakcje z innymi grupami.

Są to kwestie współczesne o kluczowym znaczeniu. Dziedzictwo odgrywa fundamentalną rolę w rozwijaniu tożsamości zbiorowych. Tam, gdzie dziedzictwo jest wykorzystywane do uprzywilejowywania narracji w sposób, który przynosi korzyści określonym grupom, studia nad dziedzictwem zaczerpnięte z badań archeologicznych i ich materialne dowody mogą być równie dobrze wykorzystywane do kwestionowania tych narracji.

Publicznie dostępne stanowiska archeologiczne mogą generować korzyści ekonomiczne zarówno w sposób zrównoważony, jak i niezrównoważony. Zrównoważone zarządzanie stanowiskami archeologicznymi, które są otwarte dla zwiedzających, wymaga zrozumienia, w jaki sposób publiczny dostęp i doświadczenie łączą się, aby pomóc chronić dane stanowiska. Zrównoważone zarządzanie wymaga również jasnego określenia, w jaki sposób rozwój publicznego dostępu może zaszkodzić danym obiektom. Z definicji niezrównoważona eksploatacja naraża na szwank miejsca, które są otwarte dla społeczeństwa i zakłóca starania o przedstawienie historii ludzkości w sposób jak najbardziej bezstronny, a tym samym w użyteczny sposób.

Wytyczne te mają mieć zastosowanie do wszystkich miejsc archeologicznych dostępnych dla zwiedzających, ale mają szczególne znaczenie dla miejsc zaangażowanych w program Światowego Dziedzictwa. Prestiż, który towarzyszy wpisowi na Listę Światowego Dziedzictwa, zachęca do odwiedzin i może sprzyjać ważnemu lokalnemu rozwojowi gospodarczemu.

Każde stanowisko wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa zawiera pozostałości materiałowe będące przedmiotem zainteresowania archeologii. Miejsca światowego dziedzictwa obejmują historyczne miasta, z których wszystkie zawierają pozostałości archeologiczne wcześniejszego „miasta pod miastem”. Inne Obiekty Światowego Dziedzictwa, wpisane na mocy Wyjątkowej Wartości Uniwersalnej związanej z zasobami naturalnymi, mogą posiadać pozostałości archeologiczne. Względnie nowe konstrukcje i krajobrazy, które są uważane za dzieła geniuszu architektonicznego lub inżynierskiego, są przedmiotem zainteresowania badań archeologii i dyscyplin pokrewnych. Materiały archeologiczne ze wszystkich tego rodzaju stanowisk, jeśli zostaną odpowiednio zbadane, mogą dostarczyć szczegółowych i fascynujących informacji, które wzbogacają zrozumienie danych stanowisk. Archeologia ujawnia historię ludzkości i ludzkie doświadczenia w przeszłości w sposób istotny dla współczesnego życia, w tym dowody na społeczne i ekonomiczne konsekwencje konfliktów międzyludzkich i efekty nadmiernej eksploatacji środowiska. Zachowanie materiału archeologicznego, jako niezbędnego repozytorium informacji, jest być może szczególnie ważne w miejscach, które są otwarte dla zwiedzających, ponieważ badania naukowe mogą ożywić i znacznie zwiększyć ustaloną wiedzę i narracje na temat tych miejsc. Ponadto, wszystkie obiekty Światowego Dziedzictwa UNESCO, ze swoją Wyjątkową Uniwersalną Wartością, niezwykłymi cechami i globalną rozpoznawalnością, powinny być wzorami zrównoważonego zarządzania.

ZAPOTRZEBOWANIE NA NINIEJSZE WYTYCZNE

Niniejsze wytyczne wyraźnie odnoszą się do konieczności oceny wykonalności wprowadzenia zrównoważonego zarządzania stanowiskami archeologicznymi otwartymi dla zwiedzających z taką samą, a w niektórych przypadkach większą, uwagą i inwestycją czasu i środków, niż poświęcono ocenie przydatności wyznaczenia miejsca specjalnego, które zasługuje na szczególną uwagę i szacunek opinii publicznej. Istnieje wiele przydatnych dokumentów, które dotyczą niezliczonych kwestii związanych z zarządzaniem obiektami Światowego Dziedzictwa. Ponieważ mają one zasięg

międzynarodowy, są przydatne do celów niniejszych wytycznych, a niektóre są istotne dla stanowisk archeologicznych. Przedstawione tutaj wytyczne mają jednak w szczególności zastosowanie do wszystkich stanowisk archeologicznych, które są otwarte dla zwiedzających. Należą do nich stanowiska archeologiczne wyraźnie uznane za takie na Liście Światowego Dziedzictwa lub te, które mogą zostać wpisane na Listę (tj. stanowiska na Wstępnych Listach Światowego Dziedzictwa, które zostały ustanowione przez państwa strony Konwencji Światowego Dziedzictwa). Obiekty znajdujące się na Liście Światowego Dziedzictwa powinny stosować modele zrównoważonego zarządzania, które mogą być stosowane gdzie indziej. Mogą wykazać, w jaki sposób instytucje i programy mogą być rozwijane w celu ochrony wszystkich obiektów dziedzictwa kulturowego i naturalnego, zgodnie z celami przedstawionymi w art. V Konwencji o Dziedzictwie Światowym.

Wiele z najwybitniejszych miejsc i kultowych miejsc na Liście Światowego Dziedzictwa, w tym między innymi Petra, Machu Picchu, Angkor i Pompeje, było oczywistymi wyborami dla określenia tych miejsc Światowego Dziedzictwa jako spełniające kryteria. Wszystkie one niezaprzeczalnie spełniają jedno lub więcej kryteriów określonych w Wytycznych operacyjnych dotyczących wdrażania Konwencji Światowego Dziedzictwa UNESCO i wszystkie posiadają Wyjątkową Wartość Uniwersalną. Jednak wpływ uzyskanego oznaczenia i możliwość zrównoważonego zarządzania nimi zgodnie z inskrypcją nie były odpowiednio rozumiane w momencie nadania tego tytułu. Inne kandydujące obiekty Światowego Dziedzictwa są nadal przedstawiane do nominacji z nieodpowiednimi studiami wykonalności zarządzania, które mają ukierunkowywać przygotowywanie dokumentacji. Tam, gdzie nie opracowano wykonalnych ram zrównoważonego zarządzania, zagrożona jest Wyjątkowa Wartość Uniwersalna, w tym integralność i autentyczność wyznaczonych lokalizacji. Rzeczywiście, samo zarządzanie jest jednym z filarów Wyjątkowej Wartości Uniwersalnej. Nieuwaga na możliwość wprowadzenia zrównoważonego zarządzania przed zaproszeniem zwiedzających na stanowiska archeologiczne może prowadzić jedynie do wyczerpania zasobów informacji naukowych i historycznych na stanowiskach archeologicznych oraz degradacji doświadczeń związanych z odwiedzaniem tych stanowisk.

Szybkie stworzenie systemu zarządzania po zaproszeniu do zwiedzania jest trudnym zadaniem, zwłaszcza jeśli skutkuje to znacznym wzrostem liczby odwiedzających (jest to częsty przypadek, gdy obiekty zostają wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa). Wobec braku planowania regionalnego i wsparcia społeczności dla zagospodarowania przestrzennego, powszechnym jest, że rozwój wokół i na terenie obiektu powoduje degradację środowiska, często w sposób, który jest destrukcyjny dla samego obiektu. Może to nastąpić bardzo szybko, a uszkodzenia mogą być nieodwracalne. Po ich wystąpieniu, obiekty i mieszkańcy znajdujący się na tym terenie, okazywały się prawie niemożliwe do przeniesienia. Kwestie te nasilają się w przypadku ograniczonego dostępu do niezbędnych zasobów technologicznych, regulacyjnych, administracyjnych, kadrowych i finansowych. Efekty tego zbyt często są bardzo niezadowolające dla wszystkich interesariuszy.

Wykonalność w tym kontekście zależy od zdolności interesariuszy do odpowiedniego planowania ochrony i konserwacji terenu oraz rozwoju obiektów i usług wymaganych przez odwiedzających go ludzi. Zakłada to zaprojektowanie i wdrożenie solidnych ram i systemu zarządzania. Zarządzanie musi opierać się przede wszystkim na odpowiedniej znajomości stanowiska przez wszystkich zaangażowanych. Wiąże się to z ustanowieniem zdolności do monitorowania wraz z regulacją programów i działań, które są odpowiednie do zrównoważonego zarządzania. Planowanie i wdrażanie zarządzania powinno być powiązane nie tylko z samym miejscem, ale także z bezpośrednim otoczeniem miejsca i regionu, w którym planowane jest zagospodarowanie związane z udostępnieniem dla zwiedzających.

Wytyczne te stanowią mapę drogową dla identyfikacji i rozwoju skutecznych ram i systemów zarządzania oraz niezbędnych ulepszeń już istniejących regulacji.

Dodatkową wartością strategiczną jest ustalenie przyjętych wytycznych w zakresie zarządzania stanowiskami archeologicznymi otwartymi dla zwiedzających. Dostępne są liczne rządowe i niekomercyjne programy pomocy rozwojowej, które mogą zapewnić fundusze państwom stronom i agencjom poszukującym pomocy w zrównoważonym rozwoju gospodarczym. Przestrzeganie zatwierdzonych wytycznych może pomóc w składaniu wniosków do tych programów i stanowić uzasadnienie dla wniosków o finansowanie i wsparcie techniczne. Opracowanie wieloletniego

planu zrównoważonego zagospodarowania otwartego dla ludności stanowiska archeologicznego zapewnia podstawy dla jego efektywnego rozwoju.

OKOLICZNOŚCI

Niniejszy dokument uwzględnia prace podjęte przez ICOMOS w przeszłości, w szczególności w Ma'gan w 2002 r., i w pełni uwzględnia wytyczne tego spotkania (Cleere 2010, 5), które określiły następujące elementy jako kluczowe dla planowania zarządzania:

- a) Gruntowne wspólne zrozumienie stanowiska archeologicznego przez wszystkich interesariuszy;
- b) Cykl planowania, wdrażania, monitorowania, oceny i informacji zwrotnej;
- c) Zaangażowanie partnerów i interesariuszy;
- d) Przydzielenie niezbędnych zasobów;
- e) Budowanie potencjału; oraz
- f) Odpowiedzialny, przejrzysty opis funkcjonowania systemu zarządzania.

KONCEPCJA PARKU ARCHEOLOGICZNEGO

Na potrzeby niniejszych wytycznych park definiuje się jako obszar chroniony przeznaczony do publicznego dostępu, korzystania i edukacji. Definicja ta jest zgodna z Rekomendacją z Salalah w Sprawie Parków i Stanowisk Archeologicznych, opracowanym na I Międzynarodowej Konferencji ICOMOS w Sprawie Parków i Stanowisk Archeologicznych w dniach 23-25 lutego 2015, r. w Salalah, w Sułtanacie Omanu.

Jak opisano w Rekomendacji z Salalah, w parkach archeologicznych znajdują się zarówno nadziemne, jak i podziemne pozostałości i materiały archeologiczne. Rekomendacja z Salalah zaleca, aby park archeologiczny był postrzegany „jako narzędzie ochrony stanowisk archeologicznych z jednej strony, a ich prezentacja i interpretacja jako środek do zrozumienia wspólnej przeszłości ludzkości z drugiej strony” (<http://whc.unesco.org/en/news/1256>). W związku z tym można zauważyć, że przyczyniają się one do realizacji ogólnych celów Konwencji Światowego Dziedzictwa UNESCO. Park powinien służyć jako narzędzie dydaktyczne, ponieważ może odzwierciedlać koncepcję wspólnego człowieczeństwa i, jeśli jest zarządzany w sposób zrównoważony, stanowić przykład tego, w jaki sposób można osiągnąć zrównoważone zarządzanie w innych wrażliwych miejscach, w których obecne są ważne zasoby kulturowe i naturalne.

WYTYCZNE

1. Planowanie zarządzania

1.1. Zasoby i ich ocena

Należy dołożyć wszelkich starań, aby stosować opłacalne, nieinwazyjne i nieniszczące technologie do inwentaryzacji i oceny zasobów kulturowych i naturalnych. Technologie te obejmują na przykład bezpośrednio wykrywanie miejsc i zasobów lub modelowanie rozmieszczenia miejsc i zasobów.

- 1.1.1. Zasoby kulturowe. Inwentaryzacja i ocena zasobów kulturowych jest pierwszym krokiem do ustalenia wykonalności opracowania zrównoważonego systemu zarządzania stanowiskami archeologicznymi, ich cechami i otoczeniem. Ocena powinna dotyczyć podatności i zagrożeń, a także znaczenia zasobów kulturowych.

Osoby zarządzające danym obszarem powinny:

- 1.1.1.1. Dysponować certyfikowanymi, akredytowanymi i uznanymi na arenie międzynarodowej ekspertami z zakresu archeologii, aby pomóc w identyfikacji i ocenie stanowisk archeologicznych, cech, krajobrazów i wszystkich związanych z nimi obiektów; oraz
- 1.1.1.2. Zapewnić wdrożenie dobrze udokumentowanych i uznanych na całym świecie najlepszych praktyk w zakresie badań terenowych, dokumentacji, oceny i ochrony dziedzictwa archeologicznego.
- 1.1.2. Zasoby naturalne. Inwentaryzacja i ocena zasobów naturalnych jest równie ważna, jak czynności podejmowane dla ochrony zasobów kulturowych, i powinna być

George Cooke, wg Charles D. D'Oyly, Fragment Miasta Dacca, XIX w.

wykonana w sposób, który zidentyfikuje zmiany środowiskowe, które mogą zagrażać zasobom archeologicznym i środowiskowym, które przynoszą korzyści lokalnej społeczności, lub mogą to zrobić w przyszłości.

Zarządcy terenu powinni:

- 1.1.2.1. Dysponować certyfikowanymi, akredytowanymi i uznanymi na arenie międzynarodowej ekspertami z właściwej dziedziny, Inwentaryzacja powinna być kompleksowa dla zasobów naturalnych i wskazywać te, które są lub mogą być:
  - 1.1.2.1.1. Narażone lub zagrożone;
  - 1.1.2.1.2. Mają kluczowe znaczenie dla większego obszaru, którego częścią jest stanowisko archeologiczne, w szczególności te, które są związane z zachowaniem materiałów archeologicznych w kontekście;
  - 1.1.2.1.3. Integralną częścią środowiska o wartości dla lokalnych populacji ludzkich.
- 1.1.3 Infrastruktura. Należy dostarczyć dokumentację i specyfikację powykonawczą oraz aktualny opis stanu całej infrastruktury wraz ze znaną lub szacunkową liczbą użytkowników. Infrastruktura obejmuje wszystkie budynki, media, drogi, sieci komunikacyjne oraz sposoby dostępu i podróży.
- 1.1.4. Tradycyjne obszary użytkowania. Należy zidentyfikować tradycyjne obszary użytkowania. Są to obszary o szczególnej wartości dla współczesnych mieszkańców danego miejsca i jego okolic, w tym te, które mogą być uważane za święte lub wykorzystywane do celów tradycyjnych (np. pola widzenia, miejsca zawierania małżeństw lub odprawiania innych uroczystości czy miejsca zbioru roślin leczniczych lub odżywczych).

Osoby zarządzające stanowiskami archeologicznymi otwartymi dla zwiedzających powinny:

- 1.1.4.1. Dysponować certyfikowanymi, akredytowanymi i uznanymi ekspertami z zakresu wykorzystania terenu, aby identyfikować i oceniać dziedzictwo archeologiczne na tym terenie; oraz
- 1.1.4.2. Zapewnić wdrożenie dobrze udokumentowanych i uznanych na całym świecie najlepszych praktyk w zakresie badań terenowych, dokumentacji, oceny i ochrony dziedzictwa archeologicznego w tradycyjnym użytkowaniu terenu.

1.2. Ustanowienie granic stanowiska archeologicznego i obszarów zarządzania

- 1.2.1. Granice stanowiska archeologicznego. Istotne jest dokładne określenie proponowanej granicy stanowiska archeologicznego, które może być otwarte dla zwiedzających, na podstawie inwentaryzacji zasobów kulturowych i naturalnych.
- 1.2.2. Rozmiar i konfiguracja stanowiska archeologicznego. Miejsce powinno być wystarczająco duże i odpowiednio skonfigurowane, aby możliwa była zrównoważona ochrona zasobów i zadowolenie odwiedzających (biorąc pod uwagę obecny i potencjalny wpływ ze strony obszaru poza proponowanymi granicami).
- 1.2.3. Względy kosztowe. Charakterystyka stanowiska archeologicznego nie powinna wykluczać skutecznego zarządzania i administracji przy rozsądnych kosztach, które mogą zostać poniesione przez stronę lub strony odpowiedzialne za zarządzanie stanowiskiem.

Należy wziąć pod uwagę:

- 1.2.3.1. Obecne i potencjalne wykorzystanie terenu w granicach stanowiska i otaczających go gruntów w strefie buforowej i poza nią;
  - 1.2.3.2. Własność gruntów i prawa do użytkowania, w tym ewentualne zmiany;
  - 1.2.3.3. Potencjał publicznego dostępu i zadowolenia zwiedzających;
  - 1.2.3.4. Koszty związane z nabyciem, rozwojem, odtworzeniem oraz bieżącym zarządzaniem i eksploatacją;
  - 1.2.3.5. Dostęp (np. drogi dojazdowe do stanowiska, ustalanie trasy, komunikacja i usługi);
  - 1.2.3.6. Analizę aktualnego poziomu degradacji zasobów archeologicznych i jej przyczyn;
  - 1.2.3.7. Obecne i potencjalne zagrożenia dla zasobów archeologicznych;
  - 1.2.3.8. Poziom lokalnego i ogólnego wsparcia publicznego (np. ze strony przedsiębiorstw, rządów i właścicieli gruntów);
  - 1.2.3.9. Społeczne, polityczne, środowiskowe i ekonomiczne skutki wyznaczenia stanowiska; oraz
  - 1.2.3.10. Sposób i stopień, w jakim dobra publiczne, takie jak jakość środowiska naturalnego i społecznego, edukacja oraz poziom bezpieczeństwa, powinny poprawić się dzięki utworzeniu publicznie dostępnego stanowiska archeologicznego.
- 1.2.4. Strefy buforowe. Granice strefy buforowej powinny być również dokładne i dobrze udokumentowane.
    - 1.2.4.1. Ponieważ sama strefa buforowa zwykle nie wystarcza do zapewnienia ochrony przed wkraczaniem na teren stanowiska archeologicznego, porozumienia ze społecznościami i podmiotami rządowymi powinny być negocjowane i sformalizowane, aby to osiągnąć.
  - 1.2.5. Obszary zarządzania. W ramach każdego stanowiska należy ustanowić strefy zarządzania i dla każdej z nich należy określić:
    - 1.2.5.1. Pożądane formy użytkowania;
    - 1.2.5.2. Pożądane warunki;
    - 1.2.5.3. Niezbędne usługi dla odwiedzających;
    - 1.2.5.4. Motywy rozpoznawcze (informacje, które powinny być prezentowane w każdej strefie).

1.3. Ocena oddziaływania na środowisko lub badanie oddziaływania na środowisko

- 1.3.1. Oddziaływanie na środowisko. Należy przeprowadzić Ocena Oddziaływania na Środowisko lub Badanie Oddziaływania na Środowisko dla każdego proponowanego działania inwestycyjnego, które może mieć wpływ na jakość środowiska.
- 1.3.2. Ekonomiczne konsekwencje oddziaływania na środowisko. Ocena wpływu na środowisko lub badanie wpływu na środowisko powinny obejmować analizę ekonomiczną potencjalnych korzyści ekonomicznych i zobowiązań, które mogą przypadać osobom prywatnym, interesom biznesowym, grupom społecznym lub społeczeństwu lokalnemu, regionalnemu, krajowemu lub globalnemu.

1.4. Plan monitorowania

- 1.4.1. Plan monitorowania. Plan monitorowania powinien określać technologie, protokoły, instrumenty, wskaźniki i standardy, które powinny monitorować:

- 1.4.1.1. Stan zasobów kulturowych wszelkiego rodzaju;
- 1.4.1.2. Stan zasobów naturalnych wszystkich rodzajów;
- 1.4.1.3. Liczbę odwiedzających, jej wahania i zadowolenie odwiedzających;
- 1.4.1.4. Zadowolenie społeczności lokalnej; oraz
- 1.4.1.5. Stan obiektów i infrastruktury.
- 1.4.2. Priorytety monitorowania. Priorytety monitorowania powinny być ustalane poprzez rozważenie, które zasoby i doświadczenia są:
  - 1.4.2.1. Kluczowe dla naturalnej lub kulturowej integralności stanowiska i możliwości korzystania z niego;
  - 1.4.2.2. Niezbędne w celu utrzymania zgodności z kryteriami stosowanymi do identyfikacji Wyjątkowej Wartości Uniwersalnej stanowiska; oraz
  - 1.4.2.3. Określone w ogólnym planie zarządzania stanowiskiem lub innych odpowiednich dokumentach planistycznych jako istotne.

1.5. Plan badań archeologicznych

- 1.5.1. Plan badań archeologicznych. Należy opracować plan, w tym priorytety badawcze, w celu zaspokojenia potrzeb w zakresie łagodzenia uszkodzeń zasobów archeologicznych spowodowanych procesami naturalnymi (np. powodziami), a także działalnością człowieka (np. grabieżą lub zabudową). Plan powinien również określać badania archeologiczne, które są istotne dla znaczenia stanowiska, a zwłaszcza badania, które mogą dotyczyć pilnych kwestii związanych z archeologią, współczesną polityką środowiskową i poprawą stosunków międzynarodowych.

1.6. Plan oznakowania stanowiska

- 1.6.1. Plan oznakowania stanowiska. Należy przygotować plan oznakowania, który identyfikuje tematy i podtematy interpretacyjne, które najlepiej spełniają funkcję dydaktyczną miejsca. Plan powinien być aktualizowany co najmniej raz na pięć lat.

1.7. Zaplecze gospodarcze

- 1.7.1. Zaplecze gospodarcze. Zaplecze gospodarcze obejmuje obiekty, media i sprzęt niezbędny do zrównoważonego zarządzania stanowiskiem archeologicznym. Należy zidentyfikować te, które są niezbędne do zapewnienia zachowania integralności, autentyczności i cech związanych z jej znaczeniem; ponadto należy zidentyfikować wymagania dla tych obiektów.

1.8. Plan zatrudnienia

- 1.8.1. Zrównoważone zarządzanie będzie wymagało usług różnych, dobrze wyszkolonych osób. Będą to zazwyczaj naukowcy i archeolodzy z odpowiednim doświadczeniem w zakresie zasobów naturalnych i kulturowych publicznego stanowiska archeologicznego, personel konserwacyjny, personel administracyjny posiadający umiejętności w zakresie budżetowania i planowania, tłumacze prezentujący stanowisko odwiedzającym, osoby z umiejętnościami muzealnymi, kuratorskimi i prezentacyjnymi, łącznicy społeczności, osoby przeszkolone w zakresie świadczenia usług BHP, personel wykonawczy i menedżerowie, którzy mogą koordynować wszystkie niezbędne polityki, programy i działania.
Potrzeby kadrowe będą się różnić; dlatego należy opracować plan kadrowy, który będzie oparty na inwentaryzacji i ocenie zasobów kulturowych i naturalnych oraz zidentyfikowanych podatnościach i zagrożeniach dla tych zasobów, a także szczegółowych celach związanych z prezentacją stanowiska zwiedzającym. Plan powinien zawierać schemat organizacyjny, niezbędne kwalifikacje na wszystkie wymagane stanowiska oraz obowiązki i odpowiedzialności na wszystkich stanowiskach.

1.9. Zaangażowanie społeczne

- 1.9.1. Plan zaangażowania społeczności lokalnej. Plan zaangażowania społeczności powinien określać, w jaki sposób należy identyfikować, kategoryzować i angażować interesariuszy.

1.10. Ogólny plan zarządzania

1.10.1. Ogólny plan zarządzania. Uwzględniając zasadnicze elementy skutecznego zarządzania przedstawione powyżej i poniżej, należy przygotować ogólny plan zarządzania. Plan powinien określać ramy, strukturę, system, polityki i działania, które należy podjąć w celu zapewnienia zrównoważonego zarządzania. Dla każdego działania należy ustalić benchmarki, harmonogramy, wskaźniki i budżety.

Ogólny plan zarządzania powinien zawierać wszystkie materiały opisane w sekcjach od 1.1 do 1.9. Bardziej szczegółowo, powinien on również zawierać:

- 1.10.1.1. Plan finansowy, który powinien opisywać, w jaki sposób opłaty za wejście i inne opłaty powinny być przypisane do zarządzania obiektem wraz z uzasadnieniem;
- 1.10.1.2. Cykliczny plan konserwacji, który powinien opisywać odpowiednie programy, potrzeby kadrowe, potrzeby sprzętowe i zaopatrzeniowe oraz projekt obiektu;
- 1.10.1.3. Plan bezpieczeństwa, który powinien zawierać protokoły reagowania na katastrofy, akcji poszukiwawczych i ratowniczych oraz wymagania dla placówek medycznych; a także
- 1.10.1.4. Włączenie planu zatrudnienia opisanego powyżej (1.9), który przedstawia wymagany personel i określa niezbędne kwalifikacje, role i obowiązki dla każdego członka personelu. Plan zatrudnienia powinien zawierać schemat organizacyjny.

2. Wdrożenie zarządzania

2.1. Monitoring

2.1.1. Informacje zwrotne z systemu monitorowania. Wyniki systemu i programu monitorowania powinny być wykorzystywane jako narzędzia wspomagające podejmowanie decyzji przez kierownictwo stanowiska. Decyzje wspierane przez monitorowanie powinny obejmować wszystkie aspekty zarządzania, w tym między innymi cykliczne utrzymanie i poprawę kapitału; pozyskiwanie i zarządzanie personelem; określenie wydolności zarządzania (która powinna się zmieniać w czasie w zależności od zdolności zarządzania) i granic akceptowalnych zmian; oraz politykę, programy i działania potrzebne do skutecznego zaangażowania społeczności lokalnej.

2.2. Przejrzystość

2.2.1. Przejrzystość w monitorowaniu i zarządzaniu. Zainteresowane strony, od lokalnych grup społecznych po organizacje międzynarodowe zainteresowane stanowiskiem, powinny być informowane o wszelkich programach zarządzania i działaniach związanych z ich zainteresowaniem stanowiskiem. Wyniki monitorowania powinny być regularnie udostępniane wszystkim zainteresowanym stronom.

2.3. Networking

2.3.1. Komunikacja i koordynacja między kierownictwem stanowiska archeologicznego. Zaleca się, aby przedstawiciele publicznych stanowisk archeologicznych spotykali się regularnie, aby dzielić się problemami będącymi przedmiotem wspólnego zainteresowania oraz podejściami, programami i działaniami, które pomogły rozwiązać problemy będące przedmiotem wspólnego zainteresowania.

Tłumaczenie: Paweł Chrapowicki

Źródło oryginału: https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/General_Assemblies/19th_Delhi_2017/Working_Documents-First_Batch-August_2017/GA2017_6-3-3_SalalahGuidelines_EN_final20170730.pdf (dostęp: 20.06.2023)

GA 2017 6-3-3 – Teksty doktrynalne

Ver. 30/07/2017

ZASADY ICOMOS-IFLA DOTYCZĄCE TERENÓW WIEJSKICH JAKO DZIEDZICTWA

Przyjęte przez 19. Zgromadzenie Ogólne ICOMOS
New Delhi, Indie, 15 grudnia 2017 r.

PREAMBUŁA

Tereny wiejskie są istotnym składnikiem dziedzictwa ludzkości. Są one również jednym z najczęstszych rodzajów ciągłych krajobrazów kulturowych. Istnieje ogromna różnorodność terenów wiejskich na całym świecie, które reprezentują kultury i tradycje kulturowe. Zapewniają one wiele korzyści gospodarczych i społecznych, wielofunkcyjność, wsparcie kulturowe i usługi ekosystemowe dla społeczeństw ludzkich. Niniejszy dokument zachęca do głębokiej refleksji i oferuje wskazówki dotyczące etyki, kultury, środowiska i zrównoważonej transformacji systemów krajobrazu wiejskiego, we wszystkich skalach, od międzynarodowego do lokalnego poziomu administracyjnego.

Uznając globalne znaczenie produkcji żywności opartej na kulturze i wykorzystania odnawialnych zasobów naturalnych oraz kwestie i zagrożenia stojące przed takimi działaniami we współczesnych kontekstach kulturowych, środowiskowych, gospodarczych, społecznych i prawnych;

Biorąc pod uwagę Powszechną Deklarację Praw Człowieka Organizacji Narodów Zjednoczonych (1948), Konwencję Narodów Zjednoczonych o Różnorodności Biologicznej (1992), Powszechną Deklarację UNESCO o Różnorodności Kulturowej (2001), Deklarację Narodów Zjednoczonych o Prawach Ludności Tubylczej (2007), Międzynarodowy Traktat o Zasobach Genetycznych Roślin dla Żywności i Rolnictwa (Organizacja ds. Wyżywienia i Rolnictwa, 2011) oraz Cele Zrównoważonego Rozwoju Organizacji Narodów Zjednoczonych na 2015 r. (w szczególności, ale nie wyłącznie, Cel Podrzędny 11.4*), które stanowią, że wszyscy ludzie mają prawo do odpowiednich, zdrowych i bezpiecznych źródeł żywności i wody;

Biorąc pod uwagę dokumenty międzynarodowe, takie jak Wenecka Karta Ochrony i Restauracji Zabytków i Terenów Miejskich (1964), Konwencja UNESCO dotycząca ochrony światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego (1972); ICOMOS-IFLA Florence Charter on Historic Gardens (1981), ICOMOS Washington Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas (1987), ICOMOS Nara Document on Authenticity (1994), Konwencja UNESCO o ochronie dziedzictwa niematerialnego (2003), ICOMOS Xi'an Declaration on the Conservation of the Setting of Heritage Structures, Sites and Areas (2005), UNESCO Recommendation on the Historic Urban Landscape (2011), ICOMOS Florence Declaration on Heritage and Landscape as Human Values (2014), UNESCO Florence Declaration on the Links Between Biological and Cultural Diversity (2014), UNESCO Policy to integrate a sustainable development within the processes of the World Heritage Convention (2015), które odnoszą się do dziedzictwa kulturowego i krajobrazu;

Biorąc pod uwagę regionalne i krajowe dokumenty związane z terenami wiejskimi, w tym Europejską Konwencję Krajobrazową (2000), Przewodnik Obserwacyjny Europejskiego Dziedzictwa Wiejskiego (CEMAT, 2003), Konwencję Faro Rady Europy w sprawie wartości dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa (2005), Deklarację Tokijską w sprawie roli świętych miejsc przyrodniczych i krajobrazów kulturowych w ochronie różnorodności biologicznej i kulturowej (2005), Deklarację Santiago de Cuba w sprawie krajobrazu kulturowego na Karaibach (2005), Inicjatywę Krajobrazową Ameryki Łacińskiej (LALI) (2012), Australijską Kartę ICOMOS dla miejsc o znaczeniu kulturowym (Karta z Burry) (1999–2013), Kartę Krajobrazową Regionu Azji i Pacyfiku IFLA (2015);

Biorąc pod uwagę wytyczne operacyjne Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO dotyczące wdrażania Konwencji Światowego Dziedzictwa (2015), które od 1992 r. w szczególności określają tereny wiejskie jako „ciągłe krajobrazy kulturowe”;

Uznając za Deklaracją ICOMOS-IFLA ISCCL w sprawie terenów wiejskich z Mediolanu (2014) dotyczącą krajobrazów wiejskich jako dziedzictwa;

Biorąc pod uwagę uznanie przez Międzynarodową Unię Ochrony Przyrody (IUCN) chronionych krajobrazów i krajobrazów morskich kategorii V w ich systemie zarządzania, wysiłki IUCN na rzecz utrzymania pasterskiego nomadyzmu (Światowa Inicjatywa na rzecz Zrównoważonego Pasterstwa, 2008), wspólną inicjatywę ICOMOS-IUCN „Łączenie praktyki – przyroda i kultura” oraz znaczenie interakcji ludzi ze środowiskiem w sposób podtrzymujący różnorodność biokulturową (w tym różnorodność rolną, a także wartości kulturowe i duchowe);

Biorąc pod uwagę program FAO Globally Important Agricultural Heritage systems (GIAHS), który ma na celu identyfikację i ochronę niezwykłych systemów użytkowania gruntów i krajobrazów o wartości dziedzictwa i bogatych w globalnie znaczącą różnorodność biologiczną rolnictwa i systemy wiedzy;

Biorąc pod uwagę inne dokumenty związane wyłącznie z aspektami krajobrazu wiejskiego, takie jak Karta Baeza na temat dziedzictwa rolnego (2012), Rekomendacje Tematycznego Spotkania Ekspertów Światowego Dziedzictwa na temat krajobrazów kulturowych winnic, Tokaj, Węgry (2001) oraz zalecenia wielu innych tematycznych spotkań ekspertów na temat krajobrazów kulturowych wsi jako dziedzictwa;

ICOMOS I IFLA

Zobowiązują się do rozszerzenia swoich wspólnych działań poprzez rozpowszechnianie i stosowanie następujących zasad w celu promowania zrozumienia, skutecznej ochrony, zrównoważonej transformacji oraz przekazywania i docenienia dziedzictwa terenu wiejskiego jako części społeczeństw i kultur ludzkich oraz kluczowego zasobu na całym świecie.

Zasady przedstawione w niniejszym dokumencie mają na celu przeciwdziałanie stratom i niekorzystnym zmianom w krajobrazach wiejskich i związanych z nimi społecznościach poprzez uznanie, ochronę i promowanie ich wartości dziedzictwa. Jego celem jest promowanie odpowiedniej równowagi między aspektami ekonomicznymi, społecznymi, kulturowymi i środowiskowymi.

I. ZASADY

A. Definicje

Teren wiejski: Dla celów niniejszego dokumentu tereny wiejskie to obszary lądowe i wodne współtworzone przez interakcje między człowiekiem a przyrodą, wykorzystywane do produkcji żywności i innych odnawialnych zasobów naturalnych, poprzez rolnictwo, hodowlę zwierząt i pasterstwo, rybołówstwo i akwakulturę, leśnictwo, zbieranie dzikiej żywności, polowanie i wydobywanie innych zasobów, takich jak sól. Tereny wiejskie są zasobami wielofunkcyjnymi. Jednocześnie wszystkie obszary wiejskie mają przypisywane im przez ludzi i społeczności znaczenia kulturowe: wszystkie obszary wiejskie to krajobrazy.

Tereny wiejskie są dynamicznymi, żywymi systemami obejmującymi miejsca wytwarzane i zarządzane tradycyjnymi metodami, technikami, zgromadzoną wiedzą i praktykami kulturowymi, a także miejsca, w których tradycyjne podejście do produkcji zostało zmienione. Systemy krajobrazu wiejskiego obejmują elementy wiejskie oraz relacje funkcjonalne, produkcyjne, przestrzenne, wizualne, symboliczne, środowiskowe pomiędzy nimi i w szerokim kontekście.

Tereny wiejskie obejmują zarówno dobrze zarządzane, jak i zdegradowane lub opuszczone tereny, które można ponownie wykorzystać lub odzyskać. Mogą to być ogromne przestrzenie wiejskie, podmiejskie, a także małe przestrzenie na terenach zabudowanych. Tereny wiejskie obejmują powierzchnie ziemi, gleby i zasoby podpowierzchniowe, przestrzeń powietrzną ponad nimi i zbiorniki wodne.

Teren wiejski jako dziedzictwo: Odnosi się do materialnego i niematerialnego dziedzictwa obszarów wiejskich. Teren wiejski jako dziedzictwo obejmuje atrybuty fizyczne – samą ziemię produkcyjną, morfologię, wodę, infrastrukturę, roślinność, osady, wiejskie budynki i ośrodki, architekturę wernakularną, sieci transportowe i handlowe itp. – a także szersze powiązania i ułożenie fizyczne, kulturowe i środowiskowe. Teren wiejski jako dziedzictwo obejmuje również związaną z nim wiedzę kulturową, tradycje, praktyki, przejawy tożsamości i przynależności lokalnych społeczności ludzkich oraz wartości kulturowe i znaczenia przypisane

sywane tym krajobrazom przez dawnych i współczesnych ludzi i społeczności. Tereny wiejskie jako dziedzictwo obejmują wiedzę techniczną, naukową i praktyczną związaną z relacjami człowiek-natura. Tereny wiejskie jako dziedzictwo są wyrazem struktur społecznych i organizacji funkcjonalnych, realizujących, wykorzystujących i przekształcających je w przeszłości i obecnie. Teren wiejski jako dziedzictwo obejmuje atrybuty kulturowe, duchowe i przyrodnicze, które przyczyniają się do kontynuacji różnorodności biokulturowej.

Wszystkie obszary wiejskie można odczytywać jako dziedzictwo, zarówno wybitne, jak i zwyczajne, tradycyjne i ostatnio przekształcone przez działania modernizacyjne: dziedzictwo może być obecne w różnych typach i stopniach oraz związane z wieloma okresami historycznymi, jako palimpsest.

B.

Znaczenie

Tereny wiejskie kształtowały się przez tysiąclecia i reprezentują znaczną część historii człowieka i środowiska na ziemi, sposobów życia i dziedzictwa. Wiele obszarów świata jest istotnymi źródłami żywności, odnawialnych zasobów naturalnych, związanego z nimi światopoglądu i dobrego samopoczucia dla społeczności lokalnych i tubylczych, a także dla odwiedzających i turystów. Tereny wykorzystywane do produkcji i/lub zbioru gatunków roślin i zwierząt, w tym jadalnych zasobów, wykazują bliskie powiązania między ludźmi a innymi gatunkami na szerokich obszarach. Różnorodność praktyk w rolnictwie, leśnictwie, hodowli zwierząt, rybołówstwie i akwakulturze, dziko żyjących gatunkach i innych zasobach jest niezbędna dla przyszłej adaptacji i odporności życia ludzkiego.

Wartości dziedzictwa krajobrazów wiejskich są uznawane w niektórych inwentarzach dziedzictwa, takich jak Lista Światowego Dziedzictwa UNESCO jako „ciągłe krajobrazy kulturowe”. Wartości te mogą być uznane w regionalnych, krajowych i lokalnych inwentarzach dziedzictwa i systemach obszarów chronionych. Identyfikacja walorów krajobrazu wiejskiego na każdym poziomie ma na celu uświadomienie materialnych i niematerialnych cech i wartości krajobrazu wiejskiego i jest pierwszym i koniecznym krokiem w kierunku promowania zrównoważonej ochrony takich obszarów oraz przekazywania związanej z nimi wiedzy i znaczeń kulturowych przyszłym pokoleniom.

C.

Zagrożenia

Rosnąca populacja ludzka i zmiany klimatyczne sprawiają, że krajobrazy wiejskie są podatne na ryzyko zaniedbania, porzucenia lub radykalnych zmian. Zagrożenia krajobrazu wiejskiego odzwierciedlają trzy powiązane ze sobą rodzaje zmian:

- I) Demograficzne i kulturowe (wzrost liczby ludności na obszarach miejskich i wyludnienie na obszarach wiejskich, ekspansja miast, intensywne prace infrastrukturalne, presja rozwojowa, zanikanie tradycyjnych zawodów, technik, wiedzy lokalnej i kultur);
- II) Strukturalne (globalizacja, zmiana i wzrost handlu i stosunków, wzrost lub spadek gospodarczy, intensyfikacja praktyk i technik rolniczych, zmiana gruntów i utrata rodzimych pastwisk oraz różnorodności gatunków udomowionych);
- III) Środowiskowe (zmiana klimatu, zanieczyszczenie i degradacja środowiska, w tym niezrównoważone wydobycie zasobów, wpływ na glebę, roślinność i jakość powietrza oraz utrata różnorodności biologicznej i agro-bioróżnorodności).

D.

Wyzwania

Dziedzictwo powinno odgrywać znaczącą rolę w rozpoznawaniu, ochronie i promowaniu krajobrazu wiejskiego i różnorodności biokulturowej ze względu na znaczące wartości, które reprezentuje. Dziedzictwo może przyczynić się do utrzymania i zwiększenia adaptacji i odporności terenów wiejskich poprzez wspieranie mieszkańców wsi i miast, społeczności lokalnych, rządów, przemysłu i korporacji jako integralnego aspektu zarządzania dynamicznym charakterem, zagrożeniami, ryzykiem, mocnymi stronami i potencjałem takich obszarów. Zachowanie integralności i autentyczności dziedzictwa powinno koncentrować się na zapewnieniu standardu i jakości życia lokalnej ludności pracującej i mieszkającej na terenach wiejskich. Podobnie jak całe dziedzictwo, dziedzictwo wiejskie jest zasobem gospodarczym – jego wykorzystanie powinno być odpowiednie i powinno stanowić istotne wsparcie dla jego długoterminowej trwałości.

E.

Korzyści

Tereny wiejskie są zasobami krytycznymi dla przyszłości społeczeństwa ludzkiego i środowiska światowego: dostarczają żywności i surowców oraz poczucia tożsamości; reprezentują czynniki ekonomiczne, przestrzenne, środowiskowe, społeczne, kulturowe, duchowe, zdrowotne, naukowe, techniczne, a w niektórych obszarach rekreacyjne. Oprócz żywności i surowców, wiejskie krajobrazy przyczyniają się do ochrony gruntów (przyroda, środowisko, gleba, sieci hydrograficzne) i przekazywania kultur wiejskich (techniki, znajomość środowiska, tradycji kulturowych itp.) przyszłym pokoleniom. Krajobrazy wiejskie często przynoszą wyraźne korzyści gospodarcze i turystyczne, gdy są ściśle związane z komunikacją i zwiększenie wartości ich dziedzictwa.

W ciągu ostatnich dziesięcioleci dziedzictwo środowiskowe i kulturowe było przedmiotem coraz liczniejszych badań międzynarodowych, interdyscyplinarnych i transdyscyplinarnych. Społeczności jako posiadacze wiedzy lub lokalne inicjatywy i współpraca między zainteresowanymi stronami, mieszkańcami wsi i miast oraz profesjonalistami przyczyniły się do ochrony, świadomości i poprawy krajobrazu wiejskiego jako cennego wspólnego zasobu. Wiele międzynarodowych, krajowych i lokalnych administracji publicznych poparło ten pomysł poprzez przyjęte przepisy i polityki.

F.

Zrównoważony rozwój krajobrazu wiejskiego

Wiele systemów wiejskich okazało się z czasem, że są zrównoważone i odporne na wpływ czynników zewnętrznych. Różne aspekty tych systemów mogą wpływać na przyszłe zarządzanie działalnością na obszarach wiejskich oraz wspierać ochronę i poprawę różnorodności biokulturowej i prawa ludzi do odpowiednich zasobów dobrej jakości żywności i surowców. Ponieważ krajobrazy podlegają ciągłym, nieodwracalnym i nieuniknionym procesom transformacji, polityka ochrony terenów wiejskich powinna koncentrować się na zarządzaniu akceptowalnymi i odpowiednimi zmianami w czasie, zajmując się ochroną, poszanowaniem i wzmocnieniem wartości dziedzictwa.

J. Landseer, wg Charles D. D'Oyly, Meczet w Synuff Khan Dacca, XIX w.

II. KRYTERIA DZIAŁANIA

Konkretne środki to: zrozumienie, ochrona, zrównoważone zarządzanie transformacją, komunikacja i przekształcanie terenów wiejskich i wartości ich dziedzictwa.

A.

Zrozumienie terenów wiejskich i ich wartości związanych z dziedzictwem

1. Uznanie, że wszystkie tereny wiejskie mają wartości dziedzictwa, niezależnie od tego, czy są oceniane jako wyjątkowe, czy zwykłe, oraz że takie wartości dziedzictwa będą się różnić pod względem ich wielkości i specyfiki (kształty, materiały, zastosowania i funkcje, okresy, zmiany).
2. Dokumentowanie wartości dziedzictwa terenów wiejskich jako podstawa skutecznego planowania, podejmowania decyzji i zarządzania. Inwentaryzacje, katalogi, atlasy i mapy dostarczają podstawowej wiedzy o krajobrazie wiejskim do narzędzi planowania przestrzennego, ochrony środowiska i dziedzictwa oraz zarządzania, projektowania krajobrazu i monitoringu.
3. Rozwijanie podstawowej wiedzy o fizycznych i kulturowych cechach krajobrazów wiejskich: statusie krajobrazu wiejskiego dzisiaj; jego historycznych przekształceniach i przejawach materialnego i niematerialnego dziedzictwa; historycznym, odziedziczonym i współczesnym społeczno-kulturowym postrzeganiu krajobrazu; przeszłych i obecnych powiązaniach (przestrzennych, kulturowych, społecznych, produkcyjnych i funkcjonalnych) między wszystkimi elementami (naturalnymi i wytworzonymi przez człowieka, materialnymi i niematerialnymi) systemów krajobrazu wiejskiego; oraz interesariuszami zaangażowanymi zarówno w ich przeszłość, jak i teraźniejszość. Inwentaryzacja i katalogowanie mają na celu opisanie krajobrazów wiejskich w obecnym stanie, ale także identyfikację zmian w czasie.
4. Inwentaryzacja i katalogowanie krajobrazów wiejskich we wszystkich skalach (światowa, regionalna, krajowa, lokalna). Narzędzia te powinny integrować wiedzę lokalną, tradycyjną i naukową oraz wykorzystywać metody systematyczne, które są łatwo osiągalne i odpowiednie do wykorzystania zarówno przez specjalistów, jak i niespecjalistów we wszystkich krajach, w celu gromadzenia i porównywania krajobrazów wiejskich na poziomie międzynarodowym i lokalnym. Aby uzyskać skuteczną bazę danych, działania inwentaryzacyjne i katalogowe powinny uwzględniać złożoność, koszty zasobów ludzkich, harmonogram gromadzenia i organizacji danych oraz angażować zarówno ekspertów, jak i lokalnych mieszkańców.
5. Rozwijanie wiedzy, aby umożliwić porównywanie krajobrazów wiejskich na wszystkich poziomach (światowym, regionalnym, krajowym, lokalnym), monitorowanie historycznych zmian w krajobrazach wiejskich oraz wspieranie wspólne uczenie się i współpracę od skali lokalnej do globalnej oraz między wszystkimi zainteresowanymi stronami publicznymi i prywatnymi.
6. Uznanie lokalnej ludności za posiadaczy wiedzy, którzy w wielu przypadkach pomagają kształtować i utrzymywać krajobraz i powinni być zaangażowani w budowanie zbiorowej wiedzy.
7. Promowanie szerokiej i stałej współpracy między instytucjami publicznymi, organizacjami pozarządowymi i uniwersytetami w zakresie badań, wymiany informacji, pomocy technicznej i koordynacji szerokiej gamy działań w zakresie budowania wiedzy na wszystkich szczeblach administracyjnych.

B.

Ochrona krajobrazu wiejskiego i jego walorów dziedzictwa

1. Przegląd i wdrożenie ram prawnych i politycznych w celu zapewnienia zrównoważonego rozwoju biokulturowego oraz odporności w użytkowaniu i transformacji krajobrazów wiejskich w odniesieniu do globalnych, krajowych, lokalnych zagrożeń, zagrożeń i szans.
2. Wdrażanie polityk za pomocą przepisów, zasad, strategii gospodarczych, rozwiązań w zakresie zarządzania, dzielenia się informacjami i wsparcia kulturowego. Złożony charakter terenów wiejskich wymusza rozwój zarówno polityki specyficznej, jak i międzysektorowej, uwzględniającej wielorakie czynniki kulturowe, społeczne, ekonomiczne i środowiskowe.
3. Zdefiniowanie strategii i działania w zakresie dynamicznej ochrony, naprawy, innowacji, transformacji adaptacyjnej, konserwacji i długoterminowego zarządzania. Powinny one

dążyć do zrównoważenia globalnego i lokalnego podejścia oraz zapewnienia zaangażowania i współpracy wszystkich zainteresowanych stron i społeczności w ich skutecznym projektowaniu i codziennym zarządzaniu.

4. Należy wziąć pod uwagę, że wartości dziedzictwa terenów wiejskich mają charakter gospodarczy, społeczny, środowiskowy, kulturowy, duchowy i przestrzenny, a świadomość wartości każdego krajobrazu wiejskiego umożliwia zarządzanie odpowiednimi i skutecznymi przyszłymi przekształceniami.
5. Przygotowanie skutecznej polityki w oparciu o świadomą lokalną i inną wiedzę na temat krajobrazów, ich mocnych i słabych stron, a także potencjalnych zagrożeń i szans. Zdefiniowanie celów i narzędzi. Działania programowe w odniesieniu do długo-, średnio- i krótkoterminowych celów zarządzania.
6. Zdefiniowanie strategii monitorowania w celu przeglądu skuteczności wdrożonych polityk i ponownej oceny celów krótko-, średnio- i długoterminowych związanych z wynikami monitorowania.
7. Należy wziąć pod uwagę, że skuteczne wdrażanie polityki zależy od świadomego i zaangażowanego społeczeństwa, od jego wsparcia dla wymaganych strategii i zaangażowania w działania. Niezbędna jest komplementarność wszystkich działań. Administracje publiczne powinny wspierać inicjatywy proaktywne i oddolne.

C.

Zrównoważone zarządzanie krajobrazami wiejskimi i ich wartościami dziedzictwa

1. Uwzględnienie praw biokulturowych w ramach produkcji żywności i zasobów naturalnych. Wdrażanie zaplanowanego podejścia do zarządzania, które uznają dynamiczną, żywą naturę krajobrazów i szanują żyjące w nich gatunki – ludzi i gatunki inne niż ludzkie. Szanowanie, cenie i wspieranie różnorodności kultur i podejść różnych narodów do natury.
2. Rozpoznanie kluczowych interesariuszy terenów wiejskich, w tym mieszkańców wsi, oraz społeczności lokalnych, tubylczych i migracyjnych z powiązaniem i przywiązaniem do miejsc, ich roli w kształtowaniu i utrzymywaniu krajobrazu, a także ich wiedzy o warunkach przyrodniczych i środowiskowych, przeszłych i obecnych wydarzeniach, lokalnych kulturach i tradycjach oraz wypróbowanych i wdrożonych na przestrzeni wieków rozwiązaniach naukowych i technicznych. Uznanie, że dobry standard i jakość życia mieszkańców wsi umożliwia wzmocnienie działalności rolniczej, terenów wiejskich oraz przekształcanie i ciągłość praktyk i kultur wiejskich.
3. Uwzględnianie powiązania między aspektami kulturowymi, przyrodniczymi, ekonomicznymi i społecznymi na dużych i małych terenach, w rozwoju zrównoważonych strategii zarządzania terenami wiejskimi jako zasób dziedzictwa.
4. Uwzględnianie wzajemnych powiązań między krajobrazem wiejskim i miejskim. Krajobrazy wiejskie są zasobem dla jakości życia mieszkańców miast (rekreacja, jakość i ilość żywności, drewno opałowe, jakość wody i czystego powietrza, ogrodnictwo spożywcze itp.) we wszystkich obszarach metropolitalnych świata. Obszary miejskie mogą zapewnić możliwości ekonomiczne dla produktów terenów wiejskich i zintegrować inne działania, takie jak rekreacja, edukacja, agroturystyka, których domagają się obywatele (wielofunkcyjność). Należy aktywnie zachęcać i praktykować współpracę między mieszkańcami obszarów wiejskich, podmiejskich i miejskich, zarówno w zakresie dzielenia się wiedzą na temat dziedzictwa krajobrazu wiejskiego, jak i odpowiedzialności za zarządzanie nim.
5. Znajdowanie równowagi między długoterminowym zrównoważonym (gospodarczym, społecznym, kulturowym, środowiskowym) wykorzystaniem zasobów a ochroną dziedzictwa kulturowego oraz krótkoterminowymi potrzebami w zakresie jakości życia pracowników wiejskich, co jest warunkiem kontynuacji działań generujących i podtrzymujących tereny wiejskie. Na jakość życia składają się zarówno dochody, jak i uznanie społeczne, świadczenie usług publicznych, w tym edukacja, uznawanie praw kulturowych itp. Wymaga to znalezienia odpowiednich sposobów i rozwiązań, za pomocą których można rozpoznać żywe wartości dziedzictwa, tak aby zmiana i adaptacja były zgodne z ochroną, wykorzystaniem i komunikacją wartości dziedzictwa, a także z ekonomicznym wzmocnieniem dziedzictwa terenów wiejskich.
6. Wspieranie sprawiedliwego zarządzania terenami wiejskimi, w tym zachęcanie do aktywnego zaangażowania społeczności lokalnych, zainteresowanych stron oraz mieszkańców

wsi i miast, zarówno w zakresie wiedzy, jak i odpowiedzialności za zarządzanie i monitorowanie terenów wiejskich jako dziedzictwa. Ponieważ wiele terenów wiejskich jest mozaiką własności prywatnej, wspólnej i rządowej, konieczne są wspólne relacje robocze.

D.

Komunikowanie i przekazywanie dziedzictwa i wartości krajobrazów wiejskich

1. Informowanie o wartościach dziedzictwa krajobrazów wiejskich poprzez wspólne działania partycypacyjne, takie jak wspólne uczenie się, edukacja, budowanie potencjału, interpretacja dziedzictwa i działania badawcze. Opracowanie partycypacyjnych planów i praktyki, które angażują społeczeństwo obywatelskie, organizacje prywatne, władze publiczne, zarówno mieszkańców miast, jak i wsi.
2. Zwiększenie świadomości na temat środków i metod przekazywania tradycyjnej i technicznej wiedzy i praktyk oraz opracowanie w tym celu studiów przypadków i rozpowszechnianie najlepszych praktyk.
3. Wspieranie wspólnego uczenia się, szkolenia i badań przy użyciu różnych narzędzi, podejść i praktyk kulturowych, w tym map kulturowych, wymiany informacji, edukacji i szkoleń na miejscu z udziałem zainteresowanych stron, takich jak społeczności lokalne, specjaliści ds. dziedzictwa, specjaliści z różnych dyscyplin, szkoły i uniwersytety oraz media.

UWAGA:

Dokument jest promowany przez Międzynarodowy Komitet Naukowy ICOMOS-IFLA ds. Krajobrazów Kulturowych (World Rural Landscapes Initiative)

www.worldrurallandscapes.org

J. Landseer, wg Charles D. D'Oyly, Nieczynny meczet w Kuttra, XIX w.

Tłumaczenie: Paweł Chrapowicki

Źródło oryginału: https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/General_Assemblies/19th_Delhi_2017/Working_Documents-First_Batch-August_2017/GA2017_6-3-3_SalalahGuidelines_EN_final20170730.pdf (dostęp: 20.06.2023)

GA 2017 6-3-1 – Teksty doktrynalne

Ver. 30/07/2017

DOKUMENT ICOMOS-IFLA O ZABYTKOWYCH MIEJSKICH PARKACH PUBLICZNYCH

Przyjęty przez 19. Zgromadzenie Ogólne ICOMOS
New Delhi, Indie, 15 grudnia 2017 r.

PREAMBUŁA

Zabytkowe miejskie parki publiczne są istotną i niezbywalną częścią tradycji i planów wielu miast i osad. Głównym celem tego dokumentu jest podkreślenie, że zostaną one zachowane jako miejsca historyczne do użytku i korzystania przez obecne i przyszłe pokolenia.

Historyczne miejskie parki publiczne zostały stworzone lub udostępnione dla dobra wszystkich osób. Zbyt długo traktowano je jako „tereny rezerwowe”, tj. obszary, które mają być „wypełniane” lub wykorzystywane do wydarzeń i działań określonych grup, dla których nie zostały zaprojektowane. Wiele z nich przeszło zmiany mające negatywny wpływ na ich historyczne cechy, wzornictwo, roślinność, charakter i zastosowania. Znaczenie uwzględnienia parków publicznych w planowaniu urbanistycznym zostało docenione w XIX i na początku XX wieku, więc wiele z nich pochodzi z tej epoki, ale są też parki miejskie, które mogą być starsze lub młodsze. Definicje pojęć, takich jak promenada, bulwar, aleja, zadrzewiona ulica, kanał itp. mogą być dodawane jako przypisy do dokumentu przez władze i zarząd parku w ich krajach w razie potrzeby.

ZABYTKOWE MIEJSKIE PARKI PUBLICZNE - DEFINICJE

1. Koncepcja „parku publicznego” opiera się na zasadzie otwartości i dostępności dla wszystkich ludzi. Koncepcja nie jest ograniczona ani zdefiniowana rozmiarem.
2. Parki publiczne są zazwyczaj własnością publiczną i reprezentują „wspólne bogactwo”. Mogą być własnością jednego lub więcej organów publicznych lub fundacji publicznych, które są odpowiedzialne za ich nadzór, kompetentną opiekę i zarządzanie.
3. Pojęcie „park” jest czasami używane synonimicznie ze słowami takimi jak ogród, plac lub podobnymi wyrażeniami. (I odwrotnie, słowo „park” może oznaczać „grunty” w niektórych językach.) Fundamentalne znaczenie dla tożsamości zabytkowych parków miejskich ma ich skład i zależność od takich elementów jak roślinność, elementy architektoniczne, obiekty wodne, ścieżki czy topografia. Elementy te przyczyniają się do ich charakteru, sezonowego zainteresowania, odcienia oraz identyfikacji przestrzennej i wizualnej.
Notabene. Istnieją parki i skwery, do których ogół społeczeństwa nie ma żadnych praw dostępu, jednak przyczyniają się one do ekologii, udogodnień i historycznej formy miast; można je uznać za zabytkowe parki miejskie, choć nie przestrzenie publiczne.
4. Zabytkowe deptaki, bulwary, aleje i zadrzewione ulice nie są parkami publicznymi, ale stanowią szczególną kategorię przestrzeni publicznej. Ważne jest, aby zachować odpowiednią ostrożność w celu zachowania ich szczególnych cech.
5. W wielu przypadkach zabytkowe miejskie parki publiczne mogą być zlokalizowane wzdłuż bulwarów lub połączone nimi lub zadrzewionymi ulicami (patrz poprzedni fragment). Tworzą one zielone arterie, które mogą łączyć parki publiczne z innymi przestrzeniami publicznymi. One i ich części składowe muszą być zachowane, niezależnie od tego, że niektóre części mogły powstać w różnym czasie.

ZABYTKOWE MIEJSKIE PARKI PUBLICZNE - WALORY

6. Historyczne miejskie parki publiczne często gromadzą szereg wartościowych dóbr, w tym dobra społeczne i niematerialne mające wartość dla społeczności lokalnych lub szerszych; dobra estetyczne posiadające wartość ze względu na ich projekt lub charakter; wartościowa dobra ogrodnicze i ekologiczne; oraz obiekty posiadające wartość obywatelską jako miejsca, w których odbywały się publiczne protesty lub duże zgromadzenia, takie jak uroczyste zgromadzenia itp. Ze względu na ich wartość dla społeczności, te wartości, znaczenia i funkcje powinny być wyjaśniane, celebrowane i chronione. Często stanowią rdzeń tego, dlaczego parki publiczne nadal mają znaczenie dla ludzi.

SZCZEGÓLNE ELEMENTY DEFINIUJĄCE CHARAKTER ZABYTKOWYCH MIEJSKICH PARKÓW PUBLICZNYCH

Przestrzenie, widoki, nasadzenia i panoramy

7. Zabytkowy miejski park publiczny może zawierać jedną lub więcej zdefiniowanych przestrzeni. Rozmiary, wzajemne położenia i proporcje tych przestrzeni, zarówno szerokich, jak i małych, wąskich, otwartych lub zamkniętych, oraz ich części składowych, muszą być zrozumiane, a ich pierwotne cele i znaczenia rozpoznawane i odpowiednio chronione lub zachowywane.
8. W zabytkowych miejskich parkach publicznych mogą również znajdować się punkty i miejsca widokowe, które są integralną częścią ich projektu i przyczyniają się do ich tożsamości i uznania.
9. Historyczne miejskie parki publiczne to miejsca o określonym obwodzie, ale ich wymiary wizualne często wykraczają poza ich granice. Odległe panoramy, linie widokowe i widoki są zwykle częścią ich integralnych, definiujących dziedzictwo elementów. Widoki i panoramy mogą być nawet powodem, dla którego parki powstały i dlaczego były odwiedzane i doceniane przez pokolenia. Widoki zabytkowych miejskich parków publicznych są często ważnymi częściami zabytkowych ulic i stanowią o tożsamości miasta.
10. Należy zachować historyczne widoki, panoramy i punkty widokowe; sadzenie nowej roślinności, a także umieszczanie lub ponowne umieszczanie elementów poza parkami, takich jak formy zbudowane, dzieła sztuki, obiekty wodne lub upamiętnienia, nie może im przeszkadzać. Infrastruktura, taka jak wiaty autobusowe, znaki kierunkowe, słupki i skrzynki użytkowe oraz inne instalacje miejskie, takie jak billboardy, które uniemożliwiałyby lub utrudniałyby widoki definiujące dziedzictwo lub charakter historyczny, nie mogą być wznoszone w obrębie kluczowych widoków. Oznaczenia powinny znajdować się tam, gdzie są widoczne dla zwiedzających, ale nie powinny przeszkadzać w oglądaniu ważnych widoków lub innych cech parku. Parki i ich najbliższe otoczenie – które służą jako ich strefy buforowe – muszą być wolne od automatów wendingowych, transformatorów i innych konstrukcji, które mogłyby zakłócić ich atmosferę.
11. Roślinność zabytkowych miejskich parków publicznych musi być swobodnie widoczna dla osób z okolicznych terenów. W związku z tym widok na park nie być blokowany ani ograniczany przez takie elementy, jak billboardy, duże znaki drogowe, konstrukcje parkingowe lub inna infrastruktura. Również parki mają roślinność, która jest ważna dla ich charakteru, na przykład daje wrażenie ich wygradzenia. Zabytkowy miejski park publiczny stanowi fizyczny, a także wizualny odpoczynek w otaczającym środowisku zbudowanym i ważne jest, aby przechodnie widzieli i cieszyli się ruchem, kolorami, dźwiękami i cieniem roślinności. Ważną rolę w jej zarządzaniu odgrywają aktywne programy odnowy i przesadzania roślinności
12. W niektórych okolicznościach historyczne miejskie parki publiczne powstały w odniesieniu do sąsiednich przestrzeni miejskich, ulic, kanałów lub budynków. W innych ich wprowadzenie wpłynęło na jakość osiedli, przestrzeni i budowanej formy, która rozwijała się wokół nich. Są więc często nieodłącznymi elementami historycznych planów zagospodarowania przestrzennego. W tych okolicznościach zachowanie parków i ich otoczenia, w kwestiach jakości, designu i skali, jest również ważne. Zmiany wysokości lub bryły sąsiednich budynków mogą negatywnie wpłynąć na relacje przestrzenne, widoki i panoramy, mikroklimat (słońce/cień/wiatr) oraz autentyczny charakter pierwotnego zabytkowego projektu; takich zmian należy unikać. Zwiększenie wysokości przylegających budynków może zwiększyć cień lub podmuchy wiatru, aktywnie i negatywnie wpływając na zdrowie i stan parków i ich roślinności, a także na doświadczenia ich użytkowników.
13. Podobnie elementy stanu obrzeża, takie jak szerokość ulicy, materiały chodnikowe, nasadzenia drzew ulicznych, oświetlenie i inne elementy definiujące znaki dziedzictwa, muszą być również uwzględnione i zachowane. Należy zachować ostrożność przy doborze nowych elementów i materiałów do wykorzystania w sąsiedztwie zabytkowych miejskich parków publicznych, aby uzupełniały one ich charakter.

Topografia

14. Zabytkowe formy terenu, topografia i gatunki, takie jak kopce i fale, a także obiekty historyczne, takie jak tarasy i skalniaki, są często integralną częścią układu i elementów definiujących charakter zabytkowego miejskiego parku publicznego. Nawet niewielkie zmiany w nich mogą być szkodliwe dla ogólnego wyglądu, rytmu i relacji przestrzeni, widoków i panoram i należy ich unikać. Duże budowle podziemne nie powinny być budowane w obrębie zabytkowych miejskich parków publicznych. W miarę możliwości należy unikać lub

minimalizować poważne zakłócenia w modernizacji infrastruktury (kanalizacja, energia elektryczna lub inne rurociągi). Należy zbadać możliwości lokalizacji tych obiektów poza zabytkowymi parkami miejskimi i tam je lokować.

Światło

15. Naturalne światło, słońce i cień to jedne z powodów, dla których ludzie znajdują relaks i ukojenie w parkach i ogrodach. Dla wielu mieszkańców miast zabytkowe parki publiczne oferują jedyną możliwość korzystania z tych walorów przyrodniczych w gęsto zbudowanych centrach miast. Jeśli ma zostać dodane oświetlenie nocne, aby umożliwić przyjemne i bezpieczne użytkowanie publiczne po zmroku, słupki lamp i oprawy muszą być wybrane i umieszczone tak, aby wzmacniały charakter, relacje przestrzenne, widoki i inne historyczno-charakterystyczne elementy parków, a nie im przeszkadzały. W ten sposób należy stosować kompatybilnie zaprojektowane słupki i oprawy, a nie standardowe słupki i oprawy oświetlenia ulicznego. W niektórych miejscach nocne oświetlenie parków nie powinno rozlewać się na nocne niebo.

Środowisko

16. Historyczne parki miejskie są ważne dla bioróżnorodności miast i mogą wspierać szereg siedlisk i gatunków oraz zapewniać ludności miejskiej bezpośredni dostęp do przyrody. Należy zrozumieć i chronić florę i faunę parku. Tam, gdzie jest to możliwe i zgodne z charakterem parku, należy poprawić stan środowiska i siedliska, aby wzmocnić połączone ze sobą korzyści ekologiczne.
Wiele zabytkowych parków miejskich zawiera obiekty wodne i nasadzenia pochodzące z innych części świata. Wykorzystanie wody i energii do utrzymania tych cech musi być zarządzane w zrównoważony sposób.

STUDIA HISTORYCZNE, KONSERWACJA I ZARZĄDZANIE

Uwagi ogólne

17. Zarządzanie zabytkowymi miejskimi parkami publicznymi i ich częściami składowymi musi opierać się na starannych badaniach, oryginalnych dokumentach, takich jak zdjęcia, oraz ocenie ich stanu w odniesieniu do inwentaryzacji istniejących warunków parkowych i przyszłych zastosowań. Badania te muszą być wykonywane przez wykwalifikowanych lub odpowiednio doświadczonych ekspertów. Równie ważne jest zbadanie ewolucji planowania i rozwoju parków zabytkowych oraz ich otoczenia, a także ich znaczenia dla społeczności lokalnych. Ważne jest również ustanowienie i aktywne utrzymywanie archiwów powiązanych dokumentów historycznych, które mogą być wykorzystywane jako podstawa do ich bieżącej konserwacji i zarządzania.
Wszystkie takie prace muszą być udokumentowane, a zapisy muszą być zdeponowane i chronione w dostępnych archiwach publicznych, aby umożliwić odnoszenie się do nich i zrozumienie oraz zapewnić korzyści przyszłym pokoleniom. Takie zapisy mogą i powinny wpływać na przyszłe decyzje i działania w zakresie ochrony i zarządzania.
18. Nadużywanie zabytkowych miejskich parków publicznych może negatywnie wpłynąć zarówno na czerpanie z nich przyjemności, jak i na zachowanie ich historycznego charakteru, jakości i części składowych. Nadużywanie może również negatywnie wpływać na ich roślinność. W związku z tym należy ustanowić odpowiednie procedury zarządzania w celu kontrolowania liczby odwiedzających w oparciu o pojemność każdego parku i znajdujących się w nim zabytkowych budynków; należy je regularnie obliczać i monitorować. Należy zbadać, przetestować i monitorować takie opcje, jak ograniczenie dostępu i godzin wejścia (lub liczby wejść na godzinę itp.). Aby złagodzić nadużywanie parków historycznych, gminy powinny tworzyć i utrzymywać dobrze zaprojektowane nowe parki dla swoich mieszkańców, a projektowanie parków powinno opierać się na określonej pojemności, tak aby korzystanie z nich mogło być wspierane bez nadmiernych szkód dla nich. Regularne kontrole pojemności i monitorowanie uszkodzeń lub innych skutków powinny dostarczać informacji w decyzjach dotyczących planowania i zarządzania.
19. Oryginalne i później kompatybilne elementy i wyposażenie, takie jak ogrodzenia, bramy, latarnie, balustrady, materiały brukowe, kosze na śmieci, siedzenia, dzieła sztuki i roślinność, powinny być chronione i naprawiane lub wymieniane w przypadku uszkodzenia lub pod koniec ich cyklu życia. Ponowna ocena znaczenia nieoryginalnych, późniejszych

i kompatybilnych elementów powinna być przeprowadzana w regularnych odstępach czasu i informować o decyzjach dotyczących planowania i zarządzania.

20. Ogólne zasady ochrony zabytkowych miejskich parków publicznych są takie same jak w przypadku innych zabytkowych parków i ogrodów, cytowane w ICOMOS-IFLA Florence Charter on Historic Gardens (1981), art. 10.

POWSZECHNIE DOSTĘPNE ADAPTACJE PROJEKTOWE

21. Ponieważ zabytkowe miejskie parki publiczne są publicznymi zasobami kulturowymi, które powinny być dostępne dla wszystkich, niektóre z ich elementów lub obszarów mogą wymagać modyfikacji w celu zapewnienia ich powszechnej dostępności bez negatywnego wpływu na wartość ich dziedzictwa. Zalecane podejście powinno integrować, a nie izolować, tych, którzy są fizycznie niepełnosprawni. W związku z tym specjaliści od projektowania powinni stosować zintegrowane podejście do projektowania rozwiązań dla wszystkich użytkowników, a nie tworzyć oddzielne obiekty dla tych, którzy są fizycznie niepełnosprawni. Wszelkie nowe interwencje projektowe w zakresie dostępności powinny delikatnie i dyskretnie pasować do zabytkowych miejskich parków publicznych bez narażania ich wartości, elementów definiujących charakter i odbiór. Opcje, aby to zrobić przy minimalnych zmianach – tj. minimalne wprowadzenie nowych materiałów lub oznakowania, powinny być aktywnie zbadane przed dokonaniem jakichkolwiek zmian lub interwencji.

UNIWERSALNE ZASTOSOWANIE

Powyższe zasady i zalecenia dotyczą wszystkich zabytkowych miejskich parków publicznych na całym świecie. Jednak w niektórych krajach mogą zostać przyznane zwolnienia z wymogów ustawowych, jeśli takie zmiany lub interwencje miałyby negatywny wpływ na historyczną integralność parku.

J. Landseer, wg Charles D. D'Oyly, Pozostałości mostu niedaleko Tantee Bazar, XIX w.

Tłumaczenie: Paweł Chrapowicki

Źródło: https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/GA2017_6-3-2_HistoricUrbanPublicParks_EN_adopted-15122017.pdf

GA 2017 6-3-2 – Teksty doktrynalne

Ver. 30/07/2017

ZASADY UTRZYMYWANIA DZIEDZICTWA BUDOWNICTWA DREWNIANEGO

Przyjęte przez 19. Zgromadzenie Ogólne ICOMOS
New Delhi, Indie, 15 grudnia 2017 r.

PREAMBUŁA

Zasady te zostały napisane w celu aktualizacji „Zasad zachowania historycznych konstrukcji drewnianych” przyjętych przez ICOMOS na 12. Zgromadzeniu Ogólnym w Meksyku, październik 1999. r. Proces aktualizacji rozpoczął się w Guadalajarze, Meksyk (2012), Himeji, Japonia (2013) i trwał w Falun, Szwecja (2016).

Niniejszy dokument ma na celu zastosowanie ogólnych zasad Karty Weneckiej (1964), Deklaracji Amsterdamskiej (1975), Karty z Burry (1979), Dokumentu z Nara o autentyczności (1994) oraz powiązanych doktryn UNESCO i ICOMOS dotyczących ochrony i zachowania drewnianego dziedzictwa budowlanego.

Celem niniejszego dokumentu jest określenie podstawowych zasad i praktyk mających zastosowanie w najszerszym zakresie na arenie międzynarodowej do ochrony i konserwacji drewnianego dziedzictwa budowlanego w odniesieniu do jego znaczenia kulturowego.

Termin „drewniane dziedzictwo budowlane” odnosi się do wszystkich rodzajów drewnianych budynków i innych konstrukcji drewnianych, które mają znaczenie kulturowe lub są częściami miejsc zabytkowych i obejmują konstrukcje tymczasowe, ruchome i ewoluujące.

Słowo „wartości” w tym dokumencie odnosi się do wartości dziedzictwa estetycznego, antropologicznego, archeologicznego, kulturowego, historycznego, naukowego i technologicznego. Zasady te dotyczą architektury drewnianej i budowli o walorach zabytkowych. Nie wszystkie budynki są wykonane w całości z drewna i należy zwrócić należytą uwagę na interakcje drewna z innymi materiałami w konstrukcji.

Zasady:

- uznanie i poszanowanie znaczenia drewnianego dziedzictwa budowlanego, jego systemów strukturalnych i szczegółów ze wszystkich okresów jako części dziedzictwa kulturowego świata;
- uwzględnienie i poszanowanie wielkiej różnorodności drewnianego dziedzictwa budowlanego i wszelkiego związanego z nim dziedzictwa niematerialnego;
- uznanie, że drewniane dziedzictwo stanowi dowód na umiejętności rzemieślników i budowniczych oraz ich tradycyjną, kulturową i rodową wiedzę;
- rozumienie ciągłej ewolucji wartości kulturowych w czasie i potrzeby okresowego przeglądu, w jaki sposób są one identyfikowane i w jaki sposób ustalana jest autentyczność, aby dostosować się do zmieniających się percepcji i postaw;
- poszanowanie różnych lokalnych tradycji, praktyk budowlanych i podejść konserwatorskich, biorąc pod uwagę dużą różnorodność metodologii i technik, które można zastosować w konserwacji;
- uwzględnianie i poszanowanie różnych historycznie wykorzystywanych gatunków i właściwości drewna;
- uznanie, że konstrukcje drewniane zapewniają cenny zapis danych chronologicznych dotyczących całego budynku lub konstrukcji;
- uwzględnianie doskonałych zdolności konstrukcji drewnianych w wytrzymywaniu sił sejsmicznych;
- rozpoznanie podatności konstrukcji wykonanych w całości lub w części z drewna w różnych warunkach środowiskowych i klimatycznych, spowodowanych między innymi wahaniami temperatury i wilgotności, światłem, atakami grzybów i owadów, zużyciem, pożarem, trzęsieniami ziemi lub innymi klęskami żywiołowymi oraz niszczycielskimi działaniami ludzi;
- dostrzeganie rosnącej degradacji zabytkowych konstrukcji drewnianych z powodu wrażliwości, niewłaściwego użytkowania, utraty umiejętności i wiedzy na temat tradycyjnego

projektowania i technologii budowlanych oraz niezrozumienia duchowych i historycznych potrzeb społeczności;

- uznanie znaczenia partycypacji społecznej w ochronie dziedzictwa drewnianego, jej związek z przemianami społecznymi i środowiskowymi oraz jej rolę w zrównoważonym rozwoju.

INSPEKCJA, WYWIAD I BADANIA

1. Stan konstrukcji i jej elementów, w tym wcześniejszych robót, należy dokładnie odnotować przed podjęciem jakichkolwiek działań.
2. Każda interwencja powinna być poprzedzona dokładną diagnozą. Powinno temu towarzyszyć zrozumienie i analiza konstrukcji i całej struktury, jej stanu i przyczyn rozkładu, uszkodzenia lub awarii konstrukcyjnej, a także błędów w koncepcji, pomiarach lub montażu. Diagnoza musi opierać się na dowodach z dokumentów, kontroli fizycznej i analizie oraz, w razie potrzeby, na pomiarach warunków fizycznych za pomocą badań nieniszczących (NDT), a w razie potrzeby na badaniach laboratoryjnych. Nie wyklucza to przeprowadzania drobnych interwencji i środków nadzwyczajnych, jeśli są one konieczne.
3. Kontrola ta może nie być wystarczająca do odpowiedniej oceny stanu konstrukcji tam, gdzie jest ona ukryta przez inne elementy materiału. W przypadku, gdy pozwala na to pokrycie, można wziąć pod uwagę jego lokalne czasowe usunięcie w celu ułatwienia dochodzenia, ale tylko po przeprowadzeniu pełnego zapisu.
4. Należy również odnotować „niewidoczne” (ukryte) znaki na starych drewnianych częściach. „Niewidoczne” znaki odnoszą się do cech, takich jak znaki trasowania, znaki poziomu i inne znaki używane przez stolarzy przy wytyczaniu pracy (lub przy kolejnych pracach lub naprawach), które nie miały być widocznymi cechami konstrukcji.

ANALIZA I OCENA

5. Podstawowym celem konserwacji jest zachowanie autentyczności zabytkowej budowli. Obejmuje to jego konfigurację, materiały, montaż, integralność, wartości dziedzictwa architektonicznego i kulturowego, poszanowanie zmian w historii. W tym celu należy zachować w miarę możliwości wszystkie jego cechy definiujące charakter.

Cechy definiujące znak mogą obejmować jedną lub więcej z następujących cech:

- a) ogólny układ struktury;
  - b) elementy niekonstrukcyjne, takie jak elewacje, przegrody, schody;
  - c) cechy powierzchni;
  - d) dekoracyjne wykończenie stolarki;
  - e) tradycję i techniki;
  - f) materiały konstrukcyjne, w tym ich jakość (lub gatunek) i szczególne cechy.
6. Wartość tych definiujących cech musi zostać określona w celu sformułowania jakiegokolwiek planu interwencji.

INTERWENCJE

7. Pierwszym etapem w procesie ingerencji powinno być opracowanie ogólnej strategii konserwacji budynku. Musi to zostać omówione i uzgodnione przez wszystkie zaangażowane strony.
8. Strategia interwencji musi uwzględniać panujące wartości kulturowe.
9. Pierwotna funkcja struktury powinna zostać zachowana lub przywrócona, z wyjątkiem przypadków, gdy interwencja byłaby zbyt rozległa i szkodliwa dla autentyczności struktury.
10. Interwencje mogą przybierać formę:
  - a) prostej naprawy przy użyciu tradycyjnych technik stolarskich lub kompatybilnych nowoczesnych elementów złącznych;
  - b) wzmocnienie konstrukcji przy użyciu tradycyjnych lub kompatybilnych materiałów i technik;
  - c) wprowadzenie konstrukcji uzupełniającej, która odciąży obecną konstrukcję. Wybór, którą interwencję zastosować, należy określić, wybierając tę, która najlepiej chroni znaczenie kulturowe struktury.

11. Interwencje powinny:
  - a) stanowić niezbędne minimum do zapewnienia stabilności fizycznej i strukturalnej oraz długoterminowego przetrwania konstrukcji lub miejsca, a także jego znaczenia kulturowego;
  - b) podążać za tradycyjnymi praktykami;
  - c) być odwracalne, jeśli jest to technicznie możliwe;
  - d) nie uniemożliwiać ani nie utrudniać przyszłych prac konserwatorskich, jeśli okaże się to konieczne;
  - e) nie utrudniać późniejszego dostępu do dowodów ujawnionych i włączonych do konstrukcji;
  - f) należy wziąć pod uwagę warunki środowiskowe.
12. Interwencje powinny być zgodne z kryteriami minimalnej interwencji zdolnej do zapewnienia przetrwania konstrukcji, oszczędzając w jak największym stopniu jej autentyczności i integralności oraz umożliwiając jej dalsze bezpieczne wykonywanie swojej funkcji. Nie wyklucza to jednak ewentualnego częściowego lub nawet całkowitego demontażu konstrukcji, jeżeli:
  - a) naprawy wykonywane na miejscu i na oryginalnych elementach wymagałyby niedopuszczalnego stopnia interwencji;
  - b) zniekształcenie konstrukcji jest takie, że nie jest możliwe przywrócenie jej właściwego stanu konstrukcyjnego;
  - c) konieczne byłyby odpowiednie dodatkowe prace, aby utrzymać go w stanie zdeformowanym.

Decyzje dotyczące stosowności ewentualnego demontażu należy rozpatrywać w każdym kontekście kulturowym i powinny one mieć na celu jak najlepszą ochronę autentyczności budynku. Ponadto decyzje powinny zawsze uwzględniać i oceniać możliwość nieodwracalnego uszkodzenia drewna, a także połączeń drewnianych i niedrewnianych (takich jak gwoździe) podczas demontażu.
13. W miarę możliwości należy zachować dotychczasowe elementy. W przypadku, gdy konieczna jest wymiana elementu lub części elementu, powinna ona uwzględniać charakter i znaczenie jego struktury. W kulturach, w których istnieje tradycja drzewna, w interwencji można wykorzystać stare części budowlane z innych struktur.
14. Każde drewno zastępcze powinno:
  - a) być tego samego gatunku co oryginał;
  - b) pasować zawartością wilgoci do oryginału;
  - c) mieć podobne cechy ziarnistości w miejscach, w których będzie to widoczne;
  - d) być obrabiane przy użyciu podobnych metod i narzędzi rzemieślniczych jak oryginał.
15. Nie należy podejmować żadnych prób sztucznego starzenia drewna zastępczego. Nowe elementy nie powinny podważać estetyki całości. Kolorowanie wymienionych elementów w taki sposób, aby pasowały do aktualnego koloru oryginału, może być dozwolone w szczególnych przypadkach, gdy niezastosowanie się do tego skutkowałoby niedopuszczalnym pogorszeniem odbioru estetycznego i kulturowego znaczenia obiektu.
16. Nowe elementy lub ich części mogą być dyskretnie oznaczone, aby można było ich zidentyfikować w późniejszym terminie.
17. Rozważenie konkretnych wartości może być wymagane do oceny kulturowego znaczenia niektórych drewnianych budowli, takich jak budynki tymczasowe i ewoluujące.
18. W przypadku interwencji strukturę zabytkową należy rozpatrywać ją jako całość. Wszystkim materiałom, w tym elementom konstrukcyjnym, panelom wypełniającym, osłonom przed warunkami atmosferycznymi, dachom, podłogom, drzwiom i oknom itp., należy poświęcić jednakową uwagę. Co do zasady, w miarę możliwości istniejący materiał, a także wcześniejsze prace naprawcze, powinny być zachowane, jeżeli nie naruszają stateczności konstrukcji. Konserwacja powinna również obejmować wykończenia powierzchni, takie jak tynk, farba, powłoka, tapeta itp. Należy używać oryginalnych materiałów, technik i tekstur. Jeśli uważana jest za bezwzględnie konieczną odnowa lub wymiana zniszczonych wykończeń powierzchni, pożądane jest użycie pasujących materiałów i technik.
19. Rozpatrując elementy konstrukcyjne należy zauważyć, że:
  - a) jeśli konstrukcja ma zadowalającą wydajność, a jej zastosowanie, rzeczywiste warunki i reżim obciążenia pozostają niezmiennione, można ją odpowiednio wzmocnić, po prostu naprawiając/stabilizując niedawne uszkodzenia i awarie zmniejszające wytrzymałość;

- b) jeśli ostatnio dokonano zmian lub jakakolwiek proponowana zmiana użytkowania spowodowałaby bardziej uciążliwe obciążenie, potencjalną nośność należy oszacować za pomocą analizy strukturalnej przed rozważeniem wprowadzenia jakiegokolwiek dalszego wzmocnienia.
20. W żadnym wypadku nie należy przeprowadzać interwencji po prostu po to, aby konstrukcja spełniała wymagania współczesnych przepisów budowlanych.
21. Wszystkie interwencje muszą być uzasadnione w oparciu o solidne zasady strukturalne i użytkowanie.
22. Nie należy podejmować żadnych prób „korygowania” ugięć, które wystąpiły w miarę upływu czasu, a które nie mają znaczenia strukturalnego i nie stwarzają trudności w użyciu, po prostu w celu uwzględnienia obecnych preferencji estetycznych.

WSPÓŁCZESNE MATERIAŁY I TECHNOLOGIE

23. Współczesne materiały i technologie powinny być wybierane i stosowane z największą ostrożnością i tylko w przypadkach, gdy trwałość i zachowanie strukturalne materiałów i technik konstrukcyjnych zostały zadowalająco udowodnione w wystarczająco długim okresie czasu.
24. Media powinny być instalowane z poszanowaniem materialnego i niematerialnego znaczenia konstrukcji lub miejsca.
25. Instalacje powinny być zaprojektowane tak, aby nie powodować zmian istotnych warunków środowiskowych, takich jak temperatura i wilgotność.
26. Stosowanie chemicznych środków konserwujących powinno być starannie kontrolowane i monitorowane i powinno być stosowane tylko wtedy, gdy istnieje zapewniona korzyść, gdy nie wpłynie to na bezpieczeństwo publiczne i środowiskowe oraz gdy oczekuje się znacznej długoterminowej poprawy .

REJESTROWANIE I DOKUMENTACJA

27. Należy odnotować wszystkie materiały używane w interwencjach i zabiegach, zgodnie z art. 16 Karty Weneckiej i zasadami ICOMOS dotyczącymi rejestrowania zabytków, grup budynków i terenów. Cała odpowiednia dokumentacja, w tym charakterystyczne próbki zbędnych materiałów lub elementów usuniętych ze struktury oraz informacje o odpowiednich tradycyjnych umiejętnościach i technologiach, powinny być gromadzone, katalogowane, bezpiecznie przechowywane i udostępniane w stosownych przypadkach. Dokumentacja powinna również zawierać konkretne powody wyboru materiałów i metod w pracach konserwatorskich.
28. Cała powyższa dokumentacja musi być przechowywana zarówno na potrzeby przyszłej konserwacji budynku, a także jako zapis historyczny.

MONITOROWANIE I KONSERWACJA

29. Należy ustanowić spójną strategię regularnego monitorowania i codziennej konserwacji, aby opóźnić potrzebę większych interwencji i zapewnić ciągłą ochronę drewnianego dziedzictwa budowlanego i jego znaczenia kulturowego.
30. Monitorowanie powinno być prowadzone zarówno podczas, jak i po każdej interwencji w celu upewnienia się co do skuteczności stosowanych metod i zapewnienia długoterminowej wydajności drewna i wszelkich innych użytych materiałów.
31. Zapisy dotyczące wszelkich konserwacji i monitorowania powinny być przechowywane w ramach udokumentowanej historii obiektu.

ZABYTKOWE REZERWATY LEŚNE

32. Ponieważ konstrukcje drewniane mogą znajdować się w stanie podatnym na zagrożenia, ale nadal stanowią część żywego dziedzictwa i przyczyniają się do rozwoju społeczeństwa, dostępność odpowiedniego drewna jest niezbędna do ich konserwacji. Dlatego należy uznać kluczową rolę, jaką odgrywają rezerwaty leśne w samowystarczalnych cyklach konserwacji i naprawy tych drewnianych konstrukcji.
33. Instytucje odpowiedzialne za konserwację zabytków i miejsc powinny zachęcać do ochrony pierwotnych rezerwatów leśnych oraz tworzyć zapasy sezonowanego drewna odpowiednie

do konserwacji i naprawy drewnianego dziedzictwa budowlanego. Polityka ta powinna przewidywać potrzebę stosowania dużych, odpowiednio sezonowanych elementów drewnianych w przyszłych naprawach. Takie polityki nie powinny jednak zachęcać do rozległej substytucji autentycznych elementów obiektów zabytkowych, ale raczej stanowić rezerwę na remonty i drobne wymiany.

WYKSZTAŁCENIE I SZKOLENIA

34. Niezbędne jest rejestrowanie, zachowanie i odzyskiwanie tradycyjnej wiedzy i umiejętności wykorzystywanych przy budowie zabytkowej architektury drewnianej.
35. Programy edukacyjne są istotną częścią podnoszenia świadomości na temat dziedzictwa drewnianego poprzez zachęcanie do uznania i zrozumienia wartości i znaczenia kulturowego. Programy te są podstawą zrównoważonej ochrony konserwatorskiej i polityki rozwoju. Kompleksowa i zrównoważona strategia musi obejmować szczebel lokalny, regionalny, krajowy i międzynarodowy oraz powinna obejmować wszystkich właściwych urzędników, zawody, specjalności, społeczność i inne zainteresowane strony.
36. Należy wspierać programy badawcze (szczególnie na poziomie regionalnym) w celu zidentyfikowania charakterystycznych cech oraz społecznych i antropologicznych aspektów drewnianego dziedzictwa budowlanego, budynków i terenów.

SŁOWNIK POJĘĆ

Konstrukcja (rzeczownik) (*construction*): sposób, w jaki materiały są uporządkowane, zmontowane i połączone w całość¹; czynność konstruowania; zbudowany obiekt. (Patrz również „Struktura” poniżej).

Znaczenie kulturowe (*cultural significance*): estetyczne, historyczne, archeologiczne, antropologiczne, naukowe, technologiczne, społeczne, duchowe lub inne niematerialne wartości dziedzictwa struktury lub miejsca dla przeszłych, obecnych lub przyszłych pokoleń.

Ewoluujące budynki (*evolving buildings*): te, które zachowują aktywną rolę społeczną w dzisiejszym społeczeństwie ściśle związanym z tradycyjnym sposobem życia, i w których proces ewolucji jest nadal w toku. Jednocześnie struktury takie wykazują istotne materialne dowody na ich ewolucję w czasie.

Obiekt (*fabric*): wszystkie fizyczne materiały konstrukcji lub miejsca, w tym komponenty, osprzęt, zawartość i przedmioty.

Dziedzictwo niematerialne (*intangible heritage*): tradycyjne procesy związane z tworzeniem i wykorzystywaniem dziedzictwa zbudowanego z drewna.

Wzmocnienie (*reinforcement*): działania prowadzone w celu zwiększenia wydajności konstrukcyjnej elementu, zespołu elementów lub konstrukcji.

Naprawa (*repair*): każde działanie mające na celu odzyskanie wydajności strukturalnej, integralności estetycznej i/lub ukończenie ich, części lub całości drewnianego dziedzictwa budowlanego. Wiąże się to z żmudną interwencją w historyczną obiekt, mającą na celu zastąpienie tylko zepsutych części, a w przeciwnym razie pozostawienie struktury i materiałów nienaruszonych.

Struktura (rzeczownik) (*structure*): stabilny zespół elementów zaprojektowanych i skonstruowanych tak, aby funkcjonowały jako całość w bezpiecznym podtrzymywaniu i przenoszeniu przyłożonych obciążeń na podłoże².

1 Ching, Francis DK (1995) *A Visual Dictionary of Architecture*. New York: John Wiley & Sons.

2 Ibidem.

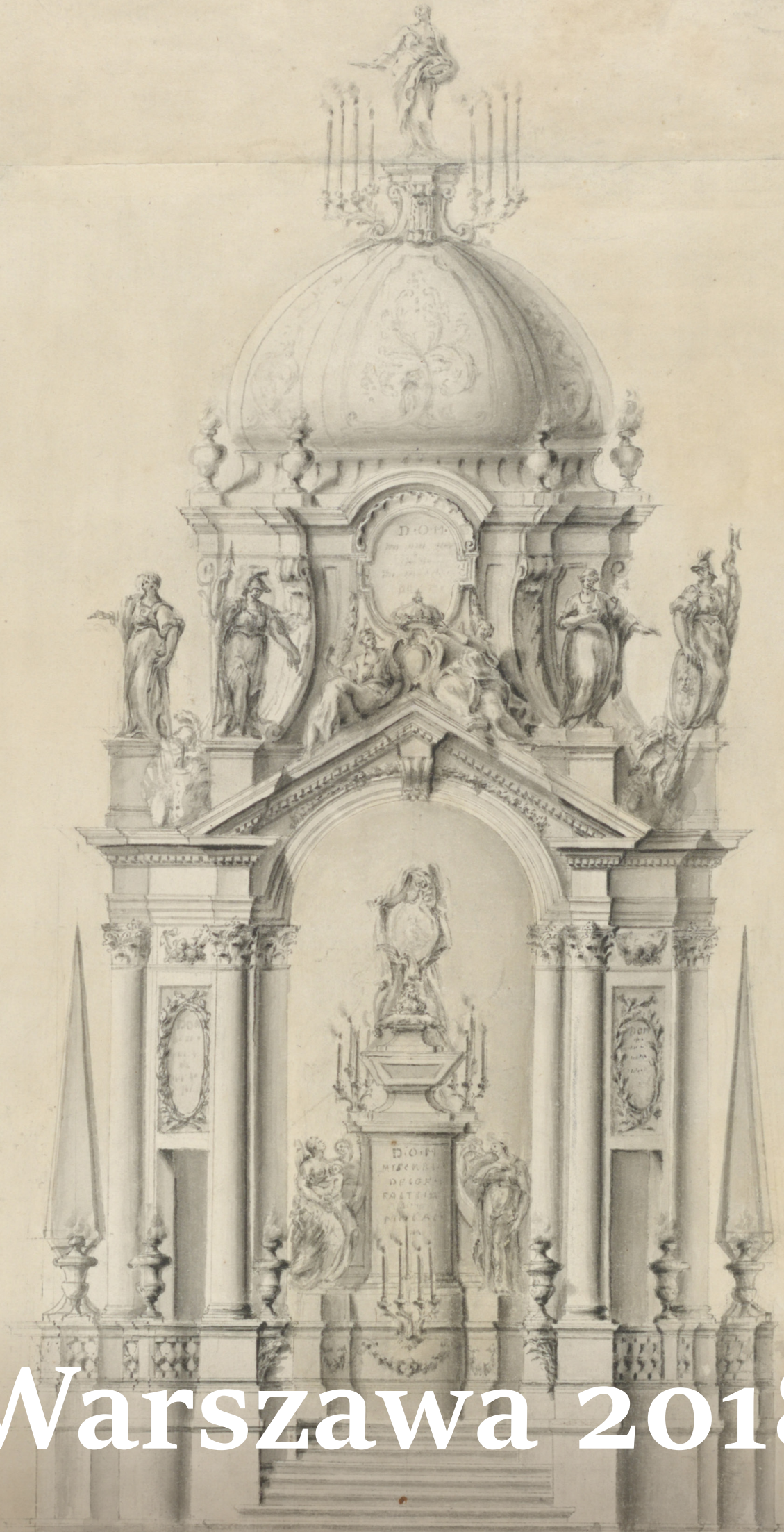
Tymczasowe konstrukcje (*temporary structures*): te, które są budowane, używane i demonstrowane okresowo w ramach ceremonii lub innych działań kultury lub narodu i ucieleśniają tradycje, rzemiosło i tradycyjną wiedzę.

Tłumaczenie: Paweł Chrapowicki

Źródło: https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/GA2017_6-3-4_WoodPrinciples_EN_adopted-15122017.pdf (dostęp: 20.06.2023)

GA 2017 6-3-4 – Teksty doktrynalne

Ver. 30/07/2017

Warszawa 2018

REKOMENDACJA WARSZAWSKA W SPRAWIE ODBUDOWY I REKONSTRUKCJI DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Konferencja „Odbudowa światowego dziedzictwa – wyzwania”
United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organisation
World Heritage Centre
Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej

1. **My, 200 uczestników z ponad 30 krajów reprezentujących różne regiony świata**, w tym instytucje z Polski, Światowy sojusz na rzecz przeciwdziałania kryzysom miejskim, ICOMOS, ICCROM, Bank Światowy, UNISDR i UNESCO, zgromadzeni na Zamku Królewskim w Warszawie z okazji międzynarodowej konferencji o rekonstrukcji pt. „Odbudowa światowego dziedzictwa – wyzwania” (6-8 maja 2018 r.), pragniemy wyrazić naszą wdzięczność i słowa uznania dla polskich władz za gościnność i intelektualne przewodnictwo oraz za zapewnienie w Warszawie forum do refleksji nad zasadami, którymi należy się kierować przy odbudowie i rekonstrukcji dóbr światowego dziedzictwa po zniszczeniach w wyniku konfliktów zbrojnych lub katastrof spowodowanych siłami przyrody, zgodnie z decyzją 41 COM 7 Komitetu Światowego Dziedzictwa, przyjętą w lipcu 2017 r. w Krakowie.
2. **Uznając** Warszawę, która była miejscem obrad, za najbardziej istotny i inspirujący punkt odniesienia dla naszych rozważań, biorąc pod uwagę tragedię umyślnego zniszczenia miasta podczas II wojny światowej, a następnie służącą przykładem odbudowę jego historycznego centrum, stanowiącą dowód siły ducha i determinacji narodu polskiego w odbudowaniu tożsamości kulturowej, potwierdzonej wpisem „Historycznego Centrum Warszawy” na Listę światowego dziedzictwa UNESCO w 1980 r. oraz wpisem „Archiwum Biura Odbudowy Stolicy” (Archiwum BOS) na Listę Pamięci Świata UNESCO w 2011 r.
3. **Wyrażając** głębokie zaniepokojenie rosnącym oddziaływaniem konfliktów zbrojnych i katastrof naturalnych na ważne miejsca dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, w tym na dobra światowego dziedzictwa, które to w ostatnich latach spowodowało ich rozległe zniszczenia na skalę porównywalną do zniszczeń powstałych w wyniku II wojny światowej, w szczególności w historycznych obszarach miejskich i na stanowiskach archeologicznych.
4. **Potępiając** z całą stanowczością liczne umyślne ataki na dobra kultury i wszelkie formy polityki „czystek” na tle kulturowym, mające na celu likwidację różnorodności, podsycanie do przemocy na tle religijnym i pozbawienie dotkniętej tragedią ludności możliwości korzystania z praw człowieka, w tym praw kulturalnych.
5. **Mając świadomość** istnienia stosownych międzynarodowych instrumentów prawnych i przyjętej doktryny dotyczącej dziedzictwa kulturowego oraz potrzeby zagwarantowania, w kontekście Konwencji światowego dziedzictwa¹, by proces rekonstrukcji był podejmowany wyłącznie w wyjątkowych okolicznościach, w sposób zapewniający ochronę wyjątkowej uniwersalnej wartości danego dobra i spełnienie warunków autentyczności i integralności.
6. **Uznając** jednocześnie uzasadnione dążenie zainteresowanych społeczności do przezwyciężenia traumy wynikającej z konfliktów, wojen i katastrof naturalnych poprzez jak najszybsze odbudowywanie miast i wsi – a w szczególności ich zniszczonego dziedzictwa kulturowego – jako sposobu potwierdzenia ich tożsamości, przywrócenia godności oraz stworzenia warunków zrównoważonej odbudowy społecznej i gospodarczej.
7. **Uważając ponadto**, że odbudowa dziedzictwa kulturowego utraconego i częściowo zniszczonego w wyniku konfliktu zbrojnego stwarza jedyne w swoim rodzaju możliwości, zwłaszcza w zakresie procesów stabilizacji, wspierania wzajemnego uznania, promowania dialogu i tworzenia podstaw do pojednania między wszystkimi grupami społecznymi, szczególnie na obszarach charakteryzujących się dużą różnorodnością kulturową i/lub przyjmujących znaczną liczbę uchodźców z innych krajów i/lub uchodźców wewnętrznych, co w przyszłości może skutkować nowym podejściem do procesu odbudowy i rekonstrukcji.
8. **Uznając również**, na podstawie niedawnych doświadczeń w zakresie odbudowy dziedzictwa kulturowego w krajach dotkniętych konfliktami zbrojnymi i katastrofami naturalnymi,

¹ 1 Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego (1972), Dz. U. z dnia 30 września 1976 r., jest dostępna na stronie internetowej: http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Konwencja_o_ochronie_swiatowego_dziedzictwa.pdf (8.08.2018).

a także przeglądu licznych wcześniejszych studiów przypadków oraz licznych spotkań i warsztatów na ten temat, które odbyły się w wielu częściach świata, fakt, że dziedzictwo kulturowe jest ściśle powiązane z kwestiami humanitarnymi, bezpieczeństwa oraz budowania pokoju, i jako takie nie powinno być rozpatrywane w oderwaniu od innych szerszych kwestii społecznych, gospodarczych i środowiskowych w kontekście polityki oraz planów odbudowy i rekonstrukcji po zakończeniu konfliktu lub katastrofie naturalnej.

9. **Mając na uwadze** art. 5 Konwencji światowego dziedzictwa, wzywający Państwa-Strony, aby prowadziły „politykę ogólną zmierzającą do wyznaczenia dziedzictwu kulturalnemu i naturalnemu odpowiedniej funkcji w życiu zbiorowym”, oraz dokument z 2015 r. pn. Polityka w sprawie włączenia perspektywy zrównoważonego rozwoju do procesów Konwencji światowego dziedzictwa², jesteśmy przekonani, że każde pokolenie ma prawo wносить wkład w dorobek ludzkości oraz przyczynić się do dobrobytu obecnych i przyszłych pokoleń, między innymi poprzez przystosowywanie się do naturalnych i historycznych procesów zmian i transformacji.
10. **Świadomi** również nowych możliwości, jakie stwarzają rozwijające się technologie, w szczególności w zakresie cyfrowego zapisu 3D i odtwarzania w wysokiej jakości materialnych atrybutów dóbr dziedzictwa kulturowego, a także związanych z tym wątpliwości etycznych dotyczących ich ewentualnej odbudowy.
11. **Uważając**, że istnieje potrzeba opracowania dalszych wytycznych, aby pomóc Państwom-Stronom, zarządcom miejsc, specjalistom i społecznościom w rozwiązywaniu wielopłaszczyznowych problemów, jakie niesie ze sobą odbudowa, z należyтым uwzględnieniem kontekstu społecznego i gospodarczego, krótko- i długoterminowych potrzeb odnoszących się do dóbr dziedzictwa oraz ich wyjątkowej uniwersalnej wartości (ang. Outstanding Universal Value – OUV).

W związku z tym, w oparciu o dyskusje prowadzone podczas konferencji, **proponujemy następujące zasady, których lista nie jest wyczerpująca:**

TERMINOLOGIA

W sytuacjach następujących po zakończeniu konfliktu i ustaniu katastrofy nadrzędnym celem staje się odrodzenie społeczeństwa. Służy temu umacnianie pokoju i bezpieczeństwa oraz przywracanie lub ulepszanie zasobów, systemów i działań gospodarczych, materialnych, społecznych, kulturowych i środowiskowych danej społeczności lub społeczeństwa dotkniętego skutkami konfliktu lub katastrofy, zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju i zasadą „lepszego odbudowy” (ang. *build back better*). Istotnym elementem tego procesu jest odbudowa (przywracanie do funkcjonowania) dziedzictwa, co może obejmować również rekonstrukcję. Określenie „rekonstrukcja” w kontekście światowego dziedzictwa jest rozumiane jako proces techniczny mający na celu przywrócenie zasobów materialnych i infrastruktury, które zostały zniszczone lub poważnie ucierpiały w następstwie konfliktu zbrojnego czy katastrofy naturalnej. Ważne jest, aby w tym kontekście podkreślić, że tego typu rekonstrukcja dóbr materialnych musi uwzględniać związane z nimi praktyki niematerialne, wierzenia i tradycyjną wiedzę, które są niezbędne dla podtrzymania wartości kulturowych społeczności lokalnych.

WARTOŚCI

Przed podjęciem jakiegokolwiek decyzji dotyczącej propozycji odbudowy i rekonstrukcji dziedzictwa, konieczne jest zrozumienie wartości, które uzasadniały wpisanie danego dobra na Listę światowego dziedzictwa i związanych z nim atrybutów. Równie istotne jest zrozumienie i włączenie do procesu odbudowy wartości dziedzictwa określonych przez społeczności lokalne, w tym nowych wartości wynikających z traumatycznych wydarzeń związanych z jego zniszczeniem, wraz z ich odpowiednimi materialnymi atrybutami i związanymi z nimi niematerialnymi praktykami kulturowymi oraz wiedzą tradycyjną. Ocena autentyczności powinna uwzględniać uznane wartości dobra zgodnie z Dokumentem z Nara o autentyczności z 1994 roku³, podkreślając zarówno wartości materialne, jak i pozostałe.

2 Wersja angielska i francuska dokumentu jest dostępna na stronie internetowej: <https://whc.unesco.org/en/sustainabledevelopment/> (8.08.2018).

3 Wersja polska dokumentu jest dostępna na stronie internetowej: <https://www.nid.pl/upload/iblock/707/70754565f4de522132f2372a798c314e.pdf> (8.08.2018).

DOKTRYNA KONSERWATORSKA

Przy podejmowaniu decyzji o odbudowie i rekonstrukcji należy wziąć pod uwagę doktrynę konserwatorską, która ma na celu ochronę wyjątkowej uniwersalnej wartości dobra. Począwszy od lat dziewięćdziesiątych XX wieku, w wyniku wprowadzenia koncepcji krajobrazu kulturowego i Dokumentu z Nara o autentyczności z 1994 r. nastąpiła zmiana doktryny idąca w kierunku uwzględniania wymiaru niematerialnego. Występowanie związków z dziedzictwem niematerialnym należy ujmować w ramach istniejącej doktryny konserwatorskiej.

SPOŁECZNOŚCI

Decyzje o odbudowie i rekonstrukcji powinny być podejmowane w oparciu o podejście ukierunkowane na ludzi i w pełni angażować społeczności lokalne oraz, w określonych przypadkach, ludność rdzenną, a także inne zainteresowane strony. Odbudowa i rekonstrukcja powinny umożliwiać ludziom łączność z ich dziedzictwem, tożsamością i historią. Przy odbudowie dziedzictwa należy brać pod uwagę sprawiedliwość społeczną i tytuły własności oraz stosować podejście oparte na prawach, które zapewniłyby pełne uczestnictwo w życiu kulturalnym, wolność wypowiedzi i dostęp do dziedzictwa kulturowego wszystkim osobom i grupom, w tym, w określonych przypadkach, uchodźcom z innych krajów i uchodźcom wewnętrznym. Jest ważne, aby w każdym programie odbudowy określić prawa kulturalne i ich posiadaczy oraz uzyskać ich uprzednią i świadomą zgodę na kluczowe decyzje, zgodnie z odpowiednimi zapisami Wytycznych operacyjnych do realizacji Konwencji światowego dziedzictwa⁴ oraz dokumentu z 2015 r. pn. Polityka w sprawie włączenia perspektywy zrównoważonego rozwoju do procesów Konwencji światowego dziedzictwa.

CZAS NA REFLEKSJĘ

Uznając potrzebę jak najszybszego powrotu, należy poświęcić wystarczająco dużo czasu na refleksję przed podjęciem decyzji. Decyzje powinny zapadać stopniowo i komplementarnie z uwzględnieniem faktu, że po traumatycznych wydarzeniach następują zmiany wartości, a także biorąc pod uwagę wyzwania związane z zapewnieniem w pełni integracyjnego i partycypacyjnego procesu konsultacji oraz złożone relacje między dziedzictwem kulturowym a innymi potrzebami społecznymi w kontekście odbudowy i rekonstrukcji po zakończeniu konfliktu czy po katastrofie.

ODPORNOŚĆ, UMIEJĘTNOŚCI I ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ

Budowanie odporności (przygotowanie) na ewentualność zniszczeń i katastrof ma zasadnicze znaczenie dla sprostania takim sytuacjom. Przy odbudowie dziedzictwa kulturowego w następstwie konfliktu zbrojnego lub katastrofy naturalnej konieczne jest ograniczenie istniejących słabości strukturalnych i społecznych, między innymi poprzez zastosowanie zasady „lepszego odbudowy” (ang. *build back better*) oraz poprawę jakości życia, przy jednoczesnym zachowaniu w jak największym stopniu wartości kulturowych. Niezbędne jest również inwestowanie w długoterminowe budowanie umiejętności w zakresie zarządzania ryzykiem w związku z katastrofami i w dziedzinie technik konserwatorskich, zwłaszcza w odniesieniu do rzemieślników, w celu zapewnienia zrównoważonej przyszłości miejsc dziedzictwa.

PAMIĘĆ I POJEDNANIE

Upamiętnienie zniszczeń powinno być rozważane pod kątem dobra danej społeczności i zainteresowanych stron. Można to osiągnąć, w zależności od sytuacji, poprzez interpretację lub prezentację miejsca, zachowując wybrane pozostałości po zniszczeniach w celach związanych z właściwym upamiętnieniem, edukacją i informowaniem odwiedzających. W odniesieniu do odbudowy i rekonstrukcji po konfliktach zbrojnych, tego typu miejsca powinny w jak największym stopniu uwzględniać wspólną narrację traumatycznych wydarzeń, które doprowadziły do zniszczenia, odzwierciedlającą poglądy wszystkich grup społecznych, tak aby wspierać wzajemne zrozumienie i spójność społeczną oraz stworzyć warunki dla pojednania.

4 Wersja angielska i francuska dokumentu jest dostępna na stronie internetowej: <https://whc.unesco.org/en/guidelines/> (8.08.2018).

DOKUMENTACJA

Właściwa dokumentacja i inwentaryzacja, w tym dokumentacja metod budowlanych, ma kluczowe znaczenie dla pomyślnej odbudowy dziedzictwa kulturowego oraz zapewnienia ochrony jego wyjątkowej uniwersalnej wartości oraz spełnia kryteria autentyczności i integralności. Dokumentacja i jej regularne aktualizowanie, przy jak najlepszym wykorzystaniu możliwości oferowanych przez nowe technologie, są istotnym elementem zarządzania wszystkimi miejscami, tak aby w przypadku katastrofy dostępne dane stanowiły podstawę działań podejmowanych po traumatycznych wydarzeniach. Ważne jest również dokumentowanie czynności wykonywanych w trakcie i po rekonstrukcji. Proces ten nie powinien ograniczać się do materialnych aspektów budynków, miejsc i zbiorów, lecz uwzględniać również związki społeczne i gospodarcze między nimi a społecznościami. W przypadku braku dokumentacji technicznej, w określonych sytuacjach wskazówek przy odbudowie może dostarczać tradycyjna wiedza i pamięć społeczna związana z danym miejscem. Mając na uwadze przyszłe potrzeby, ważne jest również dokumentowanie procesu podejmowania decyzji w trakcie rekonstrukcji.

ZARZĄDZANIE

Kluczem do udanej rekonstrukcji dziedzictwa kulturowego jest ustanowienie takiego systemu zarządzania, który umożliwi proces pełnego uczestnictwa i jest oparty na wszechstronnej analizie kontekstu i jasnej strategii działania, w tym mechanizmów koordynacji podmiotów krajowych i międzynarodowych, a także jest wspierany przez skuteczną politykę komunikacji społecznej. W tym procesie istotne jest, aby troska o dziedzictwo kulturowe została włączona do polityki i planów innych sektorów zaangażowanych w działania na rzecz odbudowy i rekonstrukcji, w tym budownictwa mieszkaniowego, infrastruktury, rozwoju gospodarczego, edukacji i komunikacji, między innymi poprzez odpowiednie mechanizmy koordynacji międzyinstytucjonalnej.

PLANOWANIE

Zasadnicze znaczenie ma opracowywanie projektów odbudowy i rekonstrukcji dziedzictwa w szerszym kontekście planowania urbanistycznego, z uwzględnieniem zarówno atrybutów materialnych, jak i sieci powiązań i zastosowań, z którymi są one związane. Istnieje wiele narzędzi planistycznych służących opracowywaniu specjalnych planów i projektów mających na celu odbudowę i rekonstrukcję dziedzictwa. Szczególnie użyteczne w kontekście miejskim jest podejście oparte na koncepcie Historycznego krajobrazu miejskiego (ang. Historic Urban Landscape – HUL)⁵. Władze powinny wykorzystywać tego typu narzędzia w celu opracowania wytycznych dla lokalnych właścicieli w kwestiach dotyczących materiałów, typologii i kolorystyki, aby określić ogólne podejście do odbudowy i rekonstrukcji dziedzictwa kulturowego, przy jednoczesnym zapewnieniu elastyczności tego procesu. Strategie w zakresie planowania odbudowy dziedzictwa powinny również uwzględniać jako priorytet inwestowanie w rewitalizację otwartych przestrzeni publicznych, ponieważ są one elementem umożliwiającym angażowanie społeczności w podejmowanie decyzji o przyszłości swoich miast. Ważne jest również, aby w pracach planistycznych były w pełni uwzględniane kwestie własności i przepisy prawne.

EDUKACJA I PODNOSZENIE ŚWIADOMOŚCI

Jednym z istotnych sposobów zapobiegania niszczeniu dziedzictwa kulturowego i wspierania jego odbudowy po zakończeniu konfliktu zbrojnego czy katastrofy naturalnej jest promowanie wiedzy, doceniania i poszanowania różnorodności kultur i dziedzictwa, w szczególności poprzez programy edukacyjne na wszystkich poziomach nauczania oraz inicjatywy na rzecz podnoszenia świadomości.

5 Zalecenia UNESCO w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego są dostępne na stronie internetowej: http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Rekomendacje/rekomenkrajobraz.pdf (8.08.2018).

PONIŻSZE REKOMENDACJE KIERUJEMY DO:

Komitetu Światowego Dziedzictwa

Opracowanie wytycznych dotyczących odbudowy i rekonstrukcji dóbr światowego dziedzictwa, w tym poradników (ang. Resource Manuals), dalsze opracowywanie studiów przypadków i przykładów najlepszych praktyk, z uwzględnieniem zasad wymienionych powyżej.

Państw-Stron Konwencji światowego dziedzictwa

Wykorzystanie konceptu Historycznego krajobrazu miejskiego (HUL), a także zintegrowanego podejścia do zarządzania w celu osiągnięcia całościowego podejścia do rekonstrukcji umożliwiającego odbudowę po katastrofie.

Organizacji doradczych

Rozważenie wyjaśnienia doktryny konserwatorskiej, w zakresie dotyczącym rekonstrukcji, poprzez przegląd dotychczasowego dorobku kart, deklaracji i rekomendacji, dalsze opracowywanie studiów przypadków, jak również udzielanie, w razie potrzeby, konkretnych porad Państwom-Stronom.

UNESCO, Banku Światowego oraz innych agend ONZ i organów międzynarodowych

Potwierdzenie, że dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze, w tym światowe dziedzictwo, stanowi istotny i integralny element odbudowy i rozwoju zrównoważonych społeczności w dążeniu do realizacji Agendy zrównoważonego rozwoju 2030 oraz zapewnienie w związku z tym niezbędnych mechanizmów koordynacji na poziomie międzynarodowym.

Warszawa, 8 maja 2018 r.

Minorka 2018

NAJLEPSZE PRAKTYKI DOTYCZĄCE ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA: DZIAŁANIA ZINTEGROWANE (WERSJA ROBOCZA)

III Międzynarodowa Konferencja
na temat Najlepszych Praktyk w Dziedzictwie Światowym

I. WPROWADZENIE

Niniejszy dokument jest syntezą czterodniowej debaty na temat zarządzania światowym dziedzictwem kulturowym z perspektywy Działań Integralnych (Integral Actions). Odbyło się ono z udziałem ponad 120 profesjonalistów z 40 krajów, oraz uczestników, którzy śledzili nasze media społecznościowe (prawie 2500 osób). Zbiera on propozycje, które dyskutowano na III Międzynarodowej Konferencji na temat Najlepszych Praktyk w Dziedzictwie Światowym, która odbyła się w Minorce w dniach 2–5 maja 2018 r., a także odzwierciedla obawy, które nas najbardziej niepokoją.

Było to trzecie spotkanie poświęcone tej problematyce, potwierdzające z jednej strony fakt, że konferencje te są tygłem zbiorowego generowania wiedzy pochodzącej z projektów naukowych, a z drugiej pokazują zaangażowanie Consell de Menorca w debatę na temat najlepszych praktyk w dziedzictwie kulturowym. W tym sensie dokument ten poprzedziły dwie publikacje: jedna wydana w *Proceedings of the I International Conference on Best Practices in World Heritage: Archeology*, z której cieszyliśmy się na tej samej wyspie Minorce w 2012 r., oraz druga opublikowana w 2015 r.: *Proceedings of the II International Conference on Best Practices in World Heritage: People and Communities*, także w tym samym miejscu. W związku z tym, aby nie powtarzać zbyt wiele, zaleca się zapoznanie z wcześniejszymi dokumentami, aby ocenić te praktyki i informacje, które nie pojawiają się w niniejszym dokumencie, a także odpowiedzieć na potrzeby, które są podstawowe dla kompleksowego zarządzania.

Dokument jest odpowiedzią na wysiłki tej społeczności i został opracowany w oparciu o przygotowany proces partycypacyjny, który trwał przez całe wydarzenie i za pośrednictwem mediów społecznościowych: na sali obrad, w formie referatów, wykładów i pisemnych propozycji (naklejek); również w warsztatach poświęconych konkretnym tematom oraz w konsultacjach ostatniego popołudnia konferencji z dużą grupą, opartych na podsumowaniu wkładów prezentowanych w poprzednich dniach. Następnie projekt dokumentu został wysłany do uczestników i komitetów, a tekst został upubliczniony w mediach społecznościowych, aby zachęcić tych, którzy chcą wnieść w niego swój wkład.

Na tej podstawie proponuje się następujący tekst, który składa się z dwóch części: kluczowych zagadnień dotyczących integralnych działań w ramach Światowego Dziedzictwa oraz najlepszych praktyk, które pomogą nam je ulepszyć. Głównym celem jest wykorzystanie go jako narzędzia pracy, które może pokazać nowe lub alternatywne sposoby radzenia sobie z wyzwaniami, przed którymi stoi zarządzanie światowym dziedzictwem w XXI wieku.

II. OBSZARY TEMATYCZNE

1. Światowe dziedzictwo w XXI wieku

Nasze poprzednie dokumenty nawiązywały już do tego tematu i odwołujemy się do nich, aby podkreślić znaczenie przemyślenia Konwencji Światowego Dziedzictwa, zrozumienia, że Wyjątkowa Uniwersalna Wartość zmienia się w czasie, tak jak robią to nasze społeczeństwa, oraz pamiętania o tym, że w XXI wieku nie da się mówić o Światowym Dziedzictwie, jeśli nie jest ono zintegrowane ze strategiami społecznymi i zawiłościami, w których żyjemy i jeśli nie odpowiada poszukiwaniu lepszej jakości życia dla wszystkich.

Zgodnie z tymi założeniami i przesłaniem Organizacji Narodów Zjednoczonych, w nawiązaniu do wpisanych na listę materialnego i niematerialnego dziedzictwa światowego dóbr kulturo-

wych, chcielibyśmy przywołać w tym miejscu Cele Zrównoważonego Rozwoju i Agendę 2030. Wydaje się, że istnieją co najmniej cztery z tych celów, w których Światowe Dziedzictwo ma duże znaczenie: numer 1 (położyć kres ubóstwu we wszystkich jego formach i wszędzie), numer 4 (zapewnić integrację i wysokiej jakości edukację dla wszystkich), numer 5 (uzyskać równość płci) i numer 11 (zrównoważone miasta i społeczności).

Obiekty światowego dziedzictwa są szczególnie widoczne i generują cały zestaw przepisów ochronnych. Oznacza to, że przynajmniej na początku trzeba zastanowić się, jakie działania zostaną podjęte w obszarze dóbr kulturowych, a także uwzględnić te głosy przy podejmowaniu decyzji. Mogłoby to stworzyć możliwości, które pozwoliłyby uwzględnić inne interesy i potrzeby społeczne, a nie uzasadniać te cele względami czysto ekonomicznymi.

2. Wartość kompleksowego zarządzania

Nominowane obiekty światowego dziedzictwa są lub powinny być postrzegane jako zbiorowa własność całej ludzkości. Z tego powodu zarządzanie nimi staje się jeszcze bardziej złożone, gdy nabierają wymiaru międzynarodowego, oprócz wymiaru krajowego, regionalnego i lokalnego, który już posiadają. W tym sensie istnieje wielu interesariuszy zajmujących się zarządzaniem dziedzictwem, badaniami i uspołecznieniem: grupy interesu, administratorzy publiczni, specjaliści ds. dziedzictwa, badacze, społeczności lokalne itp.

Pełne i przejrzyste zaangażowanie zainteresowanych stron powinno rozpocząć się od ustanowienia mechanizmów koordynacji, konsensusu i współpracy, pozwalających na zarządzanie każdym dobrem dziedzictwa w jego szerszym kontekście fizycznym i społecznym. Działania i podejście oparte na współpracy mogłyby zrównoważyć asymetrię uprawnień (politycznych, gospodarczych itp.) w podejmowaniu decyzji, a także zapewnić elastyczność ram instytucjonalnych poprzez znalezienie instrumentów łączących rządy, ludność i instytucje zajmujące się edukacją i badaniami. Jednocześnie na arenie międzynarodowej konieczne jest ustanowienie kanałów komunikacji między społeczeństwem obywatelskim, społecznościami lokalnymi i zainteresowanymi stronami zaangażowanymi w Komitet Światowego Dziedzictwa UNESCO i ich organami doradczymi, w celu promowania lokalnego monitoringu jako sposobu zaangażowania i podziału odpowiedzialności. Mając świadomość, że właściwe zarządzanie dobrami kultury wymaga wielowymiarowego i kompleksowego podejścia, stoimy na stanowisku, że zarządzanie dobrami światowego dziedzictwa, nawet przy większej artykulacji, nie może ignorować spójności między wymiarem naukowym a technicznym, polityczno-administracyjnym i społeczno-kolektywnym. Dlatego kompleksowe działania są rozumiane jako mające na celu zrównoważenie trzech wymiarów Światowego Dziedzictwa, które zapewniają trwałość nominowanego dobra kultury, sprzyjając jego wykorzystywaniu i zawłaszczaniu lub przywłaszczaniu przez społeczność (lokalną i nielokalną), wraz z wartościami, które są uważane za powód jego konserwacji, zachowania lub ochrony.

3. Światowe dziedzictwo z perspektywy ekologicznej

Rozumiemy, że tradycyjny podział między dziedzictwem kulturowym a przyrodniczym, między człowiekiem a jego środowiskiem nie odzwierciedla scenariusza ewolucji człowieka ani jego historii. W tym sensie nie możemy rozważać tych dwóch wymiarów jako niepołączonych obszarów, ponieważ to, co naturalne jest również konstrukcją pojęciową stworzoną przez człowieka, dlatego ma sens tylko z perspektywy naszego gatunku. Wyjście poza statyczną wizję dziedzictwa, jako metaforę istot żywych: stoimy na stanowisku, że ona ewoluuje lub przekształca się. Dziedzictwo czyni to w wyniku interakcji w czasie ze środowiskiem naturalnym lub ekosystemem jego najbliższego otoczenia. W tym sensie podejście do dziedzictwa kulturowego ulega zmianie, promując integracyjną wizję, która dotyczy relacji między ludźmi a naturą i odzwierciedla holistyczne podejście do znaków tożsamościowych społeczeństwa. Oznacza to, że możemy mówić o integralnym dziedzictwie, jako wyrazie cenionego terytorium ze względu na jego walory kulturowe i przyrodnicze, a także za działalność, którą ludzie w nim rozwinęli.

Uważamy również, że konieczne jest zastosowanie ekosystemowego trendu podejścia do zarządzania Światowym Dziedzictwem i że jest on podstawą intencjonalnego zrównoważonego rozwoju.

4. Zrównoważony rozwój: w kierunku wspólnej gospodarki opartej na wzajemnym uczeniu się

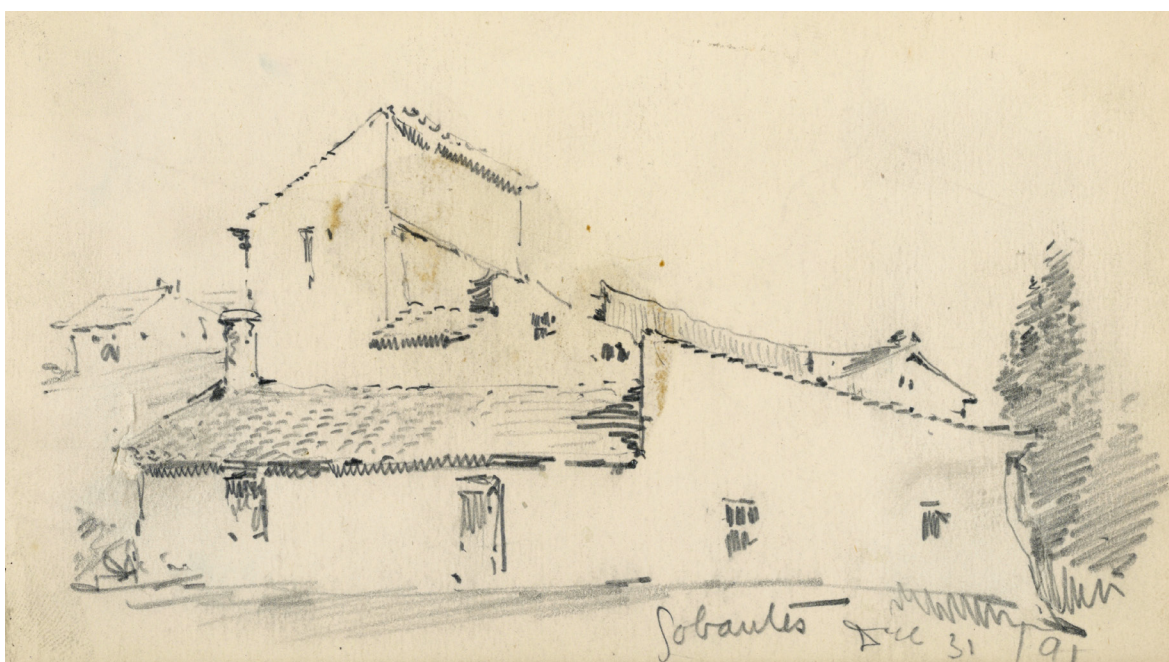
Znaczenie uczenia się pozaformalnego i nieformalnego zostało już podkreślone na konferencji w 2015 r., ale potrzeba wspierania poczucia wspólnoty poprzez nie i dzielenia się uczeniem się międzypokoleniowym staje się coraz bardziej oczywista. Jest to element projektu dobrej

strategii interpretacyjnej i skutecznych kanałów komunikacji, tak aby nabywca wiedzy o dziedzictwie posiadał jej pełny zakres, jaki powinien posiadać.

Zawsze mówi się, że edukacja w zakresie dziedzictwa jest często jedynym sposobem, który zapewnia trwałość dóbr kultury w przyszłości. Kształcenie w zakresie dziedzictwa kulturowego powinno być nie tylko specjalizacją, ale nadal, do dziś, nierozstrzygniętą kwestią w procesie formalnej edukacji obywatelskiej i powinno być częścią podstawowych programów szkoleniowych, zwłaszcza w dzieciństwie i młodości, aby zapewnić im przyszłość. Rozwój empatii wobec znaków tożsamości, które reprezentują kulturę lub społeczeństwo, oraz pokoleniowa ciągłość pamięci zbiorowej powinny być nie tylko przekazywane przez rodziców dzieciom, ale także włączane w sposób przekrojowy do programów edukacyjnych w szkołach, na uczelniach wyższych itp. w sposób analogiczny do świadomości znaczenia troski o środowisko i jego ochronę. Chociaż niektóre miejsca i państwa wkładają wiele wysiłku w edukację w obszarze dziedzictwa, generalnie prezentuje ona zobiektywizowane podejście lub traktuje poszczególne dobra jako pojedyncze elementy, które są wspólne i podstawowe dla życia w społeczeństwie, takie jak te związane z gospodarką. Chociaż ignorujemy ekonomiczną stronę naszego wspólnego dziedzictwa, ponieważ uważamy je za część kapitalistycznych spekulacji lub rozumiemy, że nie ma w nim spojrzenia na sprawiedliwość społeczną, nie możemy posunąć się naprzód w przywłaszczaniu sobie naszej wspólnej przeszłości i płynących z niej korzyści dla całej ludzkości. Ponowne połączenie wartości ekonomicznych ze społeczną i zaangażowaną wizją jest aktualnym tematem zarządzania światowym dziedzictwem i nie można się nim zająć bez znajomości systemu rynkowego, w którym żyjemy.

5. Poza uczestnictwem społeczności: współodpowiedzialność w podejmowaniu decyzji

Odwołujemy się do dokumentu najlepszych praktyk z 2015 r., aby rozwinąć ten punkt. Po raz kolejny okazuje się, że nie pokonaliśmy jeszcze teoretycznego progu partycypacji społecznej. Niestety, środki ochrony światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego nie były tak respektowane, jak byśmy chcieli, odkąd podjęto decyzję o uznaniu ich za takie. Mimo że organy polityczne zachęcały do promowania wielu z tych stwierdzeń, wydaje się, częściowo zapomniano zaangażowanie poczynione wspólnie z UNESCO oraz co oznacza uznanie tej rangi. Odgórnie rzecz biorąc, zweryfikowaliśmy, że systemy zarządzania nie potrafią zaangażować ludności żyjącej wokół obiektów Światowego Dziedzictwa, bez względu na to czy ludzie ci są bezpośrednimi spadkobiercami tych, którzy zabiegali o ten tytuł, czy przyszli później. Chociaż można znaleźć „dobre intencje”, które inkorporują głosy społeczności lokalnych w podejmowaniu decyzji, mechanizmy te nie są skuteczne i często nie osiągają swojego udziału i skutecznego zaangażowania. Często wynika to z faktu, że są one rozpatrywane tylko w ramach polityki

Arnold William Brunner, Domy w Sobantes, 1891

faktów dokonanych i odwrócenia w środkach, formach i oświadczeniach. Wydaje się to nie do przyjęcia ze strony kadry zarządzającej i politycznej, kiedy to mogłoby być najlepszym rozwiązaniem dla pokojowego współistnienia i wspólnego, dochodowego interesu w odniesieniu do dóbr kultury ogłaszanych przez UNESCO.

Podobne problemy znajdujemy u tych, którzy odwiedzają te miejsca i w ich postawach. Tarcia między obiema grupami, odwiedzającymi i mieszkańcami (przypominamy o ich braku wewnętrznej jednorodności i mamy świadomość, że uogólniamy i upraszczamy oraz że istnieją wyjątki) eskalowane są przez masową turystyką. Chociaż zbyt często dzielą oni tę samą niewiedzę na temat tego, czym jest Światowe Dziedzictwo i co ma oznaczać.

III. NAJLEPSZE PRAKTYKI

6. „Nowe” Światowe Dziedzictwo: Deklaracja dziedzictwa kulturowego z uwzględnieniem wyników procesów partycypacyjnych, w których społeczeństwo obywatelskie ma ostateczny wpływ na to, czy naprawdę chce tej nominacji.

Od czasu naszej pierwszej Konferencji w 2012, roku bronimy roli społeczności i ludzi w podejmowaniu decyzji, nie tylko po nominacji, ale także jako wymóg wstępny przed każdą propozycją ze strony państw.

Dobra kulturowe wpisane na Listę Indykatywną Światowego Dziedzictwa powinny również przejść przez te procesy przed kontynuacją. Procesy powinny być przyjmowane jako zwyczajne i kontynuowane w czasie, takie jak fizyczna kontrola konserwatorska lub odnowienie strategii informacyjnych i ich interpretacja.

Średnio, przygotowanie nominacji obiektu trwa dwa lata, zanim zostanie on wpisany na listę indykatywną. Procesy partycypacyjne muszą się tam rozpocząć i mieć decydujący wpływ na wynik, aby rozpocząć procesowanie kandydatury. Od początku należy podkreślać transkulturowy charakter światowego dziedzictwa.

Jeśli przyjmiemy, że punktem wyjścia jest sfera zawodowa lub techniczna, należy najpierw przeprowadzić głęboką analizę koncepcyjną i historyczną dóbr kultury. Ma to na celu opracowanie wstępnego badania zalet i wad oraz wyjaśnienie zamierzonych celów, gdy dobro kultury ma zostać umieszczone na Liście Światowego Dziedzictwa.

Podobnie należy dokonać wnikliwej analizy porównawczej z już nominowanymi obiektami. Analiza ta powinna opierać się na wskaźnikach jakościowych i ilościowych, a także być narzędziem opracowanym przez UNESCO.

Podobnie wszyscy interesariusze społeczni (administracja publiczna, środowisko akademickie, zorganizowane i niezorganizowane społeczeństwo obywatelskie itp.) muszą być zaangażowani od samego początku w proces decyzyjny, aby zrównoważyć asymetrię władzy (politycznej, ekonomicznej itp.), w taki sposób, aby dokument lub wniosek mogły być wspólnie skonstruowane.

7. Szkolenia i międzypokoleniowa konstrukcja Światowego Dziedzictwa i zarządzanie nim

Wspieranie generowania wiedzy poprzez wspólne procesy szkoleniowe. Interpretacja dziedzictwa powinna reprezentować, oprócz dorosłych, młodzież i dzieci, aby promować poczucie tożsamości z dobrem kulturowym. Interpretacja ta powinna wychodzić z rzeczywistości międzypokoleniowej i zachęcać do opowieści o solidarności grupowej.

Należy zatem wyartykułować edukację holistyczną z perspektywą transdyscyplinarną, opartą na prawach człowieka i wspólnym, wielokierunkowym i wielostronnym uczeniu się.

Z formalnego punktu widzenia należy promować model współuczucia się. Powinno to poprawić istniejące systemy przekazywania wiedzy w kierunku formy inkluzywnej, integrującej wiedzę lokalną i tradycyjną.

UNESCO musi odgrywać ważną rolę w tym wszystkim, ponieważ posiada personel z niezbędną wiedzą techniczną do przekazywania treści, które muszą generować lokalne społeczności światowego dziedzictwa. UNESCO powinno wspierać osoby posiadające wiedzę techniczną w opracowywaniu najbardziej odpowiedniego sposobu przekazywania tej wiedzy. Młodzi ludzie z dużym zapleczem technicznym, ale w takiej sytuacji, że musieli się przeprowadzić, bo w ich miejscach urodzenia nie ma możliwości pracy, mają wiele do powiedzenia.

Osoby te mogłyby powrócić do swoich miejsc pochodzenia, aby pełnić rolę koordynatorów interdyscyplinarnych zespołów, które są generowane w celu generowania treści.

Mają wiedzę i przywiązanie emocjonalne, aby działać jako mediatorzy między różnymi grupami interesu. Nie chodzi o to, że nie ma osób starszych ani profesjonalistów z dużym doświadczeniem w pracy, chodzi o włączenie młodzieży w proces podejmowania decyzji w sposób bardziej horyzontalny. Mogłoby to zrównoważyć doświadczenie techniczne i życiowe dorosłych, z gruntowną wiedzą teoretyczną i umiejętnościami korzystania z narzędzi występującymi w nowych pokoleniach. Ich wątpliwości i świeżość oraz wkład innowacyjnych pomysłów zarządzania Światowym Dziedzictwem w poszukiwanie horyzontalności w podejmowaniu decyzji, odsuwają nas od zwykłego ignorowania różnic czym jest Światowe Dziedzictwo dla większości ludzi, a czym dla społeczeństwa lub grup ekspertów.

Działaniami umożliwiającymi to międzypokoleniowe szkolenie byłoby angażowanie dorosłych przez dzieci i osoby starsze. Interpretacje przeprowadzane przez różne grupy wiekowe. Teatralizacja. Przekazywanie doświadczeń na warsztatach stacjonarnych.

Kładzenie nacisku na opowiadanie historii, zwłaszcza z osobistego punktu widzenia. Historie te powinny koncentrować się na powiązaniach międzypokoleniowych, gdy mówimy o interpretacji. Oznacza to promowanie reprezentacji dzieci i dorosłych w opowieściach, które opowiadamy o obiektach światowego dziedzictwa, oraz zachęcanie do opowieści o solidarności grupowej. Na przykład, osoby w pewnym wieku, które były w stanie przetrwać dzięki pomocy społeczności. Oznacza to, że wiedza jest generowana poprzez procesy współpracy, w których uczestnicy uczą się od siebie nawzajem.

Rozumiemy, że procesy te należy rozpocząć natychmiast, ale wyniki zobaczymy dopiero po przeminięciu, co najmniej, jednego pokolenia, aby można było przetworzyć tę wiedzę i kontynuować łańcuch pokoleń.

8. Wspólne, całościowe i sprawiedliwe zarządzanie światowym dziedzictwem

Aby właściwie zarządzać obiektem zabytkowym, musimy mieć wspólne wizje. Dlatego istotne jest ograniczenie upolitycznienia Dziedzictwa, jego uspołecznienie i osiągnięcie równowagi między naturą a kulturą, a także ustawodawstwo i dostosowany porządek terytorialny uwzględniający zagrożenia, a zwłaszcza związek z wodą i podglebiem.

Żyjemy głównie na lądzie, ale wchodzimy w interakcje z wodą w morzach, jeziorach i rzekach, a nasze fundamenty są pod naszymi stopami. Światowe Dziedzictwo nie powinno zapominać o największym dziedzictwie gatunku ludzkiego i żywej istoty, to jest: ich planety. Niestety, wspólne zasoby są najważniejsze na Ziemi, ale są też najgorzej zarządzane.

Zaleca się korzystanie z następujących praktyk zarządzania:

1. Identyfikacja i badanie modeli, które dobrze się sprawdzają. Wykorzystywanie tego, co służy nam w innych miejscach i dostosowywanie tego do naszych miejsc, wprowadzanie innowacji, ale opieranie się na wspólnych doświadczeniach.
2. Zaangażowanie lokalnych społeczności od samego początku, tworzenie przestrzeni zaufania koordynacyjnego dla wszystkich grup interesów.
3. Określenie praktycznych wyników konserwacji i utrzymania oraz wymaganie koordynacji międzysektorowej z ustaleniami, warsztatami i spotkaniami koleżeńskimi.

9. Zachęcanie do samodzielnego zarządzania finansami w celu zmniejszenia zależności zewnętrznych

Wydaje nam się, że dalszy rozwój planowania i zarządzania obiektami dziedzictwa bez uwzględnienia działań, które generują własne dochody i pozwalają na taką samą niezależność, jest nierealistyczny w globalnej gospodarce.

Zrównoważone finansowanie powinno być realizowane przed rejestracją. Powinna istnieć oddzielna linia budżetowa dla każdego miejsca. Powinniśmy zdawać sobie sprawę z konieczności jej adaptacji. Nie ma jednakowych zasad dla wszystkich miejsc. Wydaje się oczywiste, że powinna istnieć kontrola między kosztami a dostępnym budżetem.

Dlatego miejsce, które jest finansowo samowystarczalne, powinno spełniać te warunki minimum:

1. Ustanowienie wystarczającego budżetu na pokrycie kosztów zabezpieczenia terenu, w oparciu o szczegółowe potrzeby, od ochrony fizycznej lub ochrony wartości niematerialnych po rozpowszechnianie lub interpretację lub przyjmowanie wizyt i możliwość zamieszkania: ocena potrzeb musi być w stanie rozwijać się w sposób zrównoważony.
2. Poszukiwanie zasobów ekonomicznych w najbliższym otoczeniu (zmniejszenie zależności) i najlepiej poprzez działania generujące dochód.

W związku z tym studia wykonalności i wpływu przed rejestracją, a także ustanowienie

następujących praktyk, powinny być wymagane w celu wyeliminowania bezwzględnych zależności i osiągnięcia samowystarczalności finansowej:

- Posiadanie planowania gospodarczego i komitetu koordynującego do jego realizacji
- Kontrolowanie darowizn + podatki / kredyty / fundusze powiernicze
- Nadzór /kontrola odpowiedzialności / kompetencji na poziomie mikro (lokalnym) i makro (krajowym/międzynarodowym) w sferze gospodarczej. Musi istnieć wbudowany mechanizm odpowiedzialności i okresowych ocen, aby odpowiednio dostosowywać się do zmian
- Ochrona zasobów i długoterminowe użytkowanie
- Organizowanie spotkań planistycznych i generowanie usług we współpracy ze wszystkimi lokalnymi interesariuszami, które pozwalają określić strategie i kryteria wartości gospodarczej i społecznej.
- W związku z tymi spotkaniami koordynacyjnymi, aby uniknąć nakładania się działań, należy stworzyć wspólne strategie, počawszy od pozyskiwania lokalnego współfinansowania, rozwoju lokalnych przedsiębiorstw, organizacji pozarządowych i lokalnych stowarzyszeń, społeczności tubylczych, tworzenia spółdzielni. Łączenie misji komercyjnej i społecznej w zrównoważony sposób.
- Ustanowienie pomostów i jasnych umów z organizacjami ponadlokalnymi podczas inwestowania lub ustanawiania strategii społeczno-gospodarczych: międzynarodowymi pośrednikami, organizacjami pozarządowymi, UNESCO itp.
- Kontrola rozwoju lub budowy infrastruktury z punktu widzenia ich wykonalności i dostosowania do sytuacji społeczno-środowiskowej.
- Niwelowanie deficytów poprzez pozyskanie zewnętrznych darczyńców
- Tworzenie planu dla łącznej liczby odwiedzających, usług infrastrukturalnych i planu oceny ryzyka.

Elastyczność jest fundamentalna, a ciągła zmiana jest częścią każdego działania.

10. Integracja interesariuszy zaangażowanych w zarządzanie Światowym Dziedzictwem

Zaangażowanie interesariuszy jest podstawą wszystkiego, co zostało opisane w poprzednich praktykach. Strony integrujące nie zawsze się zgadzają, ale nie chcą też z niczego zrezygnować, jeśli oznacza to, że ktoś zyska na ich rezygnacji. Znajdowanie porozumienia jest głównym celem tego działania.

Integracja interesariuszy może być dokonywana w każdej skali i dla wszystkich rodzajów projektów lub działań. Będzie ona służyć rozwiązywaniu problemów lub ich uwspólnianiu. Interesariuszami mogą być wydziały administracji publicznej i ich jednostki: lokalna, wojewódzka, regionalna, autonomiczna, państwowa, aż do organizacji międzynarodowych, ruchy społeczne, uczelnie, jednostki naukowe, firmy itp.

Aby ułatwić tego typu praktykę, potrzebujemy profesjonalnego szkolenia opartego na naukach społecznych i humanistycznych.

Wymaga to wytworzenia poczucia współodpowiedzialności i współwłasności, a także wspierania poczucia wspólnoty i współpracy między zaangażowanymi interesariuszami.

Konieczne jest ustalenie, że każda ze stron jest częścią całości, a jeśli jedna z zaangażowanych stron rezygnuje, całość rozpada się lub zmienia i następuje utrata zaufania i zaangażowania. Jedną z najważniejszych praktyk będzie nauka słuchania i pozostawianie stabilnych przestrzeni do dyskusji i definiowania stanowisk, aby zdobyć zaufanie.

Zrozumienie i posiadanie wizji każdego interesariusza razem i indywidualnie.

Utworzenie komisji lub komitetu, w którym znajdują się wszystkie zainteresowane strony.

Rozwój działań odgórnych. Można to zrobić, planując udział lub planując rolę państwa/ rządu, ale jako uczestnika. Należy określić, w jaki sposób grupa powinna podejmować decyzje konsensualne.

Aby przygotować rozwiązania, plan zarządzania lub oceny, w ciągłej ewolucji i kontekstualizowane w relacji do obiektu Światowego Dziedzictwa w oparciu o konsensus zainteresowanych stron.

11. Tworzenie przestrzeni do dyskusji i podejmowania decyzji w sposób jak najbardziej partycypacyjny, twarzą w twarz i zdalnie.

Zdajemy sobie sprawę z obsesji na punkcie partycypacji i zachęcania do swoich procesów. Światowe dziedzictwo, podobnie jak wszystkie konstrukcje społeczne, rozwija i posiada nowe i różne wyzwania na przyszłość; potrzebne są bardziej demokratyczne rozwiązania, aby działać zgodnie z nimi.

Nalegamy na odniesienie się do dokumentów poprzednich Dobrych Praktyk, na znaczenie nadania ciągłości tej zmianie modelu społecznego w formach i podejmowaniu decyzji dotyczących wspólnych dóbr, takich jak te należące do Światowego Dziedzictwa.

Na zakończenie chcielibyśmy wyróżnić co najmniej następujące praktyki:

Wzmocnienie pozycji ludzi i społeczności w zakresie wspólnego i partycypacyjnego zarządzania Światowym Dziedzictwem za pomocą modeli, które ułatwiają samodzielne zarządzanie, gdy tylko jest to możliwe.

Znajdowanie równowagi między narzędziami technologicznymi a istotnymi doświadczeniami na miejscu. W tym celu należy zapewnić przestrzeń do debaty w sposób inkluzywny poprzez tworzenie wirtualnych i bezpośrednich sieci społecznościowych, takich jak te, których bronią na tych konferencjach.

Leon Trousset, Mesilla Plaza, 1885/1886 r.

Tłumaczenie: Paweł Chrapowicki

Tłumaczenie na podstawie tekstu w j. angielskim, opublikowanego w: *Doctrinal Texts. International Standards in Cultural Heritage Protection /edition 2018/*, selected and edited by B.Szmygin, Lublin University of Technology, International Scientific Committee on Theory and Philosophy of Conservation and Restoration, ICOMOS Poland, Warszawa–Lublin 2018.

WYTYCZNE ICOMOS DOTYCZĄCE FORTYFIKACJI I DZIEDZICTWA WOJSKOWEGO

Ostateczny projekt do przekazania członkom ICOMOS w celu przedłożenia do przyjęcia na dorocznym walnym zgromadzeniu w 2021 r.

PREAMBUŁA

Ludzie od tysięcy lat budują fortyfikacje i dziedzictwo wojskowe, wykorzystując różnorodne złożone projekty.

Przetrwanie fortyfikacji i dziedzictwa wojskowego z odległej przeszłości do niedawna służyło jako główne ogniwo w historii ludzkich osad, narodów i regionów. Jednocześnie wykorzystanie tych zabytków i miejsc jako elementów projekcji władzy pozostaje dla wielu społeczności bolesnym wspomnieniem. Zrozumienie i poszanowanie tych wspomnień i konsekwencji z perspektywy tych społeczności może generować nowe odniesienia tożsamościowe, które pozytywnie zaznaczają związek między ludnością, fortyfikacjami i dziedzictwem wojskowym. Od prehistorii do czasów współczesnych fortyfikacje były konieczne dla obrony wspólnot ludzkich. Fortyfikacje zostały również zintegrowane z otaczającymi krajobrazami kulturowymi i terenami oraz ich społecznościami i osadami na różne sposoby. Sposób osiągnięcia tej integracji dostarcza ważnych informacji na temat różnych sposobów, w jakie społeczeństwa rozwijały fortyfikacje.

Fortyfikacje zabytkowe mogą obejmować szereg form architektonicznych od konstrukcji ziemnych po złożone budowle przeznaczone do celów ofensywnych i obronnych. Pierwotne funkcje tych systemów fortyfikacyjnych mogą nadal istnieć lub mogły się zdezaktualizować.

CELE WYTYCZNYCH ICOMOS DOTYCZĄCYCH FORTYFIKACJI I DZIEDZICTWA WOJSKOWEGO

Celem Wytycznych w sprawie fortyfikacji i dziedzictwa wojskowego jest ustalenie podstawowych zasad interwencji i metod badań, które są specyficzne dla zachowania, ochrony i wartości fortyfikacji i otaczających je krajobrazów kulturowych. Wytyczne mają na celu zapewnienie przejrzystości oraz autentyczności i integralności form, rozmieszczenia i funkcjonalności fortyfikacji i dziedzictwa wojskowego, co jest niezbędne do zachowania wszystkich atrybutów, w tym ochrony i wzmocnienia ich materialnych i niematerialnych wartości.

Wytyczne przyczyniają się również do ochrony materialnych i niematerialnych wartości fortyfikacji i dziedzictwa wojskowego jako „pamięci” związanej z faktami, ludźmi, społecznościami i wyrazami tożsamości kulturowej lokalnej historii.

Potrzeba opracowania Wytycznych dla Fortyfikacji i Dziedzictwa Wojskowego opiera się na dwóch obserwacjach, które doprowadziły również do utworzenia wyspecjalizowanego komitetu fortyfikacji i dziedzictwa wojskowego.

- Fortyfikacje i ich dziedzictwo wojskowe mają specyficzne problemy, które całkowicie lub częściowo różnią się od innych rodzajów dziedzictwa.
- Fortyfikacje i ich aktywa dziedzictwa militarnego mają określone wartości, które całkowicie lub częściowo różnią się od tych występujących w innych rodzajach aktywów.

Art. 1. Definicje

Fortyfikacje i dziedzictwo wojskowe obejmują dowolną konstrukcję zbudowaną przez społeczność z materiałów naturalnych (tj. botanicznych lub geologicznych) lub syntetycznych w celu ochrony przed napastnikami. Do takich obiektów należą m.in. obiekty inżynierii wojskowej, arsenały, porty i stocznie wojenne, koszary, bazy wojskowe, poligony oraz inne enklawy i konstrukcje budowane lub wykorzystywane do celów wojskowych, ofensywnych i obronnych. Wojskowe krajobrazy kulturowe obejmują między innymi instalacje obrony terytorialnej lub przybrzeżnej

oraz prace ziemne i mają wartości podobne do innych obiektów dziedzictwa kulturowego, ale także posiadają unikalne wartości, które należy dokładnie zbadać, przeanalizować i zachować.

Art. 2.

Charakterystyka

Fortyfikacje bardziej niż wiele innych typów architektury mają integralny związek z otaczającymi je krajobrazami kulturowymi. Wykazują szereg zasad obecnych we wszystkich regionach świata i przejawiających się w każdym okresie historii ludzkości. Być może bardziej niż inne kategorie i rodzaje dziedzictwa, zrozumienie znaczenia, historii i strategicznych przesłanek projektowania i lokalizacji fortyfikacji jest niezbędne dla ich właściwej konserwacji i ochrony. Poniższe terminy definiują niektóre z głównych cech strategii stosowanych w połączeniu z fortyfikacjami i dziedzictwem wojskowym:

Bariera i ochrona (*barrier and protection*): Podstawowy atrybut ochrony działalności człowieka i osadnictwa przed wszelkimi zagrożeniami zewnętrznymi ze zdolnością do przeciwstawienia się atakowi;

Dowodzenie (*command*): możliwość monitorowania obszaru otaczającego strefę chronioną w miarę możliwości i uniemożliwienia zbliżenia się atakującego;

Głęboka obrona (*defence in depth*): strategia wojskowa, która ma na celu opóźnienie, a nie zapobieżenie natarciu atakującego, dając miejsce na kupno czasu; taktyka ta pozwala na tworzenie kolejnych linii obrony;

Flankowanie: strategia mająca na celu usunięcie martwych punktów, powszechnie stosowana w konstrukcjach naziemnych (np. wałów, wież lub bastionów);

Odstraszenie: strategia obronna stosowana w celu powstrzymania wroga przed atakiem poprzez wzbudzenie wątpliwości lub strachu przed konsekwencjami. Strategia ta może obejmować szereg taktyk, w tym budowę majestatycznego ogrodzenia i jego atrybutów obronnych (np. wiele otworów do strzelania, brony bram i wież, dekoracja ścian i wejścia).

ZASADY MAJĄCE ZASTOSOWANIE DO FORTYFIKACJI I DZIEDZICTWA WOJSKOWEGO

Art. 3.

Teoretyczna i metodologiczna

3.1. Historyczna ewolucja konstruktywna, stratygraficzna i przestrzenna złożoność konstrukcji

Cele:

Zachowanie wielopoziomowych warstw informacji stratygraficznej, konstruktywnej, strukturalnej i strategicznej, relacji przestrzennej oraz elementów wchodzących w skład współczesnych układów terytorialnych poprzez opracowanie kompleksowych przewodników konserwatorskich specyficznych dla potrzeb fortyfikacji i ich krajobrazów kulturowych.

Metodologia:

Promowanie badań niezbędnych do zapewnienia odpowiedniego zarządzania, interpretacji i ochrony złożoności i bogactwa stratygraficznego fortyfikacji oraz odpowiednich krajobrazów kulturowych, z którymi są zintegrowane.

3.2. Zewnętrzny zakres funkcjonalny poza jego fizycznymi granicami

Jest to ustalane zgodnie z potrzebami obronnymi i technologią wojskową tamtych czasów, a także innymi celami ekspansji terytorialnej lub handlowej lub obu.

Cel:

Zrozumienie fortyfikacji z punktu widzenia jej strefy operacyjnej.

Metodologia:

Opracowanie odpowiedniej interpretacji, która musi obejmować między innymi ich zbiory, archeologię, zbudowany obiekt i projektowanie, a także kulturowe zespoły krajobrazowe,

w tym przestrzeń, panoramy, dominujące widoki i terytoria, które miały bronić i chronić.

3.3. Brak znajomości cech formalno-funkcjonalnych fortyfikacji może być znacznie większy niż w przypadku innych typów obiektów dziedzictwa

Fortyfikacje i dziedzictwo wojskowe muszą być badane i dokumentowane przy użyciu odpowiednich umiejętności i wiedzy.

Cele:

Promowanie doskonałości w konserwacji zabytkowej tkaniny, pozostałości archeologicznych oraz ustawienia fortyfikacji i jej krajobrazów kulturowych.

Metodologia:

Poszerzenie i promowanie wiedzy eksperckiej na temat cech fortyfikacji poprzez edukację przyszłych opiekunów terenu i odpowiedzialnych interesariuszy;

Opracowanie odpowiednich naukowych zabiegów konserwatorskich i planów konserwacji.

3.4. Fortyfikacje i wspólnoty

Fortyfikacje odgrywają ważną rolę w tożsamości kulturowej i tradycjach społeczności, krajów i regionów. Należy zachować ostrożność podczas interpretacji wrażliwych aspektów, aby nie promować dominujących lub wykluczających wartości.

Cele:

Opracowanie odpowiedniej interpretacji z naciskiem na ułatwienie tworzenia dokładnej historii i związku ze zmieniającymi się kontekstami kulturowymi, społecznymi i politycznymi, w tym ze związkami między współczesnymi elementami i ich skutecznością w ochronie terytorialnej;

Wzmocnienie uznania odwiedzających i społeczności lokalnej dla danego obiektu poprzez interpretację wartości ponadnarodowych jako wspólnego dziedzictwa;

Wzmocnienie uznania odwiedzających i społeczności lokalnej dla obiektu poprzez opracowanie skutecznych narzędzi, które wspierają uzgodnioną i wspólną interpretację wartości tożsamościowych;

Wzmocnienie uznania odwiedzających i społeczności lokalnej dla obiektu poprzez opracowanie skutecznych narzędzi, które wspierają kompleksową i zgodną interpretację wartości tożsamościowych, w celu zachęcenia do skoncentrowanego na ludziach, opartego na prawach podejścia i integracji celów zrównoważonego rozwoju ONZ do polityki identyfikacji, interpretacji, dostępu i zarządzania.

Metodologia:

Zastosowanie holistycznej integracji wartości dziedzictwa w celu osiągnięcia pozytywnego wpływu na odwiedzających i społeczność lokalną, promując pojednanie przeszłości wojskowej z jej późniejszym ponownym wykorzystaniem, takim jak fortyfikacje ponownie wykorzystywane jako więzienia;

Przygotowanie wytycznych, polityk, strategii wdrażania w celu ochrony wartości dziedzictwa miejsca;

Promowanie inicjatyw na rzecz rozpoznawania tożsamości i komunikowania wartości; Poprawa badań i analiz dotyczących postrzegania społecznego;

Zapewnienie swobodnej, uprzedniej i świadomej zgody społeczności źródłowych w opracowywaniu i przyjmowaniu środków ochrony, zarządzania i interpretacji fortyfikacji i obiektów dziedzictwa wojskowego.

3.5. Stare i nowe formy wykorzystania fortyfikacji

Zmieniający się charakter działań militarnych często powoduje, że fortyfikacje nie mogą być ponownie wykorzystane do konkretnego celu, dla którego zostały pierwotnie zbudowane.

Fortyfikacje zostały zaprojektowane tak, aby uniemożliwić wejście i obecnie stanowi to oczywiste wyzwanie dla dostępności i spełnienia aktualnych wymagań użytkowania.

Cele:

Promowanie interwencji w zakresie fortyfikacji i dziedzictwa wojskowego tylko wtedy, gdy celem jest zapewnienie zrównoważonego i odpowiedniego ponownego wykorzystania;

Ustanowienie zrównoważonego ponownego wykorzystania w celu uniknięcia zniszczenia integralności i autentyczności;

Promowanie ponownego wykorzystania, które przekształca fortyfikacje i dziedzictwo wojskowe w miejsce będące świadkiem historii i integrujące społeczności;

Promowanie ponownego wykorzystania, które przekształca fortyfikacje i dziedzictwo

wojskowe w miejsca wiedzy, takie jak miejsca interpretacji dziedzictwa wojskowego, w tym tematów takich jak historia, nauka, technologia itp.; Promowanie ponownego wykorzystania, które przekształca fortyfikacje i dziedzictwo wojskowe w miejsca, które przekazują przesłanie inkluzywności i pojednania.

Metodologia:

Zapobieganie wszelkim arbitralnym zmianom, odnowieniom, rekonstrukcjom lub eliminacji materiału historycznego stanowiącego część struktur i osad, poprzez oceny, opracowanie i wdrożenie Głównego Planu Konserwacji, który ma być nadzorowany przez profesjonalny zespół o specjalistycznych umiejętnościach;

Przygotowanie przepisów / praw ochronnych zgodnych z zachowaniem integralności fortyfikacji; Promowanie wykorzystania technologii w celu zapewnienia alternatywnej dostępności.

3.6. Umocnienie i krajobraz miejski oraz wymiary terytorialne

Uwzględnienie potrzeby lepszego zintegrowania strategii ochrony dziedzictwa miejskiego reprezentowanego przez system fortyfikacji, pojedyncze elementy lub sieć jako całość, w ramach szerszych celów ogólnego zrównoważonego rozwoju, w celu wspierania działań publicznych i prywatnych w celu ochrony i poprawy jakości środowiska człowieka.

Cel:

Promowanie większej świadomości potrzeby rozumienia i interpretowania fortyfikacji i dziedzictwa militarnego jako komponentu systemów międzynarodowych lub ponadnarodowych, terytoriów, osiedli zespołów miejskich, a nie jako struktur samotnych i odizolowanych.

Metodologia:

Zastosowanie podejścia opartego na krajobrazie kulturowym do identyfikacji, ochrony i zarządzania obszarami historycznymi w ich szerszym kontekście miejskim;

Rozważenie wzajemnych relacji między ich fizycznymi formami, ich przestrzenną organizacją i powiązaniem, naturalnymi cechami i otoczeniem oraz wartościami społecznymi, kulturowymi i ekonomicznymi.

3.7. Fortyfikacje nie są typowymi budynkami

Fortyfikacje mogą obejmować zarówno pojedyncze konstrukcje, jak i złożone wielostrukturane systemy obronne opracowane w na przestrzeni wielu lat. Może jednak brakować kompleksowego zrozumienia miejsca, które wskazuje na ważne fazy rozwoju i łączy wszystkie istotne elementy fizyczne miejsca, takie jak struktury, krajobrazy kulturowe, widoki itp.

Cel:

Poprawa narzędzi metodologicznych do badań i multidyscyplinarnego zrozumienia.

Metodologia:

Przygotowanie i wdrożenie Planów Zarządzania Ochroną Przyrody; Promowanie ciągłych holistycznych badań i ocen; Wzmocnienie sieci i partnerstw.

Art. 4.

Wartości

Uznanie samoistnych wartości fortyfikacji i dziedzictwa obronnego determinuje stopień, w jakim aspekty te warunkują ich konserwację, odnowienie i wartość ogólną.

Fortyfikacja jako pomnik ma wartość dokumentacyjną jako budowla. Reprezentuje wartości architektoniczne, technologiczne, artystyczne i historyczne związane z wydarzeniami, które doprowadziły do jej powstania oraz znaczenia, jakie budowla nabierała na przestrzeni czasu. Istnieje również wartość fortyfikacji postrzeganych jako system, jako organizator terytorium. Uznanie tych wartości jest tym, co decyduje o stopniu, w jakim fortyfikacje, jako część naszego dziedzictwa, mają unikalne aspekty, które wpływają na ich konserwację, odnowienie i ogólną wartość.

4.1. Wartość architektoniczna i techniczna

Specyficzna typologia fortyfikacji odpowiada określonej technologii działań wojennych.

Ocena wartości technicznej wymaga głębokiego zrozumienia ewolucji broni i działań wojennych, aby można było zidentyfikować i przetestować innowacyjne postępy w odpowiedzi na zmiany w naukach wojskowych i inżynierii.

4.2. Wartość terytorialna i geograficzna

Wartość fortyfikacji jako organizacji terytorialnej jest ważnym składnikiem znaczenia systemów obronnych. Podczas gdy niektóre ufortyfikowane struktury mogą być niezależnie stojącymi izolowanymi elementami, inne mogą stanowić część większego systemu nieprzylegających elementów, które kształtują otaczający je krajobraz kulturowy i wymagają oceny w szerszym kontekście. W tych przypadkach wartość systemu jest większa niż konkretna wartość każdej z jego części, z których wszystkie wymagają jednakowej ochrony bez względu na to, jak skromne mogą się wydawać.

Identyfikacja tych wartości może również uwzględniać między innymi strategiczne zalety lokalizacji oraz sposób, w jaki projekt odpowiada przestrzennemu rozmieszczeniu broni, rodzaj zamierzonego oblężenia lub ataku, zasięg obrony oraz topografię i ekosystemy terytorium, które ma być bronione.

4.3. Wartość krajobrazu kulturowego

Wartość krajobrazu kulturowego pozwala na lepsze zrozumienie materialnego i funkcjonalnego kontekstu fortyfikacji, a także uwzględnia m.in. poszanowanie jej enklawy, rolę militarnego budownictwa dla celów obronnych, jego pozycję dominującą, wizualną i fizyczną w stosunku do otaczającego terytorium.

4.4. Wartość strategiczna

Fortyfikacja jest symbolem fuzji wielu rodzajów wiedzy.

Wartość strategiczna fortyfikacji jest większa niż jej wartość terytorialna czy geograficzna. Odzwierciedla bowiem siłę decyzyjną i głębię wiedzy, a także spójność społeczną grupy rządzącej.

4.5. Ludzka i antropologiczna wartość

Fortyfikacje zostały zbudowane w celu ochrony jednej grupy ludzkiej przed drugą. W związku z tym mogą być one kojarzone z miejscami konfliktu. Fortyfikacje są czasami związane

Joseph Pennell, Most Św. Marcina w Toledo, 1904 r.

z okrutnymi i niszczycielskimi bitwami i wojnami, które spowodowały, że jedna grupa odniosła zwycięstwo nad inną pokonaną grupą. Mogą być również kojarzone z ich rolą w budowaniu narodu. Zarówno budowle fortyfikacyjne, jak i krajobrazy kulturowe mogą również zawierać informacje archeologiczne, które są ważne dla ich zrozumienia i mogą dostarczyć informacji niedostępnych ze źródeł historycznych.

4.6. Pamięć, tożsamość, wartość edukacyjna

Fortyfikacje mogą odgrywać ważną rolę w pamięci społeczeństwa. Ilustrują konflikt wprost, pozwalając na intensywne, często osobiste, doświadczenie uczenia się z wydarzeń, które mogą być częścią wspólnej historii społeczności. Należą one do pamięci zbiorowej w odniesieniu do krajobrazu kulturowego, w którym są osadzone. Fortyfikacje mają wartość edukacyjną, ponieważ mogą zapewnić stymulujące i pielęgnujące środowisko związane z kulturowym doświadczeniem dziedzictwa wojskowego.

4.7. Wartość historyczna

Fortyfikacje i dziedzictwo wojskowe uosabiają postawy i światopoglądy specyficzne dla okresów ich rozwoju i użytkowania. Postawy te mogą być rozumiane poprzez badanie i interpretację stanowisk wojskowych oraz relacji ze współczesnymi społeczeństwami.

4.8. Wartość społeczna/gospodarcza

Uznanie społecznej wartości fortyfikacji, poprzez odpowiednie działania wzmacniające, musi aktywizować efekt stymulacyjny dający korzyści ekonomiczne społecznościom oraz aktywizujący uznanie nowych wartości i nowej wiedzy.

Art. 5.

Parametry interwencyjne

Uznanie tych wartości przez zespół badawczy współpracujący ze społecznością lokalną nabiera kluczowego znaczenia i składa się z pierwszego kroku metodologicznego w interwencji. Zespół ten powinien być multidyscyplinarny i składać się co najmniej ze specjalistów z zakresu historii wojskowości, architektury, historii sztuki, materiałów i technologii budowlanych, archeologii i interpretacji krajobrazu. Specjaliści ci powinni współpracować z grupami społecznymi, aby upewnić się, że każda interwencja jest akceptowalna dla lokalnej społeczności. Wytyczne opracowane w ramach tych prac wstępnych powinny być przestrzegane we wszelkich projektach interwencyjnych, a zespół ten powinien być częścią monitorowania, rozwoju i wdrażania interwencji w trakcie całego procesu.

5.1. Wszystkie interwencje powinny opierać się na głównym planie ochrony

Plan generalny powinien zawierać co najmniej:

Studium historyczne terenu i wszystkich okresów jego zagospodarowania i użytkowania; studium rozwoju morfologicznego; badania topograficzne / planimetryczne; ocena badań archeologicznych; ocena strukturalna; analiza strukturalna; diagnoza i monitorowanie zachowania; badanie krajobrazu kulturowego; badanie interpretacyjne; analiza wykonalności ponownego wykorzystania; analiza użytkowania; analiza kryteriów i zaleceń; ocena ryzyka / plan gotowości na ryzyko; plan biznesowy i operacyjny; ankiety dla odwiedzających/badania zarządzania gośćmi; plan ochrony; plan zarządzania.

Cały Plan Generalny musi zostać opracowany przez interdyscyplinarny zespół odpowiednio wykwalifikowanych specjalistów o określonej wiedzy i doświadczeniu w zakresie podobnych fortyfikacji i dziedzictwa wojskowego.

5.2. Wszystkie interwencje powinny opierać się na holistycznej integracji wartości miejsca w odniesieniu do systemów obronnych i otoczenia.

5.3. Wszystkie interwencje muszą być zgodne z elementami i cechami fortyfikacji i dziedzictwa wojskowego zgodnie z Kartą Zimbabwe oraz w odniesieniu do Triady Witruwiańskiej: „Firmitas, Utilitas et Venustas”.

Wybór między technikami „tradycyjnymi” i „innowacyjnymi” należy rozważać indywidualnie dla każdego przypadku, a preferować te, które są najmniej inwazyjne i najbardziej zgodne z wartościami dziedzictwa, biorąc pod uwagę wymagania dotyczące bezpieczeństwa i trwa-

łości (Karta ICOMOS – Zasady analizy, ochrony i odbudowy strukturalnej dziedzictwa architektonicznego, 2003).

Charakter operacji wojskowych należy rozważyć w szczególności w świetle wszelkich wcześniejszych „strat” obiektów lub zniszczeń, które można uznać za oznakę historycznego wydarzenia, które należy raczej zachować niż przywrócić.

- 5.3.a. Pojęcie kompatybilności „Firmitas” należy rozumieć jako mechaniczną kompatybilność między materiałami historycznymi a materiałami używanymi do odbudowy strukturalnej i/lub konsolidacji, zawsze preferując minimalną interwencję wpływu.
- 5.3.b. Kompatybilność funkcjonalna lub „Utilitas” to przetrwanie charakterystycznych elementów fortyfikacji z punktu widzenia jej oryginalnego projektu funkcjonalnego oraz układu obronnego jej tras i dojazdów.
- 5.3.c. Kompatybilność estetyczna lub „Venustas” oznacza, że interwencja musi być estetycznie zgodna z oryginalną strukturą i rozmieszczeniem. Musi jednak również gwarantować trwałość odczytu stratygraficznego przed interwencją i czytelność stratygraficzną samej interwencji.

Źródła

Ateńska karta restauracji zabytków (Athens Charter for the Restoration of Historic Monuments). (Konferencja Ateńska, 21–30 października 1931 r.).

Międzynarodowa karta ochrony i restauracji zabytków i miejsc zabytkowych (International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites). (Karta Wenecka, 1964).

Konserwacja miejsc o znaczeniu kulturowym conservation of places of cultural significance (The Burra Charter) (Australia ICOMOS, 1981).

Karta ochrony miast zabytkowych i obszarów miejskich (Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas). (Washington Charter, 1987).

Karta ochrony i zarządzania dziedzictwem archeologicznym (Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage), 1990.

Dokument z Nara o autentyczności (The Nara Document on Authenticity), 1994.

Międzynarodowa karta turystyki kulturowej (International Cultural Tourism Charter).

Zarządzanie turystyką w miejscach doniosłości dla dziedzictwa (Managing Tourism at Places of Heritage Significance), 1999.

Karta ICOMOS – Zasady analizy, konserwacji i strukturalnej odbudowy dziedzictwa Architektonicznego (ICOMOS Charter – Principles for the Analysis, Conservation and Structural Restoration of Architectural Heritage), 2003. Ratyfikowany przez 14 Zgromadzenie Ogólne ICOMOS w Victoria Falls, Zimbabwe, 2003.

Karta „Baños de la Encina” o konserwacji architektury obronnej w Hiszpanii, 2006.

Karta ICOMOS o Szlakach Kulturowych, 2008.

Karta ICOMOS o interpretacji i prezentowaniu miejsc dziedzictwa kulturowego (ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites), 2008.

Deklaracja z Quebecu o zachowaniu ducha miejsca (The Quebec Declaration on the Preservation of the Spirit of the Place), 2008.

Zasady z Valletty dla zachowania i zarządzania historycznymi miastami, miasteczkami i obszarami miejskimi (The Valletta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas), 2011.

Deklaracja z Florencji o dziedzictwie i krajobrazie jako wartościach ludzkich (The Florence Declaration on Heritage and Landscape as Human Values), 2014.

Tłumaczenie: Paweł Chrapowicki

Źródło oryginału: https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/AGA_202111_6-1_ICOMOS_Guidelines_Fortifications_MilitaryHeritage_2021_EN.pdf (dostęp: 20.06.2023)
GA 2021 6-1

Ver. 04/30/2020

Bangkok 2022

MIĘDZYNARODOWA KARTA ICOMOS TURYSTYKI DZIEDZICTWA KULTUROWEGO (2022): WZMACNIANIE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I ODPORNOŚCI SPOŁECZNOŚCI POPRZECZ ODPOWIEDZIALNE I ZRÓWNOWAŻONE ZARZĄDZANIE TURYSTYKĄ

Przyjęta przez doroczne walne zgromadzenie ICOMOS
Bangkok, Tajlandia, listopad 2022 r.

PREAMBUŁA

Głęboki wzrost i zakłócenia w turystyce globalnej, w tym turystyce dziedzictwa kulturowego, spowodowały konieczność rewizji Międzynarodowej Karty Turystyki Kulturowej ICOMOS (1999).

Proces ten zaowocował Międzynarodową Kartą Turystyki Dziedzictwa kulturowego ICOMOS (2021): Wzmocnienie ochrony dziedzictwa kulturowego i odporności społeczności poprzez odpowiedzialne i zrównoważone zarządzanie turystyką (zwaną dalej „Kartą”), która uzupełnia i aktualizuje poprzednią.

Oprócz uznania zintensyfikowanego wykorzystania turystycznego miejsc i destynacji związanych z dziedzictwem kulturowym, niniejsza Karta odnosi się do rosnących obaw dotyczących degradacji dziedzictwa kulturowego wraz z kwestiami praw społecznych, etycznych, kulturowych, środowiskowych i ekonomicznych związanych z turystyką.

W niniejszej Karcie turystyka dziedzictwa kulturowego odnosi się do wszystkich działań turystycznych w destynacjach i miejscach dziedzictwa, w tym różnorodności i współzależności ich materialnego, niematerialnego, kulturowego, naturalnego, przeszłego i współczesnego wymiaru.

Niniejsza Karta uznaje dziedzictwo za wspólny zasób, rozumiejąc, że zarządzanie i korzystanie z tych dóbr wspólnych wiąże się ze współdzieleniem praw i obowiązków.

Uczestnictwo w życiu kulturalnym z dostępem do dziedzictwa kulturowego jest prawem człowieka. Jednak niektóre zmieniające się aspekty turystyki pociągają za sobą niezrównoważone wykorzystanie zasobów planety, w tym dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

Sytuacja ta wzywa do przyjęcia karty, która promuje odpowiedzialny i zróżnicowany rozwój turystyki kulturowej i zarządzanie nią, przyczyniając się do zachowania dziedzictwa kulturowego, wzmocnienia społeczności, odporności społecznej i dobrego samopoczucia oraz zdrowego środowiska globalnego.

Odpowiednio zaplanowana i odpowiedzialnie zarządzana turystyka dziedzictwa kulturowego, obejmująca zarządzanie partycypacyjne z udziałem różnych kultur, posiadaczy praw i zainteresowanych stron, może być potężnym narzędziem ochrony dziedzictwa kulturowego i zrównoważonego rozwoju.

Odpowiedzialna turystyka promuje i tworzy świadomość dziedzictwa kulturowego, stwarza możliwości dla dobrobytu osobistego i społecznego oraz odporności, a także buduje szacunek dla różnorodności innych kultur. Może zatem przyczynić się do dialogu i współpracy międzykulturowej, wzajemnego zrozumienia i budowania pokoju.

Cele niniejszej Karty to:

Cel 1 – Umieszczenie ochrony dziedzictwa kulturowego i praw społeczności w centrum polityki i projektów turystycznych w zakresie dziedzictwa kulturowego, poprzez zapewnienie zasad, które będą informować o odpowiedzialnym planowaniu i zarządzaniu turystyką w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, odporności społeczności i adaptacji;

Cel 2 – Promowanie współpracy zainteresowanych stron i zarządzania partycypacyjnego w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym i zarządzaniu turystyką, stosując podejście skoncentrowane na ludziach i oparte na prawach, kładąc nacisk na dostęp, edukację i przyjemność;

Cel 3 – Kierowanie dziedzictwem kulturowym i zarządzaniem turystyką we wspieraniu Celów Zrównoważonego Rozwoju ONZ i polityki działań w dziedzinie klimatu.

Dla kogo adresowana jest niniejsza Karta?

Odpowiedzialne zarządzanie turystyką jest wspólną odpowiedzialnością rządów, organizatorów wycieczek, przedsiębiorstw turystycznych, menedżerów ruchu turystycznego i organizacji marketingowych, organów zarządzających terenem, planistów zagospodarowania przestrzennego, specjalistów ds. dziedzictwa kulturowego i turystyki, społeczeństwa obywatelskiego i odwiedzających.

Niniejsza Karta odnosi się do wszystkich powyższych jako interesariuszy dziedzictwa kulturowego i turystyki. Zapewnia wskazówki dla praktyków zajmujących się dziedzictwem i turystyką, profesjonalistów i decydentów w międzynarodowych, krajowych i lokalnych agencjach rządowych, organizacjach, instytucjach i administracji.

Ma stanowić punkt odniesienia dla edukatorów, pracowników naukowych, badaczy i studentów zajmujących się dziedzictwem kulturowym i turystyką.

Dotyczy zarządzania wszystkimi dobrami dziedzictwa kulturowego oraz całego spektrum ich ochrony, konserwacji, interpretacji, prezentacji i rozpowszechniania, ponieważ wszystkie są związane z publicznym użytkowaniem i nadzorem oraz znajdują się pod ich wpływem.

Karta ma na celu dostosowanie pracy interesariuszy dziedzictwa kulturowego i turystyki w dążeniu do pozytywnych zmian transformacyjnych, prezentując zasady zarządzania destynacjami turystyki regeneracyjnej, którzy są świadomi wartości dziedzictwa, a także ich wrażliwości i potencjału.

Podejście to dąży do równego, etycznego i sprawiedliwego podziału korzyści z turystyki między społecznościami przyjmującymi i w ich obrębie, przyczyniając się do złagodzenia ubóstwa.

Karta promuje etyczne zarządzanie dziedzictwem kulturowym i turystyką oraz wzywa do włączenia jej zasad do wszystkich aspektów turystyki dziedzictwa kulturowego.

TŁO

Branding i marketing dziedzictwa kulturowego i jego unikalnych cech zachęcały i napędzały gwałtowny wzrost turystyki do miejsc dziedzictwa.

Turystyka znacząco wpłynęła na miasta o zabytkowych dzielnicach i odmiennych kulturowo krajobrazach miejskich.

Wpłynęła również na obiekty historyczne i zabytki, a także krajobrazy przyrodnicze i kulturowe. Zainteresowanie turystów i sektora turystycznego dziedzictwem materialnym i niematerialnym przyczyniło się do większej świadomości w społecznościach lokalnych na temat wartości ich dziedzictwa i jego kluczowego znaczenia dla jakości ich życia i tożsamości.

W szczególności społeczności tubylcze mają tendencję do dostrzegania kruchości relacji między ludźmi a ziemią, na której żyją, oraz potrzeb zapewnienia, że turystyka raczej podtrzymuje niż niszczy dziedzictwo i tradycje.

Wykorzystując rosnące globalne zainteresowanie dziedzictwem kulturowym, branża turystyczna stała się znaczącym składnikiem gospodarek globalnych, krajowych, regionalnych i lokalnych.

W przypadku odpowiedzialnego planowania, rozwoju i zarządzania poprzez zarządzanie partycypacyjne, turystyka może zapewnić bezpośrednio, pośrednio i indukowane korzyści we wszystkich wymiarach zrównoważonego rozwoju.

Jednak niezarządzany wzrost turystyki przekształcił wiele miejsc na całym świecie, pozostawiając społeczności zależne od turystyki znacznie zmienione i mniej odporne.

Rosnące globalne bogactwo i mobilność, związane z tanimi podróżami, doprowadziły do ewolucji masowej turystyki w wielu częściach świata.

Doprowadziło to również do zjawiska „overtourismu” charakteryzującego się wszechobecnym zatłoczeniem i niedopuszczalną degradacją dziedzictwa materialnego i niematerialnego, z powiązаныmi skutkami społecznymi, kulturowymi i gospodarczymi.

Powszechna promocja, marketing i wykorzystanie dziedzictwa kulturowego spowodowały również utowarowienie i gentryfikację, zagrażając lokalnym społecznościom i integralności kulturowej oraz narażając na ryzyko niezastąpione aktywa.

Uznając, że nie zawsze tak jest, nieprzemyślane planowanie i rozwój turystyki wywierają znaczący negatywny wpływ na wiele obiektów i miejsc dziedzictwa kulturowego, rdzenną ludność i społeczności przyjmujące.

Wykorzystanie dziedzictwa w strategiach opartych na wzroście gospodarczym branży turystycznej na całym świecie odniosło niezwykły sukces.

Często jednak nie zapewniało sprawiedliwego podziału korzyści.

Szybkie i niewrażliwe utowarowienie, komercjalizacja i nadużywanie lokalnej kultury i dziedzictwa spowodowały negatywne i destrukcyjne skutki w niezliczonych miejscach.

Spowodowało to również ograniczenia praw użytkownika, dostępu i korzystania z dziedzictwa kulturowego zarówno przez miejscową ludność, jak i odwiedzających.

Kontekst, w którym należy rozpatrywać te sprawy, obejmuje kryzys klimatyczny, degradację środowiska, konflikty, katastrofy, destrukcyjne skutki pandemii Covid-19, masową turystykę, transformację cyfrową i rozwój technologiczny.

Istnieje potrzeba i możliwość rekalkibracji podejścia do turystyki opartej na nieustannym wzroście gospodarczym, uznając i łagodząc jej niezrównoważone aspekty.

Każda strategia turystyki kulturowej musi akceptować fakt, że ochrona dziedzictwa kulturowego, odpowiedzialność społeczna i „zrównoważony rozwój” nie są jedynie opcjami lub atrybutami marki, ale raczej niezbędnymi zobowiązaniami i w rzeczywistości atutem konkurencyjnym.

Aby utrzymać sukces i zrównoważony rozwój w dłuższej perspektywie, zwolennicy turystyki kulturowej muszą wprowadzić to zobowiązanie w życie i stać się siłą wspierającą odporność społeczności, odpowiedzialną konsumpcję i produkcję, prawa człowieka, równość płci, działania na rzecz klimatu oraz ochronę środowiska i dziedzictwa kulturowego.

Z tego powodu Karta jest formułowana w kontekście Celów Zrównoważonego Rozwoju ONZ (UN Sustainable Development Goals – SDG), które wyraźnie wymieniają turystykę w Celach 8.9, 12b i 14.7. Turystyka kulturowa może również przyczynić się, bezpośrednio lub pośrednio, do realizacji celu 11.4 który zakłada „wzmocnienie wysiłków na rzecz ochrony i zabezpieczenia światowego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego”.

Działając na rzecz Agendy Zrównoważonego Rozwoju ONZ 2030 (UN’s 2030 Agenda for Sustainable Development) odpowiedzialne krajowe, regionalne i miejskie instytucje zarządzające mają obowiązek zapewnić, że cele zrównoważonego rozwoju i ich cele są zintegrowane z planowaniem, zarządzaniem i monitorowaniem dziedzictwa kulturowego i destynacji turystycznych.

ZASADY KARTY

Przywołując poprzednie Karty Turystyki Kulturowej (1976 i 1999) oraz inne istniejące teksty normatywne opracowane przez ICOMOS, ICCROM, IUCN, UNESCO, UNWTO, inne odpowiednie organizacje pozarządowe, organizacje międzyrządowe, agencje i instytucje;

Uznając, że na najszerszym poziomie dziedzictwo naturalne i kulturowe jest istotne dla wszystkich ludzi oraz że prawa dostępu i korzystania są związane z obowiązkiem poszanowania, zrozumienia, docenienia i zachowania jego uniwersalnych i szczególnych wartości;

Potwierdzając, że ochrona dziedzictwa kulturowego oraz odpowiedzialne planowanie i zarządzanie turystyką kulturalną muszą być oparte na systematycznej identyfikacji i monitorowaniu wpływu turystyki na miejsca dziedzictwa, destynacje turystyczne i społeczności;

Zrozumienie, że odporność i zdolność adaptacyjna społeczności oraz sprawiedliwy podział korzyści muszą być podstawowymi celami turystyki kulturowej;

Uznając potrzebę i możliwość przywrócenia równowagi w turystyce, odchodząc od turystyki masowej w kierunku bardziej zrównoważonej, odpowiedzialnej i skoncentrowanej na społeczności turystyki z dziedzictwem kulturowym w jej centrum;

Zasady określone poniżej stanowią ramy dla wytycznych na ten temat, które nie są obecne w innych dokumentach dotyczących dziedzictwa kulturowego lub turystyki:

Zasada 1:

Umiejscowienie ochrony i konserwacji dziedzictwa kulturowego w centrum odpowiedzialnego planowania i zarządzania turystyką kulturową;

Zasada 2:

Zarządzanie turystyką w miejscach dziedzictwa kulturowego poprzez plany zarządzania oparte na monitoringu, zdolności przewozowej i innych instrumentach planowania;

Zasada 3:

Zwiększenie świadomości społecznej i doświadczenia odwiedzających poprzez subtelną interpretację i prezentację dziedzictwa kulturowego;

Zasada 4:

Rozpoznanie i wzmocnienie praw społeczności, ludności tubylczej i tradycyjnych właścicieli poprzez włączenie dostępu i zaangażowania w partycypacyjne zarządzanie dobrami wspólnego dziedzictwa kulturowego i naturalnego wykorzystywanymi w turystyce;

Zasada 5:

Podnoszenie świadomości i wzmocnianie współpracy w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego między wszystkimi zainteresowanymi stronami zaangażowanymi w turystykę;

Zasada 6:

Zwiększenie odporności społeczności i dziedzictwa kulturowego poprzez rozwój możliwości, ocenę ryzyka, planowanie strategiczne i zarządzanie adaptacyjne;

Zasada 7:

Włączenie działań na rzecz klimatu i środków zrównoważonego rozwoju do zarządzania turystyką kulturową i dziedzictwem kulturowym.

Zasada 1: Umiejscowić ochronę i konserwację dziedzictwa kulturowego w centrum odpowiedzialnego planowania i zarządzania turystyką kulturową

Ochrona i zarządzanie dziedzictwem kulturowym muszą znajdować się w centrum polityki i planowania turystyki kulturalnej. Dobrze zarządzana turystyka dziedzictwa kulturowego

umożliwia społecznościom uczestnictwo, przy jednoczesnym zachowaniu ich dziedzictwa, spójności społecznej i praktyk kulturowych.

Zarządzanie odwiedzającymi musi być zintegrowane z planami zarządzania dziedzictwem, biorąc pod uwagę złożone i wieloaspektowe relacje wewnątrz i między społecznościami a ich dziedzictwem. Dobre planowanie i zarządzanie destynacją wiąże się z ochroną dóbr materialnych i wartości niematerialnych dziedzictwa kulturowego. Planowanie turystyki i zarządzanie dziedzictwem kulturowym muszą być skoordynowane na wszystkich poziomach zarządzania w celu identyfikacji, oceny i uniknięcia niekorzystnego wpływu turystyki na tkankę dziedzictwa, integralność i autentyczność. Oceny dziedzictwa i wpływu na środowisko muszą informować o planowaniu i rozwoju turystyki.

Zarządzanie turystyką kulturową nie ogranicza się do granic prawnych dóbr dziedzictwa kulturowego. Rozwój turystyki, projekty infrastrukturalne i plany zarządzania muszą przyczyniać się do zachowania integralności, autentyczności, estetyki, wymiaru społecznego i kulturowego miejsc dziedzictwa, w tym ich otoczenia, krajobrazu naturalnego i kulturowego, społeczności przyjmujących, cech różnorodności biologicznej i szerszego kontekstu wizualnego.

Zarządzanie kierunkami turystycznymi powinno integrować się z ramami społecznymi, politycznymi i rozwojowymi oraz informować o nich, biorąc pod uwagę lokalne warunki środowiskowe i priorytety w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.

Dochody generowane przez turystykę związaną z dziedzictwem kulturowym muszą przyczyniać się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zapewniać korzyści społecznościom lokalnym. Przychody powinny być pobierane i alokowane w sposób przejrzysty, sprawiedliwy, równy i odpowiedzialny.

Odwiedzający powinni być świadomi swojego wkładu w finansowanie i utrzymanie dziedzictwa kulturowego.

Kerr Eby, Dom rybacki, 1917 r.

Zasada 2: Zarządzanie turystyką w miejscach dziedzictwa kulturowego poprzez plany zarządzania oparte na monitorowaniu, zdolności przewozowej i innych instrumentach planowania

Ochrona dziedzictwa kulturowego i odporności społeczności przyjmujących wymaga starannego planowania turystyki i zarządzania odwiedzającymi.

Obejmuje to monitorowanie wpływu na wartości przyrodnicze i kulturowe miejsca, a także na dobrobyt społeczny, gospodarczy i kulturowy społeczności przyjmującej.

Plany zarządzania dziedzictwem kulturowym muszą obejmować zrównoważenie turystyki i strategię zarządzania odwiedzającymi. Powinny one obejmować szereg środków, w tym wskaźniki pojemności, aby odpowiednio kontrolować, koncentrować lub rozpraszać odwiedzających.

Można podjąć działania specyficzne dla danej lokalizacji w celu ograniczenia liczebności grupy, dostępu czasowego, ograniczenia dostępu, zamknięcia wrażliwych obszarów zapewniających zdalny dostęp w stosownych przypadkach, ograniczenia lub zwiększenia godzin otwarcia, działań zgodnych ze strefą, wymagania wcześniejszych rezerwacji, regulowania ruchu i/lub podejmowania innych form nadzoru.

Identyfikacja pojemności i/lub granic akceptowalnych zmian jest niezbędna, aby uniknąć negatywnego wpływu na dziedzictwo kulturowe, materialne i niematerialne.

Ocena pojemności musi obejmować co najmniej następujące elementy:

- Pojemność fizyczna: zdolność miejsca do przyjmowania odwiedzających w zależności od jego stanu, niestabilności i stanu ochrony przy jednoczesnym zapewnieniu odpowiednich usług dla odwiedzających.
- Pojemność ekologiczna: zdolność ekosystemu i społeczności przyjmujących do przyjmowania odwiedzających przy zachowaniu zrównoważonego rozwoju, funkcjonalności i wartości dziedzictwa.
- Społeczna i kulturowa pojemność: stopień, w jakim społeczności mogą przyjmować odwiedzających, zapewniając jednocześnie wysokiej jakości wrażenia.
- Pojemność ekonomiczna: stopień, w jakim turystyka wspiera różnorodność gospodarczą na poziomie lokalnym, regionalnym i/lub krajowym.

Monitorowanie i ocena zdolności przewozowych muszą wykorzystywać proces partycypacyjny obejmujący szeroką reprezentację społeczności, dziedzictwa kulturowego i interesariuszy turystycznych.

Wskaźniki zdolności przewozowej muszą być dostosowane do charakteru danego miejsca i danej społeczności oraz muszą być regularnie monitorowane, porównywane i aktualizowane. Wskaźniki związane z odwiedzającymi mają kluczowe znaczenie dla oceny wszystkich wymiarów pojemności przy jednoczesnym zapewnieniu bezpieczeństwa miejsca, bezpieczeństwa i doświadczeń odwiedzających oraz zdolności miejsca do pełnienia innych funkcji.

Zasada 3: Zwiększenie świadomości społecznej i doświadczeń odwiedzających poprzez subtelną interpretację i prezentację dziedzictwa kulturowego

Interpretacja i prezentacja zapewniają edukację i uczenie się przez całe życie.

Zwiększa to świadomość i uznanie dla kultury i dziedzictwa, wspierając tolerancję i dialog międzykulturowy oraz zwiększając potencjał w społecznościach przyjmujących.

Odpowiedzialne zarządzanie turystyką i dziedzictwem kulturowym musi zapewniać dokładną i pełną szacunku interpretację, prezentację, rozpowszechnianie i komunikację.

Musi oferować społecznościom goszczącym możliwość zaprezentowania swojego dziedzictwa kulturowego.

Musi również zapewniać wartościowe wrażenia odwiedzających i możliwości odkrywania, inkluzywną przyjemność i naukę.

Prezentacja i promocja dziedzictwa powinna interpretować i komunikować różnorodność i wzajemne powiązania materialnych i niematerialnych wartości kulturowych w celu zwiększenia docenienia i zrozumienia ich znaczenia.

Autentyczność, wartości i znaczenie miejsc są często złożone, kontrowersyjne i wieloaspektowe, a przy rozważaniu interpretacji i prezentacji informacji należy dołożyć wszelkich starań, aby były one inkluzywne. Metody interpretacyjne nie powinny umniejszać autentyczności miejsca.

Może wykorzystywać odpowiednie, stymulujące i współczesne formy kształcenia i szkolenia, korzystając z sieci i mediów społecznościowych.

Istnieją znaczne możliwości wykorzystania technologii, w tym rzeczywistości rozszerzonej i wirtualnych rekonstrukcji opartych na badaniach naukowych.

Komunikacja w miejscach docelowych i miejscach dziedzictwa musi dotyczyć ochrony i praw społeczności, kwestii i wyzwań, tak aby odwiedzający i operatorzy turystyczni byli świadomi, że muszą szanować i odpowiedzialnie odwiedzać i promować dziedzictwo.

Interpretacja i prezentacja poprawiają wrażenia odwiedzających z miejsc dziedzictwa i powinny być dostępne dla wszystkich, w tym dla osób niepełnosprawnych.

Narzędzia do zdalnej interpretacji muszą być używane w okolicznościach, w których dostęp odwiedzających może zagrozić dobrom dziedzictwa i jej integralności. Można go również używać tam, gdzie nie udaje się uzyskać powszechnego dostępu, w miarę możliwości używając wielu języków. Praktycy i profesjonalści zajmujący się dziedzictwem, kierownicy placówek i społeczności ponoszą wspólną odpowiedzialność za interpretację i komunikację dziedzictwa.

Interpretacja i prezentacja dziedzictwa kulturowego musi być reprezentatywna i uwzględniać trudne aspekty historii i pamięci miejsca.

Powinna ona opierać się na badaniach interdyscyplinarnych, w tym na najbardziej aktualnej nauce oraz wiedzy lokalnych ludów i społeczności.

Powinien być przeprowadzony profesjonalnie w odpowiednich ramach certyfikacji.

Należy dołożyć starań, aby poprawić regulację prezentacji, interpretacji, rozpowszechniania i komunikacji dziedzictwa.

Wiedza reprezentowana i generowana w odpowiednich dyscyplinach dziedzictwa kulturowego (tj. historia sztuki, historia, archeologia, antropologia lub architektura) musi informować i zapewniać jakość interpretacji i prezentacji miejsc dziedzictwa.

Zasada 4: Uznanie i wzmocnienie praw społeczności, ludności tubylczej i tradycyjnych właścicieli poprzez włączenie dostępu i zaangażowania w partycypacyjne zarządzanie dobrami dziedzictwa kulturowego i naturalnego wykorzystywanymi w turystyce

Wykładniczy wzrost międzynarodowej turystyki ujawnił martwe punkty i brak wrażliwości na podatność wielu społeczności zależnych od turystyki oraz tych, które doświadczyły odwiedzin turystycznych narzuconych im bez ich „wolnej, uprzedniej i świadomej zgody” (Deklaracja Narodów Zjednoczonych o Prawach Ludności Rdzennej – United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, 2007).

Rdzenni mieszkańcy, tradycyjni właściciele i społeczności przyjmujące mają prawo do wyrażania swoich poglądów na temat dziedzictwa i zarządzania nim zgodnie z ustalonymi praktykami i znaczeniami.

Turystyka kulturalna zaoferowała i będzie nadal obiecywać możliwości gospodarcze i zatrudnienie, ale w przyszłości należy ułatwić zaangażowanie społeczności w rozwój turystyki.

Korzyści turystyczne muszą być sprawiedliwie dzielone i obejmować sprawiedliwe i godne zatrudnienie w turystyce.

Rzeczywistość spowodowała również niezamierzony spadek kulturowego i tradycyjnego wkładu w lokalną różnorodność gospodarczą.

Podczas gdy poszczególne sektory mogą być ekonomicznie marginalne, różnorodność jest niezbędna dla odporności ekonomicznej społeczności lokalnych.

Ważną zasadą w odpowiedzialnym rozwoju i zarządzaniu dziedzictwem kulturowym i turystyką jest inkluzywne zaangażowanie i dostęp do możliwości gospodarczych, a także rekreacja i zadowolenie.

Organy zarządzające dziedzictwem kulturowym muszą być świadome i wrażliwe na prawa, potrzeby i pragnienia społeczności dotyczące bardziej zróżnicowanych działań, doświadczeń i programów związanych z dziedzictwem kulturowym, zwiększających znaczenie dziedzictwa kulturowego dla lokalnej ludności.

Podczas gdy transformacja w gospodarkę obiegu zamkniętego i opartej na współdzieleniu może zmniejszyć ślad środowiskowy działalności gospodarczej, jej zastosowanie musi również uwzględniać potencjalne niezamierzone konsekwencje, takie jak osłabienie praw pracowniczych. Stosowanie zachęt może zachęcać do pożądanых zachowań i wyników.

W kontekście szybkich i ciągłych zmian globalnych oraz związanych z nimi kwestii przekrojowych, turystyka nie może być kontynuowana w ramach niezrównoważonego paradygmatu ciągłego wzrostu.

Marginalne ulepszenia nie wystarczą.

Rozwój odpowiedzialnej turystyki kulturalnej musi wykraczać poza lokalne konsultacje z zainteresowanymi stronami i obejmować zarządzanie partycypacyjne oraz podział korzyści.

Musi obejmować podstawowe uznanie praw człowieka, zbiorowości, społeczności i rdzennych mieszkańców osadzonych we wspólnym dziedzictwie kulturowym i naturalnym.

Musi również obejmować szeroki udział, równość płci i włączenie tradycyjnych właścicieli, mniejszości i grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji w zarządzanie dziedzictwem kulturowym i podejmowanie decyzji, w tym zarządzanie turystyką i strategię rozwoju destynacji.

Robert Frederick Blum, Wnętrze japońskie, 1891/1892 r.

Zasada 5: Zwiększenie świadomości i wzmocnienie współpracy w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego między wszystkimi zainteresowanymi stronami zaangażowanymi w turystykę

Dziedzictwo kulturowe jest znaczącym zasobem turystycznym i odgrywa ważną rolę w przyciąganiu podróży, ale jego kruchość i wymagania dotyczące ochrony są niedostatecznie rozpoznane. W planowaniu i zarządzaniu turystyką niezbędna jest świadomość i zrozumienie długoterminowych wymagań dotyczących ochrony i zachowania miejsc dziedzictwa.

Należy zachęcać do współpracy międzysektorowej, uczenia się i rozwoju zdolności w celu zwiększenia zaangażowania, zrozumienia i uczestnictwa w zakresie dziedzictwa kulturowego i planowania turystyki.

Ograniczenia i/lub słabości dziedzictwa muszą informować i kształtować podejmowanie decyzji i komunikację turystyczną.

Turyści i odwiedzający nie powinni być uważani za biernych obserwatorów lub po prostu konsumentów; są aktywnymi uczestnikami, którzy powinni być świadomi swojej odpowiedzialności za zachowanie się z szacunkiem i sposobów, w jakie mogą przyczynić się do ochrony dziedzictwa i zrównoważonego rozwoju lokalnego.

Turystyki kulturowej nie można uznać za działalność gospodarczą oderwaną od miejsca jej występowania.

Czynności i usługi dla odwiedzających muszą być częścią i być zgodne z codziennym życiem i aktywnością społeczną, przyczyniając się do trwałego lokalnego poczucia miejsca i dumy. Produkty i usługi kulturalne i turystyczne, w tym wydarzenia i festiwale, muszą być spójne z tożsamością miejsc i ich społeczności.

Aby osiągnąć oparte bardziej na współpracy ramy w zakresie ochrony dziedzictwa i rozwoju turystyki, administratorzy dziedzictwa muszą rozwijać swoją wiedzę i świadomość zasad i dynamiki zrównoważonego rozwoju turystyki.

Specjaliści i praktycy turystyczni muszą być przeszkoleni w zakresie ochrony dziedzictwa i administracji.

Zarządzający dziedzictwem, zarządzający turystyką publiczną, prywatni operatorzy turystyczni, przedsiębiorcy i osoby zaangażowane w branżę kulturalną i kreatywną muszą generować i/lub utrzymywać formalne i nieformalne sieci komunikacji i współpracy.

Zarządzanie partycypacyjne poprzez współwłasność i zarządzanie dziedzictwem kulturowym i przyrodniczym pozwala na nowe perspektywy i wspólne wysiłki w reorientacji praktyki, a zatem może prowadzić do nowych i bardziej odpornych ścieżek zrównoważonego rozwoju.

Zasada 6: Zwiększenie odporności społeczności i dziedzictwa kulturowego poprzez rozwój zdolności, ocenę ryzyka, planowanie strategiczne i zarządzanie adaptacyjne

Biorąc pod uwagę zakłócenia wpływające na turystykę, bieżące problemy systemowe i wszechobecne problemy globalne oraz pojawiające się zagrożenia, konieczne jest zwiększenie odporności, zdolności adaptacyjnych i transformacyjnych społeczności do radzenia sobie z przyszłymi wyzwaniem i zakłóceniami związanymi ze zmianami klimatycznymi, utratą różnorodności biologicznej i/lub katastrofami, które wpływają na dziedzictwo kulturowe.

Ogromny spadek aktywności turystycznej spowodowany pandemią Covid 19 odsłonił wrażliwość wielu miejsc dziedzictwa i społeczności goszczących turystykę kulturową.

Wyraźnie pokazał, że turystyka musi aktywnie przyczyniać się do odbudowy, odporności i zachowania dziedzictwa, a miejsca dziedzictwa i społeczności przyjmujące muszą brać pod uwagę opcje adaptacyjne.

Odporność w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego i turystyki wymaga wspólnych inicjatyw i interdyscyplinarnego rozwoju zdolności przyjmowania turystów na poziomie lokalnym. Budowanie potencjału powinno mieć na celu zwiększenie zdolności społeczności do przewidywania i zmniejszania ryzyka. Powinno im to pomóc w podejmowaniu świadomych decyzji dotyczących zarządzania dziedzictwem kulturowym i turystycznego wykorzystania zasobów w celu zminimalizowania negatywnych społecznie i gospodarczo skutków zakłóceń lub intensyfikacji użytkowania.

Tradycyjna wiedza powinna również informować o innowacyjnych i adaptacyjnych strategiach odporności i adaptacji.

Menedżerowie turystyki dziedzictwa powinni upewnić się, że posiadają niezbędną wiedzę, zdolności i narzędzia, aby przygotować się i reagować na zmieniające się konteksty i rozwijające się wyzwania.

Każde planowanie strategiczne i adaptacyjne zarządzanie turystyką kulturową powinno obejmować ocenę wpływu na dziedzictwo (heritage impact assessment – HIA), ocenę wpływu na środowisko (environmental impact assessment – EIAs), zarządzanie ryzykiem związanym z klęskami żywiołowymi i inne odpowiednie oceny ryzyka.

Oceny podatności na zmiany klimatyczne staną się coraz ważniejsze w przyszłości.

Wszystkie z nich wymagają scenariuszy wyprzedzających, planowania awaryjnego oraz środków łagodzących i redukujących, uwzględniając i angażując wszystkie zainteresowane strony. Oceny wpływu i monitorowanie muszą być odpowiednie, regularnie aktualizowane i łatwe do zastosowania, informując o rozwoju i podejmowaniu decyzji zarządczych. Aby służyć jako katalizator odporności społeczności, turystyka kulturowa wymaga zwiększonej współpracy między sektorami i wizji stosowanej w praktyce.

Zasada 7: Włączenie działań na rzecz klimatu i środków zrównoważonego rozwoju do zarządzania turystyką kulturową i dziedzictwem kulturowym. Kryzys klimatyczny jest egzystencjalnym zagrożeniem dla planety i cywilizacji

Zagraża on dziedzictwu kulturowemu i przyrodniczemu oraz stanowi zagrożenie dla źródeł utrzymania i dobrobytu ludzi na całym świecie. Szczególnie narażone są społeczności zależne od turystyki.

Wszyscy interesariusze turystyki kulturowej muszą podjąć działania w celu złagodzenia i zmniejszenia wpływu klimatycznego oraz zarządzania wpływem klimatu.

Działania powinny zwiększać zdolność społeczności do generowania i utrzymywania trwałych korzyści z turystyki kulturowej.

Działalność turystyczna musi minimalizować emisję gazów cieplarnianych.

Jest to wspólna odpowiedzialność rządów, organizatorów wycieczek, firm turystycznych, menedżerów destynacji i organizacji marketingowych, organów zarządzających terenem, planistów zagospodarowania przestrzennego, specjalistów ds. dziedzictwa kulturowego i turystyki, społeczeństwa obywatelskiego i odwiedzających.

Egzekwowanie powinno być zapewnione poprzez zachęty, regulaminy, zasady i wytyczne, które są aktualizowane w razie potrzeby.

Działania na rzecz klimatu to osobista, zbiorowa i zawodowa odpowiedzialność wykraczająca poza zobowiązania krajowe i Porozumienie Paryskie.

Zarządzanie turystyką i odwiedzającymi musi przyczyniać się do skutecznej redukcji emisji dwutlenku węgla i gazów cieplarnianych, gospodarowania odpadami, ponownego użycia, recyklingu, oszczędzania energii i wody, ekologicznego transportu i infrastruktury, które są zgodne z międzynarodowymi i krajowymi celami.

Środki wspierające ochronę dziedzictwa, bioróżnorodności i ekosystemów naturalnych muszą być priorytetem w planowaniu, wdrażaniu i ocenie strategii zarządzania turystyką i turystami. Adaptacyjne ponowne wykorzystanie i doposażenie zbudowanego i wernakularnego dziedzictwa może przyczynić się do adaptacji klimatycznej i zachować bardziej autentyczne wrażenia odwiedzających.

Strategie działań na rzecz klimatu muszą uwzględniać tradycyjną własność, wiedzę i praktyki. Komunikacja, informacja, interpretacja dziedzictwa, edukacja i szkolenia muszą zwiększać świadomość na temat zagrożenia klimatycznego i jego konsekwencji dla dziedzictwa naturalnego i kulturowego, zwłaszcza tam, gdzie zagrożone są społeczności i miejsca docelowe. Prezentacja i interpretacja miejsc dziedzictwa dostępnych dla publiczności musi również przyczyniać się do realizacji tych zadań, w tym komunikatów o wpływie klimatu na ochronę dziedzictwa i środowisko.

Zachęca to do rozważenia wykorzystania innowacyjnych technologii do tych celów.

Zmiana klimatu wymaga transformacyjnego i regeneracyjnego podejścia do turystyki kulturowej, w którym priorytety koncentrują się na budowaniu odpornych i adaptacyjnych społeczności i miejsc dziedzictwa.

Odpowiednie karty, zalecenia i instrumenty polityki są określone w Załączniku do niniejszej Karty dostępnym na stronie internetowej ICTC.

Niniejsza karta została opracowana przez Międzynarodowy Komitet Turystyki Kulturalnej ICOMOS za pośrednictwem grupy zadaniowej złożonej z następujących członków: Celia Martínez (koordynator), Fergus Maclaren (prezes), Cecilie Smith-Christensen, Margaret Gowen, Jim Donovan, Ian Kelly, Sue Millar, Sofia Fonseca, Tomeu Deyá, Ananya Bhattacharya i Carlos Alberto Hiriart.

Tłumaczenie: Paweł Chrapowicki

Źródło oryginału: https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Secretariat/2023/CSI/eng-franc_ICHTCharter.pdf (dostęp: 20.06.2023)

SPIS ILUSTRACJI PEŁNOFORMATOWYCH:

Autor nieznany, ornamenty architektoniczne, 1675–1700 r.	str. 2
Autor nieznany, ornament architektoniczny, ok. 1750 r.	str. 13
Arnold William Brunner, szkice architektoniczne, 1883 r.	str. 31
Giovanni Battista Natali III, Architectural Design Around Door, ok. 1750 r.	str. 45
David Roberts, Kaplica King's College, Cambridge, 1837 r.	str. 47
Henry Bacon, Partenon, fasada zachodnia	str. 51
Cass Gilbert, Kościół św. Marcina w Utrechcie, 1989 r.	str. 55
Thomas Moran, Wenecja, widok z wieży San Giorgio, 1900 r.	str. 67
Cass Gilbert, Plac Św. Marka w Wenecji, 1912 r.	str. 69
Cass Gilbert, Wieża południowo-zachodnia, katedra w Amiens, 1880 r.	str. 73
Clifford Addams, Dom Admiralski w Amsterdamie	str. 85
Victor Louis, Sala Senacka w budynku parlamentu w Warszawie, 1765 r.	str. 93
Kerr Eby, Stajnie, 1920–1940 r.	str. 103
Cass Gilbert, Dziedziniec klasztoru Kapucynów w Amalfi, 1898 r.	str. 117
Cass Gilbert, Stary dom w Segowii, 1920 r.	str. 123
John La Farge, Kościół św. Pawła Apostoła w Nowym Jorku, 1896–1899 r.	str. 131
Fritz von Dardel, ilustracja, XIX w.	str. 135
Miner Kilbourne Kellogg, Malta, 1844 r.	str. 141
Utagawa Hiroshige, Widok na ulicę Tokaido, I poł. XIX w.	str. 149
William Henry Holmes, Domy na zboczu Rio Mancos, Colorado, 1878 r.	str. 153
Cass Gilbert, Wieża Palazzo Vecchio, Florencja, 1880 r.	str. 165
Autor nieznany, szkice kapiteli, lata 1600–1625	str. 173
Aston Webb, Warsztat ślusarski, 1924 r.	str. 179
Cass Gilbert, Stary kościół w Tours, 1880 r.	str. 185
Eugene Ciceri, Meczet d'Aboulala a Boulaq, XIX w.	str. 197
Qiu Ying, Dwór Pięknych Obrazów, XVII w.	str. 201
Vinzenz Fischer, Projekt dekoracji Grobu Pańskiego, 1757 r.	str. 207
Preston Dickinson, Quebec, 1925 r.	str. 215
Cass Gilbert, Dzielnica Łacińska w Paryżu, 1880 r.	str. 219
Cass Gilbert, Kościół Saint Jaques w Belgii, 1897 r.	str. 243
Jean-Pierre Houël, Projekt pomnika publicznego na placu w Paryżu, ok. 1802 r.	str. 249
Edwin Lord Weeks, Scena uliczna w Indiach, ok. 1885 r.	str. 257
Luca Arinelli, Projekt elewacji nagrobka królewskiego, koniec XIX w.	str. 283
Leon Trousset, Mesilla Plaza, 1885-1886 r.	str. 289
Bertha E. Jaques, Ogród irysowy, 1909 r.	str. 305

Międzynarodowe teksty ochrony i konserwacji zabytków

Publikacja zawiera wybór 38 najważniejszych tekstów doktrynalnych z zakresu ochrony i konserwacji zabytków. Są to dokumenty przedstawiające transformację doktryny konserwatorskiej na przestrzeni około 100 lat. Dokumenty dotyczą kluczowych zagadnień w konserwacji zabytków, a jednocześnie ilustrują zachodzącą obecnie tzw. zmianę paradygmatu. Wybór został uzupełniony o kilka najnowszych dokumentów. Publikację poprzedzono obszernym wprowadzeniem, które prezentuje istotę tekstów doktrynalnych oraz zachodzącej zmiany paradygmatu konserwacji zabytków.

Teoria konserwatorska jest formułowana w postaci tekstów doktrynalnych. Teksty doktrynalne to krótkie dokumenty (kilka-kilkanaście stron) uchwalane przez różne gremia międzynarodowe – organizacje, instytucje, konferencje. Teksty dotyczą zasad i metod postępowania konserwatorskiego z poszczególnymi grupami typologicznymi zabytków, w poszczególnych regionach lub normują istotne działania konserwatorskie.

Teksty doktrynalne pełnią bardzo ważną rolę, ponieważ normują działania przy zabytkach. Ze względu na specjalizację i fragmentację ochrony dziedzictwa powstały i wciąż powstają setki dokumentów. Dlatego konieczny jest wybór tekstów i poprzedzenie ich odpowiednim komentarzem.

Publikacja będzie przydatna wszystkim studentom zajmującym się działaniami przy obiektach zabytkowych.

Słowa kluczowe: teksty doktrynalne, ochrona i konserwacja zabytków

International texts of conservation and preservation of monuments

The publication contains a selection of 38 of the most important doctrinal texts in the field of conservation and preservation. These are documents depicting the transformation of conservation doctrine over a period of about 100 years. The documents deal with key issues in historic preservation, while illustrating the so-called „paradigm shift” that is currently taking place. The selection is supplemented by some of the most recent documents. The publication is preceded by an extensive introduction, which presents the essence of the doctrinal texts and the ongoing paradigm shift in historic preservation.

Conservation theory is formulated in the form of doctrinal texts. Doctrinal texts are short documents (several pages) enacted by various international bodies – organizations, institutions, conferences. The texts concern the principles and methods of conservation treatment of particular typological groups of monuments, in particular regions, or normalize important conservation activities.

Doctrinal texts play a very important role because they normalize actions at monuments. Due to the specialization and fragmentation of heritage protection, hundreds of documents have been created and are still being created. Therefore, it is necessary to select texts and precede them with an appropriate commentary.

The publication will be useful for all students involved in activities at historic sites.

Keywords: doctrinal texts, protection and conservation of monuments

ISBN 978-83-7947-569-8